

КЕТРІН СТОКЕТТ

Прислуга

«Прислуга» може стати одним із найважливіших художніх творів від часів «Убити пересмішника». . . Якщо ви маєте час для читання однієї книжки — хай це буде вона.

— *National Public Radio* —

Справжня, витончена розповідь, від якої неможливо відірватися.

— *Entertainment Weekly* —

Annotation

Служниця Ейбілін втратила свого єдиного сина, але виростила сімнадцять білих дітей. Служниця Мінні через свій нестримний характер не може довго втриматись у жодному домі та повсякчас шукає нових господарів. Скітер зовсім недавно закінчила університет, мріє про письменницьку кар'єру і хоче розказати світові про страшну расову несправедливість, що панує на Півдні Америки. Ці жінки – дуже різні і за віком, і за характером. Їх об'єднує непереборне бажання змін. Попри свій статус вони прагнуть справедливості та кращого життя. Доля, здається, сама пише їхню книгу...

- [Кетрін Стокетт](#)
 - [Ейбілін](#)
 - [Розділ 1](#)
 - [Розділ 2](#)
 - [Мінні](#)
 - [Розділ 3](#)
 - [Розділ 4](#)
 - [Міс Скітер](#)
 - [Розділ 5](#)
 - [Розділ 6](#)
 - [Ейбілін](#)
 - [Розділ 7](#)
 - [Міс Скітер](#)
 - [Розділ 8](#)
 - [Розділ 9](#)
 - [Мінні](#)
 - [Розділ 10](#)
 - [Міс Скітер](#)
 - [Розділ 11](#)
 - [Розділ 12](#)
 - [Розділ 13](#)
 - [Ейбілін](#)
 - [Розділ 14](#)

- [Розділ 15](#)
- [Розділ 16](#)
- [Мінні](#)
 - [Розділ 17](#)
 - [Розділ 18](#)
- [Міс Скітер](#)
 - [Розділ 19](#)
 - [Розділ 20](#)
 - [Розділ 21](#)
- [Ейбілін](#)
 - [Розділ 22](#)
 - [Розділ 23](#)
- [Мінні](#)
 - [Розділ 24](#)
- [Благодійний вечір](#)
 - [Розділ 25](#)
- [Мінні](#)
 - [Розділ 26](#)
- [Міс Скітер](#)
 - [Розділ 27](#)
 - [Розділ 28](#)
- [Ейбілін](#)
 - [Розділ 29](#)
- [Мінні](#)
 - [Розділ 30](#)
- [Ейбілін](#)
 - [Розділ 31](#)
- [Мінні](#)
 - [Розділ 32](#)
- [Міс Скітер](#)
 - [Розділ 33](#)
- [Ейбілін](#)
 - [Розділ 34](#)
- [Подяки](#)
- [Надто мало, надто пізно](#)
- [Про автора](#)
-

- [notes](#)
 - [1](#)
 - [2](#)
 - [3](#)
 - [4](#)
 - [5](#)
 - [6](#)
 - [7](#)
 - [8](#)
 - [9](#)
 - [10](#)
 - [11](#)
 - [12](#)
 - [13](#)
 - [14](#)
 - [15](#)
 - [16](#)
-

Кетрін Стокетт
ПРИСЛУГА

KATHRYN STOCKETT

The Help

КЕТРІН СТОКЕТТ

Прислуга

ХАРКІВ **КЛУБ**
СІМЕЙНОГО
2017 **ДОЗВІЛЯ**

Дідусеві Стокетту, найкращому оповідачеві з усіх

Ейбілін

Розділ 1

Серпень 1962

Мей Моблі народилася недільного ранку в серпні 1960 року. Боже дитя, як кажуть. Піклуватися про білих малят – моя робота, як і приготування їжі та прибирання. За своє життя виховала сімнадцятьох дітей. Я знаю, як змусити діток спати, втихомирити їхній плач і посадити на горщик, перш ніж їхні мамуні встануть уранці з ліжка.

Але я ніколи не чула, щоб дитина верещала так, як Мей Моблі Ліфолт. Першого дня, коли я переступила поріг будинку, вона була аж червона й кричала від здуття животика, відкидаючи пляшечку, наче то гнила ріпа. А міс Ліфолт, здавалося, просто боялася власного дитяти.

– Що я роблю неправильно? Чому це не припиниться?

Це? Тоді я вперше здогадалася, що щось не так у цій ситуації.

Отож, я взяла ту рожеву дитинку, що аж заходилася від крику, в свої руки. Погойдала її на стегні, щоб відійшли газики, і не минуло й двох хвилин, як Крихітка перестала плакати та всміхнулася до мене так, як робить тепер повсякчас. Але міс Ліфолт до кінця дня більше не взяла власну дитинку на руки. Я достатньо бачила жінок, які після пологів боялися власних дітей. Ото й подумала, що то воно.

Ще дещо про міс Ліфолт: вона не тільки завжди супиться, а ще й худа, мов дошка. Її ноги нагадують веретено, схоже, вона відростила їх минулого тижня. Двадцятитрирічна, довготелеса, як чотирнадцятирічний хлопчик. Навіть її каштанове волосся тонке та рідесеньке. Вона пробує начісувати його, та від цього воно здається ще тоншим. Її писок такої самої форми, як те червоне дияволеня, що на коробці цукерок «Редгот», – загострене підборіддя й все. Направду, все її тіло – лише різкі вузли та кути, не дивно, що вона не може заспокоїти маля. Діти люблять повних. Люблять заховати своє личко вам під пахву й заснути. І великі товсті ноги люблять. Я це знаю.

Ще до того, як їй виповнився рочок, Мей Моблі повсюдно ходила за мною хвостиком. Стукне п'ята вечора, і вона волочиться за мною, вчепившись у мої мешти, і плаче, мовби я більше не повернуся. А міс

Ліфолт, та глипає на мене з-під лоба, ніби я вчинила щось погане, і віддирає те заплакане дитя від моєї ноги. От я й думаю, що в цьому є ризик, коли дозволяєш комусь іще виховувати власну дитинку.

Тепер Мей Моблі вже два рочки. У неї великі карі очі та кучері медового відтінку. Проте залисина на потилиці трохи псує картину. Коли вона хвилюється, між бровами з'являється така сама, як і в мами, зморшка. Вони дуже схожі, хіба що Мей Моблі таки повненька. Не стати їй королевою краси. Гадаю, цим міс Ліфолт переймається, та для мене Мей Моблі – особлива дитина.

Я втратила свого хлопчика, Трілора, якраз перед тим, як почала працювати у міс Ліфолт. Йому було двадцять чотири. Найкраща частина людського життя. Він ще не нажився на цьому світі.

Він мав невеличку квартиру на Фолі-стрит. Зустрічався з дуже хорошою дівчиною, Френсіс, і я сподівалася, що вони поберуться, та він чомусь зволікав. Не тому, що шукав чогось кращого, а тому, що був розсудливою людиною. Носив великі окуляри й постійно читав. Він навіть почав писати книжку про те, як воно бути чорним, який живе та працює в Міссісіпі. Зрозуміло, я пишалася цим. Але якось він працював до пізнього вечора на млині Скенлон-Тейлор, тягаючи до вантажівки дерев'яні бруси, тріски від яких вистромлювалися крізь рукавиці. Він був надто малим, щоб так працювати, занадто кістлявим, але потребував роботи. Втомився. Ішов дощ. Він зісковзнув із навантажувального майданчика, впав на під'їзний шлях. Вантажна фура не помітила Трілора й розчавила йому груди, перш ніж той устиг повернутися. Коли мені сказали про це, він уже помер.

Того дня весь мій світ потемнів. Повітря здавалося чорним, сонце здавалося чорним. Я лежала в ліжку й дивилася на чорні стіни моєї хатини. Мінні приходила щодня, щоб переконатися, що я все ще дихаю, годувала мене, щоб підтримувати в мені життя. Минуло три місяці, допоки я поглянула у вікно, щоб упевнитися, що світ усе ще там. Я здивувалася, що світ не спинився тільки тому, що не стало мого хлопчика.

Через п'ять місяців після похорону я витягла себе з ліжка. Вдягнула білу форму, знову почепила на шию свій маленький золотий хрестик і пішла працювати до міс Ліфолт, тому що вона саме народила дівчинку. Небагато сплигло часу, доки я побачила, що щось у мені

поінакшало: всередині мене засіялося насіння гіркоти. І я вже не почувалася такою поступливою.

– Наведи лад у будинку, а потім піди зготуй той салат із курки, – звеліла міс Ліфолт.

Сьогодні день бриджу. Щочетвертої середи місяця. Звісно, я вже все підготувала: ще зранку зробила салат із курки, вчора попросувала скатертину. Міс Ліфолт усе це бачила. Проте їй лише двадцять три, і їй подобається чути себе, коли вона дає мені доручення.

Міс уже в блакитній сукні, що я її прасувала сьогодні вранці, ту із шістдесят п'ятьма складками на талії, такими дрібними, що я примружувалася крізь окуляри, щоб їх розпрасувати. Небагато речей я ненавиджу, та з цією сукнею стосунки у мене не надто добрі.

– І взагалі, простеж, щоб Мей Моблі не прийшла до нас. Кажу тобі, я така сердита на неї. Вона порвала хороший папір аж на п'ять тисяч шматочків, а мені ще п'ятнадцять листів подяки для членів Молодшої Ліги треба написати...

Рихтую різне для її подруг. Викладаю гарний кришталь, витягую срібний сервіз. Міс Ліфолт не ставить простенького карткового стола, як роблять інші леді. Ми накриваємо стіл у їдальні. Стелю скатертину, щоб затулити велику тріщину Г-подібної форми, пересуваю вазу з червоними квітами ближче до буфета, щоб приховати подряпини на дереві. Міс Ліфолт, вона любить, щоб усе було вищого ґатунку, коли в неї гості. Може, вона намагається компенсувати те, що її будиночок маленький. Вони не багаті, я це знаю. Багаті аж так не пнуться.

Я звикла працювати на молоді подружжя, та це найменший будинок, у якому я прислуговувала. Одноповерховий. Їхня з містером Ліфолтом кімната в задній частині будинку ще прийняттого розміру, проте кімнатка Крихітки – зовсім мацьопа. Їдальню об'єднано зі звичною вітальнею. Лише дві ванні кімнати, що полегшує мені роботу, бо я працювала й у будинках, де їх було по п'ять або шість. Почистити туалети займало весь день. Міс Ліфолт платить лише дев'яносто п'ять центів на годину, давно мені так мало не платили. Але після смерті Трілора я була згодна на будь-яку роботу. Мій орендодавець не чекав би довше. І хоча будинок маленький, міс Ліфолт намагається оздобити його, як може. Вона досить добре вправляється зі швейною машинкою.

Якщо їй не вдається купити собі обновку, то вона просто бере якусь блакитну тканину й шиє собі одєжину сама.

Дзвінок у двері, і я відчиняю.

– Привіт, Ейбілін, – каже міс Скітер, вона з тих, що говорять із прислугою. – Як ви?

– Вітаю, міс Скітер. Нормально. Ну й спекотно на вулиці.

Міс Скітер дуже висока та худа. Її золотаве волосся завжди не досягає рамен, бо вона постійно завиває його. Їй приблизно двадцять три, така сама як міс Ліфолт та інші. Вона ставить сумочку на стілець і якусь мить ніби чухається під одягом. На ній біла мереживна блузка, застебнута до шиї, як у черниці, балетки, щоб, як на мене, не здаватися вищою. Її блакитна спідниця завільна на талії. Міс Скітер завжди має такий вигляд, наче їй хтось наказує, що надягати.

Чую, як міс Гіллі з мамою, міс Волтер, зупинилися біля під'їзної дороги та сигналять. Міс Гіллі живе за три кроки звідси, але завжди приїжджає машиною. Я впускаю її, вона проходить повз мене, а я думаю, що час будити Мей Моблі.

Заходжу до дитячої, а Мей Моблі всміхається мені й простягає свої пухкі рученята.

– Ти вже встала, Крихітко? Чому ж не кликала мене?

Вона сміється, щасливо витанцьовуючи щось схоже на джигу, й чекає, поки витягну її з ліжечка. Міцно її обіймаю. Гадаю, її не надто багато обіймають, коли я повертаюся додому. Частенько, коли я приходжу на роботу, вона реве у своєму ліжечку, а міс Ліфолт сидить за швейною машинкою та заковує очі, ніби то приблудна кішка нявчить під вхідними дверима. Бачте, міс Ліфолт, вона кожен Божий день виряджається. Завжди з макіяжем, має гараж для машини, двокамерний холодильник із вбудованою морозильною камерою. Як здибаєте її в бакалійній крамниці «Джитні», то й не подумайте ніколи, що вона здатна піти, залишивши своє маля плакати у своєму ліжечку. Але прислузі відомо все...

Та сьогодні гарний день. Маленька просто сяє.

Я кажу:

– Ейбілін.

Вона каже:

– Ей-бі.

Я кажу:

– Любить.

Вона каже:

– Любить.

Я кажу:

– Мей Моблі.

Вона каже

– Ей-бі.

А потім регоче й регоче. Вона в захваті від того, що говорить, і мушу сказати, що на те саме час. Трілор теж до двох років і слова не вимовив. Але до третього класу він почав говорити краще, ніж президент Сполучених Штатів, і, прийшовши додому, використовував такі слова, як «відмінювання» чи «парламентський». А коли він перейшов до середньої школи, ми грали в таку гру: я загадувала йому дуже просте слово, а він мусив придумати закручений вислів до нього. Я говорю «домашня кішка», а він відповідає «одомашнений хижак сімейства котячих», я говорю «міксер», а він – «моторизований пропелер». Якось я сказала «Кріско»^[1]. Він почухав голову. Просто не міг повірити, що я виграла в нього таким простим словом, як «Кріско». Це стало нашим таємним жартівливим словом, яким ми позначали те, чого не можна пояснити, як не старайся. Ми почали називати «Кріско» його татуня, бо що доброго можна сказати про людину, яка дала драла з сім'ї. Крім того, він найслизкіша нікчема на цьому світі.

Несу Мей Моблі на кухню та садовлю у високе крісло, міркуючи про дві речі, які повинна зробити сьогодні до того, як міс Ліфолт устигне розсердитися: відібрати зношені серветки та почистити столове срібло в буфеті. От лихо, гадаю, мені доведеться робити це, доки тут панянки.

Беру тацю з фаршированими яйцями й несу до їдальні. Міс Ліфолт сидить на чолі стола, ліворуч од неї міс Гіллі Голбрук і її мама, міс Волтер, до якої міс Гіллі не виявляє й краплі поваги. А праворуч від міс Ліфолт – міс Скітер.

Починаю подавати яйця гостям саме зі старої міс Волтер, бо вона найстарша. Тут тепло, але вона загорнулась у товстий коричневий светр. Бере ложкою яйце та ледь не впускає, бо її руки тремтять. Потім я переходжу до міс Гіллі, та всміхається й бере два. У міс Гіллі кругле обличчя, темно-каштанове волосся, зачесане у «вулик». Її шкіра оливкового кольору, з веснянками та родимками. Вона часто носить

червону шотландку. І стає все ширшою в гузні. Сьогодні, через спеку, на ній червона сукня без рукавів прямого крою. Вона одна з тих дорослих дам, які одягаються, як маленькі дівчатка, – з великими бантами й такими самими капелюшками. Вона не моя улюблениця.

Наближаюся до міс Скітер, але вона морщить носа й відмовляється: «Не треба, дякую», – вона не їсть яєць. Я нагадую про це міс Ліфолт щоразу, коли в неї бридж-клуб, та вона однаково наказує готувати ті яйця. Боїться розчарувати міс Гіллі.

Нарешті я обслуговую міс Ліфолт. Вона господиня, тому має брати собі яйця останньою. Та тільки-но я закінчую, міс Гіллі говорить:

– Ви не заперечуєте? – й хапає ще два яйця, що мене не дивує.

– Вгадайте, з ким я стикнулася в салоні краси? – питає міс Гіллі панянок.

– І з ким? – цікавиться міс Ліфолт.

– Із Селією Фут. І знаєте, про що вона мене запитала? Чи не могла б вона допомогти нам із Благодійним вечором цього року?

– Добре, – згодилася міс Скітер. – Нам потрібна допомога.

– Ну не аж так. То я їй і відповіла: «Селіє, ви повинні бути членом Ліги або спонсором, щоб брати активну участь». Що вона собі думає про Лігу Джексона? Це не сільська вечірка.

– Ми ж цього року приймаємо й не членів, хіба ні? Чи Благодійний вечір буде аж надто великий? – запитала міс Скітер.

– Та так, – підтвердила міс Гіллі. – Та я не збираюся їй про це повідомляти.

– Не можу повірити, що Джонні одружився з такою вульгарною дівкою, – каже міс Ліфолт, і міс Гіллі киває. Вона почала роздавати карти.

Накидаю ложкою застиглий салат, подаю канапки з шинкою та мимохіть дослухаюся до їхньої балачки. Панянки говорять тільки про три речі: дітей, одяг і друзів. Чую слово «Кеннеді» й уже знаю, що вони не обговорюють політику. Вони обговорюють, у чому була міс Джекі по ящику.

Коли я підходжу до міс Волтер, вона бере собі одну малесеньку канапку.

– Мамо, – Міс Гіллі кричить на міс Волтер, – бери ще одну канапку. Ти ж худа як бадиліна. – Міс Гіллі дивиться на інших за

столом. – Я постійно торочу їй, якщо та Мінні не вміє готувати, її потрібно звільнити.

Я нашорошила вуха. Вони завели мову про прислугу. Мінні – моя найкраща подруга.

– Мінні добре готує, – заперечує стара міс Волтер. – Просто тепер я не така голодна, як колись.

Авжеж, Мінні – найкраща куховарка в окрузі Гіндс, а може, навіть у всьому Міссісіпі. Щоосені проходить Благодійний вечір Молодшої Ліги, тож її попросили спекти десять тортів з карамеллю на аукціон. Вона могла би стати найпопулярнішою служницею у штаті. Та річ у тому, що в Мінні є рот. Вона завжди огризається. Одного дня сперечається з білим менеджером у бакалійній крамниці, іншого – зі своїм чоловіком, і не минає й дня, щоб не сказала чогось білим леді, в яких працює. У міс Волтер вона працює так довго з єдиної причини: міс Волтер глуха як пень.

– Мамо, гадаю, ти недоїдаєш, – продовжує міс Гіллі. – Та Мінні не годує тебе, щоб поцупити ті фамільні цінності, які я залишила. – Міс Гіллі зривається з крісла. – Мені треба до туалету. А ви ще побачите, що вона помре від голоду.

Коли міс Гіллі виходить, міс Волтер досить тихо бурмоче:

– Закладаюся, що ти на це лише чекаєш.

Усі вдають, наче не розчули. Краще я зателефоную сьогодні Мінні та переповім слова міс Гіллі.

На кухні, у своєму високому кріслі, Крихітка розмазала по личку фіолетовий сік. Тільки-но я заходжу, вона всміхається. Вона не галасує, поки сидить сама, проте я не хочу покидати її наодинці надовго. Знаю, що доки мене немає, вона не зводить з дверей погляду.

Я пещу її маленьку м'яку голівку й повертаюся до роботи, щоб налити чай із льодом. Міс Гіллі вже на своєму місці, здається, знову чимось незадоволена.

– Гіллі, краще тобі було скористатися гостьовою ванною кімнатою, – каже міс Ліфолт, перетасовуючи свої карти. – Ейбілін прибирає в задній частині дому аж пополудні.

Гіллі піднімає підборіддя. Потім вона видає одне з її «а-ха». І, у такий спосіб, начебто делікатно прочищуючи горло, привертає їхню увагу, а вони про це навіть не здогадуються.

– Але до гостьової ванної кімнати ходить прислуга, – промовляє міс Гіллі.

На якусь мить усі затихають. А тоді міс Волтер киває, ніби це все пояснює.

– Вона засмучена, бо негритянка користується внутрішньою ванною кімнатою, як і ми.

О ні, знову, тільки не це. Усі вони дивляться, як я складаю срібло до шухляди в буфеті, і я розумію, що мені час іти. Та доки кладу останню ложку, міс Ліфолт міряє мене поглядом і наказує:

– Ейбілін, принеси ще чаю.

Іду, як вона й звеліла, хоч їхні чашки наповнені по вінця.

Із хвильку стою на кухні, та мені там нічого робити. Потрібно повернутися до їдальні, закінчити зі сріблом. І ще нині треба серветки перебрати в шафці, що в холі, якраз поблизу того місця, де вони сидять. Я не хочу стирчати допізна лише тому, що міс Ліфолт грає в карти.

Чекаю кілька хвилин, протираю робочу поверхню. Даю Крихітці шматочок шинки, який вона жадібно ковтає. Нарешті вислизаю в коридор, молячись, щоб мене не побачили.

Усі четверо тримають однією рукою цигарку, іншою – карти.

– Елізабет, якби ти мала вибір, – чую голос міс Гіллі, – хіба ти не хотіла б, щоб вони справляли нужду поза домом?

Дуже тихо я висовую шухляду із серветками, більше стурбована, щоб міс Ліфолт не вгледіла мене, ніж їхньою балачкою. Для мене ця розмова – не новина. У всьому місті є туалети для темношкірих, як і в більшості будинків. Але я помічаю, що міс Скітер спостерігає за мною, і тремчу від думки, що зараз мені перепаде на горіхи.

– Заявляю одну чирву, – озивається міс Волтер.

– Не знаю, – вагається міс Ліфолт, похмуро туплячись у свої карти. – Ралі тільки починає власну справу, а через півроку потрібно сплатити податки... Зараз із грошима в нас сутужно.

Міс Гіллі говорить повільно, наче намазує глазур на торт.

– Просто скажи Ралі, що кожен пенні, витрачений на таку вбиральню, він відіб'є, коли ви продасте цей будинок. – Вона кивнула, мовби погоджуючись із собою. – Усі ті будинки, що зараз будують, без приміщення для прислуги? Це ж просто небезпечно. Усі знають, що вони носії інших видів захворювань, ніж у нас. Подвою.

Беру купку серветок. Не знаю, чому, але раптом я хочу почути, що на це відповідь міс Ліфолт. Вона мій бос. Гадаю, кожному цікаво, що про них думає їхній бос.

– Було б добре, – погоджується міс Ліфолт, злегка затягуючись цигаркою, – якби вона не користувалася тим, що в будинку. Ставлю три піки.

– Саме тому я розробила «Санітарну ініціативну норму для прислуги», – додає міс Гіллі. – Як засіб профілактики захворювань.

Дивно, як стислося моє горло. Соромно, що колись давно я навчилася стримувати емоції.

Міс Скітер, здається, справді заплуталась.

– Для прислуги... Що-що?

– Законопроект, який вимагає, щоб у кожному будинку для білих була окрема вбиральня для темношкірої прислуги. Я навіть повідомила про це головного санітарного лікаря штату Міссісіпі, щоб глянути, чи схвалить він цю ідею. Я пас.

Міс Скітер, вона втупила погляд у міс Гіллі. Кладе карти лицьовим боком догори й так буденно промовляє:

– Гіллі, може, просто збудуємо туалет на вулиці для тебе.

Боже праведний, ото тихо стало.

Міс Гіллі каже:

– Гадаю, тобі не треба так жартувати про ситуацію з темношкірими. Якщо й надалі хочеш залишитися редактором вісника нашої Ліги, Скітер Фелан.

Міс Скітер захихотіла, але запевняю, їй не до сміху.

– Що, ти б... вигнала мене? Бо не погоджуюся з тобою?

Міс Гіллі підняла брови.

– Я робитиму все, що повинна, щоб захистити наше місто. Мамо, твоя черга.

Я йду на кухню та не виходжу, допоки не чую, як зачиняються двері за міс Гіллі.

Упевнившись, що міс Гіллі пішла, саджу Мей Моблі в манеж, витягую смітник на вулицю, бо сьогодні буде вантажівка. На початку під'їзної дороги міс Гіллі та її божевільна матуся ледь не збивають мене своєю машиною, а тоді дружно гукають, що їм прикро. Повертаюся до будинку рада, що мені не зламали обидві ноги.

Заходжу на кухню, а там міс Скітер. Вона сперлася на стіл, погляд серйозний, серйозніший, ніж зазвичай.

– Гей, міс Скітер. Вам щось подати?

Вона поглядає на дорогу, де міс Ліфолт розмовляє з міс Гіллі через віконце автомобіля.

– Ні, просто... чекаю.

Протираю тацю рушником. Крадькома зиркаю на неї, вона все ще схвильовано дивиться крізь вікно. Вона не схожа на інших панянок, така висока. І в неї такі високі вилиці. Опущені вниз блакитні очі надають їй сором'язливого вигляду. Тут тихо, чути лише маленьке радіо на столі, налаштоване на євангельську станцію. Хай би вже йшла звідси.

– Ви слухаєте проповідь пастора Гріна по радіо? – запитує вона.

– Так, мем.

Міс Скітер ледь усміхається.

– Це так мені нагадує мою няню.

– О, я знала Константін, – мовлю.

Міс Скітер зосередилась на мені.

– Вона виховала мене, ви це знали?

Я киваю, шкодуючи, що розтулила рота. Про цю ситуацію мені відомо занадто багато.

– Я намагалася дістати адресу її сім'ї в Чикаго, – продовжує вона, – але ніхто її не знає.

– Я також не знаю, мем.

Міс Скітер знову переводить погляд на вікно, на «б'юїк» міс Гіллі. Вона ледь помітно похитує головою.

– Ейбілін, та розмова... Я про те, що сказала Гіллі...

Беру чашку для кави, починаю інтенсивно протирати.

– Хотіли б ви... щось змінити? – запитує вона.

І я нічого не можу із собою вдіяти. Я недвозначно витріщаюся на неї. Тому що це одне з найбезглуздіших запитань, які мені доводилося чути. У неї розгублений, незадоволений вигляд, наче вона посолила каву замість того, щоб поцукрувати її.

Повертаюся до миття посуду, щоб вона не бачила, як я закотила очі.

– О, ні, мем, усе гаразд.

– Але та розмова про вбиральню... – і замовкла, бо на цьому слові до кухні ввійшла міс Ліфолт.

– О, Скітер, ось ти де, – дивиться на нас якось дивно. – Перепрошую, може я... щось перервала?

Ми обидві стоїмо та думаємо, що ж вона могла почути.

– Мушу бігти, – каже міс Скітер. – Побачимося завтра, Елізабет. – Відчиняючи задні двері, додає: – Ейбілін, спасибі за обід, – і виходить.

Іду до їдальні, починаю прибирати зі столу. І як я й відчувала, міс Ліфолт іде, приходять слідом за мною, натягнувши свою засмучену усмішку. Її шия випирає, ніби вона збирається щось мене запитати. Їй не подобається, що я розмовляю з її друзями, коли її немає поруч, ніколи не подобалося. Завжди прагнула знати, про що ми говоримо. Іду повз неї просто на кухню. Саджу Крихітку в її високе крісло та беруся чистити духовку.

Міс Ліфолт прямує за мною, бере відерце «Кріско», оглянувши, відставляє. Крихітка тягне до мами руки, та міс Ліфолт відчиняє шафку, мов не бачить цього. Потім із грюкотом зачиняє її, відчиняє ще одну. Зрештою, просто залишається на місці. Я стою навкарачки. Пхаю голову в духовку так далеко, наче намагаюсь отруїтися газом.

– Здається, ви з міс Скітер спілкувалися про щось надзвичайно серйозне.

– Ні, мем, вона лише... запитала, чи потрібен мені якийсь старий одяг, – відповідаю, мов із колодязя. Жир усмоктався в мої руки. І запах, як з-під пахви. Незабаром із мого носа скапує піт, і щоразу, витираючи його, розводжу по обличчю бруд. Певно, то найгірше місце на землі, всередині духовки. Якщо ви тут, то або чистите її, або вас запікають. Я майже впевнена, що сьогодні я побачу сон про те, що застрягла всередині, і ввімкнули газ. Але тримаю голову в цьому жахливому місці, бо волю бути де завгодно, лише б не відповідати міс Ліфолт, що міс Скітер намагалася запитати мене. Запитати, чи хочу я щось змінити.

За якийсь час міс Ліфолт пирхає та йде до гаража. Гадаю, дивитиметься, де б збудувати мені нову вбиральню для темношкірих.

Розділ 2

Живучи тут, ніколи й не скажеш, що в Джексоні, штат Міссісіпі, двісті тисяч населення. Я побачила цю цифру в газеті, і мені стало цікаво, де ж усі ці люди живуть? Під землею? Бо на своєму березі річки я знаю майже всіх, і білих сімей теж знаю досить, одначе в сумі їх, напевно, не набереться двісті тисяч.

Шість днів на тиждень я сідаю в автобус і їду через міст Вудро Вілсона туди, де проживають міс Ліфолт і всі її білі подружки, у район Белгевен. Він розташований неподалік центру міста та столиці штату. Будівля Капітолію дуже велика, гарна ззовні, та я ніколи в ній не бувала. Цікаво, скільки платять за її прибирання.

Далі, за Белгевеном, білий район Вудленд-Гілс, а за ним Шервудський ліс, де на милі розтяглися величезні дуби, порослі мохом. Поки що там іще ніхто не живе, та це до тієї миті, коли білим заманеться перебратися до якоїсь нової місцини. А далі сільська місцевість, де на бавовняній плантації Лонгліф живе міс Скітер. Вона не знає, що я збирала там бавовну 1931 року, під час Депресії, коли ми не їли нічого, крім державного сиру^[2].

У Джексоні білі райони змінюють один одного попри дорогу. А частина міста, де живуть темношкірі, наче великий мурашник, оточена з усіх боків державною землею, що не підлягає продажу. Наша чисельність зростає, та ми не розширюємося. Наша частина міста просто стає густонаселеною.

Цього полудня я сіла в автобус за номером шість, що йде з Белгевена до Феріш-стрит. Сьогодні в автобусі лише служниці в білих уніформах, які повертаються додому. Ми теревенимо, усміхаємось одна одній, як ніби є власницями цього автобуса (не те, що ми проти присутності білих – завдяки міс Паркс маємо право сидіти, де завгодно, – просто тут усі друзі).

По центру заднього сидіння помічаю Мінні. Невеличка повненька жіночка з блискучими чорними кучерями. Сидить, розкинувши ноги та схрестивши гладкі руки.

Вона на сімнадцять років молодша від мене. Мінні змогла б, напевно, підняти цей автобус над своєю головою, якщо захотіла б.

Такій старій пані, як я, пощастило мати Мінні за подружку.

Сідаю на вільне місце перед нею, обертаюся та слухаю. Усі полюбляють послухати Мінні.

– ...То я їй сказала: «Міс Волтер, ніхто не хоче бачити вашу голу білу задницю, їм подобається лише моя, чорна. А тепер ідіть у дім і вдягніть свої панталони та якусь одежину».

– На ганку? Гола? – дивується Кікі Браун.

– І задниця звисає аж до колін.

Автобус вибухнув реготом, сміються, аж головами кецають.

– Боже мій, та жінка божевільна, – витискає Кікі. – Не знаю, Мінні, як це тобі вдається натрапляти на ненормальних.

– А що, твоя міс Паттерсон не така? – відказує Мінні. – Б'юсь об заклад, вона заводило в компанії прибитих.

Увесь автобус знову регоче, бо Мінні нікому іншому не дозволяє погано говорити про свою білу господиню. Це її робота, тому їй право полихословити належить їй.

Автобус перетинає річку й робить першу зупинку в районі для темношкірих. Із десятків служниць виходить. Я пересідаю на вільне місце поряд із Мінні. Вона всміхається та, вітаючись, злегка штовхає мене ліктем під бік. Потім розслаблено спирається на спинку сидіння: для мене розігравати шоу не потрібно.

– Як ти? Розгладжувала складки весь ранок?

Сміюся та киваю головою:

– Півтори години.

– Чим ти нагодувала нині міс Волтер у тому бридж-клубі? Я весь ранок протупцяла, готуючи той дурнуватий торт із карамеллю, а вона не з'їла жодної крихти.

Це нагадало мені про слова міс Гіллі за столом. Якби йшлося про якусь іншу білу леді, ніхто б не хвилювався, та тут потрібно знати, чи чекати через неї на неприємності. Просто не знаю, як про це розповісти.

Дивлюсь у вікно, як ми минаємо лікарню для темношкірих, фруктовий кіоск.

– Гадаю, я чула, як міс Гіллі говорила щось про те, що її мама зовсім висохла, – вимовляю якомога обережніше. – Жалілася, що та недоїдає.

Мінні глипає на мене:

– Вона так сказала, справді? – Від самого імені її очі звузилися. – Що ще сказала міс Гіллі?

Краще вже викладу все.

– Думаю, Мінні, вона з тебе очей не спускає. Будь... дуже обережна з нею.

– Міс Гіллі краще бути обережною зі мною. Що там вона патякає? Я не вмію готувати? Що та стара торба з кістками нічого не їсть, бо я не годую її?

Мінні піднімається та закидає свою сумочку через плече.

– Пробач, Мінні, я почала про це тільки тому, щоб ти трималася від неї подалі...

– Якщо вона колись мені заявить таке, то отримає шматочок Мінні на обід.

Пирхнувши, Мінні виходить з автобуса.

Бачу крізь вікно, як вона трюхикає додому. З міс Гіллі не жартують. Боже, певно, треба було змовчати.

За кілька днів виходжу з автобуса, проходжу квартал до дому міс Ліфолт. А перед ним стоїть старий лісовоз. У ньому двоє темношкірих чоловіків, один п'є каву, а інший просто там і спить. Іду повз них, одразу ж на кухню.

Цього ранку містер Ралі Ліфолт іще вдома, що буває досить рідко. Коли б він тут не був, має такий вигляд, наче рахує кожну хвилину до повернення на свою бухгалтерську фірму. Навіть у суботу. Але сьогодні він чомусь сердиться.

– Це мій чортів будинок, і я плачу за все, що тут, трясця, є! – верещить містер Ліфолт.

Міс Ліфолт поспішає за ним із такою усмішкою, що стає зрозуміло: вона вже й не рада, що зачепила. Я ховаюсь у ванній кімнаті. Минуло вже два дні після тих балачок про вбиральню, і я сподівалася, що все забулося. Містер Ліфолт відчиняє двері, щоби поглянути на вантажівку, і з хряскотом зачиняє їх знову.

– Я терпів новий одяг, усі ті клятві поїздки до Нового Орлеана з твоїми університетськими подружками, та це вже остання крапля!

– Але це збільшить вартість будинку. Так сказала Гіллі!

Я й досі у ванній, але майже відчуваю, як міс Ліфолт намагається втримати ту усмішку на обличчі.

– Ми не можемо дозволити собі це! І Голбруки нам не указ!
На мить усе стихає. І враз я чую *туп-туп* маленьких повзунків.
– Та-тку?

Виходжу з ванної та прямую на кухню, бо Мей Моблі – це мій клопіт.

Містер Ліфолт уже навпочіпки перед нею. На його обличчі – усмішка, ніби гумова маска.

– Знаєш що, солоденька?

Та всміхається у відповідь. Чекає на приємний сюрприз.

– Ти не підеш до коледжу, тому що подружки твоєї мами не повинні користуватися тим самим туалетом, що й прислуга.

Він виходить, грюкнувши дверима так, що Крихітка аж кліпає.

Міс Ліфолт свариться на доньку пальцем:

– Мей Моблі, ти ж знаєш, що тобі не можна вилазити з ліжечка!

Маленька дивиться на двері, якими грюкнув її татко, дивиться на маму, яка гнівно супиться на неї. Моє малятко, вона схлипує, наче щосили намагається не розплакатися.

Кваплюся до неї, попри міс Ліфолт, і, підхопивши на руки, шепочу:

– Ходімо до вітальні, пограємося з іграшкою, що говорить. Як той ослик каже?

– Вона постійно вилазить із ліжечка. Сьогодні вранці я тричі вклала її назад.

– Бо декому треба перевдягнутися. Хто це попісяв?

Міс Ліфолт засоромлено розмовляє:

– Ну, я щось не подумала... – Але вже глипає у вікно, на лісовоз.

Я відходжу назад, така люта, що мною аж тіпає. Крихітка лежить у ліжечку з восьмої вечора, звичайно, її потрібно перевдягти! Спробувала б міс Ліфолт висидіти зо дванадцять годин у мокрих штаних, не встаючи!

Кладу Крихітку на сповивальний столик, намагаючись не виказувати своєї люті. Маленька уважно стежить, як я знімаю з неї підгузок. Потім простягає до мене свою ручку та ніжно доторкається до мого рота.

– Мей Мо погана, – промовляє вона.

– Ні, дитинко, ти не погана. – Кажу й погладжую її по голівці. – Ти хороша. Дуже хороша.

Я винаймаю житло на Гессум-авеню з 1942 року. Можна сказати, що вулиця Гессум має свій характер. Будиночки всі маленькі, та подвір'я різні: окремі недоглянуті, без жодної травинки, голі, як лисина в якогось дідугана, а на інших кущі азалій і троянд, густий зелений газон. Моє подвір'я, гадаю, – це щось середнє.

Перед моїм будинком кілька кущів червоних камелій. То тут, то там клаптики трави, а на місці, де ще три місяці після аварії стояв пікап Трілора, й досі велика жовта пляма. Дерев у мене немає. Зате задній двір тепер скидається на Едемський сад. Саме там моя сусідка, Іда Пік, розкинула грядки з овочами.

Своїми грядками Іда похвалитися не може, бо весь задній двір у неї завалений мотлохом її чоловіка – двигуни автомобілів, старі холодильники, шини. Він обіцяє, що все це полагодить, хоча так нічого й не робить. То я й запропонувала Іді щось посадити на моїй ділянці. Тепер я не займаюся городом, а вона дозволяє мені рвати потрібне й економити пару доларів на тиждень. А що ми не з'їли, Іда консервує на зиму та ділиться зі мною. Чудова гичка з ріпи, баклажани, бамія бушелями, всілякі баштанні культури. Не знаю, як їй вдається захищати свої помідори від жучків, але вдається. І вони смачнющі.

Того вечора йшов густий дощ. Я дістала баночку Ідиної капусти з помідорами, з'їла останню скибку черствого кукурудзяного хліба. Потім почала підраховувати свої фінанси, тому що останнім часом сталося аж дві речі: квиток на автобус подорожчав до п'ятнадцяти центів за поїздку й орендна плата зросла до двадцяти дев'яти доларів на місяць. Я працюю на міс Ліфолт із восьмої до четвертої, шість днів на тиждень, крім суботи. Щоп'ятниці отримую сорок три долари, тобто сто сімдесят два долари на місяць. Це означає, що після оплати рахунків за світло, воду, газ і телефон у мене залишиться тринадцять доларів п'ятдесят центів на тиждень на продукти, одяг, зачіску й пожертви на церкву. Ще треба згадати про те, що надіслати поштою всі ці рахунки тепер вартує аж нікель^[3]. А мої робочі мешти такі блаженські, наче висохли з голоду. Нова пара коштує сім доларів, тобто сидіти мені на капусті з помідорами, доки не стану братиком

Кроликом. Дай Боже здоров'я Іді Пік, інакше мені взагалі нічого було б їсти.

Озивається телефон, і я аж підстрибую. Ще не встигла сказати «алло», як чую голос Мінні. Вона сьогодні працює допізна.

– Міс Гіллі спроваджує міс Волтер до будинку для людей похилого віку. Маю шукати собі нову роботу. І знаєш, коли вона їде? Наступного тижня.

– О ні, Мінні.

– Я вже почала шукати, набрала сьогодні з десятків дам. Ніхто не зацікавився.

Із жалем визнаю, що я не здивована.

– Передусім спитаю завтра міс Ліфолт, чи не знає вона, кому потрібна служниця.

– Почекай, – просить Мінні. Чую, як міс Волтер щось говорить, а Мінні відповідає: – Хто я, по-вашому? Водій? Я не повезу вас до заміського клубу, коли дощ як з відра.

Окрім крадіжки, найгіршим для вашої кар'єри прислуги є зухвальство. Хоча Мінні така чудова куховарка, що іноді це компенсується.

– Мінні, не переймайся. Ми знайдемо тобі когось глухого як пень, як-от міс Волтер.

– Міс Гіллі вмовляла мене піти працювати до неї.

– Що? – видаю якомога строгіше: – Дивися сюди, Мінні, я сама утримуватиму тебе, та не дозволю працювати на цю злюку.

– Ти з ким, гадаєш, розмовляєш, Ейбілін? З мавпою? Це те ж саме, що піти працювати на Ку-клукс-клан. І знаєш, я ніколи не позбавлю Юл Мей роботи.

– Боже, пробач мені, – просто я так нервую, коли заходить про міс Гіллі. – Я зателефоную міс Керолайн з «Жимолості», може, вона когось знає. І міс Рут наберу, вона така мила, аж серце розривається. Колись щоранку прибирала свій будинок, а я мала просто складати їй компанію. Її чоловік помер від скарлатини, гм-м-м.

– Дякую, Ейбі. Ну ж бо, міс Волтер, з'їжте-но цю зелену квасолинку за моє здоров'я. – Мінні прощається й кладе слухавку.

Наступного ранку старий зелений лісовоз знову стояв на тому самому місці. Гупати вже почали, та містер Ліфолт сьогодні тут не

крутиться. Припускаю, він зрозумів, що програв цей раунд іще до його початку.

Міс Ліфолт сидить за кухонним столом у своєму блакитному стьобаному халаті й базикає по телефону. Крихітка, з личком у чомусь червоному та липкому, злупала маму за коліна й намагається повернути до себе її увагу.

– Крихітко, доброго ранку, – вітаюсь.

– Мамо! Мамо! – кличе Маленька, силкуючись видертися на коліна до міс Ліфолт.

– Ні, Мей Моблі, – зсовує її міс Ліфолт. – Мама розмовляє по телефону. Дай мамі порозмовляти.

– Мамо, візьми, – скиглить Мей Моблі й простягає до мами ручки.

– Тс-с-с, – шепоче міс Ліфолт.

Швидко хапаю Крихітку й несу вмиватися, але вона продовжує витягувати шию та скиглити «мамо, мамо».

– Сказала, як ти мені й говорила, – киває міс Ліфолт у слухавку. – Коли ми переїжджатимемо, це збільшить вартість будинку.

– Ну ж бо, Крихітко. Поклади свої ручки сюди, у водичку.

Але маленька надто пручається. Хочу намилити їй пальчики, а вона крутиться-звивається й таки вислизає з моїх рук. Біжить простісінько до мами й, витягнувши підборіддя, щосили смикає за телефонний дріт. Слухавка вилітає з руки міс Ліфолт і гепає на підлогу.

– Мей Моблі! – вигукую я.

Кваплюся до неї, та міс Ліфолт устигає раніше. Губи розтяглися у страхітливій усмішці, оголивши зуби. Міс Ліфолт так ляскає Крихітку по голих ніжках, що навіть я підстрибую наче вжалена.

Потім міс Ліфолт хапає Мей Моблі за руку та шарпає нею, карбуючи кожне слово:

– Мей Моблі, не чіпай більше мого телефона! – а тоді до мене, – Ейбілін, скільки разів я маю повторити, щоб ти тримала її подалі від мене, коли я спілкуюся по телефону!

– Вибачте, – кажу я й підхоплюю Мей Моблі, намагаюся обійняти її, але вона репетує на весь голос, обличчя червоне, б'ється.

– Заспокойся, Крихітко, все добре, все...

Мей Моблі кривиться, замахується і – бац! Як дасть мені просто у вухо.

Міс Ліфолт вказує на двері й верещить:

– Ейбілін, обидві просто заберіться звідси!

Несу маленьку з кухні. Я така люта на міс Ліфолт, що кусаю себе за язика. Якби ця дурепа приділила власній дитині хоч трішки уваги, такого б не сталося! У кімнаті Мей Моблі я сідаю в крісло-гойдалку. Дитинка схлипує в моє плече, а я потираю їй спинку, радіючи, що вона не бачить мого лютого обличчя. Не хочу, щоб вона почувалася винною.

– Усе гаразд, Крихітко? – шепочу я.

Вуха ще болять від її малого кулачка. Я тішуся, що вона вдарила мене, а не свою маму, бо й не знаю, що та жінка з нею зробила б. Дивлюся нижче й бачу червоний відбиток руки на її ніжці.

– Я тут, маленька, Ейбі тут, – я гойдаю та заспокоюю її, гойдаю та заспокоюю.

Але Крихітка, вона просто плаче й плаче.

Десь ополудні, коли починаються мої телесеріали, у гаражі все затихає. Мей Моблі сидить на моїх колінах і допомагає чистити квасолі. Вона ще від ранку трохи неспокійна. Гадаю, я теж, але я заштовхала свій біль у місце, де ним можна не перейматися.

Ми йдемо на кухню, і я рихтую їй сендвіч із ковбасою. На під'їзній дорозі у своїй вантажівці робітники влаштовуються пообідати. Добре, що все спокійно. Усміхаюся Крихітці, даю їй полуничку, дякуючи Богу, що була поруч, коли трапилася та неприємність з її мамою. Боюся навіть думати, що могло статися, якби не було мене. Вона кладе полуничку до ротика й усміхається у відповідь. Гадаю, вона теж це розуміє.

Міс Ліфолт зараз немає, тому вирішую зателефонувати в будинок міс Волтер, до Мінні, щоб з'ясувати, чи знайшла вона якусь роботу. Та не встигаю дійти до телефона, як у задні двері стукають. Відчиняю й бачу в дверях одного з робітників. Зовсім старий. У комбінезоні поверх білої сорочки.

– Здоровенькі були, мем. Можна у вас попросити трохи води? – питає він.

Не впізнаю його. Певно, він із південної частини міста.

– Звісно, – відповідаю.

Дістаю з буфета паперовий стаканчик із намальованими кульками. Залишилися з другого дня народження Мей Моблі. Знаю, що міс Ліфолт не сподобалося б, якби я запропонувала йому склянку.

Він залпом випиває воду та повертає мені стаканчик. Вигляд у нього дуже втомлений. І сум у очах.

– Як там успіхи? – цікавлюсь я.

– Робота йде, – говорить він. – Але води ще немає. Думаю, ми прокладемо трубу з того боку дороги.

– Напарникові теж потрібно попити?

– Було б добре, – киває він, і я йду по іншого смішного стаканчика для його товариша і наповнюю його водою з-під крана.

Він не відразу несе його напарникові.

– Перепрошую, – починає, – але де... – Стовбичить там хвилину, розглядаючи свої черевики. – Де тут можна... подзюрити?

Піднімає голову, дивлюся на нього, десь із хвилину ми просто дивимось одне на одного. Тобто це досить кумедно. Не так, щоб розреготатися, але смішно про це думати: два туалети в будинку, ще один будують, але й досі немає місця, щоб цей чоловік міг сходити до вітру.

– Ну... – такого зі мною не бувало. Той юнак, Роберт, який що два тижні прибирає подвір'я, гадаю, ходить до вбиральні до приходу сюди. Але цей чоловік, він старий. Руки в глибоких зморшках. Сімдесят років тривоги залишили так багато слідів на його обличчі, що воно нагадує дорожню карту.

– Гадаю, вам доведеться піти в куці, за будинком, – чую свій голос, а сама хочу бути зараз деінде. – Там пес, але він вам нічого не заподіє.

– Тоді гаразд, – каже він. – Дякую.

Я спостерігаю, як він повільно повертається зі склянкою води для свого напарника.

Стукіт і земляні роботи тривають увесь день.

Упродовж наступного дня двір будинку сповнюють стукіт молотків і шкрябання лопат. Я нічого не питаю в міс Ліфолт про це, а та нічого не пояснює. Тільки щогодини виглядає із задніх дверей, щоб перевірити, що відбувається.

О третій годині пополудні гуркіт припиняється, чоловіки сідають у свою вантажівку та їдуть. Міс Ліфолт проводить їх поглядом і голосно зітхає. Потім сідає в автівку та вирушає займатися тим, чим

займається, коли не хвилюється, що біля її будинку крутиться пара темношкірих.

За якийсь час деренчить телефон.

– Міс Ліф...

– Вона рознесла на все місто, що я краду! Ось чому я не можу знайти роботу! Ця відьма перетворила мене на найнахабнішу покоївку-злочинницю округу Гіндс!

– Постривай, Мінні, переведи подих...

– Сьогодні вранці перед роботою я пішла до Ренфроу, що живуть у «Платані», то міс Ренфроу ледь не виганяла мене зі свого подвір'я. Говорить, що міс Гіллі розповіла їй про мене все, й усі вже знають, що я у міс Волтер вкрала свічник!

Аж відчуваю, з якою силою вона тримає слухавку, так, що здається, переламає її надвоє. Чую голос Кіндри й дивуюся, чому Мінні вже вдома. Зазвичай вона не йде з роботи раніше четвертої.

– Я ж тільки готувала старій смачну їжу та доглядала за нею!

– Мінні, я знаю, що ти чесна жінка. І Господь це знає.

Голос раптом стихає – ніби бджоли в стільнику дзижчать:

– Коли я прийшла до міс Волтер, міс Гіллі вже була там і намагалася дати мені двадцять доларів. Говорить: «Візьми. Я знаю, вони тобі потрібні». Я ледь не плюнула їй в обличчя. Та стрималася. Ні, мем, – вона аж задихалась, – я зробила *гірше*.

– Що ти зробила?

– Не скажу. Нікому не скажу про той пиріг. Але я дала їй те, на що вона заслуговує! – Тепер Мінні голосить, а я ціпенію з жаху. Із міс Гіллі краще не жартувати. – Я вже ніколи не знайду роботу, Лерой мене вб'є...

Десь неподалік починає плакати Кіндра. Мінні кладе слухавку, навіть не попрощавшись. Не розумію, що вона торочила про якийсь пиріг. Але, Господи, знаючи Мінні, там не було нічого доброго.

Увечері я зірвала багрину та помідор на Ідиній грядці. Підсмажила кавальчик шинки, приготувала трішки підливи та соус для печива. Розчесала та вклала свою перуку, накрутилася на рожеві бігуді, збризнувши волосся лаком. Увесь вечір я стурбовано думала про Мінні. Треба викинути би це з голови, якщо хочу сьогодні заснути.

Сідаю за стіл, щоб поїсти, вмикаю радіо. Малий Стіві Вандер співає «Кінчики пальців». Цьому хлопчині не заважає те, що він темношкірий. Йому дванадцять, сліпий, а вже на радіо. Коли він закінчує співати, перемикаю станції, пропускаючи проповідь пастора Гріна, й зупиняюся на станції з афро-американською музикою. Тут грають танцювальний блюз.

Люблю слухати ті принадні тягучі звуки, коли смеркає. Тоді мені здається, що в будинку повно люду. Так і бачу, як вони погойдуються під звуки блюзу на моїй кухні. Коли вимикаю верхнє світло, то уявляю, що ми в «Круці». Невеличкі столики, на них лампи з червоними абажурами. Травень або червень, теплінь. Мій чоловік, Клайд, засліплює мене своєю усмішкою й каже: «Кохана, хочеш випити?» А я відповідаю: «*Чорну Мері*, без льоду» й починаю сміятись із себе, бо насправді сиджу на кухні, замріяна, і нічого міцнішого за бузковий «Ніхай» ніколи й не куштувала.

По радіо Мемфіс Мінні співає про те, що пісне м'ясо смажити не варто, тобто про те, що кохання триває недовго. Час від часу думаю, що могла б знайти собі іншого чоловіка, когось із нашої церкви. Річ у тім, що я так люблю Господа, що побожний чоловік так багато для мене не важитиме. Чоловіки, що мені подобаються, не з тих, які залишаться з вами, витративши всі ваші гроші. Я вже припустилася такої помилки двадцять років тому. Коли мій чоловік Клайд покинув мене заради тієї нікчемної шльондри з Феріш-стрит, на прізвисько Какао, я розсудила, що краще відразу давати відкоша в таких справах.

Надворі пронизливо нявчить кіт, і я повертаюся на свою холодну кухню. Вимикаю радіо й вмикаю світло, дістаю із сумочки молитовник. Мій молитовник – це звичайний блакитний блокнот, який я придбала в крамниці «Бен Франклін». Я користуюсь олівцем, тому можу витирати гумкою, допоки не стане як треба. Я почала писати молитви ще у школі. Коли в сьомому класі я повідомила вчительку, що більше до школи не ходитиму, бо маю допомагати мамі, міс Росс ледь не заплакала.

– Ейбілін, ти найкмітливіша в класі, – сказала вона. – І єдиний спосіб не розгубити це – читати й *писати* щодня.

Тому я й почала записувати молитви замість того, щоб промовляти їх. Але відтоді більше ніхто не називав мене кмітливою.

Перегортаю сторінки молитовника, щоб побачити, хто там у мене сьогодні. Декілька разів цього тижня мені спадало на гадку, що, може, й міс Скітер внесу до списку. Навіть не знаю, чому. Вона завжди така мила, коли заходить. Хоча мене це й лякає, та постійно міркую, про що ж саме йшлося, коли вона запитала мене на кухні міс Ліфолт, чи не хочу я все змінити. Ще й ті її розпитування про Константін, няньку, що виховала її. Я знаю, що відбулося між Константін і мамою міс Скітер, але нізащо не розповім їй цю історію.

Але така от річ, що коли я почну молитися за міс Скітер, то за наступної нашої зустрічі розмова продовжиться. І після того, й пізніше. Тому що так діє молитва. Вона немов електрика, що підтримує роботу предметів. А ситуація з туалетом – не з тих, які я хочу обговорювати.

Продивляюся список тих, за кого молюся. За номером один – моя Мей Моблі. Потім хвора на ревматизм Фанні Лу з церкви. Мої сестри Інез і Мейбл із Порт-Гібсона, в яких разом вісімнадцять дітей, і у шістьох із них грип. Якщо список невеликий, я згадую смердючого білого стариганя, що живе за крамницею, де продають корм для тварин, того, що збожеволів, хильнувши крему для взуття. Та сьогодні список досить довгий.

А гляньте-но, кого ще я додала у список. Бертріну Бессемер, очам не вірю! Усім відомо, що ми з Бертріною не зносимо одна одну відтоді, як вона обізвала мене дурною негритоскою за те, що я вийшла заміж за Клайда купу років тому.

– Мінні, – запитала я минулої неділі, – чому Бертріна попросила мене молитися за неї?

Ми йшли додому після служби, що на першу пополудні. Мінні й сказала:

– Ходять чутки, ти знаєш сильні молитви, вони допомагають краще, ніж звичайні.

– Як ти сказала?

– Евдора Грін, коли зламала стегно та потрапила до твого списку, через тиждень вже була на ногах. Ісайя впав із вантажівки з бавовною, потрапив у твій список того самого вечора й наступного дня повернувся на роботу.

Ці слова змусили мене замислитися над тим, що мені навіть не випало нагоди помолитися за Трілора. Може, тому Господь і забрав

його так швидко. Не хотів зі мною сперечатись.

– Снафф Вашингтон, – правила далі Мінні. – Лолі Джексон – чорт, Лолі потрапила в твій список і за два дні встала з інвалідного крісла, наче її торкнувся Ісус. Це відомо кожному в окрузі Гіндс.

– Але це ж не я, – заперечую. – Це просто молитва.

– Але Бертріна... – Вимовляючи це, Мінні розреготалася. – Пам'ятаєш Какао, з якою втік Клайд?

– Гмм. Таке забудеш.

– За тиждень після того, як Клайд покинув тебе, я чула, що Какао прокинулася, а її піська смердить, як зіпсована устриця. Три місяці лікувалася. Бертріна – найкраща подружка Какао. Вона *знає* силу твоєї молитви.

Я аж рота роззявила. Чому ж вона раніше про це не згадувала?

– Ти натякаєш, що люди думають, ніби я вдаюся до чорної магії?

– Я знала, що ти хвилюватимешся, якщо розповім тобі. Люди просто думають, що в тебе з Богом ближчий зв'язок, ніж у інших. В усіх нас спільна телефонна лінія з Господом, але ти, ти говориш йому просто у вухо.

На плиті починає шипіти чайник, повертаючи мене до реальності. Боже ж мій, гадаю, треба наважитися та додати в список міс Скітер, але з якого дива – сама не відаю. Це нагадуватиме мені про те, про що не хочу й думати: що міс Ліфолт буде для мене вбиральною, бо вважає мене заразною. А міс Скітер запитує, чи не хочу я все змінити, начебто змінити Джексон, Міссісіпі – це наче замінити електричну лампочку.

Чищу я квасолу на кухні в міс Ліфолт, а тут дзвонить телефон. Сподіваюся, що то Мінні, повідомить, що щось підшукала. Я вже набирала всіх, у кого працювала, й усі відповіли мені одне й те саме: «Ми не наймаємо прислугу». Та насправді вони мали на увазі «Ми не наймаємо Мінні».

Хоча свій останній робочий день Мінні мала три дні тому, міс Волтер тишком зателефонувала їй учора ввечері, попросила зайти сьогодні, бо в будинку стало занадто порожньо після того, як міс Гіллі вивезла майже всі меблі. Я й досі не знаю, що сталось у Мінні з міс Гіллі. Та й знати не хочу.

– Резиденція Ліфолт.

– Е-е, привіт. Це... – Леді затихла, прокашлялась. – Алло. Можна... Можу я поговорити з Елізабет Ліфолт?

– Міс Ліфолт зараз немає вдома. Переказати їй щось?

– О! – вигукнула вона, наче розхвилювалася через таку дурницю.

– Можна поцікавитися, хто телефонує?

– Це... Селія Фут. Цей номер дав мені чоловік, я не знайома з Елізабет, але... він сказав, що їй відомо все про Благодійний вечір і Жіночу Лігу.

Ім'я мені знайоме, та не впевнена, звідки. Висловлюється та жінка так, ніби вона з глухого села, де в черевиках може й кукурудза прорости. Але голос такий солоденький, високий. Проте, здається, вона не з тих леді, що живуть неподалік.

– Я перекажу їй, що ви телефонували, – відповідаю. – Який ваш номер?

– Я тут новенька і... ну... це не так, я тут уже досить довго, десь більше ніж рік. Просто ні з ким тут не знайома. Я нечасто... виходжу в люди.

Вона знову прокашлялась, а я собі міркую, і чого то вона мені все це розповідає? Я ж служниця, якщо розмовлятиме зі мною, то друзі в неї не з'являться.

– Я думала, що, може, чимось допоможу з тим вечором, не виходячи з дому, – торочить вона.

І тут я згадую, хто ж вона така. Це її міс Гіллі та міс Ліфолт постійно поливають брудом, бо вона вийшла заміж за колишнього кавалера міс Гіллі.

– Я перекажу ваше повідомлення, – запевняю. – Який, ви сказали, ваш номер?

– О, я хотіла перебігти до крамниці за продуктами. Що ж, мабуть, посиджу вдома та почекаю.

– Якщо вона не зв'яжеться з вами, то залишить повідомлення прислузі.

– У мене немає прислуги. Фактично, я саме збиралася запитати її про це, можливо, вона когось порадить.

– Ви шукаєте прислугу?

– Та я вже з ніг збилася, шукаючи того, хто їздитиме в округ Медісон.

Ну і як вам таке.

– Я знаю дуже хорошу людину. Вона славиться своїми стравами й за дітками вашими пригляне. У неї навіть власна машина є, щоб дістатися до вашого будинку.

– О, ну... Все-таки я б порадилася з Елізабет. Я вже продиктувала вам свій номер?

– Ні, мем, – зітхаю я. – Слухаю.

Міс Ліфолт ніколи не порекомендує Мінні, усе через ту брехню міс Гілі.

Вона диктує:

– Місіс Джонні Фут, Емерсон, 2-66-09.

Про всяк випадок говорю:

– А її ім'я Мінні, Лейквуд, 8-44-32. Записали?

Крихітка тягне мене за сукню:

– Животик болить... – і потирає живіт.

У мене виникає ідея. Я імпровізую:

– Зачекайте, що там, міс Ліфолт? Так, я перекажу їй. – І знову прикладаю слухавку до рота: – Міс Селіє, міс Ліфолт щойно ввійшла, каже, що погано почувається, але щоб ви таки зателефонували Мінні. Вона каже, що набере вас, якщо потрібна буде допомога з Вечором.

– О! Перекажіть їй, що я дуже вдячна. І щиро сподіваюся, що їй полегшає. І хай телефонує мені будь-коли.

– Покоївка Мінні Джексон, Лейквуд, 8-44-32. Заждіть, що-що? – Даю Мей Моблі печиво, а самій з біса приємно від учиненого. Я брешу, й мені байдуже.

Кажу міс Селії:

– Вона просить нікому не розповідати, що порадила вам Мінні, всі її подруги хочуть найняти цю покоївку, й дуже засмутяться, коли дізнаються, що її порекомендували комусь іншому.

– Я не викажу її секрет, якщо вона не викаже мій. Я не хочу, щоб мій чоловік знав, що я наймаю служницю.

Ну, якщо це не ідеально, то що ж тоді.

Тільки-но закінчено розмову, якнайшвидше набираю номер Мінні. І тут на порозі міс Ліфолт.

Бачте, оце-то ситуація. Я дала тій жінці, міс Селії, домашній номер Мінні, та вона сьогодні працює, бо міс Волтер самотньо. І коли Селія зателефонує, то Лерой дасть їй номер міс Волтер, бо він дурень. А якщо міс Волтер відповість на дзвінок міс Селії, гру закінчено. Міс

Волтер розпатякає цій жінці всі плитки, які розпускає міс Гіллі. Мушу зв'язатися з Мінні чи Лероєм, поки цього не сталося.

Міс Ліфолт прямує до своєї спальні та, як я й думала, одразу ж зависає на телефоні. Спочатку вона телефонує міс Гіллі. Потім перукарці. Потім до крамниці щодо весільного подарунка. І базикає, і базикає, і базикає. Щойно закінчивши, виходить і питає, що в них на вечерю цього тижня. Витягую блокнот, перечитую список. Ні, вона не хоче свинину на кістці. Вона намагається змусити чоловіка схуднути. Вона хоче яловичу відбивну із зеленим салатом. І скільки, на мою думку, калорій у безе? І щоб я більше не давала Мей Моблі печиво, тому що та надто товста, і... і... і...

Боже мій! Як для жінки, що слова до мене не зронить, за винятком «зроби це» та «користуйся тією вбиральнею», ні сіло ні впало вона розводиться зі мною, ніби я її найкраща подруга. Мей Моблі витупцює джигу, намагаючись привернути мамину увагу. І щойно міс Ліфолт нахиляється до дитини, як *она!* Вона вилітає з дому, бо забула про одну справу, а клятий час уже минув.

Гарячково набираю номер, аж пальці не слухаються.

– Мінні! Я знайшла тобі роботу. Але будь біля телефона....

– Вона вже телефонувала. – Голос у Мінні безбарвний. – Лерой дав їй номер.

– І міс Волтер відповіла, – здогадуюсь я.

– Глуха як пень, і раптом, чудо Господнє, почула телефон. Я крутилася по кухні туди-сюди й не звернула уваги, а тоді почула своє ім'я. Потім зателефонував Лерой, я й дізналася, що то було. – Голос у Мінні зовсім виснажений, а вона з тих, хто ніколи не втомлюється.

– Що ж, може, міс Волтер не розповіла їй ту брехню, що вигадала міс Гіллі. Ніколи не знаєш напевне. – Але навіть я не така дурна, щоб вірити в це.

– Навіть якщо й не розповіла, міс Волтер усе відомо про те, як я помстилася міс Гіллі. Ти не уявляєш, який Страшний Жах я вчинила. Навіть не хочу тобі зізнаватись. Упевнена, що міс Волтер розповіла тій жінці, що я втілення самого диявола. – Її голос звучить моторошно. Неначе грамофонна платівка, що грає трохи сповільнено.

– Вибач. Якби я могла зателефонувати раніше, ти б устигла підійти до телефона.

– Ти зробила все, що могла. Тепер мені вже ніхто й ніяк не допоможе.

– Я помолюся за тебе.

– Дякую, – говорить вона, а тоді в голосі щось надривається. – І спасибі, що спробувала мені допомогти.

Кладемо слухавки, і я беруся за прибирання. Голос Мінні мене налякав.

Вона завжди була сильною жінкою, завжди боролася. Після смерті Трілора вона приносила мені вечерю щовечора три місяці поспіль. І щодня примовляла: «Ну-ну, ти ж не залишиш мене саму на цій грішній землі», а я вам кажу, що міркувала про це. Уже й петлю на мотузці зав'язала, коли Мінні знайшла її. Мотузка була Трілорова, відтоді, коли він готував науковий проект із блоками та колесами. Не впевнена, чи я б скористалася нею, усвідомлюючи, що це гріх проти Господа, але тоді я була не при собі. Мінні нічого не питала, тільки витягла її з-під ліжка, викинула у відро для сміття та винесла на вулицю. Коли повернулася, то потерла руки, наче просто прибрала, як зазвичай. Вона така діловита, та Мінні. Але зараз вона звучить не дуже. Я подумала, чи не перевірити сьогодні, що лежить під її ліжком.

Ставлю на підлогу відерце з мийними засобами «Саншайн», яке змушує тих леді з телевізора постійно всміхатися. Мушу сісти. Підходить Мей Моблі, тримаючись за животик, і просить:

– Зроби, щоб не боліло.

Вона кладе голівку мені на коліна. Знову та знову гладжу її волосся, поки вона ледь не муркоче, відчуваючи любов, яка струменить з моєї руки. А я міркую про всіх своїх друзів, про те, що вони зробили для мене. І що роблять щодня для білих жінок, у яких працюють. І про той біль у голосі Мінні. І про Трілора, мертвого та похованого.

Дивлюся на Крихітку, і глибоко в душі знаю, що не зможу вдіяти нічого, щоб вона не стала такою самою, як її мама. І все це разом вколисує мене. Я заплющую очі й подумки промовляю «Отче наш». Але легше мені від цього не стає.

Допоможи мені, Боже, та тут треба щось робити.

Крихітка весь полудень обіймає мене за ноги, й кілька разів я ледь не перечеплююся через неї. Та я й не проти. Міс Ліфолт і слова не зронила від ранку ні до мене, ні до Мей Моблі. Так завзято працює на своїй машинці в спальні. Напевно, хоче прикрити ще щось недоладне в будинку.

Через якийсь час ми з Мей Моблі йдемо до вітальні. Мені потрібно переprasувати купу сорочок містера Ліфолта, а потім приготувати печеню. Я вже помила ванну, змінила постільну білизну та пропилососила килими. Я завжди намагаюся впоратися раніше, щоб ми з Крихіткою могли побути разом і погратись.

Міс Ліфолт заходить і спостерігає, як я прасую. Вона так інколи чинить. Насупиться та дивиться. І поспіхом усміхається, якщо гляну на неї. Поправляє ззаду волосся, щоб здавалося пишнішим.

– Ейбілін, маю для тебе сюрприз. – І всміхається на весь рот. Зуби не показала, тільки губи розтягнула. – Ми з містером Ліфолтом вирішили побудувати тобі власну, окрему вбиральню. – Плескає в долоні й опускає голову. – Там, у гаражі.

– Так, мем.

Де, вона гадає, я була весь цей час?

– Отже, відтепер, замість гостьового туалету ти використовуватимеш власний. Хіба це не чудово?

– Так, мем.

Продовжую прасувати. Телевізор увімкнений, от-от почнеться моя програма. Вона стоїть там і далі тупиться в мене.

– То тепер користуватимешся тим, у гаражі, розумієш?

Я не дивлюся на неї. Намагаюся не ускладнювати все, та вона таки добивається свого:

– Може, візьмеш папір і підеш спробуєш?

– Міс Ліфолт, цієї миті я не маю потреби йти туди.

Мей Моблі показує на мене з манежу й промовляє:

– Мей Мо сік?

– Піду принесу тобі сік, маленька, – відповідаю їй.

– О... – Міс Ліфолт кілька разів облизує губи. – Але пізніше ти підеш туди та використовуватимеш ту вбиральню, тобто... тільки її, добре?

На міс Ліфолт багато косметики, густої, немов вершки. І ту жовтувату мазюку вона й на губи наклала, тож важко визначити, чи є в

неї рот. Говорю те, чого вона прагне почути:

– Віднині я користуватимуся своєю вбиральнею для темно-шкірих. А тепер піду та ще раз старанно помию хлоркою ванну кімнату для білих.

– Ну, не квапся. Можеш зробити це будь-коли сьогодні.

Але, втім, вона стримить там і крутить обручку, вона хоче, щоб я зробила це зараз.

Повільно відкладаю праску та відчуваю, як у моїх грудях проростає гірке зерно, засіяне там після смерті Трілора. Моє лице горить, язик чухається. Не знаю, що відповісти їй. Та розумію те, що я цього не скажу. І розумію, що вона теж не каже того, чого прагне, й тому так дивно: ніхто нічого не говорить, але ми якимось ведемо розмову.

Мінні

Розділ 3

Я стою на задньому ганку білої леді й сама себе вмовляю: «Мовчи, Мінні». Проковтні все, що може вилетіти з твого рота й запахай це собі в зад. Май вигляд служниці, яка виконує все, що їй велять. Насправді, зараз я так хвилююся, що якщо отримаю цю роботу, то ніколи більше не скаржитимусь.

Я підтягую панчохи, бо вони трохи провисають – біда всіх повних невисоких жінок у всьому світі. Потім повторюю, що маю казати, а що тримати при собі. Роблю крок уперед і натискаю гудзик дзвінка.

Він дзвонить довгим «дін-дон», вишукано та незвичайно для цього великого заміського будинку. Він немов замок, сіра цегла піднімається високо в небо, простягається і ліворуч, і праворуч теж. З усіх боків галявину оточують ліси. Якби це було місце з казки, то в лісі напевне жили би відьми. Оті, що їдять дітей.

Задні двері відчиняються, і в них постає Мерилін Монро. Або ж її близька родичка.

– Привіт, а ви якраз вчасно. Я Селія. Селія Рей Фут.

Біла леді подає мені руку, і я дивлюся на неї. Можливо, вона й схожа на Мерилін, але не готова до кінопроб. Її золотава зачіска в борошні. Борошно на накладних віях. І весь вузький брючний костюм обсипаний борошном. Стоїть у хмарі борошна та в костюмі, який облягає її так щільно, що дивуюся, як вона дихає.

– Так, мем. Я Мінні Джексон. – Замість потиснути їй руку, я розгладжую свою білу форму. Мені не потрібен такий безлад. – Ви щось готуєте?

– Один із тих перекинутих тортів за рецептом із журналу. – Вона зітхає. – І він не дуже вдається.

Я проходжу за нею досередини й бачу, що міс Селія Рей Фут іще не дуже постраждала від фіаско з борошном. Увесь удар припав на кухню. Стільниці, дводверний холодильник, кухонний комбайн – усе десь на чверть дюйма вкрите борошном. Від такого безладу я божеволію. Я ще навіть не отримала роботу, а вже шукаю в мийці губку.

Міс Селія каже:

– Гадаю, мені треба трохи повчитися.

– Звичайно, що треба, – відповідаю. І зразу ж прикушую языка. Ти не огризатимешся до цієї білої леді так, як до іншої. Огризалася до неї, поки ту не забрали до будинку для людей похилого віку.

Але міс Селія просто всміхається, миє руки в мийці, де повно посуду. Цікаво, можливо, я втрапила на ще одну глуху, як міс Волтер. Сподіватимемося, що так.

– Мені ніяк не вдається призвичаїтися до кухонної роботи, – промовляє вона тихим голлівудським голосом Мерилін, і я можу запевнити, що вона не від світу цього. Я зиркаю вниз і бачу, що дурепа не носить жодного взуття, ніби вона якийсь білий непотріб. Поважні білі дами не ходять босоніж.

Вона, мабуть, на десять чи п'ятнадцять років молодша за мене, їй приблизно двадцять два, чи можливо, двадцять три, і вона дуже красива, та навіщо їй так багато штукатурки на обличчі? Б'юсь об заклад, на ній вдвічі більше макіяжу, ніж на інших білих жінках. Також груди в неї набагато більші. Насправді, вони майже такі самі великі, як і в мене, проте в усіх інших місцях вона худорлява, а я ні. Сподіваюся, їсть вона багато. Бо я смачно готую, й саме тому люди наймають мене.

– Я можу запропонувати вам прохолодні напої? – запитує вона. – Присядьте, я щось вам принесу.

Я розумію: тут відбувається щось смішне.

– Лерою, напевно, вона божевільна, – сказала я, коли три дні тому міс Селія мені зателефонувала та попросила прийти на співбесіду, – тому що всі в місті думають, що я вкрала в міс Волтер срібло. І я впевнена, що вона теж так думає, бо телефонувала міс Волтер саме тоді, коли я була там.

– Білі люди дивні, – відповів Лерой. – Хто знає, може, стара добре про тебе відгукнулась.

Я пильно дивлюся на міс Селію Рей Фут. Ще ніколи в житті біла жінка не пропонувала мені присісти та пригостити прохолодним напоєм. Чорт, тепер навіть не знаю, чи ця дурепа взагалі планує наймати покоївку, чи вона просто так притягнула мене сюди.

– Мем, може, краще спершу піти й оглянути будинок.

Вона всміхається, ніби її лаковану голову ніколи навіть не відвідувала думка показати мені будинок, в якому я, можливо, прибиратиму.

– О, звичайно. Проходьте туди, Максі. Спершу я покажу вам дивовижну їдальню.

– Моє ім'я Мінні.

Може, вона не глуха, та не божевільна. Може, вона просто дурна. У мене знову зароджується надія.

Жінка водить мене своїм химерним будинком і розмовляє, а я йду слідом. На першому поверсі десять кімнат, і в одній опудало ведмедя грізлі, який, схоже, з'їв попередню покоївку й чекає на наступну. Обсмалений прапор Конфедерації висить у рамці на стіні, а на столі стоїть старовинний срібний пістолет із вигравіюваним іменем «Генерал Конфедерації Джон Фут». Мабуть, тією штукаю прапрадід Фут лякав рабів.

Ми рухаємося далі, й усе інше там таке саме, як і в будь-якому хорошому білому будинкові. До того ж, це найбільший будинок, у якому я коли-небудь була, хоч там скрізь брудна підлога та запилені килими; незлі люди, які кращого не бачили, сказали б, що килими зачовгані, але я одразу впізнаю старовину. Я працювала в декількох поважних будинках. Просто сподіваюся, що вона вже не таке село, що навіть пилососа не має.

– Мама Джонні не дозволяє мені нічого прикрашати. Моя б воля, на стінах були би білі килими із золотим оздобленням, а не цей мотлох.

– Звідки ви? – запитую я.

– Я з... Шугар-Дітча. – Її голос трохи падає. Шугар-Дітч – найбільша діра у Міссісіпі, а то й у всіх Сполучених Штатах. Він знаходиться в окрузі Туніка, майже біля Мемфіса. Одного разу я бачила в газеті фотографії, на яких було зображено ті халупи. Навіть білі діти мали вигляд, наче вони тиждень нічого не їли.

Міс Селія намагається всміхнутися й говорить:

– Я вперше наймаю покоївку.

– Вона вам тут конче потрібна, – ну, Мінні...

– Я була дуже рада отримати рекомендації від міс Волтер. Вона розповіла мені про вас усе. Сказала, що ви готуєте найкраще в місті.

Якась нісенітниця. Після того, що я зробила з міс Гіллі просто на очах у міс Волтер?

– А вона казала... ще щось про мене?

Але міс Селія вже піднімається великими гвинтовими сходами. Я йду за нею нагору, довгим коридором, залитим сонячним світлом, що

проникає крізь вікна. Хоча тут знаходяться дві жовті спальні для дівчаток, і одна синя та одна зелена – для хлопчиків, зрозуміло, що дітей тут немає. Тільки пил.

– Тут, у головному будинку, в нас п'ять спалень і п'ять ванних кімнат. – Вона показує на вікно, і я бачу великий блакитний басейн, а за ним – іще один будинок. Моє серце гупає.

– А там, біля басейну, ще один будиночок, – зітхає вона.

Зараз я б згодилася на будь-яку роботу, проте в такому великому будинкові повинні платити багато. Я ж не проти, що буде багато роботи. Я не боюся роботи.

– А коли ви плануєте народити дітей, щоб у цих ліжечках хтось спав? – Я намагаюся всміхатися та бути привітною.

– О, в нас будуть діти. – Вона прочищає горло, метушиться. – Я маю на увазі, що діти – це єдине, заради чого варто жити. – Вона дивиться собі під ноги. Минає кілька секунд, допоки вона йде назад до сходів. Іду назирці, помічаю, як вона міцно тримається за перила, як боїться впасти.

Уже в їдальні міс Селія починає хитати головою.

– Роботи тут дуже багато, – говорить вона. – Усі ці спальні й підлога...

– Так, мем, багато, – погоджуюсь я і міркую, що якби вона побачила мій будинок із розкладачкою в холі й один туалет на шість осіб, то, напевно, втекла б. – Але я сповнена енергії.

– ... а ще треба почистити срібло.

Вона відчиняє буфет із сріблом розміром із мою вітальню. Поправляє свічку, що смішно похилилася в канделябрі, і я розумію, чому вона сумнівається.

Після того, як усе місто почуло брехню міс Гіллі, три леді поспіль виставили мене, щойно я назвала своє ім'я. Я приготувалася до удару. Скажіть це, леді. Скажіть, що ви думаєте про мене та своє срібло. Мені хочеться плакати, коли я згадую, як мене влаштовувала б ця робота і як міс Гіллі вчинила, щоб я її не отримала. Я втупилась у вікно, сподіваючись і благаючи, щоби на цьому співбесіда не закінчилась.

– Знаю, ці вікна дуже високо. Я ніколи не намагалася їх помити.

Я знову дихаю. Для мене тема вікон набагато краща, ніж тема срібла.

– Я не боюся жодних вікон. У міс Волтер я раз на чотири тижні мила їх зверху й донизу.

– А в неї один поверх чи два?

– Ну, один... але їх там дуже багато. Знаєте, в старих будинках є багато різних закутків.

Нарешті ми повертаємося на кухню. Обидві розглядаємо стіл для сніданку, та ніхто не сідає. Мені страшенно цікаво, про що вона розмірковує, я аж пітнію.

– У вас великий гарний будинок, – озиваюсь. – Чудовий замиський будинок. І роботи тут багато.

Вона починає крутити свою обручку.

– Я гадаю, в міс Волтер було набагато простіше, ніж тут. Я про те, що зараз іще так, але коли в нас з'являться діти...

– Ви розглядаєте інші кандидатури?

Вона зітхає.

– Сюди приїжджало кілька осіб. Я просто не знайшла... потрібної.
– Вона гризе нігті, відводить погляд.

Я чекаю, коли ж вона видасть, що я не та, хто їй потрібен, але ми просто стоїмо та вдихаємо борошно. Нарешті, дістаю свою останню карту й шепочу, бо це все, що мені лишається.

– Знаєте, я пішла від міс Волтер, бо вона їде до будинку для людей похилого віку. Вона не звільняла мене.

Але вона просто дивиться вниз, на свої босі ноги, на аж чорні підошви, оскільки відколи вона переїхала до цього старого, брудного будинку, підлоги ніхто не мив. І, зрозуміло, ця леді мене не хоче.

– Добре, – озивається вона, – я ціную, що ви їхали так далеко. Чи можу я хоча б віддати вам гроші за бензин?

Я беру свою сумочку та запихаю її під пахву. Вона мило мені всміхається, я могла б умить стерти цю її усмішку. Клята *Гіллі* Голбрук.

– Ні, мем, не треба.

– Я припускала, що буде клопітно когось знайти, але...

Я стою та слухаю її вибачення, а сама просто думаю: «Леді, покінчимо з цим, і я скажу Лерою, що нам треба їхати на Північний полюс до Санта Клауса, де ще ніхто не чув брехні Гіллі про мене».

– ... і на вашому місці я теж не захотіла би прибирати такий великий будинок.

Я втупилася в неї. Тепер вона просто виправдовується, роблячи вигляд, що Мінні не отримає роботи, бо Мінні сама *не хоче* цієї роботи.

– А коли ви чули, як я говорила, що не хочу прибирати в цьому будинку?

– Усе гаразд, уже п'ять служниць відмовились, бо тут надто багато роботи.

Я глянула на свої сто шістдесят п'ять фунтів ваги, а мої п'ять футів зросту ледь не вискочили з уніформи.

– Надто багато для мене?

Якусь секунду вона кліпає.

– Ви... ви це робитимете?

– А ви гадаєте, я проїхала весь цей шлях сюди, аж на кінець світу, просто щоб спалити бензин? – Замоваю. Тільки не наламай дров, вона пропонує тобі ро-бо-ту. – Міс Селіє, я радо працюватиму у вас.

Вона сміється, ця божевільна жінка хоче мене обійняти, проте я трохи відступаю, даючи їй зрозуміти, що це не для мене.

– Стривайте, спочатку треба дещо обговорити. Ви маєте сказати, в які дні мені приходити... і всяке таке. А також скільки ви платите.

– Я думаю... приходьте, коли вам зручно, – відповідає вона.

– У міс Волтер я працювала з неділі до п'ятниці.

Міс Селія гризе свій рожевий ніготь.

– Ви не можете приїжджати сюди у вихідні.

– Добре. – Мені потрібні всі дні, та, можливо, пізніше вона дозволить мені готувати для якоїсь вечірки чи щось таке. – З понеділка до п'ятниці. Отже, вранці мені коли приходити?

– А коли вам зручно?

У мене ще ніколи не було такого вибору. Я відчуваю, як мої очі звужуються.

– Як щодо восьмої? У міс Волтер я приходила на восьму.

– Добре, о восьмій – це дуже добре. – Вона стоїть і чекає на мій наступний крок.

– Тепер ви мусите сказати, коли мені йти.

– А коли? – запитує Селія.

Я закочую очі.

– Міс Селіє, це ви повинні мені сказати. Так має бути.

Вона ковтає слину, їй справді дуже важко. Я просто намагаюся пошвидше закінчити, допоки вона не передумала мене брати.

– Як щодо четвертої години? – питаю. – Я працюватиму з восьмої до четвертої, матиму трохи часу на обід чи щось таке.

– Гаразд.

– Тепер... нам треба обговорити платню, – продовжую я, і пальці на моїх ногах починають рухатися. Мабуть, платня невелика, якщо п'ять служниць уже відмовились.

Жодна з нас не озивається.

– Ну ж бо, міс Селіє. Скільки ваш чоловік радить вам платити мені?

Вона дивиться на кухонний комбайн, яким, б'юсь об заклад, навіть не вміє користуватись, і видає:

– Джонні не знає.

– Ну гаразд. Увечері спитайте його, скільки він платитиме.

– Ні, Джонні не знає, що я наймаю служницю.

Моє підборіддя опускається до грудей.

– Тобто він не знає?

– Я не розповім про це Джонні. – Її блакитні очі стають такими великими, наче вона дико його боїться.

– А як містер Джонні вчинить, якщо прийде додому й заскочить на своїй кухні темношкіру жінку?

– Вибачте, я просто не можу...

– Я скажу вам, як він учинить: він дістане пістолет і пристрелить Мінні просто тут, на цій ненапуцованій підлозі.

Міс Селія хитає головою.

– Я не розповім йому.

– Тоді я змушена піти, – оголошую я. *Лайно. Я це знала. Ще коли переступила цей поріг, то знала, що вона ненормальна...*

– Не те, щоб я його обманювала. Мені просто потрібна служниця.

– Звичайно, вам потрібна служниця. Остання, мабуть, отримала кулю в голову.

– Він ніколи не з'являється вдома протягом дня. Ви лише прибиратимете й навчите мене готувати вечерю, на це піде всього кілька місяців...

Я занюхала щось згоріле. І побачила, як із духовки валить дим.

– А потім, за кілька місяців, ви мене звільните?

– А потім я... розповім йому, – сказала вона, та спохмурніла від самої думки про це. – Будь ласка, я хочу, щоб він думав, що сама можу

впоратись. Хочу, щоб він думав, що я... чогось варта.

– Міс Селіє... – Я хитаю головою, не вірячи, що вже сперечаюся з цією леді, хоч іще й дві хвилини тут не пропрацювала. – Гадаю, ви спалили свій торт.

Вона хапає ганчірку, кидається до духовки й рвучко смикає за торт.

– Ой! Трясця!

Я ставлю сумочку й відсовую її вбік.

– Не можна чіпати гарячу бляшку мокрим рушником.

Я беру суху ганчірку, дістаю чорний корж і кладу його на бетонну сходинку.

Міс Селія дивиться на попечену руку.

– Місіс Волтер казала, що ви прекрасно готуєте.

– Ця стара з'їсть дві бобинки й говорить, що вже наїлася. Мені не вдавалося примусити її з'їдати хоча б щось.

– Скільки вона вам платила?

– Долар за годину, – зізнаюся, трохи соромлячись. П'ять років, а вона не платила мені навіть мінімальної зарплати.

– Тоді я платитиму вам два.

Відчуваю, як мені перехоплює подих.

– Коли містер Джоні виходить вранці з дому? – питаю, стираючи масло, що розтає просто на столі, без тарілки.

– О шостій. Він не може довго тут тинятися. А повертається з офісу близько п'ятої.

Я підрахувала, що навіть із меншою кількістю годин отримаю більше. Хоч можу й нічого не отримати, якщо мене пристрелять.

– Тоді йтиму о третій. Матиму по дві години, щоби прийти й піти, не перетнувшись із ним.

– Добре, – киває вона. – Краще перестрахуватись.

Дорогою до виходу міс Селія кидає торт у паперову торбинку.

– Доведеться закопати це у відрі для сміття, щоби він не дізнався, що я спалила ще один.

Я беру торбинку з її рук.

– Містер Джоні нічого не побачить. Я викину його біля себе.

– Ой, дякую. – Міс Селія хитає головою, наче це найкраще, що хтось колись для неї робив. Вона стискає кулаки й тримає їх під підборіддям. Я прямую до машини.

Сідаю у продавлене сидіння «форда», за який Лерой все ще сплачує щотижня своєму босові дванадцять доларів. Насамкінець відчуваю полегшення. Нарешті я знайшла роботу. Мені не потрібно їхати на Північний полюс. Санта ж не буде розчарований.

– Так Мінні, вмощуйся, я розповім тобі про правила роботи в будинку білої леді.

Того дня мені виповнилося чотирнадцять. Я сиділа за маленьким дерев'яним столиком на маминій кухні й розглядала карамельний торт, що застигав на стійці. День народження був єдиним днем у році, коли я могла їсти досхочу.

Я збиралася покинути школу та влаштуватися на свою першу справжню роботу. Мама хотіла, щоб я пішла до дев'ятого класу – вона мріяла стати вчителькою, а не працювати в домі міс Вудри. Та моя сестра мала проблеми із серцем, а мій нікчемний тато був п'яницею, тож залишалися тільки ми з мамою. Хатню роботу я знала. Після школи саме я готувала та прибирала. Але якщо я працюватиму в чужому домі, то хто наглядатиме за нашим?

Мама взяла мене за плечі та повернула до себе, щоб я дивилася на неї, а не на торт. Мама була суворою. Дуже. Вона була правильною. Вона ніколи нічого ні в кого не брала. Вона похитувала пальцем просто перед моїм носом, так, що в мене аж очі заболіли.

– Мінні, правило за номером один: під час роботи в білої леді: нікого нічого не стосується. Ти не пхаєш свого носа у клопоти білої леді та не плачешся їй про свої. Неспроможна оплатити рахунок за світло? Дуже болять ноги? Запам'ятай одну річ: білі люди – не твої друзі. Їх це не цікавить. І коли міс Біла леді заскочить свого чоловіка із сусідкою, то не лізь, чуєш мене?

– Правило за номером два: Біла леді не повинна заскочити тебе на своєму туалеті. І неважливо, що ти туди хочеш так, що аж не можеш втримати в собі. Якщо немає туалету для прислуги, дочекайся, допоки вона буде далеко від туалету, яким сама не користується.

– Правило за номером три, – мама сіпнула мене за підборіддя та повернула обличчям до себе, бо мене знову був зацікавив торт. – Правило за номером три: коли ти готуєш їжу для білих людей, куштуєш іншою ложкою. Коли ти візьмеш ложку до рота, гадаючи, що

ніхто не бачить, а потім покладеш назад у каструлю, то далі краще все викинути.

– Правило за номером чотири: щодня бери одну й ту саму чашку, виделку й тарілку. Зберігай їх в окремій шафі та скажи білій жінці, що надалі ти братимеш саме їх.

– Правило за номером п'ять: ти їси на кухні.

– Правило за номером шість: ти не б'єш її дітей. Білим людям подобається давати їм льопанці самим.

– Правило за номером сім: це останнє, Мінні. Ти мене слухаєш? Не огризайся.

– Мамо, я знаю, як...

– Ой, та я чую тебе, коли ти думаєш, що не чую, щось бурмочеш, що я прошу тебе почистити димохід, що бідній Мінні залишається останній маленький шматочок курки. Якщо ж ти огризнешся до білої леді зранку, то вже пополудні бурмотатимеш щось собі під ніс на вулиці.

Я бачила, як поводитися мама з міс Вудрою, всі ті «так, мем», «ні, мем», «звичайно, мем», «я вам вдячна, мем». *Чому я маю бути такою? Я знаю, як перечити людям.*

– Тепер ходи сюди й обійми свою мамусю у твій день народження... Господи, яка ти важка, Мінні.

– Я весь день ніц не їла, коли я зможу з'їсти свій торт?

– Не кажи «ніц», тепер говори правильно. Я не вчила тебе висловлюватись, як мул.

Першого дня в домі білої леді я з'їла бутерброд із шинкою на кухні й поставила свою тарілку на місце в буфеті. Коли їхній малий негідник украв мій гаманець і заховав його в духовці, я не вліпила йому по задниці.

Та коли біла леді звеліла:

– А тепер, для певності, випери весь одяг руками, а потім поклади його до пральної електромашини, щоб закінчити прання.

Я відповіла:

– А навіщо прати його руками, якщо це зробить електропралка? Це найбільша витрата часу, про яку я коли-небудь чула.

Біла леді усміхнулася мені, й через п'ять хвилин я опинилася на вулиці.

Працюючи на міс Селію, я зможу вранці провести своїх дітей до початкової школи, а коли ввечері прийду додому, то ще знайду час на себе. Я не спала вдень від народження Кіндри 1957 року, а з таким графіком роботи – з восьмої до третьої – могла би, якби захотіла, щодня трішки подрімати. А що до міс Селії автобуси не ходять, доведеться брати машину Лероя.

– Жінко, ти не братимеш моєї машини щодня, а що, як я матиму денну зміну й треба буде...

– Лерою, щоп'ятниці вона платитиме мені сімдесят доларів готівкою.

– То я візьму велосипед Шугар.

У вівторок, наступного після співбесіди дня, я припаркувала машину трохи нижче від будинку міс Селії, так, що з-за повороту її не було видно. Швидко пройшла дорогою та в'їздом. Жодні інші машини там не проїжджали.

– Я тут, міс Селіє. – Того першого ранку я заглянула до її спальні. Вона знаходилася там, сиділа на покривалі з досконалим макіяжем і в такій нічній сорочці, ніби у п'ятничний вечір, хоч був саме вівторок, і, наче Біблію, читала плітки в «Голлівуд Дайджест».

– Доброго ранку, Мінні! Рада тебе бачити, – говорить вона, а я наїжачуюся, коли біла леді така доброзичлива.

Роззираюсь у спальні, намагаюсь оцінити масштаби роботи. Там кремовий килим, величезне жовте ліжко з балдахіном, два грубі жовті стільці. Усе охайно, одяг на підлозі не валяється. Простирадло заправлено. Ковдру охайно складено на стільцеві. Але я дивлюсь, я роздивляюсь. Я відчуваю. Щось не так.

– Коли розпочнемо наш перший кулінарний урок? – запитує вона. – Можемо почати сьогодні?

– Думаю, за кілька днів, потому, як сходите до крамниці й купите все нам потрібне.

Якусь секунду вона розмірковує й каже:

– Мінні, можливо краще, якщо підете ви, бо ви знаєте, що та скільки купити.

Я дивлюся на неї. Більшість білих жінок любить самотійно ходити скуплятися.

– Добре, тоді я піду зранку.

Я бачу маленький рожевий килимок, покладений на килим біля дверей до ванної. Покладений навскоси. Я не декоратор, але розумію, що рожевий килимок не пасує до жовтої кімнати.

– Міс Селіє, перш ніж почну, я мушу знати. Коли саме ви плануєте розповісти про мене містеру Джоні?

Вона опустила очі на журнал на колінах.

– Думаю, за кілька місяців. До того часу я мушу навчитися готувати й не тільки готувати.

– Кілька – тобто два?

Вона прикушує нафарбовані губи.

– Думаю радше... чотири.

Що? Я не працюватиму чотири місяці, наче злочинець-утікач.

– Ви не зізнаєтесь йому до 1963 року? Ні, мем, до Різдва.

Вона зітхає.

– Добре. Але перед самим Різдом.

Я рахую.

– Сто... шістнадцять днів. Ви йому скажете. Через сто шістнадцять днів.

Вона заклопотано насуплюється. Мабуть, не очікувала, що служниця так добре рахує. Нарешті погоджується:

– Гарзд.

Тоді пропоную їй перебратися до вітальні, щоб я змогла тут попрацювати. Коли вона йде, оглядаю кімнату, де все вельми охайно. Дуже повільно відчиняю її шафу для одягу – і все так, як я і гадала: на мою голову вивалюється сорок п'ять речей. Тоді зазираю під ліжку й бачу там досить брудний одяг, який, я переконана, не прали кілька місяців.

Кожна шухляда розвалюється, у кожному закутку повно брудного одягу та зібганих панчіх. Я знаходжу п'ятнадцять коробок із новими сорочками для містера Джоні (щоб той не здогадався, що вона не вміє прати й прасувати). Нарешті, піднімаю той дивний рожевий ворсистий килимок. Під ним – велика темна пляма кольору іржі. Я здригаюсь.

Того дня ми з міс Селією складаємо меню на цей тиждень, і наступного ранку я йду до крамниці. Це займає вдвічі більше часу, тому що я мушу заїхати до супермаркету для білих «Джитні Джангл», а не до крамниці для темношкірих «Пігглі Вігглі», бо вирішую, що

вона не захоче їсти харчі із продуктового магазинчика для темношкірих. Я її не звинувачую, бо картопля там із дюймовими вічками, а молоко майже скисло. Я приходжу на роботу, налаштувавшись довго пояснювати причини спізнення, та міс Селія, як і раніше, сидить на ліжку й усміхається, ніби це неважливо. Вона гарно одягнена, хоча нікуди не збирається. П'ять годин сидить і читає журнали. І встає тільки для того, щоби взяти склянку молока чи попійсяти. Проте я ні про що не запитую. Я просто покоївка.

Прибравши кухню, йду до вітальні. Зупиняюсь у дверях і довго та прискіпливо розглядаю грізлі. Він має сім футів заввишки та вишкірені зуби. Його кігті довгі, закручені, відьмацькі. Біля лап лежить мисливський ніж із кістяною ручкою. Наближаюся й бачу запилюжене ворсисте хутро. А між щелепами – павутиння.

Спершу змітаю пил віником, але його так багато, що він аж у хутро набився. І літає повсюди. Тому беру ганчірку, пробую змахнути його й скрикую щоразу, коли колюча шерсть торкається моєї руки. Білі люди. Отже, я вже чистила все – від холодильників і до задів, чому ж ця леді думає, що знаю, як чистити клятого грізлі?

Беру пилосос. Він утягує весь пил за винятком декількох місць, де я пройшлася пилососом занадто сильно й грізлі трохи полисів. Але гадаю, я зробила це досить добре.

Упоравшись із ведмедем, витираю пил із модних книжок, яких ніхто не читає, протираю гудзики на мундирі Конфедерації та срібному пістолеті. На столі в золотій рамці фото міс Селії та містера Джоні біля вівтаря, роздивившись яке ближче, розумію, що він за людина. Я сподівалася, що він товстий і коротконогий (якби дійшло до втечі), та він і близько не такий. Сильний, високий, дужий. І я його знаю. Господи. Це ж він зустрічався з міс Гіллі весь той час, коли я працювала в міс Волтер. Ніколи не бачилася з ним особисто, проте розгледіла достатньо, щоб упевнитись у цьому. Я тремчу, мої страхи потроюються. Бо це говорить про цього чоловіка більше, ніж будь-що інше.

О першій годині пополудні міс Селія приходить на кухню й каже, що готова до першого уроку кулінарії. Вона сідає на табуретку. На ній тісний червоний светр, червона спідниця й так багато макіяжу, що навіть повія злякалася б.

– Що ви вже вмієте готувати? – запитую я.

Вона розмірковує, наморщивши лоба.

– Можливо, просто почнімо від початку.

– Ну, має бути щось, що ви вмієте. Чого вас навчила мама?

Вона дивиться на свої ноги в панчохах і мовить:

– Я можу приготувати кукурудзяні перепічки.

Не можу втриматися від сміху.

– А що ще ви вмієте готувати, крім кукурудзяних перепічок?

– Я можу зварити картоплю. – Її голос стає ще тихішим. – І кашу.

Там, де я жила, не було електрики. Але я готова вчитися. На справжній плиті.

Господи. Я ніколи не зустрічала білої людини, якій би було гірше, ніж мені, крім божевільного містера Воллі, що живе за кантонівською їдальнею та харчується котячим кормом.

– Ви щодня годували свого чоловіка мамалигою та кукурудзяними перепічками?

Міс Селія киває.

– Ви ж навчите мене добре готувати?

– Спробую, – відповідаю, хоча ніколи не вказувала білій жінці, що та мусить робити, тож вагаюся, із чого почати. Підтягую панчохи й думаю. Нарешті тицяю у слоїчок на столі.

– Ну, якщо є щось, що ви повинні знати про кулінарію, ось воно.

– Це просто смалець, чи не так?

– Ні, це не просто смалець, – пояснюю. – Це найважливіший винахід у кухні, крім хіба що майонезу.

– А що тут такого особливого – вона гидливо морщить ніс. – Свинячий жир?

– Це не свинячий жир, а рослинний. – І як можна не знати що таке «Кріско»? – Ви не маєте ні найменшого уявлення, що можливо зробити за допомогою цього слоїчка.

– Смажити? – Вона знизує плечима.

– Не лише смажити. У вас коли-небудь застрягало щось липке у волоссі, типу жуйки? – Я стукаю пальцем по бляшанці з «Кріско». – Правильно, «Кріско» допоможе. Помажте дитині попку – не знатимете попріlostей. – Кидаю три ложки на чорну пательню. – Я навіть бачила, як леді наносили його собі під очі, а чоловікам мастили потріскані п'яти.

– Погляньте, як красиво, – говорить вона. – Ніби біла глазур для торта.

– Очистити клей із цінника, змастити дверні петлі. Вимкнули світло – встромлюєте туди гніт і маєте свічку. – Я запалюю вогонь, і ми спостерігаємо, як смалець топиться на пательні. – І після всього цього я все-таки підсмажу на ньому курку.

– Гарзд, – погоджується вона, зосередившись. – Що далі?

– Вимочуємо курку в маслянці – починаю я. – Тепер змішуємо паніровку. – Я насипаю борошно, сіль, перець, паприку й дрібку кайенського перцю у два паперові мішечки. – Так. Покладіть шматки курки в мішечок і потрусіть його.

Міс Селія кладе сирі курячі стегна в торбинку та струшує нею.

– Ось так? Як у рекламі «Шейк енд Бейк» по телику?

– Так, – кажу й беру рота на замок, бо якщо це не образа, то не знаю, на що це скидається. – Так само, як «Шейк енд Бейк».

А потім застигаю на місці. Чую звук автомобільного двигуна на дорозі. Завмираю та прислухаюся. Я бачу великі очі міс Селії: вона теж прислухається. Ми думаємо про одне й те саме: а коли це він, то де мені сховатися? Звук двигуна віддаляється. Ми обоє знову дихаємо.

– Міс Селіє, – я зціплюю зуби, – чому ви не розповісте чоловікові про мене? Гадаєте, він не здогадається, коли їжа стане смачнішою?

– Ой, я не подумала про це! Може, хай курка трохи підгорить?

Скоса зиркаю на неї. Я не палитиму курки. Вона не відповіла на запитання, та я незабаром витягну це з неї. Дуже обережно кладу темне м'ясо на пательню. Жир кипить, а ми стежимо, як темніють курячі стегна й ніжки. Бачу, як міс Селія мені всміхається.

– Що? Щось на моєму обличчі?

– Ні, – витискає вона, сльози навернулись їй на очі. Доторкається до моєї руки. – Я просто дуже вдячна, що ви тут.

Я витягую руку з-під її руки.

– Міс Селіє, ви маєте набагато більше приводів для вдячності, ніж я.

– Я знаю. – Вона оглядає кухню, наче щось жахливе. – Я ніколи не мріяла про таке.

– Ну й хіба ви не щасливі?

– Я ще ніколи не була такою щасливою.

На цьому закінчимо. Під усім цим щастям вона не здається щасливою.

Тієї ночі я телефоную Ейбілін.

– Учора міс Гіллі була в міс Ліфорт, – повідомляє Ейбілін. – Вона розпитувала, чи комусь відомо, де ти працюєш.

– Боже, якщо вона мене знайде, то все зруйнує. – Минуло два тижні після Страшного жаху, якого я заподіяла тій жінці. Як би її потішило моє миттєве звільнення.

– Як зреагував Лерой, що ти отримала роботу? – питає Ейбілін.

– Геть прибитий. Він ходить по кухні перед дітьми, як півень, – кажу. – Поводиться так, ніби він єдиний утримує сім'ю, а я просто розважаюсь. А потім у ліжку мій великий старий бик мало не розплакався.

Ейбілін сміється.

– Лерой дуже гордий.

– Так, я просто мушу бути впевнена, що містер Джонні не заскочить мене.

– І вона не зізналася тобі, чому не хоче, щоб він знав?

– Каже, що хоче, щоб він думав, ніби вона сама спроможна готувати й прибирати. Але причина не в цьому. Вона щось від нього приховує.

– Хіба ж не смішно, як усе склалося. Міс Селія не може нікому нічого сказати, тому що містер Джонні дізнається. Тож міс Гіллі тебе не знайде, бо міс Селія не може нікому нічого сказати. Ти навіть якби й хотіла, то не змогла б улаштуватися краще.

– Угу, – це все, що я можу відповісти. Не хочу здатися невдячною, бо це Ейбілін знайшла мені роботу. Але не вдається позбутися відчуття, що всього лише подвоїла свою проблему з міс Гіллі: тепер додався ще й містер Джонні.

– Мінні, мені треба тебе запитати, – Ейбілін прочищає горло. – Ти знаєш міс Скітер?

– Така висока, часто приходила до міс Волтер грати в бридж?

– Ага, як вона тобі?

– Хтозна, така сама біла, як і решта. А що? Що вона про мене говорила?

– Про тебе нічого, – запевнила Ейбілін. – Вона просто... кілька тижнів тому, не знаю, чому й досі про це думаю. Вона дещо мене запитала. Запитала, чи я хочу все змінити. Біла жінка ніколи не запитувала...

Але потім до спальні ввалюється Лерой і просить кави перед нічною зміною.

– Ну, він прокинувся, – кажу. – Давай пошвидше.

– Ні, не зважай. Нічого такого, – відступається Ейбілін.

– Що? Що відбувається? Що ця дівчина говорила тобі?

– Ми просто балакали. Якись дурниці.

Розділ 4

Протягом першого тижня в міс Селії я все драїла, аж поки не залишилося жодної ганчірки чи шматка простирадла, яким можна було би драїти далі. Другого тижня я продовжувала драїти, бо той бруд немовби виростав знову. Третього тижня я нарешті вдовольнилася й заходила коло іншого.

А міс Селія, схоже, досі не йме віри, що я працюю. Я єдина порушую тишу навколо неї. У моєму домі завжди повно дітей і сусідів, та ще й чоловік. Тому здебільшого, коли приходжу до міс Селії, вдячна за спокій.

Мої хатні завдання, зазвичай, повторюються в ті самі дні. У понеділок я натираю меблі. У вівторок я перу та прасую кляті простирадла (ненавиджу цей день). У середу я вичищаю ванну, попри те, що щоранку її протираю. Четвер – для полірування підлоги та чищення килимків, окрім антикварного, який треба почистити вручну, щоби не розпоровся. П'ятниця – велике приготування їжі на вихідні й усяке таке. І щодня миття підлоги, прання одягу, прасування сорочок (щоби завжди під рукою були свіжі) та підтримання чистоти в будинку. Миття вікон і срібла – за потреби. Оскільки дітей немає та приглядати нема за ким, є достатньо часу на кулінарні уроки для міс Селії.

Міс Селія ніколи нічого не вигадує, тому ми просто готуємо те, чим вони з містером Джонні вечерятимуть: свинячі відбивні, смажену курку, ростбіф, пиріг із куркою, ягнячу вирізку, запечену шинку, смажені помідори, картопляне пюре й іще овочі. Точніше так: я готую, а міс Селія дивиться, вона радше схожа на п'ятирічну дитину, ніж на багату леді, що фактично сплачує мою ренту. Після закінчення уроку вона відразу ж лягає. Насправді міс Селія проходить відстань на десять футів лише дорогою до кухні на урок, і ще – що два чи три дні вона йде нагору до однієї зі своїх моторошних кімнат.

Я не знаю, що вона робить на другому поверсі протягом п'яти хвилин. Мені там не подобається. У цих спальнях повинно бути повно дітей, які би сміялися, галасували та какали в ліжко. Але це не мій клопіт, як міс Селія проводить свій день, і, якщо запитаете, то відповім: я рада, що вона не плутається в мене під ногами. Я вже

ходила за леді з мітлою в одній руці та кошиком для сміття в іншій, намагаючись прибрати весь їхній безлад. Поки вона лишається в ліжку, я маю роботу. Навіть попри те, що в неї нема дітей і вона весь день нічого не робить, вона найледачіша жінка, яку бачила. Лінивіша навіть за мою сестру Доріну, яка в житті й пальцем не поворухнула, бо в неї був порок серця (пізніше ми дізналися, що насправді це просто муха залетіла в рентгенівський апарат).

І річ не лише в ліжку. Міс Селія виходить з будинку лише для того, щоби пофарбувати волосся і підрівняти кінчики. За три тижні, що я тут працюю, це сталося тільки одного разу. Мені тридцять шість років і я все ще чую мамин голос: «Це не твоя справа», та хочу знати, чого за межами цього будинку так боїться ця леді.

Щоразу, коли міс Селія дає мені зарплатню, я відраховую:

– Ви розповісте про мене містеру Джонні через дев'яносто дев'ять днів.

– Чорт, час летить швидко, – каже вона з хворобливим виглядом.

– Сьогодні на ганок скочила якась кицька, а я ледь інфаркт не дістала, бо злякалася, що прийшов містер Джонні.

Чим ближче до терміну, тим більше й більше нервує міс Селія, зрештою, як і я. Невідомо, що вчинить цей чоловік, коли вона йому розповість. Може, він звелить їй звільнити мене.

– Мінні, сподіваюся, у нас іще досить часу. Гадаєте, я вже краще готую? – питає вона, і я дивлюся на неї. У неї гарна усмішка, білі рівні зуби, але вона найгірший кухар з усіх, яких я бачила.

Тому повертаюся назад і навчаю її найпростішого, бо хочу, щоб вона навчилася й навчилася швидко. Розумієте, мені треба, щоб вона пояснила своєму чоловікові, чому стошістдесятип'ятифунтова негритянка має ключі від його будинку. Хочу, щоб він знав, чому я щодня тримаю у своїх руках його срібло та мільйонкратні рубінові сережки міс Селії. Мені конче потрібно, щоби він дізнався про це до того, як одного прекрасного дня повернеться додому та викличе поліцію. Або зекономить десять центів і сам усе владнає.

– Дістаньте свинячий окіст, перевірте, чи там достатньо води, добре. Тепер збільшіть вогонь. Бачите маленькі бульки – означає вода така, як треба.

Міс Селія тупиться на горщик так, ніби заглядає у своє майбутнє.

– Мінні, ви щасливі?

– Чому ви ставите такі смішні запитання?

– Але ви щасливі?

– Звичайно, я щаслива. Ви теж щасливі. Великий будинок, велике подвір'я, турботливий чоловік. – Похмуро глипаю на міс Селію, щоби переконатися, що вона це помітила. Бо я не біла людина, щоби питати, чи достатньо вона щаслива.

І коли в міс Селії згоріли боби, намагаюся застосувати весь свій самоконтроль, хоча моя мама божилася, що я народилася без нього.

– Гарзд, – ціджу крізь зуби, – зготуємо ще одну порцію перед тим, як містер Джонні прийде додому.

Якби це була якась інша жінка-роботодавець, то я би раділа, що можу ще годину покомандувати нею. Але міс Селія, вона дивиться на мене такими великими очима, ніби я – найкраще у світі після лаку-аерозолю для волосся, ліпше б вона вчинила так, як повинна, – наказала мені щось робити. Цікаво, чи пов'язане якимось чином те, що вона цілими днями лежить, з тим, що вона нічого не розповідає про мене містеру Джонні. Думаю, що в моїх очах вона зауважила якусь підозру, бо якимось чином ні сіло ні впало каже:

– Мені часто сняться якісь жахіття, що мушу повернутися до Шугар-Дітча й жити там. Тому я так багато лежу. – Потім швидко киває, так, наче репетирувала це. – Бо не сплю ночами.

Я всміхаюся, немов справді вірю в це, й знову беруся за протирання дзеркал.

– Не робіть цього занадто добре. Залиште декілька плям. – Завжди щось є – дзеркала, підлога, брудна склянка в мийці або повне відро для сміття. – Ми повинні робити все правдоподібно, – додає вона, а моя рука всоте тягнеться до тієї брудної склянки. Я люблю, коли все чисте, коли прибрано.

– Я хотіла би щось зробити з отією азалією, – одного дня сказала міс Селія. Вона мала звичку лежати на дивані під час транслявання моїх оповідей і постійно перебивати. Я вже двадцять шість років слухаю «Провідне світло», відколи мені було десять і я слухала передачу по маминому радію.

Іде реклама «Дрефт», і міс Селія дивиться через заднє вікно на чорного чоловіка, який згрібає листя. У неї стільки кущів азалії, що

незабаром її дворик нагадуватиме той, що навесні у «Звіяних вітром». Я не люблю азалії, й уже, напевно, мені не подобається той фільм, бо в ньому зобразили рабство, наче велике щасливе чаювання. Якби я грала Мамку, то порадила би Скарлетт підтерти тими зеленими шторами свій маленький білий зад. І пошила би собі звабливу сукню.

– І знаю, що якби обрізати той кущ, він би зацвів, – править далі міс Селія. – Але спочатку я би зрізала ту мімозу.

– А що не так із тим деревом? – я притискаю носик праски до коміра сорочки містера Джонні. У моєму дворі нема навіть чагарника, не те що дерева.

– Мені не подобаються ці пухнасті квіти. – Вона дивиться так, мов їй чогось бракує. – Вони ніби волоссячко маленьких діток.

Мене бісить, коли вона так говорить.

– Ви знаєтесь на квітах?

Вона зітхає.

– Я в Шугар-Дітчі займалася квітами. Навчилася їх вирощувати, сподіваючись, що хоч якось вдасться прикрасити те жахіття.

– Тоді вийдіть надвір, – починаю я, намагаючись не здаватися занадто збудженою. – Трохи порухайтесь. Подихайте свіжим повітрям. – *Вийдіть звідси.*

– Ні, – зітхає міс Селія. – Я не можу бігати туди-сюди. Мені потрібен спокій.

Мене справді починає дратувати все: що вона ніколи не виходить з дому, як вона всміхається, немовби щоденний прихід покоївки – найкраща частина її дня. Це як свербіж. Щодень я туди тягнуся, а почухати неспроможна. І щодня свербить усе дужче. Щодня вона *там*.

– Може, вам варто знайти друзів, – пропоную. – У місті є багато жінок вашого віку.

Вона супиться.

– Я намагалася. Навіть не пригадую, скільки разів я телефонувала тим леді, питала, чи можу допомогти з організацією дитячого свята або щось зробити вдома. Але вони не телефонували. Жодна з них.

Я нічого не кажу, бо це не дивно. З такими грудьми, як у неї, й волоссям кольору «Золотого самородка».

– Тоді пройдіться крамницями. Купіть собі обновки. Поводьтесь так, як поводяться білі жінки, коли в будинку покоївка.

– Ні, думаю, краще трохи відпочину, – мовить вона, й дві хвилини потому чую, як вона повзе сходами до порожньої спальні.

Гілка мімози стукає у вікно, я підстрибую, обпікаю палець. Замружуюся, щоб заспокоїти серце. Залишилося ще дев'яносто чотири дні цього хаосу, та я не впевнена, чи витримаю хоч на хвилину більше.

– Мамо, дай мені чогось поїсти. Я голодна. – Ось що минулої ночі заявила мені моя наймолодша дівчинка, Кіндра, їй п'ять. Уперлася руками в боки й виставила ногу вперед. У мене п'ятеро дітей, і я пишаюся, що спочатку навчила їх говорити «так, мем» і «прошу», а вже потім «печиво». Усіх, крім однієї.

– До вечері нічого не отримаєш, – відповіла їй.

– Чому ти така зла до мене? Я ненавиджу тебе, – заволала вона й вибігла за двері.

Піднімаю очі до стелі, бо це шок: я ніколи до цього не звикну, навіть маючи чотирьох старших дітей. Того дня, як дитина крикне, що ненавидить тебе (а кожна дитина проходить цей етап), відчуваєшся, ніби отримав ногою в живіт. Але Кіндра... О Боже. Бачу, це не просто етап. Ця дівчинка геть така, як я.

Стою на кухні міс Селії та міркую про події минулої ночі, про Кіндру та її язик, про Бенні та його астму, про свого чоловіка Лероя, який минулого тижня двічі приходив додому п'яний. Він знає, що це єдине, чого мені не сила терпіти: я десять років панькалася зі своїм татом-пияком, ми з мамою працювали до скону, щоби він мав на пляшку. Гадаю, я мусила би більше засмутитися через це, та минулої ночі Лерой на знак вибачення приніс торбинку ранньої бамії. Він знає, що це моя улюблена їжа. Сьогодні ввечері я підсмажу цю бамію в кукурудзяному борошні та їстиму так, як мама ніколи мені не дозволяла.

Це не єдина втіха цього дня. Сьогодні перше жовтня, і я чищу персики. Мама містера Джонні привезла з Мексики аж два ящики персиків, важких, як бейсбольні м'ячі. Вони стиглі та солодкі, ріжуться як масло. Я не приймаю подачок від білих леді, бо знаю, вони хочуть, щоб я була їм зобов'язана. Але коли міс Селія запропонувала мені взяти додому дюжину персиків, я витягнула торбинку й кинула туди рівно дванадцять штук. Коли повернуся додому, вечерятиму смаженою бамією та їстиму на десерт персиковий пиріг.

Я дивлюся на довгу пухнасту шкірку, що опускається в миску міс Селії й не звертаю жодної уваги на дорогу. Зазвичай, коли стою біля кухонної раковини, подумки складаю план утечі від містера Джонні. Кухня – це найкраще місце для цього, бо вікно виходить на вулицю. Високі кущі азалії приховують моє обличчя, та мені добре видно, якби хтось наближався. Якби він увійшов через передні двері, я б утекла через задні до гаража. Якби ж він прийшов із заднього входу, я би могла вислизнути через передні двері. Ще одні двері з кухні ведуть на задній двір, це про всяк випадок. Але зараз по моїх руках стікає персиковий сік, і я майже сп'яніла від цього масляного запаху, я розчиняюсь у персиковому екстазі. Я навіть не помічаю, як паркується синій пікап.

Коли я піднімаю очі, чоловік уже на півдорозі до будинку. Я бачу рукав білої сорочки, однієї з тих, що я щодня прасую, й ногу в штанах хакі, таких, як я вішаю до шафи містера Джонні. Я захлинаюся криком. Мій ніж стукається об раковину.

– Міс Селіє! – я кидаюся до її спальні. – Містер Джонні вдома!

Міс Селія схоплюється з ліжка швидше, ніж я будь-коли бачила. Я по-ідіотськи метаюся з боку в бік. *Куди я йду? Куди ж мені йти? Що сталося з моїм планом утечі?* І потім раптово мене осяяло – гостьовий туалет!

Я прослизаю туди й зачиняю двері на заціпку. Скоцюрблююся на сидінні унітаза, щоб під дверима він не побачив моїх ніг. Тут темно та душно. Я відчуваю, що моя голова горить. Піт скапує з мого підборіддя та лишає сліди на підлозі. Мене нудить від густого запаху мила з ароматом гарденії, що лежить біля мийки.

Чую кроки. Затримую дихання.

Кроки зупиняються. Моє серце калатає, як кішка в сушильній машині. А якщо міс Селія зробить вигляд, що не знає мене, щоби не мати проблем? Зробить вигляд, що я грабіжник? *О, я її ненавиджу!* Я ненавиджу дурних жінок!

Прислухаюся, та все, що чую, це моє власне важке дихання. Гуп-гуп у моїх грудях. Щиколотки болять і хрускають від такого положення.

У темряві мій зір стає гострішим. Через хвилину я бачу себе в дзеркалі над раковиною. Причаїлася, як дурепа, на білому жіночому

туалеті. Гляньте на мене. Гляньте, на що стала схожа Мінні Джексон, щоб заробити на кляте життя.

Міс Скітер

Розділ 5

Я лечу в маминому «кадилакові» дорогою з гравію, прямую додому. Каміння тарабанить по автомобілю так, що по радіо не чути навіть Петсі Клайн. Мама лютуватиме, але я просто їду швидше. Не можу перестати думати про те, що мені сьогодні в бридж-клубі сказала Гіллі.

Іще з початкової школи ми з Гіллі й Елізабет були найкращими подругами. Моя улюблена фотографія: в середній школі ми втрьох сидимо на футбольних лавках, усі разом, пліч-о-пліч. Суть фотографії полягає в тому, що навколо нас абсолютно порожньо. Ми сидимо близько, бо ми справді близькі.

В «Оле Міс»^[4] ми з Гіллі два роки жили разом, аж поки вона не вийшла заміж, а я залишилася в університеті. Щоночі в гуртожитку Ксі Омега я накручувала її волосся на тринадцять бігуді. А сьогодні вона пригрозила вигнати мене з Ліги. Не те, щоб я аж так прагнула бути в Лізі, та мені заболіло те, як легко моя подруга погодилася б викинути мене.

Під'їжджаю до дороги, що веде до Лонгліфа, бавовняної плантації моєї сім'ї. Гравій змінює гладенький жовтий пил, і я сповільнююся, щоб мама не побачила, як швидко я їду. Наближаюся до будинку й виходжу. Мама сидить на ганку в кріслі-гойдалці.

– Сідай, люба, – каже вона, махнувши рукою на крісло-гойдалку поруч із нею. – Паскагула щойно натерла підлогу воском. Хай трохи висохне.

– Добре, мамо. – Я цілую її в напудрену щоку. Але не сідаю. Я спираюся на поручні ганку, дивлюся на три вкриті мохом дуби у дворі. Хоча це тільки п'ять хвилин їзди від міста, більшість людей вважає це місце селом. Навколо двору розкинулися татусеві десять тисяч акрів бавовняного поля – рослини зелені та міцні, високі, сягають мені до талії. Кілька чорношкірих чоловіків сидять під дальнім навісом і вглядаються в спеку. Усі чекають однакового: щоб відкрилися коробочки.

Розмірковую, як після закінчення школи все змінилося між мною та Гіллі. Але хто змінився – я чи вона?

– Я тобі говорила? – питає мама. – Фанні Петров заручилась.
– Пощастило Фанні.
– Навіть місяця не минуло, як вона отримала роботу касира у «Фармерз банку».

– Чудово, мамо.
– Я знаю, – відповідає вона. Я повертаюся й бачу, що вона світиться, мов лампочка. – Чому не підеш до банку й не подаси заявку на роботу касира?

– Мамо, я не хочу бути касиром у банку.
Мама зітхає, мружить очі до спаніеля Шелбі, який облизує свої лапи. Зиркаю на вхідні двері, бо в мене виникає спокуса зіпсувати чисту підлогу. Ми вже так багато разів розмовляли про це.

– Чотири роки тому моя дочка поїхала до коледжу, та з чим вона повернулася додому? – запитує вона.

– З дипломом!
– Красивий папірець, – мовить мама.
– Я розповідала тобі. Я не зустріла нікого, за кого хотіла б вийти заміж, – відповідаю я.

Мама встає зі стільця, підходить до мене, і я дивлюся просто в її гладеньке красиве обличчя. Вона носить темно-синє плаття, що обтягує її тонку постать. Помада, як завжди, безбарвна, але, коли вона робить крок у світле полуденне сонце, я бачу на її одязі темні плями, старі й засохлі. Примружую очі, намагаючись розгледіти, чи ті плями справді є.

– Мамо? Ти погано почуваєшся?
– Якби ти виявила хоч трохи кмітливості, Євгеніє...
– У тебе плаття спереду брудне.

Мама схрестила руки.
– Я розмовляла з мамою Фанні, й вона сказала, що Фанні практично купалася в різноманітних можливостях, коли отримала цю роботу.

Я закриваю питання плаття. Ніколи не зможу зізнатися мамі, що мрію бути письменницею. Вона тільки перетворить це на ще одну перешкоду між мною та заміжніми дівчатами. Також я не зможу розповісти їй про Чарльза Грея, мого партнера з вивчення математики минулої весни в «Оле Міс». На останньому курсі він напився та поцілував мене, а потім стиснув мою руку так, що мені мало б аж

заболіти, але не заболіло; як чудово було, коли він тримав мене й дивився мені в очі. А потім він одружився з Дженні Спріг, п'яти футів на зріст.

Мені треба було знайти квартиру в місті, таку, де жили незаміжні, прості дівчата, старі діви, секретарки, вчительки. Але коли я заїкнулася про використання грошей з мого трастового фонду, мама заплакала справжніми слізьми.

– Євгеніє, ці гроші не для того, щоби жити на квартирі. З дивними кухонними запахами та панчохами, що звисають з вікна. А коли гроші скінчаться, тоді що? На що ти житимеш? – Потім вона поклала на голову холодну тканину й увесь день пролежала.

І тепер тримається за поручні й чекає, чи я вчиню так, як учила гладка Фанні Петров, щоб урятувати себе. Моя мама дивиться на мене так, ніби я остаточно засмучую її своїм виглядом, зростом, волоссям. Сказати, що у мене кучеряве волосся – це, м'яко кажучи, не сказати нічого. Воно дивне, більше схоже на волосся на лобку, аніж на голові, світле й ламке, як сіно. Моя шкіра світла, і, хоч дехто називає її молочною, коли я буваю серйозна, вона має вигляд, наче в мерця, а серйозна я завжди. Крім того, на верхній частині носа в мене невеликий хрящик. Але очі волошкові, як у матері. Мені говорили, що це найкраще в мені.

– Просто тобі треба потрапити в середовище чоловіків, де ти...

– Мамо, – перебиваю, просто бажаючи закінчити цю розмову, – це дуже жахливо, якщо я ніколи не вийду заміж?

Мати схрещує свої голі руки, ніби від цієї думки їй холодно.

– Ні, Євгеніє. Не говори так. Щотижня я бачу в місті якогось чоловіка, вищого за шість футів, думаю, якби Євгенія просто спробувала... – Вона притискає руку до живота, сама думка провокує її виразку.

Я вислизаю з капців і спускаюся сходами ганку, а мама просить мене взутися, погрожуючи лишаєм і кліщовим енцефалітом. Неминучістю смерті через відсутність взуття. Смертю через відсутність чоловіка. Я здригаюся від того забутого відчуття, якого в мене не було вже три місяці, від часу закінчення коледжу. Мене вкинули в місце, до якого я більше не належу. Я однозначно повинна перебувати не тут із мамою й татом, можливо, навіть не з Гіллі й Елізабет.

– ...ось тобі двадцять три роки, а я у твоєму віці вже мала Карлтона... – торочить своє мама.

Я стою під рожевим миртом, спостерігаю за матір'ю на ганку. Лілії вже скинули свій цвіт. Уже майже вересень.

Я не була милою дитиною. Коли народилася, мій старший брат, Карлтон, глянув на мене та заявив на всю лікарняну палату: «Це не дитина, це Скітер!»^[5], і прізвисько прижилося. Я була довгою (довгоногою), по-комариному тонкою й мала двадцять п'ять дюймів – рекорд у Баптистській лікарні. Коли підросла, прізвисько стало ще точнішим: у дитинстві в мене був гострий, дзьобоподібний ніс. Мама все життя намагалася переконати людей звертатися до мене на ім'я – Євгенія.

Місіс Шарлотта Будро Кантрель Фелан не любить прізвиськ.

До шістнадцяти років я була не просто дуже високою, а ненормально високою. Такою високою, що на шкільних фотографіях мене, єдину з дівчат, ставили в задньому ряду разом із хлопчиками. Такою високою, що мама всю ніч відгинала відлоги на одязі, розтягувала рукави на светрі, вирівнювала волосся перед танцями, хоча її про це не просили, нарешті, натискала на мою голову, ніби вона могла б утиснути мене назад у ті роки, коли їй доводилося нагадувати, що треба стояти рівно. А коли мені виповнилося сімнадцять, мама вважала, що краще би в мене був апоплексичний пронос, тільки б я не стояла струнко. Її зріст був п'ять футів чотири дюйми, й вона була першою віце-міс Південної Кароліни. Вона вирішила, що з моєї ситуації є єдиний вихід.

Інструкція з полювання на чоловіка міс Шарлотти Фелан, правило за номером один: симпатична, мініатюрна дівчина повинна підкреслювати свою красу за допомогою макіяжу та гарної постави. Висока й простакувата – трастовим фондом.

Я мала зріст п'ять футів одинадцять дюймів і двадцять п'ять тисяч бавовняних доларів на рахунку, і якщо в цьому не видно краси, їй Богу, це означає, що претендент не достатньо розумний, щоби стати частиною сім'ї.

Моя дитяча спальня знаходилася на верхньому поверсі батьківського будинку. Там білосніжні бильця крісел і на ліпнині рожеві херувимчики. А на шпалерах – м'ятно-зелені пуп'янки. Фактично – це горище з довгими похилими стінами, тож у багатьох місцях я не можу випрямитися. Завдяки еркеру кімната здається круглою. І після щоденного материного пиляння щодо пошуку чоловіка я сплю, немов у весільному торті.

А проте це мій прихисток. Тепло розширюється, і тут збирається гаряча повітряна куля, тож сюди ніхто не заходить. Сходи вузькі, батькам важко підніматися. Наша попередня покоївка, Константін, щодня дивилася на ті сходи, як на ворога. Це було єдине, за що я не любила верхнього поверху будинку: він відділяв мене від моєї Константін.

Через три дні після моєї розмови з матір'ю на ганку я розклала на своєму столі оголошення з «Джексон Джорнал». Увесь ранок мама ходила за мною назирці з новим засобом для випрямлення волосся, а тато на ганку кричав і кляв бавовняні поля, бо вони тануть, як сніг улітку. Після бавовняних довгоносиків дощ – це найгірше, що може статися під час збирання врожаю. Ще не вересень, але осінні зливи вже почались.

У моїй руці червона ручка, розглядаю непоказний, єдиний стовпчик під рубрикою *Робота: жінки*.

Кеннінгтон: потрібна продавчиня – врівноваженість, хороші манери, усмішка!

Трим, потрібна молода секретарка. Вміння набирати текст необов'язкове. Питати містера Сандерса.

Ісусе, якщо їй не потрібно вміти набирати текст, то що ж вона тоді робитиме?

Потрібна молодша стенографістка, Персі енд Грей, з/п 1.25 дол./год.

Це нове. Обводжу його.

Не заперечиш, в університеті я важко працювала. Доки мої друзі пили ром з колою на вечірках «Фі Дельта Тета» та приміряли мамині корсети, я сиділа в читальні й годинами писала – здебільшого курсові роботи, а ще оповідання, погані вірші, епізоди Доктора Кілдера, рекламні пісеньки «Пелл-Мелл», листи-скарги, листи з вимогою викупу, любовні листи хлопчикам, яких я зустрічала в класі, але з якими мені не вистачило нахабства заговорити, і які я так і не надіслала. Звичайно, я мріяла про побачення з футболістами, але моєю справжньою мрією було одного прекрасного дня написати щось таке, що люди справді читали б.

У четвертому семестрі на останньому курсі я подала заяву тільки на одну роботу, але це була хороша робота, за шістсот миль від Міссісіпі. Я кинула двадцять центів у телефонний апарат у супермаркеті й розпитала про посаду редактора у видавництві «Гарпер енд Роу», що знаходиться на 33-й вулиці в Мангеттені.

Я побачила оголошення в «Нью-Йорк Таймс» в університетській бібліотеці й того самого дня надіслала їм своє резюме. Сповнена надії, я навіть зателефонувала щодо квартири на 85-й Іст-стрит, квартири з однією спальнею та плитою за сорок п'ять доларів на місяць. Авіакомпанія «Дельта» повідомила мені, що квиток в один бік до аеропорту Айдлвайлд коштує сімдесят три долари. Я не бачила сенсу подаватися більше, ніж на одну роботу, але вони зі мною так і не зв'язались.

Мій погляд ковзає вниз – *Робота: чоловіки*. Там мінімум чотири колонки, заповнені оголошеннями – банківські менеджери, бухгалтери, фахівці з кредитів, збирачі бавовни. На цій сторінці оголошень «Персі енд Грей» пропонує посаду молодшого стенографіста й платить чоловікам на п'ятдесят центів на годину більше.

– Міс Скітер, вам телефонують, – гукає Паскагула знизу сходів.

Я спускаюся до єдиного телефона в домі. Паскагула тримає слухавку. Вона маленька, як дитина, на зріст навіть не п'ять футів, і чорна, як ніч. Її волосся закручене навколо голови, а білу робочу сукню спеціально підшито, щоби пасувала до її коротких рук і ніг.

– Вам телефонує міс Гіллі, – каже вона й мокрою рукою подає мені слухавку.

Я сиджу за білим металевим столом. Кухня велика й квадратна, там жарко. В окремих місцях чорно-біла лінолеумна плитка потріскалася, а перед мийкою зносилася й стала тонкою. Нова срібляста посудомийна машина стоїть посеред кімнати, до неї прикріплений шланг, який тягнеться від крана.

– Він приїжджає в наступні вихідні, – говорить Гіллі. – В суботу ввечері. Ти вільна?

– А-а-а, треба перевірити календар, – відповідаю. В голосі Гіллі немає й сліду нашої сварки в бридж-клубі. Я не надто цьому довіряю, та відчуваю полегшення.

– Не можу повірити, що це *нарешті* станеться, – продовжує Гіллі, бо вона вже місяць намагається звести мене з кузеном свого чоловіка. Вона таки не відступається, хоча той надто гарний для мене, не згадуючи вже, що син сенатора.

– А ти не думаєш, що ми повинні... спочатку познайомитися? – запитую. – Я маю на увазі, перш ніж підемо на побачення?

– Не нервуй. Ми з Вільямом постійно будемо поруч.

Зітхаю. Це побачення вже двічі скасовували. Можна тільки сподіватися, що його не відкладуть знову. І ще – мені лестить віра Гіллі, що такого, як він, міг би зацікавити хтось, схожий на мене.

– О, і треба, щоб ти прийшла й забрала ці записи, – говорить Гіллі. – Я хочу, щоби моя ініціатива була в наступному випуску, ціла сторінка та фото.

Я мовчу.

– Йдеться про туалети? – Хоча лише кілька днів тому вона порушувала цю тему в бридж-клубі, я мала надію, що про це вже забули.

– Це називається «Санітарна ініціативна норма для прислуги» – Вільяме-молодший, вгамуйся, бо отримаєш у мене, Юл Мей, ходи сюди – й це мені потрібно вже цього тижня.

Я редактор інформаційного вісника Ліги. Але Гіллі її президент. І вона намагається вказати мені, що друкувати.

– Гляну. Не знаю, чи є місце, – брешу.

Паскагула стоїть біля мийки та крадькома зиркає на мене, ніби чує слова Гіллі. Я дивлюся на туалет Константін, тепер він Паскагулін. Це поруч із кухнею. Крізь прочинені двері я бачу крихітну кімнату з туалетом, шворку для зливу, лампочку з пожовклим пластиковим

плафоном. У маленьку кутову раковину насилу влізе склянка води. Я ніколи не була всередині. Коли ми були дітьми, мама попередила, що відшмагає нас, якщо заїдемо до туалету Константін. Я сумую за Константін більше, ніж за будь-ким у своєму житті.

– Тоді зроби так, щоб місце було, – каже Гіллі. – Тому що це дуже важливо.

Константін жила приблизно за милю від нашого дому, в невеликому негритянському кварталі Готстек, названому так через смоляний завод, який там працював. Дорога до Готстеку пролягає повз нашу ферму з північного боку. Скільки пам'ятаю, всю дорогу вздовж тієї милі вкривали темношкірі діти, що гуляли, гралися та підбивали ногами червоний піл, простуючи на велику трасу 49 ловити попутку.

Дитиною я й сама долала ту гарячу милю. Якщо просила та справно молилася, мама іноді дозволяла мені п'ятничного вечора піти до Константін додому. Через двадцять хвилин повільної ходьби ми проминали магазинчики для чорношкірих, де все коштувало п'ять чи десять центів, потім бакалійну крамницю, наприкінці якої неслися кури, а далі всю дорогу простували повз десятки хитких придорожніх будиночків із бляшаними дахами та перехнябленими ганками (а ще там був жовтий будиночок, і подекували, що з його заднього входу продають віскі). Я дуже хвилювалася, що потрапила в такий інший світ, і надто добре усвідомлювала, які добрі в мене туфлі та який чистий мій білий сарафан, випрасуваний для мене Константін. Чим ближчим ставав будинок Константін, тим частіше вона всміхалась.

– Привіт, Птахо Карле, – гукала Константін до чоловіка, що сидить у кріслі-гойдалці в пікапі, продаючи коріння. Торби з корінням сасафраса й локриці, й тайського перцю – все можна купити. Доки ми перебирали коріння, все тіло Константін як ніби хиталося, немов розслабляючи всі суглоби. Константін була не просто високою, вона була товстою. Вона також була широкою в стегнах і мала проблеми з коліннями. Біля пенька на розі її вулиці вона брала до рота трохи тютюну «Геппі Дейз», а потім спльовула так прямо, мовби стрілу посилала. Вона дозволяла мені дивитися на чорний порошок у круглій жестянці та просила: «Тільки мамі не кажи».

Там завжди були собаки, облізлі, з прилиплими до ребер животами, вони лежали просто на дорозі. З ганку молода темношкіра

жінка на прізвисько Кет-Байт кричала: «Міс Скітер! Перекажіть татові від мене вітання. Скажіть, що в мене все гаразд». Мій батько назвав її так багато років тому. Він проїжджав повз і побачив, як скажений кіт нападає на маленьку темношкіру дівчинку. «Той кіт майже з'їв її», – розповідав потім татко. Він убив kota, відніс дівчинку до лікаря й домовився про курс із двадцяти одного уколу від сказу.

Пройшовши ще трохи, підступаємо до будинку Константін. Там три кімнати й жодного килимка, й та єдина в неї фотографія із зображенням білої дівчинки, яку, за словами Константін, вона виховувала більше ніж двадцять років у Порт-Гібсоні. Я була впевнена, що знаю про Константін усе: вона мала одну сестру й виросла на орендованій фермі в Коринті, Міссісіпі. Обоє її батьків померли. Зазвичай вона не вживала свинини, носила 16-й розмір одягу та 10-й розмір жіночого взуття. А я розглядала широку усмішку дитини на фотографії та трохи заздрила, дивуючись, чому в неї нема ще й моєї фотографії.

Іноді до мене приходили гратися дві сусідські дівчинки, Мері Нелл і Мері Рон. Вони були такими чорними, що я не розрізняла їх і називала просто Мері.

– Коли йдеш туди, то стався до темношкірих дівчаток добре, – якось сказала мені мама, і я пам'ятаю, як ошелешено на неї глянула, питаючи:

– А чому ні?

Але мама не пояснила.

Десь через годину приїжджав тато, виходив із машини, давав Константін долар. Жодного разу Константін не запросила його досередини. Навіть тоді я розуміла: ми перебували на території Константін, а у власному будинкові вона не повинна бути до всіх люб'язною. Після цього тато відпускав мене до магазину для темношкірих купити прохолодні напої та льодяники.

– Не говори мамі, що я дав Константін ще трохи грошей.

– Добре, татусю, – відповідала я. Це був наш єдиний секрет.

У тринадцять мене вперше обізвали потворою. Це зробив багатий друг мого брата Карлтона, коли вони вибралися постріляти у польових умовах.

– Дитинко, чому плачеш? – запитала мене Константін на кухні.

Я їй зізналася, що той хлопець мене обізвав. По обличчі текли сльози.

– Ну? А ти така?

Я кліпнула, припиняючи плакати.

– Що я?

– Євгеніє, тепер слухай сюди, – Константін єдина, хто хоча б іноді дотримувався маминого правила. – Потворність живе всередині. Потворно бути жорстокою людиною, що завдає людям болю. Ти така?

– Не знаю. Я так не думаю, – плакала я.

Константін сіла поруч мене за кухонний стіл. Я чула хрускіт її спухлих суглобів. Вона міцно притиснула свій великий палець до моєї долоні. Ми обоє знали, що це означає *Послухай. Послухай мене*.

– Щоранку, до того часу, поки не вмреш, ти муситимеш вирішувати. – Константін була так близько, що я бачила її темні ясна. – Ти маєш питати себе: *А чи повинна я вірити всьому, що ті дурні скажуть про мене сьогодні?*

Її великий палець був притиснутий до моєї долоні. Я кивнула, що зрозуміла. Я була досить розумною, щоб утямити, що вона мала на увазі білих людей. І хоч я, як і раніше, почувалася нещасною й знала, що, найбільш імовірно, негарна, це було вперше, коли вона розмовляла зі мною, ніби я є чимось більшим, аніж дитиною білої матері. Усе життя мені вказували, як думати про політику, темношкірих, дівчаток. Але через великий палець Константін, притиснутий до моєї руки, я зрозуміла, що насправді маю вибір, у що мені вірити.

Константін з'являлася на роботу на шосту, а під час збирання врожаю на п'яту. Вона готувала татові булочку із соусом, і він ішов у поле. Коли я прокидалася, вона майже завжди стояла на кухні, а з радіо на кухонному столі лунали повчання проповідника Гріна. Коли вона мене зауважувала, то всміхалась.

– Доброго ранку, красуне!

Я сиділа за кухонним столом і розповідала свої сни. Вона стверджувала, що сни віщують майбутнє.

– Я була на горищі, дивилася вниз, на ферму, – описувала я. – Бачила верхівки дерев.

– Ти станеш хірургом по мозку! Верхівка будинку означає голову.

Мама снідала зранку в їдальні, потім переходила до кімнати відпочинку трохи повишивати чи написати листи місіонерам в Африці. Зі свого зеленого крісла їй було видно практично все, що відбувалося в будинку. І це здавалося дивовижним, що за ту частку секунди, коли я минала двері, вона помічала все. Я прожогом проскакувала, почувуючись мішенню для гри в дартс, самим яблучком.

– Євгеніє, ти ж знаєш, у цьому будинку не жують жуйку.

– Євгеніє, оброби рану спиртом.

– Євгеніє, марш нагору й причешися, а раптом хтось наскочить у гості.

Я дізналася, що зручніше ходити потай у шкарпетках, аніж у взутті. Навчилася використовувати задні двері. Навчилася носити шапки, затуляючи обличчя руками, коли проходила повз кімнату. Але здебільшого навчилася просто залишатися на кухні.

У Лонгліфі літні місяці тягнулися, як роки. Я не мала друзів, з якими зустрічалася би щодня: ми жили занадто далеко, тож у нас не було білих сусідів. У місті Гіллі з Елізабет усі вихідні проводили одна в одній, а мені дозволяли ночувати в них лише раз на два тижні. Через це я багато бурчала. Я сприймала Константін як належне, та, думаю, усвідомлювала, як мені з нею пощастило.

У чотирнадцять я почала курити. Потихеньку тягала цигарки з Карлтонових пачок «Мальборо», які він тримав у своїй тумбочці. Йому було майже вісімнадцять, і ніхто не зважав, що він уже багато років куриє крізь, де тільки хотів, – у будинку чи в полі з татом. Іноді тато куриє люльку (він не куриє цигарок), а мама, на відміну від більшості своїх друзів, не курила взагалі. Мама заборонила курити, поки мені не виповниться сімнадцять.

Тож я прокрадалася у двір і сиділа на гойдалці під величезним старим дубом, що ховав мене. Або ж пізно вночі я зачиняла вікно моєї спальні й курила. У мами був гострий зір, але вона майже не чула запаху. А Константін зрозуміла відразу. Вона примружилась, ледь усміхнулась, але не сказала нічого. Якщо мати прямувала до заднього ганку, коли я ховалася за деревом, Константін бігла й вдарила мітлою по залізних сходових поручнях.

– Константін, що ти робиш? – питала її мама, та я до того часу вже зминала недопалок і кидала його в дупло дерева.

– Просто чищу тут старий віник, міс Шарлотто.

– Ну, роби це тихіше, будь ласка. Ой, Євгеніє, ти за ніч виросла ще на дюйм? Що мені робити? Йди... одягни сукню, що тобі пасує.

– Так, мем, – водночас відповідали ми з Константін і усміхались одна одній.

О, це чудово, мати когось, із ким можна разом тримати секрети. Якби у мене була сестра або брат із меншою різницею у віці, я би знала, як це. Це ж не лише куріння чи уникання мами. Це хтось, хто був би з тобою після того, як твоя мати майже замордує тебе до смерті, бо ти жахливо висока, і кучерява, і дивна. Хтось, чиї очі сказали б просто, без слів, «Зі мною у тебе все гаразд».

Утім, говорити з нею не завжди було солодко. У п'ятнадцять новенька дівчинка вказала на мене й запитала:

– А що це за бузько?

Навіть Гіллі сховала усмішку перед тим, як відвести мене вбік, удаючи, наче ми її не почули.

– Константін, який у тебе зріст? – запитала я, не зумівши приховати сльози.

Константін примружилась:

– А в тебе який зріст?

– П'ять футів одинадцять дюймів, – плакала я. – Я вже вища за баскетбольного тренера в команді хлопців.

– Ну, а в мене п'ять футів тринадцять дюймів, тож покинь себе жаліти.

Константін була єдиною жінкою, на яку мені доводилося дивитися вгору, щоб поглянути в її очі.

Перше, що помітно в Константін, окрім її зросту, – це очі. На тлі темної шкіри вони здавалися світло-коричневими, яскраво-медовими. Я ніколи не бачила в темношкірої людини світло-карих очей. Насправді, на Константін було безліч відтінків коричневого. Її абсолютно чорні лікті взимку вкривав сухий білий пил. Шкіра на її руках, шиї та обличчі мала колір чорного дерева. Долоні її рук помаранчеві, й мене завжди цікавило, чи стопи такі самі. Втім, я ніколи не бачила її босоніж.

– У ці вихідні тільки ти і я, – сказала вона, усміхаючись.

У ті вихідні мама й тато їхали з Карлтоном оглядати університет Луїзіани й Тулейн. Наступного року мій брат вступав до коледжу. Того ранку тато заніс розкладачку на кухню та поставив поруч із туалетом Константін. Вона завжди спала там, коли ночувала в нас.

– Ходи побачиш, що я маю, – покликала вона, показуючи на комірчину. Я відчинила двері й угледіла в її сумці складанку на п'ятсот деталей із зображенням гори Рашмор. Це наше улюблене заняття під час її ночівлі в нас.

Тієї ночі ми сиділи кілька годин, жували арахіс і перебирали на кухонному столі деталі головоломки. Надворі розгулялася негода, а ми в затишку вибирали частинки складанки. Лампочка на кухні згасла, а потім знову засяяла.

– Хто це? – спитала Константін, дивлячись крізь окуляри в чорній оправі на коробку з-під головоломки.

– Це Джеферсон.

– О, справді. А це хто?

– Це... – я нахилилась. – Я думаю, це... Рузвельт.

– Я впізнаю тільки Лінкольна. Він схожий на мого тата.

Я завмерла, тримаючи в руці деталь головоломки. Мені було чотирнадцять, і я ніколи не отримувала балу, нижчого ніж «А». Я була розумна, проте дуже наївна. Константін поклала коробку й знову зосередилася на деталях.

– Тому що твій тато був таким... високим? – запитала я.

Вона всміхнулась.

– Тому що мій тато був білим. Моя мама була високою.

Я відклала деталь.

– Твій... батько був білим, твоя мама... темношкірою?

– Ага, – мовила вона й усміхнулася, складаючи два шматки до купи. – Ану, глянь там. Підходить.

Я мала так багато запитань. Хто він? Де він? Я знала, що він не був одружений із мамою Константін, бо це протизаконно. Я взяла із заначки, що принесла до столу, цигарку. Мені було чотирнадцять, я почувалася дуже дорослою, тож закурила. Коли я це зробила, верхнє світло стало приглушеним, брудно-бурим, і лампочка тихо задзижчала.

– О, мій тато люби-и-ив мене. Завжди говорив, що я його улюблениця. – Вона відкинулася на спинку стільця. – Він приходив додому щосуботи після обіду та якомсь приніс мені десять стрічок для

волосся, десяти різних кольорів. Він привіз їх із Парижа, вони були з японського шовку. Я сиділа в нього на колінах увесь час, відколи він приходив і аж допоки мусив уже йти, а мама ставила на патефоні, що він їй подарував, Бессі Сміт, і ми співали:

Безсумнівно, дивно це, Ніхто тебе не знає, коли ти втратиш все.

Я слухала з широко розплющеними очима, нічого не розуміючи. У тьмяному освітленні її голос майже світився. Якби шоколад був звуком, це був би голос Константін. Якби спів був кольором, це був би колір цього шоколаду.

– Яюсь я голосно ридала. Гадаю, мала причину для смутку – бідність, холодна ванна, хворий зуб, щось таке. А він так довго тримав мою голову, притиснувши до себе. Коли ж я підняла голову, то побачила, що він теж плаче, і він... зробив те саме, що я роблю тобі. Ти знаєш, про що я. Притиснув великий палець до моєї руки й сказав... Він попросив пробачення.

Ми сиділи там і дивились на деталі головоломки. Мама не хотіла, аби я дізналася, що батько Константін білий, що він вибачився перед нею за таке життя. Це було те, чого я не мала знати. Я відчувала, що це подарунок Константін для мене.

Я докурила свою цигарку, погасила її до срібної гостьової попільнички. Світло знову стало яскравішим. Константін усміхнулася мені, я всміхнулась у відповідь.

– Чому ти ніколи не розповідала мені цього раніше? – спитала я, вглядаючись у її світло-карі очі.

– Скітер, я не можу тобі нічого розповідати.

– Але чому? – Їй відомо все про мене, все про мою сім'ю. Хіба я від неї щось приховувала?

Вона дивилася на мене, й у глибині її душі я розгледіла глибокий темний смуток. Через якийсь час вона відповіла:

– Децю я просто хочу залишити при собі.

Коли надійшла моя черга йти до коледжу, мама всі очі виплакала, як ми з татом сідали в машину. А я почувалася вільною. Вільною від

ферми, від критики. Мені кортіло запитати у мами: «Хіба ти не радієш? Хіба не радієш, що тепер не мучитимешся через мене щодня?» Але мама здавалася нещасною.

Я була найщасливішою людиною в гуртожиткові. Я писала Константін по листу на тиждень, змальовувала їй свою кімнату, заняття, сестринство. Я адресувала їй листи на ферму, бо в Готстек пошту не носили, тож я просто мусила сподіватися, що мама їх не відкриє. Двічі на місяць Константін писала мені листи на пергаментному папері, який вклдала в конверт. Вона мала крупний і красивий почерк, хоча до кінця сторінки рядки сповзали вниз. Вона описувала мені кожну хвилину життя в Лонгліфі: «У мене болить спина, та ноги болять іще більше» або «Міксер відірвався від миски й літав по всій кухні, а кіт знявчався й утік. Відтоді я його не бачила». Вона повідомляла мене, що в тата застуда, або що Роза Парк виступала в церкві. Часто вона допитувалася, чи я щаслива, і хотіла знати деталі. Наші листи скидалися на бесіду тривалістю в рік, ми ставили запитання та відповідали на них, а на Різдво чи під час літніх канікул продовжували розмову особисто.

У своїх листах мама наказувала: «Молися» та «Не носи підборів, бо будеш надто високою» й додавала чек на тридцять п'ять доларів.

Коли я була на останньому курсі, у квітні надійшов лист від Константін, в якому писалося: «Скітер, я маю для тебе сюрприз. Я така схвильована, що майже не можу стояти. І не смій мене про це питати. Побачиш сама, коли приїдеш додому». Наближались останні іспити, і через місяць випускний. То був останній лист від Константін.

Я пропустила свій випускний вечір в «Оле Міс». Усі мої близькі подруги покинули навчання та повиходили заміж, тож я не бачила сенсу три години тягти маму з татом, щоб вони просто подивились, як я йду по сцені, тим паче, що мама хотіла подивитись, як я йду до віттаря. Я ще не отримала відповіді від «Гарпер енд Роу», тож замість купити квиток на літак до Нью-Йорка, поїхала додому до Джексона у б'юїку другокурсниці Кей Тернер, скоцюрбившись між своєю друкарською машинкою під ногами та її весільною сукнею між нами. Наступного місяця Кей Тернер виходила заміж за Персі Стенгоупа. Протягом трьох годин я вислуховувала її гризоти про ароматизатори для торта.

Удома мама відступила на крок назад, щоби краще мене розглянути.

– Ну, в тебе гарна шкіра, – підсумувала вона, – але твоє волосся...

Вона зітхнула й похитала головою.

– А де Константін? – спитала я. – На кухні?

І тоном ведучої прогнозу погоди мама повідомила:

– Константін тут більше не працює. Тепер іди розпакувай валізи, бо зіпсуєш одяг.

Я повернулася та примружилась. Гадала, що недобре розчула її:

– Що ти сказала?

Мама стояла виструнчившись і розправляючи плаття.

– Скітер, Константін пішла. Вона живе в Чикаго зі своєю сім'єю.

– Але... що? У листах вона нічого не згадувала про Чикаго.

Я знала, що не це було її сюрпризом. Вона б одразу повідомила мені таку жахливу новину.

Мама глибоко вдихнула, випросталась.

– Я наказала Константін не писати тобі про звільнення. Не під час випускних іспитів. А якби ти завалила, й тобі б довелося повторно пройти останній рік навчання? Бог свідок, чотири роки в коледжі – це більше ніж достатньо.

– І вона... погодилася? Не писати мені, не повідомляти, що йде?

Мама відвела погляд, зітхнула.

– Євгеніє, обговорімо це пізніше. Ходи на кухню, я познайомлю тебе з новою покоївкою, Паскаґулою.

Але я не пішла на кухню за мамою. Я втупилась у валізи, привезені з коледжу, жахаючись думки, що доведеться тут розпаковуватись. Будинок здавався величезним, порожнім. А надворі, на бавовняному полі, гудів комбайн.

До вересня я втратила надію не тільки щось почути від «Гарпер енд Роу», я втратила надію знайти Константін. Ніхто, здавалося, не знав, як її знайти. Зрештою, я перестала розпитувати людей, чому Константін пішла. Складалося враження, ніби вона просто зникла. Мені довелося змиритися, що Константін, мій єдиний справжній союзник, покинула мене напризволяще з цими людьми.

Розділ 6

Спекотного вересневого ранку прокидаюся у своєму ще дитячому ліжку, взуваю плетені шкіряні сандалі, привезені мені моїм братом Карлтоном з Мексики. Чоловічі, бо, вочевидь, у мексиканських дівчат ступні не виростають до розміру дев'ять із половиною^[6]. Мама ненавидить їх і повторює, що в них жахливий вигляд.

Поверх нічної сорочки натягну одну зі старих батькових сорочок і вислизаю через парадні двері. Мама на задньому ґанку з Паскагулою та Джеймсо, поки вони чистять устриці.

– Ніколи не залишай негра з негритьянкою на самоті, – прошепотіла мені мама якось давним-давно. – То не їхня вина, просто вони нічого не можуть із собою вдіяти.

Збігаю ґанком, щоб побачити, чи нема у поштової скриньці замовленого поштою примірника «Ловець у житі». Я завжди замовляю заборонені книжки в нелегального продавця книжок у Каліфорнії, зміркувавши, що, коли штат Міссісіпі заборонив їх, книжки, певно, хороші. Поки я дійшла до під'їзної дороги, сандалі та щиколотки вкрилися дрібною жовтою пилюкою.

По обидва боки від мене – сліпучо-зелені бавовняні поля, вже вкриті коробочками. Минулого місяця батько втратив кілька полів через дощі, та більша частина цвіла, зберігшись неушкодженою. Листя почали поцятковувати коричневі плями від дефоліанту, і я все ще відчуваю кислуватий хімічний запах у повітрі. На місцевій дорозі жодної машини. Відкриваю поштову скриньку.

А там, під маминим «Жіночим домашнім журналом», лист, адресований міс Євгенії Фелан. Червоний рельєфний штамп у кутку: «Видавництво “Гарпер енд Роу”». Розкриваю конверт просто тут, стоячи у своїй довгій нічній сорочці та в старій батьковій із «Брукс Бразерс».

4 вересня 1962 року

Шановна міс Фелан,

Я особисто відповідаю на ваше резюме, оскільки вважаю чудовим, що юна леді без будь-якого досвіду роботи

претендує на посаду редактора в такому престижному видавництві, як наше. Для такої посади необхідно відпрацювати за фахом як мінімум п'ять років. Ви б знали це, якби хоча б трохи ознайомилися з роботою видавництва.

Однак я й сама колись була такою самою амбітною юною леді, тому й вирішила дати вам пораду: зверніться до місцевої газети й спершу отримайте роботу там. Ви зазначили у своєму листі, що вам «надзвичайно подобається писати». Щоразу, коли ви не працюєте на мімеографі чи не готуєте босові каву, озирайтеся навколо, досліджуйте й пишіть. Не марнуйте часу на очевидні речі. Пишіть про те, що турбує вас, особливо якщо більше нікого це не хвилює.

Щиро ваша

Елейн Стайн, головний редактор, відділ книг для дорослих читачів.

Під машинописним текстом приписка від руки, переривчастими блакитними карлючками:

P. S. Якщо ви серйозно, я з радістю перегляну ваші найкращі ідеї та висловлю свою думку про них. Я пропоную це, міс Фелан, тому що колись одна людина зробила те саме для мене.

Вантажівка, повна бавовни, гуркоче дорогою. Негр на пасажирському сидінні виглядає з вікна, витріщаючись на мене. Я й забула, що я біла дівчина в тоненькій нічній сорочці. Я щойно отримала лист, навіть, так би мовити, заохочення, з Нью-Йорка й уголос повторюю ім'я: «Елейн Стайн». Ніколи в житті не зустрічала євреїв.

Біжу доріжкою додому, намагаючись, щоб лист не лопотів у руці. Не хочу, щоб він зім'явся. Злітаю сходами нагору під мамині вигуки, щоб я зняла ці недоладні мексиканські чоловічі сандалі, й хапаюся за

роботу, записую всі ті чортові речі, якими переймаюся в цьому житті, особливо ті, що, здається, не хвилюють нікого. Слова Елейн Стайн течуть моїми венами розплавленим сріблом, і я друкую щонайшвидше. Виявляється, список досить довгий.

Наступного дня я надіслала свого першого листа Елейн Стайн. Я склала список ідей, які вважала гідним журналістським матеріалом: переважаюча неграмотність жителів штату Міссісіпі; значна кількість аварій з вини п'яних водіїв у нашому окрузі; обмежені можливості жінок у виборі роботи.

І лише відправивши лист, я зрозуміла, що, мабуть, вибрала такі ідеї, що могли б справити враження на неї, а не ті, які справді турбували мене.

Глибоко вдихаю й шарпаю на себе важкі скляні двері. Дзвіночок ніжно й привітно дзенькає. Секретарка не так ніжно дивиться на мене. Вона величезна, і, здається, їй незручно в маленькому дерев'яному кріслі.

– Ласкаво просимо до «Джексон джорнал». Чим можу допомогти?

Я домовилася про зустріч позавчора, не минуло й години після того, як одержала листа від Елейн Стайн. Я запитала щодо співбесіди на будь-яку вільну посаду. І здивувалася, що зі мною так швидко захотіли зустрітись.

– У мене зустріч із містером Голденом.

Секретарка в трапецієподібному платті шкандибає у віддалений кінець кімнати. Я намагаюся погамувати тремтіння рук. Заглядаю через прочинені двері до маленької кімнатки, обшитої дерев'яними панелями. Там четверо чоловіків у костюмах вистукують друкарськими машинками й шкрябають олівцями. Згорблені, заморені, у трьох із них лише по підківці волосся на голові. У кімнаті серпанок із цигаркового диму.

Знову з'являється секретарка й, тримаючи в руці цигарку, робить жест рухатись за нею:

– Ідіть за мною.

Попри свою нервозність, усе, про що зараз думаю, – старе правило з коледжу: «Дівчата з братства “Ксі Омега” ніколи не ходять із цигаркою». Прямую за нею повз столи, чоловіки за якими розглядають мене, і через димову завісу до внутрішнього кабінету.

– Зачиняй їх! – гаркає містер Ґолден, щойно я відчинила двері та ступила до кімнати. – Не впускай сюди цей клятий дим.

Містер Ґолден устає з-за столу. Він дюймів на шість нижчий від мене, підтягнутий, молодший за моїх батьків. У нього довгі зуби, єхидна посмішка та напوماджене, як у піжонів, чорне волосся.

– Ти, що, не чула? – запитує він. – Минулого тижня повідомили, що цигарки вбивають.

– Нічого про це не чула.

Дуже сподіваюся, що про це не йшлося на першій сторінці його газети.

– Чорт, я знаю столітніх нігерів, які на вигляд молодші, ніж ті ідіоти за дверима. – Він знову сідає, та я продовжую стояти, бо інших стільців у кімнаті немає.

– Гаразд, подивимося, що ти принесла.

Даю йому своє резюме та кілька статей, написаних у школі. Я виросла із «Джорнал», що лежав на нашому кухонному столі, розгорнутий на сторінці про фермерське життя чи про місцеві спортивні новини. Я рідко читала газету сама.

Містер Ґолден не просто переглядає мої папери, він редагує їх червоним олівцем.

– Три роки редактор газети середньої школи «Мюррей Гай», два роки редактор університетської «Ребел Роузер», три роки редактор у сестринстві «Ксі Омега», спеціальність – англійська та журналістика, четверта у випуску... Чорт, дівчино, – бурмоче він, – ти хоч трохи розважалась?

Прокашлююсь:

– А це... важливо?

Він дивиться на мене.

– Ти надзвичайно висока, але, гадаю, така мила дівчина, як ти, могла б зустрічатися з усією баскетбольною командою.

Дивлюся на нього, не впевнена, чи то глузування, чи то комплімент.

– Гадаю, ти вмієш прибирати... – Він знову переводить погляд на мої статті та несамовито править їх червоним.

Кров ринула мені в обличчя.

– Прибирати? Я тут не для того, щоби прибирати. Я прийшла сюди, щоб писати.

Із щілини під дверима просочується цигарковий дим. Здається, наче всю будівлю охопила пожежа. Почуваюся повною дурепою, бо сподівалася, що зможу просто прийти й отримати роботу журналіста.

Він важко зітхає та простягає мені товсту течку з паперами.

– Я здогадався. У тієї старої міс Мирни дах поїхав, і вона напилася лаку для волосся чи чогось такого. Прочитай статті, напиши відповіді на листи, як це робила вона, й ніхто, до біса, не помітить різниці.

– Я... що? – І беру цю течку, тому що не знаю, що ще зробити. Поняття не маю, хто така міс Мирна. Ставлю єдине безпечне запитання, яке спало на гадку: – Скільки, ви говорили... заплатите?

На диво, він змірює мене захопленим поглядом: від туфель на пласкій підшві до пласкої зачіски. Якийсь прихований інстинкт підштовхує мене всміхнутися та провести рукою по волоссю. Почуваюся ніяково, але так і роблю.

– Вісім доларів, щопонеділка.

Я киваю, намагаючись зметикувати, як розпитати його про роботу, не виказавши себе.

Він нахиляється вперед.

– Ви ж знаєте, хто така міс Мирна, так?

– Звісно. Ми... дівчата постійно її читаємо, – кажу, й ми знову дивимось одне на одного так довго, що десь на віддалі вже втричі дзвонить телефон.

– Що тоді? Вісім недостатньо? Боже, жінко, тоді йди безкоштовно відмивай чоловічий туалет!

Прикусила губу. Але допоки встигаю щось промовити, він заковчує очі:

– Добре, десять. Матеріали повинні бути готові на четвер. І якщо мені не сподобається твій стиль, я не друкуватиму це та не платитиму жодної копійки.

Беру течку, дякую йому, може, й занадто. Не звертаючи на мене уваги, він знімає слухавку та набирає номер, перш ніж я виходжу за двері. Діставшись своєї автівки, вгрузаю у м'яке шкіряне сидіння «кадилака». Сиджу й усміхаюся, перечитуючи сторінки з течки. Я щойно отримала роботу.

Я йду додому, виструнчившись більше, ніж у свої дванадцять, коли почала різко рости. Мене розпирає гордість. Хоча кожна клітина мозку кричить мені «ні», я не можу втриматися, щоб не викласти все своїй матері. Вбігаю до вітальні та розповідаю їй, як я одержала роботу: писатиму щотижневу колонку з порадами щодо прибирання замість міс Мирни.

– Яка іронія! – Мама зітхає, ніби натякаючи, що навряд чи заробиш на життя з такими умовами. Паскагула охолоджує для неї чай.

– Принаймні, це початок, – кажу я.

– Початок чого? Порад, як доглядати за будинком, коли... – Вона знову зітхає, довго та повільно, наче спускає шину.

Я відводжу очі, гадаючи, чи й усе містечко так вважатиме. Радість поступово тане.

– Євгеніє, тобі невідомо навіть, як чистити срібло, що ж нарадиш про те, як підтримувати чистоту в будинку.

Пригортаю течку до грудей. Мама має рацію, я не зможу відповісти на жодне запитання. Принаймні, могла хоча б порадіти за мене.

– І ти ніколи ні з ким не познайомишся, сидячи за друкарською машинкою. Євгеніє, хоч трохи думай головою.

У жилах закипає гнів. Знову стою, виструнчившись.

– Гадаєш, я хочу жити тут? З тобою? – Регочу, сподіваючись, що завдам їй болю.

На мить я бачу біль в її очах. Вона стискає губи в ниточку. Але я не збираюся забирати свої слова назад, бо нарешті, *нарешті*, сказала те, що вона вислухала.

Не рухаюся з місця. Хочу почути, що вона на це відповідь. Хочу почути її вибачення.

– Євгеніє, маю тебе дещо... запитати. – Мама мене в руках носовичок, кривиться. – Я якось читала, що... окремі дівчата втрачають душевну рівновагу, починають думати... гм, такі неприродні думки.

Поняття не маю, про що вона. Дивлюся на вентилятор на стелі. Хтось налаштував його, щоб той крутився надто швидко. Клац-клац-клац...

– Ти... тобі... подобаються чоловіки? У тебе бували неприродні думки щодо... – Вона міцно заплющує очі. – Дівчат або... жінок?

Я втупилася в неї, бажаючи, щоб той вентилятор зараз зірвався та впав на нас.

– Бо в тій статті писали, що від цього є ліки, особливий відвар із коріння...

– Мамо, – промовляю, не заплющуючи очей. – Я так само хочу бути з дівчиною, як ти з... Джеймсо. – І прямую до дверей. Але оглядаюся. – Тобто ти ж не думаєш про нього, чи не так?

Мама випростується, обурено пирхає. А я навмисне голосно гупаю сходами нагору.

Наступного дня складаю листи міс Мирни в акуратну купку. У моєму гаманці тридцять п'ять доларів – щомісячні кишенькові гроші, які мама й досі мені видає. Сходжу вниз із широкою християнською усмішкою на обличчі. Живучи вдома та щоразу вибираючись за межі ферми, я змушена просити маму дати мені машину. Тобто вона питатиме, куди я зібралася. Тобто постійно доводиться їй брехати, а це хоч і приємно, та водночас трохи принизливо.

– Я збираюся до церкви, щоб дізнатися, чи не потрібна допомога у підготовці до недільної школи.

– О, люба, це просто чудово. Бери машину на скільки потрібно.

Учора ввечері я вирішила, що мені знадобиться професійна допомога в роботі з колонкою. Спершу вирішила попросити Паскагулу, та я майже не знаю її. Крім того, не можу навіть думати про те, що мама пхатиме свого носа та постійно критикуватиме мене. Служниця Гіллі, Юл Мей, така сором'язлива, сумніваюся, що вона згодиться допомогти. Єдина інша прислуга, яку я бачу доволі часто, – це Елізабетина служниця Ейбілін. Ейбілін чимось нагадує мені Константін. Крім того, вона набагато старша за мене та, здається, має багатий досвід.

Дорогою до Елізабет заїжджаю до крамниці «Бен Франклін», купую течку, коробку олівців НВ і записник із блакитною тканною обкладинкою. Мій перший матеріал повинен лежати на столі у містера Голдена завтра о другій годині пополудні.

– Скітер, заходь.

Елізабет відчиняє входні двері, і я хвилююся, що Ейбілін сьогодні, можливо, не працює. Елізабет у блакитному банному халаті та гігантських бігуді, від яких її голова здається величезною, а тіло ще

кволішим, ніж насправді. Елізабет зазвичай носить бігуді весь день, ніяк не може надати рідкому волоссю об'єму.

– Пробач, що я в такому вигляді. Мей Моблі півночі не давала мені спати, а тепер ще й не знаю, де це Ейбілін.

Заходжу до крихітного передпокою. У будинку низькі стелі та маленькі кімнати. Все якесь затерте – вицвілі блакитні штори з квітковим малюнком, скручене покривало на дивані. Я чула, нова бухгалтерська фірма Ралі не надто успішна. Може, десь у Нью-Йорку чи деінде це й нормально, але в Джексоні, штат Міссісіпі, люди не хочуть працювати з хамуватим спадковим бовдуром.

Машина Гіллі перед будинком, та її самої ніде не видно. Елізабет сідає за швейну машинку, що стоїть просто на обідньому столі.

– Я майже закінчила, – запевняє вона. – Тільки закріплю останній шов.

Елізабет устає та показує мені вихідну зелену сукню з круглим білим комірцем.

– Тільки відверто, – шепоче вона, а очі благають сказати їй усе, крім правди. – Схоже, що вона пошита вдома?

Край сукні з одного боку довший, шов трохи морщить, а манжета перекручена.

– Стовідсотково куплене у крамниці. Просто з «Мезон Бланш».

Говорю так, бо для Елізабет це крамниця її мрій. П'ять поверхів дорогого одягу на Канал-стрит у Новому Орлеані, одягу, який у Джексоні не відшукаєш.

Елізабет із вдячністю всміхається:

– Мей Моблі спить? – питаю я.

– Нарешті заснула! – Елізабет накручує пасмо волосся, що вибилося з бігуді, та кривиться з його впертості. Іноді її голос звучить різко, коли вона говорить про дочку. Двері гостьової ванни відчиняються, і виходить Гіллі, примовляючи:

– ... набагато краще. Тепер у кожного є своє місце.

Елізабет занадто стурбовано підкручує голку в машинці.

– Перекажеш Ралі, що я йому дякую, – додає Гіллі, й раптом я розумію, про що йдеться. Ейбілін уже має власний туалет у гаражі.

Гіллі всміхається, і я бачу, що вона збирається порушити питання про «Ініціативу».

– Як там твоя мама? – питаю я, хоча знаю, що вона взагалі не любить це обговорювати. – Вона вже звикла у будинку для людей похилого віку?

– Думаю, так. – Гіллі натягує червоний светр, щоби прикрити складки жиру на талії. На ній штани у червоно-зелену клітинку, що, здається, додають об'єму її сідницям, надаючи їм округлості й крутизни. – Звісно, вона зовсім не цінує все, що я роблю. Я мусила звільнити її служницю: зловила на гарячому, коли та намагалася поцупити срібло просто під моїм носом. – Гіллі трохи примружується. – Ви часом, до речі, не чули, чи та Мінні Джексон десь працює?

Ми хитаємо головами.

– Сумніваюся, що їй вдасться знову знайти роботу в цьому місті, – каже Елізабет.

Гіллі киває, замислившись над цим. Я глибоко вдихаю, прагнучи повідомити їм свої новини.

– Я отримала роботу в «Джексон Джорнал»! – кажу.

У кімнаті тиша. Раптом Елізабет вищить від радості. Гіллі всміхається мені з такою пихою, що я червонію та знизую плечима, немов це не така вже й подія.

– Вони були б дурнями, якби не взяли тебе, Скітер Фелан. – Гіллі піднімає склянку з холодним чаєм, ніби виголошує тост.

– А... гм, хтось із вас читав рубрику міс Мирни? – цікавлюсь я.

– Ні, – відповідає Гіллі. – Але, б'юсь об заклад, що бідні білі дівчата з Південного Джексона читають її, як Біблію короля Якова.

Елізабет киває.

– Усі ті бідаки не мають прислуги, то вочевидь читають.

– Ти не заперечуватимеш, якщо я порозмовляю з Ейбілін? – питаю Елізабет. – Щоб вона допомогла мені відповісти на окремі листи?

На мить Елізабет завмирає.

– З Ейбілін? З моєю Ейбілін?

– Я ж сама не можу відповісти на ці запитання.

– Ну... якщо це не заважатиме її роботі...

Замовкаю, здивована її реакцією. Але потім нагадую собі, що, зрештою, Елізабет платить їй.

– І не сьогодні, тому що незабаром прокинеться Мей Моблі, й тоді мені доведеться доглядати за нею.

– Гарзд. Може... може, тоді я зайду завтра вранці?

Підраховую, скільки матиму годин. Якщо ми з Ейбілін впораємося ще зранку, то у мене буде час, щоб помчати додому, набрати текст і повернутися в місто до другої години.

Елізабет насуплено розглядає котушку із зеленими нитками:

– І тільки на кілька хвилин. Завтра день чищення срібла.

– Це не займе багато часу, обіцяю.

Елізабет починає звучати, як моя мама.

Наступного ранку о десятій Елізабет відчиняє двері й киває мені, як шкільна вчителька:

– Добре. Заходь. Та недовго. Мей Моблі може прокинутись будь-якої миті.

Заходжу на кухню, затиснувши записник і листи під пахвою. Ейбілін усміхається мені біля мийки, її золотий зуб сяє. Вона трохи повнувата в талії, але це надає їй приємної м'якості. І вона набагато нижча за мене (а хто вищий?) У неї темно-коричнева блискуча шкіра, яку підкреслює накрохмалена біла уніформа. Її брови – сиві, хоча волосся чорне.

– Здрастуйте, міс Скітер. Міс Ліфолт усе ще за машинкою?

– Так. – Дивно чути, попри всі ті місяці, що минули з моменту мого повернення, що Елізабет називають міс Ліфолт – не міс Елізабет чи навіть не дівочим прізвищем, міс Фредерікс.

– Можна? – показую на холодильник. Але перш ніж підступаю до нього, Ейбілін уже відчинила його:

– Чого побажаєте? Кока-коли?

Киваю, й вона знімає кришечку відкривачкою, що висить над кухонним столом, і наливає в склянку.

– Ейбілін... – роблю глибокий вдих. – Хочу запитати, чи допоможете мені з дечим.

І я розповідаю про рубрику, втішена, що вона знає, хто така міс Мирна.

– Може, я прочитала б вам кілька листів, а ви б... допомогли мені з відповідями. За якийсь час я, можливо, наб'ю руку й... – Замовкаю. Немає жодного шансу, що я колись спроможусь відповідати на запитання про прибирання будинку. Насправді я і не збираюся вчитися такого. – Це нечесно, так? Я видаватиму ваші відповіді за свої. Тобто відповіді Мирни, – зітхаю я.

Ейбілін хитає головою:

– Я не проти. Просто не впевнена, чи погодиться міс Ліфолт.

– Вона вже дозволила.

– Під час робочого дня?

Киваю, пригадуючи тон Елізабет.

– Тоді добре, – Ейбілін знизує плечима. Вона дивиться на годинник над мийкою. – Напевно, закінчимо, доки Мей Моблі прокинеться.

– Сядемо? – показую на кухонний стіл.

Ейбілін поглядає на двері:

– Сідайте, а мені й стояти добре.

Я провела минулу ніч, перечитуючи всі статті міс Мирни за останні п'ять років, але посортувати всі листи, на які я мусила відповісти, часу не вистачило. Вирівняла течку-планшет, олівець у руці.

– Лист з округу Ренкін.

«Дорога міс Мирно, – читаю я. – Як позбутися плям на комірці сорочки цього жирного свинтуса, мого чоловіка, бо він і сам, як свиня, і... і потіє, як і вона...»

Чудово. Колонка про домогосподарство та стосунки. Дві речі, в яких я нічого не тямлю.

– Чого вона хоче позбутися? – перепитує Ейбілін. – Плям чи чоловіка?

Втуплююся в листа. Я не знаю, що порадити в жодному разі.

– Скажіть, нехай замочить у оцті й засобі «Пайн-Сол». А опісля хай залишить трохи на сонці.

Швидко записую.

– Залишити на сонці надовго?

– Десь на годину. Хай висохне.

Витягую наступного листа, й так само швидко вона відповідає й на нього. Після четвертого чи п'ятого я з полегшенням видихаю.

– Дякую, Ейбілін. Ви й не уявляєте, як допомогли мені.

– Без проблем. Допоки я не потрібна міс Ліфолт.

Збираю свої папери, роблю останній ковток коли й даю собі п'ять секунд перепочинку, перед тим як бігтиму писати статтю. Ейбілін перебирає в мішечку молоді пагони папороті. У кімнаті тихо, тільки приглушено працює радіо (знову проповідує Грін).

– Звідки ви знали Константін? Ви родичі?

– Ми... ходили до однієї церкви. – Ейбілін переступає з ноги на ногу біля мийки.

Я відчуваю вже знайомий біль.

– Вона навіть адреси не лишила. Я просто... не можу повірити, що вона так просто зникла.

Ейбілін не піднімає очей. Здається, вона уважно вивчає паростки папороті.

– Ні, я впевнена, що її змусили піти.

– Ні, мама запевняла, що вона просто все покинула. Тоді, у квітні. Переїхала до Чикаго, до родини.

Ейбілін бере ще один пагін, ретельно миє довге стебло, завиту зелену голівку.

– Ні, мем, – заперечує вона після паузи.

Мені потрібно кілька секунд, щоби зрозуміти, про що ми говоримо.

– Ейбілін, – кажу я, й намагаюся зустрітися з нею поглядом – Ви справді вважаєте, що Константін звільнили?

Та обличчя Ейбілін стало непроникним, як синє небо.

– Я, мабуть, погано пам'ятаю, – мовить вона й, певно, думає, що й так занадто багато розповіла білій жінці.

Ми чуємо голос Мей Моблі, Ейбілін перепрошує та виходить. Минає якась мить, і я розумію, що мушу йти додому.

Коли через десять хвилин я заходжу до будинку, мама читає за обіднім столом.

– Мамо, – звертаюся я, міцно притискаючи до грудей блокнот, – ти звільнила Константін?

– Я що? – питає мама. Але я знаю, що вона почула мене, бо відклала інформаційний вісник ДАР^[7]. Тільки дуже серйозне питання змусить її відвести погляд від такого захопливого читання.

– Євгеніє, я ж розповідала тобі, її сестра захворіла, тому вона й поїхала до Чикаго, до своїх, – відповідає вона. – А що? Хтось сказав тобі інше?

Навіть через мільйон років не зізнаюся їй про Ейбілін.

– Почула це пополудні. У місті.

– Хто б міг про таке теревенити? – Мамині очі за окулярами звужуються. – Певно, хтось із тих негрів.

– Мамо, що ти їй заподіяла?

Мама покусує губи, уважно й довго дивиться на мене крізь скельця своїх біфокальних окулярів.

– Ти не зрозумієш, Євгеніє. Поки не матимеш власної прислуги.

– Ти... звільнила її? За що?

– Немає значення. Все минуло, і я не хочу думати про це навіть зайву хвилину.

– Мамо, вона виховала мене. Ти поясниш мені, що сталося! – Мені самій огидно від вереску в голосі, мої вимоги звучать по-дитячому.

Здивована моїм тоном, мама піднімає брови, знімає окуляри.

– Це все через расові проблеми. І мені більше нічого додати. – Вона знову вдягає окуляри та підносить вісник ДАР до очей.

Я така люта, що мене аж трусить. Гупаю ногами по сходах. Сиджу перед друкарською машинкою, вражена, що моя мати змогла вигнати ту, що зробила їй найбільшу послугу в житті: виховала її дітей, навчила мене доброти та почуття власної гідності. Я дивлюся на шпалери з трояндами на протилежній стіні, на петельки штор, на пожовклі фотографії, такі знайомі, аж до відрази. Константін пропрацювала у нас двадцять дев'ять років.

Наступного тижня татко встає ще вдосвіта. Прокидаюся від двигунів вантажівок, від шуму збирачів бавовни, від вигуків поквапитися. Поля коричневі та хрусткі від сухих стебел бавовни, оброблених дефоліантом, щоб полегшити машинам знімання коробочок. Час збирання врожаю.

У цей час татко навіть до церкви не ходить, але недільного вечора, між вечерею та сном, мені вдалося перехопити його в темному коридорі.

– Тату? – прошу я. – Ти можеш розповісти мені, що трапилося з Константін?

Зморений роботою, він зітхає, перед тим як щось сказати.

– Татку, як мама могла звільнити її?

– Що? Люба, Константін пішла сама. Ти ж знаєш, твоя мама ніколи б не звільнила її. – Він здивований, що я про таке розпитую.

– Ти знаєш, куди вона поїхала? Маєш її адресу?

Він хитає головою.

– Запитай у мами, вона знає. – Він плескає мене по плечі. – Люди продовжують жити своїм життям, Скітер. Але я хотів би, щоб вона залишилася з нами.

Він бреде коридором до спальні. Занадто чесний, щоби приховувати щось, і я впевнена, що йому відомо не більше, ніж мені.

Упродовж наступних тижнів я іноді навіть по двічі відвідувала Елізабет, щоб поговорити з Ейбілін. Щоразу Елізабет усе пильніша. Чим довше я перебуваю на кухні, тим більше завдань спадає на гадку Елізабет, доки я не піду: дверні ручки треба відполірувати, витерти пил на холодильнику, підстригти нігті Мей Моблі. Ейбілін зі мною привітна, не більше, вона нервує, стоїть біля мийки та постійно щось робить. Незадовго до цього я здала містерові Голдену роботу, й, здається, він задоволений рубрикою, перші дві статті якої я написала за двадцять хвилин.

Щотижня я розпитую Ейбілін про Константін. Чи не змогла б вона дістати мені її адресу? Чи не змогла б розповісти, чому її звільнили? Чи була якась буча? Тому що не можу уявити, що Константін каже «так, мем» і виходить через задні двері. Мама якось посварилася з нею через потьмянілі ложки, то Константін потім увесь тиждень подавала їй пригорілі тости.

Я можу тільки здогадуватися, як відбувалося звільнення.

Та марно, бо на всі мої розпитування Ейбілін просто знизує плечима й відповідає, що їй про це нічого не відомо.

Якогось полудня, порозмовлявши з Ейбілін про те, як вивести стійкі плями у ванній (ніколи в житті не чистила ванну), я повертаюся додому. Минаю вітальню. Телевізор увімкнено, і я неуважно глипаю на нього. Паскагула стовбичить якраз біля екрана. Чую слова «Оле Міс» і на екрані, що сніжить, розрізняю білих чоловіків у темних костюмах перед камерою (піт стікає по їхніх лисинах). Наближаюся й бачу посеред білих чоловіків молодого (приблизно мого віку) чорношкірого, а позад нього – військових. Камера від'їжджає, і погляду відкривається наша стара адміністративна будівля. Губернатор Росс Барнетт, стоячи зі схрещеними руками, вглядається в очі високому чорному чоловікові. Поруч із губернатором наш сенатор

Вітворт, із сином якого Гіллі намагається влаштувати мені «сліпе побачення» вже декілька місяців.

Я не можу відвести очей від телевізора. Утім, не приголомшена та не розчарована новиною, що темношкірому дозволено вчитися в «Оле Міс», а просто здивована. Паскагула, проте, дихає так голосно, що мені чути. Вона завмерла, як стовп, не помітивши, що я стою за нею. Роджер Стікер, наш місцевий репортер, нервово всміхаючись, швидко торохтить: «Президент Кеннеді наказав губернаторові допустити Джеймса Мередіта, повторюю, президент Сполучених...»

– Євгеніє, Паскагуло! Негайно вимкніть телевізор!

Паскагула різко повертається, бачить мене та маму. Вибігає з кімнати, потупившись.

– Я не терпітиму цього, Євгеніє, – шепоче мама. – Ти не потуратимеш їм.

– Потуратиму? Мамо, це новина національного масштабу.

Мати пирхає.

– Неприпустимо, що ви обидві разом дивилися телевізор. – Вона перемикає канали, зупиняючись на денному повторі шоу Лоуренса Велка. – Глянь, хіба це не приємніше?

Спекотного суботнього дня наприкінці вересня, коли бавовну вже зібрали й поля стояли впорожні, тато приніс додому новий кольоровий телевізор. Чорно-білий він переніс на кухню. Усміхнений і задоволений собою, батько ввімкнув у вітальні новий телевізор. Футбольний матч між «Оле Міс» і університетом штату Луїзіана ревів на весь будинок аж до вечора.

Мама, звісно, прилипла до кольорового екрана, охаючи й ахаючи з приводу яскравих синіх і червоних кольорів команди. Вони з татом уболівають за команду «Ребел» з «Оле Міс». Попри нестерпну спеку, мама вбралася в червоні вовняні штани та застелила крісло старим татковим покривалом «Каппа Альфа». Ніхто не згадує про Джеймса Мередіта, чорношкірого студента, якому дозволили навчатися в університеті.

Беру «кадилак» і вирушаю до міста. Для мами незбагненно, що мені нецікаво, як спортсмени моєї «альма-матер» кидаються м'ячем. Але Елізабет із сім'єю зараз у Гіллі, переглядають матч, тому Ейбілін працює в будинку сама. Сподіваюсь, Ейбілін буде не такою скутою,

поки Елізабет немає. Але правда в тому, що я сподіваюся, що вона розповість мені щось, будь-що про Константін.

Ейбілін впускає мене, і я прямую за нею на кухню. Здається, вона не надто розслаблена в порожньому будинкові Елізабет. Дивиться на кухонний стілець, наче сьогодні не проти присісти. Але на моє запрошення відповідає:

– Ні, все гаразд. Починайте. – Бере помідор із каструльки у мийці й починає чистити.

Спершись на стіл, оголошую чергову головоломку: як відучити собак порпатися у вашому смітникові? Тому що ваш ледащо-чоловік забуває спорожнити його того дня, коли приїжджає сміттевоз. Тому що постійно заливається тим клятим пивом.

– Хай додасть до сміття трохи пневмонії. Собаки навіть не глянуть у той бік.

Я записую, змінивши на «амоній», витягую наступний лист. Коли піднімаю голову, то, здається, Ейбілін мені всміхається.

– За всієї поваги, міс Скітер, але... хіба не дивно, що ви стали новою міс Мирною, хоч нічого не тямите в домогосподарстві?

Вона говорить про це не так, як моя мати місяць тому. Це мене розсмішило, і я розповідаю їй про те, в чому нікому не зізнавалася: про телефонні дзвінки, резюме, надіслане в «Гарпер енд Роу». Про те, що хочу стати письменницею. Про пораду, отриману від Елейн Стайн. Добре з кимось поділитись.

Ейбілін киває, очищуючи від шкірки наступний ніжний червоний помідор:

– Мій хлопчик, Трілор, він любив писати.

– Я не знала, що у вас є син.

– Він помер. Два роки тому.

– О, мені прикро... – кажу я, й на якусь мить у кімнаті чути тільки голос проповідника Гріна та звук падіння шкірок помідорів у мийку.

– Усі тести з англійської складав на «відмінно». А потім, коли виріс, купив собі друкарську машинку й почав працювати над ідеєю. – Підколені шпильками плечики її уніформи опустилися. – Говорив, що напише книжку.

– А про що? – питаю я. – Тобто, якщо ви не проти розповісти мені...

Якийсь час Ейбілін мовчить. Просто чистить помідори.

– Він читав книжку «Людина-невидимка». А як прочитав, то сказав, що напише, як це – бути чорним і працювати на білих у штаті Міссісіпі.

Я озирваюся, знаючи, що в цьому місці моя мама перервала б розмову. Вона б усміхнулась і перевела б мову на вартість засобів для чищення срібла чи на білий рис.

– Я теж прочитала «Людини-невидимку» після нього, – додає Ейбілін. – Мені сподобалось.

Я киваю, хоча й не читала цю книжку. Я ніколи й не думала, що Ейбілін любить читати.

– Він написав майже п'ятдесят сторінок, – продовжує вона. – Я дозволила його дівчині Франсіс забрати їх.

Ейбілін перестає чистити помідори. Я бачу, як рухається її горло, коли вона ковтає клубок.

– Будь ласка, не розповідайте цього нікому, – просить вона ніжніше. – Бо він хотів написати про свого білого боса.

Ейбілін закушує губу, і я раптом розумію, що вона й досі боїться за нього. Син помер, а материнський інстинкт усе ще діє.

– Це чудово, що ви розповіли мені, Ейбілін. Вважаю, це була... смілива ідея.

Якусь мить Ейбілін дивиться мені в очі. Потім бере черговий помідор, торкається ножом. Я чекаю, що потече червоний сік. Але Ейбілін зупиняється, перш ніж зробити надріз, і кидає погляд на двері до кухні.

– Гадаю, це несправедливо, що ви не знаєте, що сталося з Константін. Тільки я... пробачте, це якось неправильно: розмовляти з вами про це.

Я мовчу, не впевнена, що спонукало її говорити, боюся зіпсувати момент.

– Скажу вам, що це стосується її доньки. Вона приїхала побачитися з мамою.

– Доньки? Константін ніколи не згадувала, що має доньку. – Я знала Константін двадцять три роки. Чому вона приховувала це від мене?

– Їй було важко. Дитина народилася зовсім... бліда.

Я не ворушусь, пригадую, про що розповідала мені Константін багато років тому.

– Ви маєте на увазі світла? Тобто... вона біла?
Ейбілін киває та повертається до роботи над мийкою.
– Мусила відіслати її подалі, здається, кудись на північ.
– Батько Константін був білим, – кажу я. – О... Ейбілін... ви ж не думаете... – Гидка здогадка проскакує в голові. Я надто шокована, щоб закінчити речення.

Ейбілін хитає головою.

– Ні, ні, мем. Це не... те. Чоловік Константін, Коннор, був темношкірим. Але оскільки в Константін текла кров її батька, дитина вийшла світлошкіра. Так... трапляється.

Мені соромно, що запідозрила найгірше. Але й досі не розумію.

– Чому ж Константін не розповіла мені? – питаю, не сподіваючись на відповідь. – Чому відіслала її геть?

Ейбілін киває собі, ніби вона розуміє. Але я – ні.

– То було найважчим для неї, як я її знала. Константін тисячу разів говорила, що не може дочекатися того дня, коли дочка повернеться.

– Гадаєте, дочка має якийсь стосунок до звільнення Константін? Що сталося?

І тут обличчя Ейбілін стає відстороненим. Завіса падає. Вона киває в бік листів міс Мирні, однозначно показуючи, що більше нічого зайвого не скаже. Принаймні зараз.

Пополудні зупиняюсь у Гіллі, на футбольній вечірці. По обидва боки вулиці стоять «універсали» та довгі «бьюїки». Змушую себе переступити поріг будинку, розуміючи, що буду там єдиною незаміжньою. У вітальні дивани, стільці, навіть бильця крісел заповнені парочками. Дружини сидять прямо, схрестивши ноги, чоловіки витягнулися вперед. Усі погляди прикуті до дерев'яного телевізора. Зупиняюся у віддаленому кутку кімнати, обмінююся усмішками та безмовними вітаннями. У кімнаті тихо, за винятком голосу коментатора.

– Ваааааууу! – ревуть усі разом, руки злітають у повітря, а жінки встають і аплодують. Я відкушую шкірку біля нігтя.

– Отак, «Ребелс»! Покажіть тим «Тиграм»!

– Уперед, «Ребелс»! – вигукує Мері Френсіс Трулі, підстрибуючи від щастя у светрі й кардигані кольорів команди.

Я розглядаю свій ніготь, де кутикула запалилася й почервоніла. У вітальні – насичений аромат бурбона, повно червоної шерсті та перснів із діамантами. Мені цікаво, чи дівчата й справді цікавляться американським футболем, чи просто прикидаються, щоб справити враження на своїх чоловіків? За чотири місяці мого перебування в Лізі мене так і не запитали: «Як там “Ребелс”?»

Перекидаюся кількома словами з окремими парами, прокрадаючись на кухню. Висока й худорлява служниця Гіллі, Юл Мей, обгортає тістом крихітні сосиски. Ще одна темношкіра дівчина, молодша, миє посуд у мийці. Гіллі махає мені рукою, розмовляючи з Діною Доран.

– ...в житті не куштувала смачнішого птіфуру! Діно, ти найталановитіший кухар у Лізі! – Гіллі заштовхує решту тістечка до рота, киваючи головою та прицмакуючи.

– Та що ти, спасибі, Гіллі, їх важко зробити, але, гадаю, вони того варті. – Діна сяє, здається, вона розплачеться від такої хвальби Гіллі.

– То ти їх зробиш? О, я така рада. Нашому Комітету з розпродажу випічки дуже потрібна така людина, як ти.

– А скільки треба?

– П’ятсот, до завтрашнього полудня.

Усмішка застигає на Дініному обличчі.

– Гарзд. Гадаю, я... попрацюю вночі.

– Скітер, ти таки знайшла час! – вигукує Гіллі, й Діна повільно виходить із кухні.

– Я ненадовго, – попереджую, може, й надто швидко.

– Ну, я дізналася, – розтягує губи в усмішці Гіллі. – Цього разу він напевне приїде. Через три тижні.

Я спостерігаю, як довгі пальці Юл Мей спритно знімають тісто з ножа, й зітхаю, бо відразу розумію, про що йдеться.

– Не знаю, Гіллі. Ти вже стільки разів намагалася. Можливо, це знак. – Минулого місяця, коли він скасував зустріч напередодні, я вже дозволила собі розхвилюватися. Не хочу знову через це проходити.

– Що? Не смій таке казати.

– Гіллі... – стискаю зуби, бо час уже нарешті це вимовити. – Тобі ж відомо, я не його типаж.

– Глянь на мене, – наказує вона, і я слухаюся. Тому що ми всі робимо те, що наказує Гіллі.

– Гіллі, ти не змушиш мене...

– Скітер, це твій час. – Вона бере мене за руку, міцно стискає її своєю рукою, як колись Константін. – Це твоя гра. І, трясця, я не дозволю тобі вийти з гри, бо твоя матінка переконала тебе, що ти недостатньо хороша для таких, як він.

Гірки, але правдиві слова Гіллі боляче шмагають мене. І все ж я захоплена своєю подругою, її наполегливістю щодо мене. Ми з Гіллі завжди були безкомпромісно чесними одна з одною, навіть у дрібницях.

Іншим Гіллі видає брехню з тією самою легкістю, як пресвітеріанець – почуття провини, та між нами існує мовчазна домовленість, виняткова чесність – єдина річ, що дає нам змогу залишатися друзями.

На кухню заходить Елізабет із порожньою тарілкою в руках. Вона всміхається, тоді зупиняється, і ми втрюх дивимось одна на одну.

– Що? – запитує Елізабет. Гадаю, вона вважає, що ми говорили про неї.

– То через три тижні? – допитується Гіллі. – Прийдеш?

– О так! Звичайно ж, ти прийдеш! – переконує Елізабет.

Бачу їхні всміхнені обличчя, їхні надії щодо мене. Це не схоже на мамину нав'язливість, це щирі сподівання, без зобов'язань та образ. Нестерпно, що подруги обговорили долю одного мого побачення за моєю спиною. Нестерпно, та водночас приємно.

Повертаюся на ферму ще до закінчення гри. За вікном «кадилака» випатрошені та випалені поля. Татко закінчив збирання врожаю ще кілька тижнів тому, проте узбіччя дороги все ще біліють клаптиками бавовни, застряглої в траві, а в повітрі й досі витає слабкий запах диму.

Не встаючи із сидіння, перевіряю поштову скриньку. Усередині «Фермерський альманах» і лист. Із «Гарпер енд Роу». Заїжджаю на подвір'я, перемикаю передачу на «паркування». Лист написано від руки, на маленькому квадратному аркуші.

Міс Фелан,

Ви, звичайно, можете відточувати свої письменницькі навички на таких пласких і буденних темах, як п'яні водії та неграмотність. Проте я сподівалася, що ви виберете більш

цікаві теми. Продовжуйте шукати. Коли знайдете щось непересічне, тоді й напишете мені знову.

Прослизаю повз маму в їдальні та невидиму Паскагулу, що витирає пил із картин у коридорі, й піднімаюся крутими зловісним сходами. Моє обличчя горить. Стримую сльози, перечитуючи лист місіс Стайн. Намагаюсь опанувати себе. Найгірше те, що кращих ідей у мене немає.

Обкладаюся роботою: чергова стаття з домашнього господарства, вісник Ліги. Уже другий тиждень поспіль пропускаю «санітарну ініціативу» Гілі. Годиною пізніше ловлю себе на тому, що просто дивлюсь у вікно. Мій примірник «Прославмо ж видатних мужів» лежить на підвіконні. Підходжу забрати його, стурбована, що паперова обкладинка, чорно-біле зображення скромної, нужденної сім'ї, вигорить на сонці. Книжка тепла, важка від сонця. Цікаво, чи я взагалі напишу щось вартісне. Обертаюся на стукіт у двері Паскагули. І тут мене осяює думка.

Ейбілін

Розділ 7

Спека відступила десь у середині жовтня, тож тепер у нас прохолодно, п'ятдесят градусів^[8]. Уранці покрішка унітазу у вбиральні така холодна, що я трохи підскакую, коли сідаю. Це просто маленька кімнатка, яку втиснули в гараж. Усередині унітаз і крихітний умивальник, підвішений до стіни. Провід для електролампочки. А туалетний папір має стояти на підлозі.

Коли я працювала у міс Кольєр, її гараж примикав до будинку, тож мені навіть із дому не доводилось виходити. А ще раніше я працювала у місці з кімнатою для прислуги. Крім того, мала власну спальню (на випадок приглянути за дитиною вночі). А тут щоб піти до туалету, мушу виходити на вулицю.

У вівторок опівдні я виношу свій ланч на задній ганок, влаштовуюся просто на прохолодному бетоні. Трава на задньому дворі міс Ліфолт не надто добре росте. Велике дерево магнолії вже затінило більшу частину подвір'я. Я впевнена, що це дерево стане сховком Мей Моблі. Років через п'ять вона ховатиметься там від міс Ліфолт.

За якийсь час Мей Моблі перевальцем виходить на ганок. У руці тримає половину котлетки. Усміхається й каже мені:

– Пливіт.

– А чому це ти не з мамою у будинку? – питаю я, хоч знаю, чому. Вона краще сидітиме тут зі служницею, ніж там із мамою, що навіть не гляне на неї. Вона, як ті курчатка, що плутаються і йдуть навіть за качками.

Мей Моблі тицяє пальцем у блакитні сіалії, що готуються до зими, вищебечуючи у маленькому сірому фонтанчикові.

– ...ині птаски! – показує вона та впускає котлету на східці.

Звідкіля не візьмись, з'являється старий мисливський пес Обі, на якого ніхто ніколи не звертає уваги, й жадібно ковтає її. Не люблю я собак, але цей просто жалюгідний. Гладжу його по голові. Готова побитися об заклад, що ніхто не погладив цього собаку від самого Різдва.

Побачивши пса, Мей Моблі радісно верещить і тягнеться до хвоста. Отримує ним кілька разів по личку, перед тим як міцно

схопитись. Бідна тваринка скиглить і жалісливо, по-собачому, дивиться на неї, кумедно повернувши голову та піднявши брови. Я майже чую, як пес просить відпустити його. Він не з тих, що кусаються.

Щоб вона дала Обі спокій, запитую:

– Мей Моблі, а де в тебе хвіст?

І от, вона відразу ж відпускає собаку й починає оглядатися назад. Рот роззявлений, ніби не може повірити, що досі не помічала відсутності хвоста. Вона крутиться на місці, намагаючись розгледіти його.

– У тебе немає хвоста, – регочу й підхоплюю її на руки, поки вона не впала зі сходів. Пес обнюхує землю в пошуках іще поживи.

Мене завжди цікавило, як це дітки вірять усьому, що ти їм говориш. Тейт Форрест, один із моїх колишніх вихованців, перестрів мене минулого тижня дорогою до «Джитні» й міцно обійняв на radoщах. Уже зовсім дорослий. Я квапилася до міс Ліфолт, але він усе сміявся, згадував, як я виховувала його в дитинстві. Як у нього вперше затерпла стопа й він сказав, що там лоскітно, а я пояснила, що його стопа просто заснула й хропе. І як порадила йому не пити кави, бо стане темношкірим. Він зізнався, що й досі не випив жодної чашки кави, а йому вже двадцять один. Завжди приємно бачити, що діти вирости порядними людьми.

– Мей Моблі? Мей Моблі Ліфолт!

Міс Ліфолт щойно помітила, що дитина не сидить поруч неї.

– Вона тут, зі мною, міс Ліфолт, – гукаю крізь літні двері.

– Я ж веліла тобі їсти, сидячи на своєму високому стільчику, Мей Моблі. Ну чому мені дісталася ти, коли в усіх моїх подруг діти, як янголятка. Просто не розумію... – Але тут дзвонить телефон, і чую, як вона прямує до нього.

Глянула на Крихітку, а чоло над її очима вкрилося зморшками. Серйозно над чимось замислилась, міркує про щось.

Торкаюсь її личка:

– Усе добре, маленька?

– Мей Мо погана, – каже вона.

І те, як вона це вимовила, просто розриває мене зсередини.

– Мей Моблі, – починаю я, а сама вирішую дещо спробувати. – Ти розумна дівчинка?

Вона просто дивиться на мене, ніби не знає.

- Ти розумна дівчинка, – кажу знову.
- Мей Мо розумна, – говорить вона.
- Ти добра маленька дівчинка? – продовжую.

Вона дивиться на мене. Їй лише два рочки. Вона ще не знає, яка вона.

Кажу їй:

- Ти добра дівчинка.

Вона киває та повторює за мною.

Але допоки я встигаю сказати їй щось іще, вона зривається й біжить за бідним собакою подвір'ям, регочучи. Я ж раптом замислююсь, а що трапиться, коли говоритиму їй щось хороше щодня.

Вона повертається від поїлки для птахів, усміхається й вигукує:

- Гей, Ейбі! Ейбі, я люблю тебе!

Стежу за нею, а всередині зароджується таке щемке відчуття, ніби метелик злегка торкається мене крильми. Так я почувалася, коли спостерігала за Трілором. І спогади навіяли сум.

За мить Мей Моблі підбігає до мене, тулиться щічкою до моєї щоки, мовби розуміє, що мені болить.

Обіймаю її міцно, шепочу:

– Ти розумна дівчинка. Ти добра дівчинка, Мей Моблі. Чуєш? – І повторюю це, допоки вона не починає повторювати за мною.

Наступні кілька тижнів дуже важливі для Мей Моблі. Ви, напевно, не пам'ятаєте, як уперше пішли до туалету на унітаз, а не в підгузок. І, напевно, не пригадуєте того, хто вас навчив. Ніхто з дітей, яких я виховала, не підійшов до мене й не сказав:

«Ейбілін, я такий вдячний тобі, що показала мені, як ходити на горщик».

Справа ця непроста. Якщо намагатися привчити дитину ходити на горщик занадто рано, то просто знервуєш і її, і себе. Діти не здатні зрозуміти, що відбувається, й починають погано думати про себе. Але Крихітка вже готова, я знаю. І вона знає, що готова. Але, Боже, я вже ніг не відчуваю, так вона постійно втікає від мене. Саджу її на дерев'яне дитяче сидіння, щоб маленька попа не провалювалася, та щойно відвертаюся, як вона злазить із сидіння й утікає.

- Ти сходила, Мей Моблі?
- Ні.

– Ти ж випила дві склянки виноградного соку. Я знаю, що тобі треба сходити.

– Ні-і-і.

– Я дам тобі печиво, якщо зробиш це для мене.

Якийсь час ми просто дивимось одна на одну. Вона починає поглядати на двері. Чую, що в туалеті нічого не відбувається. Зазвичай мені вдається навчити їх десь упродовж двох тижнів. Але за умови, що їхні мами допомагають мені. Хлопчики бачать, як їхні татусі роблять це стоячи, а дівчатка – як їхні мами сідають на унітаз. Міс Ліфолт навіть близько не підпускає дівчинку, коли йде до туалету, й це проблема.

– Ну хоч трішки, Крихітко. Для мене.

Вона набурмосилась і мотає головою.

Міс Ліфолт пішла до перукарні, інакше я б знову просила її подати приклад (хоч ця жінка вже п'ять разів відмовила). Після останнього «Ні» міс Ліфолт я намірилася розповісти, скільки дітей виховала за своє життя, й поцікавитися її досвідом, але натомість промовила «гаразд», як завжди.

– Я дам тобі два печива, – прошу, хоч її мама постійно бурчить, що дівчинка товстішає з моєї вини.

Мей Моблі мотає голівкою й пропонує:

– Ти сходи.

Що ж, не скажу, що не чула цього раніше. І хоч зазвичай знаходжу вихід, тут розумію, що вона має побачити, як це робиться, щоб до неї дійшло, в чому річ. Відмовляюся:

– Я не хочу зараз.

Дивимось одна на одну. Вона показує пальцем і – знову:

– Ти сходи.

Потім починає плакати й крутитися, тому що сидіння трохи врізається в її попу. Я тямлю, що маю зробити, просто не знаю, як. Завести її в гараж до мого туалету чи сходити тут, у будинку? А якщо міс Ліфолт повернеться, а я сиджу на цьому унітазі? Та її шляк трафить.

Одягаю маленький підгузок, і ми прямуємо до гаража. У дощ тут відгонить болотом. Навіть коли ввімкнено лампочку, тут темно та

немає гарненьких шпалер, як у будинку. Фактично, це навіть не справжні стіни, просто товста фанера. Цікаво, чи вона не злякається.

– Усе гаразд, Крихітко, це тут. Тут туалет Ейбілін.

Вона встромлює голову досередини, і її ротик стає, як бублик. Вона видає:

– О-о-о-о-о.

Спускаю труси, швидко пісяю, витираюся папером і знову вдягаюся, перш ніж вона щось помічає. А тоді зливаю.

– Отак треба ходити в туалет, – кажу їй.

Ну, вона така здивована. Рот роззявила, немов диво уздріла. Відступаю крок убік і перш ніж щось розумію, вона стягує підгузок і, наче маленька мавпочка, видряпується на унітаз, тримаючись, щоб не впасти, й робить пі-пі.

– Мей Моблі! Ти впоралась! Це чудово!

Крихітка всміхається, а я підхоплюю її на руки, щоб не впала в унітаз. Ми біжимо до будинку, й вона отримує свої два печива.

Пізніше я знову садовлю її на горщик, а вона знову мочиться. Найважчі перші кілька разів. Наприкінці дня відчуваю, що сьогодні зробила щось справді важливе. Вона починає добре говорити, й можна здогадатись, яке в неї сьогодні нове слово.

– Що Крихітка сьогодні зробила?

Вона каже:

– Пісь.

– Яку подію цього дня запишуть в історичні книжки?

Вона каже:

– Пісь.

Питаю далі:

– Чим пахне міс Гіллі?

Вона каже:

– Пісь.

Але прикушую языка. Це не по-християнськи, та й, боюся, що вона це дець повторить.

Потім додому повертається міс Ліфолт із зачіскою. Вона зробила хімічну завивку й пахне пневмонією.

– Згадайтеся, що сьогодні зробила Мей Моблі? – починаю я. – Сходила в туалет на унітаз.

– О, це ж чудово! – Вона обіймає дівчинку (таке не часто побачиш). Знаю, вона таки втішилася: міс Ліфолт не любить міняти підгузки.

– Відтепер простежте, щоб вона ходила на унітаз. Щоб не забувалася, – пояснюю.

Міс Ліфолт усміхається:

– Добре.

– Глянемо, чи вона зробить це ще раз, доки я не пішла додому.

Ми йдемо до ванної. Знімаю підгузок, саджу маленьку на унітаз. Але Крихітка мотає головою.

– Ну ж бо, Мей Моблі, не сходиш на горщик для мами?

– Ні-і-і.

Зрештою піднімаю її:

– Нічого, сьогодні ти й так була молодчиною.

Але міс Ліфолт, набурмосившись, хмикає та насуплено глипає на дочку. Не встигла я знову вдягти Крихітці підгузок, а вона як рвоне. Біла дитина голяка мчить через увесь будинок. Забігає на кухню. Відчиняє задні двері, вбігає до гаража та намагається дотягтися до ручки дверей мого туалету. Ми квапимося слідом, міс Ліфолт свариться на неї пальцем. Її голос на десять тонів вищий:

– Це не твій туалет!

Крихітка мотає голівкою:

– Мій туалет!

Міс Ліфолт ловить її й боляче дає льопана.

– Міс Ліфолт, вона не знає, що робить...

– Ейбілін, повертайся до будинку!

Ненавиджу себе, проте йду на кухню. Зупиняюся посеред кімнати, залишивши двері відчиненими.

– Я виховувала тебе не для того, щоб ти користувалася туалетом для темношкірих!

Чую, як вона шипить, гадаючи, що мені не чутно. Думаю: *Леді, ви взагалі не виховували свою дитину.*

– Тут брудно, Мей Моблі. Ще якусь хворобу підхопиш! Ні, ні, ні!

Чую, як вона знову та знову ляскає дитину по попі.

За мить міс Ліфолт, як мішок картоплі, волочить дитину на кухню. Я нічого не можу вдіяти, тільки дивитися. Моє серце стискається, щось підкочує до горла. Міс Ліфолт кидає Мей Моблі на підлозі перед

телевізором і зникає у своїй спальні, грюкнувши дверима. Тулю Крихітку до себе. Вона все ще плаче та зовсім спантеличена.

– Пробач мені, Мей Моблі, – шепочу їй. Проклинаю себе за те, що повела її туди. Але не знаю, чим ще втішити, тому просто обіймаю.

Ми сидимо там, переглядаємо «Маленькі негідники», поки не з'являється міс Ліфолт і не питає, чи не час мені йти. Кладу до кишені десять центів на автобус.

Обіймаю Мей Моблі ще раз, шепочу: «Ти розумна дівчинка. Ти гарна дівчинка».

Дорогою додому не бачу великих білих будинків за вікном. Не теревеню зі служницями-подружками. Перед очима Крихітка, яку били через мене. Згадую, як міс Ліфолт назвала мене при ній брудною, заразною.

Автобус мчить Стейт-стрит. Ми перетинаємо міст Вудро Вільсона, і я так міцно стискаю щелепи, що чую, як тріщать зуби. Відчуваю, як зерно гіркоти, що оселилося в мені після смерті Трілора, продовжує рости. Хочу закричати так голосно, щоб Крихітка почула мене, що бруд не має кольору, а зараза – не в негритянській частині міста. Хочу зупинити ту мить, – а вона настає в житті кожної білої дитини, – коли вони починають думати, що темношкірі чимось гірші за білих.

Звертаємо на Феріш-стрит, я встаю, бо незабаром моя зупинка. Молюся, щоб для неї ця мить не настала сьогодні. Молюся, щоб я ще мала час.

Наступні тижні минають дуже спокійно. Мей Моблі тепер носить трусики, як велика дівчинка. І неприємностей майже немає. Після інциденту в гаражі міс Ліфолт нарешті виявляє інтерес до гігієнічних навичок Мей Моблі. Навіть дозволяє подивитися, як вона сама сидить на горщику, подаючи «білий» приклад. Хоча кілька разів, за відсутності мами вдома, я ловлю маленьку, коли та намагається потрапити до мого туалету. Іноді вона навіть ходить туди, якщо я не встигаю сказати «ні».

– Вітаю, міс Кларк.

Роберт Браун, який займається двором міс Ліфолт, піднімається сходами на задній ганок. На вулиці гарно, прохолодно. Відчиняю двері.

– Як ся маєш, синку? – питаю та поплескую його по плечі. – Подейкують, ти працюєш на кожному подвір'ї на цій вулиці.

– Так, мем. Іще найняв двох хлопців, щоб косили газони. – Він показує зуби.

Вродливий хлопець, високий, із коротким волоссям. Ходив із Трілором до школи. Вони були хорошими друзями, грали у бейсбол. Знову торкаюся його плеча – просто мушу це відчути.

– Як бабуся? – цікавлюсь.

Я люблю Ловенію, вона найдобріша з людей. Вони з Робертом були на похороні разом. Проте це нагадує мені, що настане наступного тижня. Найгірший день у році.

– Вона міцніша, ніж я, – усміхається він. – Я прийду до вас у суботу, скошу траву.

Трілор завжди косив траву в моєму дворі. Тепер це робить Роберт (хоча я й не прошу) та ніколи не бере за це грошей.

– Дякую, Роберте. Дуже мило з твого боку.

– Якщо вам щось потрібно, зателефонуйте мені, добре, міс Кларк?

– Дякую, синку.

Чую дзвінок у двері, бачу машину міс Скітер перед будинком. У цьому місяці міс Скітер приходять до міс Ліфолт щотижня, щоб поставити мені запитання, адресовані міс Мирні. Питала про плями від жорсткої води, і я розповіла про винну кислоту. Питала, як викрутити з патрона надтріснуту лампочку, і я розповіла про сиру картоплину. Питала, що сталося між старою служницею Константін і її матір'ю, і я аж похолола. Кілька тижнів тому я думала, що, коли розповім їй, що в Константін є дочка, вона дасть мені спокій. Але міс Скітер і далі ставить запитання. Гадаю, вона не розуміє, чому темношкіра жінка не може виховувати свою білу дитину в Міссісіпі. Тому що то буде важке, самотнє життя, коли ви не там і не тут.

Щоразу, як міс Скітер закінчує свої запитання про те, як чистити, лагодити речі, чи про Константін, ми теревенимо про багато інших речей. До цього я не так часто говорила зі своїми білими господинями чи їхніми подругами. Я зловила себе на тому, що розповіла їй, що Трілор навчався лише на відмінно, що новий пастор діє мені на нерви, бо шепелявить. Дурниці, проте зазвичай я таке білим не розповідаю.

Сьогодні я намагаюся пояснити їй різницю між очищенням срібла в розчині та поліруванням: тільки в недбалих будинках використовують розчин, бо так швидше, та потрібного вигляду тоді немає. Міс Скітер схиляє голову набік, морщить лоба.

– Ейбілін, пам’ятаєте... ту ідею Трілора?

Я киваю, та мене наче щось кольнуло. Навіщо я поділилася цим із білою жінкою?

Міс Скітер примружує очі, як і того разу, коли розпитувала про окремий туалет.

– Я багато думаю про це. І хотіла б поговорити з вами...

Але перш ніж вона встигла закінчити, на кухню заходить міс Ліфолт, ловить Крихітку на тому, що та грається гребінцем у моїй сумочці, й каже, що Мей Моблі сьогодні слід скупати раніше. Прощаюся з міс Скітер і йду набирати ванну.

Після того, як увесь рік я прожила зі страхом цього, восьме листопада все-таки настало. Минулої ночі я спала години зо дві. Прокинулася на світанку, поставила на плиту кавник. Коли нагнулась одягти панчохи, заболіла спина. Ще не дійшла до дверей, як озвався телефон.

– Просто перевіряю, як ти. Спала?

– Усе гаразд.

– Увечері принесу тобі карамельний торт. І ти нічого не робитимеш, просто сядеш у себе на кухні та з’їси весь торт на вечерю.

Хочу всміхнутись, але не вдається. Просто дякую Мінні.

Три роки тому цього дня Трілор умер. Але в записнику міс Ліфолт сьогодні день для миття підлоги. День подяки через два тижні, й роботи багатенько. Увесь ранок відтираю та відмиваю все, вже й новини о дванадцятій минули. Пропускаю свій серіал, бо в ідальні дами організували збори щодо організації Благодійного вечора, а коли в домі гості, мені не можна дивитися телевізор. Та нічого. Я так утомилася, що м’язи тремтять. Але не зупиняюсь.

Десь о четвертій на кухню заходить міс Скітер. Іще не встигла привітатись, як міс Ліфолт уже мчить повз неї:

– Ейбілін, я тільки-но дізналася, що завтра з Грінвуда приїде місіс Фредерікс і залишиться до Дня подяки. Я хочу, щоби срібло було як слід начищено та всі рушники для гостей випрано. Завтра я складу список, що ще потрібно зробити.

Міс Ліфолт хитає головою до міс Скітер із таким виглядом, ніби у неї найважче в місті життя, й виходить із кухні. Йду по срібло до ідальні. Боже, я така втомлена, а потрібно ще працювати на

Благодійному вечорі наступної суботи. Мінні не прийде. Вона боїться перетнутися з міс Гіллі.

Повертаюся на кухню. Міс Скітер, як і раніше, все ще чекає на мене там. У її руках лист для міс Мирни.

– Запитання про прибирання? – зітхаю я. – Слухаю.

– Не зовсім. Я просто... хотіла запитати... якимось...

Витискаю трохи пасти «Пайн-Ола» й починаю втирати у срібло, начищаючи ганчіркою візерунки з троянд, носик, ручку. Боже, зроби так, щоби швидше настало завтра. Я не піду на цвинтар. Не можу, це надто важко...

– Ейбілін? З вами все гаразд?

Зупиняюся та піднімаю погляд. Розумію, що весь цей час міс Скітер щось мені говорила.

– Вибачте, я просто... задумалась про дещо.

– Ви дуже сумні.

– Міс Скітер... – відчуваю, як мої очі наповнюються сльозами, бо три роки – це зовсім небагато. Та й через сто років таке не забудеш. – ...не заперечуєте, якщо я допоможу вам із цими питаннями завтра?

Міс Скітер починає щось казати, але сама себе зупиняє.

– Ну звичайно. Сподіваюся, ви почуватиметеся краще.

Закінчую зі сріблом і рушниками та говорю міс Ліфолт, що мушу йти додому (хоча ще півгодини робочого часу й вона вирахує це із зарплатні). Вона розтуляє рот для відмови, тому наважуюся збрехати й шепочу: «Я виблювала». І вона відпускає додому. Тому що, крім своєї матері, міс Ліфолт боїться лише негритянських хвороб.

– Гаразд. Я повернуся через півгодини. Під'їду о дев'ятій сорок п'ять, – наказує міс Ліфолт через пасажирське віконце машини.

Міс Ліфолт підкинула мене до «Джитні», щоби скупитися на завтрашній День подяки.

– І віддаси нам чек, – додає міс Фредерікс, підла стара мамуся міс Ліфолт.

Вони втрюх розмістилися на передньому сидінні. Мей Моблі затиснули посередині, й вигляд у неї такий нещасний, що можна подумати, ніби її скрутив правець. Бідняточко. Цього разу міс Фредерікс приїхала на два тижні.

– І не забудь індичку, – нагадує міс Ліфолт. – І дві банки журавлиного соусу.

Я усміхаюсь. Я готую для білих на День подяки відтоді, як Келвін Кулідж був президентом.

– Припини крутитися, Мей Моблі, – гаркає міс Фредерікс. – А то вщипну тебе.

– Міс Ліфолт, дозвольте мені взяти її із собою до крамниці. Допоможе мені скуплятися. Міс Фредерікс збирається заперечити, але міс Ліфолт погоджується. Я й рота не встигаю розтулити, щоб покликати Крихітку, а вона вже повзе, як хробак, колінами міс Фредерікс і вилазить через вікно просто мені в руки, наче я Христос Спаситель. Вмощую її на стегно, а вони від'їжджають Фортіфікейшн-стрит. Ми з Крихіткою хихикаємо, як дві школярки.

Поштовхом відчиняю металеві двері, беру візок, садовлю спереду Мей Моблі, просовуючи її ніжки в отвори для ніг. Мені дозволено скуплятися в «Джитні», поки на мені біла уніформа. Я сумую за старими часами, коли можна було просто пройтися Фортіфікейшн-стрит, де фермери продавали з ручних візків і вигукували «батат, боби, квасоля зелена, бамія. Свіжі вершки, пахта, сир, яйця». Але й у «Джитні» непогано. У них хоча б кондиціонер працює.

– Добре, Крихітко. Гляньмо, що нам потрібно.

В овочевому відділі вибираю шість бататів, три пучки зеленої квасолі. У м'ясника беру копчену свинячу рульку. Крамниця світла, чиста, акуратна. Зовсім не схожа на «Пігглі Вігглі» для темношкірих із тирсою на підлозі. Здебільшого тут білі леді, всміхнені, з готовими до завтрашнього дня налакованими зачісками. Є у крамниці чотири чи п'ять служниць, усі в уніформі.

– Філоветове! – каже Мей Моблі, і я даю їй потримати банку з журавлиною. Вона всміхається банці, як давній подружці. Мей Моблі любить фіолетові речі.

У бакалійному відділі ставлю у візок двофунтовий пакет солі – для вимочування індички. Рахую години на пальцях – десять, одинадцять, дванадцять. Якщо потрібно тримати птицю в солоній воді чотирнадцять годин, я покладу її в каструлю сьогодні о третій. А завтра прийду до міс Ліфолт о п'ятій ранку й готуватиму індичку наступні шість годин. Я вже спекла два кукурудзяні коржі й залишила

підсихати на столі, щоб стали трішки хрусткими. І яблучний пиріг готовий до випічки, а з печивом упораюсь завтра.

– Ейбілін, готуєшся до завтрашнього?

Обертаюся й бачу позаду Френні Кутс. Вона ходить до нашої церкви, прислуговує у міс Керолайн у «Меншіп».

– Гей, красунько, тільки погляньте на ці пухкенькі ніжки, – усміхається вона Мей Моблі, що саме облизує банку з журавлиною.

Френні нахилиється до мене й говорить:

– Ти чула, що трапилося з онуком Ловенії Браун сьогодні вранці?

– З Робертом? – перепитую. – Який газони косить?

– Скористався туалетом для білих у крамниці «Товари для саду та газону Пінчмена». Подейкують, там не було вивіски. Двоє білих погналися за ним і побили монтуванням.

О ні. Тільки не Роберт.

– Він... він...?

Френні мотає головою:

– Не знаю. Він у лікарні. Кажуть, осліп.

– Боже мій, ні...

Ловенія, вона ж найчистіша, найдобріша людина. Вона сама виховала Роберта, коли дочка померла.

– Бідна Ловенія. Не розумію, чому все погане стається з найкращими людьми, – співчуває Френні.

Того дня я працюю як божевільна – ріжу цибулю та селеру, змішую салатні заправки, тру батат, луцу квасолу, чищу срібло. Кажуть, сьогодні ввечері, о пів на шосту, люди підуть до Ловенії Браун помолитися за Роберта, але допоки я занурюю двадцятифунтову індичку в розсіл, уже ледь піднімаю руки.

Завершую готувати аж о шостій вечора, на дві години пізніше, ніж зазвичай. Розумію, що не матиму сил навіть постукати до Ловенії в двері. Піду завтра, коли закінчу з тією індичкою. Бреду додому від автобусної зупинки, ледве волочу ноги, очі на ходу заплющуються. Повертаю за рогом на Гессум-авеню. Перед моїм будинком стоїть великий білий «кадилак». А на сходах сидить міс Скітер, у червоній сукні й червоних туфлях, як найважливіша новина дня.

Повільно йду через двір, міркуючи, що ж то зараз буде. Міс Скітер устає, притискаючи до себе сумочку, наче її можуть вкрати.

Білі у наш райончик не потикаються, хіба що прислугу підвозять, і, як на мене, це й добре. Я весь день працюю на білих і не хочу, щоб і в моєму домі вони наглядали за мною.

– Сподіваюся, ви не заперечуєте, що я приїхала, – починає вона. – Просто... не знаю, де ще ми могли б поговорити.

Сідаю на сходи, кожен хребець на спині болить. Крихітка так нервувала через свою бабусю, що помочилася на мене, й тепер від мене тхне. На вулиці повно людей, що йдуть до Ловенії молитися за Роберта, діти грають у м'яча. Усі дивляться на нас і думають, що мене, певно, звільнили.

– Так, мем, – зітхаю я. – Що я можу для вас зробити?

– У мене є ідея. Дещо, про що я хочу написати. Але мені потрібна ваша допомога.

Важко видихаю. Мені подобається міс Скітер, але що ж це таке. Могла би просто зателефонувати. Вона б не всадила на сходи до білої леді, попередньо не зателефонувавши. А тут розсілася, ніби має повне право припертися до мене додому.

– Я хотіла б узяти у вас інтерв'ю. Як воно – працювати прислугою.

Червоний м'яч закотився на моє подвір'я. Малий Джонс убіг із вулиці по нього. Угледівши міс Скітер, застиг на місці. Потім швидко хапнув м'яч. Повернувся й накивав п'ятами, мовби злякався, що вона кинеється навздогін.

– Щось на зразок рубрики міс Мирни? – тягну байдужим голосом.
– Щодо прибирання?

– Ні, не в стилі міс Мирни. Я маю на увазі книжку, – пояснює вона, а очі такі великі. Схвильована. – Історії про те, як це – працювати в білих сім'ях. Як це працювати... наприклад, в Елізабет.

Повертаюсь і дивлюся на неї. То про це вона намагалася запитати мене два тижні тому на кухні міс Ліфолт.

– Гадаєте, міс Ліфолт погодиться? Щоб я розповідала про неї?

Міс Скітер опускає очі:

– Та ні. Я думала, що ми їй не зізнаватимемось. І я хотіла б, щоб інші служниці теж тримали це в таємниці.

Морщу чоло, бо починаючи розуміти, про що вона.

– Інші служниці?

– Я сподівалася знайти чотирьох чи п'ятеро. Щоб показати, як то бути прислугою в Джексоні.

Озираюся. Ми сидимо як на долоні. Хіба вона не тямить, як це небезпечно, розмовляти про таке в усіх на виду?

– Які саме історії вам треба почути?

– Скільки вам платять, як з вами поводяться, про туалети, дітей – усе, що ви бачите: хороше та погане.

Вона виглядає схвильованою, проте не більше, як від звичайної гри. На мить я стала більше люта, ніж утомлена.

– Міс Скітер, – шепочу я, – вам не здається, що це небезпечно?

– Ні, якщо будемо обережні...

– Тихіше, прошу. Ви хоч розумієте, що зі мною станеться, якщо міс Ліфолт дізнається, що я обговорювала її в неї за спиною?

– Ми нічого не скажемо ні їй, ні комусь іншому. – Вона знижує голос, зовсім трішки: – Інтерв'ю матимуть конфіденційний характер.

Просто дивлюся на неї. Може, вона божевільна?

– Ви чули, що трапилося вранці з темношкірим хлопцем? Його побили монтуванням за те, що він помилково скористався туалетом для білих.

Вона дивиться на мене, кліпає:

– Я знаю, що ситуація складна, але таке...

– А моя кузина Шайнел з округу Картер? Її машину спалили, бо вона прийшла на виборчу дільницю.

– Ніхто раніше не писав такої книжки... – говорить вона, нарешті пошепки, нарешті до неї доходить. – Ми розчистимо цілину. Це зовсім нова перспектива...

Група служниць в уніформі йдуть повз мій будинок. Поглядають на мене, як я сиджу поруч із білою жінкою на сходах. Зціплюю зуби, знаючи, що ввечері телефон розриватиметься.

– Міс Скітер, – кажу повільно, щоб вона зрозуміла, що я не жартую. – Якщо ми це зробимо, я можу з таким самим успіхом підпалити власний будинок.

Міс Скітер починає гризти свій ніготь.

– Але я вже... – І заплющує очі.

Хочу запитати, що вона «вже», та боюся дізнатися відповідь. Вона щось шукає в сумочці, дістає шматок паперу, пише на ньому свій номер телефону.

– Будь ласка, хоч подумайте про це?

Знову зітхаю, розглядаю подвір'я. І якомога більш м'яко відповідаю:

– Ні, мем.

Вона кладе аркуш на сходи між нами, тоді йде до свого «кадилака». Утомлена, я не можу навіть звестися. Просто сиджу, дивлюся, як машина повільно котиться вулицею. Хлопчиська, що грають у м'яч, сходять із дороги, стоять непорушно збоку, ніби проїжджає похорон.

Міс Скітер

Розділ 8

Я їду маминим «кадилаком» уздовж Гессум-авеню. Попереду на мене, міцно затиснувши в руках червоний м'яч, витріщається маленький темношкірий хлопчик у комбінезоні. Зазираю в дзеркало заднього огляду. Ейбілін у білій уніформі все ще на ґанку. Вона навіть не глянула на мене, коли сказала «ні, мем». Просто дивилася на жовту пляму на траві у своєму дворі.

Мабуть, я просто сподівалася, що цей візит скидатиметься на візит до Константін, де приязні темношкірі люди махали рукою й усміхались, і були раді бачити маленьку білу дівчинку, чий тато має велику ферму. Але тут примружені очі стежать, як я проїжджаю повз. Коли моя машина наближається, маленький чорношкірий хлопчик повертається й ховається за будинком неподалік, трохи нижче від дому Ейбілін. Півдюжини чорношкірих людей зібрались у дворі будинку, тримаючи в руках таці та сумки. Я потираю скроні. Намагаюся вигадати щось таке, що могло би переконати Ейбілін.

Тиждень тому Паскагула постукала у двері моєї спальні.

– Міс Скітер, вам міжміський телефонний дзвінок. Це міс... Стерн, якось так?

– Стерн? – міркую я вголос. Потім устаю. – Ви маєте на увазі... Стайн?

– Я... думаю, може, і Стайн. Її погано було чути.

Я метнулася повз Паскагулу сходами вниз. Невідомо чого пригладжую своє кучеряве волосся, наче це зустріч, а не телефонний дзвінок. На кухні схопила телефон, який висить на стіні.

Три тижні тому я надрукувала на білому стратморському папері листа. Три сторінки з описом ідеї, деталей і краплею брехні. А саме – що працююча й поважна чорношкіра служниця погодилася дати мені інтерв'ю й у подробицях зобразити, що таке працювати на білих жінок у нашому місті. Зваживши все, що я *планувала* таки попросити про допомогу темношкіру жінку, написала, що вона вже погодилася – це видалося мені значно привабливішим.

Я потягнула провід до комірчини, накинула його на самотню голу лампочку. Уся комірчина від підлоги до стелі в полицях із соліннями та банками супу, патокою та консервованими овочами. Це мій давній шкільний трюк, який я використовувала, коли хотіла усамітнитись.

– Слухаю? Це Євгенія.

– Будь ласка, не кладіть слухавку, з'єднаю. – Я почула якесь клацання, а потім далекий, низький, мов чоловічий, голос, «Елейн Стайн».

– Алло? Це Скит... Євгенія Фелан із Міссісіпі.

– Знаю, міс Фелан. Я ж вам телефоную. – Я почула звук сірника, короткий, різкий вдих. – Минулого тижня я отримала вашого листа. У мене є певні зауваження.

– Так, мем. – Я опустила на високу жерстяну банку з борошном «Кінг Біскіт». Серце калатало, а я намагаюсь її почути. У телефонній слухавці тріщало... А як іще може бути, коли з Нью-Йорка сюди тисяча миль?

– Звідки у вас така ідея? Узяти інтерв'ю у служниць? Мені цікаво.

Секунду я сиділа нерухомо. Ані тобі привітання, ані короткого вступу. Вона навіть не відрекомендувалася. Я зрозуміла, що краще відповідати про те, що питають.

– Я... ну, мене виховала темношкіра жінка. Я бачила, якими простими та якими складними можуть бути стосунки між сім'єю та служницею. – Я прочистила горло. Я звучала твердо, мовби перед учителем.

– Продовжуйте.

– Ну, – я глибоко вдихнула, – я б хотіла описати це з точки зору служниць. Місцевих темношкірих жінок. – Я намагалась уявити обличчя Константін чи Ейбілін. – Вони виховують білу дитину, а потім через двадцять років ця дитина стає їхнім роботодавцем. Іронія в тому, що ми їх любимо й вони люблять нас, хоча... – Я проковтнула слину, мій голос затремтів. – Ми навіть не дозволяємо їм користуватися туалетом у будинку.

Знову тиша.

– І, – я відчувала, що зобов'язана продовжувати, – усі знають, як відчуваємося ми, білі люди, – наприклад, ми знаємо про всім відому Мамку, що присвятила білій сім'ї все своє життя. Маргарет Мітчелл

добре це описала. Але ніхто ніколи не питав Мамку, що відчуває вона.
– Піт із грудей капав на бавовняну блузку.

– То ви хочете показати той аспект, якого ніколи ніхто не вивчав, – спитала місіс Стайн.

– Так. Тому що ніхто ніколи про це не говорить. Тут ніхто ніколи ні про що не говорить.

Елейн Стайн розсміялася так, наче загарчала. У неї був жорсткий північний акцент.

– Міс Фелан, я жила в Атланті. Шість років, зі своїм першим чоловіком.

Я вчепилася за цю тоненьку нитку.

– То... ви знаєте, як це та на що схоже.

– Достатньо, щоби виїхати звідти, – сказала вона, і я почула, як вона випускає дим. – Послухайте, я прочитала ваш план. Це, звичайно... оригінально, та це не спрацює. Яка служниця при здоровому глузді розповість вам правду?

Я бачила, як повз двері проходять мамині рожеві капці. Я намагалась їх ігнорувати. Не могла повірити, що місіс Стайн зрозуміла, що я блефую.

– Перша співрозмовниця... готова розповісти свою історію.

– Міс Фелан, – звернулась Елейн Стайн, і я знала, що це не питання, – ця негритьянка справді погодилася відверто поспілкуватися з вами? Про роботу в білій родині? Тому що це видається до біса ризикованим у такому місці, як Джексон, Міссісіпі.

Я сиділа й кліпала. Відчувала доторки холодних пальців тривоги: можливо, Ейбілін буде не так просто переконати, як мені здавалось. Я навіть не здогадувалася, що саме вона відповість мені наступного тижня на своєму ганку.

– У новинах я бачила, як у вас намагаються расово інтегруватися на автобусній зупинці, – продовжувала місіс Стайн. – І як п'ятдесят п'ять негрів посадили до в'язниці в камеру, розраховану на чотирьох.

Я стиснула губи.

– Вона погодилася. Так, погодилася.

– Добре. Це вражає. А після неї? Ви справді думаєте, що інші служниці теж говоритимуть із вами? А що, як дізнаються роботодавці?

– Інтерв'ю проводитимуться таємно. Оскільки, як ви знаєте, тут трохи небезпечно.

Насправді, я уявлення не мала, безпечно тут чи ні. Я провела останні чотири роки ізольованою в кімнаті коледжу, читаючи Кітса та Юдору Велті та переймаючись курсовими роботами.

– Трохи небезпечно? – Вона розсміялася. – Марші у Бірмінгемі, Мартін Лютер Кінг. Собак нацьковують на темношкірих дітей. Люба, це найгарячіша тема в державі. Але, вибачте, це ніколи не спрацює. Не у формі статті, бо жодна газета на Півдні цього не опублікує. І, звичайно, не у формі інтерв'ю. Книжка *інтерв'ю* ніколи не продасться.

– Ой, – я почула свій голос. Заплющила очі, відчуваючи, як хвилювання витікає з мене. Я почула, як повторила: – Ой.

– Якщо відверто, я зателефонувала, бо це хороша ідея. Але... немає жодної можливості це надрукувати.

– Але... що якщо... – Мої очі почали шмигати коморою в пошуках чого-небудь, щоб повернути її зацікавленість. Можливо, *треба* говорити про це, як про статтю, можливо, журнал, але ж вона сказала ні...

– Євгеніє, з ким ти там розмовляєш? – затріщав мамин голос. Вона тихенько відчинила двері, а я смикнула їх і знову зачинила. Я затулила трубку й прошипіла: – Мамо, я говорю з Гіллі...

– У комірчині? Ти знову як підліток...

– А взагалі, – місіс Стайн різко зашипіла, – гадаю, я могла би продивитися результати вашої праці. Бог його знає, потрібно трохи струснути книжковий бізнес.

– Ви це зробите? О, місіс Стайн...

– Я не кажу, що погоджуюся. Але... зробіть інтерв'ю і я повідомлю вам, чого воно варте.

Я промимрила кілька незрозумілих звуків, зрештою таки витиснувши:

– Дякую. Місіс Стайн, я не можу висловити вам, як ціную вашу допомогу.

– Ще не дякуйте. Зателефонуйте Рут, моїй секретарці, якщо вам буде потрібно зв'язатися зі мною.

І вона повісила слухавку.

У середу волочу стару сумку до бридж-клубу в Елізабет. Вона червона. Вона потворна. Але сьогодні без неї ніяк.

У маминому будинкові це єдина торба, в яку вмістилися листи міс Мирни. Шкіра потріскалася й осипається, і там, де стерлася шкіра, широкий ремінь через плече залишає на моїй блузці коричневі сліди. Це була садова сумка бабусі Клер для носіння по дворі садових інструментів. У ній ще й досі повно соняшникового насіння. Вона абсолютно ні до чого не пасує, та мені байдуже.

– Два тижні, – оголошує мені Гіллі, показуючи два пальці. – Він приїжджає. – Вона всміхається, і я теж усміхаюсь у відповідь.

– Я зараз повернуся, – кажу та прослизаю на кухню, прихопивши із собою сумку.

Ейбілін стоїть біля мийки.

– Після обіду, – тихо промовляє вона. Я була в неї тиждень тому.

Я стовбичу там якийсь час, спостерігаю, як вона помішує холодний чай, відчуваю дискомфорт у її поставі, страх, що я знову попрошу її допомогти з книжкою. Я дістаю кілька листів із питань домогосподарства, Ейбілін бачить це й трохи розслабляється. Доки я читаю запитання про плями від цвілі, вона наливає в склянку трохи чаю, куштує. Додає в глечик цукру.

– О, поки не забула, я отримала відповідь на запитання про плями від води. Мінні радить втерти в них трохи майонезу. – Ейбілін вичавлює в чай половину лимона. – А тоді взяти й кинути свого чоловіка-нездару. – Вона помішує, куштує. – Мінні не надто ласкава до чоловіків.

– Дякую, я це запишу, – відповідаю. Якогога недбаліше витягую із сумки конверт. – І тут. Хотіла дати вам оце.

Ейбілін знову стає в обережну позу, в таку, як тоді, коли я ввійшла.

– Що це у вас? – питає вона, не беручи.

– Це за допомогу, – тихо пояснюю. – Я поклала сюди по п'ять доларів за кожную статтю. Зараз тут тридцять п'ять доларів.

Очі Ейбілін швидко повертаються до чаю.

– Ні, дякую, мем.

– Будь ласка, візьміть, ви це заробили.

Чую, що в їдальні починають шкребти по долівці стільці, голос Елізабет.

– Будь ласка, міс Скітер. Міс Ліфолт розлютиться, якщо дізнається, що ви дали мені готівку, – шепоче Ейбілін.

– Вона не мусить знати.

Ейбілін дивиться на мене. Білки її очей пожовкли, утомились. Я здогадуюсь, про що вона думає.

– Я вже вам говорила, вибачте, міс Скітер, я не можу допомогти вам із тією книгою.

Я ставлю конверт на стійку, знаючи, що припустилася жахливої помилки.

– Будь ласка. Знайдіть іншу темношкіру покоївку. Молоду. Когось... іншого.

– Але я ні з ким не знайома так добре. – Мені кортить вжити слово *друзі*, але я не така наївна. Я знаю, що ми не друзі.

У двері встромлюється голова Гіллі.

– Ну, Скітер, я роздаю, – і вона зникає.

– Я благаю вас, – просить Ейбілін, – заберіть гроші, і міс Ліфолт не побачить.

Я ніяково киваю. Кладу конверт до сумки, усвідомлюючи, що тепер наші стосунки погіршились. Ейбілін думає, що це хабар за дозвіл взяти в неї інтерв'ю. Хабар під виглядом прихильності й подяки. Як на те пішло, я в будь-якому разі хотіла дати їй грошей, але, щоправда, сьогодні вибрала навмисне. А тепер, боюся, назавжди її відлякала.

– Люба, випробуй це на своєму волоссі. Це коштує одинадцять доларів. Це повинно подіяти.

Мама загнала мене в куток на кухні. Я глипаю на двері до зали, на двері на ганок. Мама підходить ближче, тримає щось у руці, і я звертаю увагу на те, які тонкі її зап'ястки, які кволі руки, що тримають важку сіру штуковину. Вона штовхає мене в крісло (і зовсім вона не слабка) і з шумом витискає мені на голову смердючий слиз із тюбика. Мама вже два дні ходить за мною з тим засобом для «чарівної м'якості та шовковистого блиску».

Обома руками вона втирає крем у моє волосся. В її пальцях я практично відчуваю надію. Крем не виправить мого носа та не вкраде фут зросту. Він не надасть чіткості моїм майже прозорим бровам, ані додасть мені ваги. А зуби в мене й так ідеально рівні. Тож лишається тільки дати лад моєму волоссю.

Мати накриває мою мокру голову пластиковою шапочкою. Прикріплює трубку від шапочки до квадратного апарата.

– Мамо, скільки часу це займе?

Липкими пальцями вона бере до рук буклет.

– Тут написано «накрийте чудо-шапочкою для вирівнювання, потім увімкніть апарат і чекайте на чудо...»

– Десять хвилин? П'ятнадцять?

Я чую клацання, наростаючий гуркіт, потім мою голову огортає повільне, інтенсивне тепло. Аж раптом – поп! Трубка відлітає від апарата й смикається, як божевільний пожежний шланг. Мама скрикує, хапає її та не влучає. Нарешті вона ловить трубку й знову прилаштовує до апарата.

Вона глибоко вдихає й знову бере буклет.

– Чудо-шапочка мусить бути на голові протягом двох годин, інакше результат...

– Дві години?

– Скажу Паскаґулі зробити тобі чаю. – Мама гладить мене по плечі та виходить через кухонні двері.

Дві години курю цигарки й читаю журнал «Лайф». Я дочитала «Вбити пересмішника». Нарешті беру «Джексон джорнал», переглядаю його. Сьогодні п'ятниця, тож колонки міс Мирни нема. На четвертій сторінці читаю: *хлопця осліпили за відвідування туалету для білих, підозрюваних допитали*. Це звучить... знайома. Тоді я згадую. Це, мабуть, сусід Ейбілін.

Цього тижня я двічі ходила до Елізабет, сподіваючись на її відсутність вдома, щоби поговорити з Ейбілін, знайти хоч якийсь спосіб переконати її допомогти мені. Елізабет схилилася над швейною машинкою – хотіла пошити нове вбрання до різдвяного сезону – ще одне зелене плаття, дешеве та жалюгідне. Вона, певно, десь на смітнику підбрала зелену тканину. Шкода, що я не можу поїхати до Кеннінгтона й купити їй щось нове, але навіть пропозиція такого до смерті б її збентежила.

– Ну, ти вже знаєш, що одягнеш на побачення? – Гіллі вже вдруге питає мене. – Наступної суботи?

Я знизала плечима.

– Гадаю, треба щось купити.

Ейбілін принесла тацю з кавою та поставила на стіл.

– Дякую, – кивнула їй Елізабет.

– Так, дякую, Ейбілін, – повторила Гіллі, кидаючи цукор у чашку.
– Слово честі, ти готуєш найкращу чорну каву в місті.

– Дякую, мем.

– Ейбілін, – продовжувала Гіллі. – Тобі подобається твоя нова вбиральня? Приємно мати власне місце, чи не так?

Ейбілін втупилась у тріщину в столі.

– Так, мем.

– Знаєш, Ейбілін, містер Голбрук теж організовував облаштування туалету. Він давав робітників та обладнання. – Гіллі всміхнулась.

Ейбілін просто стояла, а я прагнула, щоб її там не було. Будь ласка, благала я, будь ласка, не дякуй.

– Так, мем. – Ейбілін висунула шухляду й полізла досередини, а Гіллі продовжувала на неї дивитися. Її бажання було очевидним.

Іще секунду ніхто не рухався. Гіллі прочистила горло, й, нарешті, Ейбілін опустила голову.

– Дякую, мем, – прошепотіла вона. І повернулася на кухню. Недивно, що вона не хоче зі мною розмовляти.

Опівдні мама знімає з моєї голови вібруючу шапку й над мийкою на кухні змиває слиз із мого волосся. Вона швидко накручує з десяток бігуді, садить мене під сушку для волосся у своїй ванній.

Через годину я виходжу червона, роздратована й спрагла. Мама ставить мене перед дзеркалом, знімає бігуді. Вона розчісує велетенські круглі горби на моїй голові.

Ми остовпіло дивимось.

– Чорт забирай, – кажу я. Все, про що я думаю, це побачення. Побачення наосліп у наступні вихідні.

Мама приголомшено всміхається. Вона навіть не сварить мене за лайку. Моє волосся чудове. «Чарівне сяйво» справді працює.

Розділ 9

У суботу, у день мого побачення зі Стюартом Вітвортом, я дві години сиджу під «Чарівним сьйвом» (а результат зберігатиметься тільки до наступного миття). Коли волосся висихає, я їду до Кеннінгтона й купую взуття на найпласкішій підосшві та вузьку чорну крепдешинову сукню з довгими рукавами. Ненавиджу шопінг, але втішена, що можу відволіктися та хоча б сьогодні не хвилюватися через місіс Стайн чи Ейбілін. Я витратила вісімдесят п'ять доларів із маминого рахунку, позаяк вона постійно благає мене піти й купити новий одяг. («Щось відповідне до твого розміру») Я знаю, що мама не надто би схвалила плаття з декольте. У мене ніколи не було такої сукні.

На стоянці Кеннінгтон заводжу машину, але не можу рушити через раптовий біль у животі. Я хапаюся за біле м'яке кермо й удесьте повторюю собі, що смішно бажати того, чого ніколи не матиму. Думати, що знаю, які в нього сині очі, бо бачила його чорно-білу фотографію. Думати, що в мене є шанс, хоча насправді лише порожня обіцянка та завдані мені образи. Але сукня у поєднанні з моїм новим волоссям справді дуже мені пасує. Тож таки сподіваюсь.

Чотири місяці тому біля басейну Гіллі показала мені фотографію. Гіллі засмагала на сонці, а я читала в затінку. У липні в мене почалася пітниця й досі не зійшла.

– Я зайнята, – відрізала я. Гіллі сиділа на крайці басейну, розповніла після вагітності й надто самовпевнена у своєму чорному купальникові. Її живіт не був пласким, але ноги, як завжди, залишалися стрункими та красивими.

– Я навіть не сказала, коли він приїжджає, – продовжила вона. – І він з такої гарної родини. – Ішлося, звичайно, про її родину. Він був троюрідним братом Вільяма. – Просто зустрінься з ним і вислови свою думку.

Я ще раз глянула на фотографію. Ясні виразні очі, світло-каштанове хвилясте волосся, найвищий у групі чоловіків, що стояли на березі озера. Проте тіло затулене іншими. Мабуть, у нього не всі кінцівки на місці.

– Та все з ним нормально, – запевнила Гіллі. – Запитай в Елізабет. Минулого року вона познайомилася з ним на святі, ти ще була в коледжі. До речі, він зустрічався з Патрицією ван Девендер.

– Патриція ван Девендер? – З тією, що два роки поспіль була «Міс Оле»?

– До того ж у нього нафтовий бізнес у Віксбурзі. Тож, якщо це не спрацює, ти не зустрінеш його в місті просто так.

– Добре, – нарешті зітхнула я, здебільшого просто для того, щоб Гіллі відчепилась.

О пів на четверту повертаюсь із сукнею додому. Я мушу бути в Гіллі о шостій, щоб зустрітися зі Стюартом. Дивлюся в дзеркало. Кучері на кінцях розпалися, але волосся все ще гладеньке. Мама була в захваті, коли я сказала їй, що знову хочу спробувати «Чарівне сяйво», й навіть не запідозрила, чому. Вона не знає про моє побачення, бо якщо дізнається, то наступні три місяці дошкулятиме мені запитаннями типу «Він телефонував?» і «Що ти зробила не так?», коли він не зателефонує.

Мама з татом внизу в кімнаті для відпочинку, вигукують щось до баскетбольної команди «Ребел». Мій брат, Карлтон, сидить на дивані зі своєю новою дівчиною. Вони сьогодні приїхали з Луїзіани. У неї пряме темне волосся, зібране в хвіст, і вона одягнута в червону блузку.

Коли ми з Карлтоном залишаємося на кухні вдвох, він сміється, смикає мене за волосся, ніби ми знову діти.

– Сестричко, ти як?

Я розповідаю йому про роботу в газеті, про те, що я редактор інформаційного вісника Ліги. Також говорю, що після закінчення навчання йому краще повернутися додому.

– Ти теж заслугуєш на частку маминого часу. Вона опікується мною значно більше, ніж належить, – крізь зуби ціджу я.

Він сміється, наче розуміє мене, але ж чи справді розуміє? На три роки старший і красивий, високий, із хвилястим світлим волоссям, закінчує юридичний факультет у Луїзіані, а від мами його захищають сто сімдесят миль погано заасфальтованої дороги.

Коли він іде до своєї дівчини, я шукаю ключі від маминої машини, але ніде не можу їх знайти. Уже за чверть п'ята. Я стою у дверях, намагаюся привернути мамину увагу. Мені доводиться чекати, коли

вона закінчить ставити Дівчинці з хвостиком запитання про її родину та звідки вона (і мама не вгамується, поки не знайде хоч одного спільного знайомого). Потім розпитуватиме, в якому сестринстві дівчина перебувала під час навчання у Вандербілті, і завершить запитаннями про візерунки на родинному сріблі. Мама стверджує, що це навіть краще, ніж гороскоп.

Дівчинка з хвостиком відповідає, що їхній сімейний візерунок «Шантійї», але вона, коли вийде заміж, вибере собі новий.

– Оскільки я вважаю себе незалежною особистістю.

Карлтон гладить її по голові, а вона, як кішка, відштовхує його руку. Вони обоє дивляться на мене й усміхаються.

– Скітер, – через усю кімнату звертається до мене Дівчина з хвостиком, – тобі так пощастило, що ваш сімейний візерунок «Франциск Перший». Коли ти вийдеш заміж, ти залишиш його?

– «Франциск Перший» – просто чудо, – відповідаю я й просто сяю. – Я постійно витягую ці виделки, просто щоби помилуватися ними.

Мама мружить до мене очі. Я киваю, щоб вона вийшла на кухню, але минає ще десять хвилин, поки вона приходить.

– Де твої ключі, мамо? Я спізнююся до Гіллі. Сьогодні ввечері я ночуватиму в неї.

– Що? Але ж приїхав Карлтон. Що подумає його подруга, якщо ти поїдеш розважатись?

Я нічого їй не пояснювала, бо знала: чи був би Карлтон удома, чи ні, це перетвориться на сварку.

– Паскагула приготувала печеню, тато приніс дрова для каміна в кімнаті для відпочинку.

– Мамо, надворі вісімдесят п'ять градусів.

– Тепер слухай. Твій брат удома, і я хочу, щоби ти поводитись, як хороша сестра. Я не хочу, щоб ти йшла, поки не проведеш достатньо часу з цією дівчиною. – Вона зиркає на годинник, а я нагадую собі, що мені двадцять три роки. – Будь ласка, люба, – говорить вона, і я зітхаю й несу клятву тацю з м'ятним джулепом.

– Мамо, – кажу я на кухні о п'ятій двадцять вісім. – Мені треба йти. Де твої ключі? На мене чекає Гіллі.

– Але ж ми ще навіть не їли сосисок у тісті.

– У Гіллі... шлунковий грип, – шепочу я. – А завтра її служниця не приходять. Вона попросила мене приглянути за дітьми.

Мама зітхає.

– Отже, ти завтра, мабуть, підеш із нею до церкви. А я гадала, що завтра ми могли би піти разом, як сім'я. Разом повечеряти.

– Мамо, будь ласка, – прошу я, порпаючись у кошику, де вона тримає ключі. – Мені ніде не вдається знайти твої ключі.

– Ти не можеш узяти кадилак на всю ніч. У неділю ми їдемо ним до церкви.

Через тридцять хвилин він буде в Гіллі. А я ще повинна там одягтися та зробити макіяж, щоб мама нічого не запідозрила. Я не можу взяти нову батькову вантажівку. У ній повно добрив, і я знаю, що вона знадобиться йому завтра на світанку.

– Добре, тоді я візьму старий пікап.

– Думаю, він зараз із причепом. Спитай у тата.

Але я не можу спитати в тата, тому що не робитиму цього в присутності трьох інших людей, які сумно глипатимуть на мене тому, що я їх покидаю, тож беру старі ключі від пікапа.

– Не має значення. Я їду просто до Гіллі, – кажу я, вискакую надвір і бачу, що старий пікап не лише з причепом, а й із трактором вагою з півтонни на причепі.

Тож я їду до міста на моє перше за два роки побачення в червоному «Шевроле» 1941 року, з автогрейдером «Джон Дир» позаду. Двигун пирхає та чхає, а мені цікаво, чи ми доїдемо. З-під шин вилітають цілі шматки болота. На головній дорозі двигун глухне, а мої плаття та сумка летять на брудну підлогу. Двигун заводиться лише з другої спроби.

О п'ятій сорок п'ять переді мною вискакує щось чорне, і я відчуваю удар. Намагаюся зупинитись, але з машиною у десять тисяч фунтів позаду швидко не загальмуєш. Я стогну й тисну на гальма. Я мушу перевірити. На диво, кіт устає, очманіло озирається навсібіч і тікає назад до лісу так само швидко, як і з'явивсь.

За три хвилини шоста, пересуваючись зі швидкістю двадцять миль за годину дорогою, де потрібно рухатися п'ятдесят (усі мені сигналізували й щось до мене кричали), я припарковуюсь на вулиці трохи нижче від будинку Гіллі, оскільки в її провулку немає відповідного місця для паркування сільськогосподарської техніки. Я хапаю свою

сумку та без стуку вбігаю досередини, уся захекана, спітніла й розхристана, а вони всі там, всі троє, враховуючи мого кавалера. У вітальні попивають віскі із содовою.

Я завмираю в передпокої, а всі дивляться на мене. Вільям і Стюарт піднімаються. Господи, він високий, щонайменше на чотири дюйми вищий за мене. Гіллі витріщила очі й хапнула мене за руку.

– Хлопці, ми зараз повернемося. Просто посидьте й поговоріть про захисників чи ще про щось.

Гіллі тягне мене до гардеробної, і ми обоє починаємо стогнати. Це страшенно жахливо.

– Скітер, ти навіть губи не намалювала! Твоє волосся схоже на вороняче гніздо!

– Знаю, глянь на мене! – Уся магія «Чарівного сяйва» зникла. – У машині немає кондиціонера. Мені довелося відчинити ті клятві вікна.

Я вмиваюсь, і Гіллі садить мене на стільчик. Вона починає розчісувати моє волосся, як це робить моя мама, накручуючи його на гігантські бігуді та збризкуючи лаком.

– Ну? Що думаєш про нього ти? – запитує вона.

Я зітхаю та заплющую ненафарбовані очі.

– Здається, гарний.

Я наношу макіяж, навіть не знаючи, як це робиться. Гіллі дивиться на мене, витирає його серветкою, й наносить знов. Я одягаю чорне плаття з глибоким V-подібним вирізом, чорні туфлі без підборів. Гіллі швидко підправляє моє волосся. Витираю пахви мокрою шматинною, а вона заочує очі.

– Я збила kota, – кажу.

– Він уже випив кілька келихів, поки чекав на тебе.

Устаю та розправляю сукню.

– Добре, – говорю, – а тепер глянь на мене. Від одного до десяти.

Гіллі окидає мене поглядом зверху й донизу, зупиняється на викоті сукні. Зводить брови. Я ніколи в житті не показувала груди, наче забула, що маю їх.

– Шість, – вимовляє вона так, наче сама дивуючись.

Якусь секунду ми просто дивимось одна на одну. Гіллі радісно верещить, і я у відповідь усміхаюсь. Гіллі ніколи не давала мені більше, ніж чотири.

Коли ми повертаємось до вітальні, Вільям показує пальцем на Стюарта.

– Я збираюся балотуватися на це місце, і, їй Богу, з твоїм татом...

– Стюарте Вітворт, – оголошує Гіллі, – хочу відрекомендувати вам Скітер Фелан.

Він устає, й на хвилину в моїй голові стає зовсім тихо. Я щосили змушую себе просто стояти й чекати, поки він мене розглядає.

– Стюарт тут ходив до школи університету Алабами, – каже Вільям і додає, – Ролл Тайд.

– Приємно познайомитися. – Стюарт скупі мені всміхається. Потім він довго сьорбає свій напій, я аж чую, як лід цокає об його зуби. – То куди ми їдемо? – запитує він Вільяма.

Ми беремо «олдсмобіль» Вільяма та вирушаємо в готель «Роберт Е. Лі». Стюарт відчиняє мені дверцята, сідає позаду поруч зі мною, а потім перехиляється через сидіння й усю дорогу розмовляє з Вільямом про сезон полювання на оленів.

За столом він подає мені стілець, і я сідаю, усміхаюся та дякую.

– Щось вип'єте? – запитує він, не дивлячись у мій бік.

– Ні, дякую. Просто води, будь ласка.

Він повертається до офіціанта й замовляє:

– Подвійний старий «Кентукі» та воду окремо.

Думаючи, що вже минуло трохи часу після того, як він випив п'ятий бурбон, я озиваюсь:

– Гіллі розповідала, що у вас нафтовий бізнес. Це має бути цікаво.

– Гроші – це добре. Якщо це те, про що ви питаєте.

– О, я не... – Але я зупиняюся, бо він на щось задивився. Піднімаю голову й бачу, як він оглядає жінку у дверях – пишногруда білявка з червоною помадою й у вузькому зеленому платті.

Вільям повертається й зауважує, на що дивиться Стюарт, але швидко відвертається. Він легенько хитає до Стюарта головою «ні», а я бачу, що на вулицю виходять колишній хлопець Гіллі, Джонні Фут, зі своєю новою дружиною Селією. Вони йдуть, а ми з Вільямом переглядаємося, радіючи, що їх не бачила Гіллі.

– Господи, та дівчинка така гаряча, як асфальт у Туніці, – бубонить під ніс Стюарт, і, гадаю, саме тоді мені стає байдуже, що відбувається.

Якоїсь миті Гіллі дивиться на мене, щоб зрозуміти, що твориться. Я всміхаюся, ніби все гаразд, і вона всміхається у відповідь, втішена, що все спрацьовує.

– Вільяме! Щойно зайшов віце-губернатор. Поговорімо з ним, перш ніж він присяде.

Вони двоє відходять, залишивши нас, двох закоханих, сидіти по один бік столу та споглядати щасливі пари в залі.

– Тож, – починає він, ледь повертаючи голову. – Ви коли-небудь бували на якійсь футбольній грі Алабами?

Я не була навіть на університетському футбольному полі, хоча воно всього лише за п'ять тисяч ярдів від мого ліжка.

– Ні, я не футбольний фанат. – Зиркаю на годинник. – Іще тільки чверть по сьомій.

– Так, – він розглядає напій, принесений офіціантом, так, наче хоче випити його до дна. – То як ви проводите час?

– Я пишу... колонки про утримання дому. У «Джексон джорнал».

Він морщить чоло, потім сміється.

– Утримання дому. Ви маєте на увазі... домогосподарство?

Я киваю.

– Ісусе. – Він розмішує напій. – Не можу вигадати нічого гіршого, ніж читати колонку про те, як навести лад у будинку, – каже він, і я помічаю, що його передній зуб трохи кривий. Я дуже хочу вказати на цю ваду, але він закінчує свою думку, – мабуть, гірше тільки писати її.

Я просто на нього дивлюсь.

– Звучить, як хитрість, щоб знайти чоловіка. Стати експертом із домогосподарства.

– Ну, мабуть, ви – геній. Ви вирахували всю мою схему.

– Це те, чого навчаються жінки в «Оле Міс»? Професійне полювання на чоловіків?

Я остовпіло втуплююся в нього. Я, можливо, кількадесят років не ходила на побачення, але за кого він себе має?

– Вибачте, а ви в дитинстві головою не вдарялися?

Він кліпає, а потім уперше за вечір сміється.

– А вам що до того? – відрубую я. – Якщо хочу стати журналістом, треба з чогось починати. – Гадаю, що насправді я справила на нього враження. Але потім він підсуває до себе напої, і це враження зникає.

Ми вечеряємо, і в профіль я бачу, що його ніс трохи загострений. Його брови занадто товсті, а світло-каштанове волосся занадто грубе. Ми мало розмовляємо, принаймні одне з одним. Гіллі щебече, кидаючи нам фрази, як-от:

– Стюарте, Скітер живе на плантації на північ від міста. Хіба сенатор не виріс на арахісовій фермі?

Стюарт замовляє ще випивки.

Коли ми з Гіллі йдемо до туалету, вона оптимістично мені всміхається:

– То як тобі?

– Він... високий, – кажу я, здивована, що вона не помітила, що мій кавалер не лише невимовно грубий, а й п'яний як чіп.

Нарешті трапеза завершується, і вони з Вільямом ділять рахунок на двох. Стюарт устає та допомагає мені з верхнім одягом. Принаймні, у нього хороші манери.

– Ісусе, я ніколи не зустрічав жінки з такими довгими руками, – зауважує він.

– Ну, я ніколи не зустрічала нікого з такими проблемами з алкоголем.

– Ваше пальто тхне, як... – він нахиляється та кривлячись, нюхає його. – *Добрива.*

Він іде до туалету, а я воліла б щезнути.

Їдемо в машині й усі три хвилини мовчимо. І видається, що надзвичайно довго.

Ми повертаємося до будинку Гіллі. Виходить Юл Мей у білій формі та говорить:

– Усе добре, уже сплять, – і через кухонні двері вислизає з будинку. Я йду до ванної кімнати.

– Скітер, а чому б тобі не відвезти Стюарта додому? – питає Вільям, коли я повертаюсь. – Я втомився, Гіллі, а ти?

Гіллі дивиться на мене, ніби намагається з'ясувати, чого хочу я. Гадаю, я чітко дала це зрозуміти, коли просиділа у ванній десять хвилин.

– Ви... без машини? – запитую я в повітря перед Стюартом.

– Думаю, мій кузен неспроможний сісти за кермо, – сміється Вільям.

Усі знову мовчать.

– Я приїхала вантажівкою, – починаю я. – Я би не хотіла, щоб ви...

– Підходить, – кидає Вільям, ляскаючи Стюарта по спині. – Стюарт не проти прокататися в кузові вантажівки, чи не так, друже?

– Вільяме, – запитує Гіллі, – а чому ти не відвезеш, а Скітер теж може прокататись.

– Не я, я сам надто п'яний, – відмовляється Вільям, хоча щойно віз нас додому.

Нарешті я просто виходжу за двері. Стюарт прямує слідом за мною, ніяк не коментуючи того, що я не припаркувалася ні перед будинком Гіллі, ні не на її заїзді. Наближаємось до мосі вантажівки, зупиняємось і споглядаємо п'ятнадцятифутовий трактор, причеплений до автомобіля.

– Ви самі притягли сюди цю штуку?

Я зітхаю. Мабуть, це тому, що я висока й ніколи не почувалася тендітною й особливо жіночною, але цей трактор. Це вже занадто.

– Це найсмішніше, чорт забирай, що я коли-небудь бачив, – видає він.

Я відступаю від нього.

– Гілл, може вас підвезти, – кажу я. – Гіллі вас підвезе.

Він повертається й пильно дивиться на мене, я впевнена, уперше за вечір. Через кілька довгих митей мої очі наповнюються слізьми. Я так утомилась.

– А, чорт, – каже він, і його тіло розслаблюється. – Слухай, я попереджав Гіллі, я не готовий до цих клятих побачень.

– Не треба... – кажу я, відходжу від нього та повертаюся до будинку.

У неділю вранці я встаю рано, ще до того, як прокинуться Гіллі з Вільямом і діти, перед тим, як усі вирушатимуть до церкви. Я їду додому, а позаду мене торохтить трактор. Від запаху добрив відчуваюся так, наче у мене похмілля, хоча вчора не пила нічого, крім води.

Учора вночі я повернулася до будинку Гіллі, Стюарт ішов за мною. Я постукала у двері спальні й попросила Вільяма, в якого вже був повний рот зубної пасти, відвезти Стюарта додому. І перш ніж він щось відповів, я попрямувала нагору, до кімнати для гостей.

На ганку переступаю татових собак, заходжу до будинку батьків. Побачивши маму, обіймаю її. Вона намагається випручатися:

– Ти підхопила від Гіллі шлунковий грип?

– Ні, все добре.

Я би хотіла розповісти їй про минулу ніч. Я почуваюся винною, що не надто чемна з нею, не потребую її, доки в мене не виникає якась проблема. Почуваюся зле, бо хочу щоби замість неї тут була Константін. Мама пригладжує моє розкошлане вітром волосся, бо воно додає до мого зросту ще десь два фунти.

– Ти впевнена, що все добре?

– Мамо, все гаразд.

Я занадто втомлена, щоб опиратися. Мені боляче, ніби хтось ударив мене в живіт. Чоботом. І біль не минає.

– Знаєш, – каже вона, усміхаючись, – гадаю, вона Карлтону підходить.

– Добре, мамо, – погоджуюсь. – Я справді рада за нього.

Наступного ранку об одинадцятій годині дзвонить телефон. На щастя, я на кухні й беру слухавку.

– Міс Скітер?

Я не рухаюсь. Потім кидаю погляд на маму, що за обіднім столом вивчає свою чекову книжку. Паскагула дістає з духовки печеню. Я йду до комірчини й зачиняю двері.

– Ейбілін? – шепочу.

Якусь секунду вона мовчить, а потім у неї вихоплюється:

– А якщо... якщо, якщо вам не сподобається те, що я розповім? Я маю на увазі про білих.

– Я... я... про це не думаю, – говорю. – Неважливо, що я відчую.

– Але як я можу знати, що ви не розсердитесь, що це не обернеться проти мене?

– Я не знаю... Гадаю, ви просто мусите... повірити мені. – Я затримую дихання, сподіваючись, чекаючи. Зависає довга пауза.

– Бог милосердний. Думаю, я зроблю це.

– Ейбілін. – Моє серце шалено калатає. – Ви не уявляєте, як я ціную...

– Міс Скітер, ми повинні бути дуже обережними.

– Ми будемо, я обіцяю.

– І ви зміните моє ім'я. Моє, міс Ліфолт, усіх.

– Звичайно. – Я мала сказати про це. – Коли ми можемо зустрітись? Де ми можемо зустрітись?

– Не можна зустрічатись у білому кварталі. Мабуть... треба зустрітись у мене вдома.

– Ви знаєте ще когось із служниць, хто би зацікавився? – прошу я, хоча міс Стайн погодилася прочитати тільки одну розповідь. Але я повинна бути готова, якби раптом їй сподобалось.

Якусь мить Ейбілін мовчить.

– Думаю, я могла би попитати Мінні. Але вона не в захваті від того, щоб говорити з білими.

– Мінні? Ви маєте на увазі... колишня покоївка міс Волтер, – здогадуюсь я, відчуваючи раптом, який це крутий поворот. Я б увішла в життя не лише Елізабет, а й Гіллі.

– Мінні має якісь історії. Ага, справді.

– Ейбілін, – кажу. – Дякую. Дуже дякую.

– Так, мем.

– Я просто... Я повинна вас запитати. Що змусило вас передумати?

Ейбілін навіть не замислюється.

– Міс Гіллі, – відповідає вона.

Я замовкаю, розмірковуючи про Гілліну «санітарну ініціативу», і звинувачення покоївки в крадіжці, і всі ці розмови про хвороби чорних. Її ім'я пролунало безлико й гірко, як поганий пекан.

Мінні

Розділ 10

Приходжу на роботу, а в голові лиш одна думка. Сьогодні перший день грудня. І поки решта Сполучених Штатів скидає пил із різдвяних шопок і витягує зі скринь старі смердючі панчохи, я очікую на зовсім іншого чоловіка. Це не Санта-Клаус, не маленький Ісусик. Це містер Джонні Фут-молодший, який у Святвечір дізнається, що Мінні Джексон – його служниця.

Чекаю на двадцять четверте число, як на дату суду. Не знаю, як учинить містер Джонні, коли дізнається, що я працюю в його домі. Може, скаже: «Чудово! Приходь прибирай на моїй кухні коли завгодно! Ось гроші!» Але я не така дурепа. Усі ці таємниці викликають підозри, що він не усміхнений білий, який хоче підвищити мені платню. Великі шанси, що на Різдво я взагалі залишуся без роботи.

Ця невідомість догризає мене, та я знаю напевне (місяць тому вирішила), що є більш гідні способи померти, ніж отримати серцевий напад, сидячи навпочіпки на кришці унітазу у вбиральні білих. І після всього цього – то навіть не містер Джонні прийшов додому, а клятий інспектор.

Але коли все закінчилося, легше не стало! Найбільше мене налякала міс Селія.

Пізніше, під час уроку кулінарії, нею тіпало так, що вона не могла навіть ложку солі набрати.

Уже понеділок, а я все думаю про онука Ловенії Браун, Роберта. У ці вихідні його виписали з лікарні. Він живе у Ловенії, тому що його батьки померли. Учора ввечері, коли я зайшла до них з карамельним тортом, Роберт лежав із рукою в гіпсі та пов'язкою на очах. «Ой, Ловеніє!» – це все, на що я спромоглася, коли побачила його. Роберт спав на дивані. Половину голови йому поголили для операції. Ловенія, попри власний клопіт, докладно розпитувала мене про мою сім'ю. А

коли Роберт почав крутитися, попросила мене піти, бо той прокидається з криками. Він наляканий і постійно згадує, що тепер сліпий. Вона непокоїлася, що мене це знервує. І все це ніяк не йде з моєї голови.

– Я небавом піду до крамниці, – кажу міс Селії. Даю їй переглянути список покупок. Ми робимо так щопонеділка. Вона видає мені готівку на продукти, а я, повернувшись, тицяю їй чек. Хочу, щоб вона побачила, що все до пенні збігається. Міс Селія просто знизує плечима, та я зберігаю ті чеки в шухляді – про всяк випадок, якщо виникнуть запитання.

Мінні готує:

1. Шинка з ананасами.
2. Коров'ячий горох.
3. Батат.
4. Яблучний пиріг.
5. Печиво.

Міс Селія готує:

1. Масляні боби.

– Але я вже готувала боби минулого тижня.

– Спробуйте ще раз, потім і решту навчитесь.

– Гадаю, так буде краще, – погоджується вона. – Я сидітиму та відпочиватиму, поки чиститиму боби.

Минуло майже три місяці, а ця дурненька навіть каву варити не навчилася. Витягну тісто на пиріг, хочу приготувати його перед походом до крамниці.

– А ми можемо спекти шоколадний пиріг? Я люблю шоколадні пироги.

Зціплюю зуби.

– Я не вмю готувати шоколадний пиріг, – брешу. *Ніколи. Ніколи після історії з міс Гілі.*

– Не вмієте? Боже, а я гадала, ви вмієте все. Може, дістанемо рецепт.

– А які ще пироги ви їсте?

– А як щодо персикового, що ви якось готували? – питає вона, наливаючи собі в склянку молока. – Той був смачнющий.

– Ті персики були з Мексики. Тут на персики ще не сезон.

– А я бачила, що їх рекламували в газеті.

Важко зітхаю. Нелегко з нею, та принаймні вона забула про шоколад.

– Вам треба з'ясувати одну річ: фрукти найкращі, коли на них сезон. Гарбузи не готують улітку, а персики – восени. Їх не купиш у цей час на узбіччі дороги. А спечімо натомість чудовий пиріг із горіхами пекан.

– А Джонні сподобалися ті праліне. Коли я подала їх, він сказав, що я найкраща дівчина на світі.

Повертаюся до тіста, щоб вона не розгледіла мого обличчя. Двічі за хвилину їй вдалося роздратувати мене.

– І чого б іще вам бажалося, щоб містер Джонні думав, що то ви приготували?

Крім того, що перелякана до смерті, я сита по зав'язку, що мої страви видають за свої. Окрім своїх діток, кулінарні здібності – це єдине у світі, чим я пишаюсь.

– Ні, це все.

Міс Селія всміхається та не помічає, як саме я розтягую тісто у формі, що роблю п'ять надрізів. Ще двадцять чотири дні цього пекла. Молюся водночас Господу й дияволу, щоб містер Джонні не прийшов додому раніше.

Майже щодня чую, як міс Селія у своїй кімнаті сидить на телефоні, набираючи всіх світських дам. Благодійний вечір пройшов три тижні тому, а вона вже налаштувалася на наступний рік. Вони з містером Джонні цього разу не ходили, а то я б уже наслухалась.

Цього року я не працювала на Вечорі вперше за десятиліття. Платять там добре, та я не могла ризикувати перетнутися з міс Гіллі.

– Перекажіть, будь ласка, що знову телефонувала Селія Фут. Я залишала їй повідомлення кілька днів тому...

Голос у міс Селії життєрадісний, наче вона продає щось по телевізору. Щоразу, як чую це, хочу вихопити слухавку з її руки й сказати, хай не марнує час. Тому що неважливо, що вона схожа на лярву. Є вагоміша причина, чому в міс Селії немає подруг, і я зрозуміла

її, щойно побачила фотографію містера Джонні. Я обслуговувала достатньо званих обідів у бридж-клубі, щоб дізнатися дещо про кожну з білих леді нашого міста. Містер Джонні ще в коледжі покинув міс Гіллі заради міс Селії, й міс Гіллі ніколи йому цього не подарує.

У середу ввечері йду до церкви. Вона не заповнена й на половину, бо лише за чверть сьома, а хор почне співати тільки о пів на восьму. То Ейбілін попросила мене прийти раніше, тому я тут. Цікаво, що ж вона мені розповість. І Лерой у гарному настрої, грається з дітьми, тож подумала, як хоче, то хай граються.

Бачу Ейбілін на нашому звичайному місці: ліворуч, у четвертому ряді попереду, біля самого вікна з вентилятором. Ми поважні члени церкви й заслуговуємо на почесні місця. Ейбілін зачесала волосся назад, кучері нависають над шиєю. На ній блакитна сукня з великими білими гудзиками, якої я ще не бачила. У Ейбілін гора одягу від білих леді. Ті люблять віддавати їй своє старе дрантя. Вона, як завжди, пишна та поважна, але як утне непристойний жарт, то в штанці можна надзюрити.

Іду проходом, а Ейбілін супиться чомусь, морщить лоба. На мить я помічаю, що між нами п'ятнадцять років різниці. Аж тут вона всміхається – й лице знову юне та кругленьке.

– О, Господи, – видихаю, сідаючи поруч.

– Знаю. Хтось має їй сказати. – Ейбілін обмахується носовою хустинкою.

Зранку в церкві прибирала Кікі Браун, і все навколо просякло її лимонним ароматизатором, який вона виготовляє сама й намагається продавати по двадцять п'ять центів за пляшку. Ми складаємо список для прибирання церкви. Як на мене, то Кікі Браун варто було б рідше записуватися туди, а чоловікам набагато частіше. Але, як мені відомо, жоден чоловік у той список іще не записався.

Якщо не брати до уваги запаху, у церкві все чудово. Кікі так відполірувала лавки, що можна розгледіти свою усмішку. Поруч із віттарем уже стоїть різдвяна ялинка – уся в блискітках, із сяючою золотою зіркою на верхівці. У трьох церковних вікнах вітражі – народження Христа, воскресіння Лазаря та повчання нерозумних фарисеїв. В інших семи вікнах прості шибки. Але ми збираємо гроші на них.

– Як астма Бенні? – запитує Ейбілін.

– Учора був короткий напад. Лерой приведе його пізніше, разом з іншими дітьми. Сподіватимемося, що цей лимон його не доб'є.

– Лерой, – Ейбілін з усмішкою хитає головою. – Перекажи йому від мене, щоб поводився краще. А то запишу його у свій молитовний список.

– Здалося б. Ой, ховайте їжу.

Крутихвістка Бертріна Бессемер перевальцем наближається до нас. Нахиляється над лавою перед нами, усміхається, на голові – кумедний синій капелюшок. Бертріна, та, що всі ці роки називала Ейбілін дурепою.

– Мінні, – говорить Бертріна, – я така рада чути, що в тебе нова робота.

– Дякую, Бертріно.

– І Ейбілін, спасибі, що додала мене у свій молитовний список. Моя ангіна майже минула. Зателефоную тобі у вихідні, потеревенимо.

Ейбілін усміхається, киває. Бертріна шкутильгає до своєї лави.

– Думаю, тобі варто ретельніше вибирати, за кого молитися, – говорю.

– Та я на неї більше не серджуся, – відповідає Ейбілін. – Глянь, вона трохи схудла.

– Усім розносить, що скинула сорок фунтів.

– Дякувати Богу.

– Ага, залишилося скинути ще двісті.

Ейбілін намагається не сміятися, вдаючи, ніби просто кривиться від різкого лимонного запаху.

– Чому ти просила мене прийти раніше? – питаю. – Зниділася, чи щось трапилось?

– Ні, нічого такого. Просто дехто дещо сказав.

– Що?

Ейбілін вдихає, озирається, чи не підслуховує хто. Ми тут як королівські особи. А інші – наше оточення.

– Знаєш таку собі міс Скітер? – починає вона.

– Я ж уже тобі казала, що знаю.

Ейбілін знижує голос і продовжує:

– Пам'ятаєш, як я обмовилася їй, що Трілор писав про чорних?

– Пам'ятаю. Вона хоче подати на тебе до суду?

– Ні, ні. Вона мила. Але мала нахабство запитати, чи не захочу я та мої подружки служниці розповісти про те, як це – прислужувати білим. Говорить, що пише книжку.

– Що говорить?

Ейбілін киває, піднявши брови:

– Угу.

– У-ф-ф. То наплети їй, що робота для нас як свято, пікнік на День незалежності. Що у вихідні ми спимо й бачимо, як повертаємось до їхніх будинків, щоб почистити срібло.

– Я їй порадила, хай почитає книжки з історії. Білі здавна говорять за темношкірих.

– Точно. То скажи їй.

– Сказала. Сказала, що вона божевільна, – продовжує Ейбілін. – Запитала, а що, а якщо ми розповімо правду? Як боїмося просити навіть мінімальну платню. Як ніхто не оплачує нам медичну страховку. Як почувашся, коли твій бос обзиває тебе... – Ейбілін хитає головою. Я рада, що вона не вимовила цього вголос. – Як ми любимо їхніх дітей, коли вони маленькі... – зупиняється вона, й помічаю, як тремтять її губи. – А тоді вони стають такими самими, як їхні мами.

Схиляю голову й бачу, що Ейбілін схопилася за свою чорну сумочку, наче то єдина річ, яка залишилась у неї. Ейбілін змінює роботу, коли діти виростають і починають розрізняти кольори шкіри. Про це ми ніколи не говоримо.

– Навіть якщо вона змінить імена всіх служниць і білих леді, – схлипує Ейбілін.

– Вона з глузду з'їхала, якщо вирішила, що ми робитимемо щось таке небезпечне заради неї.

– Ми ж не хочемо виносити це сміття з хати. – Ейбілін витирає ніс хустинкою. – Відкрити людям правду.

– Не хочемо, – погоджуюсь я, але замовкаю. Щось є у слові «правда». Я намагаюся донести білим жінкам правду про роботу на них ще з чотирнадцяти років.

– Ми тут нічого не хочемо міняти, – править далі Ейбілін, і ми мовчимо, міркуючи про всі ті речі, які не хочемо міняти. А тоді Ейбілін примружується й питає: – Що? Ти ж не гадаєш, що це божевільна ідея?

– Гадаю, тільки... – І раптом я розумію. Ми дружимо шістнадцять років, відтоді, як я переїхала з Грінвуда до Джексона й ми здибалися на

автобусній зупинці. Я можу читати думки Ейбілін, як недільну газету.
– Ти ж думаєш про це, – припускаю. – Ти хочеш розповісти міс Скітер.

Вона знизує плечима, і я розумію, що моя правда. Але перш ніж Ейбілін визнає це, підходить преподобний Джонсон, сідає на лаву позаду нас і схиляється якраз між нами:

– Мінні, пробач, що ще не встиг привітати тебе з новою роботою.

Я розгладжую плаття:

– Нічого. Дякую, преподобний отче.

– Певно, й тебе Ейбілін згадує у своїх молитвах, – каже він і поплескує Ейбілін по плечі.

– Напевно. Я говорила Ейбілін, що їй час брати за це плату.

Преподобний регоче. Він устає та повільно йде до кафедри. Усе затихає. Не можу повірити, що Ейбілін хоче розповісти міс Скітер усю правду.

Правду.

Стає прохолодно, немов моє липке й гаряче тіло обілляли водою. Немов той вогонь, яким я охоплена все моє життя, вичахає.

«Правда», – повторюю про себе, просто щоб відчути це.

Преподобний Джонсон піднімає руки й тихо промовляє своїм низьким голосом. Хор за його спиною починає наспівувати «Розмова з Ісусом», і всі ми встаємо. Через півхвилини я мокра від поту.

– Подумала, може, й тобі буде цікаво? Порозмовляти з міс Скітер?
– шепоче Ейбілін.

Обертаюсь, а позаду Лерой із дітьми. Запізнилися, як завжди.

– Хто? Я? – перепитую, і мій голос звучить надто голосно на тлі тихої музики. Трохи стишуюсь, але не надто. – Нізащо не стану коїти такі дурниці.

Щоб наче спеціально роздратувати мене, у грудні знову прийшло тепло. Навіть коли на дворі сорок градусів^[9], я потію, як глечик із чаєм і льодом у серпні. Сьогодні ж я прокинулася вранці, а на термометрі вісімдесят три^[10]. Півжиття провела, борючись зі своєю пітливістю: крем від поту «Ніжна леді», заморожена картопля в кишнях, пакетик із льодом, прив'язаний до голови (до речі, за цю дурну пораду я

лікареві заплатила), та однаково щоп'ять хвилин мої подушечки від поту промокають наскрізь. Ніколи не виходжу з дому без віяла від похоронного бюро «Феерлі». Добре допомагає й отримала безкоштовно.

Проте міс Селія насолоджується такою погодою, навіть виходить надвір і сидить біля басейну в чудернацьких білих окулярах і махровому халаті. Дякувати Богу, що вийшла з дому. Спочатку я думала, що в неї щось боліло, та тепер вважаю, що вона слаба на всю голову. Я не про те, що вона сама із собою розмовляє, як ті старі на кшталт міс Волтер, коли зрозуміло, що то просто стареча хвороба. А слаба з великої літери «С», таких тримають у Вітфілді в гамівних сорочках.

Майже щодня я ловлю її на тому, що вона прокрадається до порожніх спалень нагорі. Чую її маленькі ніжки, що тихо ступають коридором, минаючи скрипучу дошку. Я цим надто переймаюся. Зрештою, це її будинок. Але одного дня вона піднімається нагору кілька разів, надто криючись, чекаючи, поки я ввімкну пілосос чи почну пекти торт. Побуде там сім чи вісім хвилин, а потім вистромлює свою маленьку голівку, щоб переконатися, що я не бачу, як вона сходить униз.

– Не лізь у її справи, – наполягає Лерой. – Просто переконайся, що вона зізнається своєму чоловікові, що ти прибираєш у його будинку.

Кілька останніх вечорів від Лероя знову тхне віскі – п'є за електростанцією, після зміни. Він не дурень. Знає, що якщо я помру, то гроші самі не з'являтимуться.

Зійшовши з другого поверху, міс Селія стає до кухонного стола, замість того щоб піти полежати. Краще б вона йшла звідси. Виймаю кістки з курки. Бульйон уже кипить, і тісто на галушки вже порізане. Я не хочу, щоб вона намагалася допомогти мені.

– Ще тринадцять днів, і ви розповісте містеру Джонні про мене, – говорю, і, як я й очікувала, міс Селія встає та просто до спальні.

Але біля дверей зупиняється та бурмоче:

– Ви щодня нагадуватимете мені про це?

Я випростуюся. Це вперше міс Селія розсердилася на мене.

– У-гу, – відповідаю, не підводячи голови, бо нагадуватиму їй, доки містер Джонні не потисне мені руку та не скаже: «Приємно

познайомитися, Мінні».

Коли я обертаюся, міс Селія все ще стоїть на місці. Тримається за одвірок, а обличчя бліде, як дешева фарба для стін.

– Пограєтеся знову із сирою куркою?

– Ні, я... трохи втомилась.

Але краплини поту на її макіяжі, що тепер став сірим, підказують мені, що їй недобре. Допомагаю їй прилягти, приношу «еліксир Лідії Пінкем». На рожевій етикетці портрет красивої леді з тюрбаном на голові, вона усміхається, ніби почувається краще. Даю міс Селії ложку, щоб трішки відлити, проте ця божевільна п'є просто з пляшки.

Опісля добре мию руки. Що б то не було, сподіваюся, що це не заразне.

Наступний день потому, як дивно змінилось обличчя міс Селії, – вівторок, день зміни клятої білизни, день, який я ненавиджу. Простирадла – це надто особисте, якщо ви не родичі.

На них повно волосся, струпів, засохлих сопель і слідів любощів. Але найгірше – плями крові. Коли відпираю їх голими руками, мене аж верне. Так на мене діє не тільки кров, а й щось подібне. Розчавлена полуниця може прикувати мене до унітазу до кінця дня.

Міс Селія знає про вівторки, тож зазвичай перебирається на диван, щоб я могла робити свою роботу. Сьогодні вранці прийшов холодний атмосферний фронт, тому вона не може вийти до басейну, а погода, подекують, усе гіршатиме. Ось на годиннику дев'ята, потім десята, одинадцята, а двері до спальні все зачинені. Зрештою, я стукаю.

– Так? – озивається вона. Я відчиняю двері.

– Доброго ранку, міс Селіє.

– Привіт, Мінні.

– Сьогодні вівторок.

Міс Селія не просто досі в ліжку, вона скрутилася калачиком на ковдрі в нічній сорочці й без краплі макіяжу.

– Я повинна зняти простирадла, випрати й попрасувати, а потім глянути до того старого шифон'єра, сухого, як Техас. А потім куховарство...

– Сьогодні жодних уроків, Мінні. – Вона навіть не всміхається, як зазвичай уранці, коли бачить мене.

– Вам погано?

– Принесіть, будь ласка, води.

– Так, мем. – Іду на кухню, наповнюю склянку з-під крана. Їй, напевно, й справді зле, бо раніше вона ніколи не просила мене щось їй подати.

Але коли я повертаюся до спальні, міс Селії немає на ліжку, а двері до ванної зачинено. І чому це вона попросила мене води, якщо сама збиралася до ванної? Хоча б звільнила кімнату. Підбираю з підлоги штани містера Джонні, перекидаю через плече. Як на мене, ця жінка недостатньо рухається, сидить удома всі дні. Гаразд, Мінні, не чіпляйся. Як хвора, то хвора.

– Ви захворіли? – гукаю за дверима ванної.

– Усе... нормально.

– Поки ви там, я зміню ті простирадла.

– Ні, я хочу, щоб ви пішли, – говорить вона через двері. – Ідіть сьогодні додому, Мінні.

Я стою під дверима та починаю постукувати ногою по жовтому килимкові. Я не хочу йти додому. Сьогодні вівторок, день зміни проклятої білизни. Якщо я не зроблю цього сьогодні, тоді й середа перетвориться на день зміни проклятої білизни.

– А що скаже містер Джонні, якщо повернеться додому, а в будинку безлад?

– Сьогодні ввечері він буде на полюванні на оленів. Мінні, принесіть мені телефон... – Її голос зривається на нервові завивання. – Дотягніть сюди дрiт і принесіть із кухні телефонну книжку.

– Ви хворі, міс Селіє?

Але вона не відповідає, тому просто приношу книжку, дотягую телефон до дверей ванної та стукаю.

– Залиште це там. – Вчувається, наче міс Селія плаче. – А тепер ідіть додому.

– Але я маю просто...

– Я сказала додому, Мінні!

Відходжу від зачинених дверей. Обличчя спалахує. І мені болить не тому, що раніше на мене не кричали. На мене ніколи не кричала міс Селія.

Наступного ранку Вуді Асап на Дванадцятому каналі розмахує своїми білими лускуватими руками над мапою країни. Джексон, штат Міссісіпі, замерз, як кубик льоду. Спочатку йшов дощ, потім ударив мороз, а потім усе, довше, ніж півдьюма, вигнулося до землі. Гілля дерев, дроти, піддашся похилилися, ніби налиті свинцем. Усе мовби занурили у відерце з блискучим лаком.

Діти мої прилипли сонними личками до радіо і, як тільки там повідомили, що дороги замерзли й школи закрито, почали стрибати, кричати, свистіти. Вони вибігли на вулицю в самих кальсонах, щоби поглянути на лід.

– Повертайтеся до будинку та взуйтеся! – гукаю від дверей. Ніхто мене не чує.

Телефоную міс Селії, щоби розповісти, що не можу їхати по льоді, й дізнатися, чи є в них електрика. Після того, як учора вона накричала на мене, мов я негритоска з дороги, я б і не свиснула в її бік.

Набираю і чую в слухавці:

– Алльо?

Серце аж підскакує.

– Хто це? Хто телефонує?

Обережно кладу слухавку. Звісно, містер Джонні теж не працює сьогодні. Не знаю, як він дістався додому в шторм. Але знаю, що, навіть коли не на роботі, я не можу позбутися страху перед цим чоловіком. Утім через одинадцять днів усе закінчиться.

За день майже весь лід у місті розтанув. Коли я заходжу, міс Селія не в ліжку. Вона сидить на білому кухонному столі та дивиться у вікно із жахливим виразом на обличчі, начебто її бідне шикарне життя – справжнісіньке пекло. Вона втупилась у мімозу, що важко перенесла цей лід. Половина гілок поламані, тонкі листочки коричневі та сирі.

– Доброго ранку, Мінні, – вітається вона, не дивлячись у мій бік.

Але я просто киваю. Мені нічого сказати їй після того, як вона повелася зі мною позавчора.

– Нарешті ми можемо зрубати цю стару потвору, – говорить міс Селія.

– Чому б і ні. Ріжте все під корінь.

Як зарізала й мене без жодного приводу.

Міс Селія встає та йде до мийки, де стою. Бере мене за руку:

– Пробачте, що накричала на вас... – І цієї миті її очі наповнюються слізьми.

– У-гу.

– Мені було погано, розумію, що це не виправдання, та мені було дуже зле... – Вона починає схлипувати, ніби найстрашніша річ, яку вона зробила у своєму житті, – накричала на служницю.

– Нічого, – кажу я. – Нема чого тут рюмсати.

І раптом вона міцно мене обіймає, і я мушу поплескати її по спині й відсторонити від себе.

– Сядьмо-но, – пропоную. – Я приготую вам кави.

Гадаю, усі ми трохи грубі, коли нам погано.

До наступного понеділка листя мімози вже почорніло, ніби вона згоріла, а не змерзла. Заходжу на кухню, щоб нагадати їй, скільки днів у нас залишилось, але міс Селія дивиться на дерево таким самим ненависним поглядом, яким дивиться на плиту. Жахливо бліда, ще й не їсть нічого з того, що я готую.

Замість того, щоб лежати в ліжку, весь день прикрашає десятифутову ялинку у вестибюлі, перетворюючи моє життя на пирососне пекло, бо ті голки всюди. Потім вона виходить на задній двір і починає підрізати кущі троянд і викопувати цибулини тюльпанів. Я ніколи не бачила, щоб вона так багато рухалася. Потім приходить на урок кулінарії з брудом під нігтями, але й досі не всміхається.

– Ще шість днів, і ми розповімо містеру Джонні, – нагадую я.

Вона спочатку мовчить, а потім промовляє рівним голосом:

– Ви впевнені, що я мушу? Я подумала, що можна ще трохи почекати.

Завмираю на місці, й пахта капає з моїх рук.

– Ану ще раз перепитайте, чи я впевнена.

– Добре, добре. – І йде назад на вулицю, щоб зайнятися новою улюбленою справою – витріщатися на мімозу із сокирою в руках. Утім, не зрізаючи жодної гілки.

Увечері в середу я думаю тільки про те, що зосталося дев'яносто шість годин. Думка про те, що я, можливо, після Різдва залишуся без роботи, гризе мене зсередини. Доведеться перейматися багато чим іншим, а не лише тим, що мене можуть пристрелити. Міс Селія повинна розповісти йому на Святвечір, після того, як я піду, проте до

відвідин ними матері містера Джонні. Але міс Селія поводитьсь так дивно, що я хвилююся, чи не дасть вона задній хід. Ні, мем, кажу собі весь день, я пристану до неї, як волосина до мила.

Коли ж я приходжу в четвер уранці, міс Селії навіть удома нема. Неймовірно, що вона нарешті кудись вийшла. Сідаю за стіл, наливаю собі чашку кави.

Дивлюся на задній двір. Світло, сонячно. Та почорніла мімоза й справді гидка. Цікаво, чому містер Джонні й справді не зрубає її.

Нахиляюся ближче до підвіконня:

– Ви тільки гляньте. – Знизу, біля стовбура, кілька зелених пагонів (трохи віджили на сонці). – Це старе дерево просто прикидається мертвим.

Дістаю із сумочки блокнот, де тримаю список усього, що треба. Не для міс Селії, а мої продукти, різдвяні подарунки, дещо для дітей. Астма Бенні трохи відступила, та Лерой учора знову прийшов додому із запахом віскі. Він штовхнув мене так, що я гепнулася стегном об кухонний стіл. Якщо сьогодні він з'явиться в такому самому стані, на вечерю отримає кулаком у щелепу.

Я зітхаю. Ще сімдесят дві години – і я вільна жінка. Може, звільнена, а може, й мертва, коли Лерой дізнається, проте вільна.

Намагаюся зосередитися на завданнях цього тижня. Завтра багато куховарства, у суботу вечірня та причастя в церкві, а в неділю – служба. Коли ж я прибиратиму в себе вдома? Виперу дитячий одяг? Моїй старшій, Шугар, шістнадцять, і вона охайна дівчинка, наводить лад у будинку, але у вихідні хочу допомогти їй, бо моя мама ніколи мені не допомагала. І ще Ейбілін. Вона знову телефонувала вчора ввечері, питала, чи допоможу я їм із міс Скітер із книжкою. Я люблю Ейбілін, справді. Та гадаю, вона припускається величезної помилки, довіряючи білій леді. І я її попередила. Вона ризикує роботою, своєю безпекою. Не згадуючи вже про те, чому хтось має допомагати подружці міс Гіллі.

Боже, краще беруся за роботу.

Прикрашаю шинку ананасами та ставлю в духовку. Потім протираю полицки у мисливській кімнаті, чищу пилососом ведмедея, поки він тупиться в мене, як у закуску.

– Сьогодні тільки ти і я, – кажу ведмедеві. Як завжди, він не надто балакучий.

Беру ганчірку й мило, піднімаюся сходами, дорогою поліруючи кожну планку на поручнях сходів. Нагорі заходжу до спальні за номером один.

Прибираю нагорі десь із годину. Тут холодно, жодна людина не зігріває ці порожні кімнати. Воджу рукою туди-сюди, туди-сюди по кожному шматкові дерева. Між другою та третьою спальнями спускаюся до кімнати міс Селії, поки вона не повернулась.

Щось мені моторошно в порожньому будинкові. Куди ж вона подалася? За весь час моєї роботи вона виходила лише тричі й щоразу говорила, куди, на скільки й чому йде, ніби мені не байдуже. А тепер її мов вітром здуло. Я мала би бути щаслива. Мала б радіти, що вона не крутиться перед очима, та коли я тут сама, то почуваюся непроханою гостею. Дивлюся на рожевий килимок, що прикриває криваву пляму біля ванної. Сьогодні ще раз спробую відчистити її. Кімнатою пролітає холодок, німи той привид. Я здригаюсь.

Може, не чіпатиму нині ту криваву пляму.

На ліжку, як завжди, розкидано ковдри. Простирадла скручено, зібгано. Тут наче щойно відбулися змагання з боротьби. Я вже й не дивуюся. Спочатку вам цікаво, що ж люди роблять у спальні, і не встигнете опам'ятатись, а ви вже по вуха в їхній брудній білизні.

Знімаю наволочки. По них вугільно-чорні плямки-метелики від туші міс Селії. Напихаю в наволочку одяг із підлоги, щоб легше було нести. Беру із жовтої отоманки складені штани містера Джонні.

– От як я маю зрозуміти, чисті вони чи брудні?

Кидаю їх до мішка. Мій девіз у прибиранні: якщо сумніваєшся – пери.

Перетягую сумку ближче до письмового стола. Синець на стегні пече, коли я нахиляюся, щоб підняти пару шовкових панчіх міс Селії.

– Ви хто?

Я впускаю мішок. Повільно відступаю, поки не впираюся сідницями у стіл. Він стоїть у дверях, очі примружені. Дуже повільно переводжу погляд на сокиру в його руці.

Боже. До ванної я не встигну, бо він занадто близько, забіжить до ванної зі мною. І в двері повз нього не проскочу, хіба що штовхну його, його – чоловіка із сокирою. Я в такій паніці, що в голові гупає. Я в пастці. Містер Джонні дивиться на мене. Погойдує сокирою. Нахилив голову та всміхається.

Я роблю єдино можливе. Насупившись грізніше та випнувши губи, кричу:

– Вам із сокирою краще вступитися з моєї дороги!

Містер Джонні кидає погляд на сокиру (схоже, він забув про неї). Потім знову на мене. Якусь мить дивимось одне на одного. Я не рухаюсь, не дихаю.

Він глипає скоса на мішок, щоб побачити, що я вкрала. Штанина його хакі стирчить зверху.

– Послухайте, – кажу я, і на очах виступають сльози. – Містер Джонні, я говорила міс Селії розповісти вам про мене. Певно, тисячу разів просила...

А він просто регоче. Хитає головою. Думає, що кумедно буде порубати мене.

– *Послухайте мене!* Я говорила їй...

А він і далі сміється.

– Заспокойтеся, дівчино. Я не чіпатиму вас, – запевняє. – Ви мене ошелешили, от і все.

Задихаючись, починаю рухатися до ванної. Він і досі тримає сокиру, злегка нею погойдуючи.

– То все-таки, яке ваше ім'я?

– Мінні, – шепочу. Мені ще залишилося п'ять футів.

– Як давно ви приходите, Мінні?

– Нещодавно, – мотаю головою.

– Як давно?

– Кілька... тижнів, – видушую із себе. Кусаю себе за губу. *Три місяці.*

Він хитає головою.

– Думаю, це було набагато довше.

Дивлюся на двері до ванної. Що допоможе ховатися там, якщо двері не замикаються? Якщо в нього сокира, щоб порубати їх.

– Присягаюся вам, я не серджуся, – запевняє він.

– А що то за сокира? – запитую я, зціпивши зуби.

Він закочує очі, потім кладе її на підлогу, відсуває ногою вбік.

– Ходімо, порозмовляємо на кухні.

Він розвертається та йде. Поглядаю на сокиру, міркуючи, чи не прихопити мені її із собою. Але сам її вигляд лякає мене. Заштовхую сокиру під ліжко та прямую за ним.

На кухні я намагаюся триматися ближче до чорного ходу, перевіряю клямку, щоб переконатися, що двері не замкнено.

– Мінні, присягаюся. Добре, що ви тут, – каже він.

Заглядаю йому в очі, намагаючись зрозуміти, чи не бреше. Він високий чоловік, щонайменше шість футів і два дюйми. Хоч і з невеликим черевцем, але на вигляд здоровезний.

– Гадаю, ви мене звільните.

– Звільню? – сміється він. – Та ви найкращий кухар, якого я знаю. Погляньте, що ви зробили з мене. – Поплескує себе по трохи помітному животові. – Чорт, я так не їв відтоді, як тут працювала Кора Блу. Вона практично виховала мене.

Переводжу подих, бо те, що він знає Кору Блу, трохи розряджає ситуацію.

– Її діти ходили до нашої церкви. Я була з нею знайома.

– Я дуже сумую за нею. – Він повертається, відчиняє холодильник, зазирає туди й знову зачиняє.

– Коли повернеться Селія? Не знаєте? – питає містер Джонні.

– Не знаю. Напевно, до перукарні пішла.

– Якийсь час, коли ми їли ваші страви, я думав, що вона таки навчилася готувати. Але в суботу, коли вас не було, вона спробувала приготувати гамбургери. – Містер Джонні сперся на мийку, зітхає. – Чому вона не хоче, щоб я про вас дізнався?

– Гадки не маю. Вона мені не зізнається.

Він хитає головою, розглядає чорну пляму на стелі, відтоді, як міс Селія спалила індичку.

– Мінні, мені байдуже, навіть якщо Селія за все життя й пальцем не поворухне. Але вона каже, що хоче сама доглядати за мною. – Він злегка піднімає брови. – Тобто ви розумієте, що я їв до вашої появи?

– Вона вчиться. Принаймні вона... намагається навчитися, – проте на цих словах я хмикаю. Є речі, про які не можна збрехати.

– Та мені байдуже, чи вона вміє готувати. Просто хочу, щоб вона була... – він знизує плечима. – ...зі мною.

Містер Джонні витирає чоло білим рукавом, і я розумію, чому його сорочки постійно такі брудні. А він наче й красень. Як на білого.

– Здається, вона не надто щаслива, – говорить він. – Річ у мені? Чи в будинку? Ми живемо дуже далеко від міста?

– Не знаю, містере Джонні.

– Що ж тоді відбувається? – Він чіпляється пальцями в стільницю позад себе. – Поясніть мені. Вона... – ковтає клубок, – вона зустрічається з іншим?

Це не моя справа, та мені його трішки шкода. Він, як і я, спантеличений через увесь цей ералаш.

– Містере Джонні, це не моя справа. Але запевняю, що міс Селія не підтримує стосунків поза домом.

Він киває.

– Ви маєте рацію. Дурне запитання.

Заглядаю на двері, гадаючи, коли ж прийде міс Селія. Не уявляю, що вона робитиме, коли виявить тут містера Джонні.

– Слухайте, – просить він – не кажіть їй, що ми зустрілися. Нехай сама все розповість, коли буде готова.

Уперше по-справжньому всміхаюся:

– То ви хочете, щоб я продовжувала працювати, як раніше?

– Подбайте про неї. Не хочу, щоб вона залишалася в цьому величезному будинку сама.

– Так, сер. Як скажете.

– Я сьогодні зайшов, щоб здивувати її. Хотів зрубати цю мімозу, яку вона так ненавидить, а потім повезти її в місто пообідати. Вибрати їй прикраси на різдвяний подарунок. – Містер Джонні підходить до вікна, визирає та зітхає. – Напевно, доведеться перекусити в місті.

– Я можу приготувати щось. Що ви хочете?

Він обертається й усміхається, як дитина. А я витягну з холодильника всілякі продукти.

– Пам'ятаєте ті свинячі відбивні, що ви якось готували? – Він починає кусати ніготь. – Приготуєте їх на цьому тижні?

– Зроблю сьогодні на вечерю. У морозилці є кілька штук. А завтра на вечерю курятина з галушками.

– О, Кора Блу теж таке готувала.

– Сідайте за стіл, а я зроблю вам ситний сендвіч із беконом, салатом і помідорами. Візьмете із собою у вантажівку.

– І хліб підсмажите?

– Звісно. Хороший сендвіч не роблять на сирому хлібі. А після обіду спечу славетний карамельний торт від Мінні. А наступного тижня підсмажимо сома.

Нарізаю бекон для сендвіча, ставлю сковороду на вогонь. У містера Джонні щирий чистий погляд. І всміхається всім обличчям. Готую сендвіч і загортаю в обгортковий папір. Нарешті можна когось погодувати із задоволенням.

– Мінні, мушу запитати? Якщо ви тут... то що ж робить Селія всі дні?

Знизую плечима.

– Ніколи в житті не бачила, щоб біла жінка просто сиділа вдома, як вона. Здебільшого жінки дуже-дуже зайняті, бігають у всяких справах, поводяться так, наче роботи в них більше, ніж у мене.

– Їй потрібні подруги. Запитаю свого приятеля Вілла, може, його дружина заїхала б до нас і навчила Селію грати в бридж, ввела її у свою групу. Я знаю, що Гіллі завжди в цьому перша.

Втуплююся в нього, мовби, як зачаїтися, то цього не станеться. Нарешті питаю:

– Це ви про міс Гіллі Голбрук говорите?

– Ви з нею знайомі?

– Ну... – Насилу ковтаю грудку, що підкотила до горла від думки, що міс Гіллі з'явиться в цьому будинку. Міс Селія дізнається про Страшний жах. Ці двоє ніколи не стануть подругами, але, закладаюся, що заради містера Джонні міс Гіллі зробить усе.

– Я зателефоную сьогодні ввечері Віллу, попрошу його знову. – Він дружньо поплескує мене по плечі, і я раптом знову замислююся над тим словом, «правда». І Ейбілін розповість міс Скітер про все. Якщо правда вилізе назовні, мені кінець. Я посварилася не з тією людиною, от і все.

– Я залишу вам свій робочий телефон. Телефонуйте, якщо у вас виникнуть проблеми, гаразд?

– Так, сер, – відповідаю я, відчуваючи, як жах стирає всю радість полегшення, що я відчула сьогодні.

Міс Скітер

Розділ 11

Зараз зима практично на всій території країни, але у маминому домі вже скрегіт зубів і заламування рук. Ознаки весни з'явилися надто рано. У татка бавовняна істерія, він мусив додатково найняти десять робітників для того, щоб зорати та засіяти тракторами поле. Мама вивчає «Альманах фермера», та вона мало що тямить у посівах.

– Кажуть, що це буде найвологіший рік, – зітхає вона. «Чарівне с'яйво» після кількох перших разів діяло вже не так добре. – Спробую купити у «Бімонз» іще декілька баночок спрею, нового, екстрасильного.

Мама відволікається від «Альманаху» й, примружуючи очі, дивиться на мене.

– А навіщо ти так вирядилась?

Я в найтемнішій сукні й темних панчохах. Із чорним шарфом на голові я, мабуть, більше схожа на Пітера О'Тула у фільмі «Лоренс Аравійський», ніж на Марлен Дітріх. Остогидла червона сумка звисає з плеча.

– Маю кілька справ увечері. Потім у мене зустріч із... дівчатами. У церкві.

– У суботу ввечері?

– Мамо, Богу байдуже, який зараз день тижня, – відповідаю й кваплюся до машини, допоки вона ще чогось не запитала.

Сьогодні ввечері я йду на наше перше з Ейбілін інтерв'ю.

Моє серце калатає, я швидко їду асфальтованими міськими дорогами в напрямку до району для темношкірих. Я ніколи раніше не сиділа за одним столом із негритянкою, якій за це не заплатили. Інтерв'ю відклали більше як місяць. Спершу прийшли свята, й Ейбілін мусила працювати до пізнього майже щодня, пакуючи подарунки та готуючи до святкової вечері в Елізабет. У січні я почала панікувати, бо Ейбілін підхопила грип. Боюсь, що я чекала надто довго, місіс Стайн може втратити інтерес чи взагалі забуде, чому вона погодилася прочитати це.

Я їду «кадилаком» крізь темряву, повертаючи на Гессум-авеню, вулицю, де живе Ейбілін. Краще б я взяла стару вантажівку, але мама

тоді би щось запідозрила, й таткові вона потрібна в полі. Зупиняюся навпроти занедбаного, наче населеного привидами, дому, що за три будинки від дому Ейбілін, як ми й запланували. Передня тераса дому «з привидами» осіла, у вікнах немає шибок. Я ступаю в темряву, замикаю дверцята та швидко йду. Голова схилена, мої підбори дзвінко цокають по тротуару.

Гавкає пес, і мої ключі із брязкотом падають на тротуар. Швидко озираюся, піднімаю їх. Дві групи темношкірих людей сидять на ганках, спостерігають, похитуючись у своїх кріслах-гойдалках. На вулиці немає ліхтарів, тому важко сказати, хто ще мене бачить. Я йду далі, почувуючись такою самою помітною, як і мій «кадилак»: великий і білий.

Наближаюся до номера 25, будинку Ейбілін. Востаннє озираюся, шкодуючи, що приїхала на десять хвилин раніше. Район для темношкірих здається таким віддаленим, хоча насправді він лише за кілька миль від частини міста, де мешкають білі.

Тихенько стукаю у двері. Чутно кроки, й щось усередині захряснулось. Ейбілін відчиняє двері.

– Заходьте, – шепоче вона, швидко зачиняє за мною двері та повертає ключ.

Я ніколи не бачила Ейбілін у чомусь іншому, крім білої уніформи. Сьогодні вона в зеленій сукні з чорною облямівкою. Не можу не зауважити, що в себе вдома вона здається трохи вищою на зріст.

– Почувайтесь, як удома. Я швидко повернусь.

Навіть з однією лампою у вітальні темно, вона сповнена сутінкових тіней. Штори затягнені та зашпилені, немає жодної шпаринки. Я не знаю, чи так завжди, чи лише через мене. Сідаю на вузький диван. Поряд стоїть дерев'яний кавовий столик, накритий плетеною скатертиною ручної роботи. Підлога незастелена. Шкодую, що одягла таку дорогу сукню.

За кілька хвилин Ейбілін повертається, несучи на таці чайник, дві різні чашки й паперові серветки, згорнені трикутниками. Я чую аромат спеченого нею печива з корицею. Вона наливає чай, і кришечка на чайнику брязкотить.

– Вибачте, у мій дім іще ніколи не приходили білі, – перепрошує вона, притримуючи кришечку.

Я всміхаюся, хоча розумію, що це зовсім не смішно. Роблю ковток чаю. Він міцний і смачний.

– Дякую, смачний чай, – говорю.

Вона сідає, складаючи руки на колінах, і дивиться на мене в очікуванні.

– Думаю, що спочатку ви опишете кількома словами про себе, а потім перейдемо до запитань, – починаю я. Виймаю свій записник і проглядаю заготовлені запитання. Вони раптом здаються мені банальними, непрофесійними.

– Добре, – погоджується вона. Ейбілін, обернена до мене, сидить на дивані дуже рівно.

– Отже, почнемо, е-е, коли і де ви народились?

Вона схвильовано ковтає та киває.

– 1909. Плантація П'ємонт, округ Черокі.

– Чи знали ви, коли були малою, що одного дня станете служницею?

– Так, мем. Так, знала.

Я всміхаюся, чекаючи, поки вона пояснить. Але нічого не відбувається.

– І ви знали це...тому що...?

– Моя мама була служницею. А бабуся була домашньою рабинею.

– Домашньою рабинею. А-га, – кажу я, але вона лише киває. Її руки й далі складені на колінах. Стежить, як я записую її слова.

– Ви... колись мріяли про те, щоб стати кимось іншим?

– Ні, мем, не мріяла, – відповідає вона.

Тут так тихо, що я чую, як ми дихаємо.

– Добре. Тоді... як це, виховувати білу дитину, коли твою дитину вдома... – ковтаю я, засоромлена власним запитанням, – доглядає хтось інший?

– Це як... – вона все ще сидить так прямо, що, здається, їй боляче.

– Гм, може, перейдемо до наступного запитання.

– О, гаразд, – кажу я, дивлячись на свої запитання.

– Що вам найбільше та найменше подобається в роботі служниці?

Вона дивиться на мене так, ніби я прошу пояснити якийсь грубе слово.

– Я... я найбільше люблю доглядати за дітьми, – шепоче вона.

– Хочете щось додати... до цього?

– Ні, мем.

– Ейбілін, вам необов'язково називати мене «мем». Не тут.

– Так, мем. О, вибачте. – Вона затуляє рота.

Гучний говір долинає з вулиці, й ми обоє озираємося в бік вікна. Ми затихли, мов скам'яніли. Що станеться, коли хтось білий довідається, що я перебувала тут у суботу ввечері, розмовляла з Ейбілін, яка була в повсякденному одязі? Чи викликали б вони поліцію, повідомивши про підозріле зібрання? І раптом усвідомлюю, що так. Нас би заарештували, бо така в них робота. Нас би звинуватили у «порушенні інтеграції» (постійно читаю про це в газетах): вони зневажають білих, які зустрічаються з темношкірими, щоб допомогти їм у боротьбі за громадські права. Наші розмови не мають нічого спільного з інтеграцією, проте чому ж ми зустрічаємось? Я навіть не взяла із собою листів міс Мирни для прикриття.

Помічаю неприхований страх на обличчі Ейбілін. Голоси на вулиці поволі стихають. Я видихаю, та Ейбілін залишається напруженою. Вона не відводить очей від штор.

Проглядаю список, шукаючи запитання, яке б відволікло нас, розвіявши наше нервово напруження. Я все ще шкодую про те, скільки часу вже втратила.

– А що... ви казали, вам не подобається у вашій роботі?

Ейбілін важко ковтає.

– Я про те, чи хочете ви порозмовляти про туалет? Чи про Еліз... міс Ліфолт? Щось про те, як вона вам платить? Вона колись кричала на вас у присутності Мей Моблі?

Ейбілін бере серветку та злегка торкається свого чола. Вона починає говорити, але зупиняється.

– Ми стільки разів говорили, Ейбілін...

Вона затуляє рота рукою.

– Вибачте, я... – Вона встає та швидко виходить у вузький коридор. Двері зачиняються, чайник і чашки брязкотять на підносі.

Минає п'ять хвилин. Вона повертається, тримаючи перед собою рушник, так, як тримала моя мама, коли її нудило та вона не встигала вчасно добігти до туалету.

– Вибачте. Я гадала, що... готова говорити.

Киваю, не впевнена, що робити.

– Я лише ... Знаю, ви вже повідомили тій леді у Нью-Йорку, що я погодилась, але... – Вона заплющує очі. – Вибачте. Не думаю, що я зможу. Думаю, мені треба полежати.

– Завтра ввечері. Я... прийду, і ми зробимо краще. Лише спробуємо знову...

Вона хитає головою та стискає рушник у руках.

Дорогою додому мені хочеться себе вдарити. За думки, що спроможна отак просто вдертись у дім і вимагати відповідей. Як я могла припустити, що вона не почуватиметься служницею тільки тому, що ми в неї вдома й вона без своєї уніформи.

Я кидаю погляд на свій записник на білому шкіряному сидінні. Крім того, де виросла Ейбілін, я записала загалом усього дванадцять слів. І чотири з них були «так, мем» і «ні, мем».

На радіостанції Джексона лунає голос Петсі Клайн. Поки я їду кільцевою дорогою, транслюють «Прогулянку після опівночі». Коли я повертаю до Гіллі, звучить «Три цигарки у попільничці». Літак співачки розбився сьогодні вранці, і всі від Нью-Йорка до Міссісіпі й Сіетла у жалобі співають її пісні. Я паркую кадилак і дивлюся на хаотично розбудований білий будинок Гіллі. Минуло чотири дні з того часу, як Ейбілін змудило під час нашого інтерв'ю. Відтоді я нічого від неї не чула.

Заходжу досередини. Стіл для гри в карти накрито в залі, оформленій у довоєнному стилі з дідусевим годинником, що оглушливо цокає, та золотистими спадаючими шторами. Усі вже посідали – Гіллі, Елізабет і Лу-Енн Темплтон, яка замінила міс Волтер. Лу-Енн із тих дівчат, у яких на обличчі величезна усмішка – постійно, вона ніколи не зникає. Тому мені хочеться вколоти її голкою. Навіть коли не дивишся на неї, вона витріщається на тебе з тією штучною зубатою усмішкою. До того ж вона погоджується з усім, що каже Гіллі.

Гіллі бере журнал «Лайф», показує розворот із фотографією будинку в Каліфорнії.

– Вони його називають «лігвом», ніби там живуть дикі звірі.

– О, хіба це не жахливо! – сяє Лу-Енн.

На картинці видно ворсистий килим від стіни до стіни та низькі, обтічної форми дивани, овальні крісла й телевізори, що мають вигляд літаючих тарілок.

У вітальні Гіллі висить портрет генерала Конфедерації вісім футів заввишки. Здається, що то її рідний дідусь, а не троюрідний брат троюрідного діда.

– Так-так. Будинок Труді на вигляд такий самий, – говорить Елізабет. Мене так поглинули думки про інтерв'ю з Ейбілін, що я майже забула про поїздку Елізабет до старшої сестри минулого тижня. Труді вийшла заміж за банкіра, і вони перебралися до Голівуду. Елізабет їздила туди на чотири дні, щоб подивитись на її новий будинок.

– Ну, це просто несмак, ось що це, – підсумовує Гіллі. – Але не сприймай це як закид у бік твоєї сім'ї, Елізабет.

– Як було в Голівуді? – запитує Лу-Енн.

– О, це було ніби сон. А будинок Труді – телевізори в кожній кімнаті. Такі самі недолугі космічні меблі, на яких заледве можна сидіти. Ми ходили до всіх тих модних ресторанів, де обідають кінозірки, пили мартіні та бургундське вино. А одного дня Макс Фактор власною персоною підійшов до столика та розмовляв із Труді так, ніби вони давні приятелі. – Вона хитає головою. – Ніби вони просто зустрілись у крамниці.

Елізабет зітхає.

– Добре, але, на мою думку, ти однаково найгарніша в цій сім'ї, – стверджує Гіллі. – Не те, щоб Труді неприваблива, та в тебе однієї є манери й справжній стиль.

На це Елізабет усміхається, проте потім знову супиться.

– Не згадую вже про те, що в неї прислуга, яка живе просто у будинку, доступна щодня, щогодини. Я майже не бачила Мей Моблі.

Коли я чую цей коментар, то здригаюсь, але ніхто не помічає. Гіллі спостерігає за своєю служницею, Юл Мей, яка поповнює наші чайні склянки. Вона висока, струнка, майже з царською поставою, і в неї набагато краща фігура, ніж у Гіллі. Дивлячись на неї, я хвилююсь за Ейбілін. Я телефонувала Ейбілін двічі на цьому тижні, та ніхто не відповідав. Упевнена, що вона уникає мене. Гадаю, мені слід піти додому до Елізабет, щоб поговорити з нею, сподобається це Елізабет чи ні.

– Я думала, що наступного року ми могли би зробити «Звіяні» темою для святкування, – пропонує Гіллі. – Можливо, орендувати старий маєток «Феавю»?

– Чудова ідея! – вигукує Лу-Енн.

– О Скітер, – звертається Гіллі, – я знаю, як ти жалкувала, що не пішла цього року.

Я киваю та роблю жалісливо похмуре обличчя. Я вдавала, що у мене грип, щоб не ходити туди самій.

– Скажу вам дещо, – продовжує Гіллі. – Я не запрошуватиму знову той рок-н-рольний гурт, що грає швидко танцювальну музику...

Елізабет легенько постукує по моїй руці. На її колінах сумочка.

– Я зовсім забула віддати тобі це. Від Ейбілін, щодо міс Мирни? Проте я її попередила, що сьогодні зібрання у вас не буде, тільки не після стількох пропущених днів у січні.

Я розгортаю аркуш. Текст написано синім чорнилом, гарним почерком.

Я знаю, як зробити так, щоб кришечка чайника не брязкотіла.

– Кого ще обходить, як зробити так, щоб вона не брязкотіла? – говорить Елізабет. Звісно, вона прочитала записку.

Мені знадобилося дві секунди й ковток холодного чаю, щоб усе зрозуміти.

– Ти не повіриш, як це непросто, – заперечую їй.

За два дні я сиджу на батьківській кухні, чекаючи на сутінки. Я здаюся та прикурюю ще одну цигарку, попри те, що вчора ввечері головний санітарний лікар штату на телебаченні погрожував пальцем кожному, намагаючись переконати, що куріння вбиває. Але мама якось сказала мені, що я осліпну, коли цілуватимусь з язиком, тож починаю підозрювати, що це просто змова між головним лікарем і мамою, щоб позбавити людей радості.

О восьмій годині того самого вечора я прокрадаюся вулицею Ейбілін так непомітно, як лише можу з друкарською машинкою «Корона» вагою 50 фунтів. Тихо стукаю, й уже гину без цигарки для заспокоєння нервів. Ейбілін відчиняє, і я проникаю досередини. Вона у тій самій зеленій сукні та важких чорних туфлях, що й минулого разу.

Я намагаюся всміхатись, ніби переконана, що цього разу вдасться, навіть якщо ідея, яку вона пояснила телефоном, не спрацює.

– Ми могли б... сісти на кухні цього разу? – запитую я. – Ви не проти?

– Добре. Там нема на що дивитись, але ходімо.

Кухня наполовину менша, ніж вітальня, й там тепліше. Пахне чаєм і лимонами. На підлозі чорно-білий затертий лінолеум. На робочій поверхні місця достатньо лише для порцелянового чайного сервізу.

Я ставлю друкарську машинку на старенький червоний стіл під вікном. Ейбілін починає наливати кип'яток у чайник.

– О, дякую, мені не треба, – кажу я й тягнуся до своєї сумки. – Я привезла нам кока-коли, якщо ви не проти.

Я намагалася вигадати, як змусити Ейбілін почуватися зручніше. Перший варіант: не дати їй відчути, що вона має прислуговувати мені.

– Що ж, добре. Я зазвичай п'ю свій чай пізніше. – Вона приносить відкривачку та дві склянки. Я п'ю просто з пляшки, й, дивлячись на це, вона відставляє склянки й робить те саме.

Я зателефонувала Ейбілін після того, як Елізабет дала мені записку, й вислухала її ідею – вона запише свої думки, а потім покаже мені, що вийшло.

Я намагалася вдавати радість. Сама ж знала, що доведеться переписати все занотоване нею, згаявши навіть більше часу. Я подумала, що, може, стане легше, коли вона побачить, що друкувати швидше, ніж читати й виправляти.

Ми всміхаємось одна одній. Я роблю ковток коли, розгладжую свою блузку.

– Отже... – починаю я.

Перед Ейбілін блокнот на пружинці.

– Ви хочете, щоб я... отак просто почала читати?

– Саме так.

Ми обидві глибоко вдихаємо, й вона починає читати повільним рівним тоном.

– Першого білого хлопчика, за яким я доглядала, звали Елтон Керінгтон Спірз. Це було 1924 року, мені саме виповнилось п'ятнадцять. Елтон був довгим худорлявим малюком із тоненьким шовковистим волоссям, як на качані кукурудзи...

Я починаю друкувати, поки вона читає. Її слова ритмічні, й вона вимовляє їх чіткіше, ніж зазвичай.

– Усі вікна в тому брудному домі не відчинялися, бо були наглухо запечатані фарбою зсередини, хоча будинок був великий, із широким зеленим газоном. Я знала, що повітря погане, я почувалася зле...

– Стривайте, – зупиняю я. – Я написала «широким зелепим». – Дмухаю на друкарське чорнило, передруковую. – Добре, продовжуйте.

– Коли через півроку його мама померла, – читає вона, – від хвороби легень, мене залишили доглядати за Елтоном, поки сім'я не переїхала до Мемфіса. Я любила цього хлопчика, і він любив мене, саме тоді я зрозуміла, що можу навчити малюка впевненості в собі.

Я не хотіла образити Ейбілін, коли вона розповіла мені про свою ідею. Я намагалася переконати її відмовитись від неї, телефоном.

– Писати не так просто. І у вас не буде на це часу, Ейбілін, ви працюєте весь день.

– Це не дуже відрізнятиметься від того, як я пишу свої молитви щовечора.

Це була перша цікава подробиця, яку вона відкрила мені про себе відтоді, як ми почали нашу справу, тому я швидко схопила блокнот для записів із шафки.

– Тобто ви не промовляєте свої молитви?

– Я нікому не говорила про це раніше. Навіть Мінні. Гадаю, я можу краще висловити свою думку, коли її записую.

– То саме цим ви займаєтесь у вихідні? – запитала я. – У вільний час?

Мені сподобалась ідея зобразити її життя поза роботою, не в полі зору Елізабет Ліфолт.

– О ні, що ви, я пишу годину, іноді дві щодня. Здебільшого про слабких, хворих людей у цьому місті.

Я була вражена. Це більше, ніж іноді пишу я. Я сказала їй, що ми спробуємо працювати так просто, щоб продовжити справу.

Ейбілін переводить подих, робить ковток коли та продовжує читати.

Вона згадує свою першу роботу: коли їй було тринадцять, вона чистила срібний набір із візерунком «Франсиск Перший» у маєтку губернатора. Вона читає, як у свій перший день припустилася помилки у списку з кількістю предметів (щоб знати, чи нічого не вкрадено).

– Я прийшла додому того ранку, після того, як мене вигнали, й стояла на вулиці у своїх нових робочих черевиках. Черевиках, за які моя мама віддала стільки, що вистачило б оплатити місячний рахунок за світло. Гадаю, тоді я зрозуміла, що таке сором і якого він кольору. Не чорного, як бруд, як я завжди гадала. Сором має колір нової

уніформи – білосніжної, без плям чи робочого бруду, на яку твоя мама заробляла гроші, прасуючи всю ніч.

Ейбілін піднімає очі, щоб побачити, що я думаю. Припиняю друкувати. Я сподівалася почути милі, глянцевої історії. А тепер усвідомлюю, що можу отримати більше, ніж ми домовлялись. Вона читає далі.

– ...Я сортувала гардероб і не встигла отямитись, як маленькому білому хлопчику відрізав пальці віконний вентилятор, який я просила зняти разів із десять. Ніколи не бачила так багато крові, що витікала з когось. Я швидко вхопила хлопця, вхопила його чотири пальці. Завезла його до лікарні для темношкірих, бо я не знала, де знаходиться лікарня для білих. Але коли я приїхала туди, темношкірий чоловік зупинив мене та запитав: «Цей хлопець білий?»

Клавіші на машинці клацають, як град об дах. Ейбілін читає швидше, і я вже не звертаю уваги на свої помилки, зупиняючи її лише для того, щоб уставити інший аркуш. Щовісім секунд пересуваю каретку в бік.

– І я кажу: «Так, сер», а він каже: «Це його білі пальці?» Я кажу: «Так, сер», і він відповідає: «Добре, вам краще сказати, що він світлошкірий негр, тому що темношкірий лікар не оперуватиме білого хлопця в лікарні для чорних». А потім білий поліцейський хапає мене й каже: «А тепер слухай сюди...»

Вона зупиняється. Піднімає очі. Стукіт клавіш стихає.

– Що? Поліцейський каже: «А тепер слухай сюди» і що?

– Ну, це все, що я записала. Треба було поспішати на автобус сьогодні вранці.

Повертаю каретку, друкарська машинка дзвенить. Ми з Ейбілін дивимось одна одній просто в очі. Я думаю, що все може вдатись.

Розділ 12

Упродовж наступних двох тижнів я щовечора говорю мамі, що йду годувати голодних до Кантонської Пресвітеріанської церкви, де, на щастя, ми не знаємо жодної душі. Звісно, вона б хотіла, щоб я ходила до Першої Пресвітеріанської церкви, та мама не з тих, хто має щось проти християнських справ, і схвально киває, нагадуючи мені заодно, що після всього слід ретельно помити руки з милом.

Година за годиною Ейбілін на кухні читає свої записи і я друкую. Деталі стають об'ємними. Обличчя дітей набувають чіткіших обрисів. Спочатку мене розчарувало, що Ейбілін виконує більшість письмової роботи, а я лише редагую. Але якщо це сподобається міс Стайн, я писатиму історії інших домробітниць і роботи буде більше, ніж достатньо. *Якщо їй сподобається...* Я ловлю себе на думці, що прокручую це у своїй голові знову й знову, сподіваючись, що так і станеться.

Записи Ейбілін зрозумілі, чесні. Я кажу їй про це.

– А для кого я пишу? – Вона посміюється. – Бога не обманеш.

Ще до мого народження вона близько тижня збирала бавовну в Лонгліфі, на фермі моїх батьків. Яюсь вона почала розмову про Константін, без будь-якого прохання з мого боку.

– Боже, як же Константін співала. Як чистий ангел посеред церкви. У всіх, хто слухав її чарівний голос, були мурашки по шкірі. А після того, як вона мусила віддати своє дитя, вона більше не могла співати.

Вона зупиняється. Дивиться на мене. Говорить:

– Неважливо.

Я вирішую не тиснути на неї. Я хочу почути все, що вона знає про Константін, але я почекаю, доки ми закінчимо її інтерв'ю. Я не хочу, щоби щось стало між нами тепер.

– Щось чути від Мінні? – запитую я. – Якщо це сподобається міс Стайн, – практично повторюю знайомі слова, – я хочу бути готовою до наступних інтерв'ю.

Ейбілін хитає головою.

– Я запитувала Мінні тричі, і вона відповіла, що не братиме в цьому участі. Гадаю, час їй повірити.

Я намагаюся не виявляти свого занепокоєння.

– Може, ми могли б запитати інших? Побачити, чи їм це цікаво?

Без сумніву Ейбілін більше пощастить переконати когось, ніж мені.

Ейбілін киває.

– У мене є дехто, кого можна запитати. Як ви думаєте, скільки часу потрібно цій леді, щоб повідомити вам, чи їй це подобається?

Я знизую плечима.

– Не знаю. Якщо надішлемо лист наступного тижня, припускаю, що почуємо від неї до середини лютого. Але я в цьому не впевнена.

Ейбілін стискає губи, дивиться у свої записи. Помічаю те, чого раніше не зауважувала. Очікування, відблиск хвилювання. Я була так поглинута собою, що мені й на гадку не спадало, що Ейбілін так само налякана, як і я, що якийсь редактор у Нью-Йорку прочитає її історію. Усміхаюся і глибоко вдихаю, моя віра зростає.

Під час нашої п'ятої зустрічі Ейбілін читає мені про день, коли помер Трілор. Вона читає, як старші білі робітники кинули його покалічене тіло на причіп пікапа.

– А потім вони викинули його біля лікарні для темношкірих. Так розповіла мені медсестра, що стояла на вулиці. Білі просто викотили його з кузова вантажівки й поїхали собі.

Ейбілін не плаче, лише затихає на певний час, і поки я туплюсь у друкарську машинку, вона розглядає потерту керамічну плитку.

Під час шостої зустрічі Ейбілін починає:

– Я пішла працювати до міс Ліфолт 1960 року. Коли Мей Моблі було два місяці, – і я відчуваю, що пройшла через важку браму довіри. Вона описує облаштування вбиральні в гаражі, додає, що рада, що вона там є. Це краще, ніж слухати нарікання Гіллі на те, що доводиться користуватися одним туалетом зі служницею. Вона нагадує мені, що я колись сказала, що темношкірі надто часто відвідують церкву. Вона це запам'ятала. Я скулююся, міркуючи, що ще я могла наговорити, навіть не підозрюючи, що прислуга почує та зверне увагу.

Одного вечора вона почала:

– Я тут подумала.... – а потім зупинилась.

Підводжу очі від машинки, чекаю. Після того, як Ейбілін знудило, я зрозуміла, що їй просто треба дати час.

– Я думаю, мені треба щось почитати. Це б допомогло мені з моїми записами.

– Ви можете піти до Державної Громадської Бібліотеки. У них цілий відділ, присвячений південним авторам. Фолкнер, Юдора Велті...

Ейбілін стримано покашлює.

– Ви ж знаєте, що темношкірих не пускають до цієї бібліотеки.

На секунду я почувалася ідіоткою.

– Не вірю, що забула про це.

Бібліотека для темношкірих, мабуть, дуже погана. Кілька років біля бібліотеки для білих проходив сидячий протест (усі газети про це писали). Коли там зібрався натовп темношкірих, поліція просто відступила та спустила на них німецьких вівчарок. Дивлячись на Ейбілін, мені не вдається забути про те, як вона ризикує, говорячи зі мною.

– Я з радістю візьму книжки для вас, – запевняю я.

Ейбілін поспішає до спальні й повертається зі списком.

– Краще я позначу ті, які хочу передусім. Я вже три місяці на черзі у списку за книжкою «Убити пересмішника» у бібліотеці Карвера. Глянемо...

Я спостерігаю, як вона ставить позначки біля книжок: «Душі чорного народу», Дю Буа, вірші Емілі Дікінсон (будь-які), «Пригоди Гекльберрі Фінна».

– Деякі я читала в школі, та не до кінця. – Вона продовжує позначати, зупиняючись, щоб вирішити, яку книжку вона хоче наступною.

– Ви хочете книжку... Зигмунда Фрейда?

– О, люди дивні, – киває вона. – Я люблю читати про те, як працює голова. Ви колись бачили сни, що падаєте в озеро. Він стверджує, що то вам сниться власне народження. Міс Франкс, у якої я працювала 1957 року, мала всі його книжки.

На її дванадцятому заголовкові я зважуюся запитати.

– Ейбілін, як давно ви хотіли мене про це попросити? Чи взяла б я ці книжки для вас?

– Якийсь час. – Вона знизує плечима. – Я боялася сказати про це.

– Ви... думали, що я відмовлюся?

– У білих свої правила. Я не знаю, яких правил ви дотримуетесь, а яких ні.

Якусь секунду ми дивимось одна на одну.

– Я втомилась від правил, – мовлю.

Ейбілін усміхається та виглядає у вікно. Я розумію, яким несуттєвим є для неї моє одкровення.

Чотири дні поспіль я сиджу за друкарською машинкою у своїй спальні. Двадцять моїх друківаних сторінок, із рисками й червоними позначками, стають тридцять однією сторінкою на стратморському білому папері. Пишу стислу біографію Сари Рос (псевдонім, обраний Ейбілін на пам'ять про свою вчительку в шостому класі, що померла багато років тому), де вказую її вік, чим заробляли на життя батьки. Продовжую розповідями Ейбілін саме в такому вигляді, як вона їх записала, просто та відверто.

На третій день мама гукає знизу, запитуючи, що такого я роблю там усі дні, а я гучаю, що «Просто записую все, за що я люблю Ісуса. Чую, як вона каже татові, на кухні після вечері: – Вона щось замислила.»

Ношу свою маленьку білу Біблію по дому скрізь, щоби мати більш правдоподібний вигляд. Читаю та перечитую сторінки, потім беру їх увечері до Ейбілін, і вона робить те саме. Вона всміхається та киває на гарні частини, де всім добре, проте на сумних епізодах знімає свої чорні окуляри для читання й говорить:

– Я знаю, що я це написала, але ви справді хочете розмістити це у...

– Саме так, – запевняю. Але я й сама здивована тим, про що ці розповіді: про окремі холодильники в маєтку губернатора; про білих жінок, що, немов дворічні, влаштовують істерику через зім'яті серветки; про білих дітей, які називають Ейбілін мамою.

О третій ночі лише з двома виправленнями на тому, що тепер умістилося на двадцяти семи сторінках, я кладу рукопис до жовтого конверта. Учора я зателефонувала до офісу місіс Стайн. Її секретарка, Рут, пояснила, що та на зустрічі. Вона записала моє повідомлення про готовність інтерв'ю до відправлення. Дзвінка від місіс Стайн не було.

Я притискаю конверт до грудей і майже плачу від виснаження та сумнівів. Наступного ранку я відсилаю його з пошти Кантона.

Повертаюся додому та лягаю у своє старе залізне ліжко, хвилюючись, що ж станеться... якщо їй це сподобається. Що, як Елізабет чи Гіллі спіймають нас на тому, що ми робимо? Що, коли Ейбілін звільнять чи запроторять до в'язниці? Я ніби падаю довгим спіральним тунелем. Господи, вони битимуть її так само, як лупцювали темношкірого хлопця, що пішов до туалету для білих? Що я кою? Чому піддаю її такому ризикові?

Я засинаю. Наступні п'ятнадцять годин мені постійно сняться кошмари.

Зараз чверть по першій. Ми з Гіллі й Елізабет сидимо в Елізабетиній їдальні, чекаємо на Лу-Енн. Я сьогодні нічого не їла, лише пила мамин чай «для сексуальної корекції», мене нудить, і я як на голках. Хитаю ногою під столом. Я така вже десять днів, відтоді, як надіслала розповіді Ейбілін Елейн Стайн. Я навіть телефонувала, і Рут сказала, що передала їх міс Стайн чотири дні тому, проте до цього часу відповіді немає.

– Хіба це не страшенна грубість? – Гіллі зиркає на свій годинник і супиться.

Це вдруге Лу-Енн спізнюється. Так вона не затримається надовго у нашій із Гіллі компанії.

До їдальні заходить Ейбілін, і я щосили намагаюся не дивитись на неї надто довго. Я побоююсь, що Гіллі й Елізабет щось побачать по моїх очах.

– Припини хитати ногою, Скітер. Ти трясеш увесь стіл, – велить Гіллі.

Ейбілін у своїй білій уніформі пересувається кімнатою легкими кроками, без будь-якого, навіть найменшого, натяку на те, що ми робили. Я думаю, вона майстерно навчилася приховувати свої почуття.

Гіллі тасує та роздає карти для гри в кункен. Силкуюся зосередитись на грі, та щоразу, коли я кидаю на Елізабет погляд, всілякі маленькі факти зринають у моїй пам'яті. Про те, як Мей Моблі ходила до туалету в гаражі, як Ейбілін не можна тримати свій обід у холодильнику Ліфолтів. Маленькі деталі, про які я тепер знаю.

Ейбілін підносить мені печиво на срібному підносі. Вона наливає чай, ніби ми зовсім не знайомі, як і мало бути. Я заходила до неї двічі

відтоді, як надіслала лист до Нью-Йорка, обидва рази, щоби принести книжки з бібліотеки.

Коли я в неї буваю, вона й далі одягає свою зелену сукню з чорною облямівкою. Іноді знімає свої черевики під столом. Минулого разу вона видобула пачку «Монтклер» і закурила просто в кімнаті за моєї присутності, і це було так невимушено. Я теж одну закурила. А зараз вона прибирає зі столу крихти срібною сіточкою, яку я подарувала Елізабет і Ралі на весілля.

– Що ж, поки ми чекаємо, у мене є певні новини, – говорить Елізабет, і я вже впізнаю цей вираз на її обличчі, приховану посмішку. Одну руку вона тримає на животі. – Я вагітна.

Елізабет усміхається, її голос трохи тремтить.

– Чудово, – відповідаю. Відкладаю свої карти й торкаюсь її плеча. У неї такий вигляд, ніби вона зараз заплаче. – Коли тобі народжувати?

– У жовтні.

– Нарешті, якраз час, – озивається Гіллі, обнімаючи її. – Мей Моблі вже піросла.

Елізабет, зітхаючи, запалює цигарку. Вона дивиться у свої карти.

– Ми всі справді раді.

Доки ми граємо кілька партій для розігріву, Гіллі й Елізабет обирають ім'я для дитини. Я намагаюся підтримати розмову.

– Якщо буде хлопчик, то неодмінно Ралі, – додаю я.

Гіллі розповідає про передвиборчу кампанію Вільяма. Він балотуватиметься до сенату штату наступного року, хоча й не має політичного досвіду. Я радію, коли Елізабет велить Ейбілін не чекати й подавати обід.

Коли Ейбілін повертається із заливним салатом, Гіллі випростується у своєму кріслі.

– Ейбілін, у мене для тебе є старе пальто та мішок з одягом із будинку міс Волтер. – Вона торкається губ серветкою. – Піди до машини після обіду й забери це все, добре?

– Так, мем.

– Не забудь. Я не збираюся везти їх іще раз.

– О, хіба це не мило з боку міс Гіллі, Ейбілін? – киває Елізабет. – Піди та забери той одяг одразу, як ми закінчимо.

– Так, мем.

Гіллі підвищує голос на три октави, коли розмовляє з темношкірими. Елізабет усміхається, ніби говорить із дитиною, звісно, не зі своєю. Починаю помічати деталі.

До того, як з'явилася Лу-Енн Темплтон, ми з'їли криветки з кукурудзяною кашею та щойно почали десерт. Гіллі на диво поблажлива. Лу-Енн спізнилась, як би там не було, через доручення Ліги.

Наприкінці я ще раз вітаю Елізабет і виходжу до машини. Ейбілін на вулиці забирає речі: злегка поношене пальто 1942 року та старий одяг, який Гіллі чомусь не віддала власній служниці, Юл Мей. Гіллі підступає до мене й дає мені конверт.

– Для вісника наступного тижня. Пообіцяй, що ти це розмістиш.

Я киваю, й Гіллі повертається до своєї машини. Ейбілін відчиняє вхідні двері, щоб зайти до будинку, й озирається на мене. Я хитаю головою, вимовляючи губами «Нічого». Вона киває й заходить у дім.

Увечері я працюю над вісником, воліючи краще зосередитись на розповідях. Я переглядаю записи з останньої зустрічі Ліги та знаходжу конверт Гіллі. Розкриваю його. Там один аркуш, списаний жирним закрученим почерком Гіллі.

Гіллі Голбрук представляє «Санітарну ініціативну норму для прислуги». Засіб запобігання хворобам. Дешеве встановлення у вашому гаражі чи сараї. Для будинків без такого важливого пристосування.

Леді, чи знали ви, що:

- 99% хвороб темношкірих переносяться із сечею.
- Майже всі ці хвороби загрожують білим постійною інвалідністю через брак імунітету, що міститься в темному пігменті темношкірих.
- Деякі бактерії білих також можуть бути шкідливими для темношкірих.

Захистіть себе. Захистіть своїх дітей. Захистіть свою прислугу.

Звертаємося до вас від сім'ї Голбруків. Чекаємо на вас!

У кухні озивається телефон, і я, спотикаючись, практично щосили біжу до нього. Але Паскагула вже підняла слухавку.

– Резиденція міс Шарлотти.

Я витріщаюсь на неї та бачу, як крихітна Паскагула киває й говорить:

– Так, мем, вона тут, – і передає слухавку мені.

– Це Євгенія, – кидаю швидко. Тато на полі, а мама на прийомі в лікаря у місті, тому тягну чорний закручений телефонний дріт аж до кухонного столу.

– Це Елейн Стайн.

Я глибоко вдихаю.

– Так, мем. Ви отримали мій лист?

– Так, – відповідає вона, а потім кілька секунд чутно лише її дихання у слухавку.

– Ця Сара Рос. Мені сподобались її розповіді. Вона любить *кветч*^[11] без надмірних нарікань.

Я киваю. Не знаю, що саме означає *кветч*, але я гадаю, що щось хороше.

– Але я все ще вважаю, що книжка з інтерв'ю... звичайно, не піде. Це не фантастика, але й також не документальний роман. Мабуть, це антропологія, проте це жахлива категорія.

– Але вам...сподобалось?

– Євгеніє, – говорить вона, випускаючи тютюновий дим у слухавку. – Ви бачили обкладинку журналу «Лайф» цього тижня?

Я не бачила обкладинки журналу «Лайф» уже місяць, я була така заклопотана.

– Мартін Лютер Кінг, люба моя. Він оголосив марш на Вашингтон і запросив приєднатися до нього кожного негра в Америці та кожного білого, якщо вже на те пішло. Негри та білі не співпрацювали ще від часу «Звіяних вітром».

– Так, я чула про ... подію...з маршем протесту... – обманюю я. Заплющую очі, краще б я прочитала журнал цього тижня. Почуваюсь ідіоткою.

– Моя порада вам, пишіть, і пишіть швидко. Марш у серпні. Вам треба написати до Нового року.

Я задихаюся. Вона каже мені написати про це! Вона каже мені... що...

– Ви кажете, що надрукуєте це? Якщо я напишу до...

– Я нічого такого не сказала, – відрізає вона. – Я прочитаю. Я переглядаю сотні рукописів щомісяця та відхиляю переважно всі.

– Вибачте, я лише...Я напишу про це, – перепрошую. – Я закінчу до січня.

– І ще, чотири чи п'ять інтерв'ю недостатньо для книги. Вам потрібна дюжина, може, більше. Припускаю, що ви спроможні це влаштувати?

Я стискаю губи.

– Ще... декілька.

– От і добре. Тоді за роботу. Допоки тема громадянських прав актуальна.

Того вечора я йду до Ейбілін. Несу їй іще три книжки зі списку. Моя спина болить від сидіння за друкарською машинкою. Сьогодні по обіді я записала всіх, кого знаю, що мають служницю (а це всі мої знайомі), з іменами їхніх служниць. Але окремих імен я не пам'ятаю.

– Господи, дякую тобі! Тільки подивіться на це. – Вона всміхається та розгортає першу сторінку «Волдена»^[12], ніби відразу хоче почати читати книжку.

– Сьогодні вдень я розмовляла із міс Стайн, – починаю я.

Руки Ейбілін завмирають на книзі.

– Я знала, що щось не так. Я побачила це на вашому обличчі.

Я глибоко вдихаю.

– Вона сказала, що їй дуже сподобалися ваші розповіді. Але... вона не каже, чи опублікує їх, доки ми не напишемо все разом. – Я намагаюся говорити оптимістично. – Нам треба завершити відразу після Нового року.

– Але це гарні новини, еге ж?

Я киваю та намагаюся усміхатись.

– Січень, – шепоче Ейбілін, устає та виходить із кухні. Вона повертається із настінним цукерковим календарем, кладе його на столі, гортає за місяцями.

– Здається, що ще багато часу, та січень це ...дві...чотири...шість сторінок. Не встигнеш озирнутись.

Вона всміхається.

– Сказала, що нам треба провести інтерв'ю принаймні ще з дванадцятьма служницями, щоб вона подивилася матеріал, – продовжую я. Напруження у моєму голосі вже неможливо приховати.

– Але, міс Скітер, ...у вас же немає інших знайомих служниць.
Я стискаю руки. Заплющую очі.

– Мені немає кого попросити, Ейбілін, – підвищую голос.
Упродовж останніх чотирьох годин я тільки про це й міркувала. – Я маю на увазі, кого можна? Паскагулу? Якщо я поговорю з нею, мама довідається. З іншими служницями я не знайома.

Ейбілін так швидко відводить погляд, що мені хочеться заплакати.
Чорт забирай, Скітер. Усі бар'єри між нами, які зникли за останні кілька місяців, з'явилися знову за лічені секунди.

– Вибачте, – перепрошую я. – Вибачте, що я підвищила голос.

– Ні, ні, все гаразд. Це мені слід знайти інших.

– А як щодо ... служниці Лу-Енн, – тихо пропоную я, витягуючи свій список. – Яке її ім'я? Ловінія? Ви знайомі з нею?

Ейбілін киває.

– Я запитувала Ловінію. – Її погляд усе спрямований вниз. – Той хлопець, що осліп, – її онук. Їй, звісно, прикро, та вона мусить думати про нього.

– А служниця Гіллі, Юл Мей? Ви питали в неї?

– Вона сказала, що дуже зайнята, бо має відправити своїх хлопців до коледжу наступного року.

– А якісь інші служниці, що ходять із вами до церкви? Ви їх запитували?

Ейбілін киває.

– У них усіх є свої причини. Але насправді вони просто дуже бояться.

– Але скільки? Скількох ви запитували?

Ейбілін розгортає свій записник, проглядає кілька сторінок, її губи ворухнуться, вона підраховує подумки.

– Тридцять одну, – підсумовує вона.

Дозволяю собі вдихнути. Я не помітила, що не дихала досі.

– Це... багато, – витискаю.

Зрештою Ейбілін піднімає очі на мене.

– Я не хотіла зізнаватись вам, – вона морщить чоло. – Поки не буде відповіді від леді ... – Вона знімає окуляри. Я бачу глибоке хвилювання на її обличчі. Вона намагається приховати його за невпевненою усмішкою.

– Я запитаю їх іще раз, – запевняє вона, нахилиючись уперед.

– Гаразд, – зітхаю.

Вона тяжко ковтає слину, швидко киває, щоб я зрозуміла, скільки змісту вона вкладає у свої слова.

– Будь ласка, не зупиняйтесь. Дозвольте мені працювати над цим проектом разом із вами.

Я заплющую очі. Мені потрібно передихнути, бо я не можу дивитися на її схвильоване обличчя. Як я могла підвищити на неї голос?

– Ейбілін, усе гаразд. Ми... разом у цьому.

За декілька днів я сиджу у пеклі кухні, знуджена, курю, що роблю останнім часом постійно. Гадаю, можу мати «залежність». Це улюблене слово містера Ґолдена. *Усі залежні – ідіоти*. Час від часу він викликає мене до свого офісу, із червоним олівцем у руках проглядає статті, роблячи позначки, викреслюючи та буркочучи.

– Це нормально, – кидає він. – У вас усе нормально?

– У мене все нормально, – відповідаю я.

– Тоді, нормально.

Перед тим, як я піду, товста секретарка дає мені чек на десять доларів, і цього цілком достатньо за роботу міс Мирни.

На кухні жарко, та мені необхідно вийти зі своєї кімнати, де я тільки те й роблю, що хвилююсь, бо жодна інша служниця не погодилася співпрацювати з нами. До того ж я мушу курити тут, бо це єдина кімната, де немає вентилятора, що повсюдно розносить цигарковий дим. Коли мені було десять, тато спробував установити вентилятор на кухонній стелі, не запитавши Константін. Вона тицьнула пальцем у стелю так, ніби татко припаркував там «форд».

– Це для тебе, Константін, щоб тобі не було так жарко, ти ж постійно на кухні.

– Я не зможу працювати з вентилятором на стелі, містере Карлтон.

– Упевнений, що зможеш. Зараз тільки під'єднаю його.

Тато зліз із драбини. Константін набрала в каструлю води.

– Уперед, – зітхнула вона. – Вмикайте цю штуку.

Тато крутнув вимикач. За кілька секунд, як вентилятор справді почав працювати, борошно на торт спурхнуло з миски та закружляло кімнатою, записи рецептів розлетілись зі стійки й потрапили на

увімкнену плиту. Константін схопила палаючий згорток пергаментного паперу й швидко занурила його у відро з водою. У стелі й досі дірка на тому місці, де десять хвилин висів вентилятор.

У газеті бачу, що сенатор штату Вітворт вказує на вільні ділянки землі, відведені під будівництво нового міського стадіону. Я перегортаю сторінку. Ненавиджу, коли мені нагадують про зустріч зі Стюартом Вітвортом.

На кухні з'являється Паскагула. Дивлюсь, як вона келишком витискає кружечки для печива, нічого іншого, крім тіста та келишка, не зауважуючи. Вікно позаду відчинене та підперте каталогами «Сірс, Робак енд Ко». Легенький вітерець ворушить картинки дводоларових міксерів і пластикових іграшок – сторінки набрякли та зморщились після кількох дощових днів.

Можливо, мені слід просто запитати Паскагулу. Може, мама не дізнається. Але кого я обманюю? Мама стежить за кожним її рухом, і, здається, Паскагула побоюється мене, мовби я спроможна накапати на неї, якщо вона зробить щось не так. Із тим страхом можна боротися роками. Мій здоровий глузд підказує мені не втягувати Паскагулу в це.

Телефон лунає, ніби пожежна сигналізація. Паскагула впускає ложку в миску, а я швидко піднімаю слухавку.

– Мінні готова допомогти нам, – шепоче Ейбілін.

Я ховаюсь у коморі й сідаю на бочку з борошном. На п'ять секунд мене заціплює.

– Коли? Коли вона може почати?

– Наступного четверга. Але в неї є певні... вимоги.

– Які вимоги?

Ейбілін на мить замовкає.

– Вона каже, що не хоче бачити ваш кадилак по цей бік мосту Вудро Вілсона.

– Добре, – погоджуюсь я. – Гадаю, що вдасться ... приїхати вантажівкою.

– І вона каже ... вона каже, щоб... ви не сідали поряд із нею. Їй треба постійно бачити ваше обличчя.

– Я сидітиму, де вона скаже.

Голос Ейбілін м'якшає.

– Вона просто не знає вас, оце й усе. До того ж у неї не дуже хороший досвід із білими леді.

– Що б я не мала зробити, я це зроблю.

Виходжу з комірчини, сяючи, вішаю телефон на стіну. Паскагула дивиться на мене, тримаючи келишок в одній руці, а шматок тіста в іншій. Швидко опускає очі та повертається до роботи.

Через два дні говорю матері, що збираюся забрати новий екземпляр Біблії, бо моя вже зносилася й усяке таке. Також додаю, мене мучить почуття провини, коли їжджу «кадилаком», коли в Африці багато нужденних і голодних дітей, тож сьогодні вирішила взяти стару вантажівку. Вона примружується, не встаючи з крісла.

– Де саме ти хочеш купити цю нову Біблію?

Я розгублено кліпаю.

– Її... її для мене замовили. У Кантонській церкві.

Вона киває та спостерігає за мною весь той час, поки заводжу стару вантажівку.

Я їду Феріш-стрит вантажівкою з поіржавілим дном і газонокосаркою в кузові. Під ногами крізь дірки проглядається асфальт. Але, принаймні, не тягну за собою трактор.

Ейбілін відчиняє двері, та я заходжу. У віддаленому кутку вітальні, схрестивши руки на своїх пишних грудях, стоїть Мінні. Я бачила її декілька разів, коли Гіллі дозволяла місіс Волтер приймати бридж-клуб у себе вдома. Мінні та Ейбілін усе ще у своїх білих уніформах.

– Привіт, – вітаюсь я зі свого кутка кімнати. – Рада, що ми знову зустрілись.

– Міс Скітер, – киває Мінні. Вона сідає на дерев'яний стілець, який Ейбілін принесла з кухні, і його каркас скрипить. Я сідаю на дальньому боці дивана. Ейбілін сідає з іншого боку дивана, між нами.

Я відкашлююсь і нервово усміхаюсь. Мінні не всміхається мені у відповідь. Вона повненька, низенька й міцна. Її шкіра на десять відтінків темніша, ніж у Ейбілін, блискуча й туга, наче на нових лакованих черевиках.

– Я вже описала Мінні, як ми створюємо розповіді, – звертається до мене Ейбілін. – Ви допомагаєте мені писати мої. Вона розповідатиме вам свої, а ви їх записуватимете.

– І, Мінні, все, що ви розкажете тут, залишиться секретом, обіцяю. Ви потім прочитаєте все, що ми...

– Чому ви вирішили, що темношкірим людям потрібна ваша допомога? – Мінні встає, і стілець скрипить. – Що вам до цього? Ви – біла.

Я дивлюся на Ейбілін. Ніхто з темношкірих ще ніколи зі мною так не говорив.

– Ми всі тут працюємо заради одного, Мінні, – пояснює Ейбілін. – Ми просто розмовляємо.

– І для чого це? – допитується Мінні. – А може, ви просто хочете, щоб я вам усе виклала, а потім мала неприємності. – Мінні показує на вікно. – Медґару Еверсу, чиновникові Національної асоціації сприянню прогресу темношкірого населення, що живе за п'ять хвилин звідси, минулої ночі підірвали гараж. Через розмови.

Моє обличчя палає. Я повільно говорю.

– Ми хочемо показати вашу точку зору... щоб люди могли зрозуміти, як ви це бачите. Ми... ми сподіваємося, що це могло б дещо змінити.

– Що, ви гадаєте, цим зміните? Який закон ви хочете реформувати, щоб у ньому йшлося, що до своєї служниці треба гарно ставитись?

– А тепер послухайте. Я не намагаюся змінювати жодні закони. Я лише говорю про ставлення і...

– Ви знаєте, що станеться, якщо нас спіймають? Я випадково зайшла не до тієї переодягальні у відділі жіночого одягу в Мак-Рей, і потім мій будинок опинився під прицілом *гвинтівки*.

У кімнаті тиха напружена атмосфера, чути лише звук годинника «Таймекс» на стіні.

– Ти не мусиш цього робити, Мінні, – зауважує Ейбілін. – Це нормально, якщо ти передумаєш.

Повільно, обережно Мінні знову сідає на свій стілець.

– Я зроблю це. Лише хочу переконатись, що вона розуміє, що це не *ігри*.

Переводжу погляд на Ейбілін. Вона мені киває. Я глибоко вдихаю. Мої руки тремтять.

Я починаю із запитань про її походження, і поступово ми переходимо до розмов про роботу Мінні. Вона розповідає й дивиться на Ейбілін, ніби намагається забути те, що я в кімнаті. Я занотовую

все, що вона каже, а мій олівець дряпає так швидко, як лише можу. Ми вирішили, що так буде менш офіційно, ніж друкувати на машинці.

– Потім була одна робота, на якій я працювала допізна щоночі. І знаєте, що трапилось?

– Що... що було? – запитую я, хоча вона й дивиться на Ейбілін.

– О, Мінні, – щебече вона, – *ти найкраща господиня, яка у нас була. Велика Мінні, ми залишимо тебе назавжди.* Потім одного дня вона обіцяє, що дасть мені тиждень оплачуваної відпустки. Я за все життя не мала відпустки, оплачуваної чи неоплачуваної. А коли я через тиждень повернулася на роботу, їх уже не було. Переїхали до Мобіла. Вона комусь обмовилась, що боялася, аби я не знайшла роботу до її переїзду. Міс Лінівіві Пальчики й дня не могла прожити без служниці, ось так.

Вона різко встає, накидає сумку на плече.

– Мені треба йти. У мене через вас серце гупає, коли це розкажую.

І вона виходить, зачиняючи за собою двері.

Я піднімаю очі, витираю піт із чола.

– І це вона була в гарному гуморі, – мовить Ейбілін.

Розділ 13

Наступні три тижні ми троє збираємось у тій самій маленькій теплій вітальні Ейбілін. Мінні впадає в гнів, потім заспокоюється, доки розповідає Ейбілін свою історію, після цього вилітає розлючена з будинку так само швидко, як і прийшла. Я записую все, що вдається.

Якщо Мінні раптом починає говорити про міс Селію («вона крадеться нагору, думаючи, що я її не бачу, але я знаю, ця божевільна пані щось замислила»), то завжди зупиняється, як і Ейбілін, коли розповідає про Константін. – Це не стосується справи. Міс Селії це все не стосується. – Вона спостерігає за мною, поки не припиняю писати.

Крім неприязні до білих, Мінні любить теревенити про їжу.

– Розумієте, спочатку я кладу зелений горошок, потім беру за відбивні, м-м-м, знаєте, я люблю їх гарячими, тільки з пательні.

Одного разу, просто посеред фрази «...у мене біла дитина в одній руці, а зелений горошок в іншій», вона зупиняється. Постукує ногою.

– Половина цього всього взагалі не стосується прав темношкірих. Нічого, крім господарських справ. – Вона змріює мене поглядом згори вниз. – Мені це скидається на розповідь про життя.

Олівець завмирає у моїй руці. Вона каже правду. Усвідомлюю, що це те, чого я прагнула.

– Сподіваюсь, що так, – відповідаю їй.

Вона підводиться й кидає мені, що для хвилювань у неї є набагато важливіші справи, ніж якісь мої сподівання.

Наступного вечора я працюю у своїй кімнаті нагорі, вистукуючи клавішами по «Короні». Раптом чую, як мама біжить сходами. Через дві секунди вона у моїй кімнаті.

– Євгеніє! – шепоче.

Я швидко встаю, ледве не перекинувши стілець і намагаючись захвати аркуш, що стирчить із друкарської машинки.

– Так, мамо.

– Тепер не панікуй, але там чоловік, дуже високий чоловік, унизу, хоче зустрітись із тобою.

– Хто?

– Відрекомендувався Стюартом Вітвортом.

– Що?

– Він сказав, що нещодавно ви якось провели вечір разом, але як таке може бути, що я нічого не знала...

– О Боже!

– Не згадуй ім'я Бога намарно, Євгеніє Фелан. Просто трохи підмалюй губи.

– Повір, мамо, – запевняю я, таки підмальовуючи губи. – Ісусові він теж би не сподобався.

Розчісую волосся, бо знаю, що на вигляд воно жахливе. Я навіть витираю чорнило від друкарської машинки з рук і ліктів. Але не перевдягатимусь, не для нього.

Мама скептично оглядає мої джинси й татову стару білу сорочку на гудзиках.

– Він із Грінвудських Вітвортів чи з Натчез?

– Він син сенатора штату.

Мамина щелепа падає так низько, що вдаряється об перлове намисто. Я спускаюсь вниз сходами, повз галерею наших дитячих портретів.

На стіні фото Карлтона, останні з яких зроблено кілька днів тому. На моїх фото я лише до дванадцяти років.

– Мамо, залишиш нас на трішки наодинці.

Я стежу, як вона повільно йде до своєї кімнати, дивлячись через плече, аж поки не зникає.

Виходжу на терасу, і ось він. Через три місяці після нашої зустрічі Стюарт Вітворт власною персоною стоїть на терасі у штанах кольору хакі, синьому пальті та червоній краватці, мовби готовий до недільного обіду.

Наволоч.

– Що привело вас сюди? – запитую я. Не сміючись. Я не всміхаюсь до нього.

– Я лише... Просто захотів зайти.

– Що ж. Принести вам щось випити? – запитую. – Чи, може, принести вам цілу пляшку «Олд Кентукі»?

Він насуплюється. Його ніс і чоло стають рожевими, ніби від перебування на сонці.

– Дивіться. Знаю, це було... дуже давно, але я прийшов сюди, щоб вибачитись.

– Хто послав вас? Гіллі? Вільям?

На нашій терасі вісім крісел-гойдалок. Але на жодне з них я не пропоную йому присісти.

Він відводить погляд на захід, на бавовняне поле, де сонце позолочує ґрунт. Ховає свої руки до передніх кишень, як дванадцятирічний хлопчисько.

– Я визнаю, що був... грубим того вечора, і я багато про це думав, і...

Усміхаюсь. Я збентежена тим, що він прийшов сюди та змушує мене ще раз пережити це.

– Зрозумійте, – доводить він, – я десять разів казав Гіллі, що неготовий іти на побачення. Я навіть близько не був готовий...

Скрегочу зубами. Не можу повірити, та на моїх очах теплі сльози; місяці минули після побачення. Проте пам'ятаю, як жалюгідно почувалась у той вечір, як абсурдно все було сплановано.

– Тоді чому ви приперлись?

– Не знаю. – Він хитає головою. – Вам же відомо, якою може бути Гіллі.

Я стою там, чекаючи, поки він пояснить, чому прийшов. Він проводить рукою по світло-каштановому волоссю. Воно грубе, майже як дріт. У нього втомлений вигляд.

Відводжу погляд, тому що він милий, на вигляд, як хлопчина-підліток, а я не хочу зараз про це думати. Я хочу, щоб він пішов, не хочу переживати цей жах іще раз. Але видаю інше:

– Що ви маєте на увазі, коли кажете «неготовий»?

– Просто неготовий. Не після того, що сталося.

Дивлюся на нього пильним поглядом.

– Вам треба, щоб я вгадувала?

– Я та Патрісія ван Девендер. Ми заручились минулого року й потім... Я гадав, ви знаєте.

Він сідає у крісло-гойдалку. Я продовжую стояти. Але й не пропоную йому піти.

– Що, вона втекла з кимось іншим?

– Влучили. – Він опускає голову на руки, нерозбірливо бурмоче: – Це було би просто святом порівняно з тим, що трапилось насправді.

Я мовчу, хоча ледве стримуюся, щоб не сказати, що він на це заслужив: у нього такий нещасний вигляд. Тепер, коли випарувався бурбон, а разом із ним ті грубощі, мені стає цікаво, чи він постійно такий жалюгідний.

– Ми зустрічалися з п'ятнадцяти років. Ви знаєте, як це буває, коли ти так довго з однією людиною.

Не знаю, чому я раптом зізнаюся, хіба що просто не маю чого втрачати.

– Взагалі-то не знаю, – заперечую. – Я ніколи ні з ким не зустрічалась.

Він дивиться на мене, ніби сміючись.

– Ну, так і має бути.

– Як? – я очікую на щось неприємне, згадуючи зауваги про добриво й трактор.

– Ви... інша. Я ніколи не зустрічав когось, хто б говорив те, що думає. У будь-якому разі не дівчат.

– Повірте мені, за бажання я могла б сказати набагато більше.

Він лише зітхає.

– Коли я побачив ваше обличчя, там біля вантажівки... Я не такий, повірте. Я не такий кретин.

Я спантеличено відводжу погляд убік. До мене якраз починає доходити те, що, говорячи про мою неповторність, він, можливо, не мав на увазі, що я ненормально висока. Можливо, він говорив у доброму сенсі.

– Я прийшов запитати, чи не бажаєте піти зі мною повечеряти. Ми могли б поспілкуватися, – пропонує він і встає. – Могли б... я не знаю, почути одне одного цього разу.

Стою шокована. Його сині ясні очі дивляться на мене так, ніби моя відповідь може справді щось означати для нього. Глибоко вдихаю з наміром відповісти «так» – чому мені відмовляти. Він кусає свою нижню губу, чекаючи.

А потім згадую, як він поводився зі мною, ніби я ніхто. Напився, як стерво, тільки щоб не спілкуватись. Згадую, як сказав, що від мене пахло добривами. Мені знадобилося три місяці, щоб припинити думати про це.

– Ні, дякую. Мені годі й уявити щось гірше, ніж таку зустріч.

Він киває, туплячись у підлогу. Потім спускається з тераси сходами.

– Вибачте, – говорить він біля відчинених дверцят своєї машини.

– Це те, що я прийшов сказати й, гадаю, сказав.

Стою на терасі, слухаючи порожні звуки вечора, гравій шурхотить під Стюартовими ногами, собаки нишпорять у ранніх сутінках. На секунду згадую Чарльза Ґрея, мій єдиний у житті поцілунок із ним. Як я відскочила, вирішивши, що поцілунок був не для мене.

Стюарт сідає в машину, дверцята замикаються. Він кладе свою руку так, що його лікоть стирчить із вікна. Але він усе ще не піднімає очей.

– Зачекайте хвилинку, – гукаю я йому навздогін. – Я візьму светр.

Ніхто не розповідає нам, дівчатам, які не ходять на побачення, що спогади можуть бути такими самими приємними, як і власне події. Мама піднімається на третій поверх і стоїть над моїм ліжком, але я вдаю, що все ще сплю. Я просто хочу насолодитись цим уповні.

Учора ми поїхали на вечерю до «Роберт Е. Лі». Я одягнула свій синій светр і вузьку білу спідницю. Я навіть дозволила мамі причесати мене, щоб та припинила нервувати й надавати мені заплутані інструкції.

– І не забувай усміхатися. Чоловіки не люблять дівчат, які весь вечір сидять із кислою міною. І не сиди, як якась індійська скво, схрестивши свої...

– Зачекай, потрібно схрестити ноги чи тільки щико...

– Щиколотки. Ти що, забула все з уроків етикету місіс Реймерс? Просто не зупиняйся та розмовляй, говори, що ходиш до церкви щонеділі, і, що б ти не робила, не хрумкай шматочками льоду за столом, це жахливо. О, і якщо виникне пауза, розкажи йому про нашого двоюрідного кузена, який є членом міської ради в Косіаско.

Знову й знову причісуючи та розгладжуючи моє волосся, мама продовжувала розпитувати, як ми зустрілись, що сталося на нашій останній зустрічі. Утім, я зуміла втекти від неї, бо мені вистачало власного здивування та нервів. Ми зі Стюартом зайшли до готелю й сіли за столик, розстеливши на колінах серветки, як підійшов офіціант

і повідомив, що вони незабаром зачиняються. Усе, що нам подали, це десерт.

Потім Стюарт притих.

– Чого... ви хочете, Скітер? – запитав він, і я знову насторожилась, сподіваючись, що він не має наміру напиться.

– Я вип'ю кока-коли. І багато льоду.

– Ні. – Він усміхнувся. – Я маю на увазі... в житті. Чого ви хочете?

Я глибоко вдихнула, знаючи, що мама мені б порадила сказати: гарних, сильних дітей, турботливого чоловіка, нове блискуче кухонне начиння, щоб готувати смачну здорову їжу.

– Я хочу стати письменницею, – відповіла. – Журналісткою. Може, писати романи. Може, й те, й інше.

Він підняв підборіддя й потім поглянув на мене, просто в очі.

– Мені це подобається, – сказав він, а потім просто продовжував пильно дивитись. – Я думав про вас. Ви розумна, гарна, ви... – він усміхнувся, – висока.

Гарна?

Ми з'їли полуничне суфле й випили по келиху шаблі. Він розповідав про те, як визначити, чи є нафта під полями бавовни, а я про те, що секретарка і я – єдині жінки, які працюють у газеті.

– Я сподіваюсь, ви напишете щось справді хороше. Щось, у що ви вірите.

– Дякую. Я ...також сподіваюсь. – Я змовчу про Ейбілін і міс Стайн.

У мене не було можливості бачити багатьох чоловіків так зблизька, і я помітила, що його шкіра грубіша, ніж моя, і гарного відтінку засмаги; а світла щетина на його щоках і підборідді, здавалось, росте на моїх очах. Він пахнув крохмалем. І хвоєю. І його ніс не такий уже й гострий.

Офіціант позіхав у кутку, та ми не звертали на нього уваги, сиділи й говорили, говорили. І тієї миті, коли я подумала, що краще б я помила голову замість просто прийняти ванну, та була майже задоволена, що, принаймні, почистила зуби, він поцілував мене. Просто посеред ресторану «Роберт Е. Лі». Він поцілував мене з відкритим ротом, і кожна частинка мого тіла, усе всередині мене – шкіра, ключиці, ямки під колінами – наповнилося світлом.

У понеділок удень, через кілька тижнів після моєї зустрічі зі Стюартом, я заходжу до бібліотеки перед тим, як піти на зустріч Ліги. Усередині пахне, як у школі, – нудьгою, макаронами та дезінфекційними засобами. Я прийшла взяти ще декілька книжок для Ейбілін і перевірити, чи немає літератури про домашню прислугу.

– О, привіт, Скітер!

Ісусе. Це ж Сьюзі Пернел. У школі вона могла б запросто мати титул «Міс Торохтійка».

– Привіт... Сьюзі. Що ти тут робиш?

– Я працюю тут у комітеті Ліги, пам'ятаєш? Тобі справді слід приєднатися до нас, Скітер, це так весело! Ти зможеш читати останні журнали та газети й навіть ламінувати бібліотечні картки.

Сьюзі позує біля гігантської коричневої машини, ніби вона в телевізійному шоу «Ціна успіху».

– Як по-новому й захопливо.

– Тож що вам сьогодні допомогти знайти, мем? У нас є детективи, любовні романи, книги про макіяж, зачіски, – вона витримує паузу, багатозначно усміхається, – висаджування троянд, оздоблення будинку...

– Я просто прогляну, дякую. – Поспішаю піти. Яюсь сама розберусь, не заплутаюсь серед полиць із книгами. Я ж не розповідатиму їй, що шукаю. Я вже чую, як вона шепоче на зборах Ліги: *«Я знала, що з тією Скітер Фелан щось не те, коли вона шукала матеріали про негрів...»*

Я шукаю в картотеці та продивляюсь на полицях, але про домашню прислугу нічого немає. У науково-популярній літературі я натрапляю на єдиний екземпляр Фредеріка Дугласа «Американський раб». Я беру її, у захопленні, що зможу віддати Ейбілін, але коли розгортаю, то бачу, що середину вирвали. Усередині хтось написав фіолетовим фломастером «Книжка нігера». Мене не так турбує напис, як той факт, що почерк схожий на почерк третьокласника. Озираюсь навколо, швидко вкидаю книжку до своєї сумки. Це краще, ніж поставити її назад на полицю.

У відділі «Історія Міссісіпі» шукаю хоч щось про расові відносини. Але знаходжу лише книжки про громадянську війну, карти й старі телефонні довідники. Спинаюся навшпиньки, щоб зазирнути

на верхню полицю. Саме там, поряд зі «Звітами про повінь на річці Міссісіпі», я знаходжу брошуру. Людина звичайного зросту ніколи б її там не помітила. Я знімаю її, щоб поглянути на обкладинку. Брошура тонка, надрукована на майже прозорому папері, скріплена скобами. «Збірник законів Джима Кроу» – напис на обкладинці. Я перегортаю шелесткі сторінки.

Брошура – просто список законів, у яких ідеться про те, що можуть і не можуть робити темношкірі в Південних штатах. Я пробігаю очима першу сторінку, здивована, чому це тут. Нічого погрозливого, чи навпаки, дружнього тут немає, просто констатація фактів:

Ніхто не може вимагати від білої особи жіночої статі працювати медсестрою у палатах чи кімнатах, де знаходяться чоловіки-негри.

Білі особи можуть брати шлюб лише з білими. Будь-який шлюб, що суперечить цьому закону, вважатиметься недійсним.

Темношкірий перукар не може обслуговувати білих жінок чи дівчат.

Уповноважені особи повинні стежити за тим, щоб темношкірих не ховали на тих самих кладовищах, що й білих.

Школи для білих і темношкірих не повинні обмінюватися книжками, а повинні й далі користуватись ними відповідно до раси, що спершу ними користувалась.

Я читаю чотири з двадцяти п'яти сторінок, вражена, скільки законів нас розділяє. Неграм і білим не дозволено користуватись одними й тими самими водяними колонками, кінозалами, громадськими туалетами, бейсбольними стадіонами, телефонними будками, цирками. Негри не можуть зайти до тієї самої аптеки чи купити поштові марки в тому самому віконці, що й я. Думаю про Константін, пригадую той випадок, коли моя сім'я забрала її разом із нами до Мемфіса, і коли дорогу розмило, а ми змушені були просто їхати бездоріжжям, оскільки знали, що до жодного готелю нас із нею не впустять. Дивно, але жоден із пасажирів у машині не сказав про це вголос. Ми всі знаємо про ці закони, ми живемо згідно з цими

законами, але не говоримо про них. Я взагалі вперше побачила, що їх записано.

Барні стійки, ярмарки, більярдні столи, лікарні. Пункт № 47 мені довелося перечитати двічі – через його іронічність.

Уряд фінансуватиме будівництво окремих приміщень на окремих територіях для навчання сліпих громадян чорної раси.

За кілька хвилин змушую себе зупинитись. Уже починаю ставити брошуру на місце, переконуючи себе, що я не пишу книжку про законодавство Півдня, це марнування мого часу. Але потім щось мене наче осяює: немає жодної різниці між цими урядовими законами та Гіллі, що будує туалет для Ейбілін у гаражі, за винятком десяти хвилин, які потрібні для їхнього підписання.

На останній сторінці бачу, що великими літерами надруковано «Власність правової бібліотеки Міссісіпі». Брошуру принесли не до тієї бібліотеки. Я нашкрябую своє одкровення на клаптиковій паперу та вкладаю його досередини брошури: *Джим Кроу чи «туалетна ініціатива» від Гіллі – у чому відмінність?* Кладу брошуру до своєї сумки. Сьюзі голосно чхає за столом.

Прямую до дверей. За тридцять хвилин у мене зібрання Ліги. Ще раз дружньо усміхаюсь Сьюзі. Вона щось шепоче по телефону. Викрадена книжка у моїй сумці мов би пульсує.

– Скітер, – шепоче Сьюзі з-за столу, широко розплющивши очі. – Це правда, я чула, *ти* зустрічаєшся зі Стюартом Вітвортом?

Моя усмішка зникає: вона аж надто наголосила на слові «ти». Поводжусь так, ніби не чую її, й виходжу на яскраве сонячне світло. До цього дня, за все своє життя, я ніколи й нічого не крала. Я навіть трішки задоволена, що це сталося під пильним наглядом Сьюзі.

Ми з друзями отримуємо задоволення від різних речей. Елізабет сидить за своєю швейною машинкою, силкуючись, щоб її життя скидалося на таке саме безпроблемне, як у каталогах. Моє минає за друкарською машинкою, за написанням важливих речей, про які мені ніколи не вистачить духу розказати вголос. А життя Гіллі – за трибуною, з якої вона розповідає шістдесятком п'ятьом жінкам, що три консерви на людину недостатньо, щоб нагодувати всіх НГДА.

Нужденних голодних дітей Африки тобто. Хоча Мері Джолайн Волкер вважає, що трьох достатньо.

– І до того ж, це дорого, перевозити всі ці банки через півсвіту до Ефіопії? – запитує Мері Джолайн. – Чи не раціональніше просто надіслати їм чек?

Збори офіційно ще не почались, але Гіллі вже за трибуною. У її очах шалений блиск. Час зібрання незвичний. Це позачергова пообідня сесія, скликана Гіллі. У червні багато членів збираються поїхати з міста в літню відпустку. Потім, у липні, Гіллі їде на три тижні у свою щорічну подорож на узбережжя. Їй тяжко навіть уявити, як усе місто обійдеться без неї тут.

Гіллі заковує очі.

– Ти не можеш дати цим племенам гроші, Мері Джолайн. У пустелі Огаден немає крамниці «Джитні». І хтозна, чи вони взагалі годують цим своїх дітей? Вони, ймовірно, підуть до місцевого намету вуду й зроблять сатанинське тату на наші гроші.

– Гаразд, – збліднувши, поступається Мері Джолайн, із зазомбованим виглядом. – Гадаю, тобі краще знати.

Отакий вражаючий ефект Гіллі справляє на людей. Це й робить її таким успішним президентом Ліги.

Проштовхуюся через переповнену людьми кімнату, відчуваючи на собі тепло загальної уваги, наче на мене падає промінь світла. Кімната заповнена панянками приблизно мого віку, які поїдають тістечка, п'ють содову, курять. Окремі перешіптуються, зиркаючи у мій бік.

– Скітер, – гукає Ліза Преслі, коли я проходжу повз кавоварку, – я чула, ти була в «Роберт Е. Лі» кілька тижнів тому?

– Це правда? Ти справді зустрічаєшся зі Стюартом Вітвортом? – запитує Френсіс Грінбов.

Здебільшого запитання не такі вже й злісні, несхожі на питання Сьюзі у бібліотеці. Все ж я знизую плечима, намагаючись не помічати те, що як розпитують звичайну дівчину, це інформація, а як Скітер Фелан – то *новина*.

Однаке це правда. Я зустрічаюся зі Стюартом Вітвортом уже три тижні. Двічі ми сиділи в «Роберт Е Лі» (якщо враховувати те провальне побачення) й ще тричі у мене на терасі перед його від'їздом до Віксбурга. Мій батько навіть затримався після восьмої, щоб поспілкуватися з ним.

– Добраніч, синку. Перекажи сенаторові, що ми справді схвалюємо його виступ проти проекту закону про податки з фермерів. Мама розривається між суперечливими почуттями, що я можу все зіпсувати й що мені таки подобаються чоловіки.

Білий прожектор дива освітлює мене, коли я пробираюся до Гіллі. Дівчата всміхаються та кивають мені.

– Коли ви знову зустрічаєтесь? – Тепер Елізабет мне хустинку, очі в неї широко розплющені, ніби вона щойно стала свідком автокатастрофи. – Він сказав?

– Завтра ввечері. Як тільки він зможе приїхати.

– Чудово.

Усмішка Гіллі нагадує самовдоволену усмішку товстенького малюка на вітрині кафе з морозивом. Гудзик на її червоному костюмі ледь тримається.

– Ми зробимо це подвійним побаченням.

Я не відповідаю. Не хочу, щоб Гіллі та Вільям приходили. Я хочу просто посидіти зі Стюартом, щоб він дивився на мене, лише на мене.

Двічі, коли ми були самі, він прибирав моє волосся, коли воно спадало мені на очі. Він не робитиме цього, коли вони будуть із нами.

– Вільям зателефонує Стюартові сьогодні. А ходімо в кіно.

– Добре, – зітхаю я.

– Я просто вмираю, так кортить глянути *«Цей божевільний, божевільний, божевільний світ»*. Хіба це не буде весело, – говорить Гіллі. – Ти і я, Вільям і Стюарт.

Мені здається підозрілим те, як вона розставила імена. Ніби суть полягала в тому, що разом будуть Вільям і Стюарт, а не ми зі Стюартом. Знаю, що буваю параноїчкою. Та зараз усе змушує мене бути обережною. Два вечори перед цим, тільки-но я перетнула міст до району темношкірих, мене зупинив поліцейський. Він посвітив ліхтарем у вантажівку, посвітив на сумку. Попросив мої водійські права й поцікавився, куди я їду.

– Я везу чек своїй служниці... Константін. Забула їй заплатити.

Інший коп підтягнувся, підійшов до вікна.

– Чому ви мене зупинили? – запитала я (мій голос звучав на десять тонів вище). – Щось сталося?

Моє серце вистрибувало з грудей. Що, як вони перевірять сумку?

– Якись янкi хуліганяць. Ми їх спіймаємо, мем, – пояснив він, постукуючи своєю палицею. – Робіть свої справи та повертайтеся назад за міст.

На вулиці Ейбілін я навіть припаркувалася подалі від будинку. Пішла до задніх дверей замість того, щоб зайти через передні. Першу годину мною так тіпало, що ледве могла читати запитання, які написала для Мінні.

Гіллі вдаряє молоточком, оголошуючи п'ятихвилинну готовність. Я проходжу до свого крісла, беру сумку на коліна. Порпаючись усередині, раптом натрапляю на брошуру Джима Кроу, вкрадену у бібліотеці. Загалом у моїй сумці вся проведена нами робота – розмови з Ейбілін і Мінні, нариси книжки, список потенційних служниць, мій різкий коментар ініціативи Гіллі щодо туалету – все, що я не можу залишити вдома, бо боюся, що мама нишпоритиме в моїх речах. Я тримаю це все у задньому відділенні на застібці. Воно надто виділяється.

– Скітер, ці поплінові брюки просто чарівні, чому я їх не бачила раніше? – каже Керролл Рінгер, яка сидить через кілька крісел від мене, я дивлюсь і всміхаюсь, а сама думаю: *«Тому що я б не насмілилась одягнути старий одяг на збори, і ти теж»*. Запитання щодо одягу дратують мене після стількох років маминого цькування.

Відчуваю руку на своєму плечі й, повернувшись, бачу, як Гіллі тицяє пальцем у мою сумку, просто у брошуру.

– У тебе є записи для вісника на наступний тиждень? Це вони? – Я навіть незчулась, як вона підійшла.

– Ні, стривай! – вигукую та заштовхую брошуру назад поміж свої папери. – Мені треба... дещо виправити. Я принесу їх тобі трохи пізніше.

Глибоко вдихаю.

За трибуною Гіллі кидає погляд на свій годинник, граючись молоточком, ніби просто вмирає від нетерпіння вдарити ним. Швидко кладу свою сумку під стілець. Нарешті збори починаються.

Я записую новини з фонду НГДА – хто в «чорному» списку, хто ще не приніс консерви. На календарі подій іще багато зборів комітету й дитячих свят, і я кручусь на своєму дерев'яному стільці з надією, що збори незабаром закінчатся. Мушу повернути мамі машину до третьої.

До кінця ще не якихось чверть, а добрі півгодини чи година, та я вибігаю із задушливої кімнати до свого «кадилака». Мене внесуть до «чорного списку» за те, що раніше пішла, проте, Господи Боже, що гірше – гнів мами чи гнів Гіллі?

Заходжу в дім на п'ять хвилин раніше, наспівуючи «Покохай мене» та розмірковуючи, що мені слід піти купити таку саму коротку спідницю, в якій сьогодні була Дженні Фоуші. Вона згадувала, що придбала її у Нью-Йорку, у магазині «Бергдорф Гудмен». Мама мене вб'є, якщо в суботу перед побаченням зі Стюартом я вийду в спідниці до колін.

– Мамо, я вдома, – гукаю з коридору.

Я беру з холодильника кока-колу, зітхаю й усміхаюсь, почувуючись сильною та щасливою.

Я прямую до вхідних дверей по свою сумку, готова попрацювати з розповідями Мінні. Гадаю, що їй кортить поговорити про Селію Фут, але вона завжди зупиняється через хвилину й змінює тему. Дзвонить телефон, і я піднімаю слухавку, проте це до Паскагули. Я записую повідомлення для неї від Юл Мей, служниці Гіллі.

– Привіт, Юл Мей, – вітаюсь я, з думками про те, яке це все-таки маленьке місто. – Я перекажу їй, коли вона повернеться. – Я на хвилину звіщуюся через перило – як би мені хотілося, щоб Константін була тут, як би хотілося розповісти їй про все, що зі мною відбулося протягом дня.

Зітхаючи, допиваю свою кока-колу, а потім іду до вхідних дверей по свою сумку. Її там немає. Я йду на вулицю поглянути у машині, проте там її теж нема. Злегка нервую, замислююсь і йду сходами нагору – рум'янець на моїх щоках поступово змінюється жовтизною. Хіба я вже піднімалася до себе? Нишпорю у своїй кімнаті, проте сумки ніде немає. Зрештою стою посеред своєї тихої спальні, хребтом відчуваю, як повільно підкрадається мороз паніки. Сумка... У ній же все.

Мама. Думаю та біжу вниз, подивитись у кімнаті відпочинку. Аж раптом розумію: вона не у мами. Відповідь знайшлась – я аж стерпла. Я покинула свою сумку в Домі Ліги. Так поспішала, щоб повернути мамину машину додому. Коли деренчить телефон, я вже знаю, що на тому кінці дроту Гіллі.

Я хапаю слухавку зі стіни. Мама кричить, прощаючись із дверей.

– Так?

– Як ти могла залишити таку важку річ? – починає Гіллі.

Гіллі ніколи не вважала проблемою чиїсь залишені речі. Їй це навіть подобалося.

– Мамо, почекай хвилинку! – я кричу з кухні.

– Боже праведний, Скітер, що у ній? – запитує Гіллі. Мені треба зупинити маму, та голос Гіллі нечіткий, такий, ніби вона нахилиється та відкриває сумку.

– Нічого! Лише... усі ті листи міс Мирни, ти ж знаєш.

– Гарзд, я привезла її до себе додому, тому заїдь і забери, коли зможеш.

Мама на вулиці заводить машину.

– Просто... хай буде в тебе. Я заїду, як тільки зможу.

Вибігаю з дому, проте мама вже за газоном. Бачу, що старої вантажівки теж немає (розвозить насіння бавовни десь на полі). Жах у моєму животі прямий, тяжкий і гарячий, як цегла на сонці. Я дивлюсь, як «кадилак» повільно котиться дорогою, потім зовсім зупиняється. Потім знову рушає. І зупиняється. Далі повільно повертає назад і піднімається пагорбом. На милість Божу, в яку я ніколи особливо не вірила, моя мама таки *повертається*.

– Не можу повірити, що я забула каструлю Сью-Енн...

Я заскакую на переднє сидіння машини та чекаю, коли вона повертається. Вона кладе руки на кермо.

– Відвезеш мене до Гіллі? Мені треба дещо забрати. – Я притискаю руку до чола. – На Бога, мамо, швидше. Поки не надто пізно.

Мама не рушає з місця.

– Скітер, у мене сьогодні мільйон справ...

У моєму горлі наростає паніка.

– Мамо, будь ласка, просто їдьмо...

Але «кадилак» стоїть, як бомба сповільненої дії.

– Слухай, – каже мама. – Мені потрібно вирішити певні особисті справи, й, гадаю, зараз не найкращий час, щоб ти мене супроводжувала.

– Це забере п'ять хвилин. Мамо, просто їдьмо!

Мама, стиснувши губи, тримає свої руки у білих рукавичках на кермі.

– Мені сьогодні треба зробити дещо приватне й важливе.

Я й не уявляю, що у мами може бути щось більш важливе, ніж потрібне мені.

– І що це? Мексиканець намагається вступити до організації ДАР? Когось спіймали за читанням «Нового американського словника»?

– Ну добре, – погоджується мама, зітхаючи, й обережно виїжджає на дорогу. – Добре. Їдьмо.

Ми спускаємось алеєю зі швидкістю приблизно одна десята милі на годину, щоб гравій не подряпав фарбу на машині. Наприкінці алеї перед виїздом на шосе мама вмикає сигнал повороту, ніби готується до операції на мозку. Я стискаю кулаки. Подумки натискаю на акселератор. У мами щоразу за кермом, як уперше.

На шосе вона пришвидшується до п'ятнадцяти миль на годину та стискає кермо так, ніби ми їдемо всі сто п'ятдесят.

– Мамо, – зрештою кажу, – дозволь я поведу машину.

Вона тяжко зітхає. Дивно, та скеровує машину на узбіччя.

Я виходжу й біжу за кермо, поки вона пересідає. Я розганяюся до сімдесяти, подумки повторюючи *«Гіллі, будь ласка, утримайся від спокуси нишпорити у моїх особистих речах»*.

– То що таке таємне маєш зробити сьогодні? – запитую.

– Я... я збираюсь зустрітись із лікарем Нілом щодо певних аналізів. Нічого особливого, та не треба, щоб тато знав. Тобі ж відомо, як він засмучується щоразу, коли хтось відвідує лікаря.

– Яких аналізів?

– Лиш аналіз на вміст йоду у зв'язку з моєю виразкою, той самий, який я роблю щороку. Висади мене біля Баптистської лікарні, а потім можеш їхати до Гіллі. Мені принаймні не доведеться перейматися парковкою.

Я дивлюся на неї, чекаючи на подальші пояснення, але вона, у своїй світло-блакитній сукні, схрестивши щиколотки, сидить прямо та церемонно. Не пригадую, щоб вона робила такі аналізи минулого року. Навіть якщо я була в школі, Константін написала б мені. Мама, мабуть, приховувала це.

Через п'ять хвилин, біля Баптистської лікарні, виходжу, щоб допомогти їй вибратися з машини.

– Євгеніє, будь ласка. Те, що це лікарня, не означає, що я інвалід.
Я відчиняю перед нею скляні двері, вона заходить із високо піднятою головою.

– Мамо, ти... хочеш, щоб я пішла з тобою? – запитую я, знаючи, що не зможу. Мені треба все залагодити з Гіллі, проте раптом не хочу отак просто залишати її тут.

– Нічого особливого. Їдь до Гіллі та повертайся через годину.

Я дивлюсь, як вона зникає в довгому коридорі, затиснувши сумку в руці, хоч мені слід розвернутись і бігти. Замислююся про те, якою тендітною та розгубленою стала моя матір. Зазвичай вона наповнює кімнату самим лише своїм подихом, а зараз, здається, її... стало менше. Вона повертає за ріг і зникає за блідими жовтими стінами. Я дивлюся ще хвилину перед тим, як побігти назад до машини.

За півтори хвилини дзвоню у двері Гіллі. За звичайних обставин я б поговорила з нею про маму. Одначе зараз не варто відволікати її. Перші секунди все мені розкривають. Гіллі – виняткова брехуха, але лише тоді, коли починає говорити.

Гіллі відчиняє двері. Її губи зціплені та червоні. Кидаю погляд на її руки. Вони сплетені, як канати. Я приїхала надто пізно.

– Так, це було швидко, – каже вона, і я ступаю за нею досередини. Серце гупає в моїх грудях. Не впевнена, чи дихаю взагалі.

– Ось вона, ця огидна штука. Думаю, ти не будеш проти, що я дещо переглянула після зборів.

Дивлюся на неї, свою найкращу подругу, намагаючись побачити, що вона прочитала у моїх матеріалах. Але її усмішка професійна, майже сяюча. Момент, який давав змогу все зрозуміти, уже минув.

– Чи можу я принести тобі щось випити?

– Ні, дякую. – Потім додаю. – Хочеш пограти в клубі у більярд? Чудова погода.

– У Вільяма передвиборча зустріч, а потім ми збираємось переглянути «Цей божевільний, божевільний світ».

Я вивчаю її. Чи не вона пропонувала мені дві години тому піти на цей фільм двома парами завтра ввечері? Повільно проходжу в кінець кухонного столу, так, ніби вона може накинутись на мене, якщо рухатимусь надто швидко. Вона бере срібну виделку з буфета й постукує своїм вказівним пальцем по зубцях.

– Так, е-е-е, я чула, що Спенсер Трейсі просто неперевершений, – говорю. Перебираю свої папери в сумці, застібка закрита. Проте ідея з туалетом Гіллі лежить у відкритому відділенні посередині разом із папірцем, на якому я написала «Джим Кроу чи “туалетна ініціатива” від Гіллі – в чому відмінність?» Крім того, ще начерки тижневика, які Гіллі вже почитала. Але брошура – із законами – я переглядаю знову – вона зникла.

Нахиливши голову та примружившись, Гіллі стежить за мною.

– Знаєш, я якраз думала про те, що батько Стюарта стояв поряд із Россом Барнетом, коли вони перешкоджали тому темношкірому хлопцеві пройти в «Оле Місс». Вони дуже близькі, сенатор Вітворт і губернатор Барнет.

Я розтуляю рота, щоб хоча б щось сказати, але тут невпевнено заходить дворічний Вільям.

– Ось ти де. – Гіллі піднімає його, третєся носом об його шийку. – Мій чудовий, мій чудовий хлопчику! – примовляє вона. Вільям дивиться на мене та сміється.

– Що ж, приємного перегляду, – бажаю, йдучи до вхідних дверей.

– Гарзд, – відповідає вона.

Я спускаюсь сходами. З дверей Гіллі махає рукою, махає Вільямовою ручкою «па-па». Вона зачиняє двері ще до того, як я дійшла до машини.

Ейбілін

Розділ 14

Бувала я у напружених ситуаціях, але ця... коли з одного боку моєї вітальні – Мінні, з іншого – міс Скітер, й тема обговорення, як то бути темношкірою та працювати на білу жінку. Господи, це диво, що вони не побились.

Хоча були моменти, коли це от-от мало статися.

Як-от минулого тижня, коли міс Скітер показала мені пояснення міс Гіллі щодо того, чому темношкірим потрібні окремі туалети.

– Складається враження, ніби це написано Ку-клукс-кланом, – зауважила я тоді міс Скітер.

Ми сиділи у вітальні, вечори ставали все теплішими. Мінні вийшла на кухню, щоб постояти біля холодильника. Мінні хіба тільки в січні не пітніє, та й то до п'яти хвилин.

– Гіллі хоче, щоб я опублікувала це в інформаційному віснику Ліги, – сказала міс Скітер, похитуючи головою від огиди. – Вибачте, напевно, не треба було показувати це вам. Але я більше ні з ким не можу поділитись.

Через хвилину Мінні повернулася з кухні. Я глянула на міс Скітер, і вона сховала список під свій записник. Мінні, здається, не охолола. Фактично, вона ще більше розпаленіла.

– Мінні, а ви з Лероєм розмовляєте про громадянські права? – запитала міс Скітер. – Коли він приходить додому після роботи?

У Мінні на руці величезний синець, бо саме цим займається Лерой, коли повертається з роботи. Гамселить її.

– Ні, – коротко відповіла Мінні. Мінні не любить, коли люди лізуть у її справи.

– Справді? Він не ділиться своїми думками щодо протестів і сегрегації? Може, на роботі, його бос...

– Забудьмо про Лероя. – Мінні схрестила руки, щоби приховати синця.

Я тихенько штовхнула ногу Скітер. Але міс Скітер, вона мала такий вигляд, ніби у неї виникла ідея.

– Ейбілін, як ви вважаєте, а чи варто висвітлити й точку зору чоловіків? Мінні, можливо...

Мінні схопилася зі стільця так різко, що абажур захитавсь.

– Я в цьому більше участі не беру. Ви переходите на особисте. А я не збираюся відкривати білим свої почуття.

– Мінні, гаразд, вибачте, – погодилася міс Скітер. – Ми не говоритимемо про вашу сім'ю.

– Ні. Я передумала. Знайдіть когось іншого, щоб вибовкав усю правду.

Таке ми вже проходили. Проте цього разу Мінні схопила свою сумочку, забрала віяло «для похорону», що впало під крісло, й сказала:

– Ейб, пробач. Але я просто більше цього не робитиму.

Ось тоді я запанікувала. Вона справді налаштувалася йти. Мінні не може відмовитися. Вона – єдина, не враховуючи мене, хто погодився на таке.

Тому я нахилилася, витягла Гіллін аркуш із записника міс Скітер. Тицьнула Мінні просто в обличчя.

Вона глипнула на папірець.

– Що це?

Я байдуже подивилася на неї. Знизала плечима. Не можна показати, що я дуже хочу, щоб вона прочитала: тоді вона, напевно, не зазирне туди.

Мінні взяла аркуш і почала проглядати. Майже відразу я побачила її передні зуби. Але Мінні не всміхалась.

Потім вона довго й суворо дивилася на міс Скітер. Тоді сказала:

– Мабуть, ми таки продовжимо. Але не втручайтесь у моє особисте життя, почувли?

Міс Скітер кивнула. Швидко схоплює.

Вона кмітлива.

Змішую на ланч для міс Ліфолт і Крихітки яечний салат, з боків прикрашаю його квашеними огірками. Міс Ліфолт сідає за кухонний стіл із Мей Моблі та починає розповідати їй про те, що в жовтні з'явиться малюк, що вона сподівається вийти з лікарні до вечора зустрічі випускників «Оле Міс», що у Мей Моблі буде сестричка чи братик, цікавиться, як би та назвала маля. Приємно, що вони так

розмовляють. Майже весь ранок міс Ліфолт пліткувала про щось телефоном із міс Гіллі, взагалі не помічаючи дочку. Коли народиться ще одна дитина, Мей Моблі, мабуть, крім ляпасів, нічого від мами й не знатиме.

Після ланчу веду Крихітку на задній двір і наповнюю водою зелений пластиковий басейн. На вулиці майже дев'яносто п'ять^[13]. У Міссісіпі найнепередбачуваніша погода в країні. У лютому градусів п'ятнадцять^[14] буває, й хочеться, щоб уже прийшла весна, а наступного дня понад дев'яносто, й так наступні дев'ять місяців.

Сонечко сяє, Мей Моблі сидить у басейні лише в трусиках. Передусім вона зняла маєчку. Міс Ліфолт виходить надвір і говорить:

– Погода чудова! Зателефоную Гіллі, нехай приведе до нас Гізер і маленького Вілла.

Не встигла я спам'ятатися, як у басейні вже троє малят, хлюпочуться, веселяться. Гізер, донечка міс Гіллі, дуже мила. На півроку старша за Мей Моблі, й Мей Моблі її дуже любить. Уся голівка Гізер у темних блискучих кучериках, а ще у неї веснянки, й вона надзвичайно балакуча. Вона просто зменшена копія міс Гіллі, але дитині таке краще пасує. Маленькому Вільяму-молодшому всього два роки. У нього дуже світле волосся, й він іще не розмовляє. Тільки ходить перевальцем, наче качка, й дріботить навздогін дівчаткам до високих заростей офіопогону, що оточують подвір'я, до гойдалок, які перехняблюються на один бік, коли занадто розгойдатись, і лякають мене до смерті, й назад до дитячого басейну.

Мушу визнати, що міс Гіллі любить своїх дітей. Майже щоп'ять хвилин цілує Вілла в маківку. Або запитує Гізер, чи весело їй. Або кличе підійти та обняти матусю. Постійно говорить, що та найкрасивіша дівчинка на світі. І Гізер теж любить маму. Дивиться на міс Гіллі, ніби на статую Свободи. Така щира любов викликає в мене сльози. Навіть коли йдеться про міс Гіллі. Тому що відразу згадую Трілора, і те, як він мене любив. Мені дуже приємно бачити дитину, що обожноє свою маму.

Ми, дорослі, сидимо в затінку від магнолії, поки діти граються. Я за кілька футів від панянок, тримаю дистанцію. Дами постелили рушники на свої чорні металеві стільці, що дуже нагрілись. А мені подобається сидіти на зеленому пластмасовому складаному стільчику. Тримаю ноги в прохолоді.

Спостерігаю, як Мей Моблі навчає свою голу Барбі стрибати у воду з країв басейну. Але й за дамами наглядаю. І помічаю, що міс Гіллі ласкава та радісна, коли звертається до Гізер і Вільяма, та презирливо всміхається щоразу, як повернеться до міс Ліфолт.

– Ейбілін, принеси мені ще холодного чаю, будь ласка, – просить міс Гіллі.

Я несучу глечик із холодильника.

– Бачиш, я цього ніяк не зрозумію, – наближаюсь і добре чую голос міс Гіллі. – Ніхто ж не хоче сісти на те саме сидіння унітаза, що й вони.

– У цьому щось є, – погоджується міс Ліфолт, але враз замовкає, коли підходжу наповнити їхні склянки.

– О, дякую, – каже міс Гіллі. Тоді зиркає на мене розгублено й питає: – Ейбілін, тобі ж подобається мати власну вбиральню, правильно?

– Так, мем. – Вона постійно про цей унітаз торочить, уже півроку.

– Відокремлені, проте рівні, – проголошує міс Гіллі для міс Ліфолт. – Ось що вважає правильним губернатор Росс Барнетт, а з урядом не посперечаєшся.

Міс Ліфолт ляскає рукою по стегні, наче згадавши цікавішу тему для розмови. І я за це. Обговорімо щось інше.

– Я тобі розповідала, що днями сказав Ралі?

Але міс Гіллі хитає головою:

– Ейбілін, ти ж не пішла би до школи, де повно білих, чи не так?

– Ні, мем, – бубоню я. Устаю, щоб зняти резинку з хвостика Крихітки. Ті зелені пластикові кульки позаплутуються у вологому волоссі. Та насправді я хочу затулити руками її вушка, щоб вона не чула цієї розмови. І гірше, не чула, що я із цим погоджуюсь.

А тоді думаю: чому? Чому я повинна стояти тут і погоджуватися з нею? І якщо Мей Моблі почує, то почує щось розумне. Переводжу подих. Серце у грудях гупає. Якогога ввічливіше відповідаю:

– Не до такої школи, де тільки білі. А туди, де білі й темношкірі навчають разом.

Гіллі та міс Ліфолт витріщаються на мене. А я поглядаю на дітей.

– Але, Ейбілін, – від усмішки міс Гіллі віє холодом. – Темношкірі та білі такі... різні. – Вона морщить носа.

Мої губи смикаються. Звичайно, ми різні! Усім відомо, що темношкірі та білі – не однакові. Та все ж, ми – люди! Так, я навіть чула, що в самого Ісуса шкіра була темна, він же жив у пустелі. Зціплюю зуби.

Але байдуже, тому що міс Гіллі вже про це забула. Для неї це нічого не означає. Знову пліткують із міс Ліфолт. Раптом, звідки не візьмись, величезна темна хмара затуляє сонце. Гадаю, зараз буде злива.

– ... уряд краще знає, і якщо Скітер думає, що їй минуться ті темношкірі...

– Мамо! Мамо! Поглянь на мене! – гукає Гізер із басейну. – Глянь на мої косички!

– Я бачу тебе! Бачу! Вільям планує висунути свою кандидатуру наступного...

– Мамо, дай мені свій гребінець! Я хочу гратись у перукаря!

– ... Не можу мати поруч із собою подруг, що підтримують темношкірих...

– Мамо-о-о! Дай мені гребінець, дай гребінець!

– Я читала це. Знайшла в її сумці. І я вживу заходів.

Тоді міс Гіллі замовкає, шукає в сумочці гребінець. Над Південним Джексоном лунає гуркіт грому, десь далеко чути завивання сирени, що попереджує про торнадо. А я намагаюся збагнути слова міс Гіллі: *Міс Скітер. Її сумка. Я читала це.*

Виймаю дітей із басейну, загортаю в рушники. Десь у небі знову гуркоче грім.

Щойно стемніло. Я сиджу за кухонним столом, кручу поміж пальців олівець. Розгорнула книжку «Пригоди Гекльберрі Фінна» з бібліотеки для білих, але читати не можу. У роті гіркий присмак, наче з останнім ковтком кави потрапила кавова гуща. Мушу поговорити з міс Скітер.

Досі я телефонувала їй додому всього двічі, тоді, коли не мала вибору: щоб сказати, що я працюватиму над історіями, і потім, щоб повідомити, що Мінні теж допомагатиме. Я розумію, що це ризиковано. Але встаю, кладу руку на настінний телефон. А що, як відповідь її мама чи тато? Гадаю, прислуга вже давно пішла додому. І як міс Скітер пояснить, чому їй телефонує темношкіра?

Знову сідаю. Міс Скітер приїжджала три дні тому, щоб порозмовляти з Мінні. Здавалося, все було нормально. Не як тоді, коли кілька тижнів тому її зупинила поліція. І про міс Гіллі вона нічого не згадувала.

Трохи нервую в кріслі, прагнучи, щоб телефон озвався. Підскакую з крісла та з капцем у руці женуся за тарганом. Тарган перемагає. Він залазить під торбу з одягом, який мені віддала міс Гіллі. Та торба тут уже декілька місяців.

Я дивлюся на ту торбу й знову починаю крутити в руці олівець. Щось потрібно з цією торбою робити. Я звикла, що білі жінки віддають мені одяг, – у мене таких лахів повно, вже років зо тридцять нічого собі не купую. Але завжди потрібен час, щоб я відчула їх своїми. Коли Трілор був маленьким, а я одягла старе пальто від дами, в якої я тоді працювала, то Трілор, він так дивно глянув на мене, відступився. Сказав, що я пахну білими.

Але ця сумка відрізняється. Якби те, що там, – не пасувало мені, не носитиму цього. І подружкам не можу віддати. Усі речі: спідниця-штани, блузка з круглим комірцем, рожевий піджак з великою жирною плямою, навіть шкарпетки, – на всіх них вишито букви Г. В. Г. Червона нитка, маленькі закручені літери. Гадаю, то Юл Мей їх вишивала. Одягнувши їх, я б почувалась, як власність Гіллі В. Голбрук.

Устаю, копаю ту торбу, проте тарган не вилазить. Витягую зошит, хочу почати свої молитви, проте надто хвилююся через міс Гіллі. Цікаво, що ж то вона мала на увазі, коли сказала: «Я читала це».

За певний час мої думки затягують мене туди, куди не варто. Думаю, я занадто добре знаю, що б трапилось, якби білі леді дізналися, що ми пишемо про них, розповідаємо всю правду про те, які вони насправді. Жінки, вони зовсім не такі, як чоловіки. Жінка не вдарить тебе палицею. Міс Гіллі не наставить на мене пістолет. Міс Ліфолт не спалить мій будинок.

Ні, білі жінки не бруднять рук. У них є невеликий блискучий набір інструментів, гострих, як відьмині кігті, чистих та акуратно розкладених, як на підносі у стоматолога. Вони не поспішають.

Спершу біла леді вас звільняє. Ви засмучені, проте гадаєте, що знайдете іншу роботу, коли все залагодиться, коли біла леді потроху забуде про все. У вас є заощадження, щоб оплатити оренду за місяць. Знайомі приносять вам запіканки.

Але через тиждень після звільнення ви знаходите у своїх дверях маленький жовтий конверт. Усередині лист: «Повідомлення про виселення з квартири». Кожен домовласник у Джексоні – білий, і у всіх – білі дружини, що мають білих подруг. Тоді ви починаєте панікувати. У роботі жодних перспектив. Де б ви не питали, перед вами зачиняють двері. А тепер вам ніде жити.

Тоді все закручується швидше.

Якщо ви брали гроші під заставу машини, її заберуть за борги.

Якщо ви не сплатили штраф за парковку, вас запроторять до в'язниці.

Якщо у вас є дочка, можливо, ви переїдете до неї. Вона теж працює на білих. Але через кілька днів дочка повернеться додому з новиною: «Мамо, мене вигнали». Їй боляче, вона налякана. Вона не розуміє, за що. Ви мусите пояснити, що причина у вас.

Принаймні, її чоловік працює. Буде хоча б чим годувати дитину.

Потім звільнять її чоловіка. Ще один крихітний гострий інструмент, блискучий і тонкий.

Вони обоє вказують на вас, плачуть, запитують, навіщо ви так учинили. А ви навіть не пригадуєте, чому. Минають тижні, немає ні роботи, ні грошей, ні дому. Ви сподіваєтеся, що вже кінець, вона задоволена, готова забути.

Однак ще буде стукіт у двері, пізно вночі. Ні, це не біла леді. Вона не коїтиме таке власноруч. Проте коли стається цей кошмар – пожежа, ножове поранення чи побиття, – ви усвідомлюєте те, що знали все своє життя. Біла леді ніколи нічого не забуває.

І не зупиниться, допоки ви не помрете.

Наступного ранку міс Скітер паркує свого «кадилака» біля заїзду до будинку міс Ліфолт. У моїх руках сира курка, й полум'я на конфорці, і Мей Моблі пхинькає, тому що вмирає від голоду, але я не можу чекати жодної секунди. Іду до їдальні, піднявши брудні руки догори.

Міс Скітер розпитує міс Ліфолт про дівчат, які працюють у комітеті з випічки, а міс Ліфолт каже:

– Голова комітету з випічки – Ейлін.

А міс Скітер перебиває:

– Але голова комітету – Роксанна.

А міс Ліфолт каже:

– Ні, заступник голови – Роксанна, а Ейлін – голова.

Мене так дістали ці теревені про випічку, що я готова штрикнути міс Скітер своїм брудним пальцем. Утім, знаю, що краще не перебивати їх, то й мовчу. Хоч про сумку не говорять.

Не встигла я спам'ятатись, як міс Скітер уже пішла.

Боже мій.

Після вечері того самого вечора ми з тарганом не зводимо очей одне з одного у різних кінцях кухні. Він здоровенний, дюйма півтора. І чорний. Чорніший, ніж я. Потріскує своїми крильцями. У моїй руці черевик.

Деренчить телефон, ми обоє підскакуємо.

– Привіт, Ейбілін, – вітається міс Скітер, і я чую, як зачиняються двері. – Вибачте, що телефоную так пізно.

Я видихаю з полегшенням.

– Я рада, що ви зателефонували.

– Я просто хотіла запитати, чи є... якісь новини. Тобто від інших служниць.

Голос міс Скітер звучить дивно. Наче здавлений. Останнім часом вона світиться, як світлячок, бо закохана. Моє серце починає тріпотіти. Проте я не відразу ставлю своє запитання. Не знаю, чому.

– Я запитала Корінну, що працює в Кулі. Вона не погодилася. Потім іще Ронду та її сестру, що працює у Міллерів... але обидві теж відмовились.

– А Юл Мей? Ви... розмовляли з нею останнім часом?

Запитую себе, може, міс Скітер поводить дивно саме тому? Бачте, я її обдурила. Я запевнила її місяць тому, що питала Юл Мей, а насправді не питала. І не тому, що погано знаю Юл Мей. Тому, що вона служниця міс Гіллі Голбрук. А від усього, що пов'язане із цим іменем, мене трусить.

– Нещодавно – ні. Може... спробую ще раз, – брешу, ненавидячи це.

Потім знову граюся з олівцем. Готова переповісти їй слова міс Гіллі.

– Ейбілін, – голос міс Скітер аж затремтів. – Маю вам дещо сказати.

Міс Скітер мовчить. І це немов дивне затишшя перед бурею.

– Міс Скітер, щось трапилось?

– Я... залишила свою сумку. У Лізі. А Гіллі її знайшла.

Примружую очі, ніби погано розчула.

– Червону?

Вона не відповідає.

– О... Боже. – І тут мені стає зле.

– Розповіді були в кишені. Збоку, в іншій течці. Гадаю, вона бачила тільки «Закони Джима Кроу», ту... брошуру, що я взяла в бібліотеці, але... я не впевнена.

– О, міс Скітер, – промовляю й заплющую очі.

Господи, допоможи мені. Господи, допоможи Мінні...

– Знаю, знаю. – Міс Скітер починає плакати у слухавку.

– Гаразд, гаразд, усе. – Намагаюся погамувати свій гнів. Це просто випадковість, переконую себе. Якщо висварити її, це нічого не змінить.

І все ж...

– Ейбілін, мені так прикро.

Кілька секунд не чую нічого, тільки биття свого серця. Повільно й обережно мозок починає переглядати факти, які вона виклала мені та про які я дізналася сама.

– Коли це трапилось?

– Три дні тому. Я хотіла з'ясувати, що їй відомо, перш ніж сказати вам.

– Ви розмовляли з міс Гіллі?

– Кілька секунд, коли прийшла забирати сумку. Але я говорила з Елізабет, і Лу-Енн, і ще приблизно з чотирма дівчатами, які знайомі з Гіллі. Ніхто нічого про це не сказав. Тому... тому я й запитала про Юл Мей, – пояснює вона. – Я гадала, може, вона щось чула на роботі.

Глибоко вдихаю, бо зовсім не хочу розповідати їй.

– Я чула. Вчора. Міс Гіллі розмовляла про це з міс Ліфолт.

Міс Скітер мовчить. У мене таке відчуття, що будь-якої миті у моє вікно залетить цеглина.

– Вона говорила про балотування містера Голбрука та про те, що ви підтримуєте темношкірих, сказала, що... вона дещо прочитала. – Вимовляючи це вголос, відчуваю, як мене трусить. Але й досі погойдую олівцем поміж пальців.

– Вона говорила щось про прислугу? – питає міс Скітер. – Тобто вона обурена тільки через мене чи згадувала вас або Мінні?

– Ні, тільки... вас.

– Добре, – міс Скітер голосно видихнула в слухавку.

Здається, вона засмучена, проте навіть не уявляє, що може статися зі мною чи Мінні. Їй не відомо про гострі блискучі інструменти, якими користуються білі леді. І про той стукіт у двері посеред ночі. І про те, що існують білі чоловіки, які просто прагнуть почути, що якийсь темношкірий розгнівав білих, і вже тримають наготові дерев'яні бити чи палиці. Будь-що згодиться.

– Я... не можу стовідсотково стверджувати, але... – припускає міс Скітер. – ...якби Гіллі стало відомо щось про книжку, про вас чи, й особливо, про Мінні, вона б рознесла це на все місто. Розмірковую над цими словами й так прагну їм вірити.

– Правда ваша, не любить вона Мінні Джексон.

– Ейбілін, – починає міс Скітер, і я чую, що вона знову починає нервувати. Її голос стає схвильованим. – Ми можемо зупинитись. Я вас зрозумію, якщо ви захочете це припинити.

Якщо скажу, що більше цього не робитиму, то все, про що вже написала, і про все, що маю написати, так ніхто і не дізнається. Ні, я думаю, що я не здамся. Дивно, як голосно я про це подумала.

– Якщо міс Гіллі все знає, то хай знає, – підсумовую. – Навіть якщо зупинитися, це нас не врятує.

Не бачу, не чую міс Гіллі, навіть духу її немає аж два дні. Проте мої пальці, навіть коли я не тримаю олівець, постійно наче граються з ним: у кишені, на кухонному столі вистукують барабанний дріб. Я повинна з'ясувати, що ж там у голові міс Гіллі.

Міс Ліфолт залишила Юл Мей три повідомлення для міс Гіллі, проте та постійно в офісі містера Голбрука – у «передвиборчому штабі», як висловлюється міс Гіллі. Міс Ліфолт зітхає та кладе слухавку, здається, що вона не знає, як працює її мозок, поки не з'явиться міс Гіллі й не натисне на кнопку «Думай». Уже з десяток разів Крихітка питала, коли Гізер прийде знову, щоби погратись у пластиковому басейні. Гадаю, вони стануть добрими подругами, коли виростуть, а міс Гіллі навчить їх обох, як усе влаштовано. Пополудні

ми всі блукаємо будинком, нервово постукуючи пальцями та запитуючи себе, коли це знову прибуде міс Гіллі.

Пізніше міс Ліфолт іде до крамниці по тканину. Говорить, що пошиє для чогось чохли. Ще не знає, для чого саме. Мей Моблі дивиться на мене, й, здається, ми думаємо про одне й те саме: ця жінка й нас би зачохлила, якби могла.

Того вечора мені довелося працювати допізна. Нагодувала Крихітку вечерєю та вклала спати, тому що містер і міс Ліфолт пішли в кіно у «Ламар». Містер Ліфолт обіцяв дружині завести її, от вона й причепилася, хоча залишився тільки останній сеанс. Коли вони повернулися, то вже позіхали, а надворі сюрчали цвіркуни. В інших будинках я б переночувала в кімнаті для прислуги, та у них такої нема. Я трохи потинялася будинком, сподіваючись, що містер Ліфолт запропонує підвезти мене додому, проте він одразу пішов спати.

Іду в темряві аж до Ріверсайд (приблизно за десять хвилин ходьби), там курсує нічний автобус для робітників із водокачки. Легенький вітерець розганяє комарів. Сідаю на траву поруч із парком, під ліхтарем. Через певний час прибуває автобус. Там лише четверо пасажирів: двоє білих, двоє темношкірих – усі чоловіки. Не знаю нікого. Влаштовуюся біля вікна, позаду худорлявого темношкірого чоловіка. Він у коричневому костюмі, у такому самому капелюсі й приблизно мого віку.

Переїжджаємо через міст, рухаємося в напрямку лікарні для темношкірих, де автобус повертає. Дістаю свій молитовник, щоб дещо записати. Намагаюся зосередитися на Мей Моблі та викинути з голови міс Гіллі. *Боже, покажи мені, як навчити Крихітку бути доброю, любити себе, любити інших, поки я з нею...*

Піднімаю очі. Автобус зупинився посеред дороги. Схиляюся до проходу, бачу, що за декілька кварталів у темряві миготять блакитні вогні, зібралися люди, дорогу перекрито.

Білий водій видивляється щось попереду. Він вимикає двигун, сидіння піді мною припиняє дрижати. Почуваюся дивно. Водій поправляє свій кашкет, вистрибує з автобуса:

– Сидіть тут. Зараз з'ясую, що там відбувається.

Ми сидимо тихо, чекаємо. Я чую гавкіт собаки, то не домашній пес, він ніби кричить. Через добрі п'ять хвилин водій повертається до автобуса та запускає двигун. Натискає на клаксон, махає рукою з вікна й повільно розвертається.

– Що там сталося? – звертається до водія темношкірий чоловік, який сидить переді мною.

Водій не відповідає. Продовжуємо їхати назад. Вогні віддаляються, собачий гавкіт стихає. Автобус виїжджає на Феріш-стрит і за рогом зупиняється.

– Темношкірі виходять. Тут для вас кінцева зупинка, – гукає водій, стежачи в дзеркало заднього огляду. – Білі, скажіть, куди вас підвезти. Підвезу якомога ближче. Темношкірий чоловік обертається до мене. Гадаю, ми обоє відчуваємо щось недобре. Він піднімається, і я за ним. Прямою до виходу. Моторошна тиша, чути тільки звуки наших кроків.

Один із білих нахиляється до водія та питає:

– Що відбувається?

Я вже на східцях автобуса, проте чую слова водія:

– Не знаю, якогось нігера пристрелили. А вам куди?

Двері з шипінням зачиняються. Боже мій, думаю я, тільки б не хтось із наших.

На Феріш-стрит тихо, і, крім нас двох, – жодної душі. Чоловік дивиться на мене:

– Усе добре? Далеко вам додому?

– Усе гаразд. Мені близько.

Мій будинок через сім кварталів звідси.

– Хочете, я проведу вас?

Хочу, проте хитаю головою:

– Та ні, дякую. Усе добре.

До того перехрестя, звідки повернувся наш автобус, мчить фургон із телевізійниками. Збоку на фургоні великі літери «WLBT-TV».

– Боже, сподіваюся, все не так погано, як здається...

Але чоловік уже пішов. Крім мене, жодної душі. У мене таке відчуття, наче зараз на мене накинуться зі спини. За кілька секунд мої панчохи вже труться одна об одну зі швидкістю розстібання блискавки. Попереду помічаю трьох людей, які квапляться, як і я. Потім вони повертають, заходять до будинків і зачиняють двері.

Не хочу бути сама жодної секунди. Зрізаю шлях між будинком Мул Като й позаду автомайстерні, потім через подвір'я Оней Блек, у темряві перечіплююся через шланги. Почуваюся майже злочинницею. У будинках світло, люди з похиленими головами. У такий час мало би не світитися. Що б не сталося, усі це обговорюють або слухають новини.

Нарешті попереду я бачу світло на Мінніній кухні, задні двері відчинено, а літні зачинено. Двері скриплять, коли заходжу. Мінні сидить за столом, поруч усі п'ятеро дітей: Лерой-молодший, Шугар, Фелісія, Кіндра та Бенні. Гадаю, Лерой-старший на роботі. Усі вони втупились у великий радіоприймач посеред столу. Коли заходжу, чую лише потріскування.

– Що там? – питаю.

Мінні супиться, прокручує налаштовувач. А я оглядаю кімнату: у сковорідці скручені згорілі шматочки шинки, на столі відкрита консервна банка. У мийці брудний посуд. Не схоже на кухню Мінні.

– Що трапилось? – знову питаю.

Мінні ловить радіостанцію, і диктор виголошує:

– ...Майже десять років пропрацював секретарем місцевого відділення Національної асоціації сприяння прогресу темношкірого населення. З лікарні й досі немає новин, але кажуть, що рани...

– Хто? – говорю.

Мінні глипає на мене, наче я зовсім безголова.

– Медґар Еверс. Де ти була?

– Медґар Еверс? Що трапилось?

Я зустрічалася з Мирлі Еверс, його дружиною, минулої осені, коли вона відвідувала нашу церкву разом із сім'єю Мері Боун. На її шиї був елегантний, червоний із чорним шарф. Пам'ятаю, як вона подивилася мені в очі, усміхнулася, ніби щиро рада знайомству. Медґар Еверс тут знаменитість, у нього висока посада у НАСПТН.

– Сідай, – пропонує Мінні.

Сідаю на дерев'яний стілець. Обличчя в усіх бліді, мов у привидів, очей не зводять із радіоприймача. Він завбільшки з половину автомобільного двигуна, дерев'яний, із чотирма великими кнопками. Навіть Кіндра притихла в Шугар на колінах.

– Ку-клукс-кланівець вистрілив у нього. Перед його будинком. Годину тому.

У мене мороз пішов по спині.

– Де він живе?

– На Гайнес, – відповідає Мінні. – Його забрали до нашої лікарні.

– Я... бачила, – кажу, згадуючи про автобус. Гайнес за п'ять хвилин звідси, якщо машиною. – ... *свідки стверджують, що це був чоловік, білий, який вистрибнув із куців. Чутки про участь Ку-клукс-клану...*

Тепер чути якісь незрозумілі розмови, вигуки, бурмотіння. Я насторожена, наче хтось стежить за нами з вулиці. Хтось білий. За п'ять хвилин звідси був ку-клукс-клан, вони полювали на темношкірого. Хочу зачинити ті задні двері.

– *Мені щойно повідомили*, – віддихуючись вимовляє диктор, – що Медгар Еверс помер. *Медгар Еверс*. – Голос звучить так, як ніби диктора штовхають, ніби він в оточенні юрби. – *Мені повідомили. Помер.*

Боже мій.

Мінні повертається до Лероя-молодшого. Її голос тихий, рівний.

– Відведи своїх сестер і брата до спальні. Лягайте в ліжко. І зоставайтесь там. – Завжди страшніше, коли людина, що зазвичай кричить, говорить тихо.

Хоч я знаю, що Лерой-молодший воліє залишитися, він так зиркає на інших, що ті зникають, тихо й швидко. Ведучий на радіо теж мовчить. На мить на столі просто коричнева дерев'яна коробка з дротами.

– Медгар Еверс, – продовжує диктор, його голос мовби прокручується назад, – секретар місцевого відділення НАСПТН помер. – Він зітхає. – Медгар Еверс загинув.

Я ковтаю слину, що зібралася в роті, й не зводжу очей із Мінниних пофарбованих стін, уже пожовклих від жиру з бекону, дитячих ручок і Лероєвих цигарок «Пел-Мел». На стінах немає жодної картинки чи календаря. Намагаюся не думати. Не хочу думати про смерть темношкірого чоловіка. Бо це нагадує мені про Трілора.

Руки Мінні стискаються в кулаки. Вона зціплює зуби.

– Ейбілін, його застрелили на очах його дітей.

– Ми молитимемося за Еверсів, молитимемося за Мирлі... – Однак у словах така порожнеча, що я замовкаю.

– По радіо сказали, що його сім'я вибігла з будинку, почувши постріли. Сказали, він ішов закривавлений, спотикаючись, усі діти в його крові... – Вона так ляснула рукою по столі, що радіо аж затряслось.

Затримую подих, але в голові паморочиться. Я повинна бути сильною. Я повинна підтримати свою подругу.

– Ейбілін, у цьому місті ніколи нічого не зміниться. Ми живемо в пеклі, ми в пастці. Наші діти в пастці.

Голос диктора стає гучнішим:

– ... *Усюди полісмени, дорогу перекрито.* Очікують, що найближчим часом мер Томпсон проведе прес-конференцію...

Мені стискає горло. Котяться сльози. Те, що довкола білі, вибиває мене з колії. Білі оточують квартали темношкірих. Білі зі зброєю, наведеною на темношкірих. Бо хто ж захистить нас? Темношкірих поліцейських немає.

Мінні дивиться на двері, крізь які вийшли діти. Піт котиться її обличчям.

– Що вони зроблять із нами, Ейбілін? Якщо зловлять нас...

Я глибоко вдихаю. Вона говорить про наші оповідання.

– Ми обидві знаємо. Погано буде, – важко зітхаю я.

– Але що саме вони зроблять? Прив'яжуть до вантажівки й протягнуть вулицею? Пристрелять мене на подвір'ї перед моїми дітьми? Чи просто заморять голодом?

Мер Томпсон виступає по радіо, розписуючи, як він співчуває родині Еверс. Поглядаю на відчинені задні двері, й у мене знову виникає відчуття, що за нами стежать (особливо, коли в кімнаті звучить голос білого).

– Ми ж... ми ж не боремося за громадянські права. Просто розповідаємо історії, які відбувалися насправді.

Вимикаю радіо, беру руку Мінні у свою. Так ми й сидимо. Мінні втупилась у розчавлену на стіні міль, я – у шматок червоного м'яса, що засохло на пательні.

У Мінніних очах спустошлива самотність.

– Якби Лерой був зараз удома, – шепоче вона.

Сумніваюся, що такі слова раніше лунали в цьому будинкові.

Дні минають, а Джексон, штат Міссісіпі, вирує, як казанок із киплячою водою. По телику в міс Ліфолт показували, як натовпи чорношкірих пройшли маршем по Гай-стріт наступного дня після похорону містера Еверса. Триста людей заарештували. Газета для темношкірих пише, що на поминальну службу прийшли тисячі, серед яких білих можна було перерахувати на пальцях однієї руки. Поліції відоме ім'я вбивці, та вони відмовляються назвати його.

Я дізналася, що сім'я Еверс не ховатиме Медгара у Міссісіпі. Його тіло перевезуть до Вашингтона, на Арлінгтонське кладовище, й, гадаю, Мирлі пишається цим. Мала би пишатися. Хоч на її місці я б воліла, щоб він залишився тут, поруч. У газеті я прочитала, що сам президент Сполучених Штатів порадив мерові Томпсону працювати краще. Створити комітет із білих і чорних для вирішення місцевих проблем. Але мер Томпсон сказав президенту Кеннеді: «Я не маю наміру створювати міжрасовий комітет. Не обманюватимемо себе. Я прихильник поділу рас, і так і має бути».

Через кілька днів мер знову виступив по радіо.

– Джексон, Міссісіпі, – майже рай на землі, – заявив він. – І так буде до кінця наших днів.

Удруге за два місяці Джексон, штат Міссісіпі, потрапив до журналу «Лайф». Одначе цього разу ми були на обкладинці.

Розділ 15

Про Медгара Еверса у будинку міс Ліфолт не говорять. Коли вона повертається з обідньої зустрічі, я просто перемикаю приймач на іншу станцію. Усе йде так, як зазвичай у літній полудень. Я й досі нічого не чула про міс Гіллі, й від самої думки про це мені стає зле.

Через день після похорону Еверса відвідати нас приїхала мама міс Ліфолт. Проживає у Грінвуді, Міссісіпі, й зараз прямує до Нового Орлеана. Вона не стукає у двері. Міс Фредерікс просто впливає до кімнати, де я прасую, й обдаровує мене своєю кислою усмішкою. Кваплюся повідомити міс Ліфолт, хто прийшов.

– Мамо! Ти так рано! Ти, напевно, прокинулася спозарання сьогодні! Маю надію, ти не зовсім змучилася! – каже міс Ліфолт, поспішаючи до вітальні й на ходу якомога швидше прибираючи розкидані іграшки. Вона стріляє у мене поглядом, який означає «негайно». Я швидко кладу зім'яті сорочки містера Ліфолта до кошика для білизни й беру ганчірку, щоб витерти брудне від желе личко Крихітки.

– І крім усього, ти маєш такий свіжий і стильний вигляд сьогодні, мамусю. – Міс Ліфолт намагається витиснути із себе якнайщирішу усмішку. – Ти задоволена своїм шопінгом?

Судячи із шикарного «б'юїка», на якому вона прибула, та з її дорогих туфель, переконана, що у міс Фредерікс значно більше грошей, ніж у містера та міс Ліфолт.

– Я захотіла перервати поїздку та сподівалася, що ти відвезеш мене на обід до «Роберт Е. Лі», – видає міс Фредерікс.

Я не знаю, як ця жінка сама себе витримує. Якось мені довелося чути, як містер і міс Ліфолт сварилися з того приводу, що щоразу, під час свого приїзду, міс Фредерікс переконує міс Ліфолт зводити її до наймоднішого у місті закладу, де бідолаха змушена оплачувати рахунок.

Міс Ліфолт пропонує:

– А може, Ейбілін приготує нам обід удома? У нас є досить смачна шинка й трохи...

– Я заїхала, щоб піти кудись пообідати, а не їсти тут.

– Гаразд, гаразд, мамо. Я тільки візьму сумочку.

Міс Фредерікс дивиться на Мей Моблі, яка грається зі своєю лялькою Клавдією на підлозі. Вона нагинається та обнімає малу.

– Мей Моблі, тобі сподобалося платтячко з буфами, що я надіслала минулого тижня?

– Так, – відповідає Крихітка своїй бабусі. Я мусила показати міс Ліфолт, яким тісним було це плаття в талії. Дівчинка в ньому ставала повнішою.

Міс Фредерікс насупилася до Мей Моблі.

– Ти повинна казати «так, мем», юна леді, ти мене чуєш?

Мей Моблі знуджено глянула на неї, повторюючи «Так, мем». – Але я знаю, про що вона думає. Вона думає «Чудово. Саме те, що мені сьогодні потрібно. Ще одна людина в цьому будинку, якій я не подобаюсь».

Вони попрямували до дверей. Міс Фредерікс кліщем учепилась в руку міс Ліфолт.

– Ти не знаєш, як знайти хорошу служницю, Елізабет. Це її обов'язок навчити Мей Моблі хороших манер.

– Гаразд, мамо, ми над цим подумаємо.

– Ти не можеш просто найняти будь-кого та сподіватися, що тобі пощастить.

Через трохи я зготувала Крихітці бутерброд із шинкою, від якого відмовилася міс Фредерікс. Але Мей Моблі вкусила один раз і відсунула його.

– Мені погано, мені болить голецько, Ейбі.

Я знаю, що таке «голецько» та що із цим робити. Мей Моблі підхопила літню застуду. Я розігріваю їй чашку водички з медом і лимоном для смаку.

Та насправді моїй дівчинці потрібна просто гарна історія перед сном. Я беру її на руки, замислюючись над тим, як вона щодня підростає. За кілька місяців їй виповниться три, вона кругленька, мов гарбузик.

Кожного полудня перед сном я та моя Крихітка вмощуємось у крісло-гойдалку, і я їй повторюю:

– Ти добра, ти розумна й ти дуже важлива.

Але вона підростає, і я розумію, що незабаром цих кількох слів уже буде недостатньо для неї.

– Ейбі, почитай мені казочку?

Я гортаю книжку, шукаючи, що б таке їй почитати. Я не можу читати «Допитливий Джордж», бо вона не захоче знову її слухати. Як і «Маленьке курчатко» чи «Мадлен».

Тому ми певний час просто гойдаємось у кріслі. Мей Моблі схиляє голівку на мою уніформу. Ми спостерігаємо за дощем, що падає у воду в зеленому пластиковому басейні. Я промовляю молитву за Мирлі Еверс, міркуючи, що треба було відпроситися з роботи й піти на похорон. Хтось мені розказував, як тихесенько плакав її десятирічний синочок упродовж усієї церемонії. Я колишу маленьку й молюся, відчуваючи нестерпний сум. Не знаю, що в мене вступило, та слова самі вихопились:

– Жили-були на світі дві маленькі дівчинки, – почала я. – Одна мала чорну шкіру, а інша – світлу.

Мей Моблі дивиться на мене. Вона слухає.

– Маленька темношкіра дівчинка говорить до білої: «Чому твоя шкіра стала такою білою?» А біла їй: «Я не знаю. А чому твоя така чорна? Як ти думаєш, що б це могло означати?» Але жодна з маленьких цього не знала. Тоді біла дівчинка говорить: «Гаразд, гляньмо. У тебе є волосся й у мене є волосся». І я легенько скуйовджую волоссячко Мей Моблі.

– Маленька темношкіра дівчинка говорить: «Я маю ніс, і ти маєш ніс».

Я легенько щипаю Крихітку за носика. Дівчинка дотягується до мого носа й робить те саме.

– Маленька біла дівчинка говорить: «У мене є пальці на ногах, і в тебе вони є», – я трохи ворущу її пальчиками на ногах, але Крихітка не може дістатися до моїх, бо я взута в робочі білі мешти.

– «Отже, у нас усе однакове, крім кольору», – говорить маленька чорна дівчинка, і біла з нею погоджується. І вони подружилися. Кінець.

Крихітка дивиться на мене. Боже, це була поганенька історія. Вона навіть не мала сюжету. Проте Мей Моблі всміхається й просить:

– Розкажи ще раз.

Так і роблю. На четвертому разі вона засинає, а я шепочу:

– Наступного разу я розповім тобі кращу казочку.

– Хіба в нас немає більше рушників, Ейбілін? Ось цей годиться, ми ж не можемо взяти отой старий, пошарпаний. Я б умерла від сорому! Гадаю, в такому разі ми просто візьмемо ось цей.

Міс Ліфолт дуже схвильована. Ні вона, ні містер Ліфолт не належать до клубу плавців, ні навіть не відвідують непоказний басейн «Броадмур». Міс Гіллі зателефонувала сьогодні вранці й запитала, чи вони з Крихіткою не хотіли б поплавати у «Джексон Кантрі Клуб», а таке запрошення міс Ліфолт отримувала від сили зо два рази за життя. Напевно, я там бувала частіше за неї.

Там не платять готівкою: треба бути членом клубу й записувати все на свій рахунок. А знаючи міс Гіллі, яка не любить за когось платити, припускаю, що вона сама приєдналася до когось, із ким відвідує «Кантрі клуб» і хто сплачує членські внески.

Ми й досі не чули нічого нового про сумку. І не бачили міс Гіллі впродовж п'яти днів. Міс Скітер теж її не бачила, а це вже недобре. Їх же вважають найкращими подружками. Міс Скітер принесла перший розділ про Мінні минулого вечора. Міс Волтер – не булка з маслом, і якби про це дізналася міс Гіллі, то навіть не знаю, щоб із нами сталось. Я лише сподіваюся, що міс Скітер не така налякана, щоб розповісти мені про якісь новини.

Я одягаю на Крихітку жовте бікіні.

– Ти повинна залишатися у маєчці сьогодні. Навіть маленьким дітям не дозволено купатися голенькими у клубному басейні.

Ні неграм, ні євреям. Я колись працювала на Ґолдманів. Євреї Джексона плавають у «Колоніал Кантрі Клуб», а негри – в озері Мей.

Я починаю годувати Крихітку сендвічем з арахісовим маслом, коли дзвонить телефон.

– Резиденція міс Ліфолт.

– О, Ейбілін. Привіт, це Скітер. Елізабет є?

– Вітаю, міс Скітер... – Я оглядаюся на міс Ліфолт, хочу простягнути їй слухавку, та вона махає руками, хитає головою й самими губами: «Ні, скажи, що мене тут немає».

– Вона... Вона пішла, міс Скітер, – витискаю я й дивлюся просто в очі міс Ліфолт, говорячи неправду. Я цього не розумію. Міс Скітер є членом клубу й запросити її не складає проблеми.

Пополудні ми троє вмощуємось у синій «форд-ферлейн» міс Ліфолт. Я кладу сумку з термосом, у якому яблучний сік, сирними

крекерами й арахісом поруч із нами на заднє сидіння. Також ми взяли дві пляшки кока-коли, які незабаром нагріються так, що замінять нам каву.

Сподіваюся, міс Ліфолт знає, що міс Гіллі не збирається вмовляти нас піти до бару. Одному Господу відомо, чому вона нас запросила сьогодні.

Крихітка залазить до мене на коліна. Я опускаю вікно, й теплий вітерець пестить наші обличчя. Міс Ліфолт поправляє своє волосся, тому то призупиняється, то різко рушає, а мене починає нудити (краще б вона тримала кермо обома руками).

Ми проминаємо «Бен Франклін», павільйон із морозивом «Сіл-Лілі» – вони мають розсувне віконечко із заднього боку, тож темношкірі також можуть поласувати морозивом. Мої ноги починають пітніти, бо я тримаю на руках Крихітку.

Згодом ми виїжджаємо на довгу вибоїсту дорогу з пасовищами з обох боків і коровами, що хвостами обганяють мух. Ми нараховуємо двадцять шість корів, але Мей Моблі просто вигукує десять після кожної дев'ятої, бо це найбільш відоме їй число.

Через п'ятнадцять хвилин ми виїжджаємо на бруківку. Клуб – низька біла будівля, обсаджена навколо колючими кущами, далеко не така вишукана, як подекують. Перед нею є чимало місць для паркування, та міс Ліфолт, мить подумавши, паркується позаду клубу.

Ми ступаємо на асфальт, відчуваючи, як нас обдає жаром. В одній руці я тримаю паперовий пакет, в іншій – руку Мей Моблі, й ми насилу плентаємося через цю чорну паруючу ділянку. Здається, наче ми на грилі й зараз підсмажимося, як кукурудзяні качани. Моє обличчя витягується, шкіра обпалюється на сонці. Крихітка ледве перебирає ногами, чіпляючись за мою руку. Вона має такий нещасний вигляд, мовби щойно дістала льопанця. Міс Ліфолт важко дихає та, суплячись, глипає на двері, до яких іще десь двадцять ярдів. Припускаю, вона вже шкодує, що припаркувалася так далеко. Відчуваю, ніби пасмо мого волосся зараз загориться – воно починає нестерпно свербіти, проте я не можу почухатись, бо обидві руки зайняті й ой-ой! Хтось загасив полум'я. У холі стало темніше, прохолодно, слава Господу. Ми кліпаємо.

Потім міс Ліфолт роззирається, засліплена та присоромлена, тому я показую на бокові двері:

– Басейн тут, мем.

Здається, вона вдячна, що я знаю дорогу, тож вона не мусить запитувати, як якась біднота.

Ми відчиняємо двері, й сонце знову засліплює нам очі, проте тут набагато краще, прохолодніше. Басейн виблискує блакиттю. Навіси в чорно-білу смужку здаються дуже чистими. Повітря пахне господарським милом. Діти сміються та бризкаються, а дамочки лежать навколо в купальниках і сонячних окулярах, читаючи журнали.

Міс Ліфолт шукає очима міс Гіллі. Та одягнена у білий капелюх із широкими крисами, сукню в чорно-білий горошок і більші на розмір білі сандалі з пряжками. Міс Ліфолт похмура, бо відчувається не у своїй тарілці, та силкується всміхатися, щоб ніхто цього не помітив.

– Ось вона. – Йдемо за міс Ліфолт навколо басейну до міс Гіллі, що лежить у червоному купальникові. Вона відпочиває в шезлонгу, стежачи за дітьми, що купаються. Бачу двох незнайомих служниць з іншими сім'ями, але не Юл Мей.

– Ось і ви, – каже міс Гіллі. – О, Мей Моблі, у цьому бікіні ти неначе маленький жовтий м'ячик. Ейбілін, діти он там, у дитячому басейні. Ти можеш присісти в затінку, трохи позаду й наглядати за ними. Не дозволяй Вільяму бризкати на дівчат.

Міс Ліфолт лягає у шезлонг поряд із міс Гіллі, а я сідаю за столик під парасолькою, дещо позаду дам. Стягую з ніг панчохи, щоб висушити піт. Тут досить хороше місце, щоб чути, про що вони розмовляють.

– Юл Мей, – міс Гіллі хитає головою до міс Ліфолт, – Її другий день немає. Я тобі говорю, ця дівчина в мене дограється.

Добре, одну загадку розгадано. Міс Гіллі запросила міс Ліфолт, бо знала, що вона приїде зі мною.

Міс Гіллі наливає ще трохи кокосової олії на огрядні, засмагли ноги й починає розтирати.

Вона така жирна, що аж блищить.

– Я вже готова їхати на морське узбережжя, – каже міс Гіллі. – Три тижні на пляжі.

– Як би я хотіла, щоб сім'я Ралі мала там будинок, – зітхає міс Ліфолт. Вона трохи підсмикує вгору плаття, щоб її білі коліна трохи засмагли. Вона не може одягати купальник, оскільки вагітна.

– Звичайно, ми мусимо заплатити за проїзд Юл Мей в автобусі, щоб вона повернулась у вихідні. Вісім доларів. Але я обов'язково вирахую це з її зарплати.

Діти гукають, що хочуть у великий басейн. Я витягую із сумки пояс для купання Мей Моблі, застібаю на її животику. Міс Гіллі простягає мені ще два, і я роблю те саме для Вільяма та Гізер. Вони дістаються до великого басейну й плавають, як зграйка поплавців для риби. Міс Гіллі дивиться на мене й запитує:

– Хіба вони не наймиліші? – І я киваю. Безсумнівно. Навіть міс Ліфолт киває.

Вони розмовляють, а я слухаю. Одначе вони не згадують ні міс Скітер, ні сумку. Потім міс Гіллі посилає мене до віконечка буфету по кока-колу з вишневим смаком для всіх і навіть для мене. Через трохи цикади на деревах починають цокотіти, в затінку стає прохолодніше і я відчуваю, що мої очі, зосереджені на дітях, починають заплющуватись.

– Ейбі, поглянь на мене! Глянь на мене! – Я підводжу очі, усміхаючись до Мей Моблі, що розважається.

І саме тоді помічаю за парканом позад басейну міс Скітер – у тенісній спідничці та з ракеткою в руці. Вона втупилась у міс Гіллі й міс Ліфолт, схиливши голову, ніби щось обмірковує. Міс Гіллі та міс Ліфолт її не бачать, вони досі теревенять про Білоксі. Спостерігаю за міс Скітер, яка заходить через ворота, йде повз басейн. За якусь мить вона вже стоїть просто перед ними, а вони все ще її не бачать.

– Привіт усім! – вітається міс Скітер. Піт котиться по її руках, а обличчя порожевіло й підпухло від сонця.

Міс Гіллі підводить очі, проте залишається лежати в шезлонгу з журналом у руці. Міс Ліфолт зіскакує зі стільця й устає.

– Привіт, Скітер! Як це ти... Я не... Ми намагалися дотелефонуватись... – Її зуби аж цокотять від того, що вона намагається якнайширше всміхнутись.

– Привіт, Елізабет.

– Теніс? – запитує міс Ліфолт, киваючи головою, наче лялька. – З ким ти граєш?

– Я просто вибиваю м'ячиком по щитку сама із собою, – пояснює міс Скітер. Вона здмухує пасмо волосся з чола, що там прилипло. Проте із сонця – не відступається.

– Гіллі, – звертається міс Скітер, – Юл Мей повідомляла тобі, що я телефонувала?

Гіллі вичавлює із себе усмішку.

– Вона сьогодні вихідна.

– Я вчора також тобі телефонувала.

– Дивися, Скітер, я зовсім не маю часу. Від середи я працюю в штабі виборчої кампанії, адресуючи листи майже кожній білій людині у Джексоні.

– Добре, – киває міс Скітер. Тоді примружує очі й запитує, – Гіллі, ми... Я... Я зробила щось таке, що засмутило тебе?

Відчуваю, що мої пальці знову трясуться, тихо крутять той клятий невидимий олівець.

Міс Гіллі згортає журнал і кладе його на бетон, щоб на нього не потрапила олійка.

– Ми обговоримо це пізніше, Скітер.

Міс Ліфолт знову швидко сідає. Вона піднімає Гіллін журнал «Хороше домогосподарство» й починає читати його так, ніби в житті не бачила нічого цікавішого.

– Добре, – знизує плечима міс Скітер. – Я просто думала, що ми можемо поговорити про... про що б це не було, допоки ти поїдеш із міста.

Міс Гіллі зібралася заперечити, але потім важко зітхнула.

– Чому ти просто не скажеш мені правду, Скітер?

– Правду про що...

– Слухай, я знайшла твої особисті речі.

Я важко ковтнула. Міс Гіллі намагається шептати, проте їй це справді погано вдається.

Міс Скітер не зводить з Гіллі очей. Вона дуже спокійна, на мене не звертає уваги зовсім.

– Які особисті речі ти маєш на увазі?

– У твоїй сумці, коли шукала протокол зборів. І Скітер... – Вона підводить очі вгору, потім знов опускає. – Я не розумію. Я просто більше нічого не розумію.

– Гіллі, про що ти? Що ти бачила в моїй сумці?

Я подивилася на дітей. Господи, я майже забула про них! Я боюся знепритомніти, слухаючи це все.

– Ті «Закони», що ти носила із собою. Про те, що... – Міс Гіллі оглянулася на мене. Я уважно стежу за басейном. – Що тим іншим людям можна чи не можна робити, – вона шипить. – І, якщо відверто, це просто тупо з твого боку. Вважати, що ти знаєш краще від нашого уряду? Від Росса Барнета?

– Коли це я сказала хоч слово про Росса Барнета? – питає міс Скітер.

Міс Гіллі застерезливо свариться пальцем на міс Скітер. Міс Ліфолт пильно дивиться на ту саму сторінку, той самий рядок, те саме слово. Я краєм ока уважно за всім цим стежу.

– Ти не політик, Скітер Фелан.

– Ну, Гіллі, як і ти.

Тоді міс Гіллі підводиться. Вона показує пальцем у землю.

– Я без одного дня дружина політика, хіба що ти якось втрутишся. Як може Вільям одного прекрасного дня бути обраним до Вашингтона, якщо серед наших друзів прихильники расової інтеграції.

– Вашингтон? – Міс Скітер заковчує очі. – Вільям балотується до місцевого сенату, і він може й програти.

О, Господи. Я нарешті дозволила собі поглянути на міс Скітер. Чому ти це робиш? Чому ти натискаєш на її болюче місце?

О, міс Гіллі просто шаленіє. Вона скидає голову.

– Ти добре знаєш, так само, як і я, що в нашому місті є хороші білі люди, платники податків, які би боролися з тобою на смерть через це. Ти хочеш дозволити їм залізти в наші басейни? Мацати все руками в наших продуктових крамницях?

Міс Скітер довго й уважно вивчає міс Гіллі, тоді, десь усього на півсекунди, кидає погляд на мене й бачить прохання у моїх очах. Її плечі дещо розслаблюються.

– О, Гіллі, це просто буклет. Я знайшла його у клятій бібліотеці. Я не намагаюся змінювати жодні закони, а лишень узяла додому, щоб почитати.

Міс Гіллі близько хвилини це все обмірковує.

– Але якщо ти проглядаєш ці закони, – міс Гіллі поправляє купальник, що задерся ззаду. – Я можу тільки уявити, на що ще ти здатна.

Міс Скітер відводить очі, облизує губи.

– Гіллі, ти знаєш мене краще, ніж будь-хто в цьому світі. Якби я була здатна на щось таке, ти б це все викрила за півсекунди.

Міс Гіллі просто дивиться на неї. Тоді міс Скітер хапає її руку та міцно стискає.

– Я хвилююся за тебе. Ти зникаєш на весь тиждень, ти заганяєш себе в могилу цією кампанією. Поглянь на це. – Міс Скітер перевертає долоню міс Гіллі догори. – У тебе з'явилися мозолі від адресування всіх цих конвертів.

І мало-помалу я бачу, як тіло міс Гіллі розслабляється, вона починає відступати. Вона зиркає на міс Ліфолт, щоб упевнитись, що та не слухає.

– Я така налякана, – шепоче міс Гіллі крізь зуби. Мені не все вдається розчути... – вклали так багато грошей у цю кампанію. Якщо Вільям не переможе... працювали день і ніч...

Міс Скітер кладе руку міс Гіллі на плече, щось їй говорить. Міс Гіллі киває й утомлено їй усміхається.

За певний час міс Скітер каже їм, що їй потрібно йти. Вона прямує повз тих, хто засмагає, обходить рушники та шезлонги. Міс Ліфолт дивиться на міс Гіллі великими очима, немов боїться запитати хоча б щось. Я опускаюся на своє крісло, махаю рукою Мей Моблі, яка робить кола у воді. Намагаюся стерти головний біль зі скронь. Дорогою міс Скітер оглядається на мене. Усі навколо нас насолоджуються сонечком, сміються, мружаться, й жодна жива душа не здогадується, що темношкіра жінка й біла жінка з тенісною ракеткою думають про однакову річ: ми обдурюємо, щоб відчути хоч трохи полегшення?

Розділ 16

Десь через рік після смерті Трілора я почала відвідувати збори громади в моїй церкві. Гадаю, я почала робити це, щоб якось згаяти час. Щоб не бути такою самотньою вечорами. Незважаючи навіть на Ширлі Бун та її славнозвісну «я-все-знаю» усмішку, що завжди мене дратувала. Мінні також недолюблює Ширлі, та зазвичай ходить усюди, аби лишень із дому. Та цієї ночі у Бенні був напад астми, тож Мінні сьогодні не прийде.

Із часом на зборах ішлося більше про цивільні права, ніж про підтримання вулиць у чистоті та про те, хто працюватиме на розбиранні вживаного одягу. Там немає місця агресії, люди просто висловлюються про наболіле, а потім моляться за це. Але потому, як застрелили містера Еверса тиждень тому, багато темношкірих у цьому місті виявляють своє незадоволення. Особливо молодші, що ще не зачерствіли. Упродовж тижня вони влаштовують мітинги на протест вбивства. Чула, що люди сердиті, кричать, скандують. Це перше зібрання, на яке я приходжу після стрілянини.

Спускаюся сходами до підвалу. Загалом тут прохолодніше, ніж нагорі, у церкві, проте сьогодні вночі внизу тепло. Народ кладе кубики льоду у свою каву. Я роззираюся, щоб подивитися, хто ще є, метикуючи собі, що здалося б попросила ще кількох служниць допомогти нам, бо ми, здається, викрутилися із ситуації із міс Гіллі. Тридцять п'ять покоївок сказали «ні», і я почуваюся, наче продаю щось таке, чого ніхто не хоче купувати. Щось велике та смердюче, немов поліроль із лимонним запахом від Кікі Браун. Утім єдине, що спільне у нас із Кікі, – це те, що я пишаюся тим, що продаю. І нічого не можу із цим удіяти. Ми розповідаємо історії, які має бути розказано.

Якби Мінні допомогла мені просити людей. Вона як ніхто знає, як домовлятися. Але від початку ми вирішили, що ніхто не повинен знати про її роль у цьому. Це надто ризиковано для її сім'ї. Хоча й довелося відкритись людям, що то ідея міс Скітер. Ніхто б не погодився, якби не знав напевне, що то за біла жінка, чи вони з нею знайомі й чи не працювали в неї. Але міс Скітер не вдалося б виконати основної роботи. Вона б усіх відлякала, навіть не розтуливши рота. Тому ця

справа за мною. І я встигла запитати лише п'ятьох чи шістьох служниць, а, схоже, усім уже відомо, про що йдеться, тільки-но я розтуляю рота. Кажуть, що це того не варте. Питають, чому я захотіла ризикувати собою, якщо однаково це все намарно. Я гадаю, люди починають думати, що у старої Ейбілін потроху їде дах.

Усі дерев'яні крісла сьогодні зайнято. Прийшло понад п'ятдесят осіб, переважно жінки.

– Сідай біля мене, Ейбілін, – запрошує Бертріна Бессемер, – Голделло, звільни крісло для старшої людини.

Голделла зривається, усаджує мене. Принаймні, Бертріна ставиться до мене не як до божевільної.

Я вмощуюся. Сьогодні Ширлі Бун сидить, а перед нею стоїть пастор. Він говорить, що сьогоднішнього вечора нам потрібна спокійна молитва. І що нам треба зцілитись. Я цьому рада. Ми заплющуємо очі, й пастор промовляє з нами молитву за Еверсів, за Мирлі, за її синів. Окремі люди шепочуть, інші тихо промовляють, і таємна сила наповнює кімнату. Як бджоли дзижчать у вулику. Я проказую молитви подумки. Коли закінчую, вдихаю глибоко й чекаю, доки помоляться інші. Коли я доберуся сьогодні додому, запишу свої молитви. На це варто двічі витратити час.

Юл Мей, служниця міс Гіллі, сидить переді мною. Юл Мей легко впізнати зі спини, бо вона має дуже гарне волосся, гладеньке, рівне. Я чула, що вона освічена, майже закінчила коледж. У нашій церкві багато розумних людей із різними дипломами. Лікарі, адвокати, містер Кросс, власник «Саузерн Таймс» – газети для темношкірих, яка виходить щотижня. Але Юл Мей, можливо, є найосвіченішою прислугою в нашій парафії. Побачивши її, я знову замислююся над тією несправедливістю, що мені її потрібно виправити.

Пастор розплющує очі й дивиться на нас у цілковитій тиші.

– Молитви, що ми промовляємо...

– Отче Торогуд, – тишу розриває низький голос із глибини зали. Я повертаюсь, усі повертаються, й бачимо Джессапа. Онук Фіделії Плантейн стоїть у дверному проході. Йому десь двадцять два чи двадцять три. Руки стиснуті в кулаки.

– Що я хочу знати, це... – говорить він повільно, сердито, – ...що ми плануємо робити з усім цим.

Пастор суворо дивиться на обличчя Джессапа, наче він уже мав із ним розмову.

– Цього вечора ми збираємось донести наші молитви до Господа. Ми мирно пройдемо вулицями Джексона наступного вівторка. І в серпні ми побачимось у Вашингтоні, маршируючи з Доктором Кінгом.

– Цього недостатньо! – скрикує Джессап, розмахуючи кулаком над головою. Вони вистрілили йому в спину, як собаці!

– Джессапе. – Пастор піднімає руку. – Сьогоднішній вечір для молитви – за сім'ю, за адвокатів, які беруть участь у цьому. Я розумію твій гнів, сину, але...

– Молитва? Ви про те, що нам усім потрібно просто сидіти й молитися? – він обвів поглядом усіх нас на наших стільцях. – Ви всі гадаєте, що молитва стримає білих, і вони не вбиватимуть нас?

Ніхто не відповідає. Навіть пастор. Джессап просто розвертається і йде. Ми всі чуємо, як він тупає ногами вгору сходами, а потім над нашими головами до виходу із церкви.

У кімнаті справжня тиша. Очі пастора Торогуда завмерли за кілька дюймів над нашими головами. Це дивно. Він не з тих, що бояться глянути тобі в очі. Усі пильно дивляться на нього, усі міркують, про що він замислився, що не може глянути нам в обличчя. Тоді я бачу, що Юл Мей ледь-ледь, але щиро, хитає головою, і припускаю, що пастор і Юл Мей думають про одне й те саме. Вони обмірковують те, про що запитував Джессап. І Юл Мей, вона просто дає відповідь на це запитання.

Зібрання завершується приблизно о восьмій годині вечора. Ті, хто з дітьми, йдуть, інші беруть собі каву зі столика, що позаду. Ніхто багато не розмовляє. Люди мовчать. Я глибоко вдихаю та прямую до Юл Мей, що стоїть біля кавника. Я просто хочу витиснути із себе цю брехню, що застрягла, мов кістка в горлі. Але не збираюся просити більше нікого із зібрання. Просити сьогодні, щоби придбали мій смердючий товар.

Юл Мей киває до мене, ввічливо усміхається. Їй десь майже сорок. Вона висока й худорлява. Із добре збереженою фігурою. Вона й досі одягнена у білу уніформу, що гарно підкреслює її талію. Юл Мей завжди носить сережки. Крихітні золоті петельки.

– Я чула, що близнюки збираються до коледжу Тугалу. Мої вітання.

– Сподіваємося. Нам потрібно ще трохи заощадити. Двоє воднораз – це трохи забагато.

– Ти сама також відвідувала досить хороший коледж, чи не так?

Вона киває, відповідаючи:

– Коледж Джексона.

– Я любила школу. Читання та письмо. Крім арифметики. Із цим у мене не складалось.

Юл Мей усміхається.

– Англійська була моєю улюбленою також. Особливо письмо.

– Я пишу... дещо сама.

Юл Мей дивиться мені в очі, й можу сказати, що їй уже відомо, про що я говоритиму. За секунду я бачу, який сором вона ковтає щодня, працюючи в тому будинкові. Страх. Мені ніяково просити про таке. Проте Юл Мей починає першою.

– Я знаю про історії, над якими ти працюєш. Із цією подружкою міс Гіллі.

– Це добре, Юл Мей. Я розумію, що ти не можеш цього зробити.

– Просто це ризик... який я не можу дозволити собі саме зараз. Ми дуже близько до того, щоб зібрати необхідну суму.

– Я розумію, – мовлю з усмішкою, щоб вона знала, що вона поза небезпекою. Але Юл Мей не йде.

– Імена... ви їх змінюєте, я чула?

Те саме запитання ставить кожен, бо всім цікаво.

– Це правда. І назву міста теж.

Вона роздивляється підлогу.

– То я б розповіла свої історії про те, як була служницею, і вона їх записала б? Відредагувала чи... щось на зразок цього?

Я кивнула.

– Ми хочемо зробити різні типи розповідей. Хороші речі й погані. Зараз вона працює з... іншою служницею.

Юл Мей облизала губи, глянула так, ніби уявляє, як це розповідати про роботу на міс Гіллі.

– Ми могли б... іще поговорити про це? Коли я матиму більше часу?

– Звичайно, – запевняю, і бачу в її очах просто люб'язність.

– Мені шкода, але Генрі та хлопці чекають на мене, – пояснює вона. – Але я можу зателефонувати тобі? І поспілкуватися сам-на-сам?

– Будь-коли. Як тільки захочеш.

Вона торкається до моєї руки й знову зазирає мені просто в очі. Я не можу повірити в те, що там бачу. Ніби вона чекала на те, що я її попрошу, увесь цей час.

Тоді вона виходить через двері. Я стою в кутку ще якусь хвилину, п'ю каву, надто гарячу для такої погоди, сміюся й бурмочу до себе, хоч усі, можливо, подумують, що я ще більше з'їжджаю з глузду.

Мінні

Розділ 17

– Вийдіть звідси, щоб я могла поприбирати.

Міс Селія натягає ковдру аж по груди, неначе боїться, що я випихатиму її з ліжка. Я прислуговую в цьому домі вже дев'ять місяців і досі не знаю, чи вона справді хвора чи вже геть підсмажила собі мізки фарбою для волосся.

Вигляд у неї набагато кращий, ніж тоді, коли я стала до роботи. Її животик покруглішав, щоки вже не такі запалі, як були, коли вони з містером Джонні ледь не повмирали з голоду.

Певний час міс Селія працювала в городі всі дні, та зараз ця ненормальна леді знову постійно сидить у ліжку. Спочатку я навіть тішилась, що вона не вилазить із кімнати. Але зараз, познайомившись із містером Джонні, я знову готова працювати. І також була б рада бачити її у формі.

– Ви доводите мене до сказу, зависаючи в будинку по двадцять п'ять годин на добу. Уставайте. Зрубайте, зрештою, ту мімозу, що так ненавидите, – говорю, бо в містера Джонні ніколи не доходили до цього руки.

Але коли міс Селія так і не встає зі свого матраца, я розумію, що час застосувати важку артилерію.

– Коли ви збираєтеся розповісти містеру Джонні про мене? – саме це завжди змушувало її підвестись. Інколи я навіть просто прошу про це заради власної розваги.

Мені не віриться, що цей ребус і досі не розгадано, що містер Джонні знає про мене, що міс Селія ходить, дивачка, гадаючи, що її фокус і досі вдається. Для мене не стало сюрпризом, коли на Різдво вона почала благодіяти про додатковий час. Я посварилася з нею через це, на що ця дурепа просто заходилась нюняти. Я дала їй спокій, щоб вона замовкла. Сказала, що це такий різдвяний подарунок. Їй би слід отримати шкарпетку для солодоців, повну вугілля за всю її брехню.

Слава Богу, що хоч міс Гіллі не показувалась у нас на гру в покер, навіть попри те, що містер Джонні організовував партію десь два тижні тому. Я знаю, бо Ейбілін мені розповідала, що міс Гіллі та міс Ліфолт сміються з цього. А міс Селія сприймає це за щирю монету,

постійно запитуючи мене, що приготувати, якщо вони такі заявляться. Щоб навчитися грати, вона замовила поштою книжку «Покер для початківців». Її слід було б назвати «Покер для тих, що не мають клепки». Коли вона з'явилася зранку у поштовій скриньці, міс Селія прочитала кілька секунд, а тоді відразу ж попросила:

– Ти навчиш мене грати, Мінні? За цією книжкою неможливо нічого зрозуміти.

– Я не вмю грати в покер, – відповідаю я.

– Ти вмієш.

– Звідки знаєте, що вмю? – Тарабаню каструлями, роздратована самим лише виглядом тієї дурнуватої червоної обкладинки. Я нарешті з'ясувала все з містером Джонні, то тепер мені бракує ще міс Гіллі, що приїде й викриє мене. Вона точно викладе міс Селії всю правду про мене. Фактично, я сама себе звільнила всім тим, що втнула.

– Тому що місис Волтер говорила мені, що ти грала з нею суботніми ранками.

Я починаю шкрябати велику каstrулю. Суглоби моїх пальців по ній стукають так, що виходить гучне брязкання.

– Гра в карти – це диявольська гра, – виголошую. – І, крім того, в мене дуже багато роботи.

– Але я дуже розхвилююся, коли приїдуть ті дівчата й спробують навчити мене. Ти не могла б лише трішечки мені показати?

– Ні.

Міс Селія вичавлює із себе легке зітхання.

– Я знаю, це все тому, що я поганий кухар. Ти вважаєш, що я не спроможна більше нічого навчитися.

– Що ви робитимете, як міс Гіллі та її подруги розпатякають вашому чоловікові, що у вас є прислуга? Це ж викриє вас?

– Я вже це продумала. Я скажу Джонні, що хочу найняти служницю на той день для гостей, щоб усе було, як належить.

– Гм-м-м.

– А тоді я йому скажу, що ти мені так сподобалася, що я хочу найняти тебе на постійне місце. Тобто я могла б сказати йому це... через кілька місяців.

Тоді я починаю пітніти.

– Коли, ви припускаєте, можуть прийти ваші подружки на цю покер-вечірку?

– Я чекаю на дзвінок із відповіддю від Гіллі. Джонні говорив її чоловікові, що я зателефоную. Я залишила їй два повідомлення, тому впевнена, що вона перетелефонує мені невдовзі.

Я стою там, намагаючись вимудрувати щось, що б зупинило все це. Я дивлюся на телефон, благаючи, щоб він ніколи не задзвонив.

Наступного ранку, коли я заходжу, щоб розпочати роботу, міс Селія виходить зі своєї спальні. Гадаю, вона збирається непомітно пробратися нагору, оскільки почала це робити знову. Проте згодом я чую її голос на кухні, вона розмовляє по телефону, питає про міс Гіллі. Мені знову стає дуже-дуже погано.

– Я просто зателефонувала ще раз, щоб дізнатися, як щодо гри в покер разом, – промовляє вона якомога бадьорішим голосом, а я не рухаюся, доки не розумію, що це Юл Мей, служниця міс Гіллі, відповідає їй, а не сама міс Гіллі. Міс Селія надиктовує по літерах свій номер телефону чітко, немов дзвіночок, – Емерсон, два – шість – шість – нуль – дев'ять.

А десь за півхвилини вона набирає інший номер із того свого дурнуватою аркушика, наче це вже стало її звичкою, бо вона проробляє те саме щодня. Я знаю, що це за список, – це інформаційний вісник із Жіночої Ліги, який, судячи з його вигляду, вона знайшла десь на автостоянці того жіночого клубу. Він шерехатий, як наждак, і зім'ятий, ніби пройшов крізь шторм потому, як випав із чиєїсь записної книжки.

І до цього часу ніхто з тих дівчат так і не перетелефонував їй, хоча щоразу, коли дзвонить телефон, вона кидається до нього так, як собачка на снота. Одначе це завжди містер Джонні.

– Гаразд... просто... скажіть їй, що я знову телефонувала, – говорить міс Селія у слухавку.

Я чую, як вона кладе слухавку. Справді легесенько. Якби мені не було байдуже (хоч це не так), я б їй сказала, що ті жінки того не варті.

– Ті жінки того не варті, міс Селіє, – чую я свій голос. Але вона вдає, що не розчула мене. Вона просто йде до спальні й зачиняє за собою двері.

Я думаю про те, щоб постукати, запитати, чи їй нічого не потрібно, та в мене є багато інших, важливіших, речей для клопотів, ніж те, чи виграла міс Селія в тому проклятому змаганні з

популярності. Наприклад, про Медгара Еверса, застреленого біля власних дверей; і про Феліцію, що вже випрошує водійські права, а їй тільки п'ятнадцять, вона хороша дівчинка, та я була не набагато старшою від неї, коли завагітніла Лероем-молодшим. І з «б'юїком» щось потрібно робити. І на додаток до цього всього я ще маю хвилюватися про міс Скітер та її історії.

Наприкінці червня гаряча хвиля десь біля сотні градусів накриває місто й завмирає. Неначе грілка тріскає над районом для темношкірих, роблячи тим самим температуру там на десять градусів гіршою, ніж у всьому Джексоні. Стає так спекотно, що рудий півень містера Данна проходить у мої двері та вмощується перед моїм кухонним вентилятором. Я заходжу й бачу, що він дивиться на мене з виразом «Леді, я нікуди звідси не піду». Йому краще добряче дістати віником, ніж повертатись у цей абсурд.

За межами округу Медісон спека офіційно перетворює міс Селію на найлінивішу людину в Сполучених Штатах. Вона не виходить навіть до поштової скриньки по пошту. Я мушу це робити сама. Для міс Селії вже занадто гаряче просто сидіти надворі перед басейном. І це також створює для мене проблему.

Я думаю, що якби Господь планував, щоби білі та чорні люди перебували так близько майже весь день, він би створив нас дальтоніками. І доки міс Селія всміхається «Доброго ранку» й «рада бачити», я розмірковую, як їй вдалося стільки прожити, не відаючи, де накреслено межі. Тобто коли шльондра надзвонює дамочкам із Ліги, це вже погано. Проте вона ще й сідає та обідає разом зі мною щодня, відколи я почала в неї працювати. Я не маю на увазі в одній кімнаті, а маю на увазі, що за тим самим столом. Тим маленьким, що під вікном. Кожна біла жінка, на яку я коли-небудь працювала, їла у вітальні, подалі від чорної прислуги. І я вважала це нормальним.

– Але чому? Я не хочу їсти там, наодинці, коли можу їсти тут, із тобою, – торочить міс Селія. Я навіть не намагалась їй це пояснити. Є так багато речей, які міс Селія просто відверто ігнорує.

Усі інші білі жінки також знають, що існує період місяця, коли з Мінні розмовляти не можна. Навіть міс Волтер знала напевне, коли Мінні-метр перегрівався. Вона відчувала запах карамельного печива і

цукрової тростини просто за дверима. Тоді не дозволяла приходити навіть міс Гіллі.

Минулого тижня масло й цукор наповнили весь будинок міс Селії ароматом Різдва, попри те, що надворі стояв спекотний червневий день. Я була напружена, як завжди, перетворюючи цукор на карамель. Тричі її попросила, дуже ввічливо, щоб я зробила це сама, але вона все ж захотіла бути там, зі мною. Сказала, що їй стало дуже самотньо сидіти самій у кімнаті весь день.

Я намагалась ігнорувати її, та проблема полягає в тому, що я мушу говорити сама до себе, коли роблю карамельний торт, інакше надто нервую.

Я говорю:

– Найгарячіший день в історії червня. На вулиці сто чотири градуси.

Вона відповідає:

– Ти маєш кондиціонер? Дякувати Богу, у нас він зараз є, бо я виросла без цього й розумію, як це, коли тобі дуже гаряче.

Я їй кажу:

– Я не можу дозволити собі кондиціонер. Такі речі пожирають грошки, як американські довгоносики бавовну. – Я починаю інтенсивніше помішувати, бо на поверхні з'явився золотистий колір, а це момент, коли потрібно справді пильнувати карамель. Додаю: – Ми вже запізнилися з рахунком за світло. – Бо не думаю про це. А знаєте, що вона мені відповіла? Вона видала:

– О, Мінні, як би я хотіла позичити тобі гроші, але Джонні останнім часом ставить дивні запитання.

То я повернулася, щоб пояснити їй, що щоразу, коли негри скаржаться на дороговизну життя, це не означає, що вони просять гроші. Та не встигла й слово мовити, як спалила ту клятву карамель.

Під час недільної служби в церкві Ширлі Бун стає перед парафіянами. Її губи майорять, як прапор, коли вона нагадує нам, що наступні збори громади пройдуть у середу ввечері, де ми обговоримо сидячий бунт у кафе «Вулворт» на Емайт-стрит. Настирлива Ширлі тицяє в нас пальцем, говорячи:

– Зібрання відбудеться о сьомій, тому не запізнуйтеся. Жодних вибачень!

Вона нагадує мені огрядну білу жахливу шкільну вчительку. З тих, із якими ніхто й ніколи не хоче одружуватись.

– Прийдеш у середу? – запитує Ейбілін. Ми повертаємось додому в саму спеку, о третій годині. У мене в кулаці затиснуто «похоронне» віяло. Я махаю ним так швидко, що, здається, ніби воно з моторчиком.

– Не маю часу, – відповідаю.

– Ти хочеш, щоб я знову йшла сама? Ходімо, я принесу трохи імбирних пряників і трохи...

– Я ж сказала, що не можу прийти.

Ейбілін киває.

– Тоді нічого, – вона продовжує йти.

– Бенні... може знову мати напад астми. Я не хочу залишати його самого.

– М-м-м-м, – тягне Ейбілін. – Повідомиш мені справжню причину, коли будеш готова.

Ми повертаємо на Гессам, обминаємо автомобіль, який помер від теплового удару посеред дороги.

– О, я майже забула, міс Скітер хоче прийти у вівторок увечері раніше, – додає Ейбілін, – приблизно о сьомій. Тоді тобі зручно?

– Боже, – видихаю я, знову починаючи дратуватись. – Що я роблю? Потрібно бути божевільною, щоб відкривати сердечні таємниці чорної раси білій жінці.

– Це ж просто міс Скітер, вона не така, як інші.

– Почуваюся, наче пліткую про себе за власною спиною, – говорю. – Я зустрічалася з міс Скітер принаймні п'ять разів. Мені від цього зовсім не легшає.

– Ти хочеш припинити це? – запитує Ейбілін. – Я не хочу, щоб ти робила це з примусу.

Я їй не відповідаю.

– Ти там ще є, Мінні? – запитує вона.

– Я просто... Я хочу, щоб наші діти мали краще життя, – пояснюю. – Але прикро приймати це від білої жінки.

– Їдемо на зібрання громади зі мною в середу. Більше про це поговоримо, – просить Ейбілін, злегка всміхаючись.

Я знаю, що Ейбілін не залишить це просто так. Зітхаю.

– Я вскочила в халепу. Гаразд?

– Із ким?

– Із Ширлі Бун, – зізнаюсь я. – На минулому зібранні всі склали руки й молилися, щоб чорним дозволили заходити до тих самих туалетів, що й білим, розмовляли про те, що ми також зможемо сидіти на стільцях у «Вулворт» і ніхто не заперечуватиме, усі всміхалися так, неначе цей світ уже став світлим новим місцем, і в мене... в мене дещо вихопилось. Я сказала Ширлі Бун, що її задниця однаково не поміститься на жоден стілець у «Вулворт».

– І що ж відповіла Ширлі?

Я витиснула із себе голосом моєї вчительки:

– Якщо ти не спроможна промовити хоч щось хороше, краще не кажи нічого.

Коли ми дістаємося до її будинку, дивлюся на Ейбілін. Вона так намагається погамувати в собі сміх, що аж стає пурпуровою.

– Це не смішно, – кидаю я.

– Я рада, що ти мій друг, Мінні Джексон. – І вона довго й міцно обіймає мене, допоки я не закочую очі й не нагадую, що мушу йти.

Іду собі далі, звертаю за ріг. Я не хочу, щоб про це знала Ейбілін. Я не хочу, щоб хоч хтось дізнався, які потрібні мені ці історії міс Скітер. Зараз, коли я більше не можу приходити на зібрання Ширлі Бун, це все, що в мене є. І я не говорю, що зустрічі з міс Скітер – це розваги. Щоразу, коли ми зустрічаємось, я скаржуся. Вистогную. Божеволію, влаштовую сцени. Але ось у чому суть – я люблю розповідати свої історії. Почуваюся так, ніби і я щось роблю для громади. Коли покидаю її, бетон у моїх грудях легшає, тане, і я спроможна дихати вільно кілька днів.

І я знаю, що є чимало інших «чорних» речей, які я можу робити, крім того, що розповідати історії для міс Скітер чи ходити на зібрання Ширлі Бун, – це масові мітинги у місті, марші у Бірмінгемі, з'їзди щодо голосування за громадянські права. Але правда в тому, що мені байдуже до голосування. Мені байдуже, чи зможу я їсти за одним столом із білими. Та мені зовсім не байдуже, що через десять років якась біла жінка називатиме моїх дівчаток брудними та звинуватить їх у крадіжці срібла.

Удома того вечора тушкую масляні боби, шинка вже на пательні.

– Кіндро, поклич усіх сюди, – звертаюсь я до своєї шестирічної донечки. – Їжа готова.

– Ве-е-че-е-р-я-я! – верещить Кіндра, не відступивши й дюйма з місця, де стоїть.

– Сходи й поклич свого татка так, як потрібно, – кричу я. – Що я тобі казала про лемент у моєму будинку?

Кіндра витріщає на мене свої очі так, ніби я щойно попросила її скоїти найдурнішу річ у житті. Вона гупає ногами дорогою до вітальні.

– Ве-е-че-е-р-я-я!

– Кіндро!

Кухня – це єдина кімната в будинку, де ми поміщаємося всі разом. Інші облаштовано під спальні. Моя з Лероєм кімната в задній частині. Біля неї маленька кімнатка для Лероя-молодшого та Бенні. Передня вітальня – це спальня для Феліції, Шугар і Кіндри. Тому все, що залишається, це кухня. Навіть якщо надворі неймовірний холод, наші задні двері завжди відчинено, а зачинено лише легкі скляні літні двері (щоб не залітали мухи). Постійно чути гамір дітей, гуркіт авто, сусідів і гавкіт собак.

Заходить Лерой і сідає за стіл поряд із семирічним Бенні. Феліція наповнює склянки молоком чи водою. Кіндра несе тарілку з бобами й шинкою татусеві та йде назад до плити, щоб узяти ще. Я даю їй в руки наступну.

– Ця буде для Бенні, – говорю я.

– Бенні, встань і допоможи мамі, – каже Лерой.

– У Бенні астма. Йому не варто нічого робити, – та мій солоденький хлопчик усе-таки встає й бере в Кіндри тарілку. Мої діти вміють працювати.

Вони сидять за столом усі, крім мене. Троє дітей сьогодні вдома. Лерой-молодший, старшокласник у «Леньє Гай», розфасовує овочі у «Джитні». Це крамниця для білих по сусідству з домом міс Гілли. Шугар, моя найстарша дівчинка (вона в десятому класі) наглядає за дітьми нашої сусідки Таллули, що працює допізна. Коли Шугар закінчує, то повертається додому та відвозить свого татка на нічну зміну на трубному заводі, тоді забирає Лероя-молодшого з крамниці. Лерой-старший під'їде з роботи з чоловіком Таллули о четвертій ранку. Так усе працює.

Лерой їсть, але його очі у «Джексон Джорнал», поруч із тарілкою. Після сну він не надто приязний. Заглядаю в газету й бачу в новинах на першій сторінці страйкарів у «Браунз Драг Стор». Це не група

Ширлі, це люди з Грінвуда. Зграйка білих підлітків стоїть позаду п'ятох протестувальників, які сидять на стільцях, глузує з них, б'є кулаками, ллє кетчуп, гірчицю та сіль на їхні голови.

– Як вони так можуть? – Феліція вказує на зображення. – Просто сидять і не дають здачі.

– Це те, що вони мають робити, – говорить Лерой.

– Я почуваюсь обпльованою, спостерігаючи все це, – кажу.

– Поговоримо про це пізніше, – Лерой згинає газету вчетверо та запихає під стегно.

Феліція не надто тихо мовить до Бенні:

– Добре, що на одному з тих стільців не було мами. Бо ті білі залишилися би без зубів.

– І мама опинилася б у в'язниці Парчман, – відповідає Бенні, щоб усі почули.

Кіндра вперлася рукою в бік.

– Ну-ну. Нікому не вдасться посадити мою маму до в'язниці. Я битиму цих білих палицею до крові.

Лерой свариться на них пальцем.

– Я не хочу чути жодного слова про це поза межами нашого будинку. Це надто небезпечно. Ти чуєш мене, Бенні? Феліціє? – тоді він показує пальцем на Кіндру. – Ти чуєш мене?

Бенні та Феліція кивають головами, втупившись у свої тарілки. Мені шкода, що я почала це все, тому зиркаю на Кіндру з виглядом «Будь тихо!» Але маленька міс Не-Тягни-За-Язик стукає виделкою по столі, вилазить на стілець:

– Я ненавиджу білих людей! І збираюся розповісти це всім, якщо захочу!

Я кидаюся за нею в коридор, доганяю й тягну назад, до столу.

– Мені дуже шкода, татусю, – перепрошує Феліція (вона така хороша, що щоразу бере на себе чийсь провину). – І я пригляну за Кіндрою. Вона ще маленька й не розуміє, що говорить.

Але Лерой стукає рукою по столі.

– Ніхто не повинен брати участі в цьому хаосі! Усі мене чують? – Він пильно дивиться на дітей. Я повертаюся до плити так, щоб він не бачив мого обличчя. Лише Господь допоможе мені, якщо він дізнається, що ми затіяли з міс Скітер.

Протягом усього наступного тижня я чую, як міс Селія розмовляє по телефону в спальні, залишаючи повідомлення для міс Гіллі, для Елізабет Ліфолт, для міс Паркерс, обох сестер Калдвел і десятиох інших жінок із Ліги. Навіть для міс Скітер, що мені не подобається ще більше. Я сама сказала міс Скітер: «Не здумайте їй зателефонувати. Не заплутуйте цю павутину ще більше, ніж є».

Найбільше в цьому всьому мене дратує те, що коли міс Селія закінчує всі ті дурнуваті дзвінки та вішає слухавку, то потім піднімає слухавку знову, вслухається в тон гудка, чи лінію бува, не зайнято.

– Із цим телефоном усе гаразд, – говорю я.

Вона продовжує всміхатися до мене так, наче то вона прибирала впродовж місяця та в неї зараз повна кишень готівки.

– Чому ви в такому гарному гуморі? – зрештою запитую я. – Містер Джонні був люб'язний чи ще щось таке? – Збираюся видати моє чергове «коли ви скажете йому про мене», та вона випереджує мене.

– О, він був дуже хороший, – каже вона. – І вже недовго до того моменту, коли я розповім йому про тебе.

– Гаразд, – погоджуюсь я й те саме маю на увазі. Мені вже в горлі стоїть ця брехлива гра. Уявляю, як вона повинна всміхатися містеру Джонні, подаючи йому мої котлети зі свинини, як цей хороший чоловік змушений удавати, що пишається нею, хоча знає насправді, що це готувала я. Вона ліпить дурепу із себе, дурня зі свого доброго чоловіка та брехуху з мене.

– Мінні, ти не проти сходити й принести мені пошту? – вона просить мене навіть тоді, коли сидить поруч одягнена, а в мене всі руки в маслі, працює блендер і потрібно вийняти одяг із машинки. Вона наче єврейка в суботу, в тому сенсі, що не хоче робити багато кроків за день. Але в нас така субота щодня.

Я витираю руки й виходжу до поштової скриньки, проливаючи півгалона поту дорогою. Я про те, що на вулиці лише дев'яносто дев'ять градусів. У траві біля поштової скриньки знаходжу два пакунки розміром десь із два фути. Я бачила її з такими коричневими коробками раніше, це щось схоже на один із кремів, які вона замовляє. Але коли я піднімаю пакунок, він важкий. Видає брязкітливі звуки, ніби я волочу пляшки з кока-колою.

– Ви щось отримали, міс Селіє. – Я хляпаю коробки на підлогу в кухні.

Я ніколи не бачила, щоб вона підстрибувала так швидко. Фактично, єдина річ, яку міс Селія робила швидко, це одягалась.

– Це лише моє... – вона щось мимрить. Тягне пакунок усю дорогу до кімнати, й до мене долинає грюкання дверима.

Через годину я повертаюся до її спальні, щоб пройтися пилососом по килимках. Міс Селія не лежить у ліжку, її немає у ванній кімнаті. Я знаю, що вона не на кухні, чи у вітальні, чи на вулиці біля басейну. І я щойно повитирала пил у гардеробній за номером один і гардеробній за номером два та пройшлася пилососом по ведмедеві. Це означає, що вона мусить бути десь нагорі. У тих жахливих кімнатах.

Перед тим як мене звільнили за те, що звинуватила містера Білого Менеджера в носінні перуки, я прибирала танцювальні зали в готелі «Роберт Е. Лі». Від тих великих порожніх, безлюдних кімнат, серветок у губній помаді та стійкого запаху парфумів у мене мурашки по шкірі. І так само я почувуюся нагорі в будинку міс Селії. Там навіть є стародавня колиска, в якій дитячий капелюшок від старої ляльки містера Джонні та срібне брязкальце, що, присягаюся, деколи торохтить саме по собі. І роздуми про той брязкіт схиляють мене до думки, чи ті пакунки не мають стосунку до постійних зникнень міс Селії в тих кімнатах практично щодня.

І я вирішую, що час мені самій піднятися й глянути.

Наступного дня я не спускаю ока з міс Селі в очікуванні її зникнення в горішніх кімнатах. Це щоб я змогла побачити, що ж вона робитиме. Десь біля другої жінка встромляє голову в кухню і яюсь дивно всміхається мені. Через хвилину чую рипіння на стелі.

Одразу ж обережно рушаю до сходів. Попри те, що йду навшпиньки, миски у буфеті постукують, дошки в підлозі риплять. Я піднімаюся нагору так повільно, що чую власне дихання. Нагорі звертаю в довгий коридор. Минаю широко відчинені двері до спалень – одні, другі, треті. Двері за номером чотири, наприкінці, зачинено нещільно – щілина десь до одного дюйма. Підходжу ще ближче. І кризь щілину розрізняю її.

Вона сидить на жовтому двоспальному ліжку, не всміхається. Пакунок, притягнений мною від поштової скриньки, стоїть відкритий

перед нею, а на ліжку вишикувалась десь із дюжина пляшечок із коричневою рідиною. Мені починає пекти в грудях, потім гаряча хвиля підступає до підборіддя, рота. Я вже знаю вигляд таких пласких пляшечок. Я доглядала жалюгідного п'яницю протягом дванадцяти років, і коли, нарешті, мій лінивий і марнотратний батечко вмер, я заприсягнулася Богу зі сльозами на очах, що ніколи не вийду заміж за такого. А потім зробила це.

І ось зараз я знову доглядаю прокляту Богом п'яничку. Ці пляшечки навіть не з крамниці, вони вкриті зверху червоним воском, так, як це робив мій дядечко Тоуд, закорковуючи свій самогон. Мама завжди говорила мені, що справжні алкоголіки п'ють домашню горілку, тому що вона міцніша. Тепер я знаю, що вона така сама дурна, яким був і мій батечко, і Лерой, коли дістає «Олд Кроу», хіба що не бігає за мною з пательнею.

Міс Селія піднімає пляшечку, дивиться на неї, ніби там усередині сам Ісус Христос і вона не може дочекатися миті спасіння. Вона відкорковує її, надпиває маленький ковточок і зітхає. Тоді робить три великі ковтки й лягає назад на свої розкішні подушки.

Мною починає тіпати, коли я бачу, як по її обличчю пробігає хвиля полегшення. Вона так прагнула якомога швидше допасти до свого напою, що навіть не зачинила ці кляті двері. Зціплюю зуби, щоб не скричатися до неї. Зрештою примушую себе спуститися на кухню.

Коли міс Селія приходить до мене через десять хвилин, то сідає за кухонний стіл і запитує, чи я готова їсти.

– Котлети зі свинини в холодильнику, а я сьогодні не обідаю, – говорю та гупаю з кухні.

Пополудні міс Селія сидить на покришці унітазу у своїй ванній кімнаті – тут над бачком сушка для волосся. Її вибілену голову покриває ковпак. Із таким приладом вона не почує навіть вибуху ядерної бомби.

Піднімаюся сходами, протираючи ганчірками пил, і відчиняю ту шафку. Дві дюжини пласких пляшечок з віскі заховано за старими пошарпаними ковдрами, що їх міс Селія, гадаю, привезла із собою з округу Туніка. На пляшках немає етикеток, тільки на склі витиснуто літери «Старий Кентуккі». Дванадцять іще повні, приготовані на завтра. Дванадцять із минулого тижня – порожні. Як і ці кляті спальні. Недивно, що та дурепа не має дітей.

Першого четверга липня, о дванадцятій годині дня, міс Селія встає з ліжка на урок кулінарії. Вона одягнена у білий светр, такий тісний, що та шльондра має вигляд святої. Присягаюся, що її одяг стає тіснішим із кожним тижнем.

Ми вмощуємося на свої місця: я – біля плити, вона – на свій стілець. Мені важко слово до неї вимовити, після того, як минулого тижня знайшла ті клятві пляшечки. Я не серджуся. Я просто шаленію.

Але протягом останніх шести днів я щодня присягалася, що дотримуватимусь маминого правила за номером один. Якби я щось сказала їй, це означало б, що я нею переймаюся, а це не так. Це не моя справа, й мене не стосується, що вона ледача дурна п'яничка.

Ми кладемо відбиту сиру курку на решітку. Після того я повинна стомільйонний раз нагадати цій дурепі помити руки, доки вона не повбивала нас обох.

Спостерігаю, як шипить курка, та намагаюся забути, що вона поряд. Смажена курятина завжди трошки покращує мій настрій. Я майже забуваю, що працюю на алкогольчку. Коли страва готова, більшу частину кладу до холодильника на вечерю. Решту викладаю на тарілку для нашого обіду. Вона сидить за кухонним столом навпроти мене, як завжди.

– Візьми грудку, – пропонує вона, витріщившись на мене своїми блакитними очиськами. – Ну, бери ж.

– Я з'їм ніжку та стегно, – відповідаю, беручи їх із тарілки. Я перегортаю «Джексон Джорнал» на рубрику «Метро». Загуляю газетою своє обличчя так, щоб не бачити її.

– Але на них майже нема м'яса.

– Зате вони смачні. Жирні, – я продовжую читати, намагаючись ігнорувати її.

– Добре, – погоджується вона, беручи грудку. – Гадаю, це робить нас ідеальними партнерами щодо поділу курки, – а ще за хвилину править далі. – Знаєш, Мінні, я щаслива, що в мене така подруга, як ти.

Мені стає недобре, й десь у грудях наростає гаряча відраза. Опускаю газету й просто дивлюся на неї.

– Ні, мем, ми не друзі.

– Хіба... я впевнена, що ми ними є, – вона всміхається так, ніби робить для мене велику послугу.

– Ні, міс Селіє, ми не друзі.

Вона кліпає штучними віями. «Припини це, Мінні», – підказує мені внутрішній голос. Але я вже знаю, що зупинитись не можу. Я знаю зі своїх стиснутих кулаків, що не терпітиму більше цього всього жодної хвилини.

– Це через те... – вона опускає погляд у свою тарілку. – ... що ти темношкіра? Чи тому що ти... не хочеш бути моїм другом?

– Існує так багато причин. Те, що ви біла, а я чорна, десь посередині списку.

Вона вже зовсім не всміхається.

– Але... чому?

– Тому що, коли я вам говорю, що не встигла вчасно проплатити за світло, це не означає, що я прошу у вас грошей, – починаю я.

– О, Мінні...

– Тому що ви навіть не зволите зізнатися вашому чоловікові про те, що я тут працюю. Тому що ви сидите в цьому домі двадцять чотири години на добу й доводите мене до шалу.

– Ти не розумієш. Я не можу. Я не можу вийти.

– Але все це ніщо порівняно з тим, що мені відомо тепер.

Її обличчя під усім цим гримом стає блідішим за тінь.

– Увесь цей час я думала, що ви помираєте від раку чи у вас проблеми із психікою. Бідна міс Селія, от що я думала всі ці дні.

– Я знаю, що це важко...

– О, тепер я знаю, що ви не хвора. Я бачила вас із тими пляшечками нагорі. І ви більше мене не обдурите на жодну секунду.

– Пляшечки? О Боже, Мінні, я...

– Мені вартувало би повиливати їх у каналізацію. Я мушу розповісти про це містеру Джонні просто зараз...

Вона схоплюється, перекидаючи свій стілець.

– Ти не насмілишся розказати...

– Ви вдаєте, що хочете дітей, а самі п'єте стільки, що й слона можна отруїти.

– Якщо ти розкажеш про це йому, я звільню тебе, Мінні! Ти мене чуєш? – на її очах з'являються сльози. – Якщо ти хоч пальцем зачепиш ці пляшечки, я звільню тебе просто зараз!

Але кров уже так пульсує у моїй голові, що я неспроможна зупинитись.

– Звільнити мене? Хто ще погодиться прийти сюди таємно працювати, тоді, коли ви всі дні тиняєтеся будинком п'яною?

– Ти думаєш, що я не можу тебе звільнити? Від сьогодні ти не працюєш! – вона ридає й тицяє в мене пальцем. – Доїдай свою курку та йди додому!

Вона хапає свою тарілку з білим м'ясом і несе крізь відчинені навстіж кухонні двері. Чую, як вона кидає нею об довгий вишуканий стіл у вітальні та як суне підлогою крісло. Я опускаюся на своє місце, тому що мої коліна трясуться, й витріщаюся на свою курку.

Я щойно втратила ще одну клятву роботу.

Прокидаюся в суботу о сьомій годині ранку через жахливий головний біль і припухлий язик. Лерой краєм ока спостерігає за мною: він уже відчув, що щось негаразд.

Він відчув це ще вчора за вечерею та запідозрив знову, коли прийшов о п'ятій годині ранку.

– Що тебе мучить? Маєш якісь проблеми на роботі, так? – запитує він уже втретє.

– Нічого мене не мучить, крім п'яти дітей і чоловіка. Ви всі зводите мене з розуму.

Мені зовсім непотрібно, щоб він дізнався, що я посварилася ще з однією білою жінкою та втратила чергову роботу. Вдягаюся у свій червоний домашній халат і тупаю на кухню. Вичищаю її до такого стану, в якому вона не була ще ніколи.

– Мамо, куди ти зібралася? – верещить Кіндра. – Я голодна.

– Я йду до Ейбілін. Мамі необхідно побути з кимось, хто не смикатиме її щоп'ять хвилин. – Я проходжу повз Шугар, яка сидить на передніх сходах. – Шугар, сходи на кухню та зготуй щось Кіндрі на сніданок.

– Вона вже їла. Лише півгодини тому.

– Гаразд, але вона знову голодна.

Я проходжу два квартали до будинку Ейбілін через Тік-роуд до Феріш-стрит. І хоча надворі спекотно, як у пеклі, й асфальт уже аж парує, дітиська грають у м'яча, копають бляшанки, стрибають на скакалці.

– Привіт, Мінні, – хтось гукає до мене що п'ятдесят футів. Я киваю головою, проте привітнішою не стаю. Не сьогодні.

Зрізаю дорогу через садок Іди Пікс. Двері до кухні Ейбілін відчинено. Ейбілін сидить за столом, читає одну з тих книжок, які дістала для неї міс Скітер у бібліотеці для білих. Вона підводить очі, коли чує рипіння літніх дверей. Гадаю, вона бачить, що я сердита.

– Хай Господь береже того, хто скоїв це з тобою.

– Селія Рей Фут, ось хто.

Я розташовуюся навпроти неї. Ейбілін устає та наливає мені кави.

– Що вона зробила?

Розповідаю їй про знайдені пляшечки. Сама не знаю, чому не розповіла їй про це ще тиждень тому, як тільки дізналася. Можливо, не хотіла, щоб вона почула щось таке жахливе про міс Селію. Можливо, почувалася незручно тому, що саме Ейбілін допомогла мені з цією роботою. Проте зараз я вже така сердита, що мушу комусь вилити душу.

– І тоді вона мене звільнила.

– О, Боже, Мінні!

– Пригрозила, що знайде собі іншу прислугу. Але хто працюватиме в такої жінки? Якось недолуга сільська дівка, що живе неподалік і зовсім не тямить у тому, що подавати потрібно з лівого боку, а прибирати з правого.

– Ти думала про те, щоб попросити вибачення? Можливо, підеш у понеділок уранці та поговориш...

– Я не збираюся перепрошувати п'яницю. Я ніколи не просила пробачення у мого тата й напевне не проситиму в неї.

Якусь мить ми обоє мовчимо. Я залпом випиваю свою каву, спостерігаю за гедзем, що дзижчить перед літніми дверима Ейбілін, буцаючись своєю твердою потворною головою у скло «тук-тук-тук», доки не падає на сходи. І крутиться на долівці, немов якийсь божевільний.

– Я не можу спати. Не можу їсти, – товчу я.

– Кажу тобі, Селія, напевно, найгірша з усіх, на кого ти працювала.

– Вони всі були погані. Але Селія – найгірша.

– А хіба не так? Ти пам'ятаєш, як одного разу міс Волтер змусила тебе заплатити за кришталевий келих, який ти розбила? Десять доларів вирахувала з твоєї зарплати? А потім ти дізналася, що такі самі келихи коштують три долари за штуку в «Картерз»?

– Гм-м-м-м.

– О, а ти пам'ятаєш того божевільного містера Чарлі, того, що завжди називав тебе негритянкою в обличчя, бо вважав, що це дуже дотепно. І його дружину, ту, яка змушувала тебе обідати надворі, навіть у січні. І навіть тоді, коли падав сніг.

– Мені холодно від самої думки про це.

– І що... – Ейбілін підсміюється й намагається водночас говорити.

– А як щодо міс Роберти? Те, як вона змушувала тебе сидіти за кухонним столом, доки випробовувала на тобі свої нові фарби для волосся? – Ейбілін витирає очі. – Господи, я ніколи не бачила блакитного волосся на чорній жінці до того чи після того. Лерой примовляв, що ти скидалася на дивака з космосу.

– Нічого смішного. Я витратила три тижні та двадцять п'ять доларів, щоб моє волосся знову стало чорним.

Ейбілін хитає головою, видихає із себе виразне «Гм-м-м», випиває маленький ковточок кави.

– А міс Селія? – запитує вона. – Як вона ставилась до тебе? Скільки вона платила тобі, щоб ти терпіла ситуацію з містером Джонні й уроки кулінарії? Напевно, менше, ніж усі інші.

– Ти знаєш, що я мала подвійну платню.

– О, це правда. А, проте, усі ті її друзі, що постійно приходили, ти повинна була постійно прибирати за ними.

Я просто дивлюся на неї.

– І ті її десятеро дітей. – Ейбілін притискає серветку до губ, ховаючи усмішку. – Тебе, мабуть, доводило до шалу те, як вони всі днями верещать, зчиняють гармидер у тому великому будинкові.

– Гадаю, Ейбілін, ти донесла до мене свою точку зору.

Ейбілін усміхається, поплескує мене по плечі.

– Вибач, люба, але ти моя найкраща подруга. І я вважаю, що тобі там не так уже й погано. Ну й нехай вона собі перепустить чарочку чи дві на день. Іди й поговори з нею у понеділок.

Відчуваю, як моє лице збабчилося.

– Ти гадаєш, вона візьме мене назад? Після всього, що я наплела?

– Більше ніхто на неї не працюватиме. І їй це відомо.

– Так. Вона тупувата, – зітхаю я. – Але вона не дурна.

Я йду додому. Не зізнаюся Леросві, що мене турбує, проте думаю про це весь день і впродовж вихідних. Мене звільняли більше разів,

ніж у мене є пальців. Я молюся Богу, щоби повернути собі роботу у понеділок.

Розділ 18

У понеділок уранці я їду на роботу, усю дорогу повторюючи: «Я знаю, що поведилася зухвало...» Заходжу на її кухню: «І знаю, що то не моя справа...» Кладу на стілець свою сумку: «І... і...» Це найважча частина. «І я прошу вибачення».

Напружуюся, коли чую, як будинком ступають ноги міс Селії. Я не знаю, на що сподіватися, – чи вона буде холодною, чи божевільною, чи просто знову звільнить мене, тепер уже офіційно. Усе, що мені потрібно зробити, це заговорити першою.

– Доброго ранку! – вітається вона. Міс Селія все ще у нічній сорочці. Вона ще навіть не розчісувалась, і на ній жодної краплі макіяжу.

– Міс Селіє... Я маю вам дещо сказати...

Вона стогне, хапаючись руками за живіт.

– Ви... вам погано?

– Так. – Вона кладе на тарілку печиво й трохи шинки, тоді відкладає шинку.

– Міс Селіє, я хочу, щоб ви знали...

Але поки я говорю, вона вже виходить, і я розумію, що в мене виникли певні проблеми.

Я продовжую робити свою роботу. Можливо, я ненормальна, що вдаю, ніби й далі на неї працюю. Можливо, вона навіть не заплатить мені за сьогодні. Після обіду я вмикаю «Як повертається світ» із міс Крістін і прасую. Зазвичай міс Селія заходить і переглядає програму зі мною, та не сьогодні. Коли закінчується передача, я ще трохи чекаю на неї на кухні, та вона не з'являється навіть на свій урок із кулінарії. Двері спальні залишаються зачиненими, й до другої години я вже не маю про що думати, крім того, що потрібно прибирати у спальнях. Від страху моє нутро, наче розплавлена лава. Якби мені вдалося хоч кілька слів уставити цього ранку.

Урешті-решт вирушаю до задньої частини будинку, дивлюся на ті зачинені двері. Стукаю, але без відповіді. Користуюся нагодою й відчиняю двері.

Одначе постіль порожня. Тепер мені потрібно впоратися із зачиненими дверима до ванної.

– Я збираюся поприбирати тут! – вигукую. Та відповіді немає, хоч я знаю: вона там. Я відчуваю її за тими дверима. Починаю пітніти. Мені вже хочеться покінчити з цією проклятою розмовою.

Ходжу кімнатою з мішком для брудної білизни, збираю речі, що накопичилися за вихідні. Двері до ванної залишаються зачиненими, й звідти не долинає жодного звуку. Я знаю, що там всередині безлад. Я рівніше заправляю на ліжку простирадла, водночас вислуховуючи хоч якісь ознаки життя за дверима. Блідо-жовта подушка-валик – найжахливіша з бачених мною річ, зав'язана з країв, як жовтий хот-дог. Кидаю її на матрац, а зверху застилаю покривалом.

Витираю пил із тумбочок біля ліжка: з боку Селії стос журналів «Лук» і замовлена книжка з покеру. Поправляю купку книжок з боку містера Джонні. Він багато читає. Піднімаю та гортаю «Вбити пересмішника».

Поглянемо, що там. Книжка про чорних. Цікаво, чи побачу я колись книжку міс Скітер на цій тумбочці. Не з моїм справжнім іменем, це напевне.

Нарешті я чую шум: щось шкрябається за дверима ванної кімнати.

– Міс Селіє, я тут. Просто хочу, щоб ви знали.

Але знову жодної відповіді.

«Що б там не відбувалося, це мене не стосується», – говорю я подумки, а тоді вигукую:

– Я просто збираюся виконати свою роботу та забратися звідси, доки містер Джонні не повернувся додому з пістолетом. – Сподіваюся хоч так виманити її звідти. Не вдається.

– Міс Селіє, під раковиною є трохи «Лідії Пінкем». Випийте й виходьте, щоб я могла там навести лад.

Зрештою я просто вмовкаю та дивлюся на двері. Мене звільнено чи ні? Якщо ні, то що, як вона така п'яна, що не може мене почути? Містер Джонні просив мене наглянути за нею. Не думаю, що п'яна Селія у ванній – це схоже на догляд.

– Міс Селіє, скажіть хоча б слово, щоб я знала, що ви живі!

– Зі мною все гаразд.

Але її голос підказує мені, що щось не так.

– Уже майже третя година. – Стою просто посередині спальні, чекаючи. – Містер Джонні незабаром буде вдома.

Я мушу знати, що там відбувається. Я повинна знати, чи вона не впала там п'яна.

І якщо мене не звільнили, то необхідно прибрати у ванній, бо містер Джонні вирішить, що таємна прислуга байдикує, та звільнить мене вдруге.

– Ну що там, міс Селіє, ви знову щось наплутали з фарбою для волосся? Я допомогла вам усе поправити минулого разу, пам'ятаєте? Ми швидко все виправили.

Ручка дверей повертається. Двері повільно відчиняються. Міс Селія сидить на підлозі, праворуч від дверей. Із підігнутими під нічною сорочкою колінами.

Я підходжу трохи ближче. Збоку її обличчя має колір пом'якшувача для тканин – молочно-блакитний.

Мені також видно кров в унітазі. Її дуже багато.

– Міс Селіє, вам боляче? – шепочу я. Відчуваю, як мої ніздрі розширюються.

Міс Селія не повертається. Бачу лінію з крові вздовж подолу її нічної сорочки, ніби вона вмочила її в туалет.

– Ви хочете, щоб зателефонувала містеру Джонні? – запитую я. Силкуюся стриматись і не дивитися на унітаз, але врешті не витримую. Адже там, глибоко на дні, в тій червоній рідині, є ще щось. Щось... величеньке.

– Ні, – каже міс Селія, втупившись очима у стелю. – Сходи й принеси мені... мій телефонний довідник.

Я кваплюся на кухню, хапаю зі столу книжку й кидаюся назад. Але коли пробую дати її міс Селії в руки, вона відштовхує її.

– Ти зателефонуй, будь ласка, – просить вона, – Там, де літера «Т», лікар Тейт. Я не можу це зробити.

Я гортаю тонкі сторінки записника. Я знаю, хто такий лікар Тейт. Він лікує більшість білих жінок, у яких я працювала. Він також практикує «особливе лікування» Елейн Ферлі щовівторка, доки його дружина в перукарні. Тафт... Тагерт... Танн... Дякувати Богу.

Тремтячими руками набираю номер. Відповідає біла жінка.

– Селія Фут, Гайвей, двадцять два, округ Медісон, – якомога чіткіше вимовляю, стримуючись, щоб не виблювати на підлогу. – Так,

мем, витікає дуже багато крові... Він знає, як сюди доїхати?

Вона відповідає «так, звичайно» та вішає слухавку.

– Він приїде? – запитує Селія.

– Приїде, – запевняю я. Притлумлюю чергову хвилю нудоти. Мине багато часу, поки я знову зможу чистити цей туалет, не заткнувши рота якоюсь ганчіркою.

– Хочете кока-коли? Піду принесу вам кока-колу.

На кухні я дістаю з холодильника пляшку кока-коли. Повертаюся, ставлю її на кахлю та відходжу назад. Я стараюся бути подалі від тієї ємності з кров'ю, та не покидати міс Селію саму.

– Можливо, вам слід лягти в ліжку, міс Селіє. Як ви гадаєте, ви можете встати?

Міс Селія нахиляється вперед, стараючись привстати. Я підходжу, щоб допомогти їй, і бачу, що кров просочилася крізь її нічну сорочку, заплямувала голубу кахлю чимось, схожим на червоний клей, усмокталася в цемент. Ці плями нелегко буде вивести.

Як тільки я допомагаю міс Селії звестися на ноги, вона посковзується на плямі крові та захоплюється руками за край унітаза, щоб утриматися на ногах.

– Дозволь мені залишитись. Я хочу тут.

– Ну гаразд. – Я повертаюся назад до спальні. – Лікар Тейт буде у нас зовсім швидко. Вони зателефонують йому додому.

– Посидиш трохи зі мною, Мінні? Будь ласка.

Одначе хвиля теплого смердючого повітря викочується з того туалету. Трохи повагавшись, я сідаю так, щоб одна моя половина була у ванній, а інша ззовні. І десь на рівні очей відчуваю цей запах. Це наче запах м'яса або розмороженого на прилавкові гамбургера. Коли все складається в моїй голові, мене охоплює паніка.

– Міс Селіє, вийдіть звідси. Вам треба подихати свіжим повітрям.

– Я не можу, бо... на килимку будуть сліди від крові, й Джонні побачить.

Вени на руках міс Селії аж чорні під шкірою. Її обличчя стає ще білішим.

– У вас дивний вигляд. Випийте хоч трішки кока-коли.

Вона випиває ковточок і промовляє:

– О, Мінні.

– Як довго у вас кровотеча?

– Від ранку, – відповідає вона й починає ридати, затулившись руками.

– Не хвилюйтесь. У вас усе буде добре, – кажу я, розрізняючи у своєму голосі нотки справжнього жалю й турботи. Та моє серце аж вистрибує. Так, лікар Тейт приїде, щоб допомогти міс Селії, та що буде з тією річчю в туалеті? Що я маю з нею робити, змити її? А якщо вона застрягне в трубах? Напевно, її необхідно виловити. О Господи, як я змушу себе це зробити?

– Там так багато крові, – стогне вона, схилившись на мене. – Чому цього разу так багато крові?

Я піднімаю підборіддя та зиркаю, лише трошечки, в унітаз. Але опускаю голову назад якомога швидше.

– Не допусти, щоб Джонні це побачив. О Боже, коли... Котра зараз година?

– За п'ять третя. У нас є ще трохи часу.

– Що ми зробимо з цим? – запитує міс Селія.

Ми. Хай простить мене Господь, але я б дуже хотіла, щоб «ми» не прикладали до цього всього.

Я заплющую очі та відповідаю:

– Гадаю, що одна з нас повинна це витягнути.

Міс Селія повертається до мене й дивиться почервонілими очима.

– І куди його подіти?

Я не можу на неї дивитись.

– Я гадаю... У відро для сміття.

– Будь ласка, зроби це зараз. – Міс Селія ховає голову в колінах, ніби їй соромно.

Зараз це вже навіть не ми. Тепер це просто «ти зроби це». «Ти не витягла б мою мертву дитину з унітаза?»

І хіба в мене є вибір?

Я чую свій стогін. Кахля на підлозі врізається в мій зад. Я змінюю позу, кречку, намагаюся обміркувати це все. Я про те, що робила речі, значно гірші від цього, хіба ні? І хоч нічого не спадає на гадку, та потрібно щось робити.

– Будь ласка, – просить міс Селія. – Я не можу більше на це дивитися.

– Добре, – киваю я так, ніби знаю, що маю вчинити. – Я про це подбаю.

Я встаю, намагаюся діяти практично. Я вже знаю, куди я його поміщу – у біле відро для сміття, що біля туалету. Тоді це все разом викину. Але чим я його діставатиму? Руками?

Я кусаю губи, силкуючись зберігати спокій. Можливо, мені просто слід трохи почекати. Можливо... можливо, лікар захоче забрати це із собою, коли прийде! Щоб оглянути. Якби я могла відволікти міс Селію хоч на кілька хвилин, можливо, тоді мені не потрібно було б вовтузитися із цим взагалі.

– Я подбаю про це через хвилинку, – кажу заспокійливим голосом.
– Як ви думаєте, на якому місяці ви були? – Я наближаюся до унітаза, стараючись не припиняти говорити.

– Десь п'ятий місяць? Я не знаю. – Міс Селія затуляє обличчя рушником. – Я приймала душ, коли відчула, що щось тягне вниз живота, дуже болить. Тому я сіла на унітаз, і воно вислизнуло. Наче воно хотіло втекти від мене. – Вона знову починає ридати, її плечі аж смикаються вперед.

Я обережно опускаю покриття унітаза та знову вмощуюся на підлогу.

– Наче йому краще померти, ніж залишатися всередині мене ще бодай хоч на секунду.

– Тепер послушайте мене. Це все Божа воля. Щось пішло не так усередині вас, і природа втрутилася та розпорядилася по-своєму. Я гадаю, наступного разу вам усе вдасться.

– Але тоді я пригадую ті пляшечки, і мене накриває хвиля гніву.

– Це було... вдруге.

– О Боже.

– Ми одружилися, тому що я була вагітна, – каже міс Селія. – Але того разу також стався викидень.

Я не можу витримати більше жодної секунди.

– Тоді чому, чорт забирай, ви п'єте? Ви ж знаєте, що неможливо зберегти дитинку, коли в тобі півлітра віскі.

– Віскі?

О, будь ласка. Я не можу на неї навіть дивитися з отим її дурнуватим виглядом «якого віскі?». Принаймні з опущеною покриттям запах не такий нестерпний. Коли ж прийде той дурнуватий лікар?

– Ти думала, що я... – вона хитає головою. – Це тонік для підтримання вагітності. – Вона заплющує очі. – Він від Чокто з парафії Феліціани...

– Чокто? – Я кліпаю очима. Вона ще дурніша, ніж я вважала. – Не можна довіряти тим індіанцям. Хіба вам не відомо, що ми труїли їхню кукурудзу. А що, як тепер вони намагаються отруїти вас.

– Лікар Тейт говорив, що це просто патока й вода, – вона голосно плаче в рушник. – Але я мусила це спробувати. *Мусила*.

Що ж, я здивована тим, який тягар сповзає з мене, яке полегшення я відчуваю від цього.

– Нічого страшного не сталося, просто трохи зачекайте. Повірте мені, міс Селіє, в мене п'ятеро дітей.

– Але Джонні хоче дітей зараз. О, Мінні! – вона похитує головою. – Що він зі мною зробить?

– Він пройде через це все. Він забуде про цих дітей: чоловіки це дуже добре вміють. І просто сподіватиметься, що наступного разу все буде гаразд.

– Він не знає про цю дитину. Ні про минулий раз.

– Ви ж казали, що через те він із вами й одружився.

– Це першого разу він знав, – міс Селія глибоко зітхає. – Насправді це вже... вчетверте.

І вона припиняє плакати, і в мене вичерпалися слова підтримки, щоб її заспокоїти. Десь на хвилину ми просто двоє людей, які замислилися над тим, чому речі є такими, якими вони є.

– Я гадала, – шепоче вона, – що коли я буду справді нерухомою, коли приведу когось, хто б наводив лад у домі, куховарив, то, можливо, збережу дитинку цього разу. – Вона риде в рушник. – Я так хотіла цього малюка, щоб він був схожим на Джонні.

– Містер Джонні – симпатичний чоловік. У нього гарне волосся і...

Міс Селія приймає рушник від обличчя.

Швидко махаю рукою в повітрі, усвідомлюючи, що я щойно наробила.

– Мені потрібне свіже повітря, тут дуже гаряче.

– Звідки ти знаєш...?

Я роззираюся довкола, намагаючись вигадати якусь відмовку, та зрештою просто зітхаю.

– Він знає. Містер Джонні якось прийшов додому й побачив мене.

– Що?

– Так, мем. Він попросив мене не говорити вам, щоб ви продовжували думати, що він пишається вами. Він дуже вас любить, міс Селіє. Я бачила з його обличчя, як.

– Але... як довго він уже знає?

– Кілька... місяців.

– Місяців? Він був... дуже засмучений, що я брехала?

– Та ні, дідько його вхопи!! Він навіть зателефонував до мене додому кілька тижнів потому, щоб упевнитись, що я не маю наміру залишити вас. Сказав, що боїться, що знову вмиратиме з голоду, якщо я піду.

– О, Мінні, – плаче вона. – Мені шкода. Мені так шкода.

– Я була б у гірших ситуаціях.

Згадую про блакитну фарбу для волосся. Про обіди на морозному холоді. Але просто зараз у туалеті й досі знаходиться дитинка, й потрібно, щоб хтось це залагодив.

– Я не знаю, як учинити, Мінні.

– Лікар Тейт порадить вам пробувати далі, і тоді, я гадаю, ви продовжуватимете спроби.

– Він кричить на мене. Що я марную час у ліжку. – Вона хитає головою. – Він підла, жахлива людина.

Вона міцно притискає рушник до очей.

– Я більше так не можу.

Що дужче вона плаче, то блідішою стає.

Я намагаюся, щоб вона зробила ще хоч кілька ковточків кока-коли, та вона не хоче. Вона навіть не може піднести руку, щоб відштовхнути її.

– Мене зараз... знудить. Я...

Хапаю відро для помий і бачу, що міс Селія блює в нього, а тоді відчуваю, що на мені щось мокре, й дивлюся вниз – кров починає текти так швидко, що дістає й туди, де я сиджу. Щоразу, як вона напружується, кров поштовхами цебенить із неї. Я починаю розуміти, що вона втрачає більше, ніж людина може витримати.

– Сядьте, міс Селіє! Тепер глибоко вдихніть! – наказую я, але вона різко падає на мене.

– Ну-ну, ви ж не збираєтеся здаватися. Ну ж бо! – я намагаюся підвести її, але вона зм’якає, і відчуваю, як сльози заливають мої очі, тому що той клятий лікар уже давно повинен би бути тут. Він повинен би був вислати карету швидкої допомоги, бо за двадцять п’ять років мого прибирання у будинках ще ніхто й ніколи не казав мені, що потрібно робити, коли твоя біла господиня помирає на твоїх руках.

– Ну ж бо, міс Селіє! – верещу, та вона, як м’яка біла колода, і я нічого не можу вдіяти, як тільки сидіти поряд, трястися й чекати.

Спливло багато хвилин, допоки озвався дзвінок із задніх дверей. Я вмоцую голову міс Селії на рушник, знімаю свої мешти, щоб не позалишати по будинку слідів крові, й біжу до дверей.

– Вона вирубилася! – говорю я лікарю, а медсестра проштовхується повз мене й прямує до задньої частини, неначе знає, куди їй потрібно. Вона виймає нашатир і підсовує його під ніс міс Селії. Та смикає головою, легенько скрикує та розплющує очі.

Медсестра допомагає мені стягнути із міс Селії її нічну сорочку, усю в крові. Очі в неї розплющені, але встати їй дуже важко. Я кладу на ліжко старі рушники, й ми допомагаємо їй лягти. Я йду на кухню, де лікар Тейт миє руки.

– Вона у спальні, – кажу я. *Не на кухні, ти, гадино.* Йому десь п’ятдесят, лікареві Тейту, він вищий за мене десь на півтора фута. У нього дуже біла шкіра й довге, вузьке безпристрасне обличчя. Нарешті він іде до спальні.

Просто перед тим, як він відчинить двері, я торкаюся до його руки.

– Вона не хоче, щоб про це знав її чоловік. Він же не дізнається, еге ж?

Він дивиться на мене, як на негритоску, і відповідає:

– А ви не вважаєте, що це і його справи також? – він заходить до спальні й зачиняє двері перед моїм носом.

Я йду на кухню та вимірюю кроками підлогу. Минає півгодини, потім година, і я вже так боюся, що зараз прийде містер Джонні й про все дізнається; переймаюся, що лікар Тейт може йому зателефонувати; хвилююся також і за те, що вони покинуть ту дитину в унітазі для мене, щоб я це владнала, – у мене аж у голові пульсує. Нарешті я чую, як лікар Тейт відчиняє двері.

– З нею все гаразд?

– У неї істерика. Я дав їй пігулки, щоб вона заспокоїлась.

Медсестра проходить повз нас до задніх дверей, несучи білу бляшанку.

Я нарешті видихаю з полегшенням – уперше за всі ці години.

– Пригляньте за нею завтра, – каже він і дає мені білий паперовий пакетик.

– Дасте їй ще одну пігулку, якщо вона знову рознервує. У неї ще будуть кров'яні виділення, та не телефонуйте мені, хіба що вони стануть надто рясні.

– Ви ж не розповісте про це містеру Джонні, лікарю Тейт, так?

Він випускає шипіння у відповідь.

– Простежте, щоб вона не пропустила візит до мене в п'ятницю. Я не збираюся щоразу приїжджати сюди тільки тому, що вона надто лінива, щоб приїхати самій.

Він виходить, грюкнувши за собою дверима.

На кухонному годинникові п'ята. Містер Джонні буде вдома через півгодини. Я хапаю відбілювач, ганчірки та відро.

Міс Скітер

Розділ 19

1963 рік. Космічна ера, так це називають. Людина облетіла Землю на космічному кораблі. Винайшли пігулки, щоб заміжні жінки більше не вагітніли. Бляшанку пива можна відкрити одним пальцем, не використовуючи відкривачку. А в будинку моїх батьків й досі спекотно так, як і 1899 року, коли мій прадід його побудував.

– Мамо, будь ласка, – благаю я, – коли ми поставимо кондиціонер?

– Ми досі виживали без електричної прохолоди, і я не маю наміру встановлювати на своє вікно те огидне пристосування.

Тож у липні я мусила змінити свою мансарду на розкладачку на заскленому задньому ґанку. Коли ми з Карлтоном були дітьми й мама з татом їздили на заміські весілля, Константін ночувала тут із нами влітку. Константін спала у старомодній білій сорочці від підборіддя до кінчиків пальців, навіть коли було спекотно, мов у пеклі. Вона співала нам, і ми засинали. Її голос був такий прекрасний, що я не могла зрозуміти, як це вона ніколи не відвідувала уроків співу: мама завжди говорила мені, що людині не вдасться нічого навчитися без відповідних уроків. Для мене це просто нереально, що вона була тут, просто тут, на цьому ґанку, а тепер її немає. І ніхто нічого мені не каже. Цікаво, чи я колись її ще побачу.

Тепер поруч із моїм ліжком, на іржавому білому емальованому столикові, стоїть моя друкарська машинка. Під столиком лежить мій червоний ранець. Я беру татків носовичок і витираю чоло, притискаю до зап'ясть солоний лід. Навіть тут, на задньому ґанку, стовпчик термометра «Ейвері Ламбу Компані» піднімається від 89 до 96, а потім до красивих круглих ста градусів. На щастя, Стюарт не приходить удень, коли спека досягає свого максимуму.

Просто втуплююся у свою машинку й нічого не роблю, нічого не пишу. Розповіді Мінні закінчились, і їх уже набрано. Це жалюгідне відчуття. Два тижні тому Ейбілін говорила, що Юл Мей, покоївка Гіллі, може, нам допоможе, що вона щоразу все більше й більше зацікавлюється, коли Ейбілін із нею розмовляє. Але після вбивства

Медгара Еверса й арештів і побиття поліцейськими чорношкірих, я впевнена, що вона до смерті налякана.

Можливо, мені би вартувало піти до Гіллі та самій запитати про це в Юл Мей. Але ні, Ейбілін має рацію, мабуть, я ще більше її налякаю та позбавлю себе останнього шансу. Під будинком позіхають собаки, скавулять від спеки. Один мляво гавкає на таткових працівників, п'ятьох негрів, що під'їхали в кузові автомобіля. Чоловіки вистрибують із кузова та здіймають куряву, коли торкаються землі. Якусь хвилину вони стоять із кам'яними обличчями й немов завмирають. Бригадир проводить червоною ганчіркою по своєму чорному чолі, губах, шиї. Спека така нестерпна, що я не знаю, як вони можуть стояти й смажитися на сонці.

Вряди-годи повіває вітерець і тріпоче моїм примірником журналу «Лайф». З обкладинки всміхається Одрі Хепберн, на її верхній губі немає жодної краплі поту. Я беру журнал і перегортаю зім'яті сторінки, переходжу до розповіді про радянську космонавтику. Я вже знаю, що на наступній сторінці. Там фотографія чорношкірого вчителя Карла Робертса з Пелагетчі, що за сорок миль звідси. «У квітні Карл Робертс розповів вашингтонським журналістам, що означає бути негром у Міссісіпі, назвав губернатора «жалюгідною людиною з мораллю вуличної повії». Робертса, заклеюваного, знайшли повішеним на пекановому дереві.

Карла Робертса вбили за висловлювання, за розповідь. Згадую, як три місяці тому я думала, що не складе труднощів отримати згоду дюжини покоївок поговорити зі мною. Ніби вони весь цей час просто чекали, щоб вилити душу білій жінці. Якою ж дурною я була.

Коли я вже просто неспроможна витримувати спеку далі жодної секунди, йду в єдине прохолодне місце в Лонгліфі. Я вмикаю запалювання та піднімаю вікна, задираю спідницю аж до білизни, і кондиціонер дує на мене на повну потужність. Коли відкидаю голову назад, світ вислизає з-під мене, відчуваю тільки запах фреону й шкіряного салону «кадилака». Я чую, як заїжджає пікап, проте не розплющую очей. Через секунду відчиняються пасажирські дверцята.

– Трясця, а тут добре.

Обсмикую сукню.

– Що ти тут робиш?

Стюарт зачиняє двері, швидко цілує мене в губи.

– У мене є тільки хвилина. Мушу їхати на зустріч на узбережжі.

– Як надовго?

– На три дні. Маю зустрітися з хлопцем із управління нафти і газу Міссісіпі. Шкода, що я не дізнався про це раніше.

Він бере мою руку, і я усміхаюсь. Ми зустрічаємося двічі на тиждень уже два місяці, якщо брати до уваги те жахливе побачення. Гадаю, інші дівчата вважають, що це ненадовго. Але в мене це найтриваліші стосунки, і здається, цього разу таки найкращі.

– Хочеш поїхати? – запитує він.

– До Білоксі? Просто зараз?

– Просто зараз, – відповідає він і кладе на мою ногу свої прохолодні долоні. Як завжди, я трохи здригаюсь. Кидаю погляд на його руку, потім угору, щоб переконатися, що за нами не стежить мама.

– Ну ж бо, тут дуже спекотно. Я зупинився в «Еджвотер», просто на пляжі.

Я сміюся та почувуюся добре після всіх тих хвилювань останніх тижнів.

– Ти маєш на увазі в «Еджвотер»... разом? В одній кімнаті?

Він киває.

– Гадаєш, ти могла би вибратися?

Елізабет вжахнулась би від самої думки жити в одній кімнаті з чоловіком до весілля, Гіллі повідомила би мені, що я дурна, навіть припускаючи таке. Вони трималися за свою цнотливість із упертістю дитини, що відмовляється ділитися своїми іграшками. І все ж, я замислююсь.

Стюарт підсовується ближче. Він пахне соснами, паленим тютюном і дорогим милом (таким у моїй сім'ї не користувались).

– Стюарте, у мами почнеться істерика, плюс у мене є інші справи... – Але, Боже, як чудово він пахне. Він дивиться на мене так, ніби хоче з'їсти, і я тремчу під потоком повітря з «кадилака».

– Ти впевнена? – шепоче він і цілує мене в губи, не так благопристойно, як раніше. Його рука все ще на верхній чверті мого стегна, і я знову ловлю себе на тому, що мені цікаво, чи він був такий зі своєю нареченою, Патрицією. Я навіть не знаю, чи вони спали разом. Від думки про них мене нудить, і я відсторонююсь.

– Я просто... Я не можу, – говорю. – Ти знаєш, я не могла би сказати мамі правду...

Він засмучено зітхає. Як же я люблю цей вираз на його обличчі, це розчарування. Тепер я розумію, чому дівчата опираються. Задля цього солодкого вигляду жалю.

– Не бреши їй, – погоджується він. – Ти знаєш, я ненавиджу брехню.

– Зателефонуєш мені з готелю? – запитую я.

– Так, – відповідає він. – Шкода, що мушу так швидко йти. О так, трохи не забув, через три тижні в суботу ввечері мама з татом хочуть, щоби ви прийшли на вечерю.

Я сідаю рівніше. Я ніколи не зустрічалася з його батьками.

– Що ти маєш на увазі... ви всі?

– Ти й твої батьки. Приїдьте до міста, познайомтеся з моєю сім'єю.

– Але... чому ми всі?

Він знизує плечима.

– Мої батьки хочуть зустрітися з ними. І я хочу, щоби вони познайомилися з тобою.

– Але...

– Вибач, маленька, – каже він і заправляє мені за вухо пасмо волосся, – мушу йти. Зателефонувати тобі завтра ввечері?

Я киваю. Він повертається назад у спеку та від'їжджає, махаючи рукою татові, що йде курною доріжкою.

Я залишилася сама в «кадилаку» й почала хвилюватися. Вечеря в будинку сенатора. З мамою, яка ставить тисячу запитань. Готова задля мене на будь-який відчайдушний вчинок. Розкаже про бавовняний трастовий фонд.

Через три нестерпно довгі й жаркі ночі, без чуток від Юл Мей та інших служниць, повернувся Стюарт, просто із зустрічі на узбережжі. Мені вже набридло сидіти за друкарською машинкою й не набирати нічого, окрім повідомлень і листів міс Мирни. Я збігаю сходами вниз, він обіймає мене, наче вже минуло кілька тижнів.

Стюарт засмаг, його біла сорочка вим'ялася на спині від кермування, рукава заковчені. На вустах його вічна диявольська усмішка. Ми сідаємо у протилежних кінцях кімнати відпочинку та втуплюємось одне в одного. Чекаємо, коли мама піде спати. Тато ліг, як тільки сіло сонце.

Очі Стюарта пожирають мене, а мама щось балакає про спеку та про те, як Карлтон нарешті зустрів «ту єдину».

– І, Стюарте, ми в захваті від обіду з батьками. Будь ласка, перекажи своїй мамі, що я так говорила.

– Так, мем. Звісно, що перекажу.

Він знову мені всміхається. Є так багато речей, які мені в ньому подобаються. Коли ми розмовляємо, він дивиться мені просто в очі. Його долоні шерехаті, а нігті чисті й підстрижені. Я люблю те шерехате відчуття на своїй шії. І я збрешу, якщо не зізнаюся, що це приємно мати когось, із ким можна ходити на весілля та вечірки. Не треба зносити погляд Ралі Ліфолта, коли він виявляє, що я знову прийшла сама. Той похмурий погляд, коли йому доводиться подавати пальто не лише Елізабет, а й мені, а також приносити мені щось випити.

Тепер є Стюарт. З тієї миті, як він заходить, я захищена, звільнена. Мама не критикує мене в його присутності, побоюючись, що він і сам може помітити мої недоліки. Вона не пилятиме мене перед ним, тому що знає: я поводитимусь погано, нитиму. А це зменшить мої шанси. Для мами це велика гра: відкрити тільки одну мою грань, щоби справжня я не вилізла на поверхню, аж поки не стане «надто пізно».

Нарешті, о пів на десяту, мати пригладжує спідницю, складає ковдру, повільно й ідеально, як лист із заповітом.

– Ну, думаю, час спати. Євгеніє, залишаю тебе з молодим чоловіком. – Вона кидає на мене пильний погляд. – Не сидіть допізна.

Я мило усміхаюся. Чорт забирай, мені двадцять три роки.

– Мамо, звичайно, що ні.

Вона йде, і ми сидимо, переглядаємось, усміхаємось.

Чекаємо.

Мама ходить кухнею, зачиняє вікно, вмикає воду. Спливає кілька секунд, і ми чуємо «клац-клац» – двері її спальні зачиняються. Стюарт устає і кличе: «Ходи сюди!» І ось він уже з мого боку кімнати. Ще один крок – і він кладе мої руки на свої стегна та цілує мене так, наче я напій, який увесь день прагне випити. Я чула, дівчата говорять, що це відчуття ніби танення. Але, гадаю, що це, як піднесення, піднесення все вище й вище, і споглядання пейзажів за огорожею, кольорів, ніколи раніше не бачених.

Я повинна змусити себе відсторонитися. Мені є що сказати.

– Іди сюди. Сідай.

Ми сидимо пліч-о-пліч на дивані. Він знову намагається поцілувати мене, але я відхиляюся. Я намагаюся не звертати увагу на те, що засмага робить його очі такими блакитними. Чи на те, що волосся на його руках золотисте, немов вибілене.

– Стюарте, – я ковтаю слину, готова поставити страшне запитання.
– Коли ти був заручений, твої батьки були розчаровані? Коли з Патрицією сталося те... що сталося?

Вираз його обличчя відразу стає жорстким. Він дивиться на мене.

– Мама була розчарована. Вони були близькі.

Я вже шкодую, що почала про це, але я повинна знати.

– Як саме близькі?

Він оглядає кімнату.

– У тебе є щось випити? Бурбон?

Я йду на кухню та наливаю йому склянку з продовольчої пляшки Паскагули, додаю туди багато води. Ще з першого разу Стюарт дав зрозуміти, що розмова про його наречену – це невдала тема. Але мені потрібно знати, що сталося. Не тільки тому, що мені цікаво. Я ніколи не мала стосунків. Мені треба знати, чому розлучаються назавжди. Мені треба знати, скільки правил можна порушити, перш ніж тебе викинуть, і передусім, які це правила.

– Тобто вони були хорошими друзями? – запитую я. Через два тижні я зустрічаюся з його мамою. Моя мама на завтра запланувала похід до Кеннінгтону.

Він робить великий ковток, кривиться.

– Вони могли сидіти в кімнаті та обговорювати, як виготовляти квіткові композиції, чи хто і з ким одружується. – Тепер не лишилося й сліду від його грайливої усмішки. – Мама була приголомшена. Коли все... розпалось.

– Отже... вона порівнюватиме мене з Патрицією?

Якусь секунду Стюарт кліпає.

– Імовірно, так.

– Чудово. Я вже не можу дочекатись.

– Мама... просто захищає мене. Вона боїться, що я знову поранююсь. – Він дивиться вбік.

– А де зараз Патриція? Вона все ще живе тут чи...

– Ні. Вона виїхала. Переїхала до Каліфорнії. Тепер ми можемо порозмовляти про щось інше?

Я зітхаю, падаю спиною на диван.

– Ну, твої батьки хоч у курсі, що сталось? Я маю на увазі, чи можу я дізнатися про це? – Бо відчуваю спалах гніву, що він відмовчується.

– Скітер, я тобі казав, я ненавиджу говорити... – Але потім він скрегоче зубами, знижує голос. – Тато знає тільки частину. Мама знає правду, батьки Патриції теж. І звичайно, вона. – Він випиває напій до дна. – Вона знає, що накоїла, це напевне.

– Стюарте, я просто хочу знати, щоби самій так не зробити.

Він дивиться на мене та намагається засміятись, але те, що йому вдається, більше схоже на гарчання.

– Ти би ніколи в житті так не зробила.

– Що? Що вона зробила?

– Скітер. – Він зітхає й ставить склянку на стіл. – Я втомився. Краще просто піду додому.

Наступного ранку заходжу на заповнену парою кухню і з жахом думаю про майбутній день. Мама у своїй кімнаті збирається у похід магазинами, щоби купити нам одяг для вечері у Вітвортів. На мені сині джинси та незаправлена блуза.

– Доброго ранку, Паскагуло.

– Доброго ранку, міс Скітер. Ви снідатимете, як завжди?

– Так, будь ласка, – підтверджую я.

Паскагула маленька та жвава. Минулого червня я сказала їй, що люблю каву без молока, ледь намащені маслом тости, і вона більше ніколи не перепитувала. Вона, наче Константін, ніколи не забуває нічого, що стосується нас. Мені аж цікаво, скільки сніданків білих жінок вона пам'ятає. Дивно, як це прожити все своє життя, намагаючись не забути про те, що хтось любить їсти тост із маслом, і про кількість крохмалю, і про зміну постільної білизни.

Вона ставить переді мною каву. Вона не подає її мені. Ейбілін розповіла, що так не роблять, тому що ваші руки можуть торкнутись.

Я вже не пам'ятаю, як це робила Константін.

– Дякую, – кажу, – дуже дякую.

Якусь секунду вона кліпає, ледь усміхається.

– Прошу.

Я розумію, що вперше подякувала щиро. Здається, вона почувається незручно.

– Скітер, ти готова? – гукає позаду мама. Відгукуюсь, що так. Доїдаю свій тост, сподіваючись, що цей похід магазинами закінчиться швидко. Я вже на десять років застара, щоби мама вибирала мені одяг. Я озирнулась і помітила, що Паскагула біля мийки спостерігає за мною. Коли дивлюся на неї, вона відвертається.

Я сиджу на столі та проглядаю «Джексон джорнал». Моя наступна колонка міс Мирни – в ній буде розкрито таємниці плям від води – не вийде до наступного понеділка. У розділі національних новин є стаття про нові таблетки, «Валіум», як їх називають, «щоб допомогти жінкам упоратись із щоденними проблемами». Боже, зараз мені треба з десяток цих маленьких таблеток.

Піднімаю голову й здивовано бачу, що Паскагула стоїть поруч зі мною.

– Ви... Паскагуло, вам щось потрібно? – запитую я.

– Міс Скітер, мені треба вам дещо сказати. Щось про це...

– Не можна бути одягнутою в комбінезон у Кеннінгтоні, – говорить мама з порога. Паскагула неначе випаровується. Вона повертається до раковини, тягнучи чорний гумовий шланг із краном для посудомийної машини.

– Іди нагору й одягни щось відповідне.

– Мамо, це те, що я ношу. Який сенс гарно одягатися для того, щоб купити новий одяг?

– Євгеніє, будь ласка, не ускладнюй ситуацію.

Мама повертається до своєї спальні, та я знаю, що це не кінець. Свист посудомийної машини заповнює кімнату. Підлога вібрує під моїми голими ногами, і цей гуркіт заспокоює, він досить гучний, щоби заглушити розмову. Я дивлюся на Паскагулу, що стоїть біля мийника.

– Паскагуло, ви хотіли щось мені сказати, – запитую я.

Паскагула позирає на двері. Вона така маленька, майже як половина мене. Вона така боязка, що я опускаю голову, коли розмовляю з нею. Вона підходить трохи ближче.

– Юл Мей – моя двоюрідна сестра, – крізь шум машини розрізняю Паскагулу. Вона шепоче, але тепер її тон не такий боязкий.

– Я... не знала.

– Ми близькі родичі, й вона через вихідні приходить до мене в гості. Вона розповіла мені, що ви робите. – Вона примружує очі, а я вирішую, що вона збирається попросити мене, щоб я дала їй кузині спокій.

– Я... ми змінюємо імена. Вона говорила вам про це, так? Я не хочу, щоби в когось виникли проблеми.

– Вона мені сказала, що в суботу хотіла допомогти вам. Вона намагалася зателефонувати Ейбілін, але не змогла. Я би встигла сказати вам раніше, але... – Вона знову втупилась у дверний отвір.

Я приголомшена.

– Вона? Вона розповідь? – Я встаю. Всупереч здоровому глузду, я не можу не спитати. – Паскагуло, ви... не хотіли би теж допомогти з історіями?

Вона довго й пильно на мене дивиться.

– Тобто розповісти вам, як це працювати... на вашу маму?

Ми дивимось одна на одну та, напевно, думаємо про однакове. Їй буде некомфортно розповідати, а мені некомфортно слухати.

– Не маму, – швидко відповідаю я. – Про інші роботи, які ви мали до цього.

– Це моя перша робота в будинку. Я подавала обід у «Олд Лейді Гоум» до того, як вони переїхали до Флоувуда.

– Ви маєте на увазі, що мама нічого не мала проти, що це ваша перша робота в будинку?

Паскагула втупилась у червоний лінолеум на підлозі, знову боязка.

– Ніхто б не захотів працювати в неї, – пояснює вона. – Після того, що сталося з Константін.

Я обережно кладу руку на стіл.

– Що ви думаєте про... це?

На обличчі Паскагули жодних емоцій. Вона кілька разів кліпає, однозначно намагається мене перехитрувати.

– Я нічого про це не знаю. Просто хотіла переказати вам слова Юл Мей. – Вона йде до холодильника, відчиняє його та нахиляється досередини. Я глибоко дихаю. Усе по черзі.

Шопінг із мамою був не таким нестерпним, як зазвичай, можливо, тому, що в мене покращився настрій, коли я почула повідомлення від Юл Мей. Мати сидить у кріслі в примірочній, а я вибираю перший із

приміряних жіночий костюм – світло-блакитний, попліновий, із жакетом із круглим комірцем. Ми залишаємо його в крамниці, щоб розшили поділ. Я дивуюся тому, що мама нічого не приміряє. Через півгодини вона каже, що втомилася, тож я відводжу її до Лонгліфа. Мама йде до своєї кімнати трохи подрімати.

Коли ми приїжджаємо додому, я телефоную Елізабет, моє серце шалено калатає, але трубку піднімає саме вона. У мене не вистачає нахабства покликати Ейбілін. Після історії з сумкою я обіцяла собі бути обережнішою.

Тож я чекаю на вечір, сподіваючись, що Ейбілін буде вдома. Я сиджу на бляшанці з борошном, перебираю пальцями сухий рис. Вона відповідає після першого ж гудка.

– Ейбілін, вона допоможе нам. Юл Мей погодилася!

– Сказала що? Коли ви дізнались?

– Сьогодні. Мені переказала Паскагула. Юл Мей не могла з вами зв'язатись.

– Господи, у мене не працював телефон, бо цього місяця я не заплатила. Ви говорили з Юл Мей?

– Ні, я подумала, що було б краще, якби спершу з нею поговорили ви.

– Дивно, сьогодні я телефонувала від міс Ліфолт у будинок міс Гіллі, але вона відповіла, що Юл Мей більше там не працює, і повісила трубку. Я порозпитувала, але ніхто нічого не знає.

– Гіллі її звільнила?

– Я не знаю. Сподіваюся, вона сама пішла.

– Зателефоную Гіллі та з'ясую це. Боже, маю надію, що з нею все гаразд.

– І тепер, мій телефон працює, я намагатимусь зв'язатися з Юл Мей.

Я чотири рази телефоную до будинку Гіллі, проте телефон не відповідає. Нарешті набираю Елізабет, і вона повідомляє, що на вечір Гіллі поїхала до Порт-Гібсон. Що тато Вільяма хворий.

– А що сталося... з її служницею? – запитую так байдуже, як тільки можу.

– Знаєш, вона згадала щось про Юл Мей, але потім сказала, що спізнюється і пішла складати речі в машину.

Я проводжу решту ночі на задній веранді, повторюю запитання, хвилююся, які ж історії Юл Мей може розповісти про Гіллі. Попри наші розбіжності, Гіллі досі є однією з моїх найближчих подруг. Але книжка, тепер вона знову стає реальною, важливішою за все.

Опівночі лежу на розкладачці. Надворі сюркочуть коники. Я дозволяю своєму тілу зануритись у тонкий матрац на пружинах. Мої ноги звисають, нервово пританцьовуючи, уперше за кілька місяців відчуваю полегшення. Це ще не дюжина покоївок, але ще одна.

Наступного дня я сиджу та переглядаю по телевізору полудневі новини. Чарлз Воррінг повідомляє, що у В'єтнамі вбито шістдесят американських солдатів. Це так сумно. Шістдесят чоловіків, десь далеко від усіх, кого вони любили, мусили померти. Я думаю, мене це турбує через Стюарта. Здається, Чарлз Воррінг теж схвилюваний.

Беру цигарку та кладу її на місце. Я намагаюся не курити, але сьогодні нервую. Мама знову бурчала, що я курю. І знаю, що маю кинути, але, здається, це мене не вбиває. Я хотіла більше розпитати Паскагулу про те, що говорила Юл Мей, але Паскагула зателефонувала сьогодні вранці, що у неї проблеми й до полудня її не буде.

Чую, як на задньому ганку мама допомагає Джеймсо робити морозиво. Навіть у передній частині будинку я чую тріщання льоду та хрускіт солі. Звучить смачно, і я хочу його вже, та воно буде готове аж за кілька годин. Звичайно, ніхто не робить морозиво опівдні спекотного дня, це нічна робота, однак мама вбила в голову зробити персикове морозиво й чхати їй на спеку.

Я виходжу на ганок і дивлюся. Велика срібляста морозивниця холодна й запотіла. Підлога на ганку вібрує. Джеймсо сидить на перекинутому відрі, обхопивши машину колінами, і руками в рукавичках повертає дерев'яну ложку. Від сухого льоду піднімається пара.

– Паскагула вже прийшла? – запитує мама, додаючи в машину ще вершків.

– Поки що ні, – відповідаю я. Мама пітніє. Вона закладає за вухо пасмо волосся. – Мамо, я додам вершки. Тобі спекотно.

– Ти не зробиш це добре. Це маю зробити я, – заперечує вона та проганяє мене досередини. У новинах Роджер Стікер із такою самою дурною усмішкою, як і військовий журналіст, веде репортаж від

поштового відділення Джексона: «...ця сучасна система поштової адресації називається індекс. Так, правильно казати, індекс – п'ятизначне число, яке пишуть внизу конверта...»

Він тримає листа, показуючи нам, де писати цифри. Беззубий чоловік у комбінезоні шепелявить: «Ніхто не виколистуватиме ті цифли. Люди досі намагаються звикнути до тіліфона».

Я чую, як зачиняються вхідні двері. За хвилину до кімнати відпочинку заходить Паскагула.

– Мама на задньому ганку, – починаю я їй, але Паскагула не всміхається, навіть не дивиться на мене. Вона просто простягає мені невеликого конверта.

– Вона хотіла відправити його поштою, але я сказала, що сама вам його віднесу.

Спереду конверт адресовано мені, без зворотної адреси. І, звичайно, без індексу. Паскагула йде на задній ганок.

Я відкриваю листа. На аркуші зі шкільного зошита в лінійку написано від руки чорною ручкою:

«Дорога міс Скітер.

Я хочу, щоб ви знали, як мені шкода, що я не зможу допомогти вам з історіями. Але тепер я не можу. І хочу розповісти вам, чому. Як ви знаєте, я працювала на вашу подругу. Я б не бажала працювати в неї, і багато разів хотіла звільнитись, але боялась. Я боялась, що більше ніколи не матиму іншої роботи, якщо вона захоче.

Ви, мабуть, не знаєте, що після того, як закінчила школу, я вступила до коледжу. Я би його закінчила, якби не вийшла заміж. Одна з небагатьох речей у моєму житті, за якими шкодую, це те, що я не отримала диплома. У мене хлопчики-близнюки, які варті цього всього. За десять років ми з чоловіком зекономили грошей, щоб відправити їх до коледжу Тугалу. Як багато ми не працювали б, нам не вистачає для обох. Мої хлопчики однаково розумні, однаково прагнуть вчитись. Але у нас були тільки гроші для одного, тож хочу у вас запитати, якби ви вибрали, який із ваших синів-близнюків має піти до коледжу, а який повинен піти

працювати смолярем? Як ви скажете одному, що любите його так само сильно, як іншого, але вирішите, що не він отримає свій шанс у житті? Ніяк. Ви знайдете спосіб це вирішити. Неважливо як.

Думаю, ви можете вважати цей лист зізнанням. Я вкрала у цієї жінки потворний рубіновий перстень, сподіваючись, що він покриє решту оплати за навчання. Вона ніколи його не носила, і я відчувала, що вона винна у всьому, чого я зазнала, працюючи на неї. Звичайно, жоден із моїх хлопчиків не піде до коледжу. Судові штрафи покриють майже все, що ми зекономили.

З повагою,

Юл Мей Крукл

Жіночий блок 9

В'язниця штату Міссісіпі»

В'язниця. Я здригаюсь. Я роззираюся за Паскагулою, але вона вийшла з кімнати. Я хочу спитати її, коли це сталося, чому це сталося так швидко? Що можна вдіяти? Але Паскагула вийшла на вулицю, щоби допомогти матері. Там ми не можемо говорити. Мене нудить, паморочиться в голові. Я вимикаю телевізор.

Я міркую над тим, як Юл Мей у в'язниці писала цього листа. Можу посперечатись, я навіть знаю, про який перстень вона згадує – мамин подарунок Гіллі на вісімнадцятиріччя. Кілька років тому Гіллі оцінила його й дізналася, що то навіть не рубін, а звичайнісінький гранат, який майже нічого не коштує. Гіллі ніколи більше його не одягала. Мої руки стискаються в кулаки.

Звук збивання морозива схожий на хрускіт кісток. Я йду на кухню зачекати на Паскагулу, аби отримати відповіді. Я скажу про це татові. Подивимося, чи він може щось зробити. Чи він знає когось із юристів, який зголоситься їй допомогти.

Того вечора, о восьмій годині, я підходжу до сходів Ейбілін. Це мало бути наше перше інтерв'ю з Юл Мей. І хоча я знаю, що його не буде, усе ж таки вирішую приїхати. Йде дощ, і дме сильний вітер, я міцно тримаю плащ і сумку. Я постійно думала, що варто було зателефонувати Ейбілін і обговорити цю ситуацію, але не могла змусити себе зробити це. Замість цього я практично витягнула Паскагулу нагору, щоби мама не побачила, як ми розмовляємо, і про все її порозпитувала.

– Юл Мей мала справді хорошого адвоката, – розповіла Паскагула.
– Але подекують, що дружина судді – хороша подруга міс Голбрук, і хоча звичайний строк за дрібну крадіжку – шість місяців, міс Голбрук розкрутила його до чотирьох років. Суд відбувся ще до його початку.

– Я можу спитати тата. Він міг би спробувати й знайти їй... білого адвоката.

– Паскагула хитає головою й мовить:

– Це й був білий адвокат.

Я стукаю у двері Ейбілін, відчуваючи сором. Я не повинна думати про власні проблеми, коли Юл Мей у в'язниці, але знаю, що це означає для книжки. Якщо покоївки вчора боялися допомогти нам, я впевнена, що сьогодні вони нажахані.

Двері відчинилися, за ними стоїть негр і дивиться на мене. Його білий церковний комірець виблискує. Я чую, як Ейбілін заспокоює: «Усе гаразд, преподобний». Він вагається, але потім відступає, щоб я могла зайти.

Я роблю крок досередини й бачу щонайменше двадцятьох осіб, які тісняться в маленькій вітальні та передпокої. Підлоги не видно.

Ейбілін принесла стільці з кухні, але більшість людей стоїть. Я помічаю в кутку Мінні, усе ще у формі. Поруч із нею я впізнаю покоївку Лу-Енн Темплтон Ловенію. Одначе більше ні з ким не знайома.

– Гей, міс Скітер, – шепоче Ейбілін. Вона й досі у своїй білій формі та білому ортопедичному взутті.

– Може... – Я киваю позад себе й шепочу. – Я повернуся пізніше.

Ейбілін хитає головою.

– Із Юл Мей сталося дещо жахливе.

– Я знаю, – говорю. У кімнаті тихо, чути лише покашлювання. Стілець скрипить. Книжки з гімнами складено на невеликому

дерев'яному столикові.

– Я тільки сьогодні дізналася, – шепоче Ейбілін. – Її затримали у понеділок, а у вівторок посадили до в'язниці. Кажуть, що весь процес тривав п'ятнадцять хвилин.

– Вона надіслала мені листа, – продовжую я. – У ньому розповіла мені про своїх синів. Паскагула передала його мені.

– Вона згадувала, що їй бракувало лише сімдесяти п'яти доларів на це навчання? Вона просто попросила міс Гіллі позичити їй. Обіцяла, що віддаватиме щотижня, та міс Гіллі відповіла «ні». Що істинний християнин не дає милостиню тим, хто здоровий і може працювати. Що гуманніше дозволити їм навчитися самим заробляти.

Боже, я уявляю собі цю промову Гіллі. Я не можу дивитися в очі Ейбілін.

– Прихожани скинулись. Обидва хлопчики навчатимуться в коледжі.

У кімнаті стоїть мертва тиша, чути лише голос Ейбілін і мій шепіт.

– Ви гадаєте, я можу що-небудь зробити? Як я можу допомогти? Прошима чи...

– Ні. Церква вже розробила план, щоб заплатити адвокату. Щоб її звільнили умовно-достроково. – Ейбілін опускає голову. Я впевнена, що це через горе Юл Мей, але підозрюю, ще й тому, що вона також знає: на цьому книжка закінчилась. – Коли вона вийде, вони закінчуватимуть коледж. Суд дав їй чотири роки та п'ятсот доларів штрафу.

– Ейбілін, мені так шкода, – кажу я. Окидаю поглядом людей у кімнаті, їхні голови опущені, так, наче вони згорять від погляду на мене. Я теж опускаю голову.

– Вона зла, ця жінка! – з іншого боку дивана гавкає Мінні, а я здригаюся, сподіваючись, що вона має на увазі не мене.

– Гіллі Голбрук було послано сюди дияволом, аби зруйнувати щонайбільше життів! – Мінні витирає ніс рукавом.

– Мінні, усе гаразд, – мовить преподобний. – Ми поміркуємо, що нам вдасться для неї зробити. – Я оглядаю понурі обличчя, й мені цікаво, що це може бути.

У кімнаті знову стає нестерпно тихо. Повітря гаряче й пахне спаленою кавою. Я почуваюся надзвичайно самотньою тут, у місці, де

мені вже було майже комфортно. Я відчуваю жар неприязні та почуття провини.

Лисий преподобний витирає очі хустинкою.

– Дякую, Ейбілін, що запросили нас у свій дім для молитви.

Люди почали метушитись, бажаючи одне одному доброї ночі й урочисто киваючи. Сумочки в руках, капелюхи на головах. Преподобний відчиняє двері, впускаючи досередини вологе повітря. Жінка із сивим кучерявим волоссям і в чорному пальті йде слідом за ним, але потім зупиняється навпроти мене. Я стою зі своєю сумкою.

Її плащ трохи задерся, з-під нього виглядає біла форма.

– Міс Скітер, – звертається вона без усмішки, – я допоможу вам із розповідями.

Озираюсь на Ейбілін. Її брови злітають угору, рот роззявляється. Я повертаюся назад до жінки, але вона вже виходить із дверей.

– Я допоможу вам, міс Скітер. – Це інша жінка, висока й худа, така сама спокійна, як і перша.

– Гм, дякую... – відповідаю я.

– Я теж, міс Скітер. Я допоможу вам. – Жінка в червоному пальті проходить швидко, ми навіть поглядом не зустрічаємось.

Потім іще одна... Я починаю рахувати. П'ять. Шість. Сім. Я їм киваю, і не можу нічого вимовити, окрім як дякую. Дякую. Так, дякую, кожній. Моє полегшення гірке, бо це сталося лише завдяки арешту Юл Мей.

Вісім. Дев'ять. Десять. Одинадцять. Ніхто не всміхається, кажучи мені, що хоче допомогти. Кімната спорожніла, залишається тільки Мінні. Вона стоїть у кутку, стиснувши руки на грудях. Коли всі пішли, вона піднімає очі й зустрічає мій погляд. Якусь секунду дивиться мені в очі, потім переводить погляд на коричневі гардини, якими щільно запнуто вікно. Але я це бачу. Її губи ворухнулись, з-під її гніву пробивається якийсь натяк на м'якість. Це зробила Мінні.

Усі були в роз'їздах, тож ми грали у бридж увесь місяць. У середу ми збираємось в Лу-Енн Темплтон, вітаємось, обіймаємось і говоримо, які ми раді всіх бачити.

– Лу-Енн, бідолаха, знову мусиш в таку спеку носити довгі рукави. Знову екзема? – питає Елізабет, бо Лу-Енн у літню спеку одягає сіру вовняну сукню.

Лу-Енн тупиться в коліна, вона очевидно збентежена.

– Так, гіршає.

Я неспроможна торкнутися Гіллі, як вона тягнеться до мене. Коли я ухилиюся від її обіймів, вона вдає, що не помічає. Але під час гри розглядає мене, примружившись.

– Що ти збираєшся робити? – запитує Елізабет Гіллі. – Можеш привозити дитину в будь-який час, але... ну...

Перед бридж-клубом Гіллі завезла Гізер і Вільяма до Елізабет, щоб Ейбілін доглядала за ними, поки ми граємо у бридж. Але я вже знаю, що приховує квасна усмішка Елізабет: вона обожнює Гіллі, але ні з ким не ділитиметься служницями.

– Я це знала. Ще з того дня, як вона почала в нас працювати, я знала, що ця дівчина злодійка. – Коли Гіллі розповідає нам про Юл Мей, вона малює пальцем велике коло, немовби окреслюючи величезний камінь, безцінну вартість «рубіна». – Я спіймала її, коли вона забирала прострочене молоко. Знаєте, як це починається: спочатку пральний порошок, потім рушники й одяг. А далі вони крадуть сімейні цінності й вимінюють їх на пінту лікеру. Одному Богові відомо, що вона ще поцупила.

Борюся з бажанням попереламувати їй пальці, та втримую язика за зубами. Нехай думає, що все гаразд. Це безпечніше для всіх.

Після гри поспішаю додому готуватися до вечора в Ейбілін і тішуся, що вдома нікого немає. Я швидко перечитую повідомлення від Паскагули. Зателефонували мій партнер по тенісу Петсі та Селія Фут, з якою я майже незнайома. Чому дружина Джонні Фути мені телефонує? Мінні змусила мене заприсягтися, що я ніколи не телефонуватиму їй, і у мене немає часу замислюватися над цим. Я повинна підготуватися до інтерв'ю.

О шостій годині вечора я сиджу за кухонним столом Ейбілін. Ми домовилися, що я приходитиму майже щовечора, поки не закінчимо. Щодва дні темношкіра жінка стукатиме в задні двері Ейбілін і сидітиме зі мною за одним столом, розповідаючи мені свої історії. Одинадцять покоївок погодилося поспілкуватися з нами, не враховуючи Ейбілін і Мінні. Разом отримуємо тринадцять, а місіс Стайн попросила дюжину, тож, гадаю, нам пощастило. Ейбілін стоїть у глибині кухні позаду та прислухається. Ім'я першої покоївки Еліс. Я не запитую прізвища.

Я пояснюю Еліс, що цей проект – це збірник справжніх історій покоївок і їхніх вражень від роботи у сім'ях білих. Я вручаю їй конверт із сорока доларами, які заощадила, – із колонки міс Мирни, із кишенькових грошей і грошей, які мама давала мені на салони краси, в які я не ходила.

– Є вірогідність, що це ніколи не надрукують, – попереджую кожному окремо, – а навіть якщо й надрукують, то заплатять дуже мало. – Коли я вперше це вимовляю, то опускаю очі: мені соромно, невідь чому. Я біла, тож відчуваю, що мій обов'язок допомогти їм.

– Ейбілін це нам чітко пояснила, – відповідає дехто. – Я не тому це роблю. – Я повторюю їм те, що вони вже вирішили поміж себе. Що вони мають тримати свою особу в таємниці від когось поза групою. Їхні імена, а також і назви міста й сімей, де вони працювали, буде змінено. Я би хотіла поставити їм останнє запитання: «До речі, ви знали Константін Байтс», але я впевнена, що Ейбілін сказала би мені, що це погана ідея. Їм і так страшно.

– А зараз Юлі. Її розговорити, це немов відкрити мертвого молюска. – Ейбілін готує мене перед кожним інтерв'ю. Вона теж боїться, що я налякаю їх ще до початку розмови. – Не хвилюйтесь, якщо вона розповість небагато.

Юлі, мертвий молюск, починає говорити раніше, аніж сідає на стілець, ще до моїх пояснень, і не зупиняється до десятої вечора.

– Коли я попросила підняти мені платню – вони підняли. Коли я потребувала будинка – вони мені його купили. Доктор Такер сам приїхав до мене додому та витягнув кулю з руки мого чоловіка, тому що боявся, що Генрі щось підхопить у лікарні для чорних. Я сорок чотири роки пропрацювала на доктора Такера та міс Сіссі. Вони були такі добрі до мене. Щоп'ятниці я мила їй голову. Я ніколи не бачила, щоби жінка сама мила собі голову. – Уперше за вечір вона зупиняється, набуває самотнього та стурбованого вигляду. – Якщо я помру раніше, я не знаю, як міс Сіссі митиме свою голову.

Я намагаюся не надто всміхатись. Не хочу викликати підозри. Еліс, Фанні Емос і Вінні принишкли, їх треба вмовляти, вони сидять з опущеними очима. Флора Лу та Клеонтін лише розтулили роти – і з них ринув такий потік слів, що я, хоч і друкувала так швидко, як могла, щоп'ять хвилин просила їх трішки сповільнитися. Багато із цих історій сумні, гіркі. Я на це очікувала. Але також є дивовижна кількість

хороших історій. І всі вони, якоїсь миті, озираються на Ейбілін, ніби хочуть запитати: «*Ти впевнена? Я справді можу розповісти про це білій жінці?*»

– Ейбілін? Що станеться, якщо... це надрукують і всі дізнаються, хто ми такі? – сором'язливо питає Вінні. – Що, як ви вважаєте, вони з нами зроблять?

Наші очі утворюють на кухні трикутник: усі дивляться на когось іншого. Я глибоко вдихаю, готова запевнити її в нашій обережності.

– Кузина мого чоловіка... їй відрізали язика. Це було трохи давніше. За те, що вона говорила з якимись людьми з Вашингтона про клан. Гадаєте, нам відріжуть язики? За те, що ми з вами розмовляємо?

Я не знаю, що відповісти. *Язика...* Боже, мені й на гадку таке не спадало. Я припускала, що, можливо, в'язниця, неправдиві звинувачення чи штрафи.

– Я... ми вкрай обережні, – кажу, але це звучить невпевнено та непереконливо. Я кидаю погляд на Ейбілін, але вона теж дуже хвилюється.

– Вінні, ми не можемо знати, поки це не станеться, – тихо зауважує Ейбілін.

– Мені не подобається те, що показують у новинах. Білі леді чинять зовсім не так, як білі чоловіки.

Я дивлюся на Ейбілін. Вона ніколи не ділилася зі мною своїм баченням того, що може трапитися. Я хочу змінити тему. Обговорення цього не піде нам на користь.

– Не-а, – хитає головою Вінні. – Думаю, ні. Насправді, біла леді може зробити значно гірше.

– Ти куди? – гукає мама з кімнати відпочинку. Я із сумкою та ключами від пікапа прямую до дверей.

– У кіно, – відповідаю я.

– Ти вчора ходила в кіно. Євгеніє, підійди сюди.

Я ступаю крок назад, стою у дверях. У мами загострення виразки. На вечерю вона не їсть нічого, крім курячого бульйону, і я за неї хвилююся. Тато ліг спати годину тому, але я не можу залишитися з нею.

– Вибач, мамо, я спізнююсь. Тобі щось принести?

– Який фільм і з ким? Цього тижня ти майже щовечора кудись ходиш.

– Просто... щось дівчаче. Я буду вдома до десятої. У тебе все гаразд?

– Я нормально, – зітхає вона. – Йди.

Я йду до машини, почувуючись винною, бо кидаю маму саму, коли їй не дуже добре. Слава Богу, Стюарт у Техасі, бо я сумніваюся, чи могла би так легко брехати і йому. Коли три дні тому він приходив, ми сиділи на веранді та слухали цвіркунів. Усю ніч напередодні я працювала. І хоч так утомилася, що мої очі злипались, не хотіла, щоби він ішов. Моя голова лежала на його колінах. Я простягнула руку та провела рукою по його щетині.

– Коли ти покажеш мені написане? – запитав він.

– Ти можеш почитати колонку міс Мирни. Минулого тижня я вивела великий шматок цвілі.

Він усміхнувся, похитав головою:

– Ні, я хочу почитати твої думки. Я впевнений, що це не хатнє господарство.

Тоді мені стало цікаво, чи він знає, що я щось від нього приховую. Я злякалася, що він може дізнатися про історії, водночас відчуваючи трепет, що йому це цікаво.

– Коли будеш готова. Я не тиснутиму на тебе, – відступився він.

– Можливо, коли-небудь я й дам тобі почитати, – пробурмотала я, відчуваючи, що очі заплющуються самі.

– Маленька, спи, – сказав він, відгортаючи волосся з мого обличчя. – Дозволь мені просто трохи побути з тобою.

Наступні шість днів Стюарта в місті не буде, тож я зможу сконцентруватися винятково на інтерв'ю. Щоночі я йду до Ейбілін і щоразу нервую, наче вперше. Жінки високі, низькі, чорні, як асфальт, чи карамельно-коричневі. Мені пояснюють: якщо ваша шкіра надто біла, то вас ніколи не візьмуть на роботу. Чим чорніша, тим краще. Інколи розмова переходить на звичайні теми, зі скаргами на низьку оплату праці, важкі робочі години, неслухняних дітей. Але потім починаються історії про білих дітей, які вмирили на їхніх руках. Про м'який, порожній погляд їхніх іще блакитних очей.

– Її звали Олівія. Просто крихітка, яка маленькою ручкою вхопилася за мій палець. І вона так важко дихала, – пригадує Фанні

Емос на четвертому інтерв'ю. – Її мами навіть не було вдома, пішла до аптеки по ліки. Були тільки я й тато. Він не дозволив мені її покласти, звелів тримати до приходу лікаря. Дитинка охолола на моїх руках.

У їхніх словах і неприхована ненависть до білих жінок, і незрозуміла любов. Фей Белль уся труситься, її шкіра аж сіра. Вона навіть не пригадує, скільки їй років. Її оповідь розгортається, ніби м'яка білизна. Вона пам'ятає, як ховалася з маленькою білою дівчинкою в скрині, поки солдати-янки нищпорили будинком. Двадцять років тому вона тримала на руках таку саму білу дівчинку, коли та помирала. Але тоді вона вже була старшою. Кожна з любов'ю називає іншу своєю найкращою подругою. Присягається, що смерть не може цього змінити. Що колір нічого не означає. Онук білої жінки однаково оплачує оренду Фей Белль. Коли Фей Белль має силу, то іноді прибирає на його кухні.

Моє п'яте інтерв'ю з Ловенією. Вона покоївка Лу-Енн Темплтон, і я впізнаю її: вона прислужувала нам у бридж-клубі. Ловенія розповідає, що цього року білий чоловік осліпив її онука Роберта, тому що він скористався туалетом для білих. У пам'яті спливає, що читала про це в газеті. Ловенія ствердно киває, чекає, поки я надрукую це на машинці. У її голосі немає озлобленості. Я дізнаюся, що Лу-Енн, яку я вважала нудною та ніякою, на яку не звертала уваги, дала Ловенії два тижні оплачуваної відпустки, щоби вона могла допомогти своєму онукові. За ті два тижні вона сім разів приносила рисові запіканки. Коли зателефонували й повідомили про Роберта, вона відвезла Ловенію до лікарні для темношкірих і прочекала з нею шість годин до закінчення операції. Лу-Енн ніколи нікому з нас не зізнавалась. І я повністю розумію, чому.

Були гнівні історії про білих чоловіків, які чіплялися до них. Вінні говорить, що її примушували знову й знову. Клеонтина розповідає, що опиралась, аж поки до крові не розбила йому обличчя, і він більше ніколи не ліз. Але дихотомія рівнозначних любові та зневаги – це те, що дивує мене найбільше. Більшість із них запрошують на весілля дітей білих, але тільки за умови, що ті носитимуть форму. Про таке мені відомо, та чути від темношкірих – це ніби почути вперше.

Після того, як Гретхен іде, ми кілька хвилин неспроможні й слова вимовити.

– Просто рухаймося далі, – озивається Ейбілін. – Ми не мусимо... на це зважати.

Ґретхен – двоюрідна сестра Юл Мей. Вона відвідувала молитовні зібрання за Юл Мей, що кілька тижнів тому проходили в Ейбілін, але є прихожанкою іншої церкви.

– Я не розумію, чому вона погодилась, якщо... – Я хочу додому. Сухожилля на шії напружені. Пальці тремтять від набирання тексту та від слів Ґретхен.

– Мені дуже шкода, я не знала, що вона так учинить.

– Це не ваша провина, – видушую я. Хочу запитати її, що з розказаного Ґретхен правда. Але не можу. Я не можу дивитися в очі Ейбілін.

Я би пояснила «правила» Ґретхен так само, як й іншим. Утім Ґретхен відкидається на спинку стільця. Я гадаю, що вона обмірковує, що розповісти. Але вона видає:

– Погляньте на себе. Ще одна біла леді намагається заробити гроші на чорношкірих.

Я озираюся на Ейбілін, не знаючи, як на це реагувати. Невже я не досить чітко пояснила все щодо грошей?

Ейбілін нахилиє голову, ніби сумнівається, що правильно почула.

– Ви думаєте, що хтось це читатиме? – сміється Ґретхен.

Вона одягнена в уніформу. Із помадою, того самого рожевого кольору, який використовували ми з подругами. Вона молода. Висловлюється рівномірно та обережно, наче біла. Хтозна, чому, але від цього стає тільки гірше.

– Усі чорношкірі жінки, з якими ви говорили, вони були дуже милі, хіба ні?

– Так, – відповідаю я. – Дуже приємні.

Ґретхен утуплюється мені просто в очі.

– Вони ненавидять вас. Вам відомо, так? Вони ненавидять у вас усе. Але ви дурна, коли думаєте, що робите їм ласку.

– Я не змушую вас це робити, – боронюсь я, – ви самі захотіли...

– Ви знаєте, що є найкращим із того, що зробила для мене біла жінка? Дала мені цілушку з її хліба. Чорношкірі жінки приходять сюди, щоби просто погратися з вами. Леді, вони ніколи не відкриють вам правду.

– Ви не уявляєте, що інші жінки мені розповідали, – заперечую, дивуючись, як я розгнівалась і як легко зірвалась.

– Скажіть це, леді, скажіть те слово, яке відразу спадає вам на думку, коли хтось із нас заходить у двері. *Нігер*.

Ейбілін підвелася з табуретки.

– Гретхет, досить. Іди додому.

– А знаєш, що, Ейбілін? Ти така сама дурна, як і вона, – огризається Гретхен.

Я приголомшена, коли Ейбілін вказує на двері й шипить:

– Забирайся з моєї хати.

Гретхен іде, але через літні скляні двері глипає на мене так злісно, що я аж холону всередині.

Через два дні я сиджу навпроти Келлі. У неї кучеряве волосся, здебільшого сиве. Їй шістдесят сім, а вона все ще в уніформі. Огрядна й важка, частина її тіла звисає зі стільця. Я все ще знервована після інтерв'ю з Гретхен.

Я чекаю, доки Келлі помішує чай. У кутку кухні Ейбілін стоїть продовольча сумка. Набита одягом так, що зверху виглядає пара білих штанів. У будинку Ейбілін завжди дуже охайно. Тому не знаю, чому вона ніяк не зробить чогось з тією торбою.

Келлі починає повільно говорити. Я друкую, вдячна за її повільний темп. Вона дивиться так, наче за мною бачить екран, який відображає сцени, що вона їх описує.

– Тридцять вісім років я працювала на міс Маргарет. У неї була дівчинка з коліками, і єдине, що допомагало зняти біль, це тримати її на руках. Тож я зробила обгортку. Я прив'язала її до пояса й увесь рік постійно носила із собою. Дитина ледь не зламала мені спину. Я прикладала до спини лід на ніч і досі прикладаю. Але я любила цю дівчинку. І я любила міс Маргарет.

Вона сьорбає чай, а я набираю її останні слова. Я підводжу голову, і вона продовжує.

– Міс Маргарет завжди змушувала мене збирати волосся в гульку, повторювала, ніби знає, що чорношкірі не миють голови, перераховувала срібло після того, як я полірувала його. Коли через тридцять років міс Маргарет померла через жіночі хвороби, я ходила на похорон. Її чоловік обійняв мене, плакав на моєму плечі. Коли це

закінчилося, він дав мені конверт. Усередині був лист від міс Маргарет. Там було написано: «Дякую. За те, що мою дитину не боліло. Я ніколи не забуду».

Келлі знімає окуляри в чорній оправі, протирає очі.

– Якщо якась біла леді прочитає мою розповідь, я хочу, щоб вони знали. Кажіть «Дякую», коли ви справді хочете це сказати, коли ви пам'ятаєте, що хтось щось для вас зробив, – вона хитає головою, розглядає подряпаний стіл. – Це так добре.

Келлі дивиться на мене, та я не можу зустрітися з нею очима.

– Дайте мені хвилинку, – прошу. Я притискаю руку до чола. Не можу позбутися думок про Константін. Я ніколи не дякувала їй належно. Я ніколи не припускала, що не матиму можливості.

– Міс Скітер, вам погано? – запитує Ейбілін.

– Я... все добре, – відповідаю. – Продовжуймо.

Келлі розповідає наступну історію. Жовта коробка з-під взуття «Доктор Шоллз», як і раніше, повна конвертів. Крім Гретхен, усі десятеро жінок попросили, щоби гроші пішли на освіту для хлопчиків Юл Мей.

Розділ 20

Сім'я Фелан напружено застигла на цегляних сходах перед будинком сенатора Вітворта. Будинок знаходиться в центрі міста, на Норт-стрит. Він високий, із білими колонами, обсаджений азаліями. На золотавій табличці зазначено, що це історична пам'ятка. Незважаючи, що тільки шоста година, газові ліхтарі вже запалено.

– Мамо, – шепочу я, тому що можу повторювати це безліч разів. – Будь ласка, не забудь, про що ми говорили.

– Люба, я ж сказала, що не згадуватиму про це. – Вона торкається до шпильки у волоссі. – Якщо на це не буде причини.

На мені нова світло-блакитна спідниця та відповідний жакет. Тато у чорному вихідному костюмі. Ремінь затягнуто занадто туго, а це незручно та не модно. Мати у простому білому платті – наче наречена у старій весільній сукні. Я раптом думаю, що ми всі вбралися надто святково, і відчуваю приплив паніки. Мама готова будь-якого моменту підняти питання про трастовий фонд некрасивої дівчини, і ми, ніби сільська сім'я, що приїхала до міста.

– Тату, послаб ремінь, у тебе штани задираються.

Він супиться і зиркає на штани. Ще жодного разу я не вказувала татові, що йому робити. Двері відчиняються.

– Добрий вечір, – киває нам темношкіра жінка в білій уніформі. – На вас чекають.

Ми заходимо до вестибюлю, і перше, що я бачу, – це люстра, блискуча, мов серпанок, наповнений світлом. Мої очі піднімаються до гвинтових сходів, і в мене виникає враження, що ми всередині велетенської мушлі.

– О, привіт.

Я немов прокидаюся. Місіс Вітворт заходить до вестибюлю, простягає руки.

У неї такий самий костюм, як і в мене, та, на щастя, багрянний. Коли вона киває, її сивіюче волосся не рухається.

– Добрий вечір, місіс Вітворт, я – Шарлотта Будро Кантрель Фелан. Дякуємо, що запросили нас.

– Дуже приємно, – відповідає вона й тисне батькам руки. – Я Франсін Вітворт. Ласкаво просимо до нашого дому.

Вона повертається до мене.

– А ви, мабуть, Євгенія. Добре. Так приємно нарешті познайомитися з вами. – Місіс Вітворт хапає мене за руки й дивиться мені в очі. Її очі блакитні, красиві, як холодна вода. Її обличчя гладеньке. Вона в туфлях із м'якої шкіри на підборах і майже однакового зі мною зросту.

– Приємно познайомитися, – кажу я. – Стюарт так багато розповідав мені про вас і сенатора Вітворта.

Вона всміхається та ковзає рукою по моїй руці. Я хапаю ротом повітря, коли зубець її персня дряпає мені шкіру.

– Ось і вона! – З-за спини місіс Вітворт до мене наближається високий, кремезний чоловік. Він міцно мене обіймає, а потім так само швидко відпускає.

– Ще місяць тому я просив Малюка Стю запросити цю дівчину в гості. Але, якщо відверто, – він знижує свій голос, – він усе ще трохи несміливий після тієї попередньої.

Я стою та кліпаю.

– Дуже приємно зустрітися з вами, сер.

Сенатор голосно сміється.

– Я просто дражнюся, – говорить він і знову міцно мене обіймає, поплескуючи по спині. Я всміхаюсь, намагаюся віддихатися. Згадую собі, що в нього самі сини.

Він повертається до мами, урочисто вклоняється та простягає руку.

– Вітаю, сенаторе Вітворт, – вітається мама. – Я Шарлотта.

– Дуже приємно познайомитися з вами, Шарлотто. Звертайтеся до мене Стулі. Усі мої друзі так до мене звертаються.

– Сенаторе, – мовить тато, міцно потискаючи йому руку. – Дякуємо вам за законопроект про сільське господарство. Тепер усе по-іншому.

– Чо-орт. Біллапс намагався витерти об нього взуття, але я сказав йому: «Чіко, якщо в Міссісіпі не буде бавовни, до біса, у Міссісіпі не буде нічого».

Він плескає тата по плечі, і я помічаю, що поруч із ним мій тато зовсім маленький.

– Ходіть усі сюди, – запрошує сенатор. – Я не можу розмовляти про політику без випивки в руці.

Сенатор виходить із вестибюлю. Тато прямує слідом, і раптом мене пересмикує: я помічаю тонку смужку бруду на його взутті. Один порух ганчіркою стер би його, але тато не звик носити вихідні туфлі в суботу.

Мама йде за ним, і я востаннє кидаю погляд на блискучі люстри. Коли повертаюся, то біля дверей зауважую покоївку, що дивиться на мене. Я всміхаюсь їй, і вона киває. Потім іще раз киває й опускає очі.

Ой. Я починаю нервувати ще більше від усвідомлення, що вона знає. Стою, мов застигла: я живу подвійними життям. Вона може прийти до Ейбілін і розповісти всім про службу в будинку сенатора та його дружини.

– Стюарт іще їде зі Шріпорта, – вигукує сенатор. – Відчуваю, там назріває велика проблема.

Я намагаюся не думати про служницю та глибоко вдихаю. Усміхаюся, ніби все гаразд. Ніби я вже багато разів зустрічалася з батьками хлопців.

Ми переходимо до вітальні з вишуканою ліпниною та зеленими оксамитовими диванами, де за важкими меблями майже не видно підлоги.

– Що питимете? – усміхається містер Вітворт так, наче пропонує дітям цукерки. У нього важке, широке чоло та плечі, мов у старіючого півзахисника. Його брови широкі й жорсткі. Вони ворухнуться, коли він говорить.

Тато просить чашечку кави, а ми з мамою холодний чай із льодом. Усмішка сенатора згасає, коли він велить покоївці принести ці приземлені напої. У кутку він наливає собі й дружині чогось коричневого. Коли він сідає, оксамитовий диван стогне.

– Ваш будинок просто чудовий. Я чула, що це центральне місце екскурсій, – каже мама. Вона гинула, щоби вимовити це, відколи дізналася про вечерю. Вона завжди була членом Ради історичних будинків округу Риджленд, але екскурсія до будинку Джексонів – це як «найвищий рівень» порівняно з ними. – А ви одягаєтесь якимось особливому, робите якісь постановки для екскурсій?

Сенатор із місіс Вітворт обмінюються поглядами. Потім місіс Вітворт усміхається:

– Цього року ми відмовилися від екскурсій. Їх було просто... занадто багато.

– Відмовились? Але ж це один із найважливіших будинків у Джексоні. Чому ж, я чула, Шерман не спалив цей будинок. Бо він занадто гарний, щоб його спалити.

Місіс Вітворт просто киває, пирхаючи. Вона на десять років молодша за мою маму, проте видається старшою, особливо зараз, коли її обличчя витягується й стає манірним.

– Звичайно, ви повинні відчувати обов'язок, заради історії... – править своє мама, і я стріляю в неї поглядом, щоб вона припинила.

Якусь секунду всі мовчать, а потім сенатор голосно сміється.

– Була така плутанина, – гримить він. – Мама Патриції ван Девендер – голова ради, і після цієї всієї... колотнечі між дітьми ми вирішили за краще відмовитись від екскурсій.

Я глипнула на двері, благаючи, щоби Стюарт приїхав якнайшвидше. Це вже вдруге згадали її ім'я. Місіс Вітворт утупилась у сенатора ошалілим поглядом.

– Ну, Франсін, а що нам робити? Просто ніколи її не згадувати? Ми спеціально до весілля побудували у дворі цю бісову альтанку.

Місіс Вітворт глибоко вдихає, і я згадую, що Стюарт розповідав мені: сенатор знає тільки частину історії, а його мамі, їй відомо все. І те, що їй відомо, мабуть, є чимось набагато гіршим, ніж просто колотнечею.

– Євгеніє – усміхається місіс Вітворт, – як я розумію, ви хочете стати письменницею. Про що б ви хотіли написати?

Я знову всміхаюсь. Від однієї «вдалої» теми до іншої.

– Я веду колонку міс Мирни в «Джексон джорнал». Він виходить щопонеділка.

– О, я думаю, що Бессі це читає, чи не так, Стулі? Коли я піду на кухню, то спитаю в неї.

– Ну, навіть, якщо й не читає, то тепер точно буде. – Сенатор сміється.

– Стюарт казав, що ви бралися за серйозніші теми. Щось конкретне?

Тепер усі тупляться в мене, враховуючи покоївку, що виходить із дверей і простягає мені склянку чаю. Я не дивлюся в її обличчя, жахаючись того, що там побачу.

– Я працюю над...

– Євгенія пише про життя Ісуса Христа, – втрутилася в розмову мама, і я згадую свою останню брехню, що я вигадала для прикриття нічних вилазок, за назвою «дослідження».

– Ну, – киває вражена місіс Вітворт, – це, звичайно, почесна тема. Я намагаюся всміхнутися, кривлячись від власного голосу.

– І така... важлива. – Я зиркаю на маму. Вона сяє.

Передні двері грюкнули, і задзвеніло скло.

– Вибачте, що так пізно, – заходить Стюарт, у вим'ятому від їзди в машині одязі, натягуючи на себе синій піджак. Ми всі встаємо, його мама простягає до нього руки, та Стюарт прямує просто до мене. Він кладе руки мені на плечі, цілує в щоку.

– Вибач, – шепоче він, і я нарешті видихаю, трохи розслаблююсь. Повертаюся й бачу, що його мати усміхається, ніби я щойно схопила її найкращий рушник для гостей і повитирала ним брудні руки.

– Синку, сідай, візьми собі щось випити, – припрошує сенатор. Коли Стюарт щось собі наливає, він влаштовується на дивані поруч мене, стискає мою руку й не відпускає.

Місіс Вітворт дивиться на наші руки й пропонує:

– Шарлотто, чому б мені не провести вам із Євгенією екскурсію будинком?

Протягом наступних п'ятнадцяти хвилин я ходжу назирці за мамою та місіс Вітворт із однієї кімнати до іншої. Мама ойкає над справжньою діркою від кулі янкі у вітальні – куля застрягла в дереві.

На робочому столі федералів викладено листи від солдатів Конфедерації, також там стратегічно правильно розташовано антикварні окуляри й носові хустинки. Цей будинок – вівтар війни між штатами, і мені цікаво, як же це Стюарт зростав у будинку, де нічого не можна чіпати.

На третьому поверсі мама квокче над балдахіном, під яким спав Роберт Е. Лі. Коли ми нарешті спускаємося «секретними» сходами, я затримуюся в коридорі біля сімейних фотографій. Я бачу Стюарта й двох його братів, вони ще діти, Стюарт стискає червоного м'яча. Стюарт у льолі для хрестин, його тримає темношкіра жінка в білій уніформі.

Мама та місіс Вітворт прямують коридором уперед, а я продовжую дивитися, бо є в дитячому личку Стюарта щось дуже

дороге. Його щічки були пухкими, а блакитні мамині очі сяли так само, як і зараз. Його волосся було білувато-жовтуватим, як кульбабка. Ось йому дев'ять чи десять, він стоїть із мисливською рушницею та качкою. У п'ятнадцять – поруч з убитим оленем. Він уже гарний, міцний. Благаю Господа, щоб він ніколи не побачив моїх підліткових фотографій.

Я роблю пару кроків і розглядаю шкільний випускний: Стюарт у військовій шкільній формі. У центрі стіни є порожнє місце, без рамки, прямокутник зі шпалер, тільки на відтінок темніший. Фотографію забрали.

– Тату, досить про... – я чую напружений голос Стюарта. Але так само швидко настає тиша.

– Обід подано, – повідомляє покоївка, і я плентаюсь назад до вітальні. Усі ми переходимо до їдальні за довгий темний стіл. Фелани сидять з одного боку, Вітворті – з іншого. Я сиджу по діагоналі від Стюарта, мене посадили якомога далі від нього. По всій кімнаті, на плінтусах, панелях, зображення сцен періоду громадянської війни – щасливі негри збирають бавовну, коні тягнуть фургони, білобороді чиновники біля Капітолію. Ми чекаємо, а сенатор затримується у вітальні.

– Я зараз прийду, ви йдіть і починайте.

Я ще двічі чую дзвін льоду й стукіт пляшки, аж поки він нарешті з'являється та сідає на чолі столу.

Подають салати «Волдорф». Стюарт дивиться на мене й щокілька хвилин усміхається. Сенатор Вітворт нахилиється до тата й говорить:

– Знаєте, я починав з нічого. Округ Джефферсон, Штат Міссісіпі. Мій тато сушив арахіс по одинадцять центів за фунт.

Тато хитає головою.

– Небагато місць бідніших, ніж округ Джефферсон.

Я спостерігаю, як мама відрізає крихітний шматочок яблука. Вона зволікає, довго жує його, кривиться, коли ковтає. Вона не дозволить мені сказати батькам Стюарта про свої проблеми зі шлунком. Замість цього мати завалює місіс Вітворт кулінарними компліментами. Мама вважає цю вечерю важливим ходом у грі за назвою «А моя дочка може зловити вашого сина?»

– Молодим людям так подобається компанія одне одного, – усміхається мама. – Стюарт буває в нас майже двічі на тиждень.

– Це правда? – питає місіс Вітворт.

– Ми були б раді, якби ви із сенатором якось приїхали до нас на плантацію на вечерю, ми б прогулялися садом.

Я зиркаю на маму. Плантація – це застаріле слово, яке вона любить уживати, щоби надати фермі лиску, а «сад» – це неродюча яблуня. І червива груша.

Але місіс Вітворт завмирає.

– Двічі на тиждень? Стюарте, я не знала, що ти так часто їздиш до міста. – Виделка Стюарта зависає в повітрі. Він кидає на матір боязкий погляд. – Ви такі молоді. – Місіс Вітворт усміхається. – Насолоджуйтесь. Не варто так швидко сприймати все серйозно.

Сенатор спирається ліктями на стіл:

– Для жінки, що практично сама зробила пропозицію попередній, вона таки поквапилась.

– *Тату*, – крізь зуби цідить Стюарт, брязкаючи виделкою об свою тарілку.

За столом тихо, чути тільки, як мама ретельно, методично жує, щоби перетворити тверду їжу на пасту. Я торкаюся до рожевої подряпини, що досі видніється на моїй руці.

Покоївка розкладає по тарілках курку, щедро поливаючи її майонезом, і ми всі всміхаємося, тішачись зі зміни настрою. Під час їжі тато із сенатором розмовляють про ціни на бавовну, про довгоносиків тощо. Я все ще бачу гнів на Стюартовому обличчі від сенаторової згадки про Патрицію. Щокілька секунд я глипаю на нього, та гнів не згасає. Цікаво, чи говорили вони про це й раніше, коли я була у вітальні.

Сенатор відкидається на спинку стільця.

– Ви бачили ту статтю в журналі «Лайф»? Ту, ще перед Медгаром Еверсом, як там його – Карл... Робертс?

Я здивована, що сенатор ставить це запитання мені. Я збентежено кліпаю, сподіваючись, що це через мою роботу в газеті.

– Це було... його лінчували. За те, що він сказав, що губернатор... – Я зупиняюсь не тому, що не пам'ятаю слів, а тому, що пам'ятаю їх.

– *Жалюгідний*, – продовжує сенатор, тепер звертаючись до мого тата. – *З мораллю вуличної повії*.

Я полегшено видихаю: увагу від мене відвернули. Кидаю погляд на Стюарта, щоб оцінити його реакцію на це. Я ніколи не запитувала

його про ставлення до громадянських прав. Але не думаю, що він не слухає розмови. Його гнів перетворився на байдужість і холод.

Мій тато прочищає горло.

– Буду відвертий, – повільно починає він. – Мене засмучує така жорстокість. – Тато мовчки кладе виделку. Він дивиться сенаторові Вітворту просто в очі. – На моїх полях працює двадцять п'ятеро негрів, і якби хоча б хтось зачепив їх чи когось із членів їхніх сімей... – Тато не відводить погляду. А потім він опускає очі. – Сенаторе, мені іноді соромно. Соромно за те, що відбувається в Міссісіпі.

Мама вирячає на тата очі. Я приголомшена почутим. А ще більше приголомшена тим, що він сказав це політику за цим столом. Удома газети лежали фотографіями донизу, а телевізійні канали вимикались, коли порушували расове питання. Я раптом так запишалася своїм татом – із багатьох причин. На секунду, присягаюсь, я зауважила таку гордість і в маминих очах, приховану стурбованістю, що батько знищив моє майбутнє. Я дивлюся на Стюарта й виявляю на його обличчі занепокоєння, та не знаю, чим саме.

Сенатор дивиться на тата, примруживши очі.

– Карлтоне, я дещо вам скажу, – промовляє він. Клацає льодом у склянці. – Бессі, принеси мені ще випити, будь ласка. – Він подає свій келих покоївці. Вона швидко повертається з повним.

– Це не мудро говорити так про нашого губернатора, – зазначає сенатор.

– Згоден на сто відсотків, – погоджується тато.

– Але запитання, що останнім часом я ставлю сам собі, хіба ж це не правда?

– Стулі, – шипить місіс Вітворт. Але потім вона так само швидко всміхається, сідає рівно. – Ну, Стулі, – просить вона, наче розмовляє з дитиною, – наші гості не хочуть вникати у це ваше політиканство під час...

– Франсін, дозволь мені висловити свою думку. Бог знає, що я не можу зробити це з дев'ятої до п'ятої, тож дозволь мені висловити свою думку в моєму власному домі.

Місіс Вітворт продовжує всміхатись, а її щоки трохи рожевіють. Вона розглядає білі троянди «Флорадора» в центрі столу. Стюарт із тією самою холодною злістю, як і раніше, тупиться у свою тарілку. Він

не глянув на мене, відколи подали курку. Усі мовчать, а потім хтось змінює тему, і надалі бесіднують про погоду.

Коли вечеря нарешті закінчилася, нас запросили на задній ганок випити кави чи ще чогось. Ми зі Стюартом затримались у коридорі. Я торкнулася його руки, та він відсторонивсь.

– Я знав, що він нап’ється й почне ці балачки.

– Стюарте, усе добре, – заспокоюю я, бо думаю, що він згадає розмову про політику. – Ми добре проводимо час.

Але Стюарт пітніє і його кидає в жар.

– Патриція, Патриція, і так увесь вечір, – вигукує він. – Скільки вже можна про неї говорити?

– Стюарте, просто забудь про це. Усе гаразд.

Він проводить рукою по волоссю та намагається уникати погляду на мене. Я почуваюся так, ніби мене тут немає. І тоді осягаю те, про що знала весь вечір. Він дивиться на мене, але думає про... неї. Вона скрізь. У гніві в Стюартових очах, у словах сенатора та місіс Вітворт, на стіні, де мала би висіти її фотографія.

Я говорю, що мені треба до ванної.

Він показує мені, куди йти.

– Зустрінемося на ганку, – промовляє він, але не всміхається.

У ванній я розглядаю своє відображення, переконую себе, що це лиш один вечір. Як тільки ми вийдемо з цього будинку, усе стане добре.

Вийшовши, я минаю вітальню, де сенатор наливає собі ще випити. Він сам до себе сміється, розливає трохи на сорочку, а потім озирається, щоби переконатися, чи ніхто не бачив, як він облився. Навшпиньки крадуся повз двері, доки він мене не помітив.

– Ось ви де! – вигукує він, коли я пробігаю повз. Повільно повертаюся до дверей – і його обличчя світиться. – Що сталося, заблукали? – Він виходить у коридор.

– Ні, сер, я просто... іду до всіх.

– Ходіть сюди, дівчино. – Він обіймає мене, і від запаху бурбону мені щипає в очі. Я бачу, що він облив ним усю сорочку. – Вам весело?

– Так, сер. Дякую.

– Ну, Стюартова мама, не дозволяйте їй налякати себе. Вона просто його захищає, ось і все.

– О ні, вона... дуже мила. Усе гаразд. – Я визираю у вітальню, звідти долинають їхні голоси.

Він зітхає, дивиться.

– У нас був дуже важкий рік зі Стюартом. Гадаю, він розповів, що сталося.

Я киваю, а по шкірі бігають мурахи.

– О, це було жахливо, – продовжує він. – Так жахливо. – Потім раптом усміхається. – Погляньте сюди! Гляньте, хто прийшов із вами привітатися. – Він хапає крихітного білого собачку, перекидає його через руку, наче це тенісний рушник. – Діксі, привітайся, – наспівує він, – привітайся з міс Євгенією. – Собачка пручається, відвертає голову від смердючої сорочки.

Сенатор порожнім поглядом тупиться в мене. Думаю, він уже забув, що я тут роблю.

– Я просто йшла на задній ганок, – нагадую я.

– Ходімо сюди. – Він смикає мене за лікоть, веде через фільончасті двері. Я заходжу до невеликої кімнати з важким столом, темно-зелені стіни ледь освітлює жовте світло. Він зачиняє за нами двері, і я відразу відчуваю, як густішає повітря: у мене стається напад клаустрофобії.

– Гляньте, усі говорять, що я, коли вип'ю, надто багато балакаю... – сенатор примружує очі, ніби ми – давні змовники, – я хочу дещо сказати.

Собачка припинив пручатися, захмелів від самого запаху сорочки. Раптом відчайдушно хочу поговорити зі Стюартом, наче щохвилини без нього я його втрачаю. Я відступаю.

– Я гадаю, мені треба знайти... – хапаюся за клямку, впевнена, що поводжуся надзвичайно грубо, проте неспроможна встояти тут, де витає запах алкоголю та сигар.

Сенатор зітхає, киває, коли я хапаюся за клямку.

– Ой. Ви теж. – Він спирається на стіл, видається переможеним.

Я починаю відчиняти двері, та помічаю розгублений вираз сенаторового обличчя, такий самий, як і в Стюарта, коли він з'явився на ганку моїх батьків. Я відчуваю, що не маю вибору, мушу запитати:

– Я теж що... сер?

Сенатор тупиться в портрет місіс Вітворт, величезний і холодний, який висить у кабінеті на стіні, мов попередження.

– Я це просто бачу. У ваших очах. – Він гірко усміхається. – А я сподівався, що хоч ви трохи полюбите старого. Тобто, якби ви колись стали частиною цього стародавнього роду.

Дивлюся на нього, від його слів починають бігати мурашки... стали частиною цього стародавнього роду.

– Ви... мені сподобалися, сер, – відповідаю я, переступаючи з ноги на ногу.

– Я не хочу розповідати вам про всі наші проблеми, Євгеніє, але справи йдуть не надто добре. Ми так хвилювалися після всієї цієї плутанини минулого року. З тією, іншою. – Він хитає головою, розглядає склянку в руці. – Стюарт, він просто встав і виїхав зі своєї квартири в Джексоні, перевіз усе до будинку у Віксбурзі.

– Я знаю, що він був дуже... засмучений, – вставляю я, хоча насправді взагалі майже нічого не знаю.

– Був наче мертвий. Дідько, я приїздив до нього, а він просто сидів перед вікном, лускав пекани. Навіть не їв їх, просто знімав шкаралупу й кидав її до сміття. Не розмовляв ні зі мною, ані з мамою... протягом кількох місяців.

Він знічується, цей велетенський кремезний чоловік. І мені водночас хочеться і втекти, і заспокоїти його: він здається таким жалюгідним. Однак потім він глипає на мене своїми налитими кров'ю очима та продовжує:

– Здається, ще десять хвилин тому я показував йому, як зарядити свою першу гвинтівку, скручувати шию першому голубові. Але після ситуації з цією дівчиною він... змінився. Він ні в чому мені не відкривається. Я просто хочу знати, з моїм сином усе добре?

– Я... гадаю, так. Але, якщо відверто, не... знаю. – Відводжу погляд убік. Десь усередині я починаю розуміти, що не знаю Стюарта. Якщо це аж так його травмувало, що він навіть неспроможний про це зі мною поговорити, тоді навіщо я йому? Просто для різноманітності? Та, що сидітиме поруч і відволікатиме його від думок, які розривають його зсередини?

Я дивлюся на сенатора, намагаюся вигадати щось втішне, щось, що би сказала моя мама. Але натомість лишень мертва тиша.

– Франсін убила би мене, якби довідалась, що я питаю вас про це.

– Сер, усе гаразд, – відповідаю. – Я не маю нічого проти.

Він має втомлений від усього цього вигляд, намагається всміхнутись.

– Дякую, люба. Йдіть до мого сина. Я зараз прийду.

Я тікаю на задній ганок і стаю біля Стюарта. У небі спалахують блискавиці, страхітливо осяюючи сади, а потім знову все покриває темрява. Наприкінці садової доріжки бовваніє схожа на скелет альтанка. Мені паморочиться в голові від склянки хересу, яку я випила після вечері.

Сенатор виходить, як на диво, тверезий. У свіжій картатій сорочці, саме в такій, що й раніше. Мама із місіс Вітворт на кілька кроків відступають, оглядають якусь рідкісну троянду, що повернула свій бутон до ганку. Стюарт кладе мені руку на плече. Йому вже начебто краще, а от мені гіршає.

– Можемо ми...? – Я заходжу досередини, і Стюарт прямує за мною. Зупиняюся в коридорі із секретними сходами.

– Стюарте, я багато чого про тебе не знаю, – починаю я.

Він вказує на стіну з фотографіями за моєю спиною, на порожнє місце.

– Ну, ось це все.

– Стюарте, твій батько, він сказав мені... – Я намагаюсь якось це висловити.

Він примружує очі.

– Сказав тобі що?

– Як жахливо це було. Як важко тобі було, – говорю я. – З Патрицією.

– Він нічого не знає. Він не знає, хто це був, ані що це було, ані про...

Він притулюється спиною до стіни й схрещує руки на грудях, і я знову бачу той гнів, глибокий і червоний. Цей гнів охопив його.

– Стюарте. Ти не повинен розповідати про це мені зараз. Але колись нам доведеться про це поговорити. – Я здивована, як упевнено це промовляю, хоча, зазвичай, упевненою не почувуюсь.

Він зазирає глибоко в мої очі, знизує плечима.

– Вона спала з іншим. От.

– З кимось... ти з ним знайомий?

– Ніхто з ним не знайомий. Він був одним із тих п'явок, які вештаються довкола університету, закликають викладачів якимось утілювати ті закони інтеграції. Ну, вона й повелася.

– Ти маєш на увазі... він був активістом? Із громадянських прав?

– От і все. Тепер ти знаєш.

– Він був... чорним? – Я ледь не вдавилася від думки про наслідки, тому що навіть для мене це було би жахливим, катастрофічним.

– Ні, він не чорний. Він покидьок. Якийсь янки з Нью-Йорка, такий, яких показують по телевізору, з довгим волоссям і значками «за мир».

Я шукала правильне запитання, але ні на чому не могла зосередитись.

– Скітер, а знаєш, що тут найненормальніше? Я міг би це пережити. Я міг її пробачити. Вона просила вибачення, повторювала, що шкодує. Проте я знав, що якби хтось дізнався, ким він був, що невістка сенатора Вітворта спала з клятим активістом янки, це би його згубило. Згубило його кар'єру. – Він клацнув пальцями.

– Але ж твій батько за столом... Він сказав, що Росс Барнетт не має рації.

– Тобі ж відомо, що це не так. Неважливо, у що він вірить. Важливо те, у що вірить Міссісіпі. Восени цього року він балотується до Сенату США. І, на жаль, я про це знаю.

– То ти розірвав із нею стосунки через батька?

– Ні, я розірвав із нею стосунки, бо вона мене зрадила. – Він дивиться на свої руки, і я бачу, як ганьба поїдає його. – Але я не прийняв її назад... через батька.

– Стюарте, ти... досі кохаєш її? – питаю та намагаюся всміхатись, ніби це несуттєво, просто запитання, хоча відчуваю, що вся моя кров приливає до ніг. Коли запитую про це, то відчуваю, що зараз знепритомнію.

Він трохи з'їжджає візерунчастими золотистими шпалерами. Його голос м'якне.

– Ти б ніколи так не зробила. Не збрехала так. Ані мені, ані будь-кому іншому.

Він поняття не має, скільком людям я брешу. Але це не основне.

– Стюарте, відповідай мені. Ти закоханий?

Він потирає скроні, протирає очі. Думаю, він ховає очі.

– Гадаю, нам треба на певний час розійтися, – шепоче він.

Рефлекторно я подаюся до нього, проте він задкує.

– Скітер, мені потрібно трохи часу. Трохи власного простору. Мені треба працювати й видобувати нафту... трохи провітрити голову.

Я відчуваю, як мій рот роззявляється. На ганку, чую, мене кличуть батьки. Час іти.

Рушаю за Стюартом до виходу. Вітворти зупиняються у вестибюлі, поки ми, троє Феланів, виходимо. Наче крізь сон я чую, як усі домовляються наступного разу зустрітись у Феланів. Прощаюся, дякую всім і не впізнаю власного голосу. Стюарт махає зі сходів, усміхається мені так, що наші батьки помічають, як дещо змінилось.

Розділ 21

Ми стоїмо в кімнаті для відпочинку, мама, і тато, і я, розглядаємо крізь вікно сріблясту коробку. Вона розміром із двигун вантажівки, із ручками спереду, хромована, блискуча, сяє сучасною надією. На ній напис «Феддерс».

– Хто такі «Феддерси»? – цікавиться мати. – Звідки вони?

– Шарлотто, крутни ручку.

– Я не можу. Це занадто вульгарно.

– Господи, мамо, доктор Ніл говорив, що тобі це потрібно. Тепер відійди. – Мої батьки дивляться на мене. Вони не знають про те, що після вечері у Вітвортів Стюарт порвав зі мною. Ані про полегшення, що я його відчуваю від цієї машини: мені постійно жахливо спекотно й боляче, так, що, гадаю, справді спроможна спалахнути.

Прокручую ручку на «1». Лампочки зверху тьмяніють. Лунає повільне дзижчання, звук якого наче піднімається вгору. Я спостерігаю, як від повітря ледь піднімаються кілька маминих кучерів.

– Ой... – видає мама й заплющує очі. Останнім часом вона така втомлена, і те загострення її виразки. Доктор Ніл сказав, що для неї краще, якщо вдома буде прохолодно.

– Це навіть не на повну потужність, – додаю я і ставлю ручку на «2». Повітря дме трохи дужче, холодніше, і ми всі троє всміхаємося, із лобів випаровується піт.

– Ну, дідько його бери, вмикай на повну потужність, – дозволяє тато, і я переміщую ручку на «3». Це найвищий, найхолодніший, найпрекрасніший рівень, а мати хихоче. Ми стоїмо, пороззявлявши роти, ніби спроможні його з'їсти. Знову спалахує світло, шум гучнішає, ми ще більше всміхаємось, а потім все завмирає. Темрява.

– Що... що трапилося? – запитує мама.

Тато дивиться на стелю. Він виходить до вітальні.

– Ця чортівня вибила електрику.

Мама обвіває себе хусткою на шиї.

– Господи, Карлтоне, та ж полагодь.

Протягом години я чую, як Джеймсо з татом клацають перемикачами та брязкають інструментами, чую гупання чобіт на

ґанку. Після того, як вони все полагодили і я прослухала лекцію від тата про те, щоби ніколи не перемикаєти прилад на «З», інакше він рознесе будинок на друзки, ми з мамою спостерігаємо, як вікна вкриваються крижаним туманом. Потім мама, підтягнувши під груди зелену ковдру, дримає в синьому кріслі у стилі королеви Анни.

Я чекаю, доки вона засне, прислухаючись до м'якого хропіння, приглядаюсь, як вона морщить чоло. Навшпиньки вимикаю всі лампи, телевізор, усі електричні прилади на першому поверсі, навіть холодильник. Стаю перед вікном і розстібаю блузку. Обережно повертаю циферблат на «З». Тому що я не хочу нічого відчувати. Я хочу замерзнути зсередини. Я хочу, щоб крижаний холод дув просто на моє серце.

За три секунди електрику вибиває знову.

Наступні два тижні я повністю поринаю в інтерв'ю. Моя друкарська машинка на задньому ґанку, і більшу частину дня та ночі я працюю. Через фіранки зелений двір і поля постають, наче затуманені. Іноді я ловлю себе на тому, що туплюся кудись у поля, що я не тут. Я на старій кухні Джексона із покоївками, спітнілими й засмальцьованими, у білих уніформах. Я відчуваю ніжні тільця білих немовлят, чую їхнє дихання. Я відчуваю те, що відчувала Константін, коли мама привезла мене з лікарні додому та передала їй. Я дозволяю їхнім кольоровим спогадам витягнути мене з мого жалюгідного життя.

– Скітер, ми вже тиждень не бачили Стюарта, – увосьме повторює мама. – Ви ж не посварилися, еге ж?

Зараз я пишу колонку міс Мирни. Підготувавшись колись на три місяці наперед, я ледь не пропустила дедлайн.

– Мамо, все нормально. Він не може щохвилини телефонувати. – Але потім я пом'якшую свій тон. Щодня вона здається все більш схудлою. Гостроти її ключиць достатньо, щоби притлумити моє роздратування. – Мамо, він просто поїхав із міста.

Це, нібито, її заспокоїло, тож я розповідаю ту саму історію Елізабет, трохи детальніше – Гіллі, щипаючи себе за руку, щоби стерпіти її ехидну посмішку. Але я не знаю, що сказати самій собі. Стюарту треба «простір» і «час», ніби йдеться про фізику, а не про людські стосунки.

Тому замість щодня себе жаліти, я щохвилини працюю. Друкую. Пітнію. Хто ж знав, що розбите серце так пече. Коли мама лежить у ліжку, тягну свій стілець до кондиціонера та впираюся в нього. У липні він перетворюється на срібний вівтар. Я помітила, як Паскагула вдає, що однією рукою витирає пил, а іншою підставляє коси під холодне повітря. Кондиціонер – не новий винахід, але кожна крамниця у місті виставляє у вікні табличку з повідомленням про це, друкує оголошення, – це так важливо. Я теж виготовила картонну табличку для сім'ї Феланів, примостила її на вхідній клямці – тепер із кондиціонером. Мама всміхається, але робить вигляд, що її це не розважає.

Одного з нечастих вечорів удома я сиджу з мамою й татом за обіднім столом. Мама гризе свою вечерю. Вона весь день намагається приховати від мене, що блювала. Вона притискає пальці до верхньої частини носа, щоб зменшити головний біль, і говорить:

– Я думала про двадцять п'яте, як ви гадаєте, їх не надто рано запрошувати? – я досі не можу змусити себе зізнатися їй, що ми із Стюартом розійшлись.

Але з її обличчя я бачу, що мама почувається гірше, ніж увечері. Вона бліда й намагається якомога довше всидіти за столом, хоч я знаю, що вона не може. Я беру її за руку й відповідаю:

– Мамо, я дізнаюся. Впевнена, що двадцять п'ятого буде добре.

Уперше за весь день вона всміхається.

Ейбілін дивиться на стос сторінок на кухонному столі й усміхається. Стос має дюйм завтовшки, надрукований через подвійний інтервал і починає скидатися на те, що можна поставити на полицю. Ейбілін така сама виснажена, як і я. Безсумнівно, навіть більше, бо вона працює весь день, а потім приходиться додому саме на нічні інтерв'ю.

– Погляньте на це, – тішиться вона. – Це майже книжка.

Я киваю, намагаюсь усміхнутись, але ще так багато роботи залишилось. Уже майже серпень, і, хоча кінцевий термін у січні, у нас іще п'ять інтерв'ю. За допомогою Ейбілін я зліпила та обрізала,

структурувала п'ять розділів, жіночих розповідей, зокрема й Мінні. Але вони все ще потребують доопрацювання. На щастя, розділ Ейбілін уже готовий. Він займає двадцять одну сторінку, викладений гарно та просто.

Є кілька десятків вигаданих прізвищ, і білих, і чорношкірих, і часом буває важко нічого не наплутати. Отже, Ейбілін стала Сарою Росс. Мінні вибрала Гертруд Блек, невідь чому. Я обрала Аноніма, хоч Елейн Стайн цього ще не знає. Найсвілл, Міссісіпі – так назвали наше місто, тому що його не існує, проте залишили справжню назву штату, бо це викличе інтерес. І оскільки у штаті Міссісіпі справи з цим найгірші, ми вирішили за краще вибрати його назву.

Крізь вікно задуває вітерець, і сторінки тріпочуть. Ми обидві притискаємо їх долонями, щоби спіймати.

– Ви вважаєте... це надрукують? – запитує Ейбілін. – Коли книжка буде готова?

Я силкуюсь усміхатися до неї, показати хоч награну, але впевненість.

– Я сподіваюся на це, – кажу так радісно, як можу. – Здається, її зацікавила ідея, і вона... незабаром буде марш і...

Я чую, як згасає мій голос. Мені справді невідомо, чи захоче місіс Стайн це друкувати. Але знаю, відповідальна за проект я, і на їхніх працюючих зморшкуватих обличчях бачу, як ці покоївки прагнуть, щоби книжку надрукували. Вони бояться, щодесьять хвилин поглядають на задні двері, бояться, що їх упіймають, бо вони розмовляють зі мною. Я боюся, що їх поб'ють, як онука Ловенії, або, чорт забирай, уб'ють у власному дворі, як Медгара Еверса. Ризик, на який вони йдуть, доводить – вони прагнуть, щоби це надрукували, дуже цього прагнуть.

Я більше не почуваюся захищеною просто тому, що я біла. Коли я їду до Ейбілін, часто озираюся. Поліцейський, який зупинив мене кілька місяців тому, – це нагадування мені: тепер я загроза для кожної білої сім'ї у місті. Незважаючи на те, що багато розповідей гарні, такі, що прославляють зв'язки цих жінок із їхніми сім'ями, саме погані історії привернуть увагу білих людей. Саме через них у них закипить кров і стиснуться кулаки. Тож ми повинні тримати це в найсуворішій таємниці.

У понеділок я зумисне запізнилася на п'ять хвилин на наше перше за місяць вечірнє засідання Ліги. Гіллі була на узбережжі, а ми б не насмілилися зустрітися без неї. Вона засмагла й готова головувати. Вона тримає молоточок, як зброю. Усі жінки навколо мене сидять і курять цигарки, струшують попіл у скляні попільнички на підлозі. Я гризу нігті, щоб не закурити. Я не курю вже шість днів.

Окрім того, що в моїй руці немає цигарки, мною тіпає, коли я бачу цих осіб навколо себе. Я легко помічаю в залі сімох жінок, які пов'язані з кимось у книжці, навіть якщо їх самих там немає. Хочу вибратися звідси й повернутися до роботи, але спливають дві довгі задушливі години, допоки Гіллі нарешті стукає молоточком. До того часу навіть вона має вигляд, втомлений від власного голосу.

Дівчата встають і потягуються. Окремі виходять, кваплячись до своїх чоловіків. Інші ж нікуди не поспішають, хоч у них удома повно дітей, а служниці пішли додому. Я швидко збираю речі, сподіваючись, що ні з ким не розмовлятиму, особливо з Гіллі.

Але перш ніж мені вдається втекти, Елізабет ловить мій погляд, махає мені. Я не бачила її кілька тижнів і не можу уникнути розмови з нею. Я почуваюся винною, що не зустрічалася з нею. Вона хапається за спинку стільця та встає. Вона на шостому місяці вагітності, і їй паморочиться в голові від транквілізаторів для вагітних.

– Як ти? – запитую. Вона не змінилася, тільки живіт збільшився і став просто величезним. – Цього разу краще?

– Боже, ні, це жахливо. А мені ще три місяці ходити.

Ми обоє замовкаємо. Елізабет тихенько відригує, зиркає на годинник. Нарешті вона бере сумку, збирається йти, але потім ловить мене за руку.

– Я чула, – шепоче вона, – про тебе й Стюарта. Мені так шкода.

Я туплюся вниз. Я не здивована, та минуло так багато часу, поки всі дізнались. Я нікому не зізнавалась, але, гадаю, Стюарт розповів. Сьогодні вранці мені довелося збрехати мамі, що двадцять п'ятого Вітвортів не буде в місті – саме цю дату мама вибрала для їхнього візиту.

– Мені шкода, що я не розповіла тобі, – кажу. – Я не люблю розмовляти про це.

– Я розумію. Ой, дідько, я, певно, краще піду.

Ралі залишився з нею сам. Вона кидає погляд на Гіллі. Гіллі всміхається і вибачливо їй киває.

Я швидко збираю свої нотатки, прямую до вхідних дверей. Аж раптом чую:

– Почекай-но, Скітер.

Я зітхаю, розвертаюся і бачу Гіллі. На ній темно-синій матроський костюм, такий, як носять у п'ять років. Складки навколо її стегон розтягуються, як сільфон акордеона. Окрім нас двох, у кімнаті нікого немає.

– Мем, ми можемо дещо обговорити? – Вона тримає останній інформаційний вісник, і я знаю, що зараз станеться.

– Я не можу залишитися. Мама захворіла...

– Ще п'ять місяців тому я сказала тобі надрукувати мою ініціативу, минув іще тиждень, а ти ще досі мене не послухала.

Я дивлюся на неї, і мене раптом охоплює лютий гнів. Усе, що я місяцями тримала в собі, раптом вихопилось із мене.

– Я не друкуватиму цю ініціативу.

Вона незворушно споглядає мене.

– Я хочу, щоби цю ініціативу було надруковано до виборів, – велить вона і вказує на стелю, – або я звернуся вище, міссі.

– Якщо ти спробуєш викинути мене з Ліги, я власноруч зателефоную до Женев'єви фон Габсбург у Нью-Йорк, – шиплю я, тому що знаю: Женев'єва – це кумир Гіллі. Вона наймолодший президент національної Ліги за всю історію, мабуть, єдина людина в усьому світі, яку боїться Гіллі. Але Гіллі не реагує.

– І що ти їй скажеш, Скітер? Скажеш, що не виконуєш свою роботу? Скажеш, що ти носишся з матеріалами негритянських активістів?

Я надто люта, щоби це мене засмутило.

– Гіллі, віддай. Ти їх узяла, і вони не твої.

– Звичайно, я їх узяла. Ти не маєш права носити чогось подібного.

А що, якби це хтось побачив?

– Хто ти така, щоби вказувати, що я можу носити, а...

– Скітер, це моя робота! Ти не гірше від мене знаєш: люди не куплять жодного шматка пирога в організації, що приховує представників расової інтеграції!

– Гіллі. – Я просто хочу, щоб вона це озвучила. – Для кого збирають ці кошти?

Вона заковчує очі.

– Для нужденних голодних африканських дітей?

Чекаю, поки вона вловить іронію у факті надсилання грошей темношкірим людям за кордоном, але не у своєму місті. Але у мене виникає трохи краща ідея:

– Я просто зараз зателефоную Женев'єві. Відкрию їй, яка ж ти лицемірка.

Гіллі стає струнко. Якусь секунду я припускаю, що цими словами пробила її броню. Але вона облизує губи, глибоко й голосно вдихає.

– Знаєш, воно й не дивно, що Стюарт тебе покинув.

Я стискаю щелепи, тож вона не бачить, як діють на мене ці слова. Але в душі я наче повільно падаю. Я відчуваю, як усе в мені обривається.

– Я хочу отримати назад ці закони, – говорю, і мій голос тремтить.

– Тоді надрукуй ініціативу.

Розвертаюся та йду до дверей. Кидаю сумку в «кадилак» і закурюю цигарку.

Коли повертаюся додому, мама вже погасила світло, і я їй вдячна. Навшпиньки йду коридором на задній ганок, зачиняю скрипучі двері. Сідаю за машинку.

Але я друкувати не можу. Дивлюся на крихітні сірі квадрати за ганком. Витріщаюся на них так, що припиняю їх помічати. Відчуваю, як усередині мене щось надтріснуло. Я ніби випаровуюся. Божеволію. Не чую цього нерозумного, мовчазного телефона. Не чую, як маму в будинку нудить. Не чую її голосу у вікні: «Карлтоне, усе добре, усе минулось». Я це все чую й одночасно не чую нічого. Просто шум у вухах.

Лізу в сумку й дістаю туалетну ініціативу Гіллі. Папір уже зім'ятий, вологий. У кутку сідає метелик, а потім спурхує геть, залишаючи коричневу пилкову пляму з крильця.

Повільними, виваженими ударами по клавіатурі я починаю друкувати інформаційний вісник: Сара Шелбі одружується з Робертом Прайором; будь ласка, відвідайте показ дитячого одягу Мері Кетрін Сімпсон; чаювання на честь наших прихильників. Тоді набираю

ініціативу Гілли. Я розміщую її на другій сторінці, навпроти фотографій. Там, напевно, всі її побачать, потому, як помилуються собою на Літній вечірці. Усе, про що я спроможна міркувати, поки друкую, це: «Що би подумала про мене Константін?»»

Ейбілін

Розділ 22

– Скільки тобі сьогодні, велика дівчинко?

Мей Моблі ще в ліжку. Вона сонно простягає два пальчики:

– Мей Мо два.

– Ні, ні, нам сьогодні три! – Я випрямлюю один її пальчик і примовляю те, що мій тато зазвичай примовляв до мене на день народження, – Три маленькі солдатиків виходять погуляти, двоє кажуть – іди, а третій каже – стояти!

Вона спить на великому ліжкові, бо дитяче готують для новонародженого.

– Наступного року ми заспіваємо про чотирьох маленьких солдатиків, вони шукатимуть, чого б їм попоїсти.

Вона морщить носик, бо тепер їй доведеться запам'ятати, що Мей Моблі три, а вона ж усе своє життя пам'ятала, як говорили, що їй, Мей Моблі, два. Коли ти маленька, тобі ставлять тільки два запитання – яке твоє ім'я та скільки тобі років, то ж краще правильно на них відповідати.

– Мей Моблі три, – повторює вона.

Вона вишпортується з ліжка, її волоссячко скуйовджене. Дитячу записинку знову помітно.

Зазвичай я начісую їй волоссячко, і кілька хвилин записинки не видно, але це ненадовго. Волосся тоненьке й уже не кучерявиться. До кінця дня воно звисає бурульками. Мене не засмучує те, що вона не надто мила, але намагаюся зробити її такою для мами.

– Ходімо на кухню, – кличу. – Приготуємо тобі святковий сніданок.

Міс Ліфолт поїхала робити собі зачіску. Її не спинив навіть той факт, що цього ранку її єдина дитина прокинеться самотою у свій перший день народження, який запам'ятає. Але принаймні міс Ліфолт принесла їй те, чого мала хотіла. Вона тягне мене до своєї спальні й показує велику коробку на підлозі.

– Вона буде в захваті, еге ж? – запитує міс Ліфолт. – Лялька ходить, розмовляє і навіть плаче.

Звісно, подарунок у великій рожевій у крапку коробці. Загорнутий у целофан, а всередині – лялька розміром із Мей Моблі. Ім'я Елісон. У неї світле кучеряве волосся та блакитні очі. Вона одягнута в рожеве плаття з рюшами. Щоразу, коли її рекламують по телевізору, Мей Моблі біжить, зупиняється перед екраном, обіймає його широко розкинутими ручками та дивиться дуже серйозно. Міс Ліфолт, здається, зараз розплачеться, розглядаючи іграшку. Я думаю, що її скупа стара мати ніколи не купувала їй в дитинстві того, що вона хотіла.

На кухні я готую кукурудзяну кашу без заправки та кладу в неї дитячий зефір. Запікаю її, щоб вона стала трішки хрумкою. Потім прикрашаю нарізаною полуницею. Це все каша, і талант. Що б там не було, ти її з'їси.

Три маленькі рожеві свічечки, прихоплені з дому, лежать у записнику в кишені.

Я дістаю їх, розгортаю восковий папір, у який їх замотала, щоб не зламались. Після цього запалюю та несу кашу з устромленими свічками до дитячого крісла, що стоїть біля білого столу посеред кімнати.

– З днем народження, Мей Моблі два! – кажу я.

– Я Мей Моблі три, – заперечує вона й усміхається.

– Справді! Тепер задмухай свічечки, дівчинко. Бо вони розтануть у твоїй кашці.

Вона розглядає вогники, всміхаючись.

– Задмухай їх, велика дівчинко.

Вона акуратно задмухує їх усі. Потім облизує кашу зі свічечок і починає її їсти. Через трохи всміхається мені й питає:

– А скільки тобі років?

– Ейбілін п'ятдесят три.

Її очі більшають і круглішають. Для неї це ніби одна тисяча років.

– А в тебе є ... дні народження?

– Так, – усміхаюсь я. – Шкода, але так. Мій день народження наступного тижня. – Не можу повірити, що мені буде п'ятдесят чотири. Куди все поділось?

– А в тебе є діти?

Я сміюсь.

– У мене їх сімнадцять.

Вона ще не може порахувати, скільки це сімнадцять, але знає, що багато.

– Так багато, що можна заповнити цю кухню, – порівнюю.

Її карі очі знову великі та круглі.

– А де ці дітки?

– Вони живуть по всьому місту. Усі діти, яких я доглядала.

– Чому вони не прийдуть погратися зі мною?

– Бо майже всі вже вирости. Більшість із них уже має власних дітей.

Боже, у неї розгублений вигляд. Вона ніби намагається все підрахувати. Зрештою я пояснюю:

– Ти також одна з них. Усіх дітей, яких я няньчила, вважаю своїми. Вона киває та схрещує ручки.

Я починаю мити посуд. Сьогодні ввечері буде родинне свято, і я мушу спекти торти. Для початку я збираюся зробити глазурований полуничний. Усі страви були би полуничні, якби їх готувала Мей Моблі. Потім зроблю інший.

– Зробімо шоколадний торт, – запропонувала міс Ліфолт учора. Вона на сьомому місяці вагітності й полюбляє шоколад.

Та я все підготувала ще минулого тижня. Це надто важлива подія, щоби відкладати на останній день.

– М-м-м, як щодо полуничного? Це улюблений торт Мей Моблі, вам відомо.

– Та ні, вона хоче шоколадний. Я піду сьогодні до крамниці й куплю все, що потрібно.

Шоколадний – ще б пак. Тому я вирішила, що зроблю обидва. Принаймні тоді вона зможе задмухати свічки двічі.

Я мию тарілку з-під кукурудзяної каші. Даю маленькій попиту виноградного соку. З нею на кухні її стара лялька, яку вона називає Клаудією, з помальованим волоссям і очима, які заплющуються. Вона жалісливо плаче, коли її впустити на підлогу.

– А це твоя дитинка, – говорю, і вона постукує ляльку по спині, ніби та має зригнути.

– Ейбі, ти моя справжня мама, – озивається вона згодом. Дівчинка навіть не дивиться на мене й каже це так, ніби розмовляє про погоду.

Я стаю навпочіпки там, де вона грається.

– Твоя мама пішла до перукарні. Дитинко, ти ж знаєш, хто твоя мама.

Але вона хитає головою, пригортаючи до себе ляльку.

– Я твоя дитина, – наполягає вона.

– Мей Моблі, ти знаєш, що я жартую, про всіх моїх сімнадцятьох дітей. Насправді вони не мої. У мене була лиш одна дитина.

– Я знаю, – каже вона. – Я твоя справжня дитина. Інші не по-справжньому.

У мене й раніше були діти, які спочатку плутались. Перше слово, яке вимовив Джон Грін Дадлі, було «мама», і він дивився просто на мене. Але дуже швидко він почав кликати мамою всіх, його справжню маму та свого тата також. Так тривало довго. Нікого це не хвилювало. Ми почали тривожитись, коли він став гратися, перевдягаючись у спідниці сестри та бризкаючи на себе «Шанель № 5».

Я довго працювала в сім'ї Дадлі, більше як шість років. І ці роки тато тягав сина до гаража й лупцював його шлангом, намагаючись вибити з хлопця дівчину, допоки я більше не могла терпіти. Прийшовши додому, так міцно обійняла Трілора, що син мало не задихнувся. Коли ми почали записувати історії, міс Скітер запитала мене про найгірший день моєї роботи служницею. Я відповіла, що це було народження мертвої дитини. Але насправді ні. Такі дні були щодня від 1941 до 1947 року, коли я чекала за скляними дверима, поки вони припинять бити хлопчика. Я благала Бога, щоб він переконав Джона Дадлі в тому, що він не потрапить до пекла. Бо він не виродок тільки тому, що йому подобаються хлопці. Як би я хотіла, щоб він чув щось хороше, те, що чує зараз Мей Моблі. Але тоді я просто сиділа на кухні в очікуванні, коли зможу змастити кремом рубці від шланга.

А потім ми почули, як міс Ліфолт під'їжджає до гаража. Я трохи нервую, як учинить міс Ліфолт, коли почує всі ці розмови про маму. Мей Моблі теж неспокійна. Вона розмахує ручками, як курчатко крильми.

– Тихенько, не кажи їй! Вона відлупцює мене, – просить.

Так, вона вже говорила це мамі. І міс Ліфолт це не дуже сподобалось.

Коли міс Ліфолт заходить із новою зачіскою, Мей Моблі навіть не вітається, а біжить до своєї кімнати. Вона ніби боїться, що мама почує думки в її голівці.

Вечірка до дня народження Мей Моблі вдалася гарною, принаймні так розповіла мені міс Ліфолт наступного дня. У п'ятницю зранку бачу на кухні три четвертих шоколадного торта. Полуничний з'їли. Того дня з'являється міс Скітер, щоб віддати якісь папери міс Ліфолт. Тільки-но міс Ліфолт виходить перевальцем до туалету, міс Скітер опиняється на кухні.

– Зустрічаємось увечері? – запитую я.

– Так, зустрічаємось. Я буду там. – Міс Скітер нечасто усміхається відтоді, як у них із містером Стюартом погіршилися стосунки. Я чула, як міс Гіллі та міс Ліфолт багато про це пліткували.

Міс Скітер узяла собі кока-колу з морозилки й тихо каже:

– Сьогодні ми закінчимо інтерв'ю з Вінні, і у вихідні почну все впорядковувати. Але потім ми не зможемо зустрітись аж до наступного четверга. Я обіцяла мамі, що відвезу її до Натчеза, на подію у ДАР. – Міс Скітер примружує очі, вона це робить, коли розмірковує про важливі речі. – Мене не буде три дні.

– Добре, – відповідаю я. – Вам треба відпочити.

Вона виходить у їдальню, але озирається й повторює:

– Запам'ятайте, я їду у понеділок зранку й мене не буде три дні, добре?

– Так, мем, – погоджуюсь я, дивуючись, чому вона вирішила, що це треба повторювати двічі.

Понеділок, іще тільки о пів на дев'яту ранку, проте телефон міс Ліфолт уже розривається.

– Резиденція міс Лі...

– *Покличте Елізабет до телефону!*

Я йду кликати міс Ліфолт. Вона встає з ліжка, у нічній сорочці та бігуді йде на кухню, бере слухавку. Міс Гіллі говорить так голосно, ніби через гучномовець. Я чую кожне слово.

– *Ти була біля мого будинку?*

– *Що? Про що ти гово...?*

– *Вона написала у віснику про туалети. А я ще й наголосила, що біля мого будинку можна залишати старі пальта, а не...*

– *Дай я почитаю свою... пошту, я не знаю, що ти ...*

– Коли знайду її, то вб'ю власними руками.

Розмова переривається. Якусь секунду вона стовбичить, витріщившись, а потім накидає пальто на нічну сорочку.

– Мені треба йти, – кидає вона, нишпорячи в пошуках своїх ключів. – Зараз повернусь.

Вона, вагітна, вибігає у двері, сідає в машину та швидко від'їжджає. Ми з Мей Моблі дивимось одна на одну.

– Не питай мене, дівчинко. Я сама не знаю.

Я знаю лише те, що Гіллі із сім'єю поїхала на вихідні до Мемфіса. Оскільки міс Гіллі немає, міс Ліфолт постійно торочить про те, коли вона повернеться.

– Давай, дівчинко, – кажу я згодом. – Пройдімося та дізнаємось, що відбувається.

Ми йдемо до Дівайн, повертаємо ліворуч, потім праворуч, потім простуємо по Мертл, вулиці міс Гіллі. Прогулянка приємна, навіть у серпні тут не дуже спекотно. Навколо пурхають і виспівують пташки. Мей Моблі тримає мене за руку, тож ідемо, розмахуючи руками, весело проводимо час. Дивно, що сьогодні так багато машин, бо ж Мертл – це глуха вулиця.

Ми повертаємо до білого будинку міс Гіллі. І ось де вони.

Мей Моблі показує та сміється.

– Глянь, Ейбі, глянь!

Я ще ніколи в житті такого не бачила. Аж три дюжини. Унітази. Посто на газоні міс Гіллі. Усі різного кольору, форми та розміру. Сині, рожеві, білі. В окремих немає покришки чи бачка. Старі, нові, з ланцюжком зверху, з ручкою для змивання. Майже як натовп людей: ті, що з піднятими кришками, говорять, а ті, що із опущеними – слухають.

Ми йдемо до пересохлої канавки, бо рух машин на цій маленькій вуличці стає інтенсивнішим. Люди їдуть, розвертаються навколо маленької клумби з травою наприкінці вулиці, вікна відчинені. Голосно сміючись, вони промовляють:

– Подивіться на будинок Гіллі. Гляньте на них.

Вони витріщаються на унітази, ніби ніколи раніше їх не бачили.

– Один, два, три, – Мей Моблі починає їх рахувати. Вона рахує до дванадцяти, і я продовжую. – Двадцять дев'ять, тридцять, тридцять один. Тридцять два унітази, Крихітко.

Ми підходимо ближче й бачимо, що вони не просто по всьому подвір'ї. Два на під'їзній доріжці, мов парочка. Один на сходах, наче чекає, поки міс Гіллі відчинить двері.

– Хіба отой не смішний із...

Але Крихітка відпускає руку. Вона дрібоче на подвір'я до рожевого унітаза посередині й піднімає кришку. Я не встигаю зрозуміти, що відбувається, коли вона знімає штанці й пісяє в унітаз. Я біжу за нею, а мені навздогін лунає із півсотні гудків клаксонів. Якийсь чоловік у капелюсі фотографує.

Машина міс Ліфолт на під'їзній доріжці за машиною міс Гіллі, але їх самих не видно. Мабуть, у будинку, вирішують, що робити із цим безладом. Штори опущені, метушні не видно. Я схрещую пальці в надії, що вони помітили, як дівчинка попіяла на очах у половини Джексона. Час повертатись.

Дорогою додому Крихітка запитує про унітази. Чому вони там? Звідки вони з'явилися? Чи можна їй піти до Гізер і ще трошки погратися з унітазами?

Повертаюся до будинку міс Ліфолт, телефон розривається весь ранок. Я не відповідаю. Довго чекаю, поки він замовкне, щоб зателефонувати Мінні. Але коли на кухню приходять міс Ліфолт, то, здається, базикає по телефону вічність. Мені ж не потрібно багато часу, щоб, слухаючи її, скласти всю історію в одне ціле.

Міс Скітер, як і вимагали, надрукувала оголошення міс Гіллі про туалети у віснику. У списку причин вона вказала, чому білі й темношкірі не можуть користуватись одним туалетом, а потім, під ним, продовжила про старий одяг, або принаймні це те, який воно повинно мати вигляд. Однак замість пальт у повідомленні йшлося про щось на зразок «Викидайте свої старі унітази за адресою 228 Мертл-стрит. Нас не буде у місті, але ви можете залишити їх перед дверима». Вона просто переплутала одне слово, оце й усе. У будь-якому разі, я сподіваюсь, що це те, що вона хотіла сказати.

На превеликий жаль, для міс Гіллі жодних інших новин не було. Нічого про В'єтнам чи пункти призову. Навіть нічого нового про великий марш на Вашингтон із Преподобним Королем Кінгом. Наступного дня будинок міс Гіллі з усіма унітазами опинився на першій сторінці «Джексон Джорнал». Я мушу визнати: вигляд

сміховинний. Краще б фото дали кольорове, щоб можна було порівняти всі відтінки рожевого, блакитного й білого, і назвали це десегрегацією туалетних унітазів.

Заголовок звучний: «ПРИХОДЬТЕ, СІДАЙТЕ!» Статті немає. Лише картинка й маленький заголовок зі словами «Дім Гіллі та Вільяма Голбруків, у Джексоні, штат Міссісіпі, сьогодні вранці був вартий уваги».

І я не про те, що нічого не відбувалося саме в Джексоні, я про те, що нічого не відбувалось у всіх Сполучених Штатах. Лотті Фрімен, яка працює в губернаторському маєтку, де зберігають усі важливі газети, сказала мені, що бачила це у світському розділі «Нью-Йорк Таймз». І в кожній газеті було написано: «Дім Гіллі та Вільяма Голбруків, Джексон, Міссісіпі».

У будинку міс Ліфолт багато телефонних розмов цього тижня, і вона втомилася кивати головою на безкінечні плітки міс Гіллі. Одній частині мене хочеться посміятися з унітазів, а іншій – плакати. Міс Скітер надто ризикує, налаштовуючи міс Гіллі проти себе. Сьогодні вона повертається додому з Натчеза, і я чекаю на її дзвінок. Думаю, я розумію, чому вона поїхала.

У четвер уранці я все ще не отримую звістки від міс Скітер. Я розкладаю речі для прасування у вітальні. Міс Ліфолт повертається додому з міс Гіллі, і вони сідають за столом у їдальні. Міс Гіллі була тут востаннє ще до історії з унітазами. Гадаю, нечасто вона тепер вибирається з дому. Роблю телевізор тихіше й прислухаюсь.

– Ось воно. Те, про що я тобі говорила. – Міс Гіллі тримає розгорнутим маленький буклет. Вона водить пальцем по рядках. Міс Ліфолт хитає головою.

– Ти ж знаєш, що це означає, чи не так? Вона хоче змінити ці закони. Для чого ж іще їй носитися з ними?

– Не можу повірити в це, – промовляє міс Ліфолт.

– Я неспроможна довести, що це вона поставила всі ті унітази в моєму дворі. Але це... – Вона піднімає книжку й постукує по ній. – ... це серйозний доказ, що вона щось замислила. І я маю намір розповісти Стюарту Вітвортові.

– Але вони вже не разом.

– Йому все ж треба знати. Це якщо у нього є якісь наміри відновити стосунки з нею. Заради кар'єри сенатора Вітворта.

– Але, можливо, вісник справді був помилкою. Можливо, вона...

– Елізабет. – Гіллі схрестила руки. – Йдеться не про унітази. Йдеться про закони цього великого штату. Тепер, я хочу, щоб ти запитала себе, чи бажаєш ти, щоб Мей Моблі сиділа на уроці англійської поряд із темношкірим хлопчиком?

Міс Гіллі зиркнула, як я прасую. Вона заговорила тихіше, але міс Гіллі ніколи не вміла добре розмовляти пошепки.

– Ти хочеш, щоб негри жили просто по сусідству? Лапали тебе за зад, коли йдеш вулицею?

Я підводжу очі й бачу, як міс Ліфолт починає перейматися цим. Вона випростується, уся манірна та благопристойна.

– Із Вільямом сталася істерика, коли він угледів, що вона скоїла з нашим будинком, і я не дозволю, щоб моє ім'я й надалі паплюжили, – тільки не перед майбутніми виборами. Я вже запропонувала Джинні Кодвел зайняти місце Скітер у бридж-клубі.

– Ти вигнала її з бридж-клубу?

– Звісно, що так. І також думала про те, щоб вигнати її з Ліги.

– Ти навіть це можеш зробити?

– Звісно, що можу. Але я вирішила, що хочу, аби вона сиділа в цій кімнаті й розуміла, на яке посміховисько себе перетворила. – Міс Гіллі киває. – Вона мусить затямити, що не може так далі поводитись. Я маю на увазі те, що з нами – це одне, але з певними іншими людьми, вона може мати великий клопіт.

– Це правда. У цьому місті є расисти, – каже міс Ліфолт.

– О, вони тут, – киває міс Гіллі.

Через трохи вони встають і від'їжджають разом. Я рада, що якийсь час не бачитиму їхніх пик.

Опівдні містер Ліфолт прийшов додому на обід, що буває рідко. Він сів за маленький стіл.

– Ейбілін, приготуйте мені чогось поїсти, будь ласка.

Він бере газету, розгортає її.

– Я буду ростбіф.

– Так, сер.

Я приношу підставку, кладу серветку, срібні прибори. Він високий і худорлявий. Незабаром зовсім полисіє. На його голові лише смужка чорного волосся, а маківка – лиса.

– Ви залишитеся, щоб допомогти Елізабет із немовлям? – запитує він, читаючи газету. Зазвичай він навіть не звертає на мене уваги.

– Так, сер, – відповідаю.

– Бо я чув, що вам подобається багато переїжджати.

– Так, сер. – Це правда. Більшість служниць залишається з однією сім'єю впродовж усього свого життя, але не я. У мене виникають власні причини для переїзду, коли дітям виповнюється вісім або дев'ять років. Я це зрозуміла після кількох робіт. – Найкраще мені працюється з маленькими дітками.

– Отже, насправді ви не вважаєте себе служницею. Найімовірніше, нянька для дітей. – Він кладе газету й дивиться на мене. – Ви знаєте свою справу, як і я.

Я нічого не відповідаю, просто злегка киваю.

– Бачте, я маю справу з податками підприємств, але не допомагаю заповнювати податкові декларації фізичних осіб.

Я починаю нервувати. Це найбільше, що він сказав мені за три роки моєї роботи тут.

– Напевно, важко знайти роботу щоразу, коли діти підростають достатньо, щоб іти до школи.

– Щось завжди трапляється.

Він нічого на це не говорить, тому йду й витягну ростбіф.

– Ви мусите мати хороші рекомендації, змінюючи роботодавців, як у вашій ситуації.

– Так, сер.

– Я чув, ви знаєте Скітер Фелан. Давню подругу Елізабет.

Моя голова опущена.

Дуже повільно я беруся шматок за шматком нарізати м'ясо. Моє серце б'ється втричі швидше.

– Іноді вона розпитує мене про прибирання. Для статті.

– Справді? – запитує містер Ліфолт.

– Так, сер. Просто просить поради.

– Я хочу, щоб ви більше не розмовляли з цією жінкою, не те, що про прибирання, а й навіть щоб не вітались, чуєте?

– Так, сер.

– Якщо я почую, як ви двоє розмовляли, матимете купу проблем, затямили?

– Так, сер, – шепочу, міркуючи, що може бути відомо цьому чоловікові.

Містер Ліфолт знову бере свою газету.

– Зробіть із цим м'ясом сендвіч. Покладіть трохи майонезу. І не пересмажте, я не хочу, щоб воно було сухе.

Того вечора ми з Мінні сидимо за кухонним столом. Мої руки почали тремтіти ще вдень і досі не перестали.

– Цей потворний білий дурень, – цідить Мінні.

– Хотілося б мені знати, про що він думає.

Чути стукіт у двері з чорного входу, і ми з Мінні зиркаємо одна на одну. Лиш одна людина так стукає у мої двері, усі інші просто заходять. Я відчиняю й бачу там міс Скітер.

– Мінні тут, – шепочу я, тому що коли заходиш до кімнати, де є Мінні, завжди краще бути попередженим.

Я рада, що вона з'явилась. Мені так багато треба їй повідомити, що навіть вагаюся, з чого почати. Але дивно бачити щось схоже на усмішку на обличчі міс Скітер. Здається, вона ще не говорила з міс Гіллі.

– Привіт, Мінні, – озивається вона, коли вступає досередини.

Мінні тупиться у вікно.

– Вітаю, міс Скітер.

Не встигла я й рота розтулити, а міс Скітер сіла й одразу ж до справи.

– У мене з'явилося кілька ідей, поки я була у від'їзді. Ейбілін, гадаю, нам слід почати з твого розділу. – Вона дістає із червоної сумки кілька аркушів. – А потім від оповіді Ловінії ми перейдемо до історії Фей Бель, оскільки нам не потрібно пускати три сумні розповіді поспіль. Середину ми впорядкуємо пізніше, але Мінні, я вважаю, що твій розділ повинен обов'язково бути завершальним.

– Міс Скітер, я маю дещо розповісти вам, – уставляю я.

Ми з Мінні дивимось одна на одну.

– Я вже йду, – оголошує Мінні, насупившись, ніби на стільчику важко всидіти. Вона прямує до дверей, але дорогою торкається плеча

міс Скітер, дуже швидко, дивлячись уперед, наче вона цього не робила. Потім вона йде.

– Вас трохи не було у місті, міс Скітер. – Тру рукою потилицю.

Потім розповідаю їй, як міс Гіллі витягла той буклет і показала його міс Ліфолт. І тільки Богу відомо, кому ще вона передавала його в місті до цього часу. Міс Скітер киває й запевняє:

– Я впораюся з Гіллі. Це не стосуватиметься тебе чи інших служниць, чи книжки взагалі.

А потім я викладаю їй, що наказував містер Ліфолт, як він пояснив, що мені більше не слід розмовляти з нею про господарські справи. Я не хочу казати їй цього, але вона однаково почує, тож хочу, щоб вона почула це від мене. Вона уважно слухає й ставить кілька запитань. Коли відповідаю, вона говорить:

– Ралі, він просто багато балакає. Мені треба бути надзвичайно обережною, коли піду до Елізабет. Я більше на заходитиму на кухню.

Можу визнати, що те, що відбулося, не дуже вразило її. Проблеми з подругами. Наш ризик. Я розповідаю їй, що міс Гіллі погрожувала змусити її страждати за допомогою Ліги. Я кажу їй, що її викинули з бридж-клубу. Кажу, що міс Гіллі збирається розповісти про все містерові Стюарту, якщо в нього з'являться якісь наміри поновити стосунки з нею.

Скітер відводить погляд, силкується усміхатись.

– Мені до цього всього байдуже.

Її вдавана усмішка раниць моє серце. Тому що не байдуже всім. Чорні, білі, ми всі глибоко в цьому.

– Я лише... Краще, щоб ви почули це від мене, а не в місті, – додаю. – Отже, ви знаєте, що на вас чекає. Тому вам слід бути дуже обережними.

Вона кусає губу, киває.

– Дякую, Ейбілін.

Розділ 23

Літо прокотилося, немов асфальтовий каток. Усі темношкірі в Джексоні сиділи біля телевізорів, хто біля якого, і слухали, як Мартін Лютер Кінг виступав у столиці, говорив нам про свою мрію. Я дивилася в цокольному приміщенні церкви. Наш преподобний Джонсон поїхав на марш протесту, і я намагалася розгледіти його обличчя в натовпі. Повірити не могла, що там зібралося так багато люду: двісті п'ятдесят *тисяч*. І найцікавіше, що шістдесят тисяч із них – білі.

– Міссісіпі й увесь інший світ – зовсім різні речі, – пояснює наш пастор, і ми всі киваємо, бо хіба ж це не так?

Приходить вересень, і в Бірмінгемі злітає у повітря церква з чотирма маленькими чорношкірими дівчатками. Це швидко стирає усмішки з наших облич. Боже мій, як же ми ридали, і здавалося, що життя зупинилось. Але ні.

Щоразу, коли бачу міс Скітер, помічаю, що вона на очах худне й стає більш наляканою. Вона намагається всміхатися, наче їй зовсім не сумно, що в неї більше немає подруг.

У жовтні міс Гіллі сидить за обіднім столом у міс Ліфолт.

На останньому місяці міс Ліфолт уже навіть зосередитися неспроможна. У міс Гіллі на шиї пишне хутро, хоча на вулиці шістдесят градусів. Її мизинчик стирчить, коли вона тримає чайну склянку.

– Скітер думала, що це розумно з її боку завалити унітазами мое подвір'я, – торочить вона. – Нічого, вони нам знадобилися. Ми вже встановили три штуки в гаражах і сараях людей. Навіть Вільям визнав, що це як подарунок із неба.

Я не розповідатиму міс Скітер про це. Склалося так, що, зрештою, вона допомогла справі, проти якої боролась. Однак виявилось, що моя думка ролі не відіграє, бо міс Гіллі говорить:

– Учора ввечері я вирішила написати їй листа з подякою. Написала їй, як вона посприяла начебто швидшій реалізації цього проекту.

Міс Ліфолт така заклопотана пошиттям одягу для майбутнього малюка, що ми з Мей Моблі тепер щохвилини разом. Крихітка вже занадто велика, щоб носити її на руках, чи, може, то я надто розрослась. Але однаково намагаюся частіше її обіймати.

– Ходімо, розповіси мені таємну історію, – шепоче вона, щиро всміхаючись. Вона завжди хоче таємну історію, щойно приходжу. Я сама складаю ці історії.

Але тут з'являється міс Ліфолт, із сумочкою на плечі, готова до виходу.

– Мей Моблі, я йду. Підійди та обійми маму.

Мей Моблі не рухається з місця.

Міс Ліфолт, вона стоїть, упершись руками в боки, й чекає на свою солоденьку.

– Іди, Мей Моблі, – шепочу я. Підштовхую її, і вона біжить, міцно, майже відчайдушно обіймає маму, але міс Ліфолт, та вже порпається в сумочці й вивертається з обіймів. Здається, це засмучує Мей Моблі не так, як колись, і саме тому мені так важко.

– Ну ж бо, Ейбі, – підганяє мене Мей Моблі, коли її мама виходить. – Час для моєї історії.

Ми йдемо до її кімнати, де із задоволенням проводимо час. Я вмощуюсь у велике крісло, а вона видирається мені на коліна, усміхається, трохи підстрибує.

– Розкажи, розкажи про коричневу обгортку. І про подарунок. – Вона така збуджена, вовтузиться. Зістрибує на підлогу, трохи крутиться, заспокоюється. Потім знову вишкрябується на мене.

Це її улюблена історія, бо коли я її розповідаю, Крихітка отримує два подарунки. У коричневий обгортковий пакет із крамниці «Пігглі Вігглі» я загортаю якусь дрібничку, наприклад, цукерку. А в білий папір із аптеки «Коул Драг Стор» – іще одну цукерку. Поки вона так серйозно розгортає цукерки, оповідаю історію про важливість не кольору обгортки, а його вмісту.

– Сьогодні в нас інша історія, – починаю я, але спочатку затихаю та прислухаюся, чи не повернулася міс Ліфолт по щось забуте. На горизонті чисто. – Сьогодні я розповім тобі про людину з космосу.

Вона тепер любить слухати про людей із космосу. Вподобала телепередачу «Мій любий марсіанин». Дістаю із сумки капелюшки з антенами, які виготовила минулого вечора з фольги, і закріплюю їх на

наших головах. Один для неї, інший для мене. У них ми схожі на двійко божевільних.

– Якось мудрий марсіанин прилетів на Землю, щоб дечого навчити нас, людей, – починаю я.

– Марсіанин? Великий?

– О, на зріст приблизно шість футів і два дюйми.

– А яке його ім'я?

– Марсіанин Лютер Кінг.

Вона глибоко вдихає та схиляє голівку на моє плече. Відчуваю, як токотить її трирічне сердечко, тріпоче, ніби метелик на моїй білій уніформі.

– Він був дуже гарним марсіанином, цей містер Кінг. Схожим на нас – ніс, рот, волосся на голові, але іноді люди дивно дивилися на нього, а інколи, гадаю, взагалі підло поводитися з ним.

У мене може бути купа проблем через ці невеликі історії, особливо з містером Ліфолтом. Одначе Мей Моблі знає, що це наші «таємні історії».

– Чому, Ейбі? Чому люди ображали його? – питає вона.

– Тому що він був зеленого кольору.

Уранці у міс Ліфолт двічі дзвонив телефон, і двічі я не встигала взяти слухавку. Спочатку я ловила на подвір'ї голу Крихітку, а потім ходила до вбиральні в гаражі. Міс Ліфолт уже на три – так, саме *три* – тижні переносує вагітність, тож до жодного телефона вона не побіжить. Але я й не очікувала, що вона розкричиться на мене, бо я не встигла. Боже, якби я знала, коли зранку встала.

Учора ввечері ми з міс Скітер працювали над історіями аж до за чверть дванадцята. Я зовсім виснажена, але ми закінчили восьмий розділ, тобто залишилося ще чотири. Крайній термін – десяте січня, хтозна, чи й устигнемо.

Сьогодні третя середа жовтня, міс Ліфолт знову приймає в себе бридж-клуб. Відтоді, як міс Скітер вивели з його складу, усе змінилось. Її місце зайняла міс Джині Колдвелл, та, що називає всіх «дороженька», а міс Лу-Енн замінила міс Волтер, і тепер усі ввічливі, серйозні й упродовж двох годин просто погоджуються одна з одною. Їх навіть слухати нецікаво.

Розливаю в чашки останній холодний чай, коли дзвінок на дверях *дзень-дзелень*. Кваплюся до дверей, щоб показати міс Ліфолт, що я не така повільна, як вона говорила.

Відчиняю двері, й перше слово, що зринає в голові, – *рожевий*. Я ніколи її не бачила, але достатньо наслухалась від Мінні, щоб упізнати. Бо хто ще запахає екстравеликі груди в екстрамалий светр?

– Усім привіт, – вітається вона, облизуючи на помаджені губи. Тягне руку, і спочатку думаю, що вона мені щось подає. Простягаю руку, щоб узяти це «щось», а вона просто її мені потискає. – Моє ім'я Селія Фут. Я прийшла побачити міс Елізабет Ліфолт.

Увесь цей рожевий колір так мене загіпнотизував, що лише через кілька секунд до мене доходить, чим усе це може обернутися для мене. І для Мінні. Хоча й давно це було, але та брехня нікуди не поділась.

– Я... вона... – Я б відповіла, що нікого немає вдома, але стіл для бриджу за п'ять футів від мене. Оглядаюсь, а всі чотири дами втупились у двері, роззявивши роти, наче ловлять мух. Міс Колдвелл шепоче щось міс Гіллі. Міс Ліфолт нерішуче піднімається й витискає усмішку.

– Привіт, Селіє, – каже міс Ліфолт. – Давненько не бачились.

Міс Селія прокашлюється та виголошує якимсь надто голосно:

– Привіт, Елізабет. Я телефонувала вам сьогодні... – Її погляд зупинився на столі, де сидять інші дами. – О, я заважаю. Я просто... Я знайду пізніше. Іншим разом.

– Ні, ні, я можу чимось допомогти? – запитує міс Ліфолт.

Міс Селія глибоко вдихає в тій тісній рожевій спідниці, і на мить, гадаю, усі ми думаємо, що та зараз трісне по швах.

– Я прийшла, щоб запропонувати свою допомогу в організації Благодійного вечора для дітей.

Міс Ліфолт усміхається та видає:

– А. Ну, я...

– У мене талант до квітів. Тобто всі в Шугар-Дітч так говорили, навіть моя покоївка це визнала, відразу потому, як назвала мене найгіршою куховаркою з усіх їй відомих. – Цієї миті вона хихоче, а я затамовую подих на слові «покоївка». Тоді вона знову серйознішає:

– Але я можу адресувати конверти, і наклеювати марки, і ...

Міс Гіллі встає з-за столу. Вона підходить і промовляє:

– Нам уже справді не потрібна допомога, але ми будемо дуже раді, Селіє, якщо ви з Джонні відвідаєте Благодійний вечір.

Міс Селія всміхається, і, схоже, вона така вдячна, що це розриває серце. Тим, у кого воно є.

– О, дякую вам, – каже вона. – Із задоволенням.

– У п'ятницю ввечері, п'ятнадцятого листопада, в...

– ... готелі «Роберт Е. Лі», – продовжує міс Селія. – Мені відомо.

– Ми із задоволенням продамо вам кілька квитків. Джонні ж теж піде, чи не так? Елізабет, принеси квитки.

– Якщо я хоч чимось можу допомогти...

– Ні-ні, – усміхається Гіллі. – Ми вже про все подбали.

Міс Ліфолт повертається з конвертом у руках. Витягує кілька квитків, але міс Гіллі забирає у неї конверт.

– Оскільки ви тут, Селіє, чому б вам не придбати квитки й для друзів?

Міс Селія на мить застигає.

– Е-е-е, добре.

– Як щодо десяти? Ви, Джонні та вісім друзів. Тоді ви займете весь столик.

Міс Селія так силкується всміхатися, що її губи аж смикаються.

– Гадаю, вистачить і двох.

Міс Гіллі виймає два квитки, віддає конверт міс Ліфолт, і та виходить, щоб покласти конверт на місце.

– Я випишу вам чек. Пощастило, що я взяла із собою ту штуковину. Обіцяла своїй служниці Мінні, що куплю у місті окіст.

Міс Селія намагається виписати чек просто на коліні. А я завмираю, сподіваючись на Божу ласку, щоби міс Гіллі не розчула, що в міс Селії щойно вихопилось. Вона дає міс Гіллі чек, але та замислюється, наморщивши лоба.

– Хто? Хто, ви сказали, ваша служниця?

– Мінні Джексон. Ой! Пробалакалась! – Міс Селія затуляє долонею рота. – Елізабет змусила мене заприсягнутися, що я ніколи не розповім, що вона рекомендувала Мінні, а я все виляпала.

– Елізабет... рекомендувала Мінні Джексон?

Міс Ліфолт приходиться зі спальні:

– Ейбілін, – наказує вона. – Вона прокинулася. Ідіть одягніть її. Я зі своєю спиною навіть пилочку для нігтів не підніму.

Швидко піднімаюся до кімнати Мей Моблі, але, коли зазираю туди, бачу, що вона знову заснула. Кваплюся до їдальні. Міс Гіллі якраз зачиняє вхідні двері.

Міс Гіллі сідає з таким виглядом, ніби проковтнула кішку, що з'їла канарку.

– Ейбілін, – велить міс Ліфолт, – подавайте салати, усі чекають.

Іду на кухню. Коли повертаюся з підносом, тарілки із салатом цокотять, немов зуби.

– ...то та, що вкрала все срібло у твоєї мами...

– ...гадала, що всім у місті відомо, що ця негритоска – крадійка...

– ...я б і через мільйон років її не рекомендувала...

– ...бачили, як вирядилася? Що вона за одна...

– Я з'ясую це, за будь-яку ціну, – каже міс Гіллі.

Мінні

Розділ 24

Стою біля кухонної мийки, чекаючи на повернення міс Селії додому. Ганчірка, яку перебирала в руках, – уже вся пошматована. Ця навіжена жінка прокинулася сьогодні зранку, втиснулася у найтіснішу рожеву кофтину, яку має (що вже на щось вказує), і вигукнула:

– Я йду до Елізабет Ліфолт. Зараз же, доки в мене вистачає сміливості, Мінні.

І від'їхала у своєму кабриолеті «Bel Air», зі спідницею, що стирчить із дверцят.

Я так перенервувала, доки не озвався телефон. Ейбілін була така засмучена, що аж гикала. Міс Селія не лише виклала всім леді, що в неї працює Мінні Джексон, вона ще й довела до їхнього відома, що це саме міс Ліфолт «порекомендувала» мене. І це все, що Ейбілін знала. Ці галасливі квочки втямлять усе за п'ять хвилин.

Тож наразі зостається лише чекати. Чекати, щоб, по-перше, дізнатися, чи мою найкращу на світі подругу звільнять за те, що вона знайшла мені роботу. І, по-друге, чи міс Гіллі розповіла міс Селії ту брехню, що я – крадійка. Мені не соромно за той Страшний жах, якого я їй заподіяла. Але тепер, коли міс Гіллі запроторила свою служницю гнити до в'язниці, зостається лише здогадуватись, як вона здатна вчинити зі мною.

Не раніше ніж десять хвилин по четвертій, за годину потому, як я повинна була піти з роботи, бачу, як під'їхав автомобіль міс Селії. Навіть із того, як вона їде доріжкою, зрозуміло, що в неї є що сказати. Я підтягую шланг.

– Мінні, уже так пізно! – кричить вона.

– Що ж трапилось з міс Ліфолт? – я не намагаюся бути стриманою. Мені потрібно знати.

– Іди, будь ласка! Джонні повернеться з хвилини на хвилину. – Вона штовхає мене до ванної, де я тримаю свої речі.

– Поговоримо завтра, – кидає вона, але цього разу я не хочу йти додому, я хочу почути, що про мене наговорила міс Гіллі. Адже дізнатися, що твоя покоївка – злодійка, це рівнозначно тому, щоб

дізнатися, що вчитель твоєї дитини – збоченець. Ти не залишаєш шансів на сумніви, ти проганяєш їх геть.

Проте міс Селія не збирається мені нічого розповідати. Вона мене випроводжає, щоб продовжувати свої шаради, закручені, як кудзу. Містер Джонні про мене знає. Міс Селія знає, що містер Джонні про мене знає. Але містер Джонні не знає, що міс Селія знає, що він знає. І саме через таку дурницю я змушена йти додому о четвертій десятій і хвилюватись про міс Гіллі всю ніч.

Наступного ранку перед роботою Ейбілін телефонує мені додому.

– Телефонувала я бідненькій Фанні сьогодні зранечку, бо знаю, тебе все це гризло всю ніч.

Бідненька Фанні – нова покоївка міс Гіллі. Варто би було її звати дурненька Фанні за те, що вона там працює.

– То вона чула, що міс Ліфолт і міс Гіллі вирішили, що ти сама вигадала все про рекомендацію, аби тебе міс Селія взяла на роботу.

Ху. Я аж видихнула.

– Рада, що ти в халепу не встряла, – кажу. Хоча тепер міс Гіллі обзиває мене не лише крадійкою, а ще й брехухою.

– Ти про мене не турбуйся, – відповідає Ейбілін. – Ти просто стеж, щоб міс Гіллі не спілкувалась із твоєю господинею.

Коли я з'явилась на роботу, міс Селія вже поспішала з дому – купити сукню для Вечора, що відбудеться наступного місяця. Торочила, що хоче бути першою у крамниці. Тепер усе не так, як колись, за її вагітності. Тепер вона не може дочекатися, коли вийде з дому.

Я човгаю на задній двір і протираю садові стільці. Узрівши мене, пташки заходяться щебетом, що куц камелії аж тріпоче. Минулої весни міс Селія все мене просила, щоб я забрала ці квіти додому. Та я добре знаю камелії. Приносиш букет до хати, гадаючи – він такий свіжий, що, здається, ворушиться, проте, коли нахилиєшся, щоб понюхати, одразу бачиш, що принесла в дім армію павутинних кліщів.

Чую, гілляка тріснула, потім іще одна, за куцями. Наче вколело всередині, не рухаюсь. Ми дуже далеко від усіх, ніхто й не почує. Я прислухаюсь, але більш нічого не чую. Переконаю себе, що це відгукується давнішній осад від очікування на містера Джонні. Чи,

може, це через роботу над книжкою з міс Скітер учора ввечері маю параною. Я завжди стривожена після розмов із нею.

Нарешті я таки повертаюсь до миття стільців біля басейну, підбираю кіножурнали міс Селії та серветки, залишені тут цією нечупарою. У домі дзвенить телефон. Зазвичай у мої обов'язки не входить відповідати на дзвінки по телефону, за допомогою якого міс Селія намагається обманювати містера Джонні. Проте зараз її тут немає, а це може телефонувати Ейбілін із якимись новинами. Заходжу досередини та причиняю за собою двері.

– Резиденція міс Селії. – Боже, хоча б це не була сама міс Селія.

– Це – Гіллі Голбрук. З ким я розмовляю?

У мене наче вся кров відринула від голови до ніг. На секунд п'ять я перетворилась на порожню, безкровну оболонку.

Я знизила свій голос, зробила його глибоким, як у когось чужого.
– Це – Доріна.

Прислуга міс Селії. *Доріна? Чому я скористалась ім'ям моєї сестри!*

– Доріна. Я вважала, що Мінні Джексон є покоївкою міс Фут.

– Вона... звільнилась.

– Невже? Прошу передати слухавку міс Фут.

– Вона... поїхала з міста. До моря. Для того... того щоб... – мій мозок працював із шаленою швидкістю, намагаючись вигадати подробиці.

– Добре, коли ж вона повернеться?

– Ще до-о-овго.

– Гаразд, коли вона повернеться, повідом, що я телефонувала. Гіллі Голбрук, Емерсон, три шістдесят вісім сорок?

– Так, мем. Я їй скажу. – Через сто років.

Я схопилася за стільницю, чекаючи, доки втихомириться серце. Річ не в тім, що міс Гіллі ніколи не зможе мене знайти. Маю на увазі, вона просто може пошукати Мінні Джексон із Тік-роуд у телефонній книзі й отримати мою адресу. І не в тім, що я неспроможна розповісти міс Селії про те, що трапилося, розповісти їй, що я – не крадійка. Можливо, вона таки повірить мені. Лише Страшний жах може все зруйнувати.

Чотирма годинами пізніше міс Селія заходить із п'ятьма великими коробками, складеними одна на одну. Я допомагаю їй віднести їх до її

спальні, а сама залишаюсь тихо стояти за дверима, прислухаючись, чи зателефонує вона своїм великосвітським леді. І, звичайно, чую, як вона бере слухавку. А тоді просто кладе її назад. Дурненька, знову прислухається до звуку набору, на випадок, якщо хтось телефонуватиме.

Попри те, що вже йшов третій тиждень жовтня, літо шкварило в режимі сушарки для одягу. Трава на подвір'ї міс Селії все ще яскраво-зелена. Помаранчеві жоржини досі п'яно всміхаються до сонця. І щоночі трикляті комарі вирушають на криваве полювання, мої прокладки від поту подорожчали на три центи за пачку, а мій електричний вентилятор валяється зламаний на підлозі в кухні.

Цього жовтневого ранку, три дні по тому, як телефонувала міс Гіллі, приходжу на роботу на півгодини раніше. Я попросила Шугар зібрати дітей до школи. Кавовими зернами наповнюю модний млинок, а водою – чашу. Спираюся задом на стільницю. Тихо. Це те, на що я так чекала всю ніч.

Холодильник «Фріджідейр» починає гудіти. Кладу на нього руку, щоб відчувти вібрацію.

– Ти дуже рано, Мінні.

Я відчиняю холодильник і ховаю в ньому голову.

– Доброго ранку, – озиваюся з нього.

У голові – лиш єдина думка: *Не зараз.*

Я перебираю артишоки, холодні стебла яких поколюють мені руку. У такій позі моя голова розламується ще більше.

– Зготую вам та містеру Джонні печеню... і ще зготую... – мої слова перетворюються на пицання.

– Мінні, що трапилось? – я навіть не помічаю, коли міс Селія обходить дверцята холодильника. Мені аж обличчя скручує. Раптом рана на моїй брові знову відкривається, гаряча кров пече, наче лезом ріжуть. Зазвичай моїх синців не видно.

– Люба, присядь. Ти, що, впала? – вона впирається рукою у своє стегно в рожевій нічній сорочці. – Ти знову зашпортнулась за шнур вентилятора?

– Зі мною все гаразд, – кажу їй, а сама намагаюся повернутись так, щоб вона до мене не придивлялась. Та вона йде за мною, витріщившись на рану, ніби нічого страшнішого ніколи ще не бачила.

Одна біла леді колись говорила мені, що в темношкірих кров здається червонішою. Я виймаю шматок вати із кишені та притуляю до обличчя.

– Це – дрібниці, – запевняю, – ударилась у ванній.

– Мінні, рана кровить. Я вважаю, тобі потрібно шви накладати. Я запрошу лікаря Ніла. – Вона хапає телефон на стіні, та одразу ж ставить назад. – Ой, він же в таборі на полюванні з Джонні. Тоді я зателефоную лікареві Стілу.

– Міс Селіє, мені не треба лікаря.

– Треба, щоб на тебе хтось глянув, Мінні, – переконує вона, знову беручись за слухавку.

Я справді мушу це озвучити? Ціджу через скрегіт зубів:

– Та ці ж лікарі темношкірих іще в житті не лікували, міс Селіє.

Вона знову вішає слухавку.

Я відвертаюся до мийки. Про себе міркую: *Кому що до того, виконуй свою роботу*, проте я зовсім не спала. Лерой верещав на мене всю ніч, жбурнув у мою голову цукерницею, повикидав мої речі за поріг. Тобто, коли він п'є «Сандерберд», – це одне, але... ох. Сором мовби впав на мої плечі й тягнув донизу. Лерой не пив «Сандерберд» цього разу. Цього разу він побив мене зовсім тверезий.

– Ідіть, міс Селіє, мені працювати треба, – прошу, аби залишитись на самоті. Спочатку я думала, що Лерой дізнався про мою співпрацю із міс Скітер. Це була єдина причина, що спадала на гадку, доки він мене бив. Та він про це жодним словом не обмовився. Він бив мене заради чистого задоволення.

– Мінні? – починає міс Селія, знову оглядаючи поріз. – Ти впевнена, що у ванній вдарилась?

Я відкручую воду, щоби хоч якийсь шум заповнив кімнату.

– Кажу – у ванній, то у ванній. Гаразд?

Вона зиркає на мене підозріло й вказує на мене пальцем:

– Добре, але я приготую тобі чашечку кави та хочу, щоб ти взяла вихідний, ясно? – міс Селія підходить до кавоварки, бере дві чашки й зупиняється.

– Я не знаю, яку ти каву любиш, Мінні.

Я закочую очі:

– Таку саму, як і ви.

Вона сипле дві ложечки цукру в кожную чашку. Подає мені мою каву й стоїть, дивиться у вікно, стиснувши щелепи. Беруся мити вчорашній посуд, сподіваючись, що вона дасть мені спокій.

– Знаєш, Мінні, – озивається вона якимось глухо. – Ти можеш зі мною розмовляти абсолютно про все.

Я продовжую мити посуд, відчуваючи, що мій ніс стає гарячим.

– Я багато бачила, коли жила в Шугар-Дітч. Власне...

Я підіймаю очі, збираючись вишпетити її за те, що вона пхає свого носа у мої справи, проте міс Селія говорить дивним голосом:

– Треба викликати поліцію, Мінні.

Я грюкаю чашкою об стіл так, що вона аж розхлюпується.

– Послухайте, я не хочу, щоб втручалася поліція...

Вона тицяє пальцем у вікно:

– Там якийсь чоловік, Мінні! Он там!

Я повертаюсь, куди вона вказує. Чоловік, *голий* чоловік, біля азалій. Я кліпаю очима, щоб переконатись, що це відбувається насправді. Він стовбичить спиною до нас, за футів п'ятнадцять. У нього довге запутане волосся, як у волоцюги. Навіть іззаду зрозуміло, що він себе мацає.

– Хто він? – шепоче міс Селія, – Що він тут робить?

Чоловік обертається передом, наче чує нас. У нас обох відвисають щелепи. Він наставляє його так, ніби пропонує нам скуштувати свого сендвіча.

– О... *Боже*, – вихоплюється у міс Селії.

Його очі нишпорять по вікні. Вони зупиняються на моїх очах, пронизуючи темним променем через увесь газон. Я тремчу. Таке враження, що він знає мене, Мінні Джексон. Він, скривившись, тупиться в мене так, мовби я заслужила кожнісінький поганий день, який прожила, кожнісіньку ніч, яку недоспала, кожнісінький удар Лероя, який отримала. Заслужила й гіршого.

Він починає вдаряти кулаком по своїй долоні у повільному ритмі. Удар. Удар. Удар. Начебто він знає напевне, що він зі мною робитиме. Я відчуваю, як знову наростає біль у оці.

– Потрібно телефонувати в поліцію! – шепоче міс Селія. Її широко розкриті очі перескакують на телефон на стіні в іншому кінці кухні, та сама вона не зрушує ні на дюйм.

– Вони згають сорок п'ять хвилин лише на те, щоби будинок знайти, – кажу. – Він до того часу й двері може виламати!

Я біжу до задніх дверей і накидаю защіпку. Мчу до вхідних дверей і замикаю їх, пригинаючись біля заднього вікна. Стаю навшпиньки, виглядаю через маленьке квадратне віконечко в задніх дверях. Міс Селія визирає із великого вікна. Оголений чоловік дуже повільно крокує до будинку. Підходить до задніх сходів. Береться за ручку дверей, і я спостерігаю, як вона хитається, відчуваючи, як гупає об ребра моє серце. Чую, як міс Селія говорить по телефону.

– Поліція? До нас намагаються вдертись! Там чоловік! Оголений чоловік намагається вдертись у....

Я встигаю відскочити від маленького квадратного віконечка якраз перед тим, як крізь нього пролітає камінь, відчуваю, як уламки скла б'ють у моє обличчя. Через велике вікно я стежу, як чоловік відступає, мовби з наміром роздивитись, яким іще шляхом можна прорватись. «Господи», – благаю, – «Я так не хочу цього робити, не доводь мене до цього...»

І знову він витріщається на нас крізь вікно. Розумію, що ми не можемо тут просто сидіти, як ті качки, чекаючи, доки він до нас добереться. Усе, що йому потрібно зробити, – це розбити те вікно, що сягає від підлоги й до стелі, і проникнути досередини.

Господи, я знаю, як мушу вчинити. Я мушу сама туди вийти. Мушу дістатися до нього *першою*.

– Відійдіть, міс Селіє, – наказую, а голос дрижить. Хапаю ніж для полювання містера Джонні (він досі у піхвах після ведмедя). Та лезо таке коротке, що треба, щоб він був дуже близько, аби його підрізати, тож беру ще й мітлу. Визираю й бачу, що він посеред подвір'я – оглядає будинок. Вирішує, як діяти.

Відчиняю задні двері й вислизаю назовні. З іншого боку подвір'я до мене щириться на весь рот, у якому, може, зо два зуба, той чоловік. Він припиняє себе вдаряти й починає гладити, так м'яко та рівномірно.

– Замкніть двері, – шиплю собі за спину. – І тримайте їх замкненими, – чую клацання.

Застромлюю ніж за пояс своєї уніформи, переконуюсь, чи тісно. І хапаюсь обіруч за мітлу.

– Геть звідси, дурню! – гукаю.

Одначе чоловік не рухається. Ступаю кілька кроків уперед. Він також ступає, а я чую, як сама починаю молитись: «*Боже, захисти мене від цього голого білого чоловіка...*»

– Я маю ножа! – кричу. Ступаю ще кілька кроків уперед, і він також. Коли я наближаюся до нього на відстань семи чи восьми футів, то важко сапаю. Ми витріщаємось одне на одного.

– О, то ти – тлуста негритянка, – пищить він дивним високим голосом і пестить себе протяжним рухом.

Я глибоко вдихаю. Потім розганяюся і замахуюсь мітлою. Фу-у-ух! Промахуюсь на кілька дюймів, і він відплигує, пританцьовуючи. Кидаюся знову, і він жене до будинку. У напрямку саме задніх дверей, де у вікні проступає обличчя міс Селії.

– Негритоска не дожене! Негритоска затовста, щоби бігти!

Він дістається сходів, і мене охоплює паніка, що він спробує вибити двері. Одначе він розвертається й летить уздовж бічного дворика, теліпаючи своїм здоровенним «сендвічем» у руці.

– Геть звідси! – лементую, біжучи за ним, відчуваючи гострий біль і розуміючи, що моя рана відкривається ще більше.

Жену його з кущів до басейну, хекаючи та задихаючись. Він пригальмовує біля води, а я настигаю його та припікаю його в зад, хрясь! Палиця тріскає, й кінець із щіткою відлітає.

– Не болить! – він теребить рукою у себе поміж ногами, випинаючи коліньми. – Хочеш пиріжка-пісюнка, негритоско? Ну ж бо, візьми собі трішки пиріжка-пісюнка!

Я оббігаю його, прямуючи до середини подвір'я, та чоловік занадто високий і прудкий, а я сповільнююсь. Розхитуюсь навсібіч і вже ледь пересуваюсь. Я зупиняюся, спираюся, важко дихаючи, стискаю в руці короткий уламок мітли. Опускаю очі до ножа, та він зник.

Тільки-но підводжу погляд – *бах!* Я хитаюся. У голові різко та голосно дзвенить, що мене аж закидає. Затуляю вуха, але дзвін наростає. Він ударив мене в той самий бік, де моя рана.

Він наближається, і я заплющую очі, знаючи, що зі мною зараз станеться, знаючи, що мені треба тікати, та не можу. Де ж ніж? У нього? І цей дзвін – як нічне жахіття.

– Іди звідси, доки я тебе не вбила, – долинає до мене, як із бляшанки.

Наполовину оглушена, я розплющую очі. Переді мною міс Селія у своїй рожевій сатиновій нічній сорочці. У її руці – кочерга до каміна, гостра, важка.

– Біла леді також хоче скуштувати пиріжка-пісюнка? – він теліпає своїм членом до неї, а вона наближається до нього, повільно, як кішка. Я глибоко вдихаю, поки чоловік плигає то ліворуч, то праворуч, регочучи та плямкаючи своїми беззубими яснами. Одначе міс Селія стоїть непорушно. За кілька секунд він набурмошується, наче розчарований тим, що міс Селія нічого не робить. Вона не розмахує руками, не супиться та не репетує. Він переводить погляд на мене. – А ти що? Негритоска так утомилась, що...

Хрясь!

Чоловікова щелепа з'їжджає вбік, а з його рота бухає кров. Він хитається, повертається, а міс Селія поцілює йому й у другий бік обличчя. Мовби хочачи його вирівняти. Чоловік шпортається вперед, дивлячись у нікуди. І падає обличчям униз.

– Боженько, та ви з ним таки впорались... – кажу я, а голос у моїй голові питає мене, дуже спокійно, ніби ми тут просто чай попиваємо: *Це зараз насправді відбувається?* Біла жінка насправді б'є білого чоловіка, щоб захистити мене? Чи він просто торсонув моєю макітрою так, що я зараз лежу мертва на землі...

Намагаюся сфокусувати погляд. Міс Селія, вона якось гарчить. Підіймає кочергу вгору й *ба-бах!* його по ногах під колінами.

Це ж не насправді відбувається, вирішую я. Це, до біса, – вже занадто дивно. *Ба-бах!* Вона гатить його по плечах, *«уфкаючи»* щоразу.

– Я... я сказала, ви вже з ним упорались, – промовляю.

Проте, очевидно, міс Селія так не вважає. Навіть крізь дзвін у моїх вухах цей звук нагадує тріск курячих кісток. Я випростуюсь, змушую себе сфокусувати погляд до того, як це перетвориться на вбивство.

– Він не рухається, не рухається, міс Селіє, – повторюю. – Власне, він... – силкуюся схопити кочергу, – ...може бути вже мертвим.

Нарешті я хапаюся за ту кочергу, вона її відпускає, й кочерга летить на підвір'я. Міс Селія відступає від нього та спльовує у траву. Її сатинова рожева нічна сорочка вся заляпана кров'ю. Тканина прилипла до ніг.

– Він – не мертвий, – говорить міс Селія.

– Майже, – поправляю.

– Він тебе дуже вдарив, Мінні? – запитує вона, а сама тупиться в нього. – Боляче вдарив?

Я відчуваю, як по моїй скроні стікає кров, але розумію, що це рана від цукерниці знову відкрилась.

– Не так боляче, як ви його, – відповідаю. Чоловік стогне, і ми обоє відскакуємо. Я підхоплюю з трави кочергу й держално від мітли. Їй не даю ні того, ні того.

Він наполовину розвертається. Обличчя – залите кров'ю з обох боків, очі запухлі. У нього вибито щелепу, та він якось таки спинається на ноги. І потім прямує геть; жалюгідна хистка постать. Він навіть не озирається на нас. Ми просто стоїмо й дивимось, як він шкутильгає крізь самшитові кущі та зникає серед дерев.

– Він далеко не долізе, – запевняю, стискаючи в руці кочергу. – Ви його добряче віддубасили.

– Думаєш? – перепитує вона.

Я зиркаю на неї.

– Як Джо Люїс монтуванням.

Вона відкидає біляве пасмо волосся з обличчя й поглядає на мене так, наче їй самій боляче, що мене вдарили. Раптом я розумію, що повинна їй подякувати, але, якщо на правду, то не можу дібрати слів. Ми винайшли щось нове. Усе, що я спроможна витиснути, це:

– Ви мали такий могутній вигляд... упевнений.

– Я колись була хорошим бійцем, – вона проводить поглядом уздовж самшитових кущів, витирає піт долонею. – Якби ти мене знала десять років тому...

Вона – ненафарбована, волосся – неполаковане, її сорочка – як дрантя. Вона глибоко вдихає через ніс, і я це бачу. Бачу біле вуличне дівчисько, яким вона була десять років тому. Вона була сильною. І не терпіла нікому. Міс Селія розвертається, і я простую за нею до будинку. Я помічаю ніж у трояндовому кущі та підхоплюю його. Боже, якби той чоловік його знайшов, – ми обидві були би мертві. Я промиваю свою рану в гостьовій ванній, накладую на неї білу пов'язку. Так болить голова. Коли я виходжу, міс Селія говорить по телефону із поліцейським відділком Медісона.

Мию руки, розмірковуючи про те, що цей поганий день міг би стати ще гіршим. Здається, що якоїсь миті все погане просто

вичерпується. Я намагаюся знову думати про реальне життя. Може, мені варто переночувати сьогодні у моєї сестри Октавії і показати Лерою, що я більше із цим не миритимусь. Іду на кухню та ставлю варитись квасоллю. Кого я хочу обдурити? Я вже знаю, що опинюсь увечері вдома. Я чую, як міс Селія кладе слухавку по розмові з поліцією. І потім чую, як вона знову виконує свою звичайну жалюгідну перевірку, щоб переконатись, чи лінія вільна.

Пополудні я скоюю жахливу річ. Я проїжджаю повз Ейбілін, яка йде додому з автобусної зупинки. Ейбілін махає до мене рукою, а я вдаю, що не бачу своєї найкращої подруги обабіч дороги, у яскравій білій уніформі. Коли добираюсь додому, роблю для свого ока примочку з льоду. Діти ще не вдома, а Лерой спить. Я не відаю, як із усім цим дати раду, – і з Лероєм, і з міс Гіллі. Я вже мовчу про те, що зранку мені у вухо заїхав білий голий мужик. Просто сиджу, туплячись у свої засмальцьовані жовті стіни. Чому мені ніяк не вдається їх відмити?

– Мінні Джексон. Ти занадто прекрасна, щоби підвезти стару Ейбілін?

Зітхаю та повертаю свою зболену голову так, щоб їй було видно.

– Ох, – видихає вона.

Я знову повертаюся до стіни.

– Ейбілін, – вимовляю та чую, як зітхаю. – Ти не повіриш, який у мене був день.

– Пішли до мене. Зроблю тобі кави.

Перед виходом я відриваю пов'язку, запихаю її до кишені разом із пачкою льоду. Для місцевого контингенту побите око навіть не вартує обговорення. Але у мене хороші діти, автомобіль із шинами та холодильник із морозильною камерою. Я пишаюся своєю родиною, і сором за око для мене гірший, ніж біль. Я тупцяю за Ейбілін задніми та бічними дворами, щоб не нахромлюватися на людські погляди. Я рада, що вона мене так добре знає. У себе на кухні Ейбілін ставить кавоварку – для мене, а чайник – для себе.

– То що ти із цим робитимеш? – запитує Ейбілін, і я знаю – вона про око.

Не варто й заїкатися про те, щоб я пішла від Лероя. Багато чорних чоловіків кидають свої сім'ї, як сміття на звалищі, але чорна жінка так

не вчинить. Ми повинні думати про дітей.

– Міркувала про те, щоби поїхати до сестри. Але не можу взяти дітей, їм – до школи.

– Нічого страшного, якщо діти пропустять кілька днів навчання. Якщо це заради твоєї безпеки.

Знову чіпляю пов'язку, прикладаю лід, щоб не так напухло, коли мене діти ввечері побачать.

– Ти сказала міс Селії, що знов у ванній послизнулась?

– Так, але вона знає.

– Справді? Що вона сказала? – питає Ейбілін.

– Важливо, що вона зробила. – І я розповідаю Ейбілін, як сьогодні зранку міс Селія побила голого чоловіка кочергою до каміна. Здається, це сталося десять років тому.

– Якби той чолов'яга був чорним, то вже лежав би в землі мертвим. Поліцію підняли би по тривозі в усіх п'ятдесяти трьох штатах, – говорить Ейбілін.

– Уся ця її дівчача поведінка, високі підбори, й тут раптом – вона його ледь не вбила, – розмірковую.

Ейбілін регоче:

– То як він це називав?

– «Пиріжок-пісюнок». Скажений білошкірий дурень, – намагаюся стриматись, щоб не всміхатись, бо рана знову відкривається.

– Ото, Мінні, в тебе пригоди.

– Як же так, що вона спроможна захистити себе від скаженого мужика, але бігає за міс Гіллі, наче сама напрошується на образи? – дивуюсь я, хоча душевними образами міс Селії маю перейматися найменше. Просто приємно потеревенити про когось іншого з поламаним життям.

– Звучить майже так, ніби тобі не байдуже, – зауважує Ейбілін, усміхаючись.

– Вона просто їх не бачить. Тих «меж». Ні між мною та нею, ні між нею та міс Гіллі. – Ейбілін відпиває великий ковток чаю. Нарешті я на неї дивлюсь. – Ти чому замовкла? Я знаю, що на це все у тебе є своя думка.

– Ти звинувачуватимеш мене, що я тут філософію розвожу.

– Ну давай, – підштовхую, – я не боюсь філософії.

– То неправда.

– Ти про що?

– Ти говориш про те, чого немає.

Я хитаю головою.

– Ці межі є, і ти так само добре знаєш, як і я, де їх проведено.

Ейбілін собі хитає головою.

– Колись я в них вірила. А зараз не вірю. Вони в нашій голові. Такі люди, як міс Гіллі, намагаються нас переконати в тому, що вони там є. Та їх немає.

– Я впевнена, що вони там, бо коли їх переступаєш, то за це карають, – кажу. – У крайньому разі мене – карають.

– Багато хто думає, що коли ти сперечаєшся з чоловіком, ти переступаєш межу. І це виправдовує покарання. Ти віриш у цю межу?

Я схиляюся над столом.

– Ти сама знаєш, я тієї межі не бачу.

– Тому що її там немає. Хіба що в Лероевій голові. І меж між білими та чорними також немає. Дуже давно якісь люди вигадали їх. Це стосується і «білого сміття», і високосвітських дам.

Якщо згадати про міс Селію, що вийшла з тією кочергою, замість заховатися за дверима, то я вже й сама не знаю. Мені заболіло. Я хочу, щоб вона зрозуміла, як воно є з міс Гіллі. То як це пояснити такій дурненькій, як вона?

– То, гадаєш, немає меж і між прислугою та господарями?

Ейбілін похитує головою.

– Це просто позиції, як на шаховій дошці. Хто на кого працює – не має значення.

– То я не перетну жодної межі, якщо скажу міс Селії, що вона недостатньо хороша для Гіллі? – Беру свою чашку. Я силкуюся це осягнути, однак моя рана пульсує в мозку. – Чекай-но, якщо я скажу їй, що вона не варта міс Гіллі... то чи я тим самим не стверджу, що межа є.

Ейбілін сміється. Гладить мою руку.

– Усе, що я хочу пояснити, це те, що доброта не має кордонів.

– Г-м-м, – я прикладаю до голови лід. – Гаразд, може, я спробую розповісти їй. До того, як вона піде на Вечір і зліпить із себе велике рожеве посміховисько.

– Ти цього року підеш? – питає Ейбілін.

– Якщо міс Гіллі перебуватиме в одній кімнаті з міс Селією, розводячи їй брехні про мене, я теж мушу там бути. До того ж Шугар хоче трішки підзаробити цього Різдва. Непогано було би, якби вона почала навчатись обслуговувати вечірки.

– Я теж там буду, – говорить Ейбілін. – Міс Ліфолт іще три місяці тому просила, щоб я спекла торт «Дамські пальчики» для аукціону.

– Знову цю несмачну старовину? Чому цей білий народ так любить «Дамські пальчики»? Я можу спекти дюжину тортів, кращих, ніж цей.

– Вони вважають, що це так по-європейськи, – хитає головою Ейбілін. – Мені шкода міс Скітер. Мені відомо, що вона не хоче йти, та міс Гіллі пригрозила їй, що якщо та не піде, то втратить свою керівну посаду.

Я допиваю смачну каву Ейбілін, дивлюсь, як сідає сонце. Із вікна підступає прохолода.

– Напевно, треба йти, – вирішую, хоч я б краще провела решту свого життя в затишній кухні Ейбілін, слухаючи, як вона пояснює мені, як влаштовано світ. За це я її й люблю: вона спроможна найскладніші речі в житті скрутити в щось таке просте та маленьке, що воно тобі до кишені влізе.

– Може, хочеш із дітьми побути в мене?

– Ні, – я знімаю пов'язку, кладу її до кишені. – Я хочу, щоб він на мене подивився, – кажу, розглядаючи свою порожню чашку з-під кави. – Подивився на те, що він заподіяв своїй дружині.

– Телефонуй мені, якщо він буде грубим. Чуєш мене?

– Телефон мені не знадобиться. Тобі аж сюди буде чути, як він благатиме про милосердя.

Показник термометра на кухонному вікні у міс Селії опускається від сімдесяти дев'яти до шістдесяти, а потім і до п'ятдесяти п'яти градусів менше, ніж за годину. Зрештою наближається холодний фронт, що несе із собою холодне повітря з Канади чи Чикаго, чи ще звідкись. Збираючи холодний горох, замислююся над тим, що ми вдихаємо те саме повітря, яким дихали люди в Чикаго два дні тому. Розмірковую, що якби раптом мені на гадку спали крамниці «Сірс енд Робук» або сухарики «Шейк енд Бейк», чи було б це тому, що якийсь іллінойсець про це думав два дні тому. Це мене відволікає від моїх клопотів на секунд п'ять.

Я витратила на це п'ять днів і нарешті розробила план. Може, не найкращий, але хоча б щось. Я розумію, що чим довше я зволікаю, тим більше з'являється шансів, що міс Селія зателефонує міс Гіллі. Якщо чекатиму занадто довго, то вони зустрінуться на Благодійному вечорі. Мені стає зле лише від самої думки про те, як міс Селія підбігає до цих дівчат, наче вони її найкращі подружки, про те, яким буде вираз її розмальованого обличчя, коли вона дізнається про мене. Зранку я бачу біля ліжка міс Селії список. Те, що вона повинна виконати до вечора: зробити нігті; почистити та попросувати смокінг; зателефонувати Гіллі Голбрук.

– Мінні, мій новий колір волосся не має дешевого вигляду?

Я просто зиркаю на неї.

– Завтра я вирушаю до Фанні Мей, перефарбовуватись. – Вона сідає за стіл і показує мені кілька смужок із зразками, розкладеними, як гральні карти. – Як думаєш? «Насичене масло» чи «Мерилін Монро»?

– Чим вам не подобається ваш природний колір волосся? – навіть не уявляю, яким він може бути. Проте впевнена, що він не такий, як мідний дзвоник чи бридко-білий, як на цих картках у її руках.

– Я вважаю, що «Насичене масло» – більш парадний, святковий. Чи не так?

– Якщо, звичайно, ви хочете, щоб ваша голова скидалася на індичку в маслі.

Міс Селія регоче. Вирішує, що я так жартую.

– Ой, я ще хочу, щоб ти глянула на цей лак для нігтів. – Вона нишпорить у сумочці й виймає пляшечку чогось такого рожевого, що здається їстівним. Вона відкручує пляшечку та починає фарбувати нігті.

– Будь ласка, міс Селіє, не робіть такого безладу на столі, воно ж не відмиється...

– Глянь, те що треба? Я ще знайшла дві сукні, які до нього пасуватимуть!

Вона мчить кудись і повертається із двома ядучо-рожевими сукнями, радісно до них усміхаючись. Вони – довгі, аж до підлоги, вкриті блискітками та стразиками, із розрізом на нозі. Обидві висять на шлейках, тоненьких, як дротики. На тій вечірці її розшматують.

– Тобі яке більше до вподоби? – питає міс Селія.

Я вказую на те, що має не таке глибоке декольте.

– А знаєш, я б вибрала інше. Послухай, як воно шурхотить, коли я йду, – вона метеляє ним із боку в бік.

Я собі уявляю, як вона шурхотітиме в цьому на вечірці. Не знаю, як білі кажуть на шльондру із забігайлівки, та саме так її називатимуть. Вона навіть не втямить, що відбуватиметься. Просто чутиме шипіння за спиною.

– Знаєте, міс Селіє, – починаю говорити повільно, наче до мене тільки-но дійшло. – Зателефонуйте краще міс Скітер Фелан, замість телефонувати цим усім леді. Я чула, вона – дуже мила.

Кілька днів тому я попросила міс Скітер про послугу: бути люб'язною з міс Селією, відвести її від цих леді. Дотепер я просила міс Скітер навіть не здумати телефонувати міс Селії. Та зараз – це мій єдиний варіант.

– Я вважаю, ви із міс Скітер знайдете спільну мову, – видаю, щиро усміхаючись.

– Ой ні, – міс Селія дивиться на мене широко розплющеними очима, тримаючи ті вульгарні сукні. – Тобі, що, невідомо? Члени Ліги тепер не терплять міс Скітер.

Мої долоні стискаються в кулаки:

– А ви з нею взагалі знайомі?

– О, я все про неї чула, сидячи у Фанні Мей під сушаркою для волосся. Говорять – вона найбільша ганьба, яку бачило це місто. Говорять, що це саме вона понаставляла цих усіх туалетів у міс Гіллі на передньому дворі. Пам'ятаєш фотографію, що з'явилась у газеті декілька місяців тому?

Зціплюю зуби та втримую в собі слова, які я насправді хочу промовити:

– Я кажу, чи ви взагалі з нею знайомі?

– Власне, ні. Але якщо вона не подобається всім дівчатам, то вона, напевно... ну вона... – її слова розсіюються, наче вона лише зараз починає розуміти, що торочить.

Відчуття бридливості, огиди й невіри згортаються у мене, як рулет із шинки. Щоб стриматись і не завершити речення замість неї, я обертаюся до мийки. Витираю руки аж до болю. Я знала, що вона дурепа, та не знала, що вона – ханжа.

– Мінні? – міс Селія озивається за моєю спиною.

– Мем.

Вона притишила голос. Та мені чутно в ньому сором.

– Вони мене навіть не запросили в дім. Змусили стояти за дверима на сходах, як продавця пирососів.

Коли я повернулась, її очі були опущені додолу.

– Чому, Мінні? – шепоче вона.

Що мені сказати? Ваш одяг, ваше волосся, ваші груди в кофтинках нульового розміру. Згадую, що говорила Ейбілін про межі й доброти. Я згадую, що Ейбілін чула у міс Ліфолт про те, чому леді з Ліги її недолюблюють. І це здається найдобрішою причиною, що спадає на гадку.

– Тому що вони знають про вашу першу вагітність. І вони злостяться, що ви завагітніли й вийшли заміж за одного з їхніх мужчин.

– Вони про це *знають*?

– До того ж міс Гіллі та містер Джонні так довго були разом.

Вона секунду блимає на мене очима.

– Джонні розповідав, що вони зустрічались, але... це насправді було так довго?

Знизую плечима, ніби мені невідомо, та мені відомо. Коли я почала працювати у міс Волтер вісім років тому, міс Гіллі торочила лише про те, як вона та Джонні одного дня одружаться.

Я кажу:

– Здається, вони розійшлись десь у той самий час, коли він познайомився з вами.

Я чекаю, доки вона цілковито усвідомить, що її соціальне життя приречене. І що більше немає сенсу зв'язуватись із дамами з Ліги. Та міс Селія має такий вигляд, ніби розв'язує задачу з вищої математики, судячи з її вигнутої брови. Зрештою її обличчя світлішає, наче вона до чогось таки додумалась.

– То Гіллі... напевно, гадає, що я крутила з Джонні, коли вони ще зустрічались.

– Напевно. І з того, що я чула, – у міс Гіллі до нього досі є ніжні почуття, вона його ніяк не забуде.

Я думала, що кожна нормальна людина автоматично плює на жінку, що посягає на її чоловіка. Та я забула, що міс Селія – ненормальна людина.

– Що ж, не дивно, що вона мене терпіти не може! – промовляє вона, усміхаючись на всі тридцять два. – Вони не мене ненавидять, вони ненавидять те, що, на їхній погляд, я вчинила.

– Що? Та вони ненавидять вас за те, що вважають білим сміттям!

– Гарзд, я просто все поясню Гіллі, дам їй зрозуміти, що не краду чужих кавалерів. Власне, скажу їй це у п'ятницю, коли зустрінусь із нею на Вечорі.

І вона всміхається так, мовби винайшла ліки від поліомієліту: вона має чудовий план, як повернути до себе міс Гіллі.

На цю мить я занадто втомлена, щоб із цим боротись.

У п'ятницю, день Благодійного вечора, я працюю допізна, прибираючи будинок згори й донизу. Потім смажу свинячі відбивні. Як на мене, то чим блискучіша підлога, чим прозоріші вікна, тим більше у мене шансів мати в понеділок роботу. Але найрозумніше, що я можу вдіяти, якщо містер Джонні на це впливає, – вручити йому відбивню.

Він сьогодні не повинен прийти раніше, ніж о шостій вечора, тож о пів на п'яту я ще разочок протираю поверхні та прямую до задньої частини будинку, де впродовж останніх чотирьох годин чепуриться міс Селія. Я займуся їхнім ліжком і ванною наостанок, щоб вони були чистими, коли містер Джонні з'явиться вдома.

– Міс Селіє, а тут що коїться? – це я про її панчохи, що звисають із крісла, сумочки на підлозі, кучугури прикрас, яких вистачить для сім'ї повій, сорок п'ять пар тувель на високих підборах, нижній і верхній одяг, трусики, бюстгалтери, а також півпляшки білого вина на туалетному столикові без підставки під ним.

Я починаю підбирати всі її дурнуваті шовковисті речі й скидати їх на стілець. Треба хоча би пройтися пилососом.

– А котра зараз година, Мінні? – озивається міс Селія із ванної. – Джонні повернеться о шостій, знаєш.

– Ще навіть п'ятої нема, – відповідаю, – але мені незабаром час іти. – Мені потрібно забрати Шугар і дістатися вечірки до о пів на сьому, для обслуговування.

– О Мінні, я просто в захопленні, – чую, як сукня міс Селії шурхотить позад мене. – Що скажеш?

Я обертаюсь.

– О Боже мій.

Я – як той малий Стіві Вандер. Просто осліпла від її сукні. Палюче-рожеві та срібні блискітки сяють від її надвеликих грудей аж до палюче-рожевих пальчиків на ногах.

– Міс Селіє, – шепочу. – Заправте себе всередину, доки у вас щось не випало.

Міс Селія підхоплює сукню:

– Вона чудова, чи не так? Еге ж, вона – найпрекрасніше, що ти колись бачила. Я почуваюся голлівудською кінозіркою.

Вона тріпоче своїми накладними віями. Нарум'янена, нафарбована, наштукатурена косметикою. «Насичена масляна» зачіска начесана навколо її голови, як пасхальний капелюшок. Одна нога виглядає із високого розрізу, що оголює стегно, і я відвертаюсь, бо соромно на це дивитись. Вона випромінює лише секс, секс і ще трохи сексу.

– Де ви нігті робили?

– У «Кімнаті Краси» цього ранку. О Мінні, я так нервую, аж мурашки по шкірі.

Вона одним махом відпиває зі свого бокала та похитується на високих підборах.

– Щось сьогодні їли?

– Нічого. Занадто знервована, щоб їсти. Як щодо сережок? Гарно гойдаються?

– Знімайте цю сукню, я вам швиденько печиво зготую.

– Ой ні, не можна, щоб живіт не випирався. Не можна мені нічого їсти.

Я прямую до пляшки з вином на дорожньому комоді, але міс Селія дістається до неї першою та виливає решту вина в келих. Віддає мені порожню пляшку та всміхається. Я підіймаю кинуту на підлогу хутрянку шубу. Вона вже звикає до того, що у неї є покоївка.

Угледівши цю сукню чотири дні тому, я знала, що в неї вульгарний вигляд (і, звичайно, вона вибрала ту, що з глибоким декольте), та я й гадки не мала, що станеться, коли вона себе в неї втисне. Її випирало, як качан кукурудзи, смажений у «Кріско». У мене

за спиною дванадцять вечорів, одначе мені на очі оголені лікті рідко втрапляли, не те, що груди та плечі. Вона йде до ванної та накладає ще більше рум'ян на свої яскраві щоки.

– Міс Селіє, – витискаю та заплющую очі, силкуючись дібрати правильні слова. – Увечері, коли ви зустрінетесь із міс Гіллі...

Вона всміхається до дзеркала:

– Я вже все спланувала. Коли Джонні піде до вбиральні, я з нею поговорю. Що я із Джонні почала зустрічатись уже після того, як вони розійшлись.

Зітхаю:

– Я не про це. Просто... вона може дещо розповісти про... мене.

– Хочеш, щоб я переказала міс Гіллі твої вітання? – промовляє вона, виходячи з ванної. – Ти ж працювала в її мамі всі ці роки?

Я просто дивлюся на неї в ядучо-рожевому вбранні, переповнену вином так, що очі майже косять. Вона трішки хильнула. У такому стані їй немає сенсу щось казати.

– Ні, мем. Нічого їй не кажіть, – зітхаю я.

Вона мене обіймає.

– Побачимось увечері. Я така рада, що ти там також будеш, і мені буде хоча б до когось озватись.

– Я буду на кухні, міс Селіє.

– Ой, мені потрібно шпильку знайти... – Вона шкутильгає до туалетного столика та перекидає там усе, що я тільки-но прибрала.

«Сиди вдома, дурненька», – хочу сказати, та не кажу. Уже пізно. Із міс Гіллі на чолі – уже пізно для міс Селії, і знає Бог, що й для мене.

Благодійний вечір

Розділ 25

Щорічний бал і Благодійний вечір Юніорської Ліги Джексона більш відомий як просто «Вечір» для будь-кого, хто мешкає у радіусі десяти миль від міста. О сьомій годині прохолодного листопадового вечора гості прибудуть до бару готелю «Роберт Е. Лі» на годину коктейлів. О восьмій відчинять двері з прийомної зали до бальної. Вікна задрапіровано зеленим оксамитом, прикрашеним букетами справжніх ягід падубу.

Уздовж вікон столи зі списками аукціонних речей і призами. Усе це доноване учасниками та місцевими крамницями, і очікують, що збір від аукціону цього року становитиме понад шість тисяч доларів (на п'ятсот більше від минулого року). Виторг піде на потреби «Нужденних голодних дітей Африки».

У центрі кімнати під гігантською люстрою стоять святково сервіровані до обіду, який подадуть о дев'ятій, столи. Танцювальний майданчик і сцену для музикантів розташовано збоку, навпроти подіуму, де Гіллі Голбрук виголошуватиме свою промову.

Після обіду розпочнуться танці. Дехто з чоловіків обов'язково нап'ється, та дружини-членкині – у жодному разі. Кожна із членкинь вважає себе тут господинею, тож буде чути, як вони питатимуть одна одну:

– Усе минає добре? Гіллі щось казала?

Усі знають, що це – вечір Гіллі.

Рівно о сьомій пари починають проходити крізь вхідні двері, подаючи свої шуби та пальта темношкірим чоловікам у сірих парадних костюмах. Гіллі, що прибула ще о шостій, у пишній темно-бордовій сукні. Її шию огортають брижі тканини, а тіло ховають її мотки. Вузькі рукави вкривають руки повністю. Єдині справжні й відкриті погляду частини Гіллі – це її обличчя та пальці рук.

Окремі жінки одягнені у грайливіші вечірні сукні, подекуди навіть із відкритими плечима, проте довгі рукавички з тонкої шкіри не дозволяють показати більше, ніж кілька дюймів епідермісу. Зазвичай щороку хтось усе-таки відважиться з'явитись у вбранні з натяком на

відкрити ногу чи завуальованим декольте. Проте це ні на що не вказує. Такі дами – не членкині.

Селія Фут і Джонні прибули трішки пізніше, ніж планували, о сьомій двадцять п'ять. Коли Джонні повернувся з роботи додому, він зупинився у дверях спальні та скося глипнув на свою дружину, не випускаючи портфеля з рук:

– Селіє, ти не вважаєш, що ця сукня трішечки занадто... гм... відкрита зверху?

Селія штовхнула його в напрямку ванної:

– О, Джонні, ви, чоловіки, нічого не знаєте про моду. Швиденько збирайся.

Джонні здався, навіть не намагаючись змінити її думку. Вони й так уже запізнювались. Вони заходять одразу за доктором і місіс Бол. Сім'я Болів ступає ліворуч, Джонні ступає праворуч, і на якусь мить Селія залишається стояти під падубовими ягодами у своїй блискучій ядучо-рожевій сукні сама.

Здавалось, у залі завмерло навіть повітря. Чоловіки, що попивали віскі, зупинилися напівковтка, вгледівши біля дверей це рожеве диво. За секунду картинка засвоїлась. Вони витріщаються, але не бачать, іще не бачать. Та коли це виявляється справжнім (справжня шкіра, справжній виріз, можливо, не таке справжнє волосся), їхні обличчя починають повільно яснішати. Скидається на те, що всі вони думають лиш одне – *нарешті...* Та згодом, відчуваючи, як нігті їхніх дружин, що також витріщаються, впиваються в їхні руки, їхні лоби наморщуються. У їхніх очах проступає каяття тому, що шлюб зневажається («Вона ніколи не дозволяє мені трохи розважитись»), тому що молодість іще пам'ятається («Чому ж я не поїхав у Каліфорнію того літа?»), тому що перше кохання згадується («Роксанна...»). Це все триває якихось п'ять секунд і щезає, а вони просто витріщаються.

Вільям Голбрук розливає половину свого мартіні із джином на шкіряні лаковані туфлі. Туфлі на ногах у найбільшого вкладника його компанії.

– О, Клейборне, вибач моєму незграбному чоловікові, – перепрошує Гіллі. – Вільяме, подай йому хустинку! – Та жоден із чоловіків і не ворухнеться. Жоден із них, якщо відверто, не хотів робити нічого, окрім як витріщатись.

Очі Гіллі простежують у напрямку всіх поглядів і нарешті зупиняються на Селії. Той неприкритий дюйм шкіри на шиї Гіллі напружується.

– Поглянь на груди он тієї, – каже дідуган. – Почуваюся ні на рік не старшим, ніж сімдесят п’ять, коли дивлюся на них.

Дружина дідугана Еленор Козвел, засновниця Ліги, супитьсья.

– Груди, – виголошує вона, поклавши руку на власні, – для спальні та годування дітей. А не для почесних заходів.

– Гаразд, і що ж ти хочеш, щоб вона зробила? Залишила їх удома?

– Я хочу, щоб вона прикрила. Їх. Повністю.

Селія хапає Джонні за руку, коли вони проходять до кімнати. Вона трохи похитується, як ступає, але не зрозуміло, чи то від алкоголю, чи від високих підборів. Вони ходять із місця на місце, розмовляючи з іншими парами. У крайньому разі розмовляє Джонні; Селія просто всміхається. Кілька разів вона шаріється, оглядає себе зверху й донизу.

– Джонні, гадаєш, я занадто вирядилася для цієї події? У запрошенні було зазначено «формально», але всі дівчата тут мають вигляд, наче вони до церкви зібрались.

Джонні глипає на неї зі співчуттям. Він ніколи не скаже їй «Я ж тобі говорив». Замість цього він шепоче:

– Ти маєш чудовий вигляд. Та якщо тобі холодно, одягни мій піджак.

– Я не можу вдягти чоловічий піджак до бальної сукні, – вона закочує очі й зітхає. – Та дякую, любий.

Джонні стискає її руку, приносить їй із бару ще один напій. Це вже п’ятий, однак він про це не знає.

– Спробуй знайти собі тут друзів. Я зараз повернусь. – Він іде до чоловічої вбиральні.

Селія залишається стояти самотою. Вона підсмикує своє декольте – все аж до талії колихається.

– «... у відрі є дірка, люба Лізо, люба Лізо...» – Селія стиха наспівує сама до себе стару пісеньку кантрі, постукуючи ногою та роззираючись довкола у пошуках знайомого обличчя. Вона спинається навшпиньки й махає рукою над натовпом.

– Ей, Гіллі, е-гей.

Гіллі підводить погляд, відволікаючись від бесіди, між ними кілька пар. Вона всміхається, махає рукою, та, коли Селія

наближається, зникає в натовпі. Селія зупиняється на місці, відпиває ще ковток свого напою. Навколо неї вже утворились маленькі тісні групи людей, що теревенять і сміються, як їй здається, про все, про що зазвичай теревенять та з чого сміються люди на вечірках.

– О, привіт, Джуліє, – кличе Селія. Вони познайомились на одній із вечірок, на яку Селія та Джонні були запрошені, щойно одружились.

Джулія Фенуей усміхається, озирається навколо.

– Я – Селія. Селія Фут. Як справи? Ой, мені так подобається твоя сукня. Звідки вона?

Із Джуел Тейлор Шопп?

– Ні, ми з Вореном були в Новому Орлеані кілька місяців тому... – Джулія озирається навколо, та поруч немає нікого, хто міг би її врятувати. – А в тебе сьогодні вигляд дуже... гламурний.

Селія нахиляється ближче.

– Я запитувала у Джонні, та ти знаєш чоловіків. Як вважаєш, я занадто вирядилась?

Джулія сміється і не дивиться Селії у вічі:

– Та ні. У тебе просто *ідеальний* вигляд.

Подруга Лізі хапає Джулію за руку.

– Джуліє, нам ти потрібна на секундочку, я перепрошую. – Вони відходять, схиливши голови до купи, а Селія знову залишається сама.

Через п'ять хвилин відчиняються двері до їдальні. Натовп рушає вперед. Гості знаходять свої столи за допомогою карток у їхніх руках, від аукціонних столів, уздовж стін долинають «охи» й «ахи». Столи заповнені срібними речами й одягом для немовлят ручного пошиття, бавовняними хустинками, рушничками для рук із монограмами, дитячим чайним сервізом, привезеним із Німеччини.

Мінні натирає склянки за столом позаду.

– Ейбілін, – шепоче. – Ось вона.

Ейбілін підіймає погляд, помічає жінку, що постукала у двері міс Ліфолт місяць тому:

– Усім леді краще триматися міцно за своїх чоловіків сьогодні, – промовляє вона.

Мінні проводить ганчіркою по обідку склянки.

– Скажи мені, якщо побачиш, що вона розмовляє з міс Гіллі.

– Скажу. Я читала дуже сильну молитву за тебе весь день.

– Глянь, он там міс Волтер. Стара кажаниха. А там – міс Скітер.

Скітер одягла чорну оксамитову сукню з довгим рукавом, стягнуту біля шиї, що відтіняє її світле волосся та червону помаду. Вона прийшла сама й стоїть у невеличкому шматку порожнечі. Вона зі змученим виглядом пробігає очима кімнату, потім зауважує Ейбілін і Мінні. Усі три водночас відводять погляди.

Ще одна з чорної прислуги, Клара, підступає до їхнього стола, бере склянку.

– Ейбілін, – шепоче вона, не відволікаючись від натирання. – Це вона?

– Хто вона?

– Та сама, що записує розповіді про чорну прислугу. Нащо їй це? Чим її зацікавило? Я чула, вона до тебе щотижня ходить.

У Ейбілін опустилося підборіддя.

– Послухай, ми маємо тримати її в секреті.

Мінні відводить очі. Ніхто поза їхнім колом не знає, що вона теж у цьому бере участь. Їм лише про Ейбілін відомо.

Клара киває.

– Не хвилюйся, я нікому зайвого не теревеню.

Скітер черкає кілька слів у своєму блокноті з помітками для статті про Вечір. Вона роззирається довкруг, зауважуючи зелені сваги^[15], падубові ягоди, червоні троянди та засушену магнолію, розставлену по центру кожного столу. Її погляд зупиняється на Елізабет, яка порпається в сумочці за кілька футів від неї. Вона має втомлений вигляд, бо народила дитину лише місяць тому. Скітер спостерігає, як Селія Фут підходить до Елізабет. Коли Елізабет відводить погляд і бачить, ким вона оточена, то починає кашляти, прикриваючи рукою горло так, наче намагається захистити себе від якогось нападу.

– Не знаєш, куди повернутись, Елізабет? – питає Скітер.

– Що? О, Скітер, як справи? – Елізабет швидко та широко всміхається. – Мені щось... гаряче тут. Думаю, мені треба на свіже повітря.

Скітер стежить за тим, як Елізабет квапиться геть, за тим, як Селія Фут шелестить їй навздогін у своїй жахливій сукні. *«Ось це – справжня новина, – міркує Скітер. – Не те, як розставлено квіти чи скільки складок на задній частині сукні Гіллі. Цього року головна подія – це «Модна Катастрофа Селії Фут».*

Через трохи оголошують запрошення до обіду, й усі вмощуються на призначені для них місця. Селію та Джонні посадили із кількома немісцевими парами, друзями друзів, які насправді нікому не друзі. Скітер цього року розмістили з кількома місцевими парами, проте не із президентом Гіллі чи навіть із секретарем Елізабет. Кімнату наповнили балачки, похвали вечірки, похвали шатобріан^[16]. Після головної страви Гіллі стає за трибуною. Лунають аплодисменти, й вона всміхається.

– Доброго вечора. Дуже дякую всім за те, що сьогодні прийшли. Чи всім подобається вечеря?

Усі закивали та згідливо забубоніли.

– До того, як почнемо наші оголошення, я б хотіла подякувати людям, що зробили цей вечір таким успішним. – Не відводячи погляду від аудиторії, Гіллі вказує рукою ліворуч, де вишикувалися дві дюжини чорних жінок, одягнутих у білу уніформу. Позаду них – дюжина чорних чоловіків у сіро-білих смокінгах.

– Поаплодуймо ж прислузі за ці чудові, ними приготовані та подані страви, та за десерти для аукціону, – тут Гіллі бере аркуш і зачитує. – По-своєму вони допомагають Лізі досягти мети нагодувати Нужденних Голодних Дітей Африки, заходу, що, я впевнена, також близький їхньому серцю.

Білі люди за столами плескають своїм покоївкам і прислужникам. Декотрі слуги всміхаються у відповідь. Хоча багато хто дивиться у простір понад головами натовпу.

– Наступним я б хотіла подякувати тим у цій залі, хто не є членами Ліги, але хто приділив свій час і надав допомогу, набагато полегшивши нашу роботу.

Лунають легкі оплески, з'являється кілька холодних усмішок і кивків поміж членкинями та нечленкинями. *«Як прикро, – здавалось, думали члени. – Як прикро, що вам, дівчата, не вистачило шляхетності, щоби приєднатися до нашого клубу»*. А Гіллі продовжує далі, висловлюючи подяки та визнання співочим патріотичним голосом. Подають каву, і чоловіки п'ють, а жінки захоплено споглядають Гіллі. – ... дякуючи «Бун Гардвear»... не слід забувати центову крамницю «Бена Франклін»... – вона завершує список. – І, звичайно, дякуємо нашому анонімному жертводавцеві, гм, *товару* для «санітарної ініціативної норми для прислуги».

Кілька осіб нервово засміялись, але більшість повернула голови, щоб побачити, чи вистачило Скітер нахабства з'явитись.

– Просто я дуже хотіла б, щоб замість бути такими скромними, ви змогли б вийти та прийняти всю нашу вдячність. Нам насправді не вдалося б досягти таких показників обладнання без вас.

Скітер не відводить очей від трибуни, її обличчя стоїчне та непоступливе. На обличчі Гіллі проскакує чарівна усмішка.

– І насамкінець, особлива подяка моєму чоловікові Вільяму Голбруку за донований вікенд у його таборі для оленів. – Усміхається чоловіку й додає трохи тихіше. – Та не забувайте, виборці. Голбрук – до сенату штату.

Гості дружньо сміються на таке закриття промови Гіллі.

– Що таке, Вірджиніє? – Гіллі приставляє до вуха руку, потім виструнчується. – Ні, я не беру участі у виборах разом із ним. Проте звертаюся до конгресменів, які сьогодні тут із нами, якщо ви не виправите ситуацію щодо роздільних шкіл, то не думайте, що я не прийду й не зроблю це сама.

Усі сміються ще дужче. Сенатор і місіс Вітвортс, що сидять за столом попереду, кивають і всміхаються. За своїм столом позаду Скітер опускає очі, втупившись у свої коліна. Вони спілкувалися раніше, під час години коктейлів. Місіс Вітвортс відвела сенатора від Скітер до того, як він устиг обійняти її вдруге. Стюарт не прийшов.

Після закінчення вечері та промови люди встають до танцю, чоловіки прямують до бару. Біля аукціонних столів починається метушня, щоб устигнути зробити останні ставки. Дві бабусі воюють за ставку на антикварний дитячий чайний сервіз. Хтось пустив чутку, що він належав королівській родині й був підпільно провезений у осялячому візкові через усю Німеччину, доки не потрапив до антикварної крамниці «Магнолія» на Феавю-стрит. Ціна миттєво підскочила від п'ятнадцяти до вісімдесяти п'яти доларів.

У кутку біля бару позіхає Джонні. Брови Селії зсунуті до купи.

– Не можу повірити в те, що вона сказала про допомогу нечленкинь. Мене вона запевняла, що цього року їм не потрібна допомога.

– Що ж, допомагатимеш наступного року, – заспокоює Джонні. Селія помічає Гіллі. На ту мить навколо неї лише кілька людей.

– Джонні, я зараз повернусь, – кидає Селія.

– І тоді забираймося звідси. Мені набрид цей мавпячий костюм.

Річард Крос – член качиноного табору Джонні – постукує Джонні по спині. Вони про щось розмовляють, сміються. Прочісують поглядами натовп. Селія майже досягає Гіллі цього разу, та Гіллі заходить за трибуну на подіумі. Селія відступає, наче боїться підійти до Гіллі там, де вона була такою всесильною декілька хвилин тому.

Як тільки Селія щезає в дамській кімнаті, Гіллі прямує до кутка.

– О, Джонні Фут, – мовить Гіллі, – Я здивована, що ти тут. Усім відомо, що ти не терпиш такі гучні вечірки. – Вона стискає його лікоть.

Джонні зітхає:

– Ти знаєш, що сезон на косуль завтра відкривають?

Гіллі усміхається рудо-помадною усмішкою. Колір помади пасує до сукні так ідеально, що її пошуки мали би тривати кілька днів.

– Мені вже набридло чути про це від усіх. Ти можеш і пропустити один мисливський сезон, Джонні Фут. Колись ти це робив заради мене.

Джонні закочує очі:

– Селія нізащо таке не пропустить.

– А де ж зараз твоя дружина? – питає вона. Долоня Гіллі досі на згині руки Джонні, і вона ще раз її стискає. – Не роздає хот-доги на грі Луїзіанського університету, чи не так?

Джонні супиться до неї, хоча це правда, саме так вони познайомились.

– Ой, ну ти ж знаєш, що я просто хочу тебе подразнити. Ми зустрічались досить довго, і я можу собі таке дозволити, еге ж?

До того, як Джонні вдається відповісти, хтось стукає Гіллі по плечі, й вона, сміючись, переходить до наступної пари. Джонні зітхає, коли бачить, як до нього прямує Селія.

– Гарзд, – говорить він до Річарда, – можна йти додому. Мені вставати за... – він дивиться на годинник, – п'ять годин.

Річард не відводить очей від Селії, доки та наближається до них. Вона зупиняється, нахилиється підняти серветку, що в неї впала, й відкриває щедрий огляд своїх персів.

– Перехід від Гіллі до Селії, напевно, був для тебе неабиякою зміною, Джонні?

Джонні киває головою.

– Наче провести все життя в Антарктиці, а одного дня переїхати на Гавайї.

Річард сміється.

– Наче лягти спати в семінарії, а прокинутись у «Оле Міс», – підхоплює Річард, і вони обоє сміються. Тоді Річард додає тихіше:

– Наче дитина, що їсть морозиво вперше в житті.

Джонні зиркає на нього:

– Не забувай, що вона моя дружина.

– Вибач, Джонні, – промовляє Річард, опустивши очі. – не мав на увазі нічого поганого.

Селія підходить і зітхає із розчарованою міною.

– Привіт, Селіє, як справи? – говорить Річард. – Ти сьогодні маєш чудовий вигляд.

– Дякую, Річарде. – Селія голосно гикає та насуплюється, прикриває рот серветкою.

– Ти захмеліла? – питає Джонні.

– Вона просто гарно проводить час, чи не так, Селіє? – каже Річард. – Власне, я попрошу, щоб тобі приготували напій, від якого ти будеш у захваті. Його називають «Алабамська буцегарня».

Джонні заковує очі до свого друга.

– А потім ми йдемо додому.

Після трьох «Алабамських буцегарень» оголошують переможців аукціону. Сьюзі Пернел стоїть за трибуною, доки всі крутяться навколо, випиваючи та курячи за столами, танцюючи під пісні Глен Міллер і Френкі Валлі, розмовляючи, попри шум від мікрофона. Під час оголошення імен речі отримують із таким радісним хвилюванням, як трофеї безкоштовні, а не куплені втричі, учетверо чи вп'ятеро дорожче, ніж у крамниці. Скатертини та нічні сорочки із мереживом ручної роботи приносять високі ставки. Викликає зацікавлення нестандартне срібне приладдя – для виймання пряних яєць, відділення запашного перцю від оливок, ламання перепелиних ніжок.

А ще ж є десерти: торти, плити з праліне, божественний фадж. І, звичайно, пиріг Мінні.

– ... і всесвітньовідомий шоколадний заварний пиріг Мінні Джексон виграє... Гіллі Голбрук!

На це аплодисменти лунають трішки дужче не тільки через те, що Мінні славиться своїми солодощами, а й тому, що ім'я Гіллі викликає аплодисменти в будь-якому разі.

Гіллі відволікається від розмови:

– Що? Назвали моє ім'я? Я не робила жодних ставок.

«Вона ніколи не робить», – думає Скітер, сидючи самотою через стіл від неї.

– Гіллі, ти щойно виграла пиріг Мінні Джексон! Вітання! – вигукує жінка ліворуч від неї.

Гіллі примруженими очами сканує приміщення.

Мінні, почувши своє ім'я в одному реченні з іменем Гіллі, раптом напружується. Тримаючи брудну кавову чашку в одній руці й важку срібну тацю в іншій, вона стоїть непорушно, як нежива.

Гіллі її помічає, однак також не рухається, лише злегка всміхається.

– Що ж. Це так мило, чи не так? Хтось мене підписав на цей пиріг.

Вона не відводить очей від Мінні, і Мінні це відчуває. Та складає решту чашок на тацю і хутчіш квапиться на кухню.

– Що ж, Гіллі, вітаю. Не знала, що ти так любиєш пироги Мінні! – звучить пронизливий голос Селії. Вона з'являється ззаду, Гіллі навіть не зауважує. Коли Селія крокує до Гіллі, то зачіплюється за ніжку стільця. Навколо хихочуть. Гіллі стримить непорушно, дивлячись, як та наближається:

– Селіє, це, що, якийсь жарт?

Скітер також підступає ближче. Вона знудьгована до смерті цим передбачуваним вечором. Утомлена від зняковілих облич давніх друзів, які бояться навіть підійти й поспілкуватись із нею. Єдине цікаве, що трапилося за весь вечір, – це Селія.

– Гіллі, – звертається Селія, хапаючи Гіллі за руку. – Я намагалася поговорити з тобою протягом усього вечора. Поміж нами виникло якесь непорозуміння, і, гадаю, якби я все *пояснила*...

– Ти що накоїла? Відпусти мене... – цідить Гіллі крізь зціплені зуби. Вона трясє головою, силкується піти.

Та Селія чіпляється за її довгий рукав.

– Ні, зачекай. Зупинись, ти повинна вислухати...

Гіллі випручується, та Селія не відпускає. Цієї миті вони обидві рішуче налаштовані: одна – звільнитись, інша – утримати, аж раптом повітря пронизує звук, як ніби щось порвалось.

Селія втуплюється у червону матерію у своїх пальцях. Вона відірвала рудий манжет із рукава Гіллі. Гіллі зиркає вниз, торкається свого оголеного зап'ястя.

– Ти що намагаєшся зі мною зробити? – гарчить вона низьким голосом. – Ця негритянська покоївка тебе підмовила на це? Бо що б вона тобі не розповіла, і що б ти тут всім не розпателякала...

Іще кілька людей зібралось навколо них, прислухаючись, занепокоєно поглядаючи на Гіллі.

– Розпателякала? Я не знаю, про що ти...

Гіллі хапає Селію за руку.

– Кому ти розповіла? – гарчить вона.

– Мінні мені розповіла. Мені відомо, чому ти не хочеш зі мною дружити.

Голос Сьюзі Пернел, яка оголошує переможців у мікрофон, гучнішає, що змушує Селію підвищити свій.

– Я знаю, що ти вважаєш, ніби ми з Джонні зустрічалися за твоєю спиною, – кричить вона. У цей час у передній частині кімнати лунає сміх над якимось коментарем і більше оплесків. Саме тоді, коли Сьюзі Пернел припиняє говорити у мікрофон, щоб зазирнути у свої нотатки, Селія вигукує:

– Але я завагітніла після того, як ви розійшлись.

Ці слова розлягаються по залі луною. На кілька довгих секунд усі замовкають. Жінки навколо них наморщують носи, дехто починає сміятись.

– Дружина Джонні напилась, – кидає хтось.

Селія оглядається докруг. Вона витирає піт, що зблискує на її вкритому косметикою лобі. – Я тебе не звинувачую в тому, що не подобаюсь тобі, якщо це тому, що ти думала, ніби Джонні зраджував тебе зі мною.

– Джонні ніколи б...

– ... і вибач, що я це сказала, та я гадала, ти зрадієш, що виграла той пиріг.

Гіллі нахилиється, підхоплює з підлоги свій перламутровий гудзик. Вона схиляється до Селії ближче, щоб ніхто не почув:

– Перекажи своїй негритянській покоївці: якщо комусь розляпає про той пиріг, я примушу її страждати. Вважаєш себе такою дотепною, що підписала мене на той аукціон, так? Що, сподівалася, прокладеш собі шлях у Лігу шантажем?

– Що?

– Зараз же зізнавайся мені, кому ще ти розповіла про...

– Я нікому про пиріг не розповідала, я...

– Ти – *брехуха*, – кидає Гіллі, одначе швидко випростується та усміхається. – Ось Джонні. Джонні, мені здається, твоя дружина потребує твоєї уваги. – Гіллі окидає оком дівчат навколо, мовби вони разом змовилися пожартувати.

– Що трапилось, Селіє? – запитує Джонні.

Селія супитьсь до нього, потім супитьсь до Гіллі.

– Я не розумію, про що вона говорить, назвала мене брехухою, а тепер звинувачує в тому, що я підписала її на пиріг і... – Селія зупиняється, озирається навколо, наче нікого не впізнає. На її очах виступають сльози. Потім вона стогне та здригається. Блювотиння вихлюпується на килим.

– Лайно! – вигукує Джонні, відтягуючи її.

Селія відштовхує руку Джонні. Біжить до вбиральні, а він її наздоганяє. Долоні Гіллі стиснуті в кулаки. Обличчя набуло майже кольору сукні. Вона крокує до офіціанта й хапає його за руку:

– Приберіть усе, доки не з'явився сморід.

Потім Гіллі оточують жінки, із піднятими обличчями, із купою запитань, із простягненими руками, вони ніби намагаються її захистити.

– Я вже чула, що Селія бореться із пияцтвом, а тепер іще й проблема з обманюванням? – мовить Гіллі до однієї із кількох Сьюзі. Це одна із пліток, яку вона збиралася розповсюдити про Мінні, на випадок, якщо історія про пиріг виповзе назовні. – Як це називають?

– Компульсивний брехун?

– Саме так, компульсивний брехун. – Гіллі відходить разом із жінками. – Селія змусила його одружитись, сказавши, що вона завагітніла. Думаю, вона була компульсивною брехухою ще тоді.

Після того, як Селія та Джонні їдуть додому, вечірка швидко затихає. Дружини-членкині мають виснажений вигляд і втомлені від усмішок. Чути балачки про аукціон, про няньок удома, проте здебільшого про Селію Фут, яку вивернуло посеред цього всього.

Опівночі, у майже спорожнілій залі Гіллі стоїть за трибуною. Вона перегортає аркуші з таємними ставками. Її губи ворущаються, підраховуючи. Та вона все відводить очі, хитає головою. Потім знову повертається поглядом до аркушів і лається, бо треба починати спочатку.

– Гіллі, я вирушаю до твого будинку.

Гіллі відволікається від підбивання підсумків. Це її мама. Місіс Волтер у своєму офіційному вбранні має ще більш кволий вигляд, ніж зазвичай. Вона одягнута в сукню аж до підлоги, небесно-блакитного кольору, вкриту бісером, із 1943 року. Біла орхідея в'яне біля її ключиці. До неї приставлено чорношкіру жінку в білій уніформі.

– Що ж, мамо, не смій підходити до холодильника сьогодні. Я не хочу не спати всю ніч через твоє нетравлення шлунку. Одразу лягай спати, чуєш?

– Не можна навіть шматочок пирога Мінні?

Гіллі примружує до мами очі:

– Той *pie* – у смітті.

– То ж навіщо ти його викинула? Я його, власне, для тебе виграла.

Гіллі на мить завмирає, осмислюючи це.

– *Ти*? Ти мене підписала?

– Я можу забути, як мене звати, в якій країні я мешкаю, та ти вкупі із цим пирогом – це те, про що мені не вдасться забути ніколи.

– Ти... ти – стара, непотрібна... – Гіллі кидається паперами, що були в її руках, і вони розлітаються навсібіч.

Місіс Волтер розвертається та шкандибає у напрямку дверей разом із чорною доглядальницею.

– Що ж, телефонуй у газети, Бессі, – мовить вона. – Моя дочка знову люта на мене.

Мінні

Розділ 26

Суботнього ранку я прокидаюся з утомою та болем. Плетуся на кухню, де Шугар перераховує свої дев'ять доларів і п'ятдесят центів, гроші, отримані на Вечорі вчора. Дзвонить телефон, і Шугар на ньому швидше, ніж вогонь на смальці. У Шугар є хлопець, одначе вона не хоче, щоб мама про нього знала.

– Так, сер, – шепоче Шугар і вручає мені телефон.

– Алло? – кажу я.

– Це Джонні Фут, – каже він. – Я в оленевому таборі, та просто хочу повідомити, що Селія дуже засмучена. Учорашній вечір минув для неї важко.

– Так, сер, мені відомо.

– Уже чули, авжеж? – зітхає він. – Приглянете за нею наступного тижня, Мінні? Мене не буде, і... я не знаю. Просто зателефонуйте мені, якщо вона не оговтається. Я повернуся додому раніше, якщо потрібно.

– Я попідкуюся про неї. З нею буде все добре.

Сама я не бачила того, що трапилось на вечірці, але чула про це, коли мила посуд на кухні. Вся прислуга про це пліткувала.

– Ти чула? – звертається до мене Фаріна. – Та велика рожева леді, у якої ти працюєш, напилась, як індіанець у день зарплатні.

Я підводжу очі від мийки й бачу, як до мене наближається Шугар із рукою на стегні.

– Ага, мамо, вона всю підлогу обблювала. І *кожен* на вечірці бачив!

Потім Шугар обертається й регоче разом з усіма іншими. Вона й не зауважує, коли їй влітає *хляп*. Мильна піна розлітається у повітрі.

– Стули писок, Шугар, – я шарпаю її в куток. – Щоб я ніколи не чула, що ти погано говориш про леді, яка кладе хліб тобі до рота й одяг на твої плечі! Чуєш мене?

Шугар, вона киває, і я повертаюся до своїх тарілок, але чую її бубоніння.

– *Ти* це робиш, постійно.

Я розвертаюся і тицяю пальцем у її лице.

– Маю право. Я заслуговую його, щодень гаруючи на цю божевільну дурепу.

Коли я в понеділок приходжу на роботу, міс Селія досі лежить у ліжку із захованим у простирадла обличчям.

– Доброго ранку, міс Селіє.

Та вона лише перевертається й не дивиться на мене. На обід я приношу тацю із сендвічами з шинкою їй у ліжку.

– Я не голодна, – промовляє вона й накриває голову подушкою.

Я стою й туплюся в неї, усю муміфіковану в простирадлах.

– Що робитимете? Лежатимете так увесь день? – питаю, хоча бачила, як вона це робила багато разів. Але цього разу все по-інакшому. Немає мастики на її шкірі й усмішки на її обличчі.

– Будь ласка, залиш мене саму.

Я хочу їй сказати, щоб вона встала, нап'ялила своє вульгарне вбрання й забула про все це, та, споглядаючи, яка жалюгідна та нещасна вона там лежить, вирішую помовчати. Я – не психіатр, і вона не платить мені, щоб я ним стала.

У вівторок зранку міс Селія досі в ліжку. Таця з учорашнім обідом стоїть на підлозі недоторкана. Міс Селія досі одягнена в зашмуляну блакитну нічну сорочку, що має такий вигляд, наче вона в неї зосталася від часу округу Туніки, смугасті брижі розірвані біля ший. Спереду – щось схоже на плями від сажі.

– Ну ж бо, дайте мені добратись до тих простирадл. Шоу незабаром почнеться, і в міс Джулії буде клопіт. Ви не повірите, що вона вчора накоїла з доктором Бігмаусом.

Та вона просто собі лежить.

Пізніше я приношу їй закритий курячий пиріг. Хоча все, що я хочу зробити, – це сказати міс Селії, щоб вона зібралась, пішла на кухню та нормально поїла.

– Що ж, міс Селіє, я знаю, що те, що з вами сталось на Вечорі, жахливо. Та ви не можете тут сидіти до безкінечності, шкодуючи себе.

Міс Селія встає з ліжка та зачинається у ванній. Я починаю знімати простирадла. Коли я із цим закінчую, підбираю вологі серветки та склянки з нічного столика. Зауважую купку листів. Зрештою, ця жінка хоча б уставала, щоб піти до поштової скриньки. Я

підіймаю їх, щоби протерти стіл, і бачу літери Г. В. Г. на поверхні картки. До того, як я зрозуміла, що кою, – прочитую всю записку:

Дорога Селіє,

Як компенсацію за розірвану тобою мою сукню ми в Лізі радо приймемо внесок у розмірі не менш як дві сотні доларів. Крім того, будь ласка, утримайся від будь-якої волонтерської участі у нечленських заходах у майбутньому, оскільки твоє ім'я було внесено до випробувального списку. Будемо вдячні за співпрацю у цій справі. Будь ласка, надішли чек у відділ Джексонської Ліги.

З повагою

Гіллі Голбрук

Президент та Голова комітету асигнувань

У середу зранку міс Селія досі у простирадлах. Я пораюся на кухні, намагаючись оцінити те, що вона не крутиться тут, біля мене. Та мені не вдається цим насолоджуватись, бо весь ранок дзвенить телефон, і вперше відколи я тут, міс Селія не бере слухавку. Після десятого разу я вже не можу це чути й хапаю телефон, і відповідаю «алло».

Іду до неї у спальню, повідомляю:

– Містер Джонні телефонує.

– Що? Він не повинен знати, що я знаю, що він про тебе знає.

Я глибоко зітхаю, показуючи, що ця брехня для мене більше не має жодного значення.

– Він телефонував до мене додому. Обман викрито, міс Селіє.

Міс Селія заплющує очі:

– Скажи, що я сплю.

Я підіймаю слухавку у спальні, пильно дивлюся міс Селії у вічі та говорю йому, що вона в душі.

– Так, сер, у неї все гаразд, – запевняю та примружую очі.

Кладу слухавку й впиваюся поглядом у міс Селію.

– Він хотів знати, як ви.

– Я чула.

– Я збрехала заради вас, знаєте.

Вона знову кладе подушку собі на голову.

Наступного полудня я вже не можу це терпіти жодної хвилини більше. Міс Селія досі на тому самому місці, що й увесь тиждень. Її обличчя – змарніле, а «насичене масло» має немитий вигляд. І кімната тхне брудними людьми. Закладаюся, що вона від п'ятниці не купалась.

– Міс Селіє, – кличу.

Міс Селія на мене дивиться, та не усміхається, не озивається.

– Містер Джонні приїде додому сьогодні ввечері, а я йому пообіцяла, що за вами нагляну. Що він вирішить, коли вгледить вас у ліжку в цій жахливій нічній сорочці.

Чую, як вона сопе, гикає, а потім починає щосили ридати.

– Це все ніколи б не трапилось, якби я залишилася там, де моє місце. Він мусив нормально одружитись. Він мусив одружитися з...
Гіллі.

– Ну ж бо, міс Селія. Це не...

– Гіллі на мене дивилась... наче я порожнє місце. Наче я – сміття обабіч дороги.

– На міс Гіллі – не зважати. Ви не можете судити про себе по тому, ким вас бачить ця жінка.

– Я не створена для такого життя. Мені не потрібен обідній стіл на дванадцять осіб. Мені не вдалося б зібрати дванадцятіро людей, навіть якби я благала їх прийти.

Я хитаю до неї головою. Знову скаржиться, бо має забагато.

– За що вона мене так ненавидить? Вона ж мене навіть не знає, – плаче міс Селія. – І це не тільки через Джонні, обізвала мене брехухою, звинуватила в тому, що це я для неї дістала той... *пиріг*. – Вона вдаряє кулаками по колінах. – Я б *ніколи* не виблювала, якби не це.

– Який пиріг?

– Г-г-гіллі виграла твій пиріг. І звинуватила мене в тому, що це я її на нього підписала. Позбиткувалася ... з неї. – Вона підвиває та схлипує. – Навіщо мені це робити? Вносити її ім'я у список?

Повільно я втямлюю, що відбувається. Не знаю, хто підписав Гіллі на пиріг, але *знаю*, чому вона готова з'їсти кожного, хто, на її думку, це скоїв.

Я глипаю на двері. Голос у моїй голові промовляє: «Йди звідси, Мінні. Просто тихенько вислизни». Та я споглядаю міс Селію в її старій нічній сорочці, і мене огортає почуття вини, густе, як глина язю.

– Я так більше не можу чинити з Джонні. Я вже вирішила, Мінні. Я повертаюсь, – вона схлипує. – Назад у Шугар-Дітч.

– Ви зібралися кидати чоловіка, бо поригали на якійсь вечірці? – «Хвилиночку», – думаю, мої очі широко розплющуються. Міс Селія не може покинути містера Джонні. Що ж станеться зі мною?

Міс Селія від нагадування ридає ще дужче. Зітхаю і туплюся в неї, розмірковуючи, що робити.

Господи, гадаю, час настав. Час настав розповісти про те, про що я б нікому ніколи не хотіла розповідати. Я втрачу роботу так чи так, то ж чому б не спробувати.

– Міс Селіє... – сідаю в жовте крісло в кутку. Я в цьому домі не сиділа ніде, окрім кухні та у ванній на підлозі, проте сьогоднішній день вимагає крайніх заходів. – Мені відомо, чому міс Гіллі так розлютилась, – кажу. – Через пиріг, я маю на увазі.

Міс Селія висякується у серветку міцним гучним гудком. Вона дивиться на мене.

– Я дещо вчинила. Це було Страшно. Жахливо. – У мене заходиться серце лише від самої думки про це. Розумію, що не можу сидіти в цьому кріслі та водночас викладати ту історію. Встаю та підходжу до краю ліжка.

– Що? – вона шморгає. – Що трапилось, Мінні?

– Міс Гіллі, вона покликала мене до себе додому минулого року, коли я ще працювала у міс Волтер. Повідомити мені, що вона влаштовує міс Волтер у дім для леді похилого віку. Я злякалась, мені п'ятьох дітей годувати треба. Лерой уже й так гарував у дві зміни.

Я відчуваю, як у грудях починає пекти.

– Тепер я знаю, що повелася не по-християнськи. Та що ж за людина спроваджує власну маму в дім до чужих людей? Через її такий поганий учинок щодо тієї жінки мої дії здавалися *правильними*.

Міс Селія сідає в ліжку, витирає носа. Схоже, що зараз їй уже цікаво.

– Три тижні я шукала роботу. Щодня після закінчення праці у міс Волтер я вирушала на пошуки. Я пішла до міс Чайлд. Вона мені відмовила. Далі пішла до будинку Ровліс, вони мене також не хочуть.

Річі, Патрік Сміт, Вокери, навіть ті католики Тібодо з сімома дітьми. Нікому не треба.

– О, Мінні, – мовить міс Селія. – Це жахливо.

Я зціплюю зуби.

– Ще з дитинства мама навчила мене не огризатися. Та я не послухалась і прославилась по місту за свої балачки. То й вирішила, що саме в цьому причина, що мене ніхто не хоче найняти. Коли залишилось тільки два дні в міс Волтер, а у мене досі не було нової роботи, мені стало дуже страшно. У Бенні астма, Шугар ще в школі, і Кіндра, і... так було обмаль грошей. І саме тоді міс Гіллі, вона прийшла до міс Волтер, щоб зі мною поговорити.

– Вона пропонує: «Ставай до мене на роботу, Мінні. Платитиму на двадцять п'ять центів більше, ніж платила мама». «Поманити морквиною», як вона це називає, наче я якийсь мул для оранки. – Відчуваю, як скручую кулаки. – Я б і не подумала вирвати роботу в моєї подруги Юл Мей Крукл. Міс Гіллі вважає, що всі такі лицеміри, як вона.

Витираю обличчя рукою. Пітнію. Міс Селія слухає мене з роззявленим ротом і з зачарованим виглядом.

– Я їй кажу: «Ні, дякую, міс Гіллі». Тоді вона каже, що платитиме на п'ятдесят центів більше. Я кажу: «Ні, мем. Ні, дякую». А потім вона б'є по болючому, міс Селіє. Каже, що знає про Чайлдів, і Ровлісів, і про всіх інших, хто мені відмовив. Каже, це тому, що вона всім розповіла, що я – крадійка.

Я за своє життя нічого не вкрала, а вона всім розповіла, що вкрала. А тепер каже, що ніхто у місті не візьме собі у покоївки негрятянку, що огризається та краде, то ж я можу, не вагаючись, іти до неї працювати безоплатно.

– І саме тому я так учинила.

Міс Селія кліпає до мене очима:

– Як, Мінні?

– Сказала, хай їсть моє лайно.

Міс Селія сидить там, досі із приголомшеним виглядом.

– Тоді я йду додому. Замішую той шоколадний кремований пиріг. Кидаю туди цукру та пекарського шоколаду «Бейкерс», і справжньої ванілі, що кузина мені з Мексики привезла. Волочу це все до будинку міс Волтер, де, я знаю, міс Гіллі сидітиме, очікуючи, доки прийдуть із

того дому та заберуть її маму, щоб вона могла продати її будинок. Перебрати її срібло. Забрати все, що їй належить.

– Щойно я ставлю пиріг на кухонну поверхню, міс Гіллі всміхається, сприймаючи його за оферту миру, начебто я так намагаюся показати, що шкодую за своїми словами. А потім я дивлюся на неї. Своїми очима дивлюсь, як вона його їсть. Два великі шматки. Вона пхає це до рота, ніби смачнішого ніколи не куштувала. А потім говорить: «Я знала, що ти передумаєш, Мінні. Знала, що таки вийде на моє». І сміється, якимось манірно, так, мовби це страшенно смішно.

– І саме тоді міс Волтер, вона мовить, що також зголодніла й теж хоче шматочок цього пирога. Я відповідаю їй: «Ні, мем. Цей – спеціально для міс Гіллі».

– Міс Гіллі дозволяє: «Мама може їсти, якщо бажає. Проте лише маленький шматочок. Що ти в нього додаєш, Мінні, що він такий смачний?» Я кажу: «Ту хорошу ваніль з Мексики» та продовжую далі. Кажу їй, що ще я туди додала – особисто для неї.

Міс Селія тупиться у мене, непорушна як камінь, а я неспроможна зараз глянути їй в очі.

– Міс Волтер – у неї рот роззявився. На тій кухні ніхто не зронив жодного слова так довго, що я могла би вийти за двері, допоки вони зрозуміють, що мене немає. А потім міс Волтер починає реготати. Реготати так, що майже падає з крісла. Каже: «Що ж, Гіллі, гадаю, ти отримала по заслугі. І я на твоєму місці не розпускала би плітки про Мінні, бо прославишся в місті як леді, що з'їла два шматки лайна Мінні».

Я зиркаю на міс Селію. Вона дивиться широко розплющеними очима, з огидою. Я починаю панікувати, що розповіла їй це. Вона більше ніколи мені не довірятиме. Іду до жовтого крісла й сідаю.

– Міс Гіллі вважала, що вам про це відомо. Що ви над нею насміхались. Вона б на вас так ніколи не напосіла, якби я не зробила того, що зробила.

Міс Селія просто тупиться в мене.

– Та я хочу, щоб ви знали, що якщо ви покинете містера Джонні, то міс Гіллі виграла цей футбольний матч. Вона перемогла мене, перемогла вас... – Я хитаю головою, згадуючи про Юл Мей у в'язниці, і міс Скітер, залишену без друзів. – У цьому місті зосталось не так багато людей, яких вона не перемогла.

Міс Селія притихає на певний час. Потім вона глипає на мене й розтуляє рота, щоби щось вимовити, але знову його стуляє. Врешті видає:

– Дякую тобі. За те, що... розповіла мені про це.

Вона повертається в ліжку. Та перед тим, як зачинити двері, я помічаю, що її очі широко розплющені.

Наступного ранку я бачу, що міс Селія врешті спромоглася-вилізти з ліжка, помити голову й знову накласти всю ту косметику. Надворі холодно, то ж на ній знову одна з її облягаючих кофтин.

– Раді поверненню містера Джонні? – питаю. Не те щоб мене це цікавило, та я хочу знати, чи вона досі не відмовилась від ідеї піти від нього.

Та міс Селія небагатослівна. У її очах втома. Вона не поспішає всміхатись через кожну дрібничку. Вказує пальцем за кухонне вікно:

– Думаю посадити ряд трояндових кущів. Уздовж задньої частини маєтку.

– Коли вони цвістимуть?

– Маємо щось побачити наступної весни.

Сприймаю це як хороший знак, те що вона планує майбутнє. Гадаю, що хтось, хто планує втекти, не перейматиметься тим, як посадити квіти, які не цвістимуть до наступного року. Решту дня міс Селія проводить у квітковому саду, пораючись біля хризантем.

Наступного ранку, по приході знаходжу міс Селію за кухонним столом. Вона вийняла газету, та сама дивиться на дерево мімози. Надворі мокро й холодно.

– Доброго ранку, міс Селіє.

– Привіт, Мінні. – Міс Селія лише сидить, визируючи на те дерево, перебираючи пальцями ручку. Починається дощ.

– Що бажаєте на обід? У нас є печена телятина, ще курячий пиріг залишився... – Нахиляюсь до холодильника.

Мені треба щось вирішити з Лероєм. Сказати йому, як є: «Або ти припиняєш мене лупцювати, або я йду. І дітей із собою не беру». Про дітей неправда, але це мусить його налякати дужче, ніж будь-що.

– Я нічого не хочу. – Міс Селія встає, знімає один туфлик на шпильці, потім інший. Випростується, досі не відводячи погляду від

того дерева у вікні. Тріщить кісточками на пальцях. І виходить через задні двері.

Я бачу по той бік скла її, а потім бачу сокиру. Я трохи лякаюся, бо кому би сподобався вигляд шаленої леді із сокирою в руках. Вона навідмаш розсікає нею повітря, наче битою. Тренувальний удар.

– Леді, цього разу ви таки з'їхали з глузду.

Міс Селія під дощем намокає з голови до ніг, та їй байдуже. Вона починає рубати те дерево. Листя осипається, прилипає до її волосся.

Я ставлю тарілку із телячою печенею на кухонний стіл і спостерігаю з надією, що це не переросте в щось більше. Вона стискає губи, витирає дощові краплі з очей. Не втомлюється, кожен її удар дужчає.

– Міс Селіє, ну ж бо, тікайте з-під дощу, – репетую. – Хай це зробить містер Джонні, коли повернеться.

Та вона не реагує. Вона прорубує до половини стовбура, й дерево починає трохи похитуватись, як мій п'яний тато. Зрештою хляпаюсь у крісло, де міс Селія сиділа й читала, чекаю, доки вона закінчить свою роботу. Хитаю головою й опускаю погляд на газету. Саме тоді помічаю сховану під нею записку міс Гіллі та чек від міс Селії на двісті доларів. Приглядаюсь. Уздовж нижньої частини чека, у маленькій графі для заміток, міс Селія вивела красивим почерком:

«Для Гіллі. Два шматки».

Я чую тріщання й бачу, як дерево валиться на землю. Листя та гіллячки злітають у повітря, обліплюючи її «насичене масло».

Міс Скітер

Розділ 27

Пильно дивлюся на телефон на кухні. Так багато часу вже ніхто не телефонував, що він висить на стіні, мов мертвий. Скрізь страшенно тихо – у бібліотеці, в аптеці, де беру для мами ліки, на Гай-стрит, де купую чорнило для друкарської машинки, у нашому домі. Через убивство президента Кеннеді менше ніж два тижні тому світ, здається, занімів. Наче ніхто не хоче порушити тишу першим. Ніщо не видається достатньо важливим.

У тих нечастих випадках, коли телефон таки дзвонить, то це доктор Ніл повідомляє про все гірші й гірші результати аналізів або хтось із родичів розпитує про мамине здоров'я. І все ж я досі іноді думаю, що це Стюарт, хоча минуло вже п'ять місяців, відколи він телефонував востаннє. Я нарешті не витримую та розповідаю мамі, що ми розійшлися. Мама приголомшена (я підозрювала, що так і станеться), але, на щастя, лише зітхає.

Я глибоко вдихаю, набираю нуль і зачинаюся в комірчині. Диктую місцевому операторові міжміський номер і чекаю.

– Видавництво «Гарпер енд Роу», з ким вас з'єднати?

– З офісом Елейн Стайн, будь ласка.

Чекаю, поки мене з'єднають із її секретаркою, й шкодую, що не зробила цього раніше. Але було б неправильно телефонувати їй того тижня, коли вбили Кеннеді, до того ж, у новинах передавали, що більшість офісів закрито. А потім був тиждень Подяки, і, коли я зателефонувала, на комутаторі сказали, що ніхто не відповідає, тож тепер я телефоную десь на тиждень пізніше, аніж планувала.

– Елейн Стайн.

Я кліпнула, здивована, що це не секретарка.

– Місіс Стайн, вибачте, це – Євгенія Фелан. Із Джексона, штат Міссісіпі.

– Так... Євгеніє. – Вона зітхає, схоже, роздратована тим, що сама відповіла на дзвінок.

– Я телефоную повідомити вам, що рукопис буде готовий одразу після Нового року. Я надішлю вам його на другому тижні січня. – Усміхаюся, виголошуючи чудово відрепетирувані речення. Западає

тиша, чую видих сигаретного диму. Пересідаю на бляшанку з борошном. – Я... пишу про чорношкірих жінок. У Міссісіпі.

– Так, я пам'ятаю, – говорить вона, та я не знаю, чи справді вона пам'ятає. А потім додає: – Це ж ви подавали на високу посаду. Як просувається проект?

– Його майже завершено. Треба доопрацювати ще два інтерв'ю, тож я хочу спитати, його надсилати безпосередньо вам чи вашому секретареві.

– О ні, в січні вже не годиться.

– Євгеніє? Ти в будинку? – чую, як питає мама.

Прикриваю телефон.

– Хвилиночку, мамо, – відповідаю, знаючи, що якщо не відповім, то вона вдереться сюди.

– Цього року остання зустріч редакторів відбудеться двадцять першого грудня, – продовжує місіс Стайн. – Якщо ви хочете отримати шанс, щоби це прочитали, то до того часу я повинна мати його на руках. В іншому разі він опиниться «в шухляді». Ви не хочете опинитися «в шухляді», міс Фелан.

– Але... ви говорили про січень... – Сьогодні друге грудня. Тобто я маю тільки дев'ятнадцять днів на закінчення всієї роботи.

– Двадцять першого грудня всі йдуть у відпустку, а потім, із нового року ми завалені проектами – у нас тут цілий список авторів і журналістів. Якщо ви ніхто, а ви, міс Фелан, ніхто, у вас є вікно до двадцять першого грудня. Ваше єдине вікно.

Я ковтаю слину.

– Але я не знаю, чи...

– До речі, а що говорить ваша мама? Ви все ще живете з нею?

Я намагаюся вигадати якусь брехню – вона просто в гостях, вона хвора, вона проїздом, тому що не хочу, щоб місіс Стайн стало відомо, що я нічого не зробила зі своїм життям. Але потім зітхаю.

– Так, я все ще живу вдома.

– А негритьянка, яка вас виховала, я припускаю, вона ще досі у вас?

– Ні, вона пішла.

– Ммм. Дуже погано. Ви знаєте, що з нею сталось? Мені раптом спало на думку, що вам потрібен розділ про свою покоївку.

Заплющую очі, борючись із розчаруванням.

– Я не знаю... справді.

– Ну, дізнайтеся і, безумовно, зробіть це. Щоб надати текстові більш особистого характеру.

– Так, мем, – погоджуюсь я, хоча не уявляю, як допишу про двох покоївок одночасно, а ще розділ про Константін. Від самої думки про те, щоби написати про неї, я жадаю, щоби зараз вона була тут.

– До побачення, міс Фелан. Сподіваюся, ви встигнете до кінцевого терміну, – каже вона, але перш ніж повісити трубку, бурмоче, – і заради Бога, ви двадцятичотирирічна освічена жінка. Зніміть квартиру.

Я вішаю слухавку, приголомшена звісткою про кінцевий термін і наполегливістю міс Стайн ввести у книгу Константін. Знаю, що мені потрібно негайно починати працювати, однак провідую маму в її спальні. За останні три місяці її виразка дуже загострилася. Вона ще більше втратила у вазі та блює через день. Навіть доктор Ніл здивувався, коли минулого тижня я привезла її на огляд.

Мама лежить на ліжку та згори донизу змірює мене поглядом.

– Ти сьогодні не граєш у бридж?

– Його скасували. У дитини Елізабет коліки, – брешу. Я вже стільки разів брехала, усі кімнати забиті моєю брехнею. – Як ти почувашся? – запитую. Біля ліжка стоїть старий білий емальований тазик. – Тебе нудило?

– Зі мною все нормально. Євгеніс, не морщ так лоба. Це недобре для шкіри.

Мамі ще не відомо, що мене вигнали з бридж-клубу, що у Петсі Джойнер новий партнер з тенісу. Мене більше не запрошують на коктейльні вечірки чи дитячі купання, чи на інші заходи, де буде Гіллі. Нікуди, окрім Ліги. На зустрічах Ліги дівчата стисло та чітко обговорюють інформацію, яку потрібно помістити у вісник. Намагаюся переконати себе, що мені байдуже. Зосереджуюсь на своїй машинці та більшість днів просиджую за нею. Кажу собі: ось що трапиться, коли поставити тридцять один унітаз у дворі найпопулярнішої дівчини. Після такого люди починають ставитися до вас трохи по-інакшому, аніж до того.

Минуло вже майже чотири місяці, як між мною та Гіллі зачинилися двері, двері з такого товстого льоду, що знадобилося б сто

міссісіпських літ, щоб розтопити його. Звичайно, я знала, що наслідки будуть. Просто не думала, що такі довготривалі.

Голос Гіллі у телефоні лунав хрипко та низько, мовби вона весь ранок кричала.

– Ти хвора, – сичала вона на мене. – Не обзивайся до мене, не дивися на мене. Не вітайся з моїми дітьми.

– Гіллі, це був технічний одрук, – це все, що мені вдалося вигадати.

– Я особисто піду до сенатора Вітворта й доведу до його відома, що ти, Скітер Фелан, зруйнуєш його кампанію у Вашингтоні. Якщо Стюарт іще колись зв'яжеться з тобою, ти станеш бородавкою на обличчі його репутації!

Я насторожилася через згадку імені Стюарта, хоча на ту мить ми вже кілька тижнів, як розійшлися. Я могла уявити, як йому абсолютно байдуже, що я скоїла.

– Ти перетворила мій двір на цирк, – правила своє Гіллі. – Як довго ти планувала так принизити мою сім'ю?

Чого Гіллі не зрозуміла, то це того, що я взагалі нічого не планувала. Коли почала друкувати її «туалетні ініціативи» для вісника, то під час набирання таких слів, як «хвороби», «захистіть себе» та «заходьте!», усередині мене ніби щось тріснуло, наче кавун, прохолодний, і заспокійливий, і солодкий. Я завжди вважала, що божевілля – це темне, гірке почуття, але те, що повністю тебе огортає, воно немов п'янить. Я заплатила братам Паскагули по двадцять п'ять доларів, щоби вони перенесли старі унітази на подвір'я Гіллі; вони боялися, та погодилися це зробити. Я пам'ятаю, якою темною була та ніч. Пам'ятаю, як мені пощастило, що з якогось старого будинку все повикидали та на звалищі опинилося повно унітазів, тож ми мали можливість вибирати. Двічі мені наснилося, що я знову там. Я не шкодую, просто більше не відчуваюся цілком щасливою.

– І ти ще називаєш себе християнкою, – це були останні слова Гіллі до мене, і я подумала: «Боже, а коли я ще й таке робила?»

У листопаді цього року Стулі Вітворт виграв сенаторські вибори у Вашингтоні. Але Вільям Голбрук програв місцеві вибори, не ставши державним чиновником. Я впевнена, що й у цьому Гіллі звинувачує мене. Не згадуючи вже про те, що все, зроблене нею, щоб звести мене зі Стюартом, було намарно.

За кілька годин після розмови із місіс Стайн я навшпиньки крадуся перевірити, як почувається мама. Тато вже заснув поруч із нею. Коло мами на столику стоїть склянка молока. Вона напівсидить на подушках, але її очі заплющені. Коли я заглядаю, вона їх розплющує.

– Мамо, тобі чогось принести?

– Я просто відпочиваю, мені так порадив доктор Ніл. А ти куди, Євгеніє? Уже майже сьома година.

– Незабаром буду. Хочу просто проїхатися. – Цілую її та сподіваюся, що вона більше не ставитиме запитань. Коли зачиняю двері, вона вже майже спить.

Швидко перетинаю місто. Боюся зізнатися Ейбілін про новий кінцевий термін. Старий пікап гуркоче та скаче на вибоїнах. Після чергового важкого бавовняного сезону він зносився. Головою я майже стукаюся об стелю, бо хтось занадто затягнув пружини під сидінням. Мушу їхати з відчиненим вікном, моя рука звисає, тож двері не тарабанять. На лобовому склі – кілька нових тріщин у формі заходу сонця.

Зупиняюся на світлофорі на Стейт-стрит, через дорогу від редакції газети. Коли піднімаю голову, то бачу Елізабет із Мей Моблі та Ралі: усі втиснулися на переднє сидіння білого «корвайра», мабуть, повечеряли та повертаються додому. Завмираю, не наважуючись знову туди подивитися, боюся, що вона помітить мене й запитає, чому я в пікапі. Я пропускаю їх уперед, спостерігаючи за їхніми задніми фарами та силкуюсь притлумити жар, що підступає до горла. Я вже давно не розмовляла з Елізабет.

Після інциденту з туалетами ми з Елізабет намагалися залишитися друзями. Ми ще кілька разів спілкувалися телефоном. Але на засіданнях Ліги вона більше не говорила до мене чогось більшого, аніж «Привіт» і кілька порожніх фраз, тому що Гіллі могла би її побачити. Минулого разу я була в Елізабет місяць тому.

– Я не можу повірити, яка вже велика Мей Моблі, – сказала я. Мей Моблі зніяковіло всміхнулася, сховалася за мамину ногу. Вона підросла, але однаково пухкенька, з дитячим жирком.

– Росте як бур'ян, – кинула Елізабет, дивлячись у вікно, а я подумала, що дивно порівнювати власну дитину з бур'яном. Бур'ян.

Елізабет усе ще в халаті та бігуді, уже схудла після вагітності. Її усмішка зоставалася напруженою. Вона зиркала на годинник, щосекунди торкалася своїх локонів. Ми стояли на кухні.

– Не хотіла б піти до клубу на обід? – запитала я. Ейбілін пройшла крізь кухонні двері. В їдальні я помітила срібло та мереживну скатертину.

– Я не можу й не хочу тебе квапити, але... Ми зустрічаємось із мамою в «Джуел Тейлор Шопп». – Вона знову виглянула у вікно. – Ти ж знаєш, як мама не любить чекати.

Її усмішка розширювалася в геометричній прогресії.

– Ой, вибач, не хочу тебе затримувати. – Я поплескала її по плечі й попрямувала до дверей. І тоді мене осяйнуло. Як я могла бути такою дурною? Це ж середа, дванадцята година. Мій старий бридж-клуб.

Я виїхала «кадилаком» із заїзду, шкодуючи, що так її збентежила. Коли повертала, то вгледіла, як її обличчя тягнулося до вікна: вона спостерігала, як я від'їжджала. І тоді я зрозуміла: її не бентежить те, що вона засмутила мене. Елізабет Ліфолт боїться, щоби її не побачили зі мною.

Я паркуюся на вулиці Ейбілін, за кілька будинків від неї, бо знаю: ми повинні бути ще обережнішими, аніж раніше. Хоча Гіллі ніколи не приїде в цю частину міста, вона – загроза для всіх нас, і я скрізь відчуваю її погляд. Уявляю її радість, коли вона заскочить мене за цим. Я не недооцінюю того, як далеко вона зайде, аби переконатися, що я страждатиму до кінця життя.

Холодний грудневий вечір, починає накрапати дрібний дощ. Опустивши голову, кваплюся вулицею. У голові прокручую вранішню розмову з місіс Стайн. Намагаюся розставити пріоритети, визначити, що залишилося зробити. Але найважче те, що я знову мушу попросити Ейбілін розповісти, що ж сталося із Константін. Мені не вдасться написати розділ про Константін, якщо я не знатиму, що з нею трапилось. Якщо розповісти тільки частину історії, можна втратити сенс усієї книги. Вона не буде правдивою.

Я поспішаю на кухню Ейбілін. Вираз мого обличчя каже їй: щось не так.

– Що? Хтось побачив?

– Ні, – заперечую, витягуючи папери із сумки. – Сьогодні вранці я розмовляла з місіс Стайн. – Викладаю їй усе: про кінцевий термін, про «у шухляду».

– Тож... – Ейбілін мовчки підраховує дні, так само як я рахувала їх усе післяобіддя. – Отже, замість шести тижнів у нас є два з половиною. О, Господи, часу не вистачає. А нам іще треба закінчити розділ Ловенії та «пригладити» розділ Фей Белль, і розділ Мінні, він іще недороблений... Міс Скітер, ми навіть назви не маємо.

Хапаюся за голову. Відчуваю, що йду на дно.

– Це ще не все, – продовжую. – Вона... хоче, щоб я писала про Константін. Вона запитала мене... що з нею сталося.

Ейбілін ставить свою чашку з чаєм.

– Ейбілін, мені не вдасться написати, якщо не знатиму, що сталося. Тож, якщо ви не можете розповісти мені... То я не знаю, чи хто інший зможе.

Ейбілін хитає головою.

– Думаю, що так, – погоджується вона, – але я не хочу, щоб хтось інший розповідав тобі цю історію.

– То ви... розкажете?

Ейбілін знімає чорні окуляри, тре очі. Знову їх одягає, і я очікую побачити втомлене обличчя. Працювала весь день, а тепер працюватиме ще більше, щоби встигнути до кінцевого терміну. Я соваюся на кріслі, чекаючи на її відповідь.

Але вона не здається втомленою. Сидить рівно та зухвало мені киває.

– Я напишу. Мені потрібно кілька днів. Я розкажу вам усе, що сталося з Константін.

Над інтерв'ю Ловенії працюю п'ятнадцять годин поспіль. У четвер увечері йду на збори Ліги. Гину, так прагну вийти з будинку, мене вже аж тіпає від хвилювання, щоби все встигнути. Ялинка пахне все дужче, а духмяні апельсини наче починають псуватись. Мамі постійно холодно, й у будинку батьків я почуваюся так, як ніби мене занурили в чан із гарячою олією.

Зупиняюся на сходах Ліги, глибоко вдихаю чисте зимове повітря. Це жалюгідно, та я рада, що досі редакую вісник. Раз на тиждень я

справді почуваюся частиною суспільства. Але хтозна, може, цього разу буде по-інакшому, заходять свята й усяке таке.

Але тієї хвилини, коли я заходжу, усі стають до мене спинами. Моє відрахування таке відчутне, ніби навколо мене утворилися бетонні стіни. Гіллі криво мені всміхається та повертає голову, щоби з кимось поговорити. Йду глибше в натовп і бачу Елізабет. Вона всміхається, і я махаю їй рукою. Я хочу порозмовляти з нею про маму, сказати їй, як переймаюся, але доки наближаюся, Елізабет відвертається, опускає голову й відходить. Іду на своє місце. Це в неї щось нове.

Я сідаю не на своє звичне місце, попереду, а в задньому ряді, сердита, що Елізабет навіть не привіталася. Поруч зі мною Рейчел Коул Брант. Рейчел майже ніколи не приходить на зустрічі – у неї троє дітей, і вона працює над магістерською роботою з англійської в коледжі Мілсепс. Я хотіла б, щоби ми краще потоваришували, але знаю, що вона дуже зайнята. З іншого боку вместилися клята Леслі Фулербін і ціла хмара лаку для волосся. Мабуть, вона ризикує своїм життям щоразу, коли закурює цигарку. Цікаво, а якщо натиснути на маківку, то з її рота бризне аерозоль?

Майже кожна дівчина в залі сидить, закинувши ногу на ногу й тримаючи в руці запалену цигарку. Дим збирається під стелею. Я не курила два місяці, і від запаху мене нудить. Гіллі піднімається на трибуну й оголошує майбутні акції збору (збір пальт, збір бляшанок, збір книжок, а чи просто збір старих грошей). Потім ми переходимо до улюбленого місця Гіллі – проблемного списку. Там вона зачитує імена всіх, хто не сплатив внески, чи спізнюється на зустрічі, чи не виконує своїх благодійних обов'язків. Тепер я завжди у проблемному списку.

На Гіллі червоне вовняне плаття А-силуету з пелериною, у стилі «Шерлок Голмс» – хоча тут спекотно, як у пеклі. Вона раз за разом поправляє пелеринку, наче та їй заважає, але скидається на те, що їй просто це подобається. Її помічниця Мері Нелл стоїть поруч із нею, подає їй записи. Мері Нелл схожа на білу болонку чи пекінеза – курноса та з крихітними ногами.

– Отже, нам треба дещо обговорити, – Гіллі бере в болонки записи й проглядає їх. – Комітет вирішив, що потрібно трохи оновити вісник.

Сідаю рівніше. Хіба не я вирішую, як змінювати вісник?

– Насамперед ми змінюємо його періодичність – тепер він буде не щотижневим, а щомісячним. Просто марки дорогі, по шість центів.

Також ми додаємо колонки про моду, в яких описуватимемо найкраще вбрання наших членів і останні тенденції макіяжу. Ох, і, звичайно, проблемний список. Він теж там буде. – Вона киває головою та переглядається з кількома членами.

– І, нарешті, найцікавіші зміни: ми вирішили назвати це нове видання «Татлер». Так само, як той європейський журнал, що його читають усі леді.

– Хіба ж не чарівна назва? – питає Мері Лу Вайт, і Гіллі так пишається собою, що навіть молоточком не стукає, коли Мері висловлюється без черги.

– Тоді добре. Настав час обрати редактора для нашого нового й сучасного щомісячника. Якись кандидатури?

З'являються кілька рук. Я сиджу дуже тихо.

– Джині Прайс, що скажете?

– Я скажу Гіллі. Я пропоную Гіллі Голбрук.

– Це так приємно. Гарзд, якись інші варіанти?

Рейчел Коул Брант обертається й дивиться на мене, наче хоче спитати: «Ти можеш у це повірити?»

Очевидно, вона єдина в залі, кому невідомо про мене та Гіллі.

– Хтось є другий за... – Гіллі опускає очі, ніби їй не вдається згадати, кого ще номінували. – За Гіллі Голбрук на посту редактора?

– Я друга.

– Я третя.

«Бін-бен» – стукає молоточок, і я втрачаю свій пост.

Леслі Фулбін витріщається на мене такими великими очима, що видно: ззаду, там, де повинен бути мозок, нема нічого.

– Скітер, хіба це не твоя робота? – питає Рейчел.

– Це була моя робота, – бурмочу я і, коли зустріч закінчується, прямую до дверей. Ніхто до мене не озивається, ніхто не дивиться мені в очі. Я йду з високо піднятою головою.

У вестибюлі Гіллі розмовляє з Елізабет. Гіллі заправляє своє темне волосся за вуха, дипломатично мені усміхається. Вона відступає, щоби з кимось поспілкуватися, а Елізабет залишається на місці. Коли виходжу, вона торкається до моєї руки.

– Привіт, Елізабет, – буркаю я.

– Скітер, мені дуже шкода, – шепоче вона, і наші очі зустрічаються. А потім вона відводить погляд. Сходами я спускаюся на

темну парковку. Я гадала, вона ще щось мені скаже, але, мабуть, не мала слухності.

Після зібрання Ліги я не їду додому. Я опускаю вікна в «кадилаку» й дозволяю нічному повітрю обвівати моє обличчя. Воно водночас і тепле, і холодне. Знаю, треба рушати додому та працювати над історіями, але повертаю на широкі смуги Стейт-стрит і просто їду. Ще ніколи не почувалася такою спустошеною. З голови не йде все те, що на мене навалилось. *Я ніколи не встигну до дедлайну, мої друзі мене зневажають, Стюарт пішов, мама...*

Я не знаю, що з мамою, та всі ми розуміємо: це не просто виразка шлунку.

Бар «Сонце та пісок» зачинено, тож я повільно проїжджаю повз, розглядаю погаслу неонову вивіску: вона здається мертвою, коли не працює. Я проїжджаю повз високу будівлю Ламар Лайф, миготять вуличні ліхтарі. Ще тільки восьма година вечора, але всі вже полягали спати. Тут усі сплять, як тільки з'являється можливість.

– Я хотіла би поїхати звідси, – вимовляю, і мій голос звучить моторошно, ніхто його не чує. У темряві я мовби бачу себе збоку, як у кіно. Я стала однією з тих людей, які ночами у своїх автомобілях никаються вулицями. Боже, я місцевий Страхолюд Редлі, як у «Вбити пересмішника».

Вмикаю радіо, відчайдушно прагнучи наповнити шумом свої вуха. Грає «Це моя вечірка», тож я шукаю чогось іншого. Починаю ненавидіти плаксиві пісні про підліткову любов і таке інше. Я знаходжу Мемфіську музичну радіостанцію, лунає чоловічий голос, який швидко й немов сп'яніло співає щось блюзове. Я заїжджаю в тупик вулиці, зупиняюся на парковці крамниці «Тоут Сам» і слухаю пісню. Це краще, аніж будь що мною коли-небудь почуте.

... і потонеш, як камінь, Бо часи змінюються.

Голос каже мені, що це був Боб Ділан, але з початком наступної пісні сигнал зникає.

Відкидаюся на спинку сидіння, вглядаюся у темні вікна крамниці. Відчуваю приплив незрозумілого полегшення. Ніби почула щось із майбутнього.

Кидаю десять центів у телефонний автомат у будці поруч із крамницею й телефоную мамі. Знаю, що вона чекатиме на мене, поки не повернуся.

– Привіт? – чую я татів голос о восьмій п’ятнадцять вечора.
– Тату... чому ти не спиш? Що сталося?
– Люба, їдь додому.
Раптом світлофор видається дуже яскравим, а ніч дуже холодною.
– Це мама? Вона захворіла?
– Стюарт уже майже дві години сидить на ганку. Він чекає на тебе.
Стюарт? Якась нісенітниця.
– А мама... вона...
– Ой, мама нормально. Насправді вона трохи пожвавилася. Скітер, повертайся додому й поговори зі Стюартом.

Іще ніколи поїздка додому не була такою довгою. Через десять хвилин я під’їжджаю до будинку й бачу Стюарта, що сидить на верхній сходинці. Тато сидить у кріслі-гойдалці. Коли виходжу з машини, вони встають.

– Привіт, тату, – кажу. На Стюарта не дивлюся. – А де мама?
– Уже спить, я щойно зазірав. – Тато позіхає.
Я вже років десять не бачила, щоби він ішов спати пізніше, аніж о пів на восьму. І це у період весняних заморозків.
– Вам двом гарного вечора. Вимкніть світло, коли завершите. – Тато заходить досередини, і ми зі Стюартом зостаємося самі. Ніч така темна, така тиха, немає ні зірок, ні місяця, ні навіть пса на подвір’ї.
– Що ти тут робиш? – тихо питаю я.
– Прийшов поговорити з тобою.
Сідаю на сходи й опускаю голову на руки.
– Швидко кажи та йди. Мені вже було краще. Десять хвилин тому я почула одну пісню, і мені вже стало краще.
Він наближається до мене, але не так близько, щоби торкнутись одне одного. А я хочу торкатись.
– Я прийшов дещо тобі розповісти. Прийшов розповісти, що бачив її.

Підводжу голову. Перше слово у моїй голові – *егоїст*. Ти, егоїстичний сучий сину, припхався сюди потеревенити про Патрицію.

– Я поїхав туди, до Сан-Франциско. Два тижні тому. Я сів у машину і поїхав на чотири дні, і постукав у двері її будинку: її мама дала мені адресу.

Я затуляю обличчя. Перед моїми очима Стюарт відгортає її волосся, так, як він робив це зі мною.

– Я не хочу цього знати.

– Я виклав їй усе, що думав; що це найжахливіша річ, яку тільки можливо вчинити. Так обманути. Вона була такою іншою. На ній була ця провінційна сукня, і цей знак миру, і в неї було довге волосся, і вона була без помади. І вона розсміялася, коли вгледіла мене. А потім вона назвала мене шльондрою. – Кісточками пальців він тре очі. – Вона, та, що роздягнулася для того хлопця, обізвала мене – шльондрою щодо тата й Міссісіпі.

– Навіщо ти це мені розповідаєш? – стискаю кулаки. Відчуваю смак металу. Прикусила язика.

– Я вирушив туди через тебе. Після того, як ми розійшлись, я знав, що повинен викинути її з голови. І Скітер, я це зробив. Подолав дві тисячі миль туди й назад, і ось я тут, щоб сказати це тобі. Усе померло. Усе скінчено.

– Ну, добре, Стюарте, – зроняю. – От і добре.

Він підходить ближче, нахиляється так, що я дивлюся на нього. І мене нудить, у прямому сенсі нудить від запаху бурбону в його подиху. Однак я ще хочу згорнутися в його руках і впасти в його обійми. Я водночас і кохаю його, і ненавиджу.

– Іди додому, – мовлю, не вірячи собі. – У моїй душі для тебе не залишилося місця.

– Я не вірю.

– Стюарте, ти спізнився.

– Може, приїхати в суботу? Ще поговоримо?

Я знизую плечима, мої очі повні сліз. Я не дозволю йому покинути мене знову. Це ставалося вже занадто багато разів – із ним, із моїми друзями. Я буду дурна, якщо знову дозволю цьому повторитись.

– Роби, як знаєш.

Прокидаюся о п'ятій ранку й починаю працювати над історіями. Кінцевий термін – через сімнадцять днів, працюю день і ніч так швидко й ефективно, як лише можу. Завершую розповідь Ловенії у два рази швидше, ніж інші, й мені страшенно болить голова. Як тільки у вікно пробиваються перші промені, я вимикаю світло. Якщо Ейбілін на

початку наступного тижня дасть мені історію Константін, я зможу впоратись.

І тоді розумію: я не маю сімнадцяти днів. Яка ж я дурна! У мене є десять днів, тому що я не врахувала часу, який знадобиться для надсилання рукопису до Нью-Йорка.

Якби знайшла час, я би розплакалась.

Через кілька годин я прокидаюся та повертаюся до роботи. О п'ятій по обіді чую, як під'їжджає машина, й бачу, що це Стюарт. Кидаю машинку та виходжу на ганок.

– Привіт, – вітаюся, стоячи у дверях.

– Привіт, Скітер. – А він киває мені, гадаю, сором'язливіше порівняно з тим, як робив це два дні тому. – Доброго дня, містере Фелан.

– Привіт, синку. – Тато встає зі свого крісла-гойдалки. – Діти, покидаю вас самих.

– Не вставай, таточку. Стюарте, вибач, але сьогодні я зайнята. Якщо хочеш, можеш посидіти тут із татом.

Повертаюся до будинку, даю мамі на кухні тепле молоко.

– Я бачила, приїжджав Стюарт.

Іду до їдальні. Відступаю від вікна, знаю, що Стюарт не може мене тут помітити. Дивлюсь, як він від'їжджає. А тоді просто дивлюсь.

Тієї ночі я, як зазвичай, їду до Ейбілін. Я говорю їй, що ми маємо всього десять днів, і, здається, вона зараз розплачеться. Потім даю їй почитати розділ Ловенії, написаний із блискавичною швидкістю. Мінні сидить із нами за кухонним столом, п'є колу, тупиться у вікно. Я не знала, що сьогодні ввечері вона буде тут, і хотіла би, щоб вона залишила нас самих попрацювати.

Ейбілін кладе його вниз, киває.

– Гадаю, це хороший розділ. Так само добре читається, як і ті, що написані повільно.

Я зітхаю, відкидаюся на спинку стільця, думаю про те, що ще треба зробити.

– Ми повинні визначитися з назвою, – кажу я й потираю скроні. – У мене є кілька варіантів. Вважаю, ми повинні назвати книгу «Чорношкірі покоївки та південні сім'ї, в яких вони працюють».

– Як-як? – питає Мінні й уперше за вечір глипає на мене.

– Це найкращий спосіб описати її, хіба ні? – перепитую.
– Хіба що ви тупі, як пробка.
– Мінні, це не художня література. Це соціологія. Назва має бути точною.

– Але це не означає, що вона має бути нудною, – відповідає Мінні.
– Ейбілін, – зітхаю я, сподіваючись, що нам вдасться вирішити це сьогодні. – Яка ваша думка?

Ейбілін знизує плечима, і я вже бачу, що вона починає примирливо всміхатись. Скидається, що вона мусить згладжувати все щоразу, коли ми з Мінні перебуваємо в одній кімнаті.

– Це гарна назва. Але ви втомитесь набирати її на кожній сторінці, – зауважує вона.

Я розповідаю їй, як потрібно все оформити.

– Ну, ми могли би трохи її скоротити... – погоджуюсь і дістаю свій олівець.

Ейбілін потирає носа й пропонує:

– А як вам таке, щоб назвати її просто... «Прислуга»?

– «Прислуга», – повторює Мінні, ніби вона ніколи не чула цього слова.

– «Прислуга», – повторюю я.

Ейбілін знизує плечима, їй ніяково, вона трохи збентежена.

– Я не намагаюся присвоїти вашу ідею, я просто... Я люблю, коли все просто.

– Мені подобається назва «Прислуга», – схрестивши руки, виголошує Мінні.

– Мені подобається... «Прислуга», – мовлю, тому що мені справді подобається. Я додаю: – Думаю, ми однаково подамо внизу опис, щоби була зрозумілою категорія, але я думаю, що то хороша назва.

– Однозначно хороша, – вставляє Мінні. – Бо якщо це надрукують, бачить Бог, нам тоді добро знадобиться.

У неділю після обіду, коли до кінцевого терміну залишається вісім днів, я спускаюся вниз; від друкарської машинки мені паморочиться в голові й мерехтить в очах. Я майже рада, коли чую, що під'їхала машина Стюарта. Протираю очі. Можливо, я трохи з ним посиджу, провітрю голову, а потім повернуся й працюватиму всю ніч.

Стюарт виходить зі свого заляпаного багнукою пікапа. Він досі у вихідній краватці, і я намагаюся не звертати увагу на те, який він гарний. Витягую руки. Зараз неймовірно тепло, зважаючи на те, що через два з половиною тижні Різдво. Мама, закутана в ковдри, сидить на ганку в кріслі-гойдалці.

– Здрастуйте, місіс Фелан. Як ви сьогодні почуваетесь? – питає Стюарт.

Мама киває йому по-королівськи.

– Нормально. Дякую, що цікавитесь. – Я здивована прохолодою в її голосі. Вона повертається до новин, і я не можу не всміхнутися. Мама знає, що він заходив, але нічого про це не каже. Цікаво, коли ж скаже.

– Привіт, – тихо звертається він до мене, й ми сідаємо на нижню сходинку. Мовчки споглядаємо, як наш старий кіт Шерман лазить навколо дерева, махає хвостом і тупцяє за якоюсь істотою, якої нам не видно.

Стюарт кладе руку на моє плече.

– Мені не вдасться сьогодні залишитися. Просто зараз я їду до Далласа на засідання з видобутку нафти, і мене не буде три дні, – говорить він. – Просто заскочив, щоби повідомити тобі.

– Добре, – знизую я плечима, наче мені це байдуже.

– То добре, – погоджується він і повертається у свій пікап.

Коли він зникає, мама прочищає горло. Я не обертаюся, щоб глянути на неї в кріслі-гойдалці. Не хочу, щоби вона бачила на моєму обличчі розчарування через його від'їзд.

– Ну ж бо, мамо, – нарешті бурмочу я. – Скажи, що хочеш.

– Не дозволяй йому здешевити себе.

Я озираюсь, підозріливо дивлюся на неї, хоча під вовняною ковдрою вона видається такою кволою. І мені жаль тих дурнів, які недооцінюють мою маму.

– Якщо Стюарт не знає, якою розумною та доброю я тебе виховала, то хай котиться просто на Стейт-стрит. – Вона примружує очі й дивиться на замерзлу землю. – Якщо відверто, я не особливо переймаюся через Стюарта. Він не знає, як йому пощастило з тобою.

Мамині слова тануть на моєму язикові, ніби маленька солодка цукерка. Я змушую себе встати зі сходів і піти до дверей. Мені так багато треба зробити, і в мене так мало часу.

– Дякую, мамо. – Я ніжно цілую її в щоку та заходжу досередини.

Я втомлена й роздратована. Останні сорок вісім годин я тільки друкувала. У моїй голові повно фактів із життя інших людей. Мої очі щипає від запаху чорнила. Мої пальці порізані папером. Хто ж знав, що папір і чорнило можуть бути такими підступними.

Залишилося всього шість днів, і я вирушаю до Ейбілін. Попри невдоволення Елізабет, вона посеред тижня взяла вихідний. Я впевнена: ще до того, як зроню хоч слово, їй відомо, про що нам потрібно поговорити. Вона покидає мене на кухні та повертається з листом у руці.

– До того, як віддам його тобі... Гадаю, я повинна тобі дещо розповісти. Щоби ти справді зрозуміла.

Киваю. Напружуюся на стільцеві. Хочу відкрити конверт і покінчити із цим. – Ейбілін розгортає свій блокнот, що лежить на кухонному столі. Я спостерігаю, як вона кладе два жовті олівці. – Пам'ятаєте, я казала: Константін мала дочку. На ім'я Лулабель. Білу як сніг. Із солом'яним волоссям. Не кучерявим, як у вас. А прямим.

– Вона була такою білою? – перепитую я.

Це питання цікавило мене ще з того часу, відколи Ейбілін на кухні Елізабет розповіла мені про дитинство Константін. Я думаю, як це дивно було для Константін – тримати білу дитину й знати, що вона твоя.

Вона киває.

– Коли Лулабель було чотири роки, Константін... – Ейбілін засовалась на стільці. – Вона віддала її... до дитячого будинку. У Чикаго.

– До дитячого будинку? Ви маєте на увазі... вона віддала свою дитину? – Константін так любила мене, що я можу тільки уявити, як вона, мабуть, любила власну дитину.

Ейбілін дивиться мені просто в очі. І я бачу в них те, що там уловлюю рідко – розчарування, антипатію.

– Міс Скітер, багато чорношкірих жінок мусять віддавати своїх дітей. Мусять відсилати своїх дітей, тому що вони зазвичай працюють у білих сім'ях.

Я опускаю очі. Цікаво, Константін не могла піклуватися про дитину тому, що мала опікуватися нами?

– Але більшість віддає їх у свої сім'ї. Дитячий будинок... це щось зовсім інше.

– Чому вона не відправила дитину до сестри? Або інших родичів?

– Її сестра... вона просто не могла впоратись із цим. Негритянка з білою шкірою... у Міссісіпі, ви невідомо хто. Але не тільки дівчинці було важко. Дуже важко було й Константін. Вона... люди дивилися на неї. Білі люди зупиняли її, з підозрою запитували, чому з нею біла дитина. Поліцейські перепиняли її на Стейт-стріт і вимагали, щоб вона одягнула уніформу. Навіть чорношкірі... вони ставилися до неї інакше, недовірливо, наче вона вчинила щось неправильне. Їй було важко знайти когось, щоби наглядав за Лулабель, доки вона перебувала на роботі. Константін не хотіла виводити Лулабель у люди.

– Вона вже працювала в моєї мами?

– Вона кілька років працювала у вашої мами. Там вона здибала батька дитини, Коннора. Він працював на вашій фермі, жив у Готстеку. – Ейбілін хитає головою. – Ми всі здивувалися, що Константін хоче сім'ю... Окремі люди в церкві не були такими люб'язними, особливо з появою на світ білої дитини. Хоча батько був чорний, як я.

– Я впевнена, мама теж була не дуже задоволена. – Упевнена, мамі про це було відомо. Вона завжди стежила за всіма темношкірими покоївками та їхніми життєвими ситуаціями – де вони живуть, чи одружені, скільки в них дітей. Це швидше контроль, аніж щире зацікавлення. Вона прагнула знати, хто ходить по її власності.

– Це був дитячий будинок для темношкірих чи для білих? – Я гадала, сподівалася, що, можливо, Константін просто хотіла кращого життя для своєї дитини. Може, вона думала, що дитину усиновить біла сім'я, тож вона не почуватиметься іншою.

– Для темношкірих. Я чула, у дитбудинку для білих її не взяли. Можливо, вони знали... а може, вони вже таке бачили.

– Коли Константін подалася з Лулабель на залізничну станцію, щоби відвезти її туди, я чула, білі люди дивилися на платформу й цікавилися, чому маленька біла дівчинка їде у вагоні для чорних. І коли Константін залишила її в Чикаго... чотири роки... досить велика дитина. Лулабель кричала. Ось що розповіла в церкві Константін. Говорила, що Лулабель кричала й пручалася, просила, щоб її мама повернулася. Але Константін, навіть і з цим криком у вухах... вона покинула її там.

Я слухаю, та починаю розуміти, що мені розповідає Ейбілін. Якби я мала іншу маму, то ніколи б не зрозуміла.

– Вона віддала її, тому що їй було... соромно? Що в неї біла дочка?

Ейбілін розтуляє рота, щоб заперечити, але потім стискає його, опускає очі.

– Кілька років потому Константін писала в той дитячий будинок, пояснювала, що припустилася помилки; вона хотіла забрати свою дівчинку. Але Лулу вже всиновили. Вона зникла. Константін завжди повторювала, що її найбільшою в житті помилкою було те, що вона віддала дівчинку. – Ейбілін відкидається на стільці. – І вона говорила, що якщо колись поверне Лулу, то ніколи більше її не відпустить.

Я сиджу спокійно, та моє серце болить за Константін. Починаю боятися, що це пов'язано з моєю матір'ю.

– Десь два роки тому Константін отримала листа від Лули. Гадаю, їй було двадцять п'ять. Вона сказала, що її прийомні батьки дали їй адресу. Вони почали листуватись, і Лулабель сказала, що хоче приїхати й певний час пожити з нею. Константін, о Господи, вона так нервувала, що навіть ходити рівно не могла. Надто нервувала, щоб їсти, навіть нічого не пила. Її нудило. Я додала її у свій список для молитов.

Два роки тому. Я була в університеті. Чому Константін не написала мені, що відбувається?

– Вона взяла всі свої заощадження й накупила для Лули нового одягу, шпильок для волосся, замовила нову ковдру на ліжко, на якому спатиме Лулабель. На молитовному зібранні вона сказала нам: *«А що, як вона мене ненавидить? Якщо вона спитає мене, чому я її віддала, і якщо я відкрию їй правду... вона зненавидить мене за те, що я накоїла»*. – Ейбілін відводить погляд від чашки з чаєм, ледь усміхається. – Вона говорила нам, що не може дочекатися, поки Скітер повернеться з університету. Я забула. Тоді я не знала, хто така Скітер.

Я пам'ятаю той останній лист від Константін, що в неї для мене сюрприз. Тепер я розумію: вона мала намір познайомити мене зі своєю дочкою. Я ковтаю сльози в горлі.

– Що сталося, коли приїхала Лула?

Ейбілін простягає мені конверт.

– Я гадаю, вам краще прочитати цю частину вдома.

Удома я піднімаюся нагору. Навіть не сідаю, зразу розгортаю лист Ейбілін. Його написано олівцем на аркуші з блокнота, з обох боків.

Потім я туплюся у вісім сторінок тексту про те, як ходила з Константін до Готстеку, як ми разом вирішували кросворди, як вона великим пальцем притискала мою руку. Я глибоко вдихаю й кладу руки на клавіші друкарської машинки. Я більше не можу втрачати часу. Я повинна закінчити її історію.

Я пишу про розказане Ейбілін, про те, що Константін мала дочку й змушена була відмовитися від неї, щоби працювати в нашій сім'ї, – я назвала нас Міллери, на честь мого улюбленого забороненого автора. Я не пишу, що дочка Константін була білою, я просто хочу показати, що любов Константін до мене виникла з туги за власною дитиною. Можливо, саме тому вона була такою унікальною, такою глибокою. Неважливо, що я біла. Вона прагнула повернути собі дочку, а я силкувалася не розчаровувати маму.

Протягом двох днів я описую все своє дитинство, свої студентські роки, те, як ми щотижня листувалися. А потім зупиняюсь і прислухаюся, як унизу кашляє мама. Чую, як до неї іде тато. Закурюю цигарку й одразу ж її гашу, думаю: «Не починай знову». На весь будинок чути злив у туалеті води, а в ній – дрібна часточка маминого тіла. Запалюю ще одну цигарку й повністю її викурюю. Не можу писати про те, що розповіла мені в листі Ейбілін.

Того самого дня я телефоную Ейбілін додому:

– Я не можу про це написати в книжці, – кажу їй. – Про маму та Константін. Я закінчу на тому, як я їду до коледжу. Я просто...

– Міс Скітер...

– Я знаю, що мушу. Знаю, що я мушу пожертвувати так само, як і ви з Мінні й усі інші. Але я не можу вчинити так із моєю мамою.

– Міс Скітер, ніхто не чекає, що ви так зробите. Насправді, якби ви так зробили, я би більше не була про вас такої високої думки.

Наступного вечора я йду на кухню по чай.

– Євгеніє? Ти внизу?

Я повертаюся назад, до маминої кімнати. Тато ще не в ліжку. Я чую, що в кімнаті відпочинку працює телевізор.

– Мамо, я тут.

Шоста вечора, а вона вже в ліжку, біля неї стоїть білий тазик.

– Ти плакала? Люба, ти ж знаєш, від цього старіє шкіра.

Я сідаю в плетене крісло біля її ліжка. Міркую, з чого мені почати. Частина мене розуміє, чому мама повелася так: справді, хто би не обурився тим, що скоїла Лулабель? Але мені потрібно почути мамину точку зору. Чи є щось на виправдання мами, про що Ейбілін не написала в листі. Мені потрібно про це знати.

– Я хочу говорити про Константін, – наважуюсь.

– О, Євгеніє, – дорікає мама та гладить мою руку. – Це було майже два роки тому.

– Мамо, – кажу я та змушую себе поглянути їй в очі. Хоч вона жахливо худа, хоч ключиця під її шкірою довга й вузька, її погляд гострий, як і раніше. – Що трапилось? Що трапилось з її донькою?

Мама стискає щелепи, і бачу: вона здивована, що мені про неї відомо. Я чекала, що вона, як і раніше, відмовиться про це розмовляти. Вона глибоко вдихає, підсовує білий тазик трохи ближче й відповідає:

– Константін відправила її до Чикаго. Вона не могла про неї піклуватись.

Я киваю й чекаю.

– Розумієш, вони інші. Ці люди народжують дітей і не замислюються про наслідки, аж поки не стає надто пізно.

Вони, ці люди. Це нагадує мені Гіллі. Мама теж бачить це на моєму обличчі.

– Глянь, я була добра до Константін. Ой, вона багато разів пащекувала, і я мирилася з цим. Але Скітер, цього разу вона не залишила мені вибору.

– Я знаю, мамо. Я знаю, що трапилось.

– Хто тобі розповів? Хто ще про це знає? – Я бачу в маминих очах переляк. Її найбільший страх збувається, і мені її шкода.

– Я ніколи не зізнаюся тобі, хто мені розповів. Усе, що я можу сказати, це не був хтось... хто тобі важливий, – запевняю я. – Мамо, я не вірю, що ти так учинила.

– Як ти смієш мене засуджувати, після того, що вона накоїла. Ти справді знаєш, що трапилось? Ти там була? – Я бачу стару розгнівану й уперту жінку, в якій роками кровила виразка шлунку.

– Ця дівчина, – вона погрожує кістлявим пальцем. – вона з'явилася тут. А в мене в гостях всі Дочки Американської Революції. Ти була на навчанні, безперестану тельнякав дверний дзвінок, а

Константін стояла на кухні, готувала каву, тому що перші дві порції зі старої кавоварки згоріли. – Мама обмахується від згадки про сморід спаленої кави. – Усі вони їли торт у вітальні – у будинку перебувало дев'яносто п'ять людей. І вона пила каву. Вона спілкувалася з Сарою фон Систерн, ходила будинком, наче вона тут гостя, запхавши до рота шматок торта, а потім заповнила форму, щоби стати *членкинею*.

Я знову киваю. Можливо, мені й невідомі такі подробиці, та вони не змінюють того, що трапилось.

– Вона здавалася білою, як і всі, і вона це знала. Вона знала напевне, що робить. І тому я спитала: «Як справи?», а вона засміялася та відповіла: «Добре». Я спитала: «А ви хто?», а вона: «Ви не в курсі? Я Лулабель Бейтс. Тепер я виросла та перебралася назад до мами. Я приїхала вчора зранку». І тоді вона пішла й узяла ще один шматок торта. «Бейтс», – кажу я. Є одна деталь, про яку я не знала, хоч і незначна. Вона змінила своє прізвище назад на прізвище Константін.

– Слава Богу, її ніхто не чув. Але потім вона почала розмовляти з Фібі Міллер, президентом ДАР південних штатів, тож я відволікла її на кухню та сказала: «Лулабель, ти не можеш тут залишатися. Тобі потрібно піти», а вона так з погордою подивилася на мене й видала: «А що, ви не дозволяєте темношкірим перебувати у вашій вітальні, якщо вони там не прибирають?» Аж тут на кухню зайшла Константін, така сама ошелешена, як і я. Я повторила: «Лулабель, зараз ти вийдеш із цього будинку, поки я не покликала містера Фелана», але вона не зрушила з місця. Сказала, що коли я думала, ніби вона біла, то ставилася до неї добре й ввічливо. Сказала, що в Чикаго належить до якоїсь підпільної групи. Я звеліла Константін: «Зараз же забори свою доньку з мого дому».

Очі матері здаються ще глибше посадженими, ніж будь-коли. Її ніздрі тремтять.

– Тож Константін попросила Лулабель іти додому, а Лула відповіла: «Добре, уже йду», і попрямувала до їдальні, а я, звичайно, зупинила її. «О ні, – не дозволила я, – ти вийдеш через задні двері, а не через парадні, як білі гості». Я не хотіла, щоби про це дізналися в ДАР. Тож я сказала тій безсоромній дівчині, чийй мамі кожного Різдва додавала десять доларів, що більше нога її не ступить на нашу ферму. І ти знаєш, що вона утнула?

Так, думаю я, але не виказую себе. Я все ще шукаю виправдання.

– Плюнула. Мені в обличчя. Негритянка у моєму власному будинкові. Що намагається поводитись, як біла.

Я здригаюся. Хто б наважився плюнути на мою маму?

– Я сказала Константін, що дівчині краще більше тут не з'являться. Ані в Готстеку, ані в штаті Міссісіпі. Та я б і не терпіла, якби Константін підтримувала зв'язки з Лулабель, поки твій тато оплачує її оренду.

– Але ж це Лулабель так повелась, а не Константін.

– А якби вона залишилась? Я не могла допустити, щоби ця дівка перебувала в Джексоні та поводитися, як біла, хоч сама вона темношкіра, і розповідала всім, що потрапила на вечірку ДАР у Лонгліфі. Я просто дякую Богу, що ніхто ніколи про це не дізнався. Євгеніє, вона прагнула принизити мене в моєму власному домі. А п'ять хвилин перед тим вона заповнювала Фібі Міллер анкету, щоби приєднатись.

– Вона двадцять років не бачила своєї дочки. Ти не маєш права... забороняти людині зустрічатися з власною дитиною.

Але мама продовжувала свою історію.

– І Константін, вона гадала, що змусить мене передумати. «Міс Фелан, будь ласка, нехай вона зостанеться, вона більше сюди не прийде, я так довго її не бачила».

– А Лулабель – руки в боки й: «Так, тато помер, а мама була надто хворою, щоби піклуватися про мене малу. Їй довелося віддати мене. Ви не можете роз'єднати нас».

Мама стишує голос. І далі говорить, наче просто констатує факт:

– Я подивилася на Константін, і мені стало так соромно за неї. Спочатку завагітніти, а потім брехати...

Мене нудить, мені душно. Я хочу, щоб це закінчилось.

Мама мружить очі.

– Євгеніє, час тобі дізнатись, як усе було насправді. Ти надто ідеалізуєш Константін. Завжди ідеалізувала. – Вона показує пальцем на мене. – Вони не такі, як звичайні люди.

Я не можу на неї дивитись. Я заплющую очі.

– Мамо, а що сталося далі?

– Я запитала Константін, просто взяла й запитала: «То ось що ти їй сказала? Це так ти приховуєш свої помилки?»

Це саме та частина, що, я сподівалася, була неправдою. Це те, в чому, я сподівалася, Ейбілін помилилась.

– Я сказала Лулабель правду. Я сказала їй: «Твій тато не помер. Він пішов наступного після твого народження дня. І твоя мама жодного дня не хворіла. Віддала тебе, бо ти занадто світла. Вона не хотіла тебе».

– Чому ти не дозволила їй повірити у слова Константін? Константін була такою наляканою, що дитина на неї не схожа, тому вона так їй пояснила.

– Тому що Лулабель потрібно було знати правду. Вона мусила повернутися до Чикаго, де їй і місце.

Ховаю обличчя в долонях. У цій історії немає жодних виправдань. Я розумію, чому Ейбілін не хотіла мені цього розповідати. Дитина ніколи не повинна знати такого про власну маму.

– Євгеніє, я не думала, що Константін поїде з нею до Іллінойсу. Справді, я була... мені було шкода, що вона їде.

– Не було, – заперечую. І уявляю, як Константін, яка п'ятдесят років прожила за містом, сидить у маленькій квартирці в Чикаго. Яка вона, мабуть, самотня. Як у неї болять коліна, коли холодно.

– Було. І хоча я просила її не писати, вона б, мабуть, написала, якби мала більше часу.

– Більше часу?

– Скітер, Константін померла. На її день народження я надіслала їй чек. На адресу її дочки, що я знайшла, але Лула... відіслала його назад. А ще – копію некролога.

– Константін... – Я плачу. Я мусила знати. – Мамо, ну чому ти мені не сказала?

Мати втягує носом повітря, дивиться вперед. Вона швидко витирає очі.

– Тому що я знала, що ти звинуватиш мене, а це не моя провина.

– Коли вона померла? Як довго жила в Чикаго? – запитую я.

Мати підтягує тазик поближче, обіймає його.

– Три тижні.

Ейбілін відчиняє задні двері, впускає мене досередини. Мінні сидить за столом, ложечкою помішує каву. Коли бачить мене, обсмикує

рукав сукні, але я помічаю край білої пов'язки на руці. Вона буркає: «привіт», потім повертається до своєї чашки.

Я гучно кладу рукопис на стіл.

– Якщо я відправлю його вранці, залишиться ще шість днів, щоби він надійшов. Ми це зробимо. – Попри виснаження, я всміхаюсь.

– Господи, це щось. Поглянь на сторінки. – Ейбілін усміхається та сідає на стілець. Двісті шістдесят шість сторінок.

– Тепер ми просто... чекаємо та надіємось, – підсумовую я, і ми всі троє втуплюємося в купу паперу.

– Нарешті, – промовляє Мінні, і я бачу натяк на щось, схоже не так на усмішку, як на подобу задоволення.

У кімнаті стає тихо. За вікном темно. Поштове відділення вже зачинено, тому я принесла рукопис сюди, востаннє показати його Ейбілін і Мінні, перш ніж відправити поштою. Зазвичай я брала тільки один розділ.

– А що, як вони дізнаються? – тихо питає Ейбілін.

Мінні відводить очі від кави.

– Якщо народ дізнається, що Найсвіль – це Джексон або ж вирахує, хто є хто.

– Вони не дізнаються, – стверджує Мінні. – Джексон – це не якась там особливе місце. Ще є десять тисяч таких самих міст.

Певний час ми про це не згадували й, не беручи до уваги коментаря Вінні про язики, не обговорювали реальних наслідків, крім тих, що покоївки можуть втратити роботу. Останні вісім місяців ми всі просто зосереджувалися на тому, щоби це написати.

– Мінні, тобі треба думати про дітей, – каже Ейбілін. – А Лерой... якщо він дізнається...

Упевненість в очах Мінні змінює щось – параноя.

– Лерой скажиться. Ага, напевно. – Вона знову обсмикує свій рукав. – Спочатку скажиться, а потім засмутиться, якщо мене схоплять білі.

– Гадаєш, нам треба знайти місце, куди ми могли б утекти... у разі, якщо все стане так погано? – запитує Ейбілін.

Вони обоє міркують про це, потім хитають головами.

– Я знаю, куди ми втечемо, – говорить Мінні.

– Міс Скітер, а ви про це думаєте? Куди ви втечете, – питає Ейбілін.

– Я не можу залишити маму, – відповідаю. Я стояла, а тепер сідаю в крісло. – Ейбілін, ви справді вважаєте, що це... нашкодить нам? Я маю на увазі, так, як пишуть у газетах?

Ейбілін нахилиє до мене голову, вона збентежена. Морщить лоба, наче я не зрозуміла її до кінця.

– Нас поб'ють. Прийдуть сюди із бейсбольними битами. Можливо, нас не вб'ють, але...

– Але... хто саме це зробить? Білі жінки, про яких ми писали... вони нас не скривдять. Чи скривдять? – запитую я.

– Хіба вам не відомо, для білих чоловіків немає нічого кращого, аніж «захищати» білих жінок у своєму місті?

У мене аж мурашки забігали. Я боюся не так за себе, як за те, що заподіяла Ейбілін, Мінні, Ловенії, і Фей Белль, і восьми іншим жінкам. Книжка лежить на столі. Я хочу покласти її до сумки, сховати. Натомість дивлюся на Мінні, тому що, з якоїсь причини, я припускаю, вона єдина серед нас, хто справді розуміє, що може трапитися. Вона не дивиться на мене. Заглиблена в думки. Великим пальцем водить по губах.

– Мінні? Про що ви міркуєте? – запитую я.

Мінні дивиться на вікно, киває власним думкам.

– Я гадаю, нам треба підстрахуватись.

– Не вдасться, – мовить Ейбілін. – Не в нашій ситуації.

– А що, як ми напишемо про Страшний жах, – пропонує Мінні.

– Мінні, ми не можемо, – заперечує Ейбілін. – Це нас викриє.

– Але якщо ми про це напишемо, то міс Гіллі нікому не дозволить вирахувати, що книжка про Джексон. Вона не захоче, щоби хоч хтось дізнався ту історію про неї. І якщо вони наблизяться до розгадки, вона спрямує їх в інший бік.

– Господи, Мінні, це занадто ризиковано. Ніхто неспроможний передбачити, що зробить ця жінка.

– Ніхто не знає цієї історії, окрім міс Гіллі та її мами, – переконує Мінні. – І міс Селії, але в неї немає друзів, тож вона нікому не розповість.

– Що сталося? – запитую я. – Невже все так жахливо?

Ейбілін дивиться на мене. Мої брови піднімаються.

– Кому ж вона зізнається? – запитує Мінні Ейбілін. – Також вона не захоче, щоби ідентифікували вас і міс Ліфолт, тому що тоді

залишиться всього один крок до розв'язки. Кажу ж вам, міс Гіллі – це найкращий захист, який у нас є.

Ейбілін хитає головою, потім киває. Потім знову хитає. Ми спостерігаємо за нею та чекаємо.

– Якщо ми вставимо в книжку Страшний жах, і народ дізнається, що це були ви та міс Гіллі, тоді ми матимемо великий клопіт, – здригається Ейбілін, – і я навіть не можу уявити, який.

– Це ризик, і я готова ризикувати. Я вже вирішила. Або ви це вставляєте, або повністю видаляєте мій розділ.

Ейбілін і Мінні дивляться одна на одну. Ми не можемо видалити частину Мінні, це останній розділ книги. Йдеться про те, як в одному й тому самому маленькому містечку її звільняли дев'ятнадцять разів. Про те, як вона намагається втримати гнів усередині, але їй це ніколи не вдається. Розповідь починається з правил її матері про те, як працювати на білу жінку, і триває аж до моменту, коли вона залишає міс Волтер. Я хочу щось сказати, але тримаю рот на замку.

Нарешті Ейбілін зітхає.

– Добре, – погоджується вона, киваючи головою. – Гадаю, тоді краще розповісти.

Мінні мружить на мене очі. Я дістаю олівець і блокнот.

– Ви ж розумієте, я розкажу це тільки заради книги. Тут ніхто душу не вивертає.

– Я зроблю ще кави, – пропонує Ейбілін.

На зворотному шляху до Лонгліфа я здригаюся, думаючи про історію з тортом Мінні. Я не знаю, що було би безпечніше – опустити її чи, може, все таки ввести. Не говорю вже про те, чи встигну я її дописати, щоб відправити завтра, чи не затримає це нас іще на один день, зменшуючи шанси встигнути до кінцевого терміну. Я можу уявити, як червоніє від гніву Гіллі, яку ненависть вона відчуває до Мінні. Я добре знаю свою давню подругу. Якщо нас викриють, Гіллі стане нашим найлютішим ворогом. А якщо не викриють, то надрукована історія торта надзвичайно розлютить Гіллі. Але Мінні – це наша найкраща страховка.

Щочверть милі я озираюсь. Я чітко дотримуюсь обмежень зі швидкості та зупиняюся на перехрестях. Фраза «Нас поб'ють» досі дзвенить у моїх вухах.

Пишу всю ніч і весь наступний день, змінюючи в розповіді Мінні деталі. О четвертій годині пополудні кладу рукопис у картонний поштовий пакет. Швидко загортаю коробку в коричневий пакувальний папір. Зазвичай відправлення йде сім-вісім днів, але щоби встигнути до дедлайну, воно мусить потрапити до Нью-Йорка за шість днів.

Незважаючи на мій страх перед поліцією, я мчу на пошту, знаючи, що вона зачиняється о четвертій тридцять, і влітаю досередини. Я не спала ще з минулої ночі. Моє волосся буквально стирчить угору.

Очі поштаря збільшуються.

– Надворі сильний вітер?

– Будь ласка. Чи не могли би ви відправити це сьогодні? До Нью-Йорка.

Він дивиться на адресу.

– Мем, поштовий фургон уже поїхав. Доведеться почекати до ранку.

Ставить штампи, і я повертаюся додому.

Як тільки заходжу в дім, прямую просто до комірчини й телефоную в офіс Елейн Стайн. Її секретар з'єднує мене, і хрипким, утомленим голосом я повідомляю, що сьогодні надіслала рукопис.

– Євгеніє, остання зустріч редакторів за шість днів. До того часу він повинен не просто прийти, а я ще маю встигнути його прочитати. А це дуже малоімовірно.

Мені нічого відповісти, тож я просто буркаю:

– Я знаю. Дякую за шанс. – І додаю. – Веселого Різдва, місіс Стайн.

– Ми називаємо це Ханука, але дякую, міс Фелан.

Розділ 28

Я кладу слухавку, йду на ганок і туплюся в холодну землю. Я так утомилася, що навіть не відразу помічаю машину доктора Ніла. Мабуть, він приїхав, доки я була на пошті. Спираюся на поручень і чекаю, поки він вийде з маминої кімнати. Звідси крізь відчинені вхідні двері бачу, що двері до її спальні зачинено.

Через якийсь час доктор Ніл обережно причиняє за собою двері та виходить на ганок. Він стає поруч зі мною.

– Я дещо їй дав, щоби полегшити біль, – починає він.

– ...біль? Мама зранку блювала?

Старий доктор Ніл дивиться на мене каламутними блакитними очима. Дивиться довго та пильно, немов намагаючись щось вирішити.

– Євгеніє, у твоєї матері рак. Слизової шлунка.

Прихиляюся до будинку. Приголомшена, але хіба я цього не знала?

– Вона не хотіла тобі розповідати. – Він хитає головою. – Але оскільки вона відмовляється від госпіталізації, тобі варто знати. Наступні кілька місяців будуть... досить важкі. – Він піднімає брови. – Для неї та для тебе.

– Кілька місяців? І це... все? – Я затуляю рота рукою, чую власний стогін.

– Люба, може, трохи більше, може, трохи менше. – Він хитає головою. – Хоча, знаючи твою маму, – він переводить погляд на будинок, – вона боротиметься, як диявол.

Я стою в заціпенінні, неспроможна озватись.

– Євгеніє, телефонуй мені у будь-який час. В офіс або додому.

Я повертаюся в будинок, назад до маминої кімнати. Тато сидить на диванчику біля ліжка, його погляд порожній. Мама сидить рівно. Вона заковчує очі, коли бачить мене.

– Ну, думаю, він тобі сказав, – говорить вона.

Сльози капають з мого підборіддя. Я беру її за руки.

– Як давно ти знаєш?

– Близько двох місяців.

– О, мамо.

– Євгеніє, припини. Нічого не вдієш.

– Але що я можу... Я не можу просто сидіти тут і спостерігати за тим, як ти... – Мені не вдається навіть дібрати слово. Усі слова занадто жахливі.

– Ви однозначно не просто тут сидите. Карлтон стане юристом, а ти... – Вона свариться на мене пальцем. – Не думай, що розслабишся, як мене не стане... Коли зможу піти на кухню, я перетелефоную Фанні Мей і запишу тебе до перукаря аж до 1975 року.

Сідаю на диванчик, і тато кладе руку на моє плече. Прихиляюся до нього й плачу.

Ялинка, яку Джеймсо поставив іще тиждень тому, потрохи висихає: голочки падають щоразу, коли хтось заходить до кімнати відпочинку. До Різдва ще шість днів, але ніхто її не поливає. Ті кілька різдвяних подарунків, які мама купила ще в липні, лежать під ялинкою: один для тата – це, напевно, вихідна краватка, щось маленьке та квадратне для Карлтона, а також важка коробка для мене (я підозрюю, що це нова Біблія). Тепер, коли всі знають про мамин рак, вона ніби відпустила ті кілька ниток, які підтримували її. Нитки маріонетки обрізано, і навіть голова, здається, вже не тримається сама. Найбільше, що вона спроможна зробити, це встати й піти до туалету чи кілька хвилин посидіти на ґанку.

По обіді я приношу мамі пошту, журнал «Хороше домогосподарство», церковні вісники, новини «ДАР».

– Як ти? – Я збираю їй волосся, і вона заплющує очі, ніби смакуючи це відчуття. Тепер вона дитина, а я її мама.

– Усе гаразд.

З'являється Паскаґула. Ставить на стіл тарілку з бульйоном. Коли вона йде, мама ледь похитує головою, втупившись у порожній дверний проріз.

– О ні, – мовить, кривлячись, – я не можу їсти.

– Мамо, ти не мусиш це їсти. Поїмо пізніше.

– Усе не так, коли тут Паскаґула, еге ж? – питає вона.

– Ні, – погоджуюсь я. – Не так.

Це вперше після нашої жахливої дискусії вона згадала Константін.

– Кажуть, хороша служниця – наче справжня любов. Вона трапляється тільки раз за життя.

Я киваю, думаючи, що треба було це написати, використати цю фразу у своїй книзі. Але, звичайно, уже надто пізно, я її вже надіслала. Я нічого не можу вдіяти, ніхто вже нічого не може вдіяти, окрім як чекати, що станеться.

Святвечір депресивний, дощовий і теплий. Щопівгодини тато виходить із маминої кімнати, дивиться у вікно й запитує: «Він тут?», навіть якщо ніхто не слухає. Мій брат Карлтон приїжджає додому з юридичного факультету, і ми обоє з нетерпінням на нього чекаємо. Весь день маму дуже нудило, і вона блювала. Їй ледве вдається розплющити очі, але спати вона не може.

– Шарлотто, тобі треба до лікарні, – сказав удень доктор Ніл. Я не знаю, скільки разів він повторював це минулого тижня. – Принаймні, нехай тут із тобою побуде медсестра.

– Чарльзе Ніл, – відповіла мама, навіть не підводячи голови з матраца, – я не збираюся проводити свої останні дні в лікарні та не дозволю перетворити свій будинок на лазарет.

Доктор Ніл зітхнув, дав татові якісь нові ліки та пояснив йому, як їх їй приймати.

– Але чи допоможе це їй? – Я чула, як у залі пошепки спитав тато. – Чи їй стане від них краще?

Доктор Ніл поклав руку татові на плече.

– Ні, Карлтоне.

О шостій вечора нарешті з'являється Карлтон, заходить до будинку.

– Гей, Скітер. – Обіймає мене. Він вим'ятий після поїздки, однак гарний у своєму светрі з логотипом університету. Він пахне свіжим повітрям. Добре, коли є хтось іще. – Ісусе, чому в цьому будинку так жарко?

– Їй холодно, – тихо пояснюю я, – постійно.

Прямую за ним. Коли мама бачить його, то сідає, простягає тонкі руки.

– О, Карлтоне, ти вдома, – промовляє вона.

Карлтон завмирає. Потім нахиляється й дуже ніжно обіймає її. Він дивиться на мене, і бачу шок на його обличчі. Відвертаюся. Затискаю

рот, щоб не заплакати, бо не зможу зупинитись. Карлтонів вигляд говорить мені більше, ніж хочу знати.

Стюарт приїжджає на Різдво, і я не зупиняю його, коли він намагається поцілувати мене. Але кажу йому:

– Я дозволяю тобі це тільки тому, що моя мама вмирає.

– Євгеніє, – чую, як кличе мама.

Сьогодні новорічний вечір, і я на кухні заварюю собі чай. Різдво минуло, й сьогодні вранці Джеймсо виніс ялинку. Голки досі валяються скрізь по будинку, але я таки зібрала прикраси й заховала їх у комірчину. Це було так важко й дивно, я намагалась загорнути кожну прикрасу так, як любить мама, щоби вони були готові до наступного року. Я не ставила собі запитання, чи це часом не марно.

Від місіс Стайн не чути нічого, тож я навіть не знаю, чи прийшов пакунок учасно. Минулої ночі я не витримала й зателефонувала Ейбілін, щоби сказати їй, що мені ще ніхто не телефонував, просто для полегшення хотіла про це з кимось поговорити.

– Досі думаю, що би то ще вставити, – зізнається Ейбілін. – Я повинна постійно собі нагадувати, що ми вже це закінчили.

– Я теж, – погоджуюсь. – Зателефоную вам, як тільки щось стане відомо.

Повертаюся. Мама сперлась на подушки. Ми дізналися, що сидіння у вертикальному положенні допомагає стримати блювоту. Білий емальований тазик стоїть поряд із нею.

– Привіт, мамо, – вітаюсь я. – Тобі щось треба?

– Євгеніє, ти не можеш одягти ці штани на новорічну вечірку в Голбруків. – Коли мама кліпає, вона надто довго тримає очі заплющеними.

Вона виснажена, скелет у білому халаті, із безглуздими стрічками та накрохмаленими мереживами. Її шия плаває в декольте, як восьмифунтовий лебідь. Неспроможна їсти, тільки пити через соломинку. Повністю втратила нюх. Але ще спроможна відчувати, навіть з іншої кімнати, що мій гардероб безнадійний.

– Мамо, вечірку скасували. – Можливо, вона пригадує минулорічну вечірку в Гіллі. Як повідомив мені Стюарт, усі вечірки скасували через смерть президента. Хоча мене однаково би не

запросили. Сьогодні Стюарт прийде дивитися по телевізору Діка Кларка.

Мама кладе свою маленьку кістляву руку на мою, через шкіру видно кволі суглоби. Однаковий розмір у мене з мамою був у мої одинадцять.

Вона спокійно на мене дивиться.

– Я гадаю, тобі терміново потрібно занести ці штани в список.

– Але вони зручні, вони теплі й...

Вона хитає головою, заплющує очі.

– Скітер, пробач.

Я більше не сперечаюсь.

– Добре, – зітхаю я.

Мама витягує з-під ковдри аркуш паперу (він був у невидимій кишені, одній із таких, які вона понашивала просто таки скрізь і в яких у неї лежать таблетки від блювоти, серветки). Крихітний диктаторський список. Зважаючи на таку її слабкість, я здивована твердістю руки, коли вона записує в колонку «не носити»: «сірі, безформні, по-чоловічому скроєні штани». Вона задоволено всміхається.

Це звучить страшно, але щойно мама зрозуміла, що зі смертю не зможе вказувати мені, що носити, вона придумала цю геніальну постсмертну систему. Припускає, що я ніколи сама не куплю нового вдалого одягу. Напевно, каже правду.

– Ще не блювала? – питаю, тому що вже четверта година пополудні, а мама з'їла дві миски бульйону, і сьогодні її ще жодного разу не знудило. Зазвичай її вивертає не менше як тричі.

– Жодного разу, – відповідає вона, а потім заплющує очі й протягом декількох секунд спить.

У перший день нового року я спускаюся приготувати коров'ячий горох – на щастя. Паскагула замочила його на ніч, розповіла мені, як помістити його в каструлю, запалити вогонь, покласти туди шинку. Це процес у два етапи, але, здається, усі нервують, коли бачать мене біля плити. Я пам'ятаю, як першого січня – у свій вихідний – Константін завжди приходила та готувала нам ці щасливі горошини. Вона варила цілу каструлю, а потім клала нам у тарілку по одній горошині й стежила за нами, щоби переконатися: ми її з'їли. Вона була

забобонною. Тоді мила посуд і поверталася додому. Але Паскагула не запропонувала прийти у вихідний: гадаю, вона зі своєю сім'єю, тож я її не просила.

Нам усім сумно, що Карлтон сьогодні вранці мусив їхати. Мені дуже подобається розмовляти зі своїм братом. Його останні слова, перш ніж він обійняв мене і вирушив назад до коледжу, були:

– Не спали будинок. – Потім він додав: – Зателефоную завтра, щоб дізнатися, як вона.

Після того, як вимикаю вогонь, виходжу на ганок. Тато сперся на перила, перебирає поміж пальців насіння бавовни. Він дивиться на порожні поля, які ще місяць ніхто не засіюватиме.

– Тату, ти йдеш обідати? – запитую я. – Горох готовий.

Він повертається й ледь усміхається.

– Ці нові ліки... – Він розглядає насіння. – Я думаю, вони діють. Вона каже, що почувається краще.

Я здивовано хитаю головою. Він же насправді в це не вірить.

– Минуло вже два дні, а її тільки один раз знудило...

– О, тату. Ні... це просто... Тату, вона все ще хвора.

Але татів погляд порожній, і я не здивуюся, якщо він навіть не чує мене.

– Я знаю, Скітер, ти маєш бути у кращому місці. – В його очах стоять сльози. – Але я щодня дякую Богу, що ти тут, із нею.

Я киваю, почуваюся винною, що він думає, що це мій вибір. Обіймаю його, говорю йому:

– Тату, я рада, що тут.

Коли першого тижня січня клуб знову відкривається, я одягаю спідницю та беру ракетку. Йду через снєк-бар, ігноруючи Петсі Джойнер (мою давню партнерку по тенісу, яка кинула мене) та трьох інших дівчат, які курять біля чорних залізних столів. Коли проходжу повз, вони схиляються та про щось перешіптуються. Я пропущу збори Ліги сьогодні, і не тільки сьогодні. Три дні тому я відправила лист, що виходжу з її складу.

Гупаю м'ячиком у стінку, щосили намагаюся ні про що не думати. Останнім часом я почала багато молитися, хоча ніколи не була надто релігійною. Шепочу Богові довгі, безкінечні речення, прошу, щоби мамі хоч трішки покращало, молюся за хороші новини про книжку,

іноді навіть прошу хоч якусь підказку, як учинити зі Стюартом. Часто ловлю себе на тому, що молюся, навіть не усвідомлюючи цього.

Після повернення з клубу додому зразу ж за мною під'їжджає доктор Ніл. Я проводжу його до маминої кімнати, де чекає тато, і вони зачиняють за собою двері. А я стою у вітальні, метушуся, наче дитина. Я розумію, чому тато тримається за тонку нитку надії. Уже чотири дні мама не блює. Вона щодня їсть вівсянку, навіть просить ще.

Я йду на ґанок за доктором Нілом коли він виходить (тато залишається сидіти у кріслі біля ліжка).

– Вона сказала вам? – питаю. – Про те, що почувається краще?

Він киває, але потім хитає головою.

– Немає сенсу робити рентген. Це було б для неї надто важко.

– Але... вона? Їй може ставати легше?

– Євгеніє, я бачив таке раніше. Іноді люди відчувають приплив сил. Гадаю, це дар від Бога. Щоби вони взяли та завершили всі свої справи. Люба, це все. Не чекайте більше ні на що.

– Але ж ви бачили, якого вона кольору? Вона на вигляд набагато краща, і вона їсть...

Він хитає головою.

– Просто хай їй буде зручно.

У першу п'ятницю 1964 року вже не можу чекати більше. Беру телефон у комірчину. Мама спить, вона з'їла другу тарілку вівсянки. Її двері відчинені, тож я можу почути її в разі, якщо вона кликатиме.

– Офіс Елейн Стайн.

– Доброго дня, це Євгенія Фелан, я телефоную здалеку. З нею можна зв'язатись?

– Пробачте, міс Фелан, але місіс Стайн не відповідає на дзвінки щодо рукописів.

– Ой. Але... ви можете хоча би сказати мені, чи вона його отримала? Я надіслала його незадовго до дедлайну, і...

– Одну хвилинку, будь ласка.

Телефон замовкає. Через хвилину або трохи пізніше вона повертається.

– Я можу підтвердити, що ми отримали ваш пакет під час свят. Ми повідомимо вам, коли місіс Стайн ухвалить рішення. Дякуємо за дзвінок.

Я чую клацання на іншому кінці лінії.

Кілька днів по тому, зосереджено відповівши на всі листи міс Мирни, я зі Стюартом сиджу в кімнаті відпочинку. Я втішена бачити його й тим, що мертва тиша будинку хоч на трішки та й відступила. Ми спокійно сидимо, дивимося телевізор. Іде реклама «Терейтон», де дівка із синцем під оком смалить цигарку: «Курці «Терейтон» швидше битимуться, ніж змінять цигарки».

Ми зі Стюартом бачимося раз на тиждень. Після Різдва ми вибиралися в кіно й один раз у місто на вечерю, але зазвичай він приходив сюди, бо я не хочу залишати маму. Він метушиться навколо мене й шанобливо боязкий. У його очах терпіння, яке вгамовує мою паніку, ту, що я відчувала з ним раніше. Ми не розмовляємо про щось серйозне. Він розповідає мені історії про літо, про навчання в коледжі, про свою працю на нафтових вишках у Мексиканській затоці. У душі була солоня вода. Океан був синій і кришталево чистий, аж до дна. Інші чоловіки виконували цю важку роботу, щоб прогодувати свої сім'ї, тоді як Стюарт, багатий син багатих батьків, повертався до коледжу. Він казав, це було вперше, коли йому справді довелося потрудитися.

– Я радий, що працював тоді на вищці. Зараз я не міг би взяти й цим зайнятись, – каже він, ніби це було сто, а не п'ять років тому. Він видається старшим, аніж я пам'ятаю.

– Чому б тобі не робити це зараз? – питаю я, бо шукаю майбутнє для себе. Мені подобається чути про можливості інших.

Він супить.

– Тому що не можу покинути тебе.

Я затаїла цю відповідь, боячись самій собі зізнатись, як приємно це чути.

Реклама закінчилась, і ми переглядаємо новини. Триває перестрілка у В'єтнамі. Репортер, схоже, вважає, що це вирішать без зайвого галасу.

– Слухай, – озивається Стюарт за трохи. – Я не хотів порушувати це питання раніше, але... Мені відомо, що говорять у місті. Про тебе. І це мене не хвилює. Я просто хочу, щоб ти знала.

Моя перша думка – книжка. Він щось чув. Я напружилась.

– Що ти чув?

– Ти знаєш. Про те, як ти позбиткувалася з Гіллі.

Я трохи розслаблююсь, але не повністю. Ніколи не розмовляла про це ні з ким, окрім самої Гіллі. Цікаво, чи Гіллі зателефонувала йому, як і погрожувала.

– І я бачу, як люди на це реагують, гадають, що ти якийсь божевільний ліберал, що бере участь у всьому цьому безладі.

Я вивчаю свої руки, усе ще побоюючись, що він, можливо, щось чув, і трохи дратуюсь.

– А звідки ти знаєш, – запитую, – до чого я причетна?

– Тому що знаю тебе, Скітер, – тихо промовляє він. – Ти занадто розумна, щоби встрявати у щось подібне. І я так їм і відповів.

Киваю, намагаюсь усміхнутися. Попри його думку, що «знає» про мене, я дуже ціную те, що хтось за мене заступається.

– Не треба повертатися до цього знову, – підсумовує він. – Я просто вважав за потрібне розповісти тобі. Ось і все.

Суботнього вечора прощаюся з мамою. На мені довге пальто, тож вона не бачить мого вбрання. Я вимикаю світло, тож вона не може прокоментувати мою зачіску. Стан її здоров'я не дуже змінився. Їй не гіршає – блювоти немає, – але її шкіра сірувато-бліда. У неї почало випадати волосся. Я тримаю її руку, гладжу по щоці.

– Тату, ти зателефонуєш у ресторан, якщо я стану потрібна?

– Добре, Скітер. Іди, відволічись.

Я сідаю в машину Стюарта, і він везе мене на вечерю до «Роберт Е. Лі». Зала повна яскравих суконь, червоних троянд, срібного дзвону приборів. У повітрі витає хвилювання, складається враження, що майже всі повернулися до нормального життя після смерті Кеннеді; 1964 – це вже свіжий, новий рік. Відчуваю на собі безліч поглядів.

– Ти... маєш інший вигляд, – говорить Стюарт.

Бачу, що він увесь вечір хотів це сказати; він видається радше збентеженим, аніж враженим. – Ця сукня, така... коротка.

Я киваю та відгортаю волосся назад. Так, як звик робити він.

Сьогодні вранці я сказала мамі, що йду по крамницях. Однак вона мала такий утомлений вигляд, що я швидко передумала.

– Мабуть, мені не варто йти.

Але я вже це сказала. Мама змусила мене принести її велику чекову книжку. Коли я прийшла, вона вирвала незаповнений чек, а

потім вручила мені стодоларову купюру, складену в кишеньці її гаманця. Здавалося, від самого слова «шопінг» вона почувається краще.

– Не економ. І жодних штанів. Нехай міс Ла Воль допоможе тобі.
– Мама знову кладе голову на подушку. – Вона знається на тому, як повинні одягатися молоді дівчата.

Я не могла змиритися з думкою, що зморшкуваті, пропахлі кавою та нафталіном руки міс Ла Воль торкатимуться мене. Рушила просто через центр міста, вискочила на трасу 51 і попрямувала до Нового Орлеана. Я їхала й карталася, що залишила маму саму так надовго, хоч і знала, що того дня прийде доктор Ніл, а тато буде з нею вдома весь день.

Три години потому зайшла до магазину Мезон-Бланш на Канал-стрит. Я була там багато разів із мамою та двічі з Елізабет і Гіллі: була зачарована білою мармуровою підлогою, милями шапок і рукавичок, і напудреними й такими щасливими леді. Не встигла я попросити про допомогу, як якийсь худорлявий чоловік запропонував: «Ідемо зі мною, тут усе нагорі», – і потягнув мене до ліфта на третій поверх, до відділу сучасного жіночого одягу.

– Що це? – спитала я. Там були десятки жінок і звучав рок-н-рол, стояли келихи з шампанським і горіли яскраві вогні.

– Люба, це Еміліо Пуччі. Нарешті! – Він відсторонився від мене та поцікавився: – Хіба ви не на показ? Ви ж маєте запрошення?

– Ага, десь маю, – відповідаю я, але він утрачає інтерес, коли я починаю буцімто порпатися в сумочці.

Увесь одяг навколо, здавалося, пустив коріння та розцвів просто на вішаках. Я згадала про міс Ла Воль і розсміялася. Жодних тобі костюмів «великодніх яєць». Квіти! Великі яскраві смужки! І довжина, що відкривала кілька дюймів стегна. Це електрично, і чудово, і запаморочливо. Цей хлопець Еміліо Пуччі, мабуть, щоранку встромляє пальці в розетку.

Я зі своїм незаповненим чеком накупила так багато одягу, що завалила ним усе заднє сидіння «кадилака». Потім, на Мегезін-стрит, я заплатила сорок п'ять доларів за те, щоби моє волосся висвітлили, підрівняли та вирівняли. За зиму воно відросло й набуло кольору брудних помиїв. До четвертої години я вже переїжджала міст через озеро Пончартрейн, по радіо грала група «Роллінг Стоунз», вітер

розвівав моє атласне, пряме волосся, а я думала: *Сьогодні ввечері зніму свою броню, і хай у нас зі Стюартом усе буде так, як і раніше.*

Ми зі Стюартом їмо шатобріан, усміхаємося, розмовляємо. Він дивиться на інші столи, коментуючи знайомих. Однак ніхто не встає, щоби привітатися з нами.

– Ну, за нові починання, – виголошує Стюарт і піднімає свій бурбон.

Я киваю, ніби бажаючи йому сказати, що всі починання нові. Натомість усміхаюся, п'ю другий келих вина та говорю тост. До сьогоднішнього дня мені ніколи не подобався алкоголь.

Після вечері ми виходимо до вестибюлю, і я помічаю за одним зі столів сенатора та місіс Вітворт. Люди навколо них випивають і розмовляють. Стюарт сказав мені раніше, що вони вперше після переїзду до Вашингтона прибули на вихідні додому.

– Стюарте, он твої батьки. Треба підійти й привітатися?

Але Стюарт скеровує мене до дверей, практично виштовхує назовні.

– Я не хочу, щоб мама побачила тебе в такій короткій сукні, – пояснює він. – Я маю на увазі, повір мені, ти в ній чудова... – Він опускає погляд униз, на поділ. – Можливо, це не найкращий вибір на сьогоднішній вечір.

Дорогою додому я згадую, як Елізабет, стоячи в бігуді, боялася, що хтось із бридж-клубу вгледить мене. Чому мене постійно хтось соромиться?

Коли ми повертаємося до Лонгліфа, уже одинадцять. Я поправляю сукню й думаю, що Стюарт має слухність: вона занадто коротка. Світло в спальні батьків вимкнено, тож ми сидимо на дивані.

Тру очі й позіхаю. Коли розплющую їх, він тримає поміж пальців обручку.

– О... Боже.

– Збирався зробити це в ресторані, але... – Він усміхається. – Тут краще.

Я торкаюся обручки. Вона холодна та блискуча. Посередині діамант, а з обох боків від нього по три рубіни. Дивлюся на нього, раптом відчуваю жар. Стягую з плечей светр. Усміхаюся та водночас мало не плачу.

– Стюарте, мушу тобі дещо розповісти, – вихоплюється в мене. – Обіцяєш, що нікому не скажеш?

Він дивиться на мене та сміється.

– Почекай, твоя відповідь «так»?

– Так, але... – Спочатку я маю дещо знати. – Даєш мені слово?

Він зітхає та видається дещо розчарований тим, що я псую цю мить.

– Звичайно, даю тобі слово.

Я приголомшена його пропозицією, але роблю все можливе, щоби пояснити. Я дивлюся йому в очі та викладаю факти й деталі про книжку, які можу спокійно озвучити, і розповідаю, чим я займалася минулого року. Я не називаю імен і роблю паузу, коли наголошую на цьому, хоча знаю, що це не добре. І хоча він хоче стати моїм чоловіком, я не знаю його досить добре, щоби повністю йому довіряти.

– Це те, що ти пишеш останні дванадцять місяців? Не... про Ісуса Христа?

– Ні, Стюарте. Не... про Ісуса.

Коли зізнаюся йому, що Гіллі знайшла в моїй сумці закони Джима Кроу, його підборіддя опускається, і я осягаю, що вже підтвердила слова Гіллі про мене, – а він наївно цьому не вірив.

– Розмови... у місті. Я говорив їм, що вони однозначно не мають рації. Але вони... казали правду.

Коли я розповідаю, як темношкірі після молитовного зібрання погодилися мені допомогти, відчуваю приплив гордості за зроблене. Він тупиться у свою порожню склянку з-під бурбону.

Тоді я додаю, що рукопис уже надіслано до Нью-Йорка; якщо його вирішать опублікувати, гадаю, він вийде десь за вісім місяців, а, може, й раніше. Приблизно тоді, міркую я, заручини перетворяться на весілля.

– Він анонімний, – продовжую я, – але там є і про Гіллі, тож можливо, усі дізнаються, що то я.

Але він не киває та не закладає мені за вухо пасмо волосся, і обручка його бабусі лежить на маминій оксамитовій канапі, як якась безглузда метафора. Ми мовчимо. Він на мене не дивиться. Він дивиться повз моє обличчя.

За хвилину мовить:

– Я просто... Я не розумію, навіщо ти це робиш. Скітер, чому ти взагалі... про це думаєш?

Я наїжачуюсь, зиркаю на обручку, таку яскраву та блискучу.

– Я не... в цьому сенсі, – знову починає він. – Я хочу сказати, тут усе добре. Навіщо ти хочеш створити проблему?

З його голосу ясно: він щиро хоче почути від мене відповідь. Але як це пояснити? Стюарт – хороша людина. Як я впевнена в тому, що вчинила правильно, так і можу зрозуміти його розгубленість і сумніви.

– Стюарте, не я створюю проблеми. Проблеми вже існують.

Але, вочевидь, це не та відповідь, на яку він очікує.

– Я тебе не знаю.

Опускаю очі, згадуючи, що лише кілька хвилин тому я думала про те саме.

– Гадаю, ми матимемо решту життя, щоби це виправити, – зауважую, намагаючись усміхнутись.

– Не знаю... мабуть, я не можу одружитися з кимось, кого не знаю. – Я хапаю ротом повітря. Мій рот роззявляється, але якусь мить я неспроможна витиснути хоча б щось.

– Я повинна була тобі розповісти, – звертаюсь я більше до себе, аніж до нього. – Ти мав знати.

Кілька хвилин він дивиться на мене.

– Я дав тобі слово. Я нікому не скажу, – говорить він, і я йому вірю. Стюарт може бути багато ким, але він не брехун.

Він устає. Востаннє приречено на мене дивиться. А тоді забирає обручку та йде.

Тієї ночі, коли Стюарт пішов, я броджу з однієї кімнати до іншої, мені пересихає в роті, я мерзну. Холод – це те, чого я прагнула, коли Стюарт покинув мене вперше. Холод – це все, що в мене є.

Опівночі я чую з маминої спальні:

– Євгеніє? Це ти?

Спускаюся в хол. Двері напіввідчинено, і мама сидить у своїй накрохмаленій білій нічній сорочці. Її волосся спадає по плечах униз. Я вражена, який у неї гарний вигляд. На задньому ґанку горить світло, відкидаючи білий ореол на її тіло. Вона всміхається, і я бачу: вона у нових протезах, у тих, що виготовив їй доктор Саймон, коли її зуби

почали руйнуватися від шлункової кислоти. Її усмішка біліша, аніж на підліткових фотографіях.

– Мамо, що я можу для тебе зробити? Тобі погано?

– Євгеніє, ходи сюди. Я хочу тобі щось сказати.

Тихенько я підходжу до неї. Тато давно спить, повернувшись до неї спиною. І я думаю, що могла би розповісти її кращу версію сьогоднішнього вечора. Ми всі знаємо: у нас дуже мало часу. Я могла би зробити її щасливою в останні дні, прикинувшись, що весілля відбудеться.

– Я хочу дещо тобі повідомити, – кажу я.

– О? То починай перша.

– Стюарт запропонував, – говорю я та фальшиво всміхаюся. Потім панікую, бо усвідомлюю: вона захоче поглянути на обручку.

– Я знаю, – промовляє вона.

– Ти знаєш?

Вона киває.

– Звичайно. Два тижні тому він приїхав сюди та попросив у нас із Карлтоном твоєї руки.

Два тижні тому? Я мало не розсміялась. Звичайно, мама повинна першою дізнаватися про такі важливі речі. Я рада, що вона могла так довго насолоджуватися цією новиною.

– І я маю дещо тобі сказати. Ореол навколо мами просто неземний. Це від ліхтаря, але мені цікаво, чому я ніколи не помічала його раніше. Вона так міцно потискає мені руку, як постискає її мама своїй щойно зарученій доньці. Тато перевертається, а потім сідає.

– Що? – він задихається. – Нудить?

– Ні, Карлтоне. Усе добре. Я ж тобі казала.

Він отупіло киває, заплющує очі й засинає ще до того, як устигає лягти.

– Мамо, які новини?

– У мене була довга розмова з твоїм батьком, і я вирішила.

– О Господи, – зітхаю я. Я просто бачу, як вона пояснює це Стюартові, коли він просить моєї руки. – Це з приводу трастового фонду?

– Ні, не це, – заперечує вона, і я думаю, що «тоді це, напевно, щось про весілля». Відчуваю щемкий сум, що мами не буде тут, щоби спланувати весілля, не тільки тому, що вона помре, а й тому, що

весілля не відбудеться. І ще я відчуваю жахливе полегшення та провину, що мені не доведеться пройти через це все разом із нею.

– Тепер я знаю, ви помітили, що останні кілька тижнів справи йшли краще, – промовляє вона. – І я знаю, що доктор Ніл упевнений, що це якісь останні сили, якась дивина... – Вона кашляє, і її тонке тіло тремтить, як оболонка. Я даю їй серветку, і вона супиться, промокає рот.

– Але як я вже сказала, я вирішила.

Я киваю, слухаю з таким самим заціпенінням, як і тато хвилину тому.

– Я вирішила не вмирати.

– Ой... Мамо. Будь ласка, Господи...

– Надто пізно, – говорить вона, забираючи мою руку. – Я вирішила і крапка.

Вона потирає долоні так, наче скидає рак із себе. Вона сидить у своїй нічній сорочці рівно, з ореолом навколо волосся, і я не можу не закотити очі. Як тупо з мого боку. Звичайно, мама буде така сама вперта щодо смерті, як і щодо інших митей свого життя.

Сьогодні п'ятниця, 17 січня 1964 року. На мені чорна сукня А-силуету. Мої нігті повністю обгризені. Я пам'ятаю кожну деталь цього дня, згадую, як люди розповідали, що вони ніколи не забудуть, яку канапку їли чи яка пісня лунала по радіо, коли дізналися про вбивство Кеннеді.

Я заходжу в таке вже звичне для мене місце – на кухню Ейбілін. Надворі темно, і жовта лампочка здається дуже яскравою. Я дивлюся на Мінні, а вона – на мене. Ейбілін переводить погляд із однієї на іншу, ніби прагне чомусь перешкодити.

– «Гарпер енд Роу», – повідомляю я, – хоче його опублікувати.

Усі мовчать. Навіть мухи не дзижчать.

– Ви жартуєте, – припускає Мінні.

– Я розмовляла з нею сьогодні вдень.

Ейбілін раптом видає такий вереск, якого я ніколи раніше від неї не чула.

– Господи, я не можу повірити в це! – кричить вона, а потім ми обіймаємось – Ейбілін зі мною, тоді Мінні з Ейбілін. Мінні дивиться в мій бік.

– Усі сідайте! – припрошує Ейбілін. – Розповідайте, що вона сказала? Що нам тепер робити? Господи, я навіть не зварила кави!

Ми сидимо, і вони обидві дивляться на мене, трохи нахилившись уперед. Очі Ейбілін – величезні. Вдома я чекала чотири години, щоби повідомити цю новину. Місіс Стайн підкреслила, що гонорар буде дуже маленьким. Щось середнє між «низьким» і «неіснуючим». Я почуваюся зобов'язаною повідомити про це Ейбілін, щоб вона не розчарувалась. А сама ще не визначилась, як я повинна почуватися.

– Послухайте, вона говорила занадто не радіти. Кількість примірників, які вони планують надрукувати, дуже маленька.

Я очікую, що Ейбілін спохмурніє, але вона хихоче. Вона силкується приховати це, затуляючись рукою.

– Можливо, усього лише кілька тисяч примірників.

Ейбілін дужче притискає руку до губ.

– Жалюгідний... Так назвала його місіс Стайн.

Обличчя Ейбілін темнішає: вона знову хихоче в кулак. Очевидно, розуміє.

– І вона сказала, що це один із найменших авансів, узагалі бачених нею... – Я намагаюся бути серйозною, але мені не вдається, тому що Ейбілін, очевидно, на межі вибуху. Сльози навертаються їй на очі.

– Наскільки... маленький? – запитує вона, прикривши рота долонею.

– Вісімсот доларів, – відповідаю я. – Розділити на тринадцять.

Ейбілін вибухає сміхом. Я не можу з неї не сміятись. Але ж це нісенітниця. Кілька тисяч примірників і \$61.50 на людину? Сльози течуть обличчям Ейбілін, і нарешті вона просто кладе голову на стіл.

– Я не знаю, чому сміюсь. Усе раптом здалося таким смішним.

Мінні закочує на нас очі.

– Я знала, що ви божевільні. Ви обидві.

Я роблю все можливе, щоб описати їм подробиці. Що я не найкраще розмовляла телефоном із місіс Стайн. Що вона звучала такою... майже байдужою. А як учинила я? Я залишалася діловитою та ставила відповідні запитання? Чи подякувала я їй за таку

ризиковану тему? Ні, замість засміятись, я почала ревіти в слухавку, плакати, як дитина, якій зробили щеплення від поліомієліту.

– Заспокойтеся, міс Фелан, – сказала вона, – навряд чи це стане бестселером, – але я все хлипала, доки вона розтовкмачувала мені подробиці. – Ми пропонуємо лише чотириста доларів авансу та потім іще чотириста доларів, коли все буде готово... ви... слухаєте?

– Так, мем.

– Звичайно, ви маєте дещо відредагувати. Розділ Сарі написано найкраще, – зауважила вона, і я переказую це Ейбілін, а вона схвильовано дихає.

Ейбілін шморгає носом, витирає очі, усміхається. Коли ми нарешті заспокоюємося, п'ємо каву, яку подає нам Мінні.

– А ще їй справді сподобалася Гертруда, – звертаюся я до Мінні. Беру аркуш і читаю цитату, яку записала, щоби не забути. – «Гертруда – це нічне жахіття всіх білих жінок півдня. Я обожнюю її».

Якусь секунду Мінні щиро дивиться мені в очі. Її обличчя лагіднішає, вона по-дитячому всміхається.

– Вона так сказала? Про мене?

Ейбілін сміється.

– Схоже, вона впізнала тебе навіть за п'ять сотень миль.

– Вона припустила, що книга вийде аж за шість місяців. Десь у серпні.

Ейбілін, як і раніше, усміхається, абсолютно не збентежена моїми словами. І слово честі, я вдячна їй за це. Я знала, що вона хвилюватиметься, але боялася, що також і трохи розчарується. Побачивши її, я розумію, що вона взагалі не розчарована. Я просто щаслива.

Іще кілька хвилин ми сидимо та розмовляємо, п'ємо каву та чай, аж поки я не зиркаю на свій годинник.

– Я обіцяла татові, що буду вдома через годину. – Тато вдома з мамою. Я ризикнула та про всяк випадок залишила йому номер Ейбілін, сказавши, що збираюся провідати подругу Сару.

Вони обидві провели мене до дверей (раніше Мінні цього не робила). Я обіцяю Ейбілін, що зателефоную їй, щойно отримаю зауваги міс Стайн.

– Тож за шість місяців, нарешті, ми дізнаємося, що станеться, – підсумовує Мінні, – щось добре, погане чи взагалі нічого.

– Може, і нічого, – мовлю я, і мені цікаво, чи хтось купить ту книжку.

– Ну, я сподіваюся на добре, – заперечує Ейбілін.

Мінні схрещує на грудях руки.

– Тоді я готуватимусь до поганого. Хтось же мусить.

Мінні не цікавлять продажі книжки. Здається, її цікавить, що трапиться, коли жінки Джексона прочитають, що ми про них написали.

Ейбілін

Розділ 29

Спека просочується в усі-усюди. Уже тиждень температура понад сто градусів, а вологість – дев'яносто дев'ять відсотків. Якщо стане ще вологіше, то зможемо плавати. Простирадла на шворці не висихають, двері так відсиріли, що не зачиняються, меринга не збивається. Навіть моя вихідна перука починає крутитись.

Цього ранку я навіть не можу натягнути панчохи. Мої ноги надто набрякли. Думаю, я зроблю це, коли приїду до міс Ліфолт, у неї кондиціонер. Мабуть, спека побила всі рекорди, бо за вже сорок один рік праці на білих це вперше в житті я пішла на роботу без панчіх.

Але в будинку міс Ліфолт іще більша задуха, ніж у моєму.

– Ейбілін, завари чаю і...тарілки для салату... протри їх... – сьогодні вона навіть не показується на кухню. Вона у вітальні, тягне стілець до кондиціонера, її комбінація задирається. На ній сьогодні тільки комбінація та сережки. Я бачила білих леді, які виходили зі спальні абсолютно без нічого, але міс Ліфолт не така.

Час від часу мотор кондиціонера видає «ффффіуууу». Так, наче здається. Уже двічі міс Ліфолт викликала майстра, він обіцяв прийти, але, я впевнена, що його не буде. Надто жарко.

– І не забудь... ту срібну штучку – для корнішонів, вона в...

Але вона замовкає, не договоривши. Таке враження, що сьогодні надто спекотно навіть для того, щоби загадати роботу. І ви знаєте, що буде жарко. Схоже, усе місто здуріло від спеки. Виходжу на вулицю та відчуваю, як там тихо, моторошно, ніби перед торнадо. Чи, може, це лише в мене таке відчуття – через хвилювання перед виходом книжки. Вона виходить у п'ятницю.

– Гадаєте, що бридж-клуб треба скасувати? – питаю я з кухні. Тепер бридж-клуб щопонеділка, і за двадцять хвилин леді будуть тут.

– Ні. Усе... вже готово, – каже вона, але я усвідомлюю, що вона погано розуміє ситуацію.

– Я ще раз спробую збити крем. Потім піду до гаража, надягну панчохи.

– О, Ейбілін, не турбуйтеся про це. Надто жарко для панчіх. – Міс Ліфолт нарешті відступає від кондиціонера, волочить себе на кухню,

обмахуючись віялом із китайського ресторану. – О Боже, на кухні на п'ятнадцять градусів спекотніше, аніж у їдальні!

– Зараз вимкну духовку. Діти, йдіть гратись.

Міс Ліфолт спостерігає у вікно за дітьми, які граються біля зрошувача. Мей Моблі в самих трусиках, Росс – я називаю його Малюк – у підгузку. Йому ще й року немає, а він уже ходить, як великий хлопчик. Він ніколи не повзав.

– Не розумію, як вони можуть там стояти, – мовить міс Ліфолт. Мей Моблі любить гратися зі своїм молодшим братиком, наглядає за ним, ніби вона його мама. Але Мей Моблі більше не просиджує всі дні вдома. Щоранку моя дівчинка ходить до баптистської підготовчої школи Бродмор. Але сьогодні День праці, свято для всього світу, тож занять немає. А я рада. Невідомо, скільки днів мені залишилося провести з нею.

– Погляньте на них, – кличе міс Ліфолт, і я підступаю до вікна, біля якого вона стоїть. Розпилувач бризкає аж на верхівки дерев, утворюється веселка. Мей Моблі бере Малюка за руки, і вони, заплющивши очі, стоять під бризками, наче охрещуються.

– Вони справді особливі, – говорить вона, зітхаючи, ніби щойно це зрозуміла.

– Звичайно, це так, – погоджуюсь я і відчуваю, що зараз ми з міс Ліфолт поділяємо цю мить, споглядаючи у вікно дітей, яких обоє любимо. І я ставлю собі запитання: а можливо, все справді трохи змінюється? Зрештою зараз 1964 рік. У центрі неграм дозволяють ходити до «Вулворта».

Мені болить серце, коли розмірковую, чи не надто далеко я зайшла. Коли вийде книжка і всі дізнаються, що це ми, я, мабуть, ніколи більше не побачу цих дітей. А що, як мені навіть не вдасться попрощатися з Моблі Мей, не вдасться востаннє запевнити її, що вона хороша дівчинка? А Малюк? Хто розповідатиме йому історії про зеленого марсіанина Лютера Кінга?

Я вже зо двадцять разів прокручувала це в голові. Одначе тільки сьогодні це стало видаватися таким реальним. Я торкаюся до вікна, і це так, мовби торкаюся до них. Якщо вони дізнаються... як я сумуватиму за цими дітками.

Озираюся та помічаю, що міс Ліфолт витріщається на мої голі ноги. Думаю, це просто цікавість. Можу побитися об заклад, вона ще

ніколи не бачила чорних ніг так близько. Але потім зауважую, що вона супиться. Вона глипає на Мей Моблі й теж супиться. Дівчинка з ніг до голови вимастилася болотом і травою. А тепер вона обмащує брудом свого братика, наче він свиня у свинарнику, і я вловлюю огиду, яку відчуває міс Ліфолт до своєї доньки. Не до Малюка, лише до Мей Моблі. Начебто вона приберегла її спеціально для неї.

– Вона зіпсує подвір'я! – вигукує міс Ліфолт.

– Я піду заберу їх. Я подбаю...

– І я не можу дозволити вам обслуговувати нас у такому вигляді – з голими ногами!

– Я казала вам...

– За п'ять хвилин тут буде Гіллі, а вона все зіпсувала! – волає. Гадаю, Мей Моблі почула її через вікно, тому що вона завмирає та озирається на нас. Усмішка зникає. За секунду вона починає повільно витирати бруд з обличчя.

Я надягаю фартух, тому що мушу помити дітей. Потім прямую до гаража та надягаю панчохи. Книжка виходить за чотири дні. Жодної секунди не зашвидко.

Ми живемо в очікуванні. Я, Мінні, міс Скітер, усі служниці, чії розповіді в книжці. Таке враження, що останні сім місяців ми дожидалися, поки закипить якийсь невидимий горщик. А на третій місяць чекання просто припинили це обговорювати. Були надто схвильовані.

Утім, упродовж попередніх двох тижнів усередині мене деренчали якась таємна радість і потаємний страх, тому я ще повільніше натирала підлогу й ще активніше прала білизну. Прасування складок перетворювалося на вічність, але що вдієш. Ми всі впевнені, що спочатку ніхто нічого не скаже. Саме так, як міс Стайн заявила міс Скітер: не очікувати на щось особливе, бо книжка однозначно не стане бестселером. Міс Скітер припускає, що, може, взагалі нічого й не станеться, оскільки на півдні люди «стримані». Якщо вони щось відчувають, то спроможні промовчати. Просто затримати дихання та чекати, поки все минеться, розсіється наче газ. Мінні бурчить:

– Сподіваюся, вона затримає дихання, аж доки він не рознесе весь округ Гіндз.

Хочу, щоби Мінні подобрішала, та Мінні є Мінні.

– Крихітко, перекусиш? – питаю, коли та у четвер повертається зі школи. О, вона вже велика! Уже чотири роки. Висока для свого віку – більшість людей вважає, що їй уже п'ять чи шість. Худорлява, як і її мама, проте з усе-таки пухкенькими щічками. І волосся у неї не надто гарне. Вона вирішила підстригтися ножицями для паперу, але знаєте, як це трапляється. Міс Ліфолт водила її до салону краси, але й там не змогли зарадити; з одного боку волосся коротке, а спереду його майже немає.

Я готую їй щось низькокалорійне, бо міс Ліфолт дозволяє мені давати їй тільки крекери, тунець або желе без збитих вершків.

– Що ти сьогодні вивчила? – питаю я, хоча вона ще не у справжній школі, а у підготовчій. Одного разу, коли я поставила їй це запитання, вона відповіла: «Про пілігримів. Вони прибули, а тут нічого не росло, тож вони з'їли індіанців».

Тепер я знаю, що колоністи не їли жодних індіанців. Але це неважливо. Важливо те, що в головах у цих дітей. Раз на тиждень вона однаково засвоює свій урок від Ейбілін, її таємну історію. Коли Малюк підросте, я йому теж розповідатиму. Тобто якщо все ще працюватиму тут. Одначе не думаю, що з Малюком усе буде так само. Він любить мене, але він дикий, як звірєня. Підбігає та міцно обіймає мої коліна, а потім прожогом мчить і шукає чогось іншого. Але навіть якщо мені не вдасться зробити це для нього, я не почуватимусь погано. Упевнена, що я це почала, тож хлопчик, хоча сам ще жодного слова неспроможний вимовити, слухає все, що говорить Мей Моблі.

Сьогодні, коли я цікавлюся, чого вона навчилася, Мей Моблі просто буркає: «Нічого», і закопилює губу.

– Тобі подобається твоя вчителька? – питаю її.

– Вона гарна, – мовить та.

– Добре, – погоджуюсь я. – Ти теж красива.

– Ейбілін, а чому ти чорна?

Уже неодноразово інші білі діти ставили мені це запитання. Я просто сміялась, але тепер хочу вчинити правильно.

– Тому що Бог створив мене чорною, – пояснюю. – І це єдина причина.

– Міс Тейлор говорить, що чорні діти не можуть ходити до моєї школи, бо вони не достатньо розумні.

Я підступаю до столу. Беру її за підборіддя та пригладжую кумедне волосся.

– Гадаєш, я тупа?

– Ні, – важко шепоче вона, і це так багато означає. Здається, вона шкодує, що запитала.

– То що це каже тобі про міс Тейлор?

Вона кліпає, наче уважно слухає.

– Це означає, міс Тейлор не завжди має слухність, – відповідаю.

Вона обіймає мене за шию:

– Ти маєш більшу слухність, ніж міс Тейлор.

Я починаю плакати. Мою чашу переповнено. Це нові для мене слова.

О четвертій годині пополудні якомога швидше йду від автобусної зупинки до Церкви Агнця. Чекаю всередині, виглядаю у вікно. Намагаюся віддихатися й тарабаню пальцями по підвіконню. За десять хвилин під'їжджає машина. З неї виходить біла леді, і я примружую очі. Ця леді схожа на одну з тих гіпі, яких я бачила по телевізору міс Ліфолт. Коротка біла сукня, сандалі. Довге неналаковане волосся. Під його вагою кучері та пухнастість зникли. Я сміюся в кулак і хочу вибігти та обійняти її. Я не зустрічалася із міс Скітер уже півроку, відколи ми закінчили вносити правки міс Стайн і надіслали остаточний варіант.

Міс Скітер витягує із заднього сидіння велику коричневу коробку, потім несе її до церковних дверей, ніби то старий одяг. На секунду вона зупиняється та дивиться на двері, але потім сідає в машину та рушає. Мені сумно, що вона повинна робити це саме так, але ми не хочемо зіпсувати все ще до його початку.

Як тільки вона від'їжджає, я вибігаю та волочу коробку досередини, хапаю примірник і просто дивлюсь. Я навіть не стараюсь не плакати. Це найкрасивіша книга, яку я бачила. Обкладинка блідо-блакитна, небесна. І через усю обкладинку розправляє крила великий білий птах – голуб миру. Спереду великим жирним чорним шрифтом виведено назву – «Прислуга». Єдине мене бентежить – автор. Написано – «Анонім». Шкода, що міс Скітер не може підписати її своїм ім'ям, але це було би надто ризиковано.

Завтра я роздам перші примірники всім жінкам, чиї історії вміщено в книзі. Міс Скітер віднесе примірник Юл Мей у тюрму. Певною мірою саме через неї інші покоївки погодилися допомогти. Але відчуваю: Юл Мей не отримає пакунка. В'язні одержують лиш одну передачу із десяти, бо інші передачі наглядочки забирають собі. Міс Скітер говорить, що для певності вона передасть іще десять примірників.

Я несу велику коробку додому, беру один примірник і запихаю коробку під ліжко. Потім біжу до Мінні. Мінні на шостому місяці вагітності, але ще не помітно.

Коли я приходжу до неї, то бачу, що вона сидить за столом і п'є молоко. Поодаль спить Лерой, а Бенні, і Шугар, і Кіндра луцять арахіс на подвір'ї. На кухні тихо. Я всміхаюся, вручаю Мінні її примірник.

Вона дивиться на нього.

– Гадаю, голуб гарний.

– Міс Скітер каже, що голуб миру – це ознака кращих часів, які незабаром прийдуть. Каже, у Каліфорнії носять одяг із голубами.

– Мені чхати на людей у Каліфорнії, – видає Мінні, розглядаючи обкладинку. – Мене хвилює, що про це скажуть люди в Джексоні, штат Міссісіпі.

– У крамницях і бібліотеках примірники з'являться завтра. Двісті п'ятдесят у Міссісіпі, решта – по всій території Сполучених Штатів.

Це набагато більше, ніж раніше нам обіцяла місіс Стайн. Але потім вона сказала, що оскільки пройшли марші за свободу, а потім у Міссісіпі зникли борці за громадянські права, нашому штатові стали приділяти більше уваги.

– Скільки примірників передадуть до бібліотеки для білих у Джексоні? – питає Мінні. – Жодного?

Я з усмішкою хитаю головою.

– Три примірники. Це сьогодні телефоном мені розповіла міс Скітер.

Навіть Мінні здавалася приголомшеною. Лише два місяці тому темношкірих почали пускати до бібліотеки для білих. Я була там двічі.

Мінні розгортає книжку й одразу береться її читати. Заходять діти, і вона, не підводячи очей, загадує їм, що робити і як. Її очі безупинно рухаються сторінкою. Я вже багато разів читала книжку, працюючи над нею весь минулий рік. Але Мінні завжди повторювала, що не хоче

читати її, аж доки вона не буде у твердій обкладинці. Пояснювала, що не хоче її псувати.

Я ще трохи сиджу з Мінні. Подеколи вона всміхається. Кілька разів аж сміється. І ще раз гарчить. Я не питаю чому. Я залишаю її, йду додому. Молюся та лягаю спати: книжка лежить на моїй подушці.

Увесь наступний день на роботі я спроможна думати тільки про мою книжку, виставлену на полиці у крамницях. Мию підлогу, прасую, міняю підгузки, але в будинку міс Ліфолт не чую про неї жодного слова. Наче я не писала жодної книжки. Не знаю, на що я чекала, якогось руху, чи що, але це звичайна спекотна п'ятниця, а на вулиці, як завжди, дзижчать мухи.

Того вечора мені телефонують шість служниць, чиї історії надрукували, і питають, чи хтось щось говорив. Ми висимо на лінії, ніби щось може змінитися від нашого дихання в слухавку.

Останньою телефонує міс Скітер.

– Сьогодні я ходила до «Букворму». Трохи постояла біля книги. Але ніхто навіть не взяв її до рук.

– Юла розповідала, що ходила до магазину для чорних. Те ж саме.

– Добре, – зітхає вона.

Але ні у вихідні, ні наступного тижня ми не чуємо нічого. На нічному столикові міс Ліфолт лежать ті самі книги, що й раніше: «Етикет» Френсис Бентон, Пейтон-Плейс, стара запилена Біблія (викладена напоказ біля ліжка). Господи, не можу дивитися на той стос книжок.

До середи все тихо. У книгарні для білих не купили жодного примірника. Подейкують, на Фериш-стрит уже продали дюжину, що добре. Хоча, можливо, це інші покоївки придбали їх для своїх друзів.

У четвер, сьомого дня, ще до мого виходу на роботу, дзвонить телефон.

– У мене є новини, – шепоче міс Скітер. Гадаю, вона знову замкнулася в комірчині.

– Що сталося?

– Зателефонувала місіс Стейн і повідомила, що ми будемо на шоу Денніса Джеймса.

– На «Люди говорять»? Телешоу?

– На нашу книжку хороші відгуки. Вона уточнила, що шоу транслюватимуть наступного четверга о першій годині на третьому каналі.

О, Господи, нас покажуть по «WLBT-TV»! Це місцеве шоу в Джексоні, воно кольорове та виходить одразу після полудневих новин.

– Як вважаєте, відгуки будуть добрі чи погані?

– Я не знаю. Я навіть не знаю, чи Денніс читав книжку, чи просто говоритиме те, що йому накажуть.

Я водночас і збуджена, і налякана. Після цього щось напевне станеться.

– Місіс Стайн сказала, що у відділі з роботи із громадськістю «Гарпер енд Роу» хтось нас пошкодував і зробив кілька дзвінків. Вона сказала, що це перша книжка в її практиці, у якої нульовий рекламний бюджет.

Ми сміємось, але обоє нервуємо.

– Я сподіваюся, ви зможете переглянути його в Елізабет. Якщо ж ні, то я зателефоную та розповім вам усе, про що там ішлося.

У п'ятницю ввечері, через тиждень після виходу книжки, я збираюся до церкви. Зранку мені зателефонував диякон Томас і запросив на особливу зустріч. Коли ж я спитала, з якої нагоди, він запевнив, що квапиться та мусить бігти. Мінні стверджує, що їй теж телефонували. Тож я прасую гарне лляне плаття від міс Грінлі та йду до Мінні. Підемо разом.

Як завжди, будинок Мінні, наче курник у вогні. Вона репетує, речі розлітаються навсібіч, діти верещать. Я бачу під сукнею Мінні перший натяк на живіт і вдячна, що його нарешті видно. Лерой не б'є Мінні, коли та вагітна. І Мінні це відомо, тож, гадаю, в них будуть ще й інші діти.

– Кіндро! Підними з підлоги свою дупу! – гукає Мінні. – Коли тато прокинеться, боби мають бути гарячими!

Кіндра – їй уже сім – плететься до плити, відбомчивши свій зад і задерши носа. Грюкають каструлі.

– Чому я мушу готувати вечерю? Сьогодні черга Шугар!

– Бо Шугар сьогодні у міс Селії, а ти хочеш дожити до третього класу.

Заходить Бенні й міцно обіймає мене. Він усміхається, показує мені, що в нього випав зуб, і втікає.

– Кіндро, скрути вогонь, інакше спалиш будинок!

– Мінні, ходімо, – нагадую я, бо це може тривати весь вечір. – Ми запізнаємось.

Мінні дивиться на годинник. Хитає головою.

– Чому Шугар не вдома? Міс Селія ніколи не затримувала мене так допізна.

Минулого тижня Мінні почала приводити на роботу Шугар. Вона навчала її, щоби, коли Мінні народить, та змогла її замінити. Сьогодні ввечері міс Селія попросила Шугар затриматися на роботі й пообіцяла, що сама відвезе її додому.

– Кіндро, коли я повернуся, у раковині не повинно бути жодної бобинки. Гарно все поприбирай. – Мінні обіймає її. – Бенні, йди скажи татові, що йому вже треба вставати.

– Ой, мамо, чому я?

– Іди, будь сміливішим. Просто не стій надто близько, коли він таки встане.

Ми виходимо з дверей і вже спускаємося вулицею, коли чуємо, як Лерой кричить на Бенні, що той його розбудив. Я йду швидше, щоби вона не повернулася та не дала Лероеві на горіхи.

– Я рада, що сьогодні ми йдемо до церкви, – зітхає Мінні. Ми звертаємо на Фериш-стрит, піднімаємося сходами. – Хоч одну годину можу не думати про це.

Не встигли ми зайти до церкви, як один із братів Браун прослизає повз нас і замикає двері. Я хочу запитати, чому, і, якби мала більше часу, я б злякалась, аж раптом тридцять із чимось осіб у приміщенні починають плескати. Ми з Мінні теж починаємо. Мабуть, хтось вступив до коледжу чи щось таке.

– Кому ми плескаємо? – запитую я в Рейчел Джонсон. Вона дружина преподобного. Та сміється, і раптом стає тихо. Рейчел нахиляється до мене.

– Люба, ми плескаємо вам. – Потім вона витягує із сумки примірник книги. Я озираюся й бачу, що всі тримають у руках по примірникові. Усі чиновники та диякони сьогодні в церкві.

Тоді до мене наближається преподобний Джонсон.

– Ейбілін, це важлива мить для нас і для нашої Церкви.

– Ви, мабуть, скупили всю нашу книгарню, – вставляю я, і натовп ввічливо сміється.

– Ми хочемо, щоб ви знали: для вашої безпеки це єдиний раз, коли церква оцінить ваші досягнення. Я знаю, багато людей допомогли вам із цією книгою, але чув, що без вас цього б не було.

Я дивлюсь, як усміхається Мінні, і розумію, що вона теж до цього причетна.

– Ми по всій конгрегації розіслали повідомлення: якщо кому-небудь відомо, про кого йдеться в книжці або хто її написав, то не варто це обговорювати. За винятком сьогоднішнього вечора. Вибач, – усміхається він і похитує головою, – але ми просто не могли залишити це без святкування.

Він дає мені книжку.

– Ми знаємо, ти не могла написати своє ім'я, тож ми написали там свої.

– Я розгортаю книжку – і ось вони, не тридцять чи сорок імен, а сотні, а може, і п'ять сотень, на першій сторінці, на останніх, на полях по всій книзі. Імена всіх із моєї церкви, а також і з інших церков. І після цього я ламаюсь. Усе те, що я робила два роки, що намагалась і на що сподівалася, вихлюпується назовні. Потім усі стають у чергу та обіймають мене. Кажуть, що я смілива. Я кажу, що інші теж сміливі. Не люблю бути в центрі уваги, але вдячна, що вони не згадують про інших. Не хочу, аби ті мали клопіт. Не думаю, що їм навіть відомо, що історія Мінні теж є в тій книжці.

– Попереду можуть бути важкі часи, – звертається до мене преподобний Джонсон. – Якщо до цього дійде, церква допоможе вам у всьому.

Я плачу. Плачу просто там, перед усіма. Я дивлюся на Мінні, і вона сміється. Дивно, як по-різному люди виявляють свої почуття. Цікаво, як учинила би міс Скітер, якби була тут? Мені стає сумно. Я знаю, у місті ніхто не підпише їй книжку та не скаже, що вона смілива. І ніхто не запевнить, що, у разі чого, захистить її.

Потім пастор вручає мені коробку, загорнуту в білий папір і перев'язану блакитною стрічкою, такого самого кольору, як і книжка. Він кладе свою руку на неї, наче благословляючи.

– Це ще одна, це для білої леді. Перекажи їй, що ми любимо її, вона нам як член сім'ї.

У четвер я прокидаюся із сонцем і рано йду на роботу. Сьогодні великий день. Я швидко впоралася з роботою по кухні. О першій годині ставлю прасування перед телевизором міс Ліфолт і вмикаю третій канал. Малюк спить, а Мей Моблі у школі.

Я намагаюся випрасувати складки, але в мене тремтять руки, і вони вдаються кривими. Я бризкаю їх водою та починаю все спочатку, метушуся та суплюся. Нарешті настав той час.

На екрані з'являється Денніс Джеймс. Він береться розповідати, про що ми сьогодні говоритимемо. Його чорне волосся таке залаковане, що навіть не ворухнеться. Я ще не чула, щоби хтось висловлювався так швидко, як він. Коли він говорить, я почувуюся, мовби на американських гірках. Я так нервую, що, здається, мене знудить просто тут, на вихідний костюм містера Ралі.

– ... і ми завершимо шоу оглядом книг. – Після реклами він згадує щось про кімнату джунглів Елвіса Преслі. Тоді трохи розповідає про будівництво траси 55, яка проходить через Джексон до Нового Орлеана. Потім, о 13:22, біля нього сідає жінка – Джолін Френч. Вона відрекомендовується місцевим книжковим рецензентом.

Цієї самої секунди до будинку заходить міс Ліфолт. Вона в костюмі Ліги, на високих підборах і прямує до вітальні.

– Я така втішена, що спека спала, що готова на radoщах стрибати, – кидає вона.

Містер Денніс описує книжку «Маленький великий чоловік». Я намагаюся погодитись із нею, аж раптом моє обличчя німіє.

– Я зараз усе вимкну.

– Ні, хай буде! – вигукує міс Ліфолт. – Це ж Джолін Френч! Я краще зателефоную Гіллі та розкажу.

Вона біжить на кухню та розмовляє з уже третьою за цей місяць покоївкою міс Гіллі. В Ернестіні лише одна рука. Вибір міс Гіллі неширокий.

– Ернестіно, це міс Елізабет... А, її немає? Ну, щойно вона прийде, перекажи їй, що по телевизору показували нашу подругу із сестринства... Так, правильно, дякую.

Міс Ліфолт біжить назад до вітальні та сідає на диван, але по телевізору реклама. Я важко дихаю. Що вона робить? Раніше ми ніколи не дивилися телик разом. І тут вона вмостилася й витріщається так, ніби на екрані постане вона сама!

Раптом реклама закінчується. І з'являється містер Денніс із моєю книжкою в руці! Білий птах здається більшим, аніж насправді. Він підносить її і тицяє пальцем у слово «Анонім». На дві секунди я більше пишаюся, аніж боюсь. Я хочу закричати – це моя книжка! Моя книжка в телевізорі! Але мушу мовчати, наче переглядаю щось буденне. Я не можу дихати!

– ... називається «Прислуга» зі свідченнями справжніх покоївок із Міссісіпі...

– О, жаль, що Гіллі не вдома. Кому зателефонувати? Погляньте на ці милі туфлі, я впевнена, вона купила їх у «Папагалло шоп».

Будь ласка, стули пельку! Я роблю трохи голосніше, але потім шкодую про це. А що, як вони говорять про неї? Чи впізнає міс Ліфолт своє життя?

– ... прочитав це вчора ввечері, а тепер її читає моя дружина... – промовляє містер Денніс, як на аукціоні, сміється та рухає бровами вгору і вниз, указуючи на нашу книжку. – ... і це справді зворушливо. Повчально, як на мене, і вони використовують вигадане місто Найсвілл, штат Міссісіпі, але хтозна? – Він наполовину затуляє рота й дуже голосно шепоче: – Це може бути Джексон!

Що?

– Тобто я цього не стверджую, це може бути будь-де, але, напровсяке, придбайте цю книжку й самі переконайтеся, що це не про вас! Ха-ха-ха-ха...

Холону, відчуваю поколювання в шиї. Там нічого не вказує на Джексон. Містере Денніс, повторіть, що це може бути де завгодно!

Я бачу, міс Ліфолт усміхається своїй подрузі, що в телевізорі, мовби та дурепа спроможна її побачити; містер Денніс сміється та щось торочить; а та, із сестринства, міс Джолін, червоніє, начебто знак «стоп».

– ... позорисько на весь південь! Ганьба для добрих південних жінок, які поклали своє життя на піклування про своїх покоївок. Знаєте, особисто я ставлюся до покоївки, як до члена сім'ї, і всі мої подруги теж...

– Чому ж вона так супиться в телевізорі, – пищить міс Ліфолт до ящика – Джолін! – вона нахиляється вперед і стук-стук пальцем по чолі міс Джолін. – Не насуплюйся. Це тобі не личить!

– Джолін, ти читала кінець? Про пиріг? Якщо моя покоївка, Бессі Мей, нас слухає, то, Бессі Мей, я справді поважаю те, що ви щодня для нас робите. І напровсяке, відтепер я не їстиму шоколадних тортів! Ха-ха-ха.

Але міс Джолін тримає книжку так, ніби хоче її спалити.

– Не купуйте цієї книги! Жінки Джексона, не підтримуйте цей наклеп важко заробленими чоловіковими...

– Га? – запитує міс Ліфолт містера Денніса. А потім клац – реклама «Тайду».

– Про що це вони? – питає мене міс Ліфолт.

Я не відповідаю. Моє серце калатає.

– Моя подруга Джолін мала в руці книжку.

– Так, мем.

– Яка її назва? «Прислуга» чи щось таке?

Я притискаю праску до комірця сорочки містера Ралі. Я мушу зателефонувати Мінні, міс Скітер і дізнатися, чи вони це чули. Але тут стоїть міс Ліфолт і чекає на відповідь, і я знаю, що вона не вгамується. Вона ніколи не вгамується.

– Я чула, вони сказали, це про Джексона? – товче своє вона.

Просто дивлюся на праску.

– Думаю, що вони сказали Джексона. Але чому вони не хочуть, щоб її ми купували?

Мої руки тремтять. Як таке може бути? Я продовжую прасувати одяг, щоб надати йому гладенького та незім'ятого вигляду.

Секундою пізніше реклама «Тайду» закінчується, Денніс Джеймс знову бере книжку до рук, а обличчя міс Джолін усе ще бурякове.

– На сьогодні все, але ви обов'язково придбайте примірник «Великого маленького чоловіка» або «Прислуги» від нашого спонсора «Стейт Стрит Букстор». І самі вирішите, Джексона це чи не Джексона? – А потім вмикається музика, і він гукає: – Доброго дня, Міссісіпі!

Міс Ліфолт зиркає на мене й виголошує:

– Ось бачите? Я говорила вам, вони сказали, що це Джексона! – і п'ять хвилин потому вона біжить до книгарні, щоб купити собі примірник того, що я про неї написала.

Мінні

Розділ 30

Після шоу «Люди говорять» хапаю пульт і натискаю кнопку «Вимкнути». Якраз повинен розпочатися мій серіал, але мене це навіть не цікавить. Доктор Стронг і міс Джулія щойно обернули світ без мене.

Мені спадає на гадку зателефонувати тому Деннісу Джеймсу та сказати:

– *За кого ви себе маєте, що розповсюджуєте таку брехню? Ви не можете стверджувати, що все місто та околиці з нашої книжки – це Джексон! Вам не відомо, про яке місто ми написали у своїй книжці!*

Я поясню вам, що цей дурень чверить. Він *прагне*, щоб то йшлося про Джексон. Бажає, щоб Джексон, Міссіссіпі, був достатньо цікавим для того, щоби про нього написати цілу книжку і, навіть, хоч це і є Джексон... ну, *він* цього не знає.

Мчу на кухню й телефоную Ейбілін, але після двох спроб лінія все ще зайнята. Я кладу слухавку. У вітальні вмикаю праску та висмикую білу сорочку містера Джонні з кошика. Я у мільйонний раз обмірковую те, що трапиться, коли міс Гіллі прочитає останній розділ. Йй краще якнайшвидше взятися до справи, розповідаючи людям, що це не наше місто. І вона може весь день торочити міс Селії звільнити мене, але та на це не піде. Ненависть до міс Гіллі – це єдина спільна річ, яка є у мене та в цієї божевільної жінки. Але, що Гіллі вчинить, коли зазнає невдачі, я не знаю. Це буде наша війна, моя та міс Гіллі. Це не впливатиме на інших.

Ой, тепер я не в гуморі. Звідси, де прасую, бачу на задньому дворі міс Селію у непристойних рожевих атласних штанах і чорних гумових рукавицях. Вона – по коліна в багні. Я сотні разів просила її припинити копати землю в ошатному одязі. Але та леді ніколи не слухає.

Трава перед басейном закидана граблями та ручними інструментами. Усе, що міс Селія зараз робить, – це пересапує двір і насаджує більше дивних квітів. Не зважає на те, що містер Джонні кілька місяців тому найняв на повний робочий день садівника на ім'я Джон Вілліс. Він сподівався, що той буде якимось захистом після появи того голого чоловіка, але він такий старий, що зігнутий, наче

скріпка для паперу. І такий кістлявий. Я відчуваю, що повинна контролювати, чи не трапиться у нього серцевий напад у кущах. Думаю, містеру Джонні забракло сміливості спровадити його додому й замінити на когось молодшого.

Я розбризкую більше крохмалю на комір містера Джонні. Чую, як міс Селія вигукує інструкції про те, як садити кущ.

– Тим гортензіям дамо більше заліза в землю. Гарзд, Джоне Вілліс?

– Так, – гукає Джон Вілліс у відповідь.

– Заткнись, леді, – кажу. Вона так до нього кричить, що він вважає її глухою.

Дзвонить телефон, і я біжу відповісти.

– О, Мінні, – говорить у телефоні Ейбілін. – Вони вирахували місто, не мине багато часу, як вони вирахують людей.

– Він дурень, ось він хто.

– Як нам знати, що міс Гіллі не читатиме її? – запитує Ейбілін, її голос переходить на писк. Сподіваюся, міс Ліфолт не чує її.

– Господи, нам варто це обдумати.

Я ніколи не чула, щоб Ейбілін так розмовляла. Це ніби вона – це я, а я – це вона.

– Послухай, – кажу я, бо тут щось починає ставати зрозумілішим.

– Оскільки містер Джеймс зчинив такий галас через неї, ми *знаємо*, що вона читатиме її. Кожен у місті тепер прочитає.

Тепер, озвучуючи це, я починаю усвідомлювати, що це правда.

– Іще не плач, можливо, усе відбувається якраз так, як мало би.

П'ять хвилин потому, як я поклала слухавку, дзвонить телефон міс Селії.

– Будинок міс Се...

– Я щойно говорила з Ловенією, – шепоче Ейбілін. – Міс Лу-Енн щойно прийшла додому із примірником для себе та примірником для своєї найкращої подруги, Гіллі Голбрук.

Почалось.

Усю ніч, присягаюсь, я відчуваю, як міс Гіллі читає нашу книжку. Чую у своїй голові шепіт слів, які вона читає своїм холодним білим голосом. О другій ночі встаю з ліжка та розгортаю власний примірник

книги, намагаючись відгадати, який розділ вона читає. Перший, другий чи третій? Нарешті я просто витріщаюся на синю обкладинку. Я ніколи не бачила книжки такого гарного кольору. Протираю пляму на палітурці.

Тоді ховаю її назад до кишені свого зимового пальта, яке ніколи не одягала, оскільки я не прочитала жодної книжки від часу свого одруження з Лероєм, і я не хочу, щоб він мене у чомусь підозрював через це. Нарешті повертаюся у ліжку, запевняючи себе, що немає жодного способу вгадати, де читає міс Гіллі. Хоча, я таки знаю, що вона не дійшла до свого розділу наприкінці. Я знаю, бо ще не чула верещання у своїй голові.

Уранці, присягаюся, я рада, що працюватиму. Це день миття підлог, і я просто хочу викинути все зі своєї голови. Завантажую себе у машину та виїжджаю до округу Медісон. Учора пополудні міс Селія ходила на прийом до ще одного лікаря, щоб з'ясувати, чи матиме дітей, і я майже сказала їй, що вона може звернутися до мого. Я впевнена, вона розповість мені сьогодні кожнісіньку деталь. Принаймні, дурненька мала достатньо розуму, щоб покинути того доктора Тейта.

Я зупиняюся біля будинку. Тепер паркуюся перед будинком, відтоді, як міс Селія перестала хитрувати та зізналася містеру Джонні в тому, що він уже знав. Перше, що я бачу, це те, що вантажівка містера Джонні все ще вдома. Чекаю у машині. Він жодного разу не був тут, коли я приходжу.

Ступаю на кухню. Стою посередині та дивлюся. Хтось уже зробив каву. У вітальні чую чоловічий голос. Тут щось відбувається.

Я схиляюся близько до дверей і чую, що містер Джонні вдома у робочий день о 8:30 ранку, і голос у моїй голові велить бігти геть від дверей. Міс Гіллі зателефонувала йому й розповіла, що я крадійка. Він дізнався про пиріг. Він знає про книжку.

– Мінні? – я чую, як кличе міс Селія.

Досить обережно я штовхаю двері, які можуть відчинитися в обидва боки, і заглядаю. Там, на початку столу, сидить міс Селія, а поруч неї містер Джонні. Вони обоє дивляться на мене.

Містер Джонні здається білішим за старого альбіноса, який живе позаду міс Волтер.

– Мінні, принесіть мені, будь ласка, склянку води, – просить він, і у мене з'являється справді погане відчуття.

Я набираю та несучу йому воду. Коли ставлю склянку на серветку, Містер Джонні піднімається. Він дивиться на мене довго й похмуро. Боже, ось починається.

– Я сказала йому про дитину, – шепоче міс Селія. – Усіх дітей.

– Мінні, я би її втратив, якби не ви, – говорить він, узявши мою руку. – Хвала Богу, що ви були тут.

Дивлюся на міс Селію, у неї застиглий погляд. Я вже знаю, що сказав лікар. Бачу, що не буде більше дітей, народжених живими. Містер Джонні потискає мої руки, потім іде до неї. Він опускається навколішки та кладе голову їй на коліна. Вона безупинно гладить його волосся.

– Не покидай. Ніколи не покидай мене, Селіє, – плаче він.

– Скажи їй, Джонні. Скажи Мінні те, що ти говорив мені.

Містер Джонні підводить голову. Його волосся скуйовджене, і він дивиться на мене.

– У вас завжди буде робота тут, у нас, Мінні. До кінця вашого життя, якщо захочете.

– Дякую, сер, – кажу я і маю це на увазі. Це найкращі слова, які я могла би почути сьогодні.

Прямую до дверей, але міс Селія досить тихо просить:

– Залишся тут на трохи. Добре?

Тому я спираюся рукою на буфет, бо дитина у мені стає важкою. І думаю, як це так, що я маю багато, тоді, коли вона не має жодної. Він плаче. Вона плаче. Ми, троє дурнів, плачемо в їдальні.

– Кажу тобі, – розповідаю Лерою на кухні двома днями пізніше. – Натискаєш кнопку – і канал змінюється і навіть не треба вставати з крісла.

Лерой не відводить очей від газети. – Мінні, це не має жодного сенсу.

– Міс Селія має його, називається «віддалене керування». Коробка розміром приблизно з половину буханця хліба.

Лерой хитає головою.

– Лінівi білі люди. Не можуть навіть устати, щоб повернути ручку.

– Думаю, люди незабаром літатимуть на Місяць, – кажу. Я навіть не слухаю, що виходить із мого рота. Я знову слухаю вереск. Коли та

леді завершить?

– Що на вечерю? – запитує Лерой.

– Так, мамо, коли ми їстимемо? – цікавиться Кіндра.

Чую, як у двір в'їжджає машина. Я слухаю, і ложка сповзає у каструлю з квасолею.

– Пшенична каша «Крім-о-віт».

– Я не їстиму пшеничну кашу на вечерю! – вигукує Лерой.

– Я снідала нею! – викрикує Кіндра.

– Я маю на увазі – шинку. І квасолію.

Йду зачинити задні двері та повертаю засув. Знову виглядаю у вікно. Машина здає назад. Вона просто розверталась.

Лерой підіймається та розчиняє задні двері навстіж.

– Тут пече, наче в пеклі.

Він підходить до плити, де стою я.

– Що з тобою не так? – запитує він, за дюйм від мого лиця.

– Нічого, – відповідаю і трішки відхиляюся. Зазвичай він не чіпляється до мене, коли я вагітна. Але він підходить ближче, міцно стискає мою руку.

– Що ти зробила цього разу?

– Я... я нічого не зробила, – кажу. – Просто втомилась.

Він дужче стискає мою руку. Вона починає пекти.

– Ти не втомилася. Не раніше від десятого місяця.

– Я нічого не робила, Лерою. Просто відійди та пусти мене до вечері.

Він відпускає і довго на мене дивиться. Я не можу дивитися йому в очі.

Ейбілін

Розділ 31

Щоразу, коли міс Ліфолт іде по покупки, або у двір, або навіть у ванну, я перевіряю її столик біля ліжка, де вона поклала книжку. Я вдаю, наче витираю пил, але насправді перевіряю, чи та закладка Першої Пресвітеріанської Біблії перемістилася глибше у сторінки. Вона вже читає її п'ять днів, і я розгорнула сьогодні, а вона все ще на першому розділі, сторінка *чотирнадцять*. У неї залишилося двісті тридцять п'ять сторінок. Господи, як повільно вона читає.

Мені таки хочеться розповісти їй, що вона читає про міс Скітер, хіба вона цього не знає? Про те, як вона зростала з Константін. Боюся до смерті, але хочу сказати їй, продовжуйте читати, леді, тому що другий розділ про вас.

Я знервована, як кішка, через те, що бачу цю книжку в її будинку. Увесь тиждень ходжу навшпильки навколо. Одного разу, коли Малюк підкрався ззаду й доторкнувся до моєї ноги, я ледве не вискочила зі свого робочого взуття. Особливо нервувала в четвер, коли приїхала міс Гіллі. Вони сіли за столом у їдальні та працювали над Благодійним вечором. Час від часу підводили голови та з усмішкою просили мене принести сендвіч із майонезом або чай із льодом.

Двічі міс Гіллі заходила на кухню і телефонувала своїй служниці Ернестіні.

– Чи ти замочила плаття Гізер зі спідницею-кльош так, як я тобі наказувала? Ага... а ти протерла балдахін над ліжком? Ні, ну тоді йди та зроби все так, як потрібно.

Входжу, щоби забрати тарілки, і чую, як міс Гіллі говорить:

– Я аж на сьомому розділі, – і завмираю, тарілки у моїх руках дзвенять. Міс Ліфолт дивиться на мене та морщить носа.

Але міс Гіллі, вона трясє пальцем біля міс Ліфолт.

– І думаю, вони мають слухність, це таки *відчувається*, мовби Джексон.

– Думаєш? – запитує міс Ліфолт.

Міс Гіллі схиляється та шепоче:

– Б'юсь об заклад, ми навіть знаємо декого із тих служниць-негритянок.

– Ти справді так вважаєш? – запитує міс Ліфолт, і я завмираю. Я заледве переставляю ноги в напрямку до кухні.

– Я лише трохи прочитала...

– Так. І знаєш що? – Міс Гіллі досить хитро усміхається. Я збираюся вирахувати до останньої кожну з цих осіб.

Наступного ранку на автобусній зупинці мені аж подих спирає, коли розмірковую над тим, що міс Гіллі робитиме, коли дійде до свого розділу, цікавлячись, чи міс Ліфолт прочитала вже другий розділ. І коли я заходжу до будинку, там, за кухонним столом, міс Ліфолт читає мою книжку. Вона передає мені з колін Малюка, навіть не відводячи очей від сторінки. Потім починає ходити та водночас читати. Раптом її стає цього замало, відколи міс Гіллі зацікавилася нею.

Через кілька хвилин я повертаюся до її спальні, щоб забрати брудний одяг. Міс Ліфолт у ванній, тому я розгортаю книжку там, де закладка. Вона вже на шостому розділі, розділ Вінні. Там, де біла леді має хворобу Альцгеймера та щоранку телефонує до поліцейського відділку тому, що темношкіра жінка щойно ввійшла до її будинку. Це означає, що міс Ліфолт прочитала свій розділ і просто *продовжує читати*.

Я боюсь, але не можу дочекатися та вдаю, що нічого не відбувається. Б'юсь об заклад, міс Ліфолт не має жодного уявлення, що це про неї. Тобто, слава Богу, та все ж. Вона, мабуть, хитала головою в ліжку минулої ночі, читаючи про ту жахливу жінку, яка не знає, як любити власну дитину.

Незабаром, коли міс Ліфолт іде до перукаря, я телефоную Мінні. Усе, що ми робимо останнім часом, то це збільшуємо телефонні рахунки білих леді.

– Ти щось чула? – запитую я.

– Ні, нічого. Міс Ліфолт уже закінчила? – запитує вона.

– Ні, але минулої ночі дійшла до Вінні. Міс Селія все ще не купила примірнику?

– Ця леді не дивиться ні на що, окрім усякого сміття. Іду, – гукає Мінні. – Дурненька знову застрягла в ковпакові для сушіння волосся. А я говорила не пхати туди голову, коли на ній великі бігуді.

– Зателефонуй мені, коли щось почуєш, – кажу. – Я зроблю так само.

– Щось має незабаром трапитись, Ейбілін. Повинно.

Того дня йду до крамниці «Джитні», щоб узяти фрукти та домашній сир для Мей Моблі. Та міс Тейлор зробила це знову. Крихітка вилізла з машини, якою їздить до школи, пішла просто до кімнати й упала на ліжко.

– Що не так, Крихітко? Що сталось?

– Я зафарбувала себе чорним, – плакала вона.

– Що ти маєш на увазі? – запитала я. – Маркерами? – Підняла її руку, але на шкірі чорнила не було.

– Міс Тейлор звеліла намалювати, що нам у собі подобається найбільше.

Тоді я побачила в її руці зім'ятий нещасний папір. Я перевернула його. Так, звичайно, моя маленька біла дівчинка намалювала себе чорною.

– Вона сказала, чорний означає, що в мене брудне, погане обличчя.

Дитина заховала голову в подушку та вигукнула щось жахливе.

Міс Тейлор. Після всього часу, який я витратила, щоб навчити Мей Моблі любити всіх людей, не судити за кольором. Я почуваюся, наче мене сильно вдарили кулаком у груди, тому що якась особа там не пам'ятає, що вона вчителька першого класу? Можливо, вони не пам'ятають, що вчили, але, кажу вам, я виховала достатньо дітей, щоб знати, що вони *важливі*.

Принаймні у крамниці «Джитні» прохолодно. Почуваюся зле, тому що цього ранку забула купити Мей Моблі чогось перекусити. Поспішаю, так, щоб їй не потрібно було сидіти з мамою надто довго. Вона заховала свій аркуш під ліжко, щоб та не побачила.

У відділі консервів я беру дві баночки тунця. Підходжу, щоб знайти зелений порошок «Джелл-О» для желе, а там дивиться на арахісове масло люба Ловенія у своїй білій уніформі. Я думатиму про Ловенію, як про сьомий розділ, решту свого життя.

– Як там Роберт? – поплескую її по плечі.

Ловенія працює весь день на міс Лу-Енн, а тоді повертається додому надвечір і веде Роберта до школи для сліпих, щоб він міг навчитися читати пальцями. І я ніколи не чула, щоб Ловенія хоч раз скаржилася.

– Вчиться пересуватися. – Вона киває. – Усе гаразд? Почуваєшся добре?

– Лише нервова. Ти щось чула?

Вона хитає головою.

– Хоча мій бос читає її.

Міс Лу-Енн належить до бридж-клубу міс Ліфолт. Міс Лу-Енн була дуже доброю до Ловенії, коли трапилося нещастя із Робертом.

Ми йдемо вздовж проходу, несучи корзини. Біля крекерів із муки грубого помолу розмовляють дві леді. Вони ніби й знайомі мені, але не знаю їхніх імен. Незабаром, коли ми підходимо ближче, вони замовкають і дивляться на нас. Дивно, що вони не усміхаються.

– Пробачте, – перепрошую я і проходжу повз них. Коли ми відходимо не далі, ніж за фут від них, я чую, як одна говорить:

– Там, негритянка, що працює на Елізабет...

Візок із брязкотом проїжджає повз нас, заглушивши слова.

– Б'юсь об заклад, ти маєш рацію, – каже інша. – Б'юсь об заклад, це її...

Ми з Ловенією продовжуємо йти досить тихо, туплячись лише вперед. Я немов відчуваю голки по шиї від звуків підборів, коли леді відходять. Знаю, що Ловенія чула краще, ніж я, тому що її вуха на десять років молодші за мої. Наприкінці проходу починаємо розходитися в різні боки, але тоді обоє обертаємося та дивимося одна на одну.

– *Я правильно почула?* – запитую я поглядом.

– *Ти почула правильно,* – каже Ловенія у відповідь.

Будь ласка, міс Гіллі, *читайте*. Читайте, зі швидкістю вітру.

Мінні

Розділ 32

Минає ще один день, а я все ще чую, як голос міс Гіллі вимовляє слова, читає рядки. Я не чую крику. Ще ні. Але вона підходить ближче.

Ейбілін сказала мені, що говорили леді вчора в крамниці «Джитні», але відтоді ми нічого не чули. У мене продовжують падати речі, сьогодні ввечері розбила свою мірну чашку, а Лерой приглядається до мене, наче знає. Саме зараз він п'є каву за столом, а діти зайняли всю кухню, виконуючи уроки.

Я підстрибую, коли бачу Ейбілін, яка стоїть за літніми дверима. Вона прикладає палець до губ і киває мені. Потім – зникає.

– Кіндро, візьми тарілки, Шугар, наглянь за квасолею, Феліціє, дай татові підписати той тест, мамі потрібно трохи повітря.

Раз, і я зникаю за задніми дверима.

Ейбілін стоїть збоку біля будинку у своїй білій уніформі.

– Що трапилося? – запитую я.

Я чую, як усередині кричить Лерой:

– Двійка?

Він не торкнеться дітей. Кричатиме, але це, мабуть, те, що мають робити батьки.

– Телефонувала однорука Ернестіна й казала, що міс Гіллі дзвонить по всьому місті, хто є хто у книжці. Вона говорить білим леді звільнити своїх служниць і навіть не вгадує правильних! Ейбілін така засмучена, що аж тремтить. Вона скручує тканину у білу мотузку. Б'юсь об заклад, що вона навіть не усвідомлює, що принесла обідню серветку.

– Кого вона називає?

– Вона сказала міс Сінклер звільнити Анабель. Тому міс Сінклер звільнила її та забрала ключі від машини, бо позичала їй половину грошей на її купівлю. Анабель уже повернула більшість із них, але все пропало.

– Ото *відьма*, – шепочу я, скрегочучи зубами.

– Це не все, Мінні.

Я чую кроки черевиків на кухні.

– Поквапся, поки Лерой не заскочив, що ми шепочемось.

– Міс Гіллі сказала міс Лу-Енн: «Твоя Ловенія теж є тут. Я це знаю, і тобі потрібно її звільнити. Тобі слід засадити ту негритьянку до в'язниці».

– Але Ловенія не зронила жодного поганого слова про міс Лу-Енн! – заперечую я. – І у неї є Роберт, про якого потрібно піклуватись! Що каже міс Лу-Енн?

Ейбілін кусає губи. Вона хитає головою, і сльози котяться по лиці.

– Вона каже... їй потрібно про це подумати.

– Про що? Звільнення чи в'язницю?

Ейбілін знизує плечима.

– І те, і те, я гадаю.

– Матір Божа! – кажу я, і хочу щось копнути. *Когось.*

– Мінні, а якщо міс Гіллі ніколи не закінчить її читати?

– Я не знаю, Ейбілін. Я просто не знаю.

Ейбілін зиркає на двері, а там за склом стоїть Лерой і дивиться на нас. Він тихо стоїть там, допоки я прощаюся з Ейбілін і повертаюся досередини.

О п'ятій тридцять того ранку Лерой падає на ліжко поряд зі мною. Я прокидаюся від скрипу пружин і смороду алкоголю. Зціплюю зуби, молячись, щоб він не намагався розпочати бійку. Я надто стомлена для цього. В усякому разі добре не спала, хвилюючись про Ейбілін та її новини. Для міс Гіллі Ловенія буде ще одним тюремним ключем на її відьомському поясі.

Лерой совгається, перекидається, незважаючи на те, що його вагітна дружина намагається спати. Коли дурень нарешті вмощується, я чую його шепіт.

– Що за великий секрет, Мінні?

Я відчуваю, що він на мене витріщається, відчуваю його спиртний подих на плечі. Не рухаюся.

– Ти знаєш, я дізнаюся, – шипить він. – Я завжди дізнаюся.

Десь за хвилин десять його дихання сповільнюється, майже зникає, і він перекидає свої руки через мене. *Дякую за цю дитину,* молюсь я. Бо єдине, що мене врятувало, ця дитина в утробі. І це гидка правда.

Я лежу, скрегочучи зубами, дивуючись, переймаючись. Лерой щось запідозрив. І бозна, що трапиться, коли він дізнається. Йому

відомо про книжку, кожному відомо, але дякую, що не те, що його дружина була частиною її. Люди, мабуть, припускають, Мінні не турбується про те, що він дізнається, – о, я знаю, що думають люди. Вони думають: велика, сильна Мінні, вона, звісно, може захистити себе. Але вони не знають, у яке жалюгідне місиво я перетворююсь, коли Лерой б'є мене. Боюсь ударити його у відповідь. Боюсь, що він покине мене, якщо я це зроблю. Знаю, що це безглуздо, і дуже серджуся на себе через власну слабкість. Як можна любити чоловіка, який б'є до синців? Чому я люблю дурного п'яницю? Одного разу я його запитала:

– Чому? Чому ти мене б'єш?

Він схилився та глянув мені просто в обличчя:

– Якби я тебе не бив, Мінні, хто знає, ким би ти стала.

Я була загнана у пастку в кутку спальні, наче собака. Він бив мене своїм ременем. Саме тоді я вперше про це подумала.

Хто знає, ким я би стала, якби проклятий Лерой припинив мене бити.

Наступної ночі я змусила всіх, разом зі мною, лягати спати рано. Лерой на заводі до п'ятої, а я почуваюся надто важкою, як на свій місяць. Господи, може, то близнюки? Я не плачу лікареві, щоби повідомив мені цю погану новину. Усе, що я знаю, ця дитина вже більша за інших, коли вони народжувалися, а я лише на шостому місяці.

Міцно засинаю. Мені сниться, що я за довгим дерев'яним столом на бенкеті. Я гризу велику запечену лапку індички.

Зриваюсь у вертикальне положення. Моє дихання швидке.

– Хто там?

Серце шалено тріпоче у грудях. Я роззираюся навколо по темній спальні. О пів на першу. Лерой не тут, дякувати Богу. Але мене однозначно щось збудило.

А тоді усвідомлюю, що саме мене розбудило. Я почула те, на що чекала. На що ми всі чекали.

Я почула вереск міс Гіллі.

Міс Скітер

Розділ 33

Розплющую очі. Груді ходором ходять. Мене заливає піт. Шпалери зеленими виноградними лозами тягнуться вгору по стіні. Що мене розбудило? Що то було?

Устаю з ліжка та прислухаюся. Це не був звук маминого голосу. Надто пронизливий. Це був крик, такий, наче щось розривається навпіл.

Я сідаю у ліжку та прикладаю руку до грудей. Серце все ще шалено калатає. Усе йде не так, як планували. Люди знають, що книжка про Джексона. Не можу повірити, що забула, як у біса повільно читає Гіллі. Б'юсь об заклад, що вона розповідає людям, ніби прочитала більше, ніж є насправді. Тепер усе виходить із-під контролю, служницю на ім'я Анабель звільнено, білі жінки перешіптуються про Ейбілін, і Ловенію, і хтозна про кого ще. А іронія в тому, що я гризу лікті, очікуючи, що Гіллі заговорить, тоді, коли єдина в цьому місті, хто більше не переймається тим, що вона скаже.

А якщо книжка – це жахлива помилка?

Я глибоко, аж до болю вдихаю. Намагаюся думати про майбутнє, не про теперішнє. Місяць тому я розіслала п'ятнадцять резюме в Даллас, Мемфіс, Бірмінгем, п'ять інших міст – і знову в Нью-Йорк. Місіс Стайн дозволила вписати її як рекомендацію, що, мабуть, єдина варта уваги рід на сторінці, рекомендація від когось із видавництва. Я дала роботи, які мала впродовж останніх років:

Щотижневий оглядач із домоведення для газети «Джексона Джорнал», автор дискусійної книжки «Прислуга» про темношкірих служниць та їхніх білих роботодавців, «Гарпер енд Роу».

Я справді не вказувала книжку, хотіла лише один раз її надрукувати. Однак тепер, навіть, якщо таки одержу пропозицію роботи у великому місті, не можу покинути Ейбілін серед усього цього безладу. Не тоді, коли все так погано.

Але, Боже, та я повинна забиратися з Міссісіпі. Крім мами й тата, у мене тут нікого не залишилося, ні друзів, ні справді важливої роботи, ні Стюарта. І не просто звідси. Надсилаючи своє резюме у газети «Нью-Йорк Пост», «Нью-Йорк Таймс», журнал «Гарперс Мегезін»,

журнал «Нью-Йоркер», я знову відчувала те хвилювання, у коледжі, так прагнула там бути. Не Даллас, не Мемфіс – Нью-Йорк Сіті, де, як вважають, живуть письменники. Але я не отримала жодної відповіді, нізвідки. А якщо я ніколи не виїду? Якщо я застрягла. Тут. Назавжди?

Лягаю й дивлюся, як перші промені сонця проникають у вікно. Усвідомлюю, що цей пронизливий крик був *моїм*.

Стою в аптеці «Брентс», вибираючи мамі крем «Ластре» та мило «Вінолія», тоді як містер Робертс готує її рецепт. Мама говорить, що їй більше не потрібні ліки, що єдині ліки від раку – це донька, яка не підстригає волосся та носить надто короткі сукні, навіть у неділю: хтозна, яких би вульгарностей я накоїла, якби вона померла.

Я просто вдячна, що мамі краще. Якщо мої п'ятнадцятисекундні заручини зі Стюартом стимулювали мамине бажання жити, то факт, що я знову самотня, підживив її силу ще більше. Вона була очевидно розчарованою нашим розставанням, але потім пречудово оговталась. Мама надумалася звести мене із троюрідним братом – йому тридцять п'ять, він гарний і відверто гомосексуаліст.

– Мамо, – почала я після вечері, коли він пішов. Але як вона могла цього не помітити? – Він... – але зупинилася. Замість цього погладила її руку. – Він сказав, що я не його тип.

Тепер я кваплюся вийти з аптеки до того, як заїде хтось зі знайомих. До цього часу я мала би звикнути до своєї ізольованості, та не звикла. Я сумую за друзями. Не за Гіллі, а за Елізабет, за колишньою милою Елізабет із вищої школи. Стало важче із закінченням книжки: я не могла більше відвідувати Ейбілін. Ми вирішили, що це занадто ризиковано. Мені понад усе бракує візитів до неї додому та розмов із нею.

Щокілька днів я спілкуюся з нею телефоном, але це не те, що сидіти за одним столом. *Будь ласка*, думаю я, коли вона розповідає мені про останні події у місті, *будь ласка, нехай це завершиться чимось добрим*. Але поки що нічого. Лише дівчата пліткують, сприймаючи книжку, як гру, намагаючись відгадати хто є хто, та Гіллі звинувачує не тих людей. Я була тією, хто запевнив темношкірих служниць, що нас не викриють, і я відповідальна за це.

Теленькає дзвінок на входних дверях. Я глипаю туди, досередини заходять Елізабет і Лу-Енн Темплтон. Я повертаюся назад до кремів,

сподіваючись, що вони мене не бачать. А потім визираю понад полицками, щоби підглянути. Вони прямують до буфетної стійки, притулившись одна до одної, наче школярки. Лу-Енн, як завжди, одягнена на довгий рукав у літню спеку та з незмінною усмішкою. Цікаво, чи знає вона, що є у книжці.

У Елізабет начесане спереду волосся, а на спині шарф, жовтий шарф, який я подарувала їй на двадцятитриріччя. Я хвилинку там стою, дозволяючи собі відчути, як це дивно, дивитись на них, знаючи те, що знаю я. Вона дочитала до десятого розділу (мені Ейбілін сказала минулого вечора) та все ще не має жодного уявлення, що читає про себе та своїх друзів.

– Скітер? – кличе містер Робертс зі свого місця над касовим апаратом. – Ліки для вашої мами готові.

Ідучи до прилавка, повинна проминути Лу-Енн та Елізабет біля буфетної стійки. Вони продовжують стояти спиною до мене, та у дзеркалі помічаю їхні очі, які за мною стежать. Вони відразу ж опускають їх.

Я плачу за ліки і за тубики, і щось в'язке, та прошмигну назад проходом. Коли намагаюся втекти вздовж віддаленого боку магазину, з-за стійки із гребінцями з'являється Лу-Енн Темплтон.

– Скітер? – кличе вона. – У тебе є хвилинка?

Я стою там, здивовано кліпаючи. Понад вісім місяців ніхто не цікавився мною навіть на секунду, що набагато менше, ніж хвилинка.

– М-м, звісно, – обережно відповідаю я.

Лу-Енн глипає у вікно, і я бачу Елізабет, яка прямує до машини з молочним коктейлем у руці. Лу-Енн махає рукою, щоб я наблизилась до шампунів і засобів для полегшення розчісування волосся.

– Твоя мама, сподіваюсь, їй краще? – запитує Лу-Енн. Проте її усмішка не така сяюча, як зазвичай. Вона обсмикує довгі рукави сукні, хоча її лоб укривають дрібні краплі поту.

– Їй краще... усе ще ремісія.

– Я така рада.

Вона киває, і ми стоїмо, ніяково туплячись одна на одну. Лу-Енн глибоко вдихає:

– Я знаю, ми не розмовляли певний час, але, – вона стихає голос, – я просто подумала, тобі слід бути в курсі, що говорить Гіллі. Вона говорить, що ти написала ту книжку... про служниць.

– Я чула, що книжку було написано анонімно, – це моя швидка відповідь; я навіть не впевнена, що хочу вдавати, ніби прочитала її. Попри те, що кожен у місті її читає. Усі три книгарні розпродали книжку, а бібліотека має список бажаючих прочитати її на два місяці вперед.

Вона підняла долоню вгору, наче знак стоп.

– Я не бажаю знати, чи це правда. Але Гіллі... – Вона підступає до мене ближче. – Гіллі Голбрук днями зателефонувала мені й порадила звільнити мою служницю Ловенію. – Вона стискає зуби та хитає головою.

Будь ласка. Я затамувала подих. Будь ласка, не кажи, що ти її звільнила.

– Скітер, Ловенія... – Лу-Енн дивиться мені в очі, – вона єдина причина того, що я можу інколи піднятися з ліжка.

Я не кажу нічого. Можливо, це пастка, влаштована Гіллі.

– І я впевнена, що ти маєш мене за якусь німу... що погоджуюся з усім, що говорить Гіллі.

На її очах виступають сльози. Її губи тремтять.

– Лікарі наполягають, щоб я поїхала до Мемфіса... для *шокової терапії*... – Вона затуляє обличчя, але сльоза котиться по її пальцях. – Від депресії та... спроб, – шепоче.

Я дивлюся на її довгі рукави та міркую, чи це те, що вона намагається приховати. Я сподіваюся, що ні, але здригаюсь.

– Звичайно, Генрі говорить, що мені потрібно або взятися за розум, або забиратися. – Вона вдає наче марширує, намагаючись усміхатись, але на обличчя швидко повертається сум.

– Скітер, Ловенія найсміливіша людина з моїх знайомих. Навіть із усіма власними проблемами вона сідає та розмовляє зі мною. Допомагає мені прожити день. Коли я читала те, що вона написала про мене, про допомогу її внуку, я ще ніколи в житті не відчувала таку вдячність. Це найкраще, що я відчувала впродовж останніх місяців.

Не знаю, що відповісти. Це єдина хороша річ, яку я чула про книжку, тож прагну, щоб вона розповіла мені більше. Гадаю, Ейбілін іще теж цього не чула. Але також я й стурбована: зрозуміло, Лу-Енн відомо.

– Якщо ти насправді написала її, якщо плітки Гіллі – правда, просто хочу, щоб ти знала: я ніколи не звільню Ловенію. Я сказала

Гіллі, що подумаю про це, але якщо Гіллі Голсбрук знову колись мені нагадає, то кину їй в обличчя, що вона заслуговує цей пиріг і навіть більше.

– Як... що змусило тебе вважати, що це Гіллі?

Наш захист – наша гарантія, вона зникла, якщо викрито таємницю пирога.

– Можливо, вона, а, можливо, й ні. Але так подекують. – Лу-Енн хитає головою.

– Потім, цього ранку я чула, як Гіллі переконує всіх, що книжка навіть не про Джексон. Хтозна чому.

Я, глибоко зітхаючи, шепочу:

– Слава Богу.

– Ну, незабаром Генрі буде вдома.

Вона поправляє сумочку на плечі та випростується. Усмішка з'являється на її обличчі, ніби маска.

Вона повертається до дверей, але, відчиняючи їх, оглядається на мене:

– Я ще одне тобі скажу. Гіллі Голсбрук не отримає мій голос під час голосування за президента Ліги в січні. Чи ще колись, з тієї самої причини.

Після цього вона виходить, за нею тельнякає дзвіночок.

Я затримуюся біля вікна. На вулиці починає сіятись дрібний дощ, змочуючи глянсуваті машини та згладжуючи чорний тротуар. Я спостерігаю, як Лу-Енн забігає на парковку, і думаю: *Так багато чого не знаєш про людину.* Я розмірковую над тим, чи могла би полегшити її життя, якби спробувала. Якби ставилася до неї трішки краще. Чи не це було основним посилом книжки? Щоб жінки зрозуміли: *Ми лише дві різні групи людей. Небагато нас розділяє. Не так багато, як я гадала.*

Але Лу-Енн, вона осягнула мету книжки ще до того, як прочитала її. Цього разу саме я пропустила суть.

Того вечора я телефоную Ейбілін чотири рази, але лінію зайнято. Кладу слухавку й трохи сиджу в комірчині, вглядаючись у банки з варенням із фіг, закритим Константін до того, як фігове дерево

загинуло. Ейбілін казала мені, що служниці постійно обговорюють книжку й те, що відбувається. Вона отримує шість або сім телефонних дзвінків щовечора.

Я зітхаю. Сьогодні середа. Завтра здаю свою колонку міс Мирни, написану шість тижнів тому. Я вже настрочила їх зо два десятки – знічев'я. Після цього нічого робити, окрім хвилюватись.

Іноді, коли мені нудно, не можу не замислюватися над тим, яким було би моє життя, якби я не написала книжки. У понеділок я би грала у бридж. А завтра ввечері відвідувала би збори Ліги та здавала б інформаційний вісник. Потім, у п'ятницю ввечері, Стюарт вів би мене на вечерю, і ми б гуляли допізна, і я була б утомлена, коли б ми йшли грати теніс у суботу. Втоплена, і задоволена і... розчарована.

Бо коли б Гіллі називала служницю злодійкою, а я би просто сиділа там і слухала. А коли Елізабет хапала би руку своєї дитини надто міцно, я би дивилася вбік, наче не помічаю цього. І я була би заручена зі Стюартом, не носила би коротких суконь, лише коротке волосся, і не думала би вчинити щось ризиковане, як-от написати книжку про темношкірих домробітниць, надто налякана, що він мене осудить. І оскільки я б ніколи не обманювала та не казала собі, що справді змінила думки таких людей, як Гіллі й Елізабет, мені більше не потрібно прикидатися, що згодна з ними.

Я виходжу із задушливої комірчини із панічним відчуттям. Взуваю свої чоловічі мексиканські сандалі та йду в теплу ніч. Повний місяць, і достатньо світла. Забула перевірити поштову скриньку вдень, а я єдина, хто взагалі це робить. Відкриваю її, а там один-єдиний лист. Він із «Гарпер енд Роу», отже, мав би бути від місіс Стайн. Я здивована, що вона щось надіслала сюди, бо всі контракти на книжку надходять на скриньку на пошті, про всяк випадок. Занадто темно, щоб читати, тому встромляю його до задньої кишені своїх синіх джинсів.

Замість піднятися стежкою, зрізаю шлях через сад, відчуваючи в себе під ногами м'яку траву, обминаючи ранні груші, які попадали. Знову вересень, і я тут. Усе ще тут. Навіть Стюарт переїхав. У статті про сенатора кількатижневої давності йшлося, що Стюарт перевів свою нафтову компанію до Нью-Орлеана, тож він знову може проводити час у морі на бурових установках.

Я чую хрускіт гравію. Одначе не бачу машини, яка їде доріжкою, тому що з якоїсь причини фари не ввімкнено.

Спостерігаю, як вона припарковує «олдсмобіль» навпроти будинку, глушить мотор, але залишається всередині. На нашому ганкові горить жовте світло, мерехтливе через нічних комах. Вона сперлася на кермо так, наче хоче дізнатися, хто є вдома. Що у біса вона хоче? Я кілька секунд вглядаюсь. Тоді думаю: *Дістатися до неї першою.* Дістатися до неї до того, як вона скоїть те, що планує.

Я тихо перетинаю подвір'я. Вона закурює цигарку, викидає сірник через відчинене вікно на наш в'їзд.

Підступаю до машини ззаду, але вона мене не помічає.

– Чекаєш на когось? – запитую біля вікна.

Гіллі підстрибує та випускає цигарку на гравій. Вишпортується з машини, захряскує двері, задкуючи від мене.

– Не наближайся навіть на дюйм, – каже вона. Тому я зупиняюся там, де є, і просто дивлюся на неї. Хто б на неї не дивився? Її чорне волосся скуйовджене. Одне пасмо неохайно стирчить угору. Половина блузки незаправлена, жир розтягнув ґудзики, і я зауважую, що вона набрала ще ваги. І є... ранка. Вона в кутику рота, покрита кірочками та яскраво червона. Я не бачила Гіллі такою відтоді, як Джонні покинув її в коледжі.

Вона оглядає мене знизу вгору.

– Що ти якась гіпі тепер? Боже, твоя бідна мама, мабуть, дуже збентежена тобою.

– Гіллі, чому ти тут?

– Повідомити тобі, що я зв'язалася зі своїм адвокатом, Гіббі Гудменом, який є в Міссісіпі експертом за номером один із законів про наклепи, і в тебе великі проблеми, міс. Ти сядеш у в'язницю, знаєш це?

– Ти не можеш нічого довести, Гіллі. Я обговорила це із правовим відділом «Гарпер енд Роу». Ми були дуже обережні, щоб залишитися невідомими.

– Ну, я на сто відсотків впевнена, що ти написала це, тому що у місті немає нікого вульгарнішого, як ти. Так злигатися з негритосками.

Справді незрозуміло, як ми були друзями. Я думаю про те, щоб зайти досередини та замкнути двері. Але в її руці конверт, і це змушує мене нервувати.

– Я в курсі, що є багато розмов, Гіллі, і багато пліток...

– О, ті розмови мене не ранять. Кожен у місті знає, що це не Джексон. Це якесь місто, яке ти вигадала у своїй маленькій хворій голові, і я також знаю, хто тобі допоміг.

Я зціплюю зуби. Йй, очевидно, відомо і про Мінні, і про Ловенію, але чи відомо йй про Ейбілін? Чи про інших?

Гіллі махає переді мною конвертом і хрипить:

– Я тут, щоби повідомити твою матір про твій *учинок*.

– Ти збираєшся набрехати на мене моїй *мамі*? – Я сміюся, але правда в тому, що мама не знає про це нічого. І я хочу, щоб так і тривало. Вона буде нажахана та засоромлена через мене... зиркаю на конверт. А якщо це зробить її хворою знову?

– Так, без сумніву.

Гіллі піднімається сходами, високо задерши голову.

Я швидко рухаюсь слідом за нею до вхідних дверей. Вона їх відчиняє та заходить так, наче до власного дому.

– Гіллі, я тебе сюди не запрошувала, – говорю я, вхопивши її за руку. – Іди...

А потім з-за рогу з'являється мама, і я відпускаю руку.

– Ого, Гіллі, – каже мама. Вона в халаті, її палиця погойдується під час ходьби. – Минуло так багато часу, люба.

Гіллі кліпає декілька разів, витріщаючись на неї. Хтозна, Гіллі більше шокована виглядом моєї мами чи навпаки. Мамине колись густе каштанове волосся тепер біле та рідке. Тремтяча рука на палиці, мабуть, як рука скелета для того, хто її не бачив. Але найгірше, у мами немає всіх зубів, лише передні. Ямки на її щоках глибокі, як у мерця.

– Місіс Фелан, я... я тут...

– Гіллі, ти хвора? У тебе страхітливий вигляд.

Гіллі облизує губи.

– Ну я... я не мала часу, щоб домовитися заздалегідь...

Мама трясє головою.

– Гіллі, *люба*. Жоден молодий чоловік не хоче прийти додому та узріти таке. Поглянь на своє волосся. А це... – Мама супитьсь, дивлячись на холодну болячку. – Це непривабливо, люба.

Я не зводжу очей із листа. Мама показує пальцем на мене. – Я завтра зателефоную Фенні Мей і запишу на прийом вас обох.

– Місіс Фелан, це не...

– Немає потреби дякувати мені, – перебиває мама. – Це найменше, що я можу зробити для тебе тепер, коли твоєї рідної мами немає поряд, щоби покерувати. Тепер я йду спати. – І мама шкутильгає до спальні. – Не надто пізно, дівчата.

Якусь секунду Гіллі стоїть із роззявленим ротом. Нарешті вона прямує до дверей, різко розчиняє їх навстіж і виходить. Лист усе ще в її руці.

– У тебе проблеми на все життя, Скітер, – шипить вона до мене, вдаряючи словами, наче кулаком. – А ті твої негри?

– Про кого саме ти говориш, Гіллі? – питаю. – Ти не знаєш нічого.

– Не знаю, справді? Та Ловенія? Я про неї подбала. Лу-Енн готова вигнати її.

Пасмо на маківці погойднується, коли вона киває головою.

– І скажи тій Ейбілін, наступного разу, коли їй закортить написати про мою любу подругу Елізабет, ха-ха, – продовжує вона, злісно посміхнувшись. – Ти пам'ятаєш Елізабет? Ти була на її весіллі?

Мої ніздрі розширюються. Я хочу її вдарити, почувши ім'я Ейбілін.

– Висловимося стисло, Ейбілін вартувало бути трохи розумнішою та не згадувати про тріщину у формі літери «Г» на обідньому столі бідної Елізабет.

Моє серце зупинилося. Клята тріщина. Якою тупою я була – припуститися такої помилки.

– І не сподівайся, що я забула Мінні Джексон. Я маю великі плани на цю негритоску.

– Обережно, Гіллі, – ціджу я крізь зуби. – Не викривай зараз себе. – Я звучу такою впевненою, але всередині тремчу, міркуючи про те, що це за плани.

Її очі розширюються.

– То не я та, ХТО З'ЇЛА ТОГО ПИРОГА!

Вона обертається та крокує до машини. Смикає двері, щоб відчинити.

– Скажи тим негритоскам, нехай краще чекають на напад. Нехай остерігаються того, хто прийде до них.

Тремтячою рукою набираю номер Ейбілін. Беру слухавку в комірчині та зачиняю двері. Відкритий лист від «Гарпер енд Роу» в

моїй другій руці. Таке відчуття, що північ, а лише о пів на дев'яту.

Ейбілін відповідає, і в мене вихоплюється:

– Гіллі приходила сюди сьогодні ввечері. Вона *знає*.

– Міс Гіллі? Знає що?

Тоді я чую звіддалік голос Мінні.

– Гіллі? Що міс Гіллі?

– Мінні... тут, зі мною, – говорить Ейбілін.

– Ну, я вважаю, їй треба це теж послухати, – кажу я, хоча воліла би, щоб Ейбілін розповіла їй пізніше, без мене. Описуючи, як тут з'явилася Гіллі, вдерлася до будинку, чекаю, поки вона повторить усе для Мінні. Ще гірше чути все з уст Ейбілін.

Ейбілін повертається до телефона й зітхає.

– Це тріщина на столі в їдальні Елізабет... це те, як Гіллі дізналася напевне.

– Боже, та *тріщина*. Не можу повірити, що я це вмістила.

– Ні, я повинна була це помітити. Мені шкода, Ейбілін.

– Гадаєте, міс Гіллі піде сказати міс Ліфолт, що я написала про неї?

– Вона не може їй сказати, – озивається Мінні. – Тоді вона визнає, що це Джексон.

Я усвідомлюю, яким вдалим був план Мінні.

– Згодна, – видаю. – Думаю, Гіллі нажахана, Ейбілін. Вона не знає, *що* робити. Вона погрожувала, що збирається наговорити моїй мамі на мене.

Тепер, коли шок від слів Гіллі минув, я майже сміюся з цієї думки. Це найменший із наших клопотів. Якщо моя мама пережила мої розірвані заручини, вона спроможна пережити й це. Я матиму справу із цим лише тоді, коли це трапиться.

– Тоді нам не залишається нічого, крім чекати, – підсумовує Ейбілін, але, схоже, що вона нервує. Мабуть, зараз не найкращий час, щоби викласти їй мої інші новини, та не впевнена, що можу стриматись.

– Я отримала... листа сьогодні. Від «Гарпер енд Роу», – додаю. – Гадала, що він від міс Стейн, але ні.

– Що тоді?

– Це пропозиція роботи в журналі «Гарперс Мегезін» у Нью-Йорку. Асистентом випускового редактора. Я цілком упевнена, що її

мені знайшла місис Стейн.

– Це так добре! – вигукує Ейбілін, а потім. – Мінні, міс Скітер отримала пропозицію працювати в Нью-Йорку!

– Ейбілін, я не можу її прийняти. Я лише хотіла поділитися з вами. Я... – я вдячна за те, що принаймні можу розповісти Ейбілін.

– Що ви маєте на увазі, не можете прийняти? Це те, про що ви мріяли.

– Я не можу поїхати зараз, коли все погіршується. Я не покину вас у таких неприємностях.

– Але... погані речі трапляться, будете ви тут, чи ні.

Боже, почувши, як вона це говорить, хочу плакати. У мене вихоплюється стогін.

– Я не це мала на увазі. Нам невідомо, що станеться. Міс Скітер, вам потрібно приставати на цю пропозицію.

Я справді не знаю, що робити. Частина мене думає, що не варто було зізнаватись Ейбілін, звичайно, вона б порадила мені їхати, але я мусила комусь сказати. Я чую, як вона шепоче Мінні. – Вона каже, що не прийме її.

– Міс Скітер, – промовляє Ейбілін назад у слухавку, – я не маю на меті сипати вам сіль на рану, але... ваше життя тут, у Джексоні, – не мед. Вашій мамі краще і...

Я чую приглушені слова та рух слухавкою, і раптом у телефоні голос Мінні.

– Послухайте мене, міс Скітер. Я потурбуюся про Ейбілін, а вона потурбується про мене. А у вас нічого тут не зосталось, окрім ворогів у Молодшій Лізі, і мами, яка доведе вас до п'ятики. Ви спалили всі мости. І ви *ніколи* не знайдете собі іншого хлопця в цьому місті, кожен це знає. Тому не повзіть своїм білим задом до Нью-Йорка, а *біжіть*.

Мінні вішає слухавку, не давши мені зронити й слова, і я сиджу, витріщаючись на німу слухавку в одній руці та лист у іншій. *Справді? Думаю я, насправді міркуючи про це вперше. Я справді можу це зробити?*

Мінні має слухність, і Ейбілін також. Мене нічого тут не тримає, крім мами й татка, а перебування тут заради батьків напевне зруйнує наші стосунки, але...

Я спираюся на полицки, заплющую очі. Їду. Я їду до Нью-Йорка.

Ейбілін

Розділ 34

Сьогодні на срібному сервізі міс Ліфолт дивні плями. Можливо, через високу вологість. Я обходжу довкола столу для бриджу, поліруючи кожен виріб знову та переконуючись, що плями й далі там. Малюк, він почав хапати речі, ложки, копійки та шпильки. Він запахає їх у підгузок, ховає. Інколи зміна підгузків – це як пошук скарбів.

Дзвонить телефон, тому йду на кухню та відповідаю.

– Сьогодні маю трохи новин, – повідомляє Мінні телефоном.

– Що ти чула?

– Міс Ренфро стверджує, що *знає*, що то міс Гіллі, вона з'їла пиріг.

– Мінні гигоче, але моє серце починає битися в десять разів швидше.

– Господи, міс Гіллі буде тут за п'ять хвилин. Краще їй пошвидше загасити ту пожежу. – Це божевілля, ми вболіваємо за неї. Це бентежить мій розум.

– Я набирала одноруку Ернестіну.... – Мінні замовкає. Певно, зайшла міс Селія. – Гаразд, вона пішла. Я набирала одноруку Ернестіну, і та розповіла, що міс Гіллі репетувала по телефону весь день. І міс Клара, їй відомо про Фанні Амос.

– Вона звільнила її? – міс Клара оплатила навчання в коледжі хлопця Фанні Амос, одна з хороших історій.

– Не-а. Тільки сиділа із роззявленим ротом і книжкою в руці.

– Слава Богу. Зателефонуй мені, якщо почувеш більше, – прошу. – Не турбуйся, що відповідь міс Ліфолт. Скажи, що це щодо моєї хворої сестри. – І, Господи, не карай мене за цю брехню. Найменше, що мені потрібно, так це те, щоб захворіла моя сестра.

За декілька хвилин потому, як ми повісили слухавки, тельнякає дверний дзвінок – і я вдаю, що не чую. Я так нервую, що маю стикнутись лице в лице з міс Гіллі, після того, що вона набалакала міс Скітер. Не можу повірити, що вписала ту тріщину у формі літери «Г». Я виходжу до своєї вбиральні та просто сиджу, розмірковуючи про те, що трапиться, якщо мені треба буде покинути Мей Моблі. Господи, молюся я, якщо мені потрібно залишити її, дай їй когось доброго. Не покидай лише із міс Тейлор, яка їй втовкмачує, що темношкірі брудні, її бабусею, що витискає з неї подяки, та холодною міс Ліфолт. Вхідний

дзвінок у будинку тельнякає знову, але я остаюся на місці. Зроблю це завтра, обіцяю я собі. Просто, про всяк випадок, попрощаюся з Мей Моблі.

Повертаючись, я чую розмову всіх леді за столом. Голос міс Гіллі гучний. Прикладаю вухо до кухонних дверей, боячись туди ввійти.

– ...не Джексон. Ця книжка – мотлох, ось що. Б'юсь об заклад, її вигадала якась негритоска...

Чую скрип крісла й знаю, що міс Ліфолт збирається йти шукати мене. Більше не можу відкладати. Відчиняю двері, тримаючи в руках глечик із холодним чаєм. Іду навколо столу, опустивши очі.

– Я чула, що тією героїнею Бетті може бути Шарлін, – говорить міс Джені, широко вирячивши очі. Поряд із нею міс Лу-Енн дивиться кудись уперед, наче їй байдуже – чи так, чи так. Я б хотіла поплескати їй по плечі. Якби я могла висловити їй мою радість, що вона є білою леді Ловенії, та нічого не викрити. Одначе знаю, що не можу. І не можу нічого сказати про міс Ліфолт тому, що вона просто супиться, як завше. Та лице міс Гіллі пурпурове, ніби слива.

– А служниця в четвертому розділі? – продовжує міс Джені. – Я чула, що Сіссі Такер говорить...

– Книжка *не про Джексон!* – Міс Гіллі майже верещить, і я підстрибую, наливаючи чай. Крапля чаю випадково падає на порожню тарілку міс Гіллі. Вона дивиться на мене й, мовби магнітом, притягує мій погляд.

Тихо та непривітно цідить:

– Ти розлила, Ейбілін.

– Вибачте, я...

– Витри.

Тремтячи, я витираю ганчіркою, через яку тримаю глечика за ручку.

Вона вглядається у моє обличчя. Я змушена опустити очі. Відчуваю між нами напружену таємницю.

– Принеси мені нову тарілку. Ту, яку ти не забруднила своєю нечистою ганчіркою.

Приношу їй нову тарілку. Вона обстежує її та досить голосно сопе. Потім обертається до міс Ліфолт і говорить:

– Цих людей навіть не можна *навчити* бути чистими.

Цього вечора я маю сидіти в міс Ліфолт допізна. Тоді, як Мей Моблі спить, дістаю записник для молитов і починаю за списком. Я радію за міс Скітер. Вона телефонувала мені цього ранку й казала, що пристала на пропозицію про роботу. Через тиждень вона переїжджає до Нью-Йорка. Але, Господи, мені не вдається припинити підскакувати, щоразу, коли чую шум, гадаючи, що то, мабуть, міс Ліфолт заходить у двері й казатиме, що знає правду. Діставшись додому, я надто нервую, щоб лягати спати. У суцільній темряві йду до задніх дверей Мінні. Вона за столом, читає газету. Це єдина частина доби, коли вона не бігає навколо, щоб витерти щось, нагодувати когось або змусити діяти правильно. У будинку так тихо, що я розумію: щось не гаразд.

– Де всі?

Вона знизує плечима:

– Пішли спати або на роботу.

Відсуваю крісло та сідаю.

– Я просто хочу знати, що трапиться, – починаю. – Знаю, що повинна бути вдячною, що це не позначилося на мені, але від цього очікування божеволію.

– Станеться. Досить незабаром, – відповідає Мінні так, наче ми розмовляємо про каву, яку п'ємо.

– Мінні, як ти можеш бути такою спокійною?

Вона зиркає на мене, кладе руку на живіт, який раптом з'явився впродовж останніх двох тижнів.

– Знаєш міс Чотард, якій прислуговує Віллі Мей? Учора вона запитала Віллі Мей, чи вона поводить з нею так погано, як та жахлива леді з книжки. – Мінні пирхає. – Віллі Мей відповіла, що їй є куди рости, але вона не така аж погана.

– Вона справді про це запитала?

– Тоді Віллі Мей розповідала їй про все, що всі інші білі леді робили їй, доброго та поганого, а та біла леді слухала. Віллі Мей каже, що вона там тридцять сім років, і це вперше вони сиділи за одним столом разом.

Крім Ловенії, це перша хороша новина, нами почута. Я намагаюся насолодитися нею. Одначе повертаюся до реальності.

– А як щодо міс Гіллі? Як щодо того, що говорить міс Скітер? Мінні, ти що, навіть ні трошки не стурбована?

Мінні відкладає газету.

– Глянь, Ейбілін. Я не брехатиму. Боюсь, Лерой уб'є мене, коли дізнається. Боюсь, що міс Гіллі підпалить мій будинок. Але, – вона хитає головою, – я не можу цього пояснити. У мене відчуття. Мабуть, усе відбувається так, як мало би.

– Справді?

Мінні немов сміється.

– Господи, я починаю висловлюватися так, як ти, еге ж? Певно, старію.

Я штурхаю її ногою. Силкуюся зрозуміти, звідки це в неї. Ми зробили щось сміливе та хороше. А Мінні, мабуть, вона не хоче бути позбавленою того всього, що супроводжує сміливе та хороше. Навіть поганого. Але я не можу вловити спокій, який вона відчуває.

Мінні зазирає назад у газету, але за трохи я виявляю, що вона не читає. Вона просто тупиться у слова, думаючи про щось інше. По сусідству захряскують дверцята чиеїсь машини – вона підскакує. І тоді я її бачу, ту тривогу, що вона прагне приховати. Але чому? Дивуюсь я. Чому вона це приховує від мене?

Чим довше дивлюся, тим більше осягаю, що зробила Мінні. Я не знаю, чому саме тепер до мене це доходить. Мінні змусила нас вписати історію про пиріг для того, щоб захистити нас. Не для того, щоб захистити себе, а щоб захистити мене й інших служниць. Знала, що це тільки погіршить ставлення до неї Гіллі. Але, щоб там не було, вона зробила це для кожного з нас. Вона не хоче, щоби бачили, яка вона налякана.

Я потискаю її руку.

– Ти прекрасна людина, Мінні.

Вона заочує очі та висолоплює язика, наче я їй подала тарілку з печивом для собаки.

– Я знала, що ти старієш, – промовляє вона.

Ми обоє тихо сміємося. Пізно, і ми такі втомлені, але вона встає, ще наповнює свою чашку кавою та ставить мені чашку чаю. Я повільно п'ю. Ми розмовляємо до пізньої ночі.

Наступний день субота. Ми всі в будинку. Уся сім'я Ліфолт плюс я. Навіть містер Ліфолт сьогодні вдома. Мої книжки на столику біля ліжка немає. Певний час я не знаю, де міс Ліфолт її поклала. Тоді помічаю на дивані її сумочку: вона запхнула її досередини. Отже, кудись носила. Я заглядаю та бачу, що закладки зникли.

Хочу зазирнути в її очі та з'ясувати, що їй відомо, але більшість дня міс Ліфолт перебуває на кухні, намагаючись приготувати торт. Не дозволяє мені зайти й допомогти. Каже, що це не такий, як один із моїх тортів, це вишуканий рецепт, який вона взяла із журналу «Гурман». Завтра вона дає легкий сніданок для своєї церкви: їдальню заставлено речами для святкування. Вона позичила три каструлі для підігріву їжі у міс Лу-Енн і вісім наборів срібла у міс Гіллі, тому що прийде чотирнадцятеро осіб, а Бог заборонив будь-кому з їхньої церкви використовувати стару хорошу металеву виделку.

Малюк грається з Мей Моблі в її спальні. А містер Ліфолт никається будинком. Подеколи він зупиняється перед спальнею Крихітки, потім крокує далі. Мабуть, думає, що йому слід гратися з дітьми, оскільки субота, але, припускаю, не знає як.

Тому для мене лишається не так багато місць куди піти. Тільки друга година, але я вже прибрала все до найвіддаленішого закутка, відполірувала ванну, випрала одяг. Попрасувала все, навіть зморшки на своєму обличчі. Вигнана з кухні, я не хочу, щоб містер Ліфолт вважав, що вся моя робота – це ігри з дітьми. Нарешті починаю ходити колами також.

Коли містер Ліфолт байдикує в їдальні, я заглядаю й бачу, що Мей Моблі з папірцем у руці навчає Росса чогось нового. Вона любить гратися з маленьким братом у школу.

Іду до вітальні та беруся вдруге витирати пил із книжок. Мабуть, мені не треба йти прощатися з нею про всяк випадок сьогодні, коли всіх так багато.

– Ми гратимемо в гру, – долинає до мене, як Мей Моблі гукає своєму братові. – Тепер ти сідай за стіл, тому що ти у Вулфворсі й ти темношкірий. І ти повинен там сидіти, що б я не коїла, або сядеш у тюрму.

Іду до її спальні якомога швидше, але містер Ліфолт уже там, спостерігає від дверей. Я стою позаду нього.

Містер Ліфолт схрещує руки на своїй білій сорочці. Схиляє голову набік. Моє серце б'ється зі швидкістю одна тисяча миль за годину. Я жодного разу не чула, щоби Мей Моблі згадувала наші секретні історії ще перед кимось, окрім мене. І то тоді, коли її мами немає вдома та ніхто не чує, лише будинок. Але вона так цим захоплена, що й не зважає, що тато слухає її.

– Добре, – продовжує Мей Моблі та допомагає йому повільно вибратися на крісло. – Россе, тобі треба сидіти за вулворфським столом. Не вставати.

Я хочу озватися, але неспроможна видати жодного звуку. Мей Моблі підходить навшпиньки до Росса зі спини, висипає пачку олівців на його голову, і ті з гуркотом падають додолу. Малюк супиться, а вона суворо глипає на нього й наказує:

– Ти не можеш ворухитися. Ти мусиш бути сміливим. І жодних сліз.

Потім вона показує язика та стукає його ляльчиними туфельками. Малюк зиркає на неї так, наче хоче запитати: *Чому я терплю такі нісенітниці?* і, ревучи, сповзає зі стільця.

– Ти програв! – вигукує вона. – Тепер ходи, пограємося в «Назад до автобуса», твоє ім'я Роза Паркс.

– Хто тебе цього навчив, Мей Моблі? – запитує містер Ліфолт, і Крихітка рвучко озиряється. Очі – ніби щойно узріла примару.

Я відчуваю слабкість у всьому тілі. Усе волає *«зайди туди»*. Переконайся, що вона не встряне в халепу, та я не можу наважитися ввійти. Крихітка дивиться просто на мене за плечима свого тата, і містер Ліфолт обертається, бачить мене, а тоді повертається назад до неї.

Мей Моблі пильно дивиться на тата.

– Я не знаю. – Вона переводить погляд на настільну гру, що лежить на підлозі, мовби намірюється почати гратися нею знову. Я бачила, як вона це робить, мені відомо, що думає. Вона думає, якщо займатиметься чимось іншим і ігноруватиме тата, він просто піде.

– Мей Моблі, твій татко поставив тобі запитання. Де ти навчилася такого? – Він схиляється до неї. Мені не видно його обличчя, але я знаю, що він усміхається, тому що Мей Моблі засоромилася: Крихітка любить свого тата. А потім вона карбує голосно та чітко:

– *Міс Тейлор навчила.*

Містер Ліфолт випростується. Іде на кухню, а я назирці. Він повертає міс Ліфолт за плечі й каже:

– Завтра. Ти йдеш до школи та переводиш Мей Моблі до іншого класу. Більше жодної міс Тейлор.

– Що? Я не можу просто поміняти їй учительку...

Я затамувала подих, благаючи. *Так, можеш. Будь ласка.*

– Просто зроби це. – І так, як учиняють усі чоловіки, містер Ліфолт виходить за двері, де йому не потрібно нічого й нікому пояснювати.

Усю неділю я не припиняю дякувати Богові за те, що забрав Крихітку від міс Тейлор. *Дякую, Боже, дякую, Боже, дякую, Боже,* дзвенить у моїй голові, нібито піснеспів. Понеділкового ранку міс Ліфолт прямує до школи Мей Моблі, уся така ошатна, а я майже всміхаюся від повідомлення, що вона збирається зробити.

Коли міс Ліфолт іде, я працюю зі сріблом міс Гіллі. Після вчорашнього сніданку міс Ліфолт виклала його на кухонному столі. Я мию його та впродовж наступної години чищу, дивуючись, як це виконує однорука Ернестіна. Чистити столові прибори із візерунком «гранд бароко» з усіма його завитками та петлями – це робота двох рук.

Після повернення міс Ліфолт кладе сумочку на стіл і каже.

– О, я мала повернути срібло цього ранку, але мусила піти до школи Мей Моблі. Я дізналася, що вона застудилася, бо чхала весь ранок, а вже майже десята година...

– Мей Моблі захворіла?

– Мабуть. – Міс Ліфолт закочує очі. – О, я запізнююсь до перукарні. Коли закінчиш чистити, піди занеси Гіллі срібло замість мене. Я буду після обіду.

Завершивши, я загортаю все срібло міс Гіллі в синю тканину. Іду виймаю Малюка із ліжка. Він щойно прокинувся, дивиться на мене й усміхається.

– Ходи, Малюче, анумо дамо тобі новий підгузок. – Я кладу його на пеленальний столик, знімаю мокрий. Господи всемогутній, там мало не три дитячі конструктори й одна шпилька для волосся міс Ліфолт. Дякувати Богу, це лише мокрий підгузок, нічого іншого.

– Хлопче, – сміюсь я, – ти, як військова база Форт-Нокс.

Він усміхається та регоче. Показує на ліжечко. Я підходжу, обмацую ковдру – й чого там тільки немає: бігуді, мірна ложечка, серветка для вечері. Господи, нам треба щось із цим робити. Але не зараз. Мені потрібно піти до міс Гіллі.

Я прив'язую Малюка у візку та кочу його вулицею до будинку міс Гіллі. Спекотно, сонячно й тихо. Ми піднімаємося доріжкою, і Ернестіна відчиняє двері. З її лівого рукава виглядає кістлява маленька коричнева культя. Я небагато про неї знаю, лишень те, що любить побазікати. Вона ходить до методистської церкви.

– Привіт, Ейбілін, – вітається вона.

– Привіт, Ернестіно, ти, мабуть, бачила, що я йду.

Вона киває та дивиться на Малюка. Він витріщається на культю, ніби боїться, що та вхопить його.

– Я вийшла, поки її немає, – шепоче Ернестіна, а тоді додає: – думаю, ти чула.

– Чула що?

Ернестіна озирається й нахиляється.

– Біла леді Флори Лу, міс Гестер? Вона влаштувала скандал Флорі Лу цього ранку.

– Вона звільнила її?

У Флори Лу були для оповіді погані історії. Вона сердита. Міс Гестер, яку всі вважають дуже милою, дала Флорі спеціальний «засіб для рук», щоб використовувати щоранку. Виявилось, що це був звичайний відбілювач. Флора показувала мені шрам від опіку.

Ернестіна хитає головою.

– Міс Гестер видерла книжку та почала репетувати: «Це я? Це ти про мене пишеш?» А Флора Лу: «Ні, мем. Я не писала жодних книжок. Я навіть п'ятий клас не закінчила». Але міс Гестер продовжувала репетувати: «Я не знала, що відбілювач «Хлорокс» спалив шкіру, не знала, що мінімальна платня була долар двадцять п'ять. Якби Гіллі не говорила всім, що це не Джексон, я би звільнила тебе так швидко, щоб тобі аж голова закрутилася б». Тоді Флора Лу запитала: «Ви маєте на увазі, що мене не звільнено?» А міс Гестер заверещала: «Звільнено? Я не можу тебе звільнити, інакше люди дізнаються, що я розділ десять. Ти застрягла працювати тут решту свого життя». А потім міс Гестер поклала голову на стіл і звеліла Флорі Лу закінчити із посудом.

– Господи, – мовлю я, відчуваючи запаморочення. – Я сподіваюся... що все буде гаразд.

У будинку міс Гіллі вигукує ім'я Ернестіни.

– Я б на це не сподівалася, – шепоче Ернестіна.

Я подаю Ернестіні важку тканину зі сріблом. Вона простягає здорову руку, щоб узяти її, і, гадаю, за звичкою, її культя простягається теж.

Тієї ночі була жахлива гроза. Гримить грім, і я аж упріла за кухонним столом. Тремчу, намагаючись записати свої молитви. Флорі Лу пощастило, але що станеться далі? Просто забагато невідомості та хвилювання...

Стук, стук, стук. Хтось стукає у мої вхідні двері.

Хто там? Я випростуюсь. Годинник над плитою показує вісім тридцять п'ять вечора. На вулиці переїщить дощ. Той, хто добре мене знає, скористався би задніми дверима.

Я навшпиньки йду до входу. Знову стук, майже вистрибую з туфель.

– Хто... хто там? – запитую. Перевіряю, чи замкнено.

– Це я.

– *Господи.* – Я видихаю та відчиняю вхідні двері. Там тремтить мокра міс Скітер. У неї під плащем червона сумка.

– Господи помилуй...

– Я не змогла дійти до задніх дверей. На подвір'ї так багато болота, що я не могла пройти.

Вона боса, у руках тримає свої заляпані болотом мешти. Я швидко зачиняю за нею двері.

– Вас ніхто не помітив, так?

– Там нічого не розгедиш. Я би набрала, але телефон не працює через грозу.

Я знаю, щось мало трапитись, але така рада побачити її обличчя до від'їзду до Нью-Йорка. Ми не бачились сам-на-сам упродовж шести місяців. Я міцно її обіймаю.

– Господи, покажіть мені своє волосся.

Міс Скітер скидає капюшон і розтрушує по плечах довге волосся.

– Воно гарне, – кажу, і маю це на увазі.

Вона зніяковіло усміхається і ставить сумку на підлогу.

– Мама ненавидить його.

Я сміюся, потім глибоко вдихаю, намагаючись приготуватися до будь-якої поганої новини, яку вона мені повідомить.

– Крамниці замовляють більше книжок, Ейбілін. Сьогодні вдень телефонувала місіс Стейн, – вона бере мене за руку. – Вони мають намір видрукувати ще один тираж. Ще п'ять тисяч примірників.

Я просто дивлюся на неї.

– Я не... я навіть не припускала, що вони можуть це зробити, – промовляю я та затуляю рота. Наша книжка знайде місце у п'яти тисячах будинків, на їхніх полицках, поряд із їхніми нічними столиками, позад їхніх унітазів.

– Надійде більше грошей. Принаймні, по сотні доларів кожній із вас. І хто знає. Можливо, буде й більше.

Я кладу руку на серце. Ще не витратила й цента з перших шістдесяти одного долара, а тепер вона мені обіцяє, що буде більше?

– І ще дещо. – Міс Скітер дивиться униз на свою сумку. – Я ходила в газету у п'ятницю та покинула роботу міс Мирни. – Вона глибоко вдихає. – І запропонувала містерові Голдену, щоби наступною міс Мирною стали ви.

– Я?

– Я зізналася, що ви допомагали мені з відповідями протягом тривалого часу. Він сказав, що подумає про це, а сьогодні зателефонував і погодився, якщо ви нікому не відкриєтесь і писатимете відповіді так, як це робила міс Мирна.

Вона вийняла із сумки свій записник, обгорнутий синьою тканиною, та простягнула його мені.

– Говорив, що платитиме вам так само, як і мені, десять доларів на тиждень.

Мені? Працювати на газету білих? Сідаю на диван, розгортаю записник, бачу всі листи та статті з минулих разів. Міс Скітер присідає поряд.

– Дякую, міс Скітер. За це, за все.

Вона всміхається й глибоко вдихає, ніби намагається відігнати сльози.

– Не можу повірити, що завтра ви станете жителькою Нью-Йорка, – говорю.

– Насправді я спочатку їду до Чикаго. Лише на один день. Я хочу побачити Константін, її могилу.

Я киваю.

– Я рада.

– Мама показувала мені некролог. Вона якраз за містом. А потім, наступного ранку, я вирушу до Нью-Йорка.

– Перекажіть Константін вітання від Ейбілін.

Вона сміється.

– Я так нервую. Я ніколи не була в Чикаго чи Нью-Йорку. Я ніколи раніше не була навіть у літаку.

Ми секунду сидимо, слухаючи грозу. Згадую той перший раз, коли міс Скітер прийшла до мого будинку; як нам було незручно. Тепер я почуваюся так, наче ми сім'я.

– Ви боїтеся, Ейбілін? – запитує вона. – Того, що може трапитись? Відвертаюся так, щоб заховати очі.

– Я в нормі.

– Інколи я сумніваюсь, чи це вартувало того. Якщо щось станеться з вами... як я із цим житиму, знаючи, що це через мене?

Вона затуляє очі руками, ніби не хоче бачити, що трапиться.

Іду до спальні й приношу пакунок від преподобного Джонсона. Вона знімає папір і пильно дивиться на книжку, в якій записано всі імена.

– Я хотіла надіслати її до Нью-Йорка, але, думаю, вона потрібна вам зараз.

– Я не... розумію, – мовить вона. – Це мені?

– Так, мем. – Тоді переказую їй послання преподобного про те, що вона частина нашої сім'ї. – Вам потрібно пам'ятати: кожен із цих підписів означає, що це того вартувало.

Вона читає подяки, написані їй коротенькі рядки, проводячи пальцями по чорнилу. Її очі наповнюються сльозами.

– Гадаю, Константін справді пишлася б вами.

Міс Скітер усміхається, і я помічаю, яка вона молода. Після всього нами написаного, після годин утоми та хвилювання, я протягом тривалого часу не бачила цієї дівчини такою, якою вона ще є.

– Ви впевнені, що все гаразд? Якщо я покину вас, із усім цим...

– Їдьте до Нью-Йорка, міс Скітер. Їдьте, щоб знайти своє життя.

Вона всміхається, струшуючи сльози, й говорить:

– Дякую.

Тієї ночі лежу в ліжку та розмірковую. Я така щаслива за міс Скітер. Вона починає своє життя заново. Сльози скочуються по моїх скронях у вуха, а я уявляю, як вона зі своїм довгим волоссям ходить вулицями великого міста, що бачила по телевізору. Частина мене хотіла би теж почати нове життя. Стаття про прибирання – це нове. Одначе я немолода. Моє життя закінчується.

Чим більше я силкуюся заснути, тим більше розумію, що не спатиму більшу частину ночі. Я наче чую гомін з усього міста – людський поговор про книжку. Як людям вдається спати з отим гомоном? Я думаю про Флору Лу: як би було, коли б Гіллі не говорила по всьому місті, що книжка не про Джексон, і міс Гестер звільнила б її. О, Мінні, думаю я. Ти зробила щось таки добре. Ти турбуєшся про всіх, окрім себе. Якби ж я тільки могла тебе захистити.

Схоже, що таємниця міс Гіллі висить на волосині. Щодня ще одна людина стверджує, що знає, що саме вона з'їла того пирога, і міс Гіллі лише затятіше бореться. Уперше в житті мені справді цікаво, хто виграє цю битву. Раніше я завжди вважала, що міс Гіллі, але зараз не знаю. Цього разу міс Гіллі може просто програти.

Перед світанком засинаю на декілька годин. Смішно, але не відчуваю втоми, коли встаю о шостій. Одягаю чисту, випрану у ванній минулого вечора уніформу. На кухні довго п'ю склянку холодної води з-під крана. Вимикаю світло на кухні та прямую до дверей, коли дзвонить телефон. Господи, ще зарано для такого.

Я піднімаю слухавку та чую плач:

– Мінні? Це ти? Що...

– Лероя звільнили минулого вечора. Коли Лерой запитав чому, його бос відповів, що містер Вільям Голбрук звелів йому так учинити. Голбрук сказав йому, що причиною є його дружина негритянка. Лерой прийшов додому та намагався вбити мене голими руками! – Мінні важко дихає та зітхає. – Він викинув дітей на подвір'я, а мене зачинив у ванній і погрожував, що запалить будинок, разом зі мною, замкненою всередині!

Господи, це відбувається. Я затуляю рот, відчуваючи, як падаю в чорну прірву, яку ми створили для себе. Усі ці тижні я чула впевненість у голосі Мінні, а зараз...

– Та *відьма*, – кричить Мінні. – Він збирається вбити мене через неї!

– Де ти зараз, Мінні, де діти?

– На заправці, я прибігла сюди босоніж! Діти побігли до сусідів...

– Вона важко дихає, хлипає та гарчить. – Октавія їде нас забрати. Казала, приїде так швидко, як зможе.

Октавія в Кентоні, двадцять хвилин на північ від міс Селії.

– Мінні, я зараз прибіжу туди...

– Ні, не клади слухавку, будь ласка. Просто побудь на телефоні зі мною, поки вона сюди добереться.

– Із тобою все гаразд? Тебе не поранено?

– Я більше не можу цього терпіти, Ейбілін. Я так не можу...

Вона починає плакати у слухавку.

Це вперше за весь час я чую, що Мінні так говорить. Я глибоко вдихаю, знаючи, як потрібно вчинити. Слова у моїй голові такі чіткі, і її єдиний шанс справді почути мене *саме зараз*, стоячи босоніж на кам'яній підлозі біля телефона на заправці.

– Мінні, послухай мене. Ти ніколи не втратиш своєї роботи у міс Селії. Містер Джонні сам тобі обіцяв. І з книжки прийде більше грошей, міс Скітер дізналася про це минулого вечора. Мінні, ти чуєш, що я кажу: *Тобі більше не треба, щоб Лерой тебе бив*.

Мінні зайшлася плачем.

– Час, Мінні. Чуєш мене? Ти *вільна*.

Досить повільно плач Мінні затихає. Вона затихає повністю. Якби не чула її дихання, то вирішила б, що вона повісила трубку. *Будь ласка, Мінні, благаю я. Будь ласка, скористайся шансом визволитись*.

Вона глибоко, схлипуючи, вдихає. Озивається:

– Я чую, що ти говориш, Ейбілін.

– Ну ж бо, я прийду на заправку та почекаю з тобою. Повідомлю міс Ліфолт, що запізнюсь.

– Ні, – заперечує вона. – Моя сестра... незабаром тут буде. Ми сьогодні залишимося у неї.

– Мінні, це лише на сьогодні чи...

Вона видихає у трубку.

– Ні, – кидає вона. – Я не можу. Я *досить* довго це терпіла. – І я чую, що Мінні Джексон знову стає собою. Її голос тремтить, я знаю,

що їй страшно, але вона промовляє: – Господи, допоможи йому, але Лерой не відає, *ким* стане Мінні Джексон.

Моє серце тьохкає.

– Мінні, ти ж не вб'єш його. Тоді ти сядеш у тюрму, куди хоче спровадити тебе міс Гіллі.

Господи, та тиша довга й жахлива.

– Я не збираюся його вбивати, Ейбілін. Я обіцяю. Ми поживемо в Октавії, доки не знайдемо собі місця.

Я видихаю.

– Вона тут, – каже вона. – Зателефоную тобі сьогодні ввечері.

Коли дістаюся до міс Ліфолт, у будинку справжня тиша. Гадаю, Малюк усе ще спить. Мей Моблі вже пішла до школи. Я залишаю сумку у пральні. Двері до їдальні зачинено, і на кухні гарно, прохолодно.

Ставлю каву та промовляю молитву за Мінні. Вона може побути певний час в Октавії. Судячи із розповідей Мінні, в Октавії чималий фермерський будинок. Мінні ближче до роботи, але далеко до шкіл дітей. Попри це, що важливо, вона буде без Лероя. Я жодного разу не чула, щоб вона говорила, що покине Лероя; а Мінні не повторює двічі. Коли вона щось робить, то робить це відразу.

Я готую пляшечку для Малюка та глибоко вдихаю. Я почуваюся так, наче день уже закінчився, хоч тільки восьма ранку. Але я все ще не втомлена. Не знаю чому.

Відчиняю двері до їдальні. А там міс Гіллі та міс Ліфолт сидять за обіднім столом із одного боку й тупляться в мене.

Якусь мить я стою, стискаючи пляшечку з молоком. Міс Ліфолт усе ще із бігуді на волоссі й у своєму стьобаному халаті. А міс Гіллі вся вирядилась у синій брючний костюм у клітинку. Гидка червона болячка все ще в кутку її рота.

– Доброго ранку, – кажу і починаю іти в кінець кімнати.

– Росс усе ще спить, – відповідає міс Гіллі. – Немає потреби туди йти.

Я зупиняюся на місці й глипаю на міс Ліфолт, але вона розглядає смішну тріщину у формі літери «Г» на своєму обідньому столі.

– Ейбілін, – озивається міс Гіллі та облизує губи. – Коли ти вчора повернула моє срібло, у тій сукняній обгортці не вистачало трьох

приборів. Однієї срібної виделки та двох срібних ложок.

Я втягую повітря.

– Дозвольте... Дозвольте мені піти пошукати на кухні, може, десь позаду закинулось. – Я дивлюся на міс Ліфолт, чи хоче вона, щоб я вчинила саме так, але вона не зводить очей із тріщини. Холодні голки підбираються до моєї шиї.

– Ти знаєш так само добре, як і я, що срібло не на кухні, Ейбілін, – цідить міс Гіллі.

– Міс Ліфолт, ви шукали в ліжку Росса? Він потай хапає речі й ховає їх...

Міс Гіллі досить голосно обурюється:

– Ти чуєш її, Елізабет? Вона хоче перекласти провину на дитину.

Мій розум швидко працює, я намагаюся пригадати, чи рахувала срібло перед тим, як покласти його назад в обгортку. Думаю, так. Я завжди так роблю. Господи, вона ж не каже те, про що я думаю, що каже...

– Міс Ліфолт, ви вже перевірили кухню? Або шафу зі сріблом? Міс Ліфолт?

Одначе вона все ще не дивиться на мене, і я не знаю, що робити. Я ще не знаю, як усе погано. Може, це зовсім і не про срібло, може, це саме про міс Ліфолт і другий розділ...

– Ейбілін, ти можеш повернути мені ці речі сьогодні, інакше Елізабет подасть до суду.

Міс Ліфолт витріщається на міс Гіллі та втягує повітря, наче здивована. А мені цікаво, чия це була ідея – обох чи міс Гіллі?

– Я не крапа жоден срібний сервіз, міс Ліфолт, – кажу, і самі слова змушують мене хотіти бігти.

Міс Ліфолт шепоче:

– Вона каже, що не має їх, Гіллі.

Міс Гіллі навіть не вдає, що чує. Вона зводить брови й карбує мені:

– Тоді мій обов'язок поінформувати тебе, що тебе звільнено, Ейбілін, – сопе міс Гіллі. – Я зателефоную до поліції. Вони знають мене.

– Ма-ма-а, – гукає позаду у своєму ліжечку Малюк. Міс Ліфолт озирається, тоді глипає на Гіллі, ніби сумнівається в тому, що робити.

Я вважаю, що вона зараз розмірковує над тим, як буде зовсім без служниці.

– Е-е-ей-бі-і-і, – кличе Малюк, починаючи плакати.

– Е-ей-бі-і, – кличе ще один дитячий голос, і я усвідомлюю, що Мей Моблі вдома. Вона, напевно, не пішла сьогодні до школи. Я натискаю на груди. *Господи, не дозволяй їй це бачити. Не дай їй почути, що говорить про мене міс Гіллі.* Унизу в коридорі розчиняються двері, і заходить Мей Моблі. Вона дивиться на нас і кашляє.

– Ейбі, мене болить гойло.

– Я... я зараз, маленька.

Мей Моблі кашляє знову, кашель поганий, як собаче гавкання. Я прямую в коридор, але міс Гіллі зупиняє:

– Ейбілін, залишайся на місці. Елізабет спроможна подбати про своїх дітей.

Міс Ліфолт зиркає на Гіллі з виглядом «Я повинна?» Але потім устає й плентається в коридор. Вона забирає Мей Моблі до кімнати Малюка та зачиняє двері. Ми зостаємося тепер лише вдвох – я та міс Гіллі.

Міс Гіллі відкидається на спинку крісла та виголошує:

– Я не терпітиму брехунів.

Мені паморочиться в голові, я хочу присісти.

– Я не краля жодного срібла, міс Гіллі.

– Я не про срібло, – говорить вона, нахилившись уперед. Вона шипить пошепки, так, щоб міс Ліфолт не почула її. – Я говорю про ті речі, які ти написала про Елізабет. Вона й гадки не має, що розділ другий про неї, а я надто хороша подруга, щоб їй це відкрити. І, можливо, я не можу посадити тебе до в'язниці за те, що ти написала про Елізабет, але можу посадити тебе до в'язниці як злодійку.

Я не сяду до в'язниці. *Не сяду*, це все, про що я спроможна думати.

– А твоя подруга Мінні? На неї чекає хороший сюрприз. Я зателефоную Джонні Футу й скажу, що йому потрібно негайно її звільнити.

Кімната розпливається. Я хитаю головою та стискаю кулаки.

– Я досить у добрих стосунках із Джонні Футом. Він слухає, що я...

– Міс Гіллі. – Я промовляю це голосно та чітко. Вона зупиняється. Б'юсь об заклад, міс Гіллі не перебивали років із десять.

Я кажу:

– Я знаю дещо про вас, не забувайте про це.

Вона дивиться на мене, примружившись. Але не говорить нічого.

– А з того, що я чую, матиму багато часу, щоби писати листи у в'язниці. – Я тремчу. Мене кидає в жар. – Часу написати кожній людині у Джексоні правду про вас. Багато часу та безкоштовний папір.

– Ніхто не повірить тому, що ти написала, негритоско.

– Не знаю. Подейкують, я дуже хороша письменниця.

Вона висуває язика й торкається ним до ранки. Тоді відводить погляд.

До того, як може щось відповісти, двері в коридор відчиняються навстіж. Убігає Мей Моблі у нічній сорочці й зупиняється переді мною. Вона схлипує, плаче, а її маленький носик червоний, як троянда. Мабуть, мама їй розповіла, що я йду.

Господи, молюсь я, скажи, що вона не повторювала брехні міс Гіллі.

Крихітка хапається за спідницю моєї уніформи й не відпускає. Я прикладаю руку до її лоба, а вона горить вогнем.

– Крихітко, тобі потрібно повернутись у ліжко.

– Ні-і-і-і, – схлипує вона. – Не йди, Ейбі.

Із спальні виходить насуплена міс Ліфолт, вона тримає на руках Малюка.

– Ейбі! – вигукує він, усміхаючись.

– Привіт... Малюче, – шепочу я. Я тішуся, що він не розуміє, що відбувається.

– Міс Ліфолт, дозвольте мені взяти її на кухню й дати ліки. Жар досить сильний.

Міс Ліфолт зиркає на міс Гіллі, але та сидить зі схрещеними руками.

– Гаразд, іди, – кидає міс Ліфолт.

Я беру Крихітку за маленьку гарячу ручку й веду на кухню. Вона знову заходиться страшним гавкаючим кашлем, і я дістаю дитячий аспірин і сироп від кашлю. Лише тут, зі мною, вона трохи заспокоюється, хоча сльози все ще струменять її личком.

Я садовлю її на стілець, роздушую маленьку рожеву таблетку, змішую її з яблучним пюре та даю їй цілу ложку. Вона ковтає, і я знаю, що їй боляче. Відгортаю назад її волосся. Частина чубчика, що її вона відрізала своїми дитячими ножицями, стирчить угору. Міс Ліфолт заледве може на неї дивитися останнім часом.

– Будь ласка, не йди, Ейбі, – благає вона, беручись плакати знову.

– Я мушу, Крихітко. Мені дуже шкода. – І саме тоді починаю плакати сама. Я не хочу, це лише все погіршує для неї, але не можу зупинитись.

– Чому? Чому ти не хочеш більше мене бачити? Ти дбатимеш про іншу маленьку дівчинку? – Її лобик наморщується, саме так, як і коли її сварить мама. Господи, моє серце стече кров'ю до смерті.

Я беру її личко в долоні, відчуваючи страшний жар від її щічок.

– Ні, маленька, це не причина. Я не хочу тебе покидати, але... – Як я їй це поясню? Не хочу зізнаватись, що мене звільнено, не хочу, щоб вона звинувачувала свою маму та погіршила свої стосунки з нею. – Настав мій час іти на пенсію. Ти моя остання маленька дівчинка, – кажу я тому, що це правда, хоч і не мій вибір.

Я дозволяю їй хвильку поплакати на моїх грудях, а тоді знову беру в долоні її личко. Я глибоко вдихаю та прошу її зробити так само.

– Крихітко, – звертаюся. – Мені потрібно, щоб ти пам'ятала все, що я говорила. Ти пам'ятаєш, що я тобі говорила?

Вона все ще безупинно плаче, але не хлипає.

– Витирати добре попу, після всього?

– Ні, дитинко, інше. Про те, хто ти.

Я вглядаюсь у її темно-карі очі, а вона дивиться у мої. Господи, у неї старечі очі, мовби вона прожила тисячі років. І присягаюсь, що глибоко в її очах бачу жінку, якою вона виросте. Спалах з майбутнього. Вона висока та струнка. Вона горда. У неї краща стрижка. І вона пам'ятає слова, які я вклала в її голову. Пам'ятає, як доросла жінка.

А потім вона говорить так, як мені потрібно.

– Ти – добра, – промовляє вона. – Ти – розумна. Ти – важлива.

– О, *Господи*. – Я пригортаю її гаряче тіло до себе. Почуваюся так, ніби вона щойно зробила мені подарунок. – Дякую, Крихітко.

– Будь ласка, – відповідає вона так, як я її навчила. А потім кладе голову на моє плече, і ми трохи плачемо, аж поки на кухню не заходить міс Ліфолт.

– Ейбілін, – кличе міс Ліфолт досить тихо.

– Міс Ліфолт, ви... впевнені, що ви цього... – Міс Гіллі ступає за нею й глипає на мене. Міс Ліфолт киває з винуватим виглядом.

– Вибач, Ейбілін. Гіллі, якщо хочеш... подати до суду, то на твій розсуд.

Міс Гіллі пирхає на мене й кидає:

– Це не вартує мого часу.

Міс Ліфолт зітхає наче з полегшенням. На якусь мить наші очі зустрічаються, і я переконуюсь, що міс Гіллі мала слухність. Міс Ліфолт і не уявляє, що другий розділ про неї. Навіть якщо в неї і були якісь підозри, вона б ніколи собі не зізналася, що це вона.

Я дуже ніжно відсторонюю Мей Моблі, і вона дивиться на мене, потім на свою маму сонними запаленими очима. Здається, вона боїться наступних п'ятнадцять років свого життя, але зітхає, мовби просто занадто втомлена, щоб думати про це. Я ставлю її на ноги, цілую в лоба, а вона знову тягнеться до мене. Мушу відступити.

Іду до пральні, беру пальто та сумку.

Виходжу через задні двері під жахливий звук: Мей Моблі знову плаче. Прямою доріжкою, також плачучи, знаючи, як сумуватиму за міс Моблі, молячись, щоб її мама виявляла до неї більше любові; але водночас відчуваючи, певною мірою, що я вільна, як Мінні. Вільніша, ніж міс Ліфолт, яка така замкнена у своїй голові, що навіть не впізнає себе, коли читає. І вільніша, ніж міс Гіллі. Та жінка проведе решту свого життя, намагаючись переконати людей, що вона не їла того пирога. Я згадую про Юл Мей, яка сидить у тюрмі. Бо міс Гіллі, вона у власній в'язниці, із довічним терміном.

Я простую розпеченим тротуаром о восьмій тридцять ранку, розмірковуючи, як проводитиму решту свого дня. Решту свого життя. Тремчу та плачу, і біла леді, яка проходить повз мене, супиться. Газета платитиме мені десять доларів на тиждень, і є гроші за книжку, і прийде більше. Утім, цього недостатньо для мене, щоби прожити решту життя. Я не зможу знайти іншу роботу служниці, не з тим, коли міс Гіллі та міс Ліфолт називають мене злодійкою. Мей Моблі була моєю останньою білою дівчинкою. І ось я щойно купила свою нову уніформу.

Попри яскраве сонце, мої очі широко розплющені. Я стою на автобусній зупинці, так само, як і сорок із гаком років. За тридцять

хвилин усе моє життя... завершилось. Можливо, мені слід продовжувати писати, не лише для газети, а ще щось, про людей, яких я знаю, і речі, які я бачила та робила. Можливо, я не занадто стара, щоби почати заново. Думаю, сміюся і одночасно плачу. Тому, що тільки минулої ночі гадала, що все нове для мене скінчилось.

Подяки

Дякую Емі Ейнгорн, моїй редакторці, без зауважень якої ця справа не була б сьогодні успішною. Емі, ви така мудра людина. Я справді щаслива, що працювала з вами.

Спасибі: моєму агентові, Сюзан Рамер, що взяла на себе цей ризик і була така терпляча зі мною; Олександрі Шеллі за її прискіпливе редагування та сумлінні поради; членам групи «Джейн Стрит Воркшоп» за те, що вони такі прекрасні письменники; Рутт Стокетт, Тейту Тейлору, Брансону Ґрину, Лорі Фут, Октавії Спенсер, Ніколь Лав і Жюстін Сторі за читання та сміх, навіть у тих частинах, що були не такі смішні. Спасибі вам, дідусю, Семе, Барбаро та Роберте Стокетти, що допомогли мені згадати старі часи в Джексоні. Найщиріша подяка Кейт Роджерс і моїй дорогій Лілі, за все.

Спасибі всім у «Путнем» за їхній ентузіазм і наполегливу працю. Я дозволила собі окремі неточності в часі, використавши пісню «Часи змінюються», хоча вона вийшла аж 1964 року, і «Шейк енд Бейк» з'явився на прилавках аж 1965 року. Закони Джима Кроу, які фігурують у книжці, було скорочено й узято з чинного законодавства, яке було чинним у різний час по всьому Півдні. Велике спасибі Доріан Гастінгс і Елізабет Вагнер, неймовірно старанним випусковим редакторам, що вказали на ці мої вперті розбіжності й допомогли мені виправити багато інших.

Спасибі Сьюзен Такер, авторці книжки «Спогади південних жінок», чиї добрі відгуки про прислугу та білих роботодавців перенесли мене в той час і в те місце, яких давно вже немає.

І, нарешті, моя запізніла подяка Деметрі Маклорн, яка принесла нас усіх із лікарні, загорнутих у наші дитячі ковдри, і провела своє життя, годуючи нас, прибираючи після нас, люблячи нас і, слава Богу, прощаючи нас.

Надто мало, надто пізно

Кетрін Стокетт про себе

Наша сімейна служниця, Деметрі, зазвичай казала, що збирання бавовни у Міссісіпі в глуху пору літа – то, напевно, найгірше із можливих проведення часу, не беручи до уваги збирання бахії, іншої колючої та низькорослої рослини. Деметрі розповідала нам різні історії про те, як малою вона збирала бавовну. Вона сміялася та кивала пальцем, застерігаючи нас, начебто купка багатих білих дітей могла захопитися збиранням бавовни, як-от цигарками чи міцними алкогольними напоями.

«Ці дні я збирала й збирала. Тоді дивлюсь, а моя шкіра вкрита пухирцями. Я показала їх мамі. Досі ніхто з нас не бачив сонячних опіків на темношкірому. Їх мали лише білі люди!»

Я була надто маленькою, щоб усвідомити: усе, про що вона нам говорила, не надто смішно. Деметрі народилась у Лампкіні, Міссісіпі, 1927 року. Це був жахливий для народження рік: після того почалася Велика депресія. Але якраз учасно для того, щоб дитина могла оцінити в найдрібніших деталях, як це бути бідною темношкірою дівчинкою і жити на фермі здольників.

Деметрі прийшла до нас готувати та прибирати у свої двадцять вісім. Моєму татові було чотирнадцять, а моєму дядькові – сім. Деметрі була огрядною, темношкірою і на той час одруженою з лайливим п'яничкою на ім'я Клайд. Вона не відповідала мені, коли я запитувала про нього. Але, крім теми про Клайда, вона могла розмовляти з нами весь день.

І Господи, як я любила потеревенити з Деметрі. Після школи я сиділа з нею на бабусиній кухні, слухаючи її історії, і спостерігала, як вона замішує торти й смажить курку. Її страви були неперевершеними. Це було щось, що люди могли обговорювати впродовж усього перебування за бабусиним столом. Куштуючи карамельний торт Деметрі, ви відчували, що вас люблять. Але моєму старшому братові, сестрі та мені не дозволяли турбувати Деметрі під час її обідньої

перерви. Бабуся повторювала: «Залиште її зараз саму, дозвольте їй поїсти, це її час». Я стояла у дверному проході, прагнучи повернутися до неї. Бабуся хотіла, щоб Деметрі хоч трохи відпочила перед тим, як закінчувати свою роботу, але не брала до уваги того, що білі люди не сиділи за столом, поки темношкірі їли.

Це були життєві будні, правила поведінки між чорними та білими. Ще маленькою дівчинкою, бачачи чорних людей у тій частині міста, де жили темношкірі, навіть якщо й гарно одягнених і благополучних на вигляд, я, пам'ятаю, шкодувала їх. Я приголомшена, бо аж тепер помітила, що, попри все, я не шкодувала Деметрі. Було кілька років, коли я навіть думала, що вона безмежно щаслива, що в неї є ми. Безпечна робота в хорошому будинкові, прибирання за білими людьми, християнами. І саме з тієї причини, що Деметрі не мала дітей, ми почувалися так, наче ми заповнювали цю порожнечу в її житті. Якщо хтось запитував, скільки у неї дітей, вона піднімала пальці й відповідала «Троє». Вона мала на увазі нас: мою сестру Сюзан, брата Роба та мене.

Хоча Сюзан і Роб заперечували це, та я однаково була ближчою для Деметрі, ніж інші діти. Ніхто не сварився зі мною, коли Деметрі перебувала поряд. Вона стояла зі мною перед дзеркалом і казала: «Ти красива. Ти красива дівчинка», хоча насправді я зовсім нею не була. Я носила окуляри й мала пряме каштанове волосся. Я відчувала вперту відразу до ванни. Моя мама часто бувала за містом. Сюзан і Роб втомлювалися від мого вештання біля них, і я почувалася покинутою. Деметрі знала це, брала мою руку й запевняла, що я хороша.

Мої батьки розлучилися, коли мені було шість. Тоді Деметрі стала для мене ще важливішою. Коли моя мама поїхала в одну з її частих подорожей, тато відвіз нас до мотелю, власником якого він був, і привіз Деметрі наглядати за нами. Я постійно плакала на плечі Деметрі, сумувала за мамою так, що в мене аж піднялася температура. На той час мій брат і сестра вже виростили з віку, коли вони потребували няньки. Вони сиділи у пентхаузі мотелю, грали з персоналом у покер, використовуючи соломку для коктейлів замість грошей. Пам'ятаю, як я дивилася на них, ревнуючи, що вони старші, і деколи думала: я також більше не дитина. Я не мушу сидіти з Деметрі, поки інші грають у покер.

Я вступила в гру і, звичайно, програла всю свою соломку протягом кількох хвилин. Я знову повернулася до Деметрі на коліна, вдаючи засмучену, й просто спостерігала за грою інших. Ще через хвилину моє чоло торкалося її м'якої шиї, і вона заколисувала мене, неначе ми були самі в якомусь човні.

– Твоє місце тут. Поруч зі мною, – говорила вона, постукуючи по моїй гарячій нозі. Її долоні завжди були прохолодні. Я стежила, як інші грали в карти, більше не переймаючись, що моя мама знову далеко. Я була на своєму місці.

Сплеск негативних відгуків про Міссісіпі у фільмах, у газетах, по телебаченню перетворив нас, місцевих, на недовірливу громаду, що прагнула захищатися. Нас переповнювала гордість і сором водночас, але переважно гордість.

І однаково я виїхала звідти. Я перебралася до Нью-Йорка, коли мені було двадцять чотири. Я дізналася, що перше запитання, яке ставили в місті, де повно мігрантів, було «Звідки ви?» Я відповідала: «З Міссісіпі». І тоді чекала.

Людям, які всміхалися і стверджували: «О, кажуть, там дуже гарно», я заперечувала: «Моє рідне місто трете у списку за кількістю групових убивств». А людя, які реагували так: «О Господи, ви, напевно, дуже задоволені, що виїхали звідти?», сердито кидала: «Що ви знаєте? Там надзвичайно гарно».

Одного разу, під час вечірки на даху будівлі, один п'яниця з багатого білого передмістя Нью-Йорка запитав мене, звідки я родом, і я відповіла йому, що з Міссісіпі. Він глузливо всміхнувся та видав: «О, мені так шкода».

Я штовхнула його ступню підбором туфлі та провела наступні десять хвилин, тихо повчаючи молодика на тему де-звідки-про, згадавши Вільяма Фолкнера, Юдору Велті, Теннессі Вільямса, Елвіса Преслі, Б. Б. Кінга, Опру Вінфрі, Джима Генсона, Фейт Гілл, Джеймса Ерла Джонса та Крега Клейборна, редактора кулінарної рубрики та ресторанного критика у «Нью-Йорк Таймс». Я також поінформувала його, що в Міссісіпі провели першу трансплантацію легень і першу трансплантацію серця та що основи правової системи Сполучених Штатів започатковано в університеті Міссісіпі.

Я сумувала за домом і давно чекала на когось такого, як цей чоловік.

Я була не надто люб'язною та жіночною, тож бідний хлопець зніяковіло відійшов і решту вечора здавався знервованим. Проте, я ж ненавмисно.

Міссісіпі для мене як мама. Мені дозволено скаржитися на неї з будь-якого приводу, та нехай Бог допомагає тій людині, яка зронить криве слово про неї за моєї присутності. Хіба що це і її мама також.

Я написала «Прислугу» під час проживання у Нью-Йорку, що, гадаю, було набагато легше, ніж писати про це в Міссісіпі, де все й відбувалося. Відстань додала натхнення. Усередині бурхливого, швидкого міста було свого роду полегшенням дозволити собі повільно поринати у свої спогади.

«Прислуга» – це, загалом, художня вигадка. Коли я писала роман, багато міркувала про те, що б сказала про нього моя сім'я, та й Деметрі також, хоч вона давно вже померла. Тривалий час я боялася, що перетинаю страшну лінію, говорячи від імені чорної людини. Я також переймалася, що не зможу описати взаємовідносини, які так багато важили у моєму житті, такі сповнені любові та надзвичайно стереотипно описані в американській історії та літературі.

Я була по-справжньому вдячна, читаючи нарис Гауелла Рейнса «Дарунок Греді», за який він отримав Пулітцерівську премію:

*Для письменника з Півдня немає складнішої теми, ніж
приятель між чорною та білою людиною у нерівноправному
світі сегрегації. Через нечесність, на якій базується
суспільство, кожне почуття стає підозрілим. Неможливо
розрізнити, чи те почуття двох людей було щирим, чи то
був вияв жалю, чи звичайний прагматизм.*

Я прочитала цей фрагмент і подумала: як автор зміг написати про це так лаконічно? Це найбільш слизьке питання, з яким я намучилася та не могла вловити, як ту мокру рибу. А Містер Рейнс зумів розкрити

цю тему за допомогою лише кількох речень. Крім того, мені було приємно почути, що у своїй боротьбі я не самотня.

Так само, як і до Міссісіпі, моє почуття до «Прислуги» неоднозначне. Боюся, що я розповіла надто багато про межі між чорними та білими жінками. Мене навчали не говорити про такі незручні речі, оскільки це здавалося нетактовним, неввічливим, адже нас могли почути вони.

А з іншого боку, я хвилююся, що сказала надто мало. Не лише про те, що насправді життя було набагато гіршим для багатьох темношкірих жінок, які працювали в домівках Міссісіпі, а також і про те, що насправді між білими людьми та чорними домробітницями було набагато більше любові, ніж у мене вистачило чорнила чи часу це все висловити.

Лише в одному я впевнена: я навіть не наважуюся подумати, що напевне знаю, як то бути темношкірою в Міссісіпі, особливо в 1960-х. Я не думаю, що біла жінка, яка платить зарплатню темношкірій жінці, взагалі може повністю її зрозуміти. Але хоча б намагатися зрозуміти це все життєво необхідно людству. У «Прислузі» є один рядок, який я високо ціную:

Чи не це було основним посилом книжки? Щоб жінки зрозуміли: Ми лише дві різні групи людей. Небагато нас розділяє. Не так багато, як я гадала.

Я більше ніж переконана, що ніхто у моїй сім'ї ніколи не запитував Деметрі, як це – бути чорною в Міссісіпі, працюючи на нашу білу сім'ю. Нам ніколи не спадало на гадку запитати про це. Це було повсякденне життя. Люди не відчували потреби з'ясувати це питання.

Упродовж багатьох років я шкодую, що не була достатньо дорослою та розумною, щоб запитати про це Деметрі. Вона померла, коли мені було шістнадцять. Я провела багато років, уявляючи, якою була б її відповідь. І саме тому я й написала цю книгу.

Про автора

Кетрін Стокетт народилася та виросла у місті Джексон, штат Міссісіпі. Після закінчення університету штату Алабама з дипломом спеціаліста з англійської мови й творчого письма переїхала до Нью-Йорка, де проживала протягом шістнадцяти років. На сьогодні вона мешкає в Атланті. «Прислуга» – її перший роман.

100 тижнів у The New York Times Best Seller list

Опублікована в 40 країнах, у 2011 році проданий 5-мільйонний екземпляр

Оскароносна екранізація від американського режисера Тейта Тейлора

Мільйони шанувальників по всьому світі

Кетрін Стокетт – американська письменниця, яка народилась і виросла на півдні Америки, у місті Джексоні штату Міссісіпі. Там і розгортаються події її дебютного роману «Прислуга», що приніс їй світову славу.

1960-ті роки, штат Міссісіпі, США. Ейбілін все своє життя пропрацювала служницею у білих людей, виростила сімнадцятеро їхніх дітей, але втратила свого єдиного сина. Мінні – невгамовна й нестримна жінка, з якою не варто сперечатися. Через свій непростий характер вона змушена часто змінювати господарів, але роботу таки може знайти: її торти і пироги незрівнянні. Скітер, біла дівчина, після закінчення університету повертається у рідний Джексон.

Вона мріє про письменницьку кар'єру і хоче розповісти світові про те, що коїться тут, на Півдні Америки.

Ці жінки дуже різні. Але їх об'єднує загострене відчуття справедливості та непереборне прагнення до змін у своєму житті. Вони разом пишуть свою таємну книгу про нелегку долю та тогочасний лад і не знають, чи вдасться їй колись побачити світ...

© 2011 Buena Vista Home Entertainment, Inc.

notes

Примітки

1

Рослинний жир для випічки. *(Тут і далі прим. пер.)*

«Сирна мрія», або гарячий сендвіч із сиром – дешева та популярна страва періоду Великої Депресії.

3

П'ять центів.

4

Розмовна назва університету Міссісіпі.

«Комар» – розповсюджене назвизько у південних штатах.

6

Європейський розмір 40.

Дочки Американської Революції – жіноча патріотична організація, членами якої можуть бути тільки прямі нащадки учасників війни за незалежність США.

8

+10 градусів за шкалою Цельсія.

9

+4 градуси за шкалою Цельсія.

10

+28 градусів за шкалою Цельсія.

11

Постійно скаржитися (*ідиш*).

«Волден, або Життя в лісі» – книга американського поета й мислителя Генрі Девіда Торо.

13

+35 градусів за шкалою Цельсія.

14

–10 градусів за шкалою Цельсія.

15

Елемент текстильного декорування.

Страва з яловичини.